నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

సద్దనీతిప్పకరణం (పదమాలా)

గన్థారమ్భకథా

ధీరేహి మగ్గనాయేన, యేన బుద్ధేన దేసితం;
సితం ధమ్మమిధఞ్ఞాయ, ఞాయతే అమతం పదం.

తం నమిత్వా మహావీరం, సబ్బఞ్ఞుం లోకనాయకం;
మహాకారుణికం సేట్ఠం, విసుద్ధం సుద్ధిదాయకం.

సద్ధమ్మఞ్చస్స పూజేత్వా, సుద్ధం సన్తమసఙ్ఖతం;
అతక్కావచరం సుట్ఠు, విభత్తం మధురం సివం.

సఙ్ఘస్స చఞ్జలిం కత్వా, పుఞ్ఞక్ఖేత్తస్స తాదినో;
సీలసమాధిపఞ్ఞాది-విసుద్ధగుణజోతినో.

నమస్సనాదిపుఞ్ఞస్స, కతస్స రతనత్తయే;
తేజసాహం పహన్త్వాన, అన్తరాయే అసేసతో.

లోకనీతివియత్తస్స, సత్థు సద్ధమ్మనీతినో;
సాసనత్థం పవక్ఖామి, **సద్దనీతి**మనాకులం.

ఆసవక్ఖయలాభేన, హోతి సాసనసమ్పదా;
ఆసవక్ఖయలాభో చ, సచ్చాధిగమహేతుకో.

సచ్చాధిగమనం తఞ్చ, పటిపత్తిస్సితం మతం;
పటిపత్తి చ సా కామం, పరియత్తిపరాయణా.

పరియత్తాభియుత్తానం, విదిత్వా సద్దలక్ఖణం;
యస్మా న హోతి సమ్మోహో, అక్ఖరేసు పదేసు చ.

యస్మా చామోహభావేన, అక్ఖరేసు పదేసు చ;
పాళియత్థం విజానన్తి, విఞ్ఞూ సుగతసాసనే.

పాళియత్థావబోధేన, యోనిసో సత్థుసాసనే;

సప్పఞ్ఞా పటిపజ్జన్తి, పటిపత్తిమతన్దికా.

యోనిసో పటిపజ్జిత్వా, ధమ్మం లోకుత్తరం వరం;
పాపుణన్తి విసుద్ధాయ, సీలాదిపటిపత్తియా.

తస్మా తదత్థికా సుద్ధం, నయం నిస్సాయ విఞ్ఞునం;
భఞ్ఞమానం మయా **సద్ద-నీతిం** గణ్హన్తు సాధుకం.

ధాతు ధాతూహి నిప్ఫన్న-రూపాని చ సలక్ఖణో;
సన్ధినామాదిభేదో చ, పదానం తు విభత్తి చ.

పాళినయాదయోచ్చేవ-మేత్థ నానప్పకారతో;
సాసనస్సోపకారాయ, భవిస్సతి విభావనా.

౧. సవికరణాఖ్యాతవిభాగ

తత్థ **ధాతూ**తి కేనట్ఠేన ధాతు? సకత్థమ్పి ధారేతీతి ధాతు, అత్థాతిసయయోగతో పరత్థమ్పి ధారేతీతి ధాతు, వీసతియా ఉపసగ్గేసు యేన కేనచి ఉపసగ్గేన అత్థవిసేసకారణేన పటిబద్ధా అత్థవిసేసమ్పి ధారేతీతి ధాతు, "అయం ఇమిస్సా అత్థో, అయమితో పచ్చయో పరో"తిఆదినా అనేకప్పకారేన పణ్డితేహి ధారియతి ఏసాతిపి ధాతు, విదహన్తి విదునో ఏతాయ సద్దనిప్ఫత్తిం అయలోహాదిమయం అయలోహాదిధాతూహి వియాతిపి ధాతు. ఏవం తావ **ధాతు**సద్దస్సత్థో వేదితబ్బో.

ధాతుసద్దో జినమతే, ఇత్థిలిఙ్గత్తనే మతో;
సత్థే పుల్లిఙ్గభావస్మిం, కచ్చాయనమతే ద్విసు.

అథ వా జినమతే "తతో గోతమిధాతూనీ"తి ఏత్థ **ధాతు**సద్దో లిఙ్గవిపల్లాసే వత్తతి "పబ్బతాని వనాని చా"తి ఏత్థ **పబ్బత**సద్దో వియ, న పనేత్థ వత్తబ్బం "అట్ఠివాచకత్తా నపుంసకనిద్దేసో"తి అట్ఠివాచకత్తేపి "ధాతుయో"తి ఇత్థిలిఙ్గదస్సనతో. భూవాదయో సద్దా ధాతవో. సేయ్యథిదం? భూ ఇ కు కే తక్క తక తకి సుకఇచ్చాదయో. గణతో తే అట్ఠవిధా భూవాదిగణో రుధాదిగణో దివాదిగణో స్వాదిగణో కియాదిగణో గహాదిగణో తనాదిగణో చురాదిగణో చాతి. ఇదాని తేసం వికరణసఞ్ఞితే పచ్చయే దస్సేస్సామ. అనేకవిధా హి పచ్చయా నానప్పకారేసు నామనామ కితనామ సమాసనామ తద్ధితనామాఖ్యాతేసు పవత్తనతో. సఙ్ఖేపతో పన దువిధావ నామపచ్చయో ఆఖ్యాతపచ్చయో చాతి. తత్రాపి ఆఖ్యాతపచ్చయా దువిధా వికరణపచ్చయనోవికరణపచ్చయవసేన. తత్థ వికరణపచ్చయో **అ**కారాదిసత్తరసవిధో అగ్గహితగ్గహణేన పన్నరసవిధో చ. నోవికరణపచ్చయో పన **ఖ ఛ సా**దినేకవిధో. యే రూపనిప్ఫత్తియా ఉపకారకా అత్థవిసేసస్స జోతకా వా అజోతకా వా లోపనీయా వా అలోపనీయా వా, తే సద్దా పచ్చయా.

పటిచ్చ కారణం తం తం, ఏన్తీతి **పచ్చయా**థ వా;
పటిచ్చ సద్దనిప్ఫత్తి, ఇతో ఏతీతి పచ్చయా.

నామికప్పచ్చయానం యో, విభాగో ఆవి హేస్సతి;
నామకప్పే యతో తస్మా, న తం విత్థారయామసే.

యో నోవికరణానం తు, పచ్చయానం విభాగతో;
సో పనాఖ్యాతకప్పమ్హి, విత్థారేనా'గమిస్సతీతి.

ఇచ్చానేకవిధేసు పచ్చయేసు "వికరణపచ్చయా నామ ఇమే"తి సల్లక్ఖేతబ్బా. కథం? భూవాదిగణతో **అ**పచ్చయో హోతి కత్తరి, రుధాదిగణతో **అకారివణ్ణేకారోకార**పచ్చయా హోన్తి కత్తరి, పుబ్బమజ్ఝట్ఠానే నిగ్గహీతాగమో చ, దివాదిగణతో **య**పచ్చయో హోతి కత్తరి, స్వాదిగణతో **ణు ణా ఉణా**పచ్చయా హోన్తి కత్తరి, కియాదిగణతో **నా**పచ్చయో హోతి కత్తరి, గహాదిగణతో **ప్ప ణ్హా**పచ్చయా హోన్తి కత్తరి, తనాదిగణతో **ఓ యిర**పచ్చయా హోన్తి కత్తరి, చురాదిగణతో **ణే ణయ**పచ్చయా హోన్తి కత్తరి.

అకారో చ **ఇ**వణ్ణో చ, **ఏ** ఓకారా చ **యో** తథా;

ఙు ణా ఉణా చ నా ప్ప ణ్హా-యిరా ణే ణయపచ్చయా.

అగ్గహితగ్గహణేన, ఏవం పన్నరసే’రితా;
వికరణప్పయా ఏతే, పచ్చయాతి విభావయే.

యే ఏవం నిద్దిట్ఠేహి వికరణపచ్చయేహి తదఞ్ఞేహి చ సప్పచ్చయా అట్ఠవిధా ధాతుగణా సుత్తన్తేసు బహూపకారా, తేస్వాయం **భూవాదిగణో. భూ** సత్తాయం, **భూ**ధాతు విజ్జమానతాయం వత్తతి. సకమ్మికాకమ్మికాసు ధాతూసు అయం అకమ్మికా ధాతు, న పన “ధమ్మభూతో”తిఆదీసు పత్తిఅత్థవాచికా అపరా **భూ**ధాతు వియ సకమ్మికా. ఏసా హి **పరిఅభి**ఆదీహి ఉపసగ్గేహి యుత్తాయేవ సకమ్మికా భవతి, న **ఉప పరా పాతు**ఆదీహి ఉపసగ్గనిపాతేహి యుత్తాపి. అతో ఇమిస్సా సిద్ధాని రూపాని ద్విధా ఞేయ్యాని అకమ్మకపదాని సకమ్మకపదాని చాతి.

సుద్ధకత్తుక్రియాపదనిద్దేస

తత్ర భవతి ఉబ్భవతి సముబ్భవతి పభవతి పరాభవతి సమ్భవతి విభవతి, భోతి సమ్భోతి విభోతి పాతుభవతి పాతుబ్భవతి పాతుభోతి, ఇమాని అకమ్మకపదాని. ఏత్థ **పాతు**ఇతి నిపాతో, సో “ఆవిభవతి తిరోభవతీ”తిఆదీసు **ఆవి తిరో**నిపాతా వియ **భూ**ధాతుతో నిప్ఫన్నాఖ్యాతసద్దస్స నేవ విసేసకరో, న చ సకమ్మకత్తసాధకో. **ఉ**ఇచ్చాదయో ఉపసగ్గా, తే పన విసేసకరా, న సకమ్మకత్తసాధకా. యేసమత్థో కమ్మేన సమ్బన్ధనీయో న హోతి, తాని పదాని **అకమ్మకాని**. అకమ్మకపదానం యథారహం సకమ్మకాకమ్మకవసేన అత్థో కథేతబ్బో. పరిభోతి పరిభవతి, అభిభోతి అభిభవతి, అధిభోతి అధిభవతి, అతిభోతి అతిభవతి, అనుభోతి అనుభవతి, సమనుభోతి సమనుభవతి, అభిసమ్భోతి అభిసమ్భవతి, ఇమాని సకమ్మకపదాని. ఏత్థ **పరి**ఇచ్చాదయో ఉపసగ్గా, తే **భూ**ధాతుతో నిప్ఫన్నాఖ్యాతసద్దస్స విసేసకరా చేవ సకమ్మకత్తసాధకా చ. యేసమత్థో కమ్మేన సమ్బన్ధనీయో, తాని పదాని **సకమ్మకాని**. సకమ్మకపదానం సకమ్మకవసేన అత్థో కథేతబ్బో, క్వచి అకమ్మకవసేనపి. ఏవం సుద్ధకత్తుక్రియాపదాని భవన్తి. ఉద్దేసోయం.

తత్ర **భవతీ**తి హోతి విజ్జతి పఞ్ఞాయతి సరూపం లభతి. **ఉబ్భవతీ**తి ఉప్పజ్జతి సరూపం లభతి. **సముబ్భవతీ**తి సముప్పజ్జతి సరూపం లభతి. **పభవతీ**తి హోతి సమ్భవతి. అథ వా **పభవతీ**తి యతో కుతోచి సన్దతి, న విచ్ఛిజ్జతి, అవిచ్ఛిన్నం హోతి, తం తం ఠానం విసరతి. **పరాభవతీ**తి పరాభవో హోతి బ్యసనం ఆపజ్జతి అవుద్ధిం పాపుణాతి. **సమ్భవతీ**తి సుట్ఠు భవతి వుద్ధిం విరూళ్హిం వేపుల్లం ఆపజ్జతి. **విభవతీ**తి ఉచ్ఛిజ్జతి వినస్సతి విపజ్జతి, విసేసతో వా భవతి సమ్పజ్జతి. **భోతి సమ్భోతి విభోతీ**తి ఇమాని “భవతి సమ్భవతి విభవతీ”తి ఇమేహి యథాక్కమం సమాననిద్దేసాని. **పాతుభవతీ**తి పకాసతి దిస్సతి పఞ్ఞాయతి పాకటం హోతి. **పాతుబ్భవతి పాతుభోతీ**తి ఇమాని “పాతుభవతీ”తి ఇమినా సమాననిద్దేసాని. ఏవం అకమ్మకపదానం యథారహం సకమ్మకాకమ్మకవసేన అత్థకథనం దట్ఠబ్బం. ఏవముత్తరత్రాపి అఞ్ఞేసమ్పి అకమ్మకపదానం.

పరిభోతిదుకాదీసు పన సత్తసు దుకేసు యథాక్కమం ద్వే ద్వే పదాని సమానత్థాని, తస్మా ద్వే ద్వే పదానియేవ గహేత్వా నిద్దిసిస్సామ. తత్ర **పరిభోతి పరిభవతీ**తి పరం హింసతి పీళేతి, అథ వా హీళేతి అవజానాతి. **అభిభోతి అభిభవతీ**తి పరం అజ్ఝోత్థరతి మద్దతి. **అధిభోతి అధిభవతీ**తి పరం అభిమద్దిత్వా భవతి అత్తనో వసం వత్తాపేతి. **అతిభోతి అతిభవతీ**తి పరం అతిక్కమిత్వా భవతి. **అనుభోతి అనుభవతీ**తి సుఖదుక్ఖం వేదేతి పరిభుఞ్జతి సుఖదుక్ఖపటిసంవేదీ హోతి. **సమనుభోతి**

సమనుభవతీతి సుఖదుక్ఖం సుట్ఠు వేదేతి సుట్ఠు పరిభుఞ్జతి సుట్ఠు సుఖదుక్ఖపటిసంవేదీ హోతి. **అభిసమ్భోతి అభిసమ్భవతీ**తి పరం అజ్ఝోత్థరతి మద్దతి. ఏవం సకమ్మకపదానం సకమ్మకవసేన అత్థకథనం దట్ఠబ్బం. కత్థచి పన గచ్ఛతీతి పవత్తతీతి ఏవం అకమ్మకవసేనపి. ఏవముత్తరత్రాపి అఞ్ఞోసం సకమ్మకపదానం.

అపచ్చయో పరో హోతి, భూవాదిగణతో సతి;
సుద్ధకత్తుక్రియాఖ్యానే, సబ్బధాతుకనిస్సితే.

అయం సుద్ధకత్తుక్రియాపదానం నిద్దేసో.

హేతుకత్తుక్రియాపదనిద్దేస

భావేతి విభావేతిసమ్భావేతి పరిభావేతి, ఏవం హేతుకత్తుక్రియాపదాని భవన్తి. ఏకకమ్మకవసేనేసమత్థో గహేతబ్బో . పచ్ఛిమస్స పన ద్వికమ్మకవసేనపి. పరిభావాపేతి అభిభావాపేతి అనుభావాపేతి, ఏవమ్పి హేతుకత్తుక్రియాపదాని భవన్తి. ద్వికమ్మకవసేనేసమత్థో గహేతబ్బో. ఇచ్చేవం ద్విధా హేతుకత్తుక్రియాపదాని ఞేయ్యాని, అఞ్ఞానిపి గహేతబ్బాని.

తత్ర **భావేతీ**తి పుగ్గలో భావేతబ్బం యం కిఞ్చి భావేతి ఆసేవతి బహులీకరోతి, అథ వా **భావేతీ**తి వడ్ఢేతి. **విభావేతీ**తి భావేతబ్బం యం కిఞ్చి విభావేతి విసేసేన భావేతి, వివిధేన వా ఆకారేన భావేతి భావయతి వడ్ఢేతి, అథ వా **విభావేతీ**తి అభావేతి అన్తరధాపేతి. **సమ్భావేతీ**తి యస్స కస్సచి గుణం సమ్భావేతి సమ్భావయతి సుట్ఠు పకాసేతి ఉక్కంసేతి. **పరిభావేతీ**తి పరిభావేతబ్బం యం కిఞ్చి పరిభావేతి పరిభావయతి సమన్తతో వడ్ఢేతి. ఏవం ఏకకమ్మకవసేనత్థో గహేతబ్బో. అథ వా **పరిభావేతీ**తి వాసేతబ్బం వత్థుం పరిభావేతి పరిభావయతి వాసేతి గన్ధం గాహాపేతి. ఏవం ద్వికమ్మకవసేనాపి అత్థో గహేతబ్బో. **పరిభావాపేతీ**తి పుగ్గలో పుగ్గలేన సపత్తం పరిభావాపేతి హింసాపేతి, అథ వా **పరిభావాపేతీ**తి హీళాపేతి అవజానాపేతి. **అభిభావాపేతీ**తి పుగ్గలో పుగ్గలేన సపత్తం అభిభావాపేతి అజ్ఝోత్థరాపేతి. **అనుభావాపేతీ**తి పుగ్గలో పుగ్గలేన సమ్పత్తిం అనుభావాపేతి పరిభోజేతి.

పయుత్తో కత్తునా యోగే, ఠితోయేవాప్పధానియే;
క్రియం సాధేతి ఏతస్స, దీపకం సాసనే పదం.

కరణవచనంయేవ, యేభుయ్యేన పదిస్సతి;
ఆఖ్యాతే కారితట్ఠానం, సన్ధాయ కథితం ఇదం.

న నామే కారితట్ఠానం, "బోధేతా" ఇతిఆదికం;
"సునఖేహిపి ఖాదాపేన్తి", ఇచ్చాదీని పదాని చ;
ఆహరిత్వాన దీపేయ్య, పయోగకుసలో బుధో.

తత్రిదం కరణవచనం కమ్మత్థదీపకం, ఉపయోగసామివచనానిపి తద్దీపకాని యోజేతబ్బాని. కథం? **పరిభావాపేతీ**తి పుగ్గలో పుగ్గలం సపత్తం పరిభావాపేతీతి, తథా **పరిభావాపేతీ**తి పుగ్గలో పుగ్గలస్స సపత్తం పరిభావాపేతీతి. సేసాని

నయానుసారేన నిద్దిసితబ్బాని. ఏవం సబ్బానేతాని కరణోపయోగసామివచనాని కమ్మత్థదీపకానియేవ హోన్తి, తస్మా ద్వికమ్మకవసేనత్థో గహేతబ్బో.

అయం హేతుకత్తుక్రియాపదానం నిద్దేసో.

కమ్మక్రియాపదనిద్దేస

భవియతే విభవియతే పరిభవియతే అభిభవియతే అనుభవియతే పరిభూయతే అభిభూయతే అనుభూయతే, ఏవం కమ్మునో క్రియాపదాని భవన్తి. అఞ్ఞథా చ భవియ్యతే విభవియ్యతే పరిభవియ్యతే అభిభవియ్యతే అనుభవియ్యతే పరిభుయ్యతే అభిభుయ్యతే అనుభుయ్యతేతి. ఏత్థ కమ్మునో క్రియాపదానియేవ కమ్మకత్తునో క్రియాపదాని కత్వా యోజేతబ్బాని. విసుఞ్ఞి కమ్మకత్తునో క్రియాపదాని న లబ్భన్తి.

తత్ర **భవియతే**తి భావేతబ్బం యం కిఞ్చి పుగ్గలేన భావియతే ఆసేవియతే బహులీకరియతే, అథ వా **భవియతే**తి వడ్ఢియతే. **విభవియతే**తి విభావేతబ్బం యం కిఞ్చి పుగ్గలేన విభవియతే విసేసేన భవియతే, వివిధేన వా ఆకారేన భవియతే వడ్ఢియతే, అథ వా **విభవియతే**తి అభవియతే అన్తరధాపియతే. **పరిభవియతే**తి సపత్తో పుగ్గలేన పరిభవియతే హింసియతే, అథ వా **పరిభవియతే**తి హీళియతే అవజానియతే. **అభిభవియతే**తి సపత్తో పుగ్గలేన అభిభవియతే అజ్ఝోత్థరియతే అభిమద్దియతే. **అనుభవియతే**తి సమ్పత్తి పుగ్గలేన అనుభవియతే పరిభుఞ్జియతే. **పరిభూయతే**తిఆదీని తీణి "పరిభవియతే"తిఆదీహి తీహి సమాననిద్దేసాని. సేసాని పన యథావుత్తేహి యం కమ్మమేవ పధానతో గహేత్వా నిద్దిసియతి పదం, తం కమ్మత్థదీపకం. తస్మా కత్తరి ఏకవచనేన నిద్దిట్ఠేపి యది కమ్మం బహువచనవసేన వత్తబ్బం, బహువచనన్తఞ్ఞేవ కమ్మునో క్రియాపదం దిస్సతి. యది పనేకవచనవసేన వత్తబ్బం, ఏకవచనన్తఞ్ఞేవ. తథా కత్తరి బహువచనేన నిద్దిట్ఠేపి యది కమ్మం ఏకవచనవసేన వత్తబ్బం, ఏకవచనన్తఞ్ఞేవ కమ్మునో క్రియాపదం దిస్సతి. యది పన బహువచనవసేన వత్తబ్బం, బహువచనన్తఞ్ఞేవ. కథం? భిక్ఖునా ధమ్మో భవియతే, భిక్ఖునా ధమ్మా భవియన్తే, భిక్ఖూహి ధమ్మో భవియతే, భిక్ఖూహి ధమ్మా భవియన్తేతి. ఇమినా నయేన సబ్బత్థ కమ్మునో క్రియాపదేసు వోహారో కాతబ్బో. యస్మిం పన కమ్మునో క్రియాపదే కమ్మత్థదీపకే కమ్మభూతస్సేవత్థస్స కత్తుభావపరికప్పో హోతి, తం కమ్మకత్తుత్థదీపకం, తం కమ్మునో క్రియాపదతో విసుం న లబ్భతి. అయం పనేత్థ అత్థవిఞ్ఞాపనే పయోగరచనా. సయమేవ పరిభవియతే దుబ్భాసితం భణం బాలో తప్పచ్చయా అఞ్ఞేహి పరిభూతోపి, సయమేవ అభిభవియతే పాపకారీ నిరయే నిరయపాలేహి అభిభూతోపి తథారూపస్స కమ్మస్స సయం కతత్తాతి. ఏత్థ హి సయమేవ పీయతే పానీయం, సయమేవ కటో కరియతేతిఆదీసు వియ సుఖాభిసఙ్ఖరణీయతా లబ్భతేవ, తతో కమ్మకత్తుతా చ.

అయం కమ్మునో క్రియాపదానం నిద్దేసో.

భావక్రియాపదనిద్దేస

భూయతే భవియతే ఉబ్భవియతే, ఏవం భావస్స క్రియాపదాని భవన్తి. అఞ్ఞథా చ భుయ్యతే భవియ్యతే ఉబ్భవియ్యతేతి. తత్ర యథా **ఠీయతే**పదస్స ఠానన్తి భావవసేన అత్థకథనమిచ్ఛన్తి, ఏవం భూయతేతిఆదీనమ్పి భవనన్తిఆదినా భావవసేన అత్థకథనమిచ్ఛితబ్బం. యథా చ ఠానం ఠితి భవనన్తిఆదీహి భావవాచకకితన్తనామపదేహి సద్ధిం

సమ్బన్ధే ఛట్ఠియోజనమిచ్ఛన్తి, న తథా ఠీయతే భూయతేతిఆదీహి భావవాచకాఖ్యాతపదేహి సద్ధిం సమ్బన్ధే ఛట్ఠియోజనా ఇచ్ఛితబ్బా సమ్బన్ధే పవత్తఛట్ఠియన్తసద్దేహి అసమ్బన్ధనీయత్తా ఆఖ్యాతికపదానం. యస్మిం పయోగే యం కమ్మనో క్రియాపదేన సమానగతికం కత్వా వినా కమ్మేన నిద్దిసియతి క్రియాపదం, కత్తువాచకపదం పన పచ్చత్తవచనేన వా కరణవచనేన వా నిద్దిసియతి, తం తత్థ భావత్థదీపకం. న హి సబ్బథా కత్తారమనిస్సాయ భావో పవత్తతి. ఏవం సన్తేపి భావో నామ కేవలో భవనలవనపచనాదికో ధాతుఅత్థోయేవ. అక్ఖరచిన్తకా పన "ఠీయతే భూయతే"తిఆదీసు భావవిసయేసు కరణవచనమేవ పయుఞ్జన్తి "నను నామ పబ్బజితేన సునివత్థేన భవితబ్బం సుపారుతేన ఆకప్పసమ్పన్నేనా"తిఆదీసు వియ, తస్మా తేసం మతే "తేన ఉబ్బవియతే"తి కరణవచనేన యోజేతబ్బం. జినమతేన పన "సో భూయతే"తిఆదినా పచ్చత్తవచనేనేవ. **సచ్చసఙ్ఖేప**ప్పకరణే హి ధమ్మపాలాచరియేన, **నిద్దేసపాళియం** పన ధమ్మసేనాపతినా, **ధజగ్గసుత్తన్తే** భగవతా చ భావపదం పచ్చత్తవచనాపేక్ఖవసేను'చ్చారితం.

కథితో సచ్చసఙ్ఖేపే, పచ్చత్తవచనేన వే,
"భూయతే" ఇతి సద్దస్స, సమ్బన్ధో భావదీపనో.

నిద్దేసపాళియం "రూపం, విభోతి విభవియ్యతి";
ఇతి దస్సనతో వాపి, పచ్చత్తవచనం థిరం.

తథా ధజగ్గసుత్తన్తే, మునినాహచ్చభాసితే;
"సో పహీయిస్సతి" ఇతి, పాళిదస్సనతోపి చ.

పారమితానుభావేన, మహేసీనంవ దేహతో;
సన్తి నిప్ఫాదనా, నేవ, సక్కతాదివచో వియ.

పచ్చత్తదస్సనేనేవ, పురిసత్తయయోజనం;
ఏకవచనికఞ్చాపి, బహువచనికమ్పి చ;
కాతబ్బమితి నో ఖన్తి, పరస్సపదఆదికే.

తస్మా రూపం విభవియ్యతి, రూపాని విభవియ్యన్తి, త్వం విభవియ్యసి, తుమ్హే విభవియ్యథ, అహం విభవియ్యామి, మయం విభవియ్యామ, రూపం విభవియ్యతే, రూపాని విభవియ్యన్తే ఇచ్చేవమాది జినవచనానురూపతో యోజేతబ్బం. అత్రాయం పదసోధనా –

విభవియ్యతీతి ఇదం, కమ్మపదసమానకం;
న చ కమ్మపదం నాపి, కమ్మకత్తుపదాదికం.

యది కమ్మపదం ఏతం, పచ్చత్తవచనం పన;
కమ్మం దీపేయ్య కరణ-వచనం కత్తుదీపకం.

యది కమ్మకత్తుపదం, "పీయతే"తి పదం వియ;

సియా సకమ్మకం, నేతం, తథా హోతీతి దీపయే.

యది కత్తుపదం ఏతం, **విభవతి**పదం వియ;
వినా **య**పచ్చయం తిట్ఠే, న తథా తిట్ఠతే ఇదం.

న కత్తరి భువాదీనం, గణే **య**పచ్చయో రుతో;
దివాదీనం గణేయేవ, కత్తరి సముదీరితో.

న **భూ**ధాతు దివాదీనం, ధాతూనం దిస్సతే గణే;
భూవాదికచురాదీనం, గణేసుయేవ దిస్సతి.

"విభవియ్యతి" ఇచ్చాదో, తస్మా **య**పచ్చయో పన;
భావేయేవాతి విఞ్ఞేయ్యం, విఞ్ఞునా సమయఞ్ఞునా.

ఏత్థ హి పాకటం కత్వా, భావకారకలక్ఖణం;
దస్సయిస్సామహం దాని, సక్కచ్చం మే నిబోధథ.

"తిస్సో గచ్ఛతి"ఇచ్చత్ర, కత్తారం కత్తునో పదం;
"ధమ్మో దేసియతి"చ్చత్ర, కమ్మం తు కమ్మునో పదం.

సరూపతో పకాసేతి, తస్మా తే పాకటా ఉభో;
తథా విభవియ్యతీతి-ఆదిభావపదం పన.

సరూపతో న దీపేతి, కారకం భావనామకం;
దబ్బభూతం తు కత్తారం, పకాసేతి సరూపతో.

కత్తారం పన దీపేన్తం, కత్తుసన్నిస్సితమ్పి తం;
భావం దీపేతి స్వాకారో, పచ్చయేన విభావితో.

యస్మా చ కత్తుభావేన, భావో నామ న తిట్ఠతి;
కత్తావ కత్తుభావేన, భావట్ఠానే ఠితో తతో.

యజ్జేవం కత్తువోహారో, భావస్స తు కథం సియా;
"సావకానం సన్నిపాతో, అహోసి"ఇతిఆదిసు.

ఇతి చే నిస్సయానం తు, వసా నిస్సితసమ్భవా;
కత్తుట్ఠానేపి భావస్స, కత్తుపఞ్ఞత్తి సిజ్ఝతి.

కారకే కత్తుకమ్మప్తే, క్రియాసన్నిస్సయే యథా;
ధారేన్తీ ఆసనథాలీ, క్రియాధారోతి కప్పితా.

తథా భావపదం ధీరా, కత్తారం భావనిస్సయం;
దీపయన్తమ్పి కప్పేన్తి, భావస్స వాచకం ఇతి.

కేచి అదబ్బభూతస్స, భావస్సేకత్తతో బ్రవుం;
భావేదేకవచోవాది-పురిసస్సేవ హోతితి.

పాళిం పత్వాన తేసం తు, వచనం అప్పమాణకం;
"తే సంకిలేసికా ధమ్మా, పహీయిస్సన్తి" ఇతి హి.

పాఠో పావచనే దిట్ఠో, తస్మా ఏవం వదేమసే;
పచ్చత్తదస్సనేనేవ, పురిసత్తయయోజనం.

వచనేహి యుతం ద్వీహి, ఇచ్ఛితబ్బన్తి నో రుచి;
భావే క్రియాపదం నామ, పాళియం అతిదుద్దసం;
తస్మా తగ్గహణూపాయో, వుత్తో ఏత్తావతా మయాతి.

అయం భావస్స క్రియాపదానం నిద్దేసో.

ఏవం సుద్ధకత్తుక్రియాపదాని హేతుకత్తుక్రియాపదాని కమ్మునో క్రియాపదాని, భావస్స క్రియాపదాని చాతి చతుధా, కమ్మకత్తుక్రియాపదేహి వా పఞ్చధా **భూ**ధాతుతో నిప్ఫన్నాని క్రియాపదాని నానప్పకారేన నిద్దిట్ఠాని, ఏతాని లోకియానం భావభేదవసేన వోహారభేదో హోతీతి దస్సనత్థం విసుం విసుం వుత్తాని. అత్థతో పన కమ్మకత్తుభావకారకత్తయవసేన తివిధానేవ. హేతుకత్తా హి సుద్ధకత్తుసఙ్ఖాతే కారకే తస్సఙ్గభావతో సఙ్గహముపగచ్ఛతి, తథా కమ్మకత్తా కమ్మకారకే, భావో పన కేవలో. సో హి గమనపచనలవనాదివసేనానేకవిధోపి క్రియాసభావత్తా భేదరహితో కారకన్తరో. ఏవం సన్తేపి దబ్బసన్నిస్సితత్తా దబ్బభేదేన భిజ్జతి. తేన పావచనే భావవాచకం పదం బహువచనన్తమ్పి దిస్సతి. ఆఖ్యాతికపదే భావకారకవోహారో నిరుత్తినయం నిస్సాయ గతో, అత్థతో పన భావస్స కారకతా నుపపజ్జతి. సో హి న కిఞ్చి జనేతి, న చ క్రియాయ నిమిత్తం. క్రియానిమిత్తభావోయేవ హి కారకలక్ఖణం. ఇతి ముఖ్యతో వా హేతుతో వా భావస్స కారకతా న లబ్భతి. ఏవం సన్తేపి సో కరణమత్తత్తా కారకం. తథా హి కరణం కారో, క్రియా, తదేవ కారకన్తి భావస్స కారకతా దట్ఠబ్బా. యస్మా పన క్రియానిమిత్తభావోయేవ కారకలక్ఖణం, తస్మా నామికపదే కారకలక్ఖణే భావకారకన్తి వోహారం పహాయ కత్తుకమ్మకరణసమ్పదానాపాదానాధికరణానం ఛన్నం వత్థూనం కత్తుకారకకమ్మకారకన్తిఆది వోహారో కరియతి వేయ్యాకరణేహి. ఏవం నిరుత్తినయం నిస్సాయ వుత్తం భావకారకఞ్చ ద్వే చ కమ్మకత్తుకారకానీతి కారకత్తయం భవతి. తద్దీపకఞ్చాఖ్యాతికపదం తికారకం.

ఇమమత్థఞ్హి సన్ధాయ, వుత్తమాచరియేహిపి;

మహావేయ్యాకరణేహి, నిరుత్తినయదస్సిభి.

“యం తికాలం తిపురిసం, క్రియావాచి తికారకం;
అతిలిఙ్గం ద్వివచనం, తదాఖ్యాతన్తి వుచ్చతీ”తి.

ఇధ భావకమ్మేసు అత్తనోపదుప్పత్తిం కేచి అక్ఖరచిన్తకా అవస్సమిచ్ఛన్తీతి తేసం మతివిభావనత్థమమ్హేహి భావకమ్మానం క్రియాపదాని అత్తనోపదవసేనుద్దిట్ఠాని చేవ నిద్దిట్ఠాని చ. సబ్బానిపి పనేతాని తికారకాని క్రియాపదాని క్రియాపదమాలమిచ్ఛతా పరస్సపదత్తనోపదవసేన యోజేతబ్బాని. పాళిఆదీసు హి తికారకాని క్రియాపదాని పరస్సపదత్తనోపదవసేన ద్విధా ఠితాని. సేయ్యథిదం? భగవా సావత్థియం విహరతి. సమాధిజ్ఝానకుసలా, వన్దన్తి లోకనాయకం. మోనం వుచ్చతి ఞాణం. అత్థాభిసమయా ధీరో, పణ్డితోతి పవుచ్చతి. కథం పటిపన్నస్స పుగ్గలస్స రూపం విభోతి విభవియ్యతి. నో పహీయిస్సతి. పణ్డుకమ్బలే నిక్ఖిత్తం భాసతే తపతే. పూజకో లభతే పూజం. పుత్తకామా థియో యాచం, లభన్తే తాదిసం సుతం. అసితో తాది వుచ్చతే సబ్రహ్మా. అగ్గిజాది పుబ్బేవ భూయతే. నో పహీయేథాపి నో పహీయేథాతి ఏవం ద్విధా ఠితాని. అత్రిదం పాళివవత్థానం –

తికారకాని సబ్బాని, క్రియాపదాని పాయతో;
పరస్సపదయోగేన, దిస్సన్తి పిటకత్తయే.

అత్తనోపదయుత్తాని, చుణ్ణియేసు పదేసు హి;
అతీవప్పాని గాథాసు, పదానీతి బహూని తు.

గాథాసు చేవితరాని, చుణ్ణియేసు పదేసు చ;
సుబహూనేవ హుత్వాన, దిస్సన్తీతి పకాసయే.

పదానం నిద్దేసో పనతి అన్తిఆదీనం తేసం తేసం వచనానమనురూపేన యోజేతబ్బో. ఏవం తికారకక్రియాపదాని సరూపతో వవత్థానతో నిద్దేసతో చ వేదితబ్బాని.

ఇదాని నోపసగ్గాకమ్మికాదివసేన భవతిస్స ధాతుస్స వినిచ్ఛయం వదామ –

నోపసగ్గా అకమ్మా చ, సోపసగ్గా అకమ్మికా;
సోపసగ్గా సకమ్మా చ, ఇతి **భూ**తి విభావితా.

ఇదం తు వచనం “ధమ్మ-భూతో భుత్వా”తిఆదిసు;
పత్తానుభవనత్థం మే, వివజ్జేత్వా ఉదీరితం.

ఏతేన పన అత్థేన, నోపసగ్గసకమ్మికం;
గహేత్వా చతుధా హోతి, ఇతి ఞేయ్యం విసేసతో.

నోపసగ్గా అకమ్మా చ, సోపసగ్గా అకమ్మికా;

భూధాతు కారితే సన్తే, ఏకకమ్మా భవన్తి హి.

“భావేతి కుసలం ధమ్మం, విభావేతీ”తిమానిధ;
దస్సేతబ్బాని విఞ్ఞూహి, సాసనఞ్ఞూహి సాసనే.

సోపసగ్గా సకమ్మా తు, కారితప్పచ్చయే సతి;
ద్వికమ్మాయేవ హోతీతి, ఞాతబ్బం విఞ్ఞునా కథం.

అభిభావేన్తి పురిసా, పురిసే పాణజాతికం;
అనుభావేతి పురిసో, సమ్పత్తిం పురిసం ఇతి.

ఇదం సకమ్మకం నామ, అకమ్మకమిదం ఇతి;
కథమమ్హేహి ఞాతబ్బం, విత్థారేన వదేథ నో.

విత్థారేనేవ కిం వత్తుం, సక్కోమి ఏకదేసతో;
కథయిస్సామి సక్కచ్చం, వదతో మే నిబోధథ.

ఆఖ్యాతికపదం నామ, దువిధం సముదీరితం;
సకమ్మకమకమ్మఞ్చ, ఇతి విఞ్ఞూ విభావయే.

తత్ర యస్స పయోగమ్హి, పదస్స కత్తునా క్రియా;
నిప్ఫాదితా వినా కమ్మం, న హోతి తం సకమ్మకం.

“పచతీ”తి హి వుత్తే తు, యేన కేనచి జన్తునా;
ఓదనం వా పనఞ్ఞం వా, కిఞ్చి వత్థున్తి ఞాయతి.

యస్స పన పయోగమ్హి, కమ్మేన రహితా క్రియా;
పదస్స ఞాయతే ఏతం, అకమ్మకన్తి తీరయే.

“తిట్ఠతి దేవదత్తో”తి, వుత్తే కేనచి జన్తునా;
ఠానంవ బుద్ధివిసయో, కమ్మభూతం న కిఞ్చిపి.

సకమ్మకపదం తత్థ, కత్తారం కమ్మమేవ చ;
పకాసేతి యథాయోగ-మితి విఞ్ఞూ విభావయే.

“ఓదనం పచతి పోసో, ఓదనో పచ్చతే సయం”;
ఇచ్చుదాహరణా ఞేయ్యా, అవుత్తేపి అయం నయో.

అకమ్మకపదం నామ, కత్తారం భావమేవ చ;
యథారహం పకాసేతి, ఇతి ధీరోపలక్ఖయే.

కత్తారం "తిట్ఠతి"చ్చత్ర, సూచేతి భావనామకం;
"ఉపట్ఠీయతి" ఇచ్చత్ర, అవుత్తేపి అయం నయో.

ఏవం సకమ్మకాకమ్మం, ఞత్వా యోజేయ్య బుద్ధిమా;
తికమ్మకఞ్చ జానేయ్య, కరాదో కారితే సతి.

"సువణ్ణం కటకం పోసో, కారేతి పురిస"న్తి చ;
"పురిసో పురిసే గామం, రథం వాహేతి"ఇచ్చపి.

ఏత్థ **భవతి**ధాతుమ్హి, నయో ఏసో న లబ్భతి;
తస్మా ద్వికమ్మకఞ్ఞేవ, పదమేత్థ విభావితం.

ఏదిసో చ నయో నామ, పాళియం తు న దిస్సతి;
ఏకచ్చానం మతేనేవ, మయా ఏవం పకాసితో.

ఏత్థ చ "తమేనం రాజా, వివిధా కమ్మకారణా;
కారాపేతీ"తి యో పాఠో, **నిద్దేసే** తం సునిద్దిసే.

"మనుస్సేహీ"తి ఆహరిత్వా, పాఠసేసం సుమేధసో;
"సునఖేహిపి ఖాదాపేన్తి", ఇతి పాఠస్స దస్సనా.

ఏతం నయం విదూ ఞత్వా, యోజే పాఠానురూపతో;
"సువణ్ణం కటకం పోసో, కారేతి పురిసేని"తి.

వికరణప్పచ్చయావ, వుత్తా ఏత్థ సరూపతో;
సగణే సగణే తేసం, వుత్తిం దీపేతుమేవ చ.

"అస్మిం గణే అయం ధాతు, హోతీ"తి తేహి విఞ్ఞునో;
విఞ్ఞాపేతుఞ్చ అఞ్ఞేహి, ఞాపనా పచ్చయేహి న.

తథా హి భావకమ్మేసు, విహితో పచ్చయో తు యో;
అట్ఠవిధేపి ధాతూనం, గణస్మిం సమ్పవత్తతి.

భూధాతుజేసు రూపేసు, అసమ్మోహాయ సోతునం;
నానావిధో నయో ఏవం, మయా ఏత్థ పకాసితో.

యే లోకే అప్పయుత్తా వివిధవికరణాఖ్యాతసద్దేస్వఛేకా,
తే పత్వాఖ్యాతసద్దే అవిగతవిమతీ హోన్తి ఞాణీపి తస్మా;
అచ్చన్తఞ్ఞేవ ధీరో సపరహితరతో సాసనే దళ్హపేమో,
యోగం తేసం పయోగే పటుతరమతితం పత్థయానో కరేయ్య.

ఇతి నవఙ్గే సాట్ఠకథే పిటకత్తయే బ్యప్పథగతీసు

విఞ్ఞూనం కోసల్లత్థాయ కతే సద్దనీతిప్పకరణే

సవికరణాఖ్యాతవిభాగో నామ

పఠమో పరిచ్ఛేదో.

౨. భవతిక్రియాపదమాలావిభాగ

ఇతో పరం పవక్ఖామి, సోతూనం మతివడ్ఢనం;
క్రియాపదక్కమం నామ, విభత్తాదీని దీపయం.

తత్ర ఆఖ్యాతికస్స క్రియాలక్ఖణత్తసూచికా త్యాదయో విభత్తియో, తా అట్ఠవిధా వత్తమానాపఞ్చమీసత్తమీపరోక్ఖాహియ్యత్తనజ్జతనీభవిస్సన్తీ కాలాతిపత్తివసేన.

తత్థతి అన్తి, సి థ, మి మ, తే అన్తే, సే వ్హే, ఏ మ్హే ఇచ్చేతా వత్తమానావిభత్తియో నామ.

తు అన్తు, హి థ, మి మ, తం అన్తం, సు వ్హో, ఏ ఆమసే ఇచ్చేతా పఞ్చమీవిభత్తియో నామ.

ఏయ్య ఏయ్యుం, ఏయ్యాసి ఏయ్యాథ, ఏయ్యామి ఏయ్యామ, ఏథ ఏరం, ఏథో ఏయ్యావ్హో, ఏయ్యం ఏయ్యామ్హే ఇచ్చేతా సత్తమీవిభత్తియో నామ.

అ ఉ, ఏ త్థ, అం మ్హ, త్థ రే, త్థో వ్హో, ఇం మ్హే ఇచ్చేతా పరోక్ఖావిభత్తియో నామ.

ఆ ఊ, ఓ త్థ, అం మ్హా, త్థ త్థుం, సే వ్హం, ఇం మ్హసే ఇచ్చేతా హియ్యత్తనీవిభత్తియో నామ.

ఈ ఉం, ఓ త్థ, ఇం మ్హా, ఆ ఊ, సే వ్హం, అం మ్హే ఇచ్చేతా అజ్జతనీవిభత్తియో నామ.

స్సతి స్సన్తి, స్ససి స్సథ, స్సామి స్సామ, స్సతే స్సన్తే, స్ససే స్సవ్హే, స్సం స్సామ్హే ఇచ్చేతా భవిస్సన్తీవిభత్తియో నామ.

స్సా స్సంసు, స్సే స్సథ, స్సం స్సామ్హా, స్సథ స్సిసు, స్ససే స్సవ్హే, స్సిం స్సామ్హసే ఇచ్చేతా కాలాతిపత్తివిభత్తియో నామ.

సబ్బాసమేతాసం విభత్తీనం యాని యాని పుబ్బకాని ఛ పదాని, తాని తాని పరస్సపదాని నామ. యాని యాని పన పరాని ఛ పదాని, తాని తాని అత్తనోపదాని నామ. తత్థ పరస్సపదాని వత్తమానా ఛ, పఞ్చమియో ఛ, సత్తమియో ఛ, పరోక్ఖా ఛ, హియ్యత్తనియో ఛ, అజ్జతనియో ఛ, భవిస్సన్తియో ఛ, కాలాతిపత్తియో ఛాతి అట్ఠచత్తాలీసవిధాని హోన్తి, తథా ఇతరాని, సబ్బాని తాని పిణ్డితాని ఛన్నవుతివిధాని.

పరస్సపదానమత్తనోపదానఞ్చ ద్వే ద్వే పదాని పఠమమజ్ఝిముత్తమపురిసా నామ. తే వత్తమానాదీసు చత్తారో చత్తారో, అట్ఠన్నం విభత్తీనం వసేన ద్వత్తింస, పిణ్డితాని పరిమాణానేవ.

ద్వీసు ద్వీసు పదేసు పఠమం పఠమం ఏకవచనం, దుతియం దుతియం బహువచనం.

తత్ర వత్తమానవిభత్తీనన్తి అన్తి, సి థ, మి మ ఇచ్చేతాని పరస్సపదాని. తే అన్తే, సే వ్హే, ఏ మ్హే ఇచ్చేతాని అత్తనోపదాని. పరస్సపదత్తనోపదేసుపితి అన్తి ఇతి పఠమపురిసా, సిథ ఇతి మజ్ఝిమపురిసా, మి మ ఇతి ఉత్తమపురిసా, తే అన్తే ఇతి

పఠమపురిసా, సే ష్వే ఇతి మజ్ఝిమపురిసా, ఏ ష్మే ఇతి ఉత్తమపురిసా.

పఠమమజ్ఝిముత్తమపురిసేసుపి తి-ఇతి ఏకవచనం, అన్తి-ఇతి బహువచనన్తి ఏవం ఏకవచనబహువచనాని కమతో ఞేయ్యాని. ఏవం సేసాసు విభత్తీసు పరస్సపదత్తనోపదపఠమమజ్ఝిముత్తమపురిసేకవచనబహువచనాని ఞేయ్యాని.

తత్థ **విభత్తీ**తి కేనట్ఠేన విభత్తి? కాలాదివసేన ధాత్వత్థం విభజతీతి విభత్తి, స్యాదీహి నామికవిభత్తీహి సహ సబ్బసఙ్ఖ్యాహకవసేన పన సకత్థపరత్థాదిభేదే అత్థే విభజతీతి విభత్తి, కమ్మాదయో వా కారకే ఏకవచనబహువచనవసేన విభజతీతి విభత్తి, విభజితబ్బా ఞాణేనాతిపి విభత్తి, విభజన్తి అత్థే ఏతాయాతిపి విభత్తి, అథ వా సతిపి జినసాసనే అవిభత్తికనిద్దేసే సబ్బేన సబ్బం విభత్తీహి వినా అత్థస్సా'నిద్దిసితబ్బతో విసేసేన వివిధేన వా ఆకారేన భజన్తి సేవన్తి నం పణ్డితాతిపి విభత్తి. తత్థ అవిభత్తికనిద్దేసలక్ఖణం వదామ సహ పయోగనిదస్సనాదీహి.

అవిభత్తికనిద్దేసో, నామికేసుపలబ్భతి;
నాఖ్యాతేసూతి విఞ్ఞేయ్య-మిదమేత్థ నిదస్సనం.

నిగ్రోధోవ మహారుక్ఖో, థేర వాదానముత్తమో;
అనూనం అనధికఞ్చ, కేవలం జినసాసనం.

తత్ర థేర-ఇతి అవిభత్తికో నిద్దేసో, థేరానం అయన్తి థేరో. కో సో? వాదో. థేరవాదో అఞ్ఞేసం వాదానం ఉత్తమోతి అయమత్థో వేదితబ్బో.

"కాయో తే సబ్బ సోవణ్ణో", ఇచ్చాదిమ్హిపి నామికే;
అవిభత్తికనిద్దేసో, గహేతబ్బో నయఞ్ఞునా.

అవిభత్తికనిద్దేసో, నన్వాఖ్యాతేపి దిస్సతి;
"భో ఖాద పివ"ఇచ్చత్ర, వదే యో కోచి చోదకో.

యది ఏవం మతేనస్స, భవేయ్య అవిభత్తికం;
"భిక్ఖు, భో పురిసి"చ్చాది, పదమ్పి, న హిదం తథా.

"భిక్ఖు, భో పురిసి"చ్చాది, **సి గ** లోపేన వుచ్చతి;
తథా "ఖాదా"తిఆదీని, **హి** లోపేన పవుచ్చరే.

ఏవం అవిభత్తికనిద్దేసో ఆఖ్యాతేసు న లబ్భతి, నామేసుయేవ లబ్భతి. తత్రాపి "అట్ఠ చ పుగ్గల ధమ్మదసా తే"తి ఏత్థ ఛన్దవసేన **పుగ్గల** ఇతి రస్సకరణం దట్ఠబ్బం, న "కకుసన్ధ కోణాగమనో చ కస్సపో"తి ఏత్థ **కకుసన్ధ** ఇతి అవిభత్తికనిద్దేసో వియ అవిభత్తికనిద్దేసో దట్ఠబ్బో. "భిక్ఖు నిసిన్నే మాతుగామో ఉపనిసిన్నో వా హోతి ఉపనిపన్నో వా"తి ఏత్థ పన భిక్ఖూతి ఇదం భిక్ఖుమ్హీతి వత్తబ్బత్థత్తా భుమ్మే పచ్చత్తన్తిపి అదిట్ఠవిభత్తికనిద్దేసోతిపి వత్తుం యుజ్జతి. తత్థ పన ఛన్దవసేన కతరస్సత్తా తాని పదాని అవిభత్తికనిద్దేసపక్ఖమ్పి భజన్తీతి వత్తుం న యుజ్జతి.

తత్థ **పరస్సపదానీ**తి పరస్స అత్థభూతాని పదాని పరస్సపదాని. ఏత్థుత్తమపురిసేసు అత్తనో అత్థేసుపి అత్తనోపదవోహారో న కరియతి.

కిఞ్చాపి అత్తనో అత్థా, పురిసా ఉత్తమవ్హయా;
తథాపి ఇతరేసాన-ముస్సన్నత్తావ తబ్బసా;
తబ్బోహారో ఇమేసానం, పోరాణేహి నిరోపితో.

అత్తనోపదానీతి అత్తనో అత్థభూతాని పదాని అత్తనోపదాని. ఏత్థ పన పఠమమజ్ఝిమపురిసేసు పరస్సత్థేసుపి పరస్సపదవోహారో న కరియతి.

పఠమమజ్ఝిమా చేతే, పరస్సత్థా తథాపి చ;
ఇతరేసం నిరూళ్హత్తా, తబ్బోహారస్స సచ్చతో.

ఇమస్స పనిమేసానం, పుబ్బవోహారతాయ చ;
తథా సఙ్కరదోసస్స, హరణత్థాయ సో అయం;
అత్తనోపదవోహారో, ఏసమారోపితో ధువం.

పరస్సపదసఞ్ఞాది-సఞ్ఞాయో బహుకా ఇధ;
పోరాణేహి కతత్తాతా, సఞ్ఞా పోరాణికా మతా.

తస్మా ఇధ పఠమపురిసాదీనం తిణ్ణం పురిసానం వచనత్థం న పరియేసామ. రూళ్హియా హి పోరాణేహి త్యాదీనం పురిససఞ్ఞా విహితా.

ఏకవచనబహువచనేసు పన ఏకస్సత్థస్స వచనం **ఏకవచనం**. బహూనమత్థానం వచనం **బహువచనం**. అథ వా బహుత్తేపి సతి సముదాయవసేన జాతివసేన వా చిత్తేన సమ్పిణ్డేత్వా ఏకీకతస్సత్థస్స ఏకస్స వియ వచనమ్పి ఏకవచనం, బహుత్తే నిస్సితస్స నిస్సయవోహారేన వుత్తస్స నిస్సయవసేన ఏకస్స వియ వచనమ్పి ఏకవచనం, ఏకత్తలక్ఖణేన బవ్హత్థానం ఏకవచనం వియ వచనమ్పి ఏకవచనం. అబహుత్తేపి సతి అత్తగరుకారాపరిచ్ఛేదమాతికానుసన్ధినయపుచ్ఛాసభాగపుథుచిత్త- సమాయోగపుథుఆరమ్మణవసేన ఏకత్థస్స బహూనం వియ వచనం బహువచనం, తథా యే యే బహవో తన్నివాసతంపుత్తసఙ్ఖాతస్సేకస్సత్థస్స రూళ్హీవసేన బహూనం వియ వచనమ్పి బహువచనం, ఏకస్సత్థస్స అఞ్ఞేనత్థేన ఏకాభిధానవసేన బహూనం వియ వచనమ్పి బహువచనం, ఏకస్సత్థస్స నిస్సితవసేన బహూనం వియ వచనమ్పి బహువచనం, ఏకస్సత్థస్స ఆరమ్మణభేదకిచ్చభేదవసేన బహూనం వియ వచనమ్పి బహువచనం. ఏవమిమేహి ఆకారేహి ఏకమ్హి వత్తబ్బే, ఏకమ్హి వియ చ వత్తబ్బే ఏకవచనం, బహుమ్హి వత్తబ్బే, బహుమ్హి వియ చ వత్తబ్బే బహువచనం హోతీతి దట్ఠబ్బం. **పుథువచనం, అనేకవచన**న్తి చ ఇమస్సేవ నామం.

వచనేసు అయం అత్థో, నామాఖ్యాతవిభత్తినం;
వసేన అధిగన్తబ్బో, సాసనత్థగవేసినా.

తస్మా తదత్థవిఞ్ఞాపనత్థం ఇధ నామికపయోగేహి సహేవాఖ్యాతపయోగే పవక్ఖామ – “రాజా ఆగచ్ఛతి, సహాయో మే ఆగచ్ఛతి, ఏకం చిత్త” మిచ్చేవమాదయో ఏకస్సత్థస్స ఏకవచనపయోగా. “రాజానో ఆగచ్ఛన్తి, సహాయా మే ఆగచ్ఛన్తి, న మే దేస్సా ఉభో పుత్తా, ద్వే తీణి” ఇచ్చేవమాదయో బహ్వత్థానం బహువచనపయోగా.

“సా సేనా మహతీ ఆసి, బహుజ్జనో పసన్నోసి, సబ్బో తం జనో ఓజినాయతు, ఇత్థిగుమ్బస్స పవరా, బుద్ధస్సాహం వత్థయుగం అదాసిం, ద్వయం వో భిక్ఖవే దేసేస్సామి, పేమం మహన్తం రతనత్తయస్స, కరే పసాదఞ్చ నరో అవస్సం, భిక్ఖుసఙ్ఘో, బలకాయో, దేవనికాయో, అరియగణో”- ఇచ్చేవమాదయో, “ద్వికం తిక”మిచ్చాదయో చ సముదాయవసేన బహ్వత్థానం ఏకవచనపయోగా.

కత్థచి పన ఈదిసేసు ఠానేసు బహువచనపయోగాపి దిస్సన్తి. తథా హి “పూజితా ఞాతిసఙ్ఘేహి, దేవకాయా సమాగతా, సబ్బేతే దేవనికాయా, ద్వే దేవసఙ్ఘా, తీణి దుకాని, చత్తారి నవకాని” ఇచ్చేవమాదయో పయోగాపి దిస్సన్తి. ఇమే ఏకవచనవసేన వత్తబ్బస్స సముదాయస్స బహుసముదాయవసేన బహువచనపయోగాతి గహేతబ్బా, సఙ్గయ్హమానా చ బహ్వత్థబహువచనే సఙ్గహం గచ్ఛన్తి విసుంయేవ వా, తస్మా బహుసముదాయాపేక్ఖబహువచనన్తి ఏతేసం నామం వేదితబ్బం.

“పాణం న హనే, సస్సో సమ్పజ్జతి” ఇచ్చేవమాదయో జాతివసేన బహ్వత్థానం ఏకవచనపయోగా, తబ్భావసామఞ్ఞేన బహ్వత్థానం ఏకవచనపయోగాతిపి వత్తుం వట్టతి.

“నాగం రట్ఠస్స పూజితం, సావత్థీ సద్ధా అహోసి పసన్నా” ఇచ్చేవమాదయో నిస్సయవసేన పవత్తానం నిస్సయవోహారేన వుత్తానమేకవచనపయోగా.

“తిలక్ఖణం, కుసలాకుసలం, విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపం, నామరూపపచ్చయా సళాయతనం, ధమ్మవినయో, చిత్తసేనో చ గన్ధబ్బో, నతియా అసతి ఆగతిగతి న హోతి, ఆగతిగతియా అసతి చుతూపపాతో న హోతి” ఇచ్చేవమాదయో ఏకత్తలక్ఖణే బహ్వత్థానం ఏకవచనపయోగా.

“ఏవం మయం గణ్హామ, అమ్హాకం పకతి, పధానన్తి ఖో మేఘియ వదమానం కిన్తి వదేయ్యామ” ఇచ్చేవమాదయో ఏకస్సత్థస్స అత్తవసేన బహువచనపయోగా.

“తే మనుస్సా తం భిక్ఖుం ఏతదవోచుం ‘భుఞ్జథ భన్తే’తి, అహం మనుస్సేసు మనుస్సభూతా, అబ్భాగతానా’సనకం అదాసిం” ఇచ్చేవమాదయో ఏకస్సత్థస్స గరుకారవసేన బహువచనపయోగా.

“అప్పచ్చయా ధమ్మా, అసఙ్ఖతా ధమ్మా” ఇచ్చేవమాదయో ఏకస్సత్థస్స అపరిచ్ఛేదవసేన బహువచనపయోగా, అనియమితసఙ్ఖ్యావసేన బహువచనపయోగా వా.

కేచి పన “దేసనాసోతపాతవసేన బహువచనపయోగా”తిపి వదన్తి, తం న గహేతబ్బం. న హి తథాగతో సతిసమ్పజఞ్ఞరహితో ధమ్మం దేసేతి, యుత్తి చ న దిస్సతి “మాతికాయం పుచ్ఛాయం విస్సజ్జనే చాతి తీసుపి ఠానేసు అప్పచ్చయాదిధమ్మే దేసేన్తో సత్థా పునప్పునం బహువచనవసేన దేసనాసోతే పతిత్వా ధమ్మం దేసేతీ”తి.

“కతమే ధమ్మా అప్పచ్చయా” ఇచ్చేవమాదయో ఏకస్సత్థస్స మాతికానుసన్ధినయేన బహువచనపయోగా.

“ఇమే ధమ్మా అప్పచ్చయా” ఇచ్చేవమాదయో ఏకస్సత్థస్స పుచ్ఛానుసన్ధినయేన బహువచనపయోగా.

“కతమే ధమ్మా నో పరామాసా, తే ధమ్మే ఠపేత్వా అవసేసా కుసలాకుసలాబ్యాకతా ధమ్మా” ఇచ్చేవమాదయో ఏకస్సత్థస్స పుచ్ఛాసభాగేన బహువచనపయోగా.

“అత్థి భిక్ఖవే అఞ్ఞేవ ధమ్మా గమ్భీరా దుద్దసా దురనుబోధా సన్తా పణీతా అతక్కావచరా నిపుణా పణ్డితవేదనీయా, యే తథాగతో సయం అభిఞ్ఞా సచ్ఛికత్వా పవేదేతీ”తి అయమేకస్సత్థస్స పుథుచిత్తసమాయోగపుథుఆరమ్మణవసేన బహువచనపయోగో.

“ఏకం సమయం భగవా సక్కేసు విహరతి కపిలవత్థుస్మిం మహావనే,

సన్తి పుత్తా విదేహానం, దీఘావు రట్ఠవడ్ఢనో;
తే రజ్జం కారయిస్సన్తి, మిథిలాయం పజాపతి” –

ఇచ్చేవమాదయో సద్దా యే యే బహవో, తన్నివాసతంపుత్తసఙ్ఖాతస్సేకత్థస్స రూళ్హీవసేన బహువచనపయోగా.

“సారిపుత్తమోగ్గల్లానే ఆమన్తేసి ‘గచ్ఛథ తుమ్హే సారిపుత్తా కీటాగిరిం గన్త్వా అస్సజిపునబ్బసుకానం భిక్ఖూనం కీటాగిరిస్మా పబ్బాజనీయకమ్మం కరోథ, తుమ్హాకం ఏతే సద్ధివిహారినో’తి”, “కచ్చి వో కులపుత్తా, ఏథ బ్యగ్ఘా నివత్తవ్హో” ఇచ్చేవమాదయో ఏకస్సత్థస్స అఞ్ఞేనత్థేన ఏకాభిధానవసేన బహువచనపయోగా.

“మఞ్చా ఉక్కుట్ఠిం కరోన్తి” ఇచ్చేవమాదయో ఏకస్సత్థస్స నిస్సితవసేన బహువచనపయోగా.

“చత్తారో సతిపట్ఠానా”తి అయమారమ్మణభేదేన ఏకస్సత్థస్స బహువచనపయోగో.

“చత్తారో సమ్మప్పధానా”తి అయం పన కిచ్చభేదేన ఏకస్సత్థస్స బహువచనపయోగో.

తత్థ ఏకత్థేకవచనం, సముదాయాపేక్ఖేకవచనం, జాత్యాపేక్ఖేకవచనం, తన్నిస్సయాపేక్ఖేకవచనం, ఏకత్తలక్ఖణేకవచనన్తి పఞ్చవిధం ఏకవచనం భవతి. ఏత్థ పన జాత్యాపేక్ఖేకవచనం అత్థతో సామఞ్ఞాపేక్ఖేకవచనమేవాతి దట్ఠబ్బం.

బవ్హత్థబహువచనం, బహుసముదాయాపేక్ఖబహువచనం, అత్తబహువచనం, గరుకారబహువచనం, అపరిచ్ఛేదబహువచనం, మాతికానుసన్ధినయబహువచనం, పుచ్ఛానుసన్ధినయబహువచనం, పుచ్ఛాసభాగబహువచనం, పుథుచిత్తసమాయోగపుథుఆరమ్మణబహువచనం, తన్నివాసబహువచనం, తంపుత్తబహువచనం, ఏకాభిధానబహువచనం, తన్నిస్సితాపేక్ఖబహువచనం , ఆరమ్మణభేదబహువచనం, కిచ్చభేదబహువచనన్తి పన్నరసవిధం బహువచనం భవతి. ఇచ్చేవం వీసధా సబ్బాని ఏకవచనబహువచనాని సఙ్గహితాని. అత్రిదం పాళివవత్థానం –

ఏకత్థే దేకవచన-ఞ్చితరస్మితరమ్పి చ;

సముదాయజాతిఏకత్త-లక్ఖణేకవచోపి చ;
సాట్ఠకథే పిటకమ్హి, పాఠే పాయేన దిస్సరే.

గరుమ్హి చత్తనేకస్మిం, బహువచనకం పన;
పాళియం అప్పకం అట్ఠ-కథాటీకాసు తం బహుం.

తథా హి బహుకం దేక-వచనంయేవ పాళియం;
గరుమ్హి చత్తనేకస్మిం, ఇదమేత్థ నిదస్సనం.

"నమో తే పురిసాజఞ్ఞ, నమో తే పురిసుత్తమ;
తవ సాసనమాగమ్మ, పత్తోమ్హి అమతం పదం".

ఇచ్చేవమాదయో పాఠా, బహుధా జినసాసనే;
దిస్సన్తీతి విజానేయ్య, విద్వా అక్ఖరచిన్తకో.

సాతిసయం గరుకారా-రహస్సాపి మహేసినో;
ఏకవచనయోగేన, నిద్దేసో దిస్సతే యతో.

తతో వోహారకుసలో, కరేయ్యత్థానురూపతో;
ఏకవచనయోగం వా, ఇతరం వా సుమేధసో.

పాయేన తన్నివాసమ్హి, బహువచనకం ఠితం;
తంపుత్తే అప్పకం తన్ని-స్సయేకవచనమ్పి చ.

పుథుచిత్తాపరిచ్ఛేద-మాతికాసన్ధిఆదిసు;
బహువచనకఞ్చాపి, అప్పకన్తి పకాసయే.

ఏకాభిధానతో కిచ్చా, తథా గోచరతోపి చ;
బహువచనకం తన్ని-స్సితాపేక్ఖఞ్చ అప్పకం.

ఇచ్చేవం సప్పయోగం తు, ఞత్వాన వచనద్వయం;
కాతబ్బో పన వోహారో, యథాపాళి విభావినా.

ఇదాని కాలాదివసేన ఆఖ్యాతప్పవత్తిం దీపయిస్సామ – కాలకారకపురిసపరిదీపకం క్రియాలక్ఖణం **ఆఖ్యాతికం**. తత్ర **కాల**న్తి అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నవసేన తయో కాలా, అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నాణత్తిపరికప్పకాలాతిపత్తివసేన పన ఛ, తే ఏకేకా తిపురిసకా.

వుత్తప్పకారకాలేసు, యదిదం వత్తతే యతో;

ఆఖ్యాతికం తతో తస్స, కాలదీపనతా మతా.

కారకన్తి కమ్మకత్తుభావా. తే హి ఉపచారముఖ్యసభావవసేన కరోన్తి కరణన్తి చ “కారకా”తి వుచ్చన్తి. తేవ యథాక్కమం క్రియానిమిత్త తంసాధక తంసభావాతి వేదితబ్బా.

కమ్మం కత్తా చ భావో చ, ఇచ్చేవం కారకా తిధా;
విభత్తిపచ్చయా ఏత్థ, వుత్తా నాఞ్ఞత్ర సచ్చతో.

“పరిభవియ్యతి”చ్చాదీ, కమ్మే సిజ్ఝన్తి కారకే;
“సమ్భవతీ”తిఆదీని, సిజ్ఝరే కత్తుకారకే.

“విభవియ్యతి”ఇచ్చాదీ, భావే సిజ్ఝన్తి కారకే;
తివిధేస్వేవమేతేసు, విభత్తిపచ్చయా మతా.

కారకత్తయముత్తం యం, ఆఖ్యాతం నత్థి సబ్బసో;
తస్మా తద్దీపనత్తమ్పి, తస్సాఖ్యాతస్స భాసితం.

కారకత్తం తు భావస్స, సచేపి న సమీరితం;
కారకలక్ఖణే తేన, భావేన చ అవత్థునా.

క్రియానిప్ఫత్తి నత్థీతి, యుత్తితోపి చ నత్థి తం;
తథాపాఖ్యాతికే తస్స, తబ్బోహారో నిరుత్తియం;
పతిట్ఠితనయోవాతి, మన్త్వా అమ్హేహి భాసితో.

పురిసోతి ఏకవచనబహువచనకా పఠమమజ్ఝిముత్తమపురిసా. తత్థ పఠమపురిసో ఆఖ్యాతపదేన తుల్యాధికరణే సాధకవాచకే వా కమ్మవాచకే వా **తుమ్హా’మ్హ**సద్దవజ్జితే పచ్చత్తవచనభూతే నామమ్హి “అభినీహారో సమిజ్ఝతి, బోధి వుచ్చతి చతూసు మగ్గేసుఞాణ”న్తిఆదీసు వియ పయుజ్జమానేపి, తట్ఠానియత్తే సతి “భాసతి వా కరోతి వా, పీళియక్ఖోతి మం విదూ, వుచ్చతీతి వచన”న్తిఆదీసు వియ అప్పయుజ్జమానేపి సబ్బధాతూహి పరో హోతి. కత్థచి పన పాళిప్పదేసే నామస్స అప్పయుత్తత్తా పఠమపురిసపయోగత్థో దురనుబోధో భవతి, యథా “దుక్ఖం తే వేదయిస్సామి, తత్థ అస్సాసయన్తు మ”న్తి. తథా హి ఏత్థ “పాదా”తి పాఠసేసో, తస్మిం దుక్ఖసాసనారోచనే వత్తుం అవిసహనవసేన కిలమన్తం మం దేవస్స ఉభో పాదా అస్సాసేన్తు, విస్సట్ఠో కథేహీతి మం వదథాతి అధిప్పాయో చ భవతి.

అధిప్పాయో సుదుబ్బోధో, యస్మా విజ్జతి పాళియం;
తస్మా ఉపట్ఠహం గణ్హే, గరుం గరుమతం విదూ.

తత్రిమాని **భూ**ధాతాధికారత్తా **భూ**ధాతువసేన నిదస్సనపదాని. సో పరిభవతి, తే పరిభవన్తి, పరిభవతి, పరిభవన్తి. సపత్తో అభిభవియతే, సబ్బా విత్యా’నుభూయతే, అభిభవియతే, అనుభూయతేతి. యత్థ సతిపి నామస్స సాధకవాచకత్తే

అపచ్చత్తవచనత్తా ఆఖ్యాతపదేన తుల్యాధికరణతా న లబ్భతి, తత్థ కమ్మవాచకం పచ్చత్తవచనభూతం తుల్యాధికరణపదం పటిచ్చ పఠమపురిసాదయో తయో లబ్భన్తి. తం యథా? పరిభవియ్యతే పురిసో దేవదత్తేన, పరిభవియ్యసే త్వం దేవదత్తేన, పరిభవియ్యవ్హే మయం అకుసలేహి ధమ్మేహి. ఏత్థ పనిదం వచనం న వత్తబ్బం "నిన్దన్తి తుణ్హిమాసిన'న్తిఆదీసు సతిపి నామస్స కమ్మవాచకత్తే అపచ్చత్తవచనత్తా ఆఖ్యాతపదేన తుల్యాధికరణతా న లబ్భతీతి పఠమపురిసుప్పత్తి న సియా"తి. కస్మాతి చే? "నిన్దన్తి తుణ్హిమాసిన"న్తిఆదీసు "జనా"తి అజ్ఝాహరితబ్బస్స సాధకవాచకస్స నామస్స సద్ధిమాఖ్యాతపదేన తుల్యాధికరణభావస్స ఇచ్ఛితత్తా. ఏవముత్తరత్రాపి నయో.

మజ్ఝిమపురిసో ఆఖ్యాతపదేన తుల్యాధికరణే సాధకవాచకే వా కమ్మవాచకే వా పచ్చత్తవచనభూతే **తుమ్హ**సద్దే పయుజ్జమానేపి, తట్ఠానియత్తే సతి అప్పయుజ్జమానేపి సబ్బధాతూహి పరో హోతి. త్వం అతిభవసి, తుమ్హే అతిభవథ, అతిభవసి, అతిభవథ. త్వం పరిభవియసే దేవదత్తేన, తుమ్హే పరిభవియవ్హే. యత్థ సతిపి **తుమ్హ**సద్దస్స సాధకవాచకత్తే అపచ్చత్తవచనత్తా ఆఖ్యాతపదేన తుల్యాధికరణతా న లబ్భతి, న తత్థ మజ్ఝిమపురిసో హోతి. ఇతరే పన ద్వే హోన్తి కమ్మవాచకం పచ్చత్తవచనభూతం తుల్యాధికరణపదం పటిచ్చ. తం యథా? తయా అభిభవియతే సపత్తో, తయా అభిభవియే అహం.

ఉత్తమపురిసో ఆఖ్యాతపదేన తుల్యాధికరణే సాధకవాచకే వా కమ్మవాచకే వా పచ్చత్తవచనభూతే **అమ్హ**సద్దే పయుజ్జమానేపి, తట్ఠానియత్తే సతి అప్పయుజ్జమానేపి సబ్బధాతూహి పరో హోతి. అహం పరిభవామి, మయం పరిభవామ, పరిభవామి, పరిభవామ. అహం పరిభవియ్యామి అకుసలేహి ధమ్మేహి, మయం పరిభవియ్యామ, పరిభవియ్యామి, పరిభవియ్యామ. యత్థ సతిపి **అమ్హ**సద్దస్స సాధకవాచకత్తే అపచ్చత్తవచనత్తా ఆఖ్యాతపదేన తుల్యాధికరణతా న లబ్భతి, న తత్థ ఉత్తమపురిసో హోతి. ఇతరే పన ద్వే హోన్తి కమ్మవాచకం పచ్చత్తవచనభూతం తుల్యాధికరణపదం పటిచ్చ. తం యథా? మయా అనుభవియతే సమ్పత్తి, మయా అభిభవియసే త్వం. ఏవం యత్థ యత్థ సాధకవాచకానం వా కమ్మవాచకానం వా నామాదీనం పచ్చత్తవచనభూతానం ఆఖ్యాతపదేహి తుల్యాధికరణత్తే లద్ధే తత్థ తత్థ పఠమపురిసాదయో లబ్భన్తి, తస్మా నామాదీనం పచ్చత్తవచనభూతానం తుల్యాధికరణభావోయేవ పఠమపురిసాదీనముప్పత్తియా కారణం.

ద్విన్నం తిణ్ణం వా పురిసానమేకాభిధానే పరో పురిసో గహేతబ్బో. ఏత్థ ఏకాభిధానం నామ ఏకతో అభిధానం ఏకకాలాభిధానఞ్చ. తఞ్చ ఖో **చ**సద్దపయోగేయేవ, అచసద్దపయోగే భిన్నకాలాభిధానే తగ్గహణాభావతో. "తుమ్హే అత్థకుసలా భవథ, మయమత్థకుసలా భవామ" ఇచ్చేవమాదయో తప్పయోగా. తత్థ తుమ్హే అత్థకుసలా భవథ – ఇచ్చేతస్మిం వోహారే "సో చ అత్థకుసలో భవతి, త్వఞ్చ అత్థకుసలో భవసి, తుమ్హే అత్థకుసలా భవథా"తి ఏవం ద్విన్నమేకాభిధానే పరో పురిసో గహేతబ్బో. "మయమత్థకుసలా భవామ" ఇచ్చేతస్మిం పన "సో చ అత్థకుసలో భవతి, అహఞ్చ అత్థకుసలో భవామి, మయమత్థకుసలా భవామా"తి వా "త్వఞ్చ అత్థకుసలో భవసి, అహఞ్చ అత్థకుసలో భవామి, మయమత్థకుసలా భవామా"తి వా ఏవమ్పి ద్విన్నమేకాభిధానే పరో పురిసో గహేతబ్బో. "సో చ అత్థకుసలో భవతి, త్వఞ్చ అత్థకుసలో భవసి, అహఞ్చ అత్థకుసలో భవామి, మయమత్థకుసలా భవామా"తి వా "సో చ అత్థకుసలో భవతి, తే చ అత్థకుసలా భవన్తి, త్వఞ్చ అత్థకుసలో భవసి, తుమ్హే చ అత్థకుసలా భవథ, అహఞ్చ అత్థకుసలో భవామి, మయమత్థకుసలా భవామా"తి వా ఏవం తిణ్ణమేకాభిధానే పరో పురిసో గహేతబ్బో.

అపరోపి అత్థనయో వుచ్చతి – “త్వఞ్చ అత్థకుసలో భవసి, సో చ అత్థకుసలో భవతి, తుమ్హే అత్థకుసలా భవథా”తి వా “అహఞ్చ అత్థకుసలో భవామి, సో చ అత్థకుసలో భవతి, మయమత్థకుసలా భవామా”తి వా ఇమినా నయేన అనేకప్పభేదో అత్థనయో. ఏవం సేసాసు విభత్తీసు పఞ్చమీసత్తమియాదీసు పరోపురిసో గహేతబ్బో. సబ్బేసు చ క్రియాపదేసు బహ్వత్థవాచకేసు బహువచనన్తేసు, న పన బహువచనన్తేసుపి ఏకస్సత్తనో వాచకేసు గరుకాతబ్బస్సేకస్సత్థస్స వాచకేసు చ క్రియాపదేసు. ఏత్థ చోదనాసన్దీపనియో ఇమా గాథా –

“త్వఞ్చ భవసి సో చాపి, భవతి”చ్చాదిభాసనే;
“తుమ్హే భవథ” ఇచ్చాది, పరోపోసో కథం సియా?;

“అహం భవామి సో చాపి, భవతి”చ్చాదిభాసనే;
“మయం భవామ”ఇచ్చాది, ఉత్తమో చ కథం సియా?;

ఏత్థ చ వుచ్చతే –

పచ్చా వుత్తో పరో నామ, సఞ్ఞాయ పటిపాటియా;
ఏవం పన గహేతబ్బో, పరోపురిసనామకో.

పఠమమ్హా పరో నామ, మజ్ఝిమో ఉత్తమోపి చ;
మజ్ఝిమమ్హా పరో నామ, ఉత్తమో పురిసో రుతో.

ఏవం తు గహణఞ్హేత్థ, వోహారస్సానులోమకం;
దోసో తదనులోమమ్హి, గహణస్మిం న విజ్జతి.

“త్వఞ్చ భద్దే సుఖీ హోహి, ఏసో చాపి మహామిగో”;
ఇతి పాఠో యతో దిట్ఠో, తస్మా ఏవం వదేమసే.

“తుమ్హే ద్వే సుఖితా హోథ”, ఇచ్చత్థో తత్థ దిస్సతి;
ఏవంప్యయం నయో వుత్తో, అత్తనోమతియా మమ.

అత్తనోమతి కిఞ్చాపి, కథితా సబ్బదుబ్బలా;
తథాపి నయమాదాయ, కథితత్తా అకోపియా.

“ధమ్మేన రజ్జం కారేన్తం, రట్ఠా పబ్బాజయిత్థ మం;
త్వఞ్చ జానపదా చేవ, నేగమా చ సమాగతా”.

“అహఞ్చ మద్దిదేవీ చ, జాలీకణ్హాజినా చుభో;
అఞ్ఞమఞ్ఞం సోకనుదా, వసామ అస్సమే తదా”.

ఏతా గాథాపి ఏతస్స, అత్థస్స పన సాధికా;
తాసు వుత్తనయేనేవ, అత్థో సుపాకటో సియా;
ఏవం విఞ్ఞూహి విఞ్ఞేయ్యం, బహునా భాసితేన కిం.

ఆకారేన మనాపేన, కథసే యేన కేనచి;
న విరుజ్ఝతి చే అత్థో, తం పమాణం సుధీమతం.

పురిసత్తయతో ఏసో, పరోపురిసనామకో;
నుపలబ్భతి పచ్చేకం, తదన్తోగధతోవ యం.

పాటవత్థాయ సోతూనం, వోహారత్థేసు సబ్బసో;
విసుం అలబ్భమానోపి, లబ్భమానోవ ఉద్ధటో.

సఙ్ఖేపతోపేత్థ పురిసప్పవత్తి ఏవం ఉపలక్ఖితబ్బా ''**అమ్హ**వచనత్థే ఉత్తమో, **తుమ్హ**వచనత్థే మజ్ఝిమో, అఞ్ఞేసం వచనత్థే పఠమో''తి.

త్యాదీనం పురిససఞ్ఞా, యస్మా వుత్తా తతో ఇదం;
తబ్బన్తాఖ్యాతికం ఞేయ్యం, పురిసపరిదీపకం.

ఏవం సబ్బథాపి ఆఖ్యాతికస్స కాలకారకపురిసపరిదీపనతా వుత్తా.

క్రియాలక్ఖణన్తి ఏత్థ కథం ఆఖ్యాతికస్స క్రియాలక్ఖణతా వేదితబ్బా?

లక్ఖియతి క్రియాయేతం, క్రియా వా అస్స లక్ఖణం;
క్రియాలక్ఖణతా ఏవం, వేదితబ్బా తథా హి చ.

"గచ్ఛతి"చ్చాదికం సుత్వా, క్రియాసన్దీపనం పదం;
"ఆఖ్యాతిక"న్తి ధీరేహి, ఆఖ్యాతఞ్ఞూహి సఞ్ఞితం.

లక్ఖణం హోతి నామస్స, యథా సత్వాభిధానతా;
క్రియాభిధానతా ఏవం, ఆఖ్యాతస్సేవ లక్ఖణం.

అత్థతో పన ఏతస్స, క్రియావాచకతా ఇధ;
లక్ఖణం ఇతి విఞ్ఞేయ్యం, లక్ఖణఞ్ఞూహి లక్ఖితం.

"కిం కరోసీ"తి పుట్ఠస్స, "పచామి"చ్చాదినా "అహం";
పటివాచాయ దానేన, క్రియావాచకతా మతా.

ఏవమాఖ్యాతికస్స క్రియాలక్ఖణతా వేదితబ్బా;
ఇదాని కాలేసు విభత్తిప్పవత్తి ఏవం వేదితబ్బా –

పచ్చుప్పన్నమ్హి కాలస్మిం, వత్తమానా పవత్తతి;
ఆసిట్ఠాణాపనత్థేసు, పచ్చుప్పన్నమ్హి పఞ్చమీ.

పచ్చుప్పన్నే పరికప్పా-నుమత్యత్థేసు సత్తమీ;
అప్పచ్చక్ఖే అతీతమ్హి, పరోక్ఖా సమ్పవత్తతి.

హియ్యో పభుతి కాలస్మిం, అతీతమ్హి పవత్తతి;
పచ్చక్ఖే వా అపచ్చక్ఖే, హియ్యత్తనీ నిరుత్తితా.

అజ్జప్పభుతి కాలస్మిం, అతీతమ్హి పవత్తతి;
పచ్చక్ఖే వా అపచ్చక్ఖే, సమీపేజ్జతనవ్హయా.

అనాగతే భవిస్సన్తీ, కాలస్మిం సమ్పవత్తతి;
క్రియాతిపన్నమత్తమ్హి, తీతే కాలాతిపత్తికా;
అనాగతేపి హోతీతి, నిరుత్తఞ్ఞూహి భాసితా.

ఏవం కాలేసు విభత్తిప్పవత్తిం ఞత్వా యే తే సుత్తన్తేసు విచిత్తా సువిసదవిపులతిఖిణబుద్ధివిసయభూతా పయోగా దిస్సన్తి, తేసు పాటవమిచ్ఛన్తేహి త్యాదిక్కమేన వుచ్చమానా క్రియాపదమాలా సల్లక్ఖితబ్బా – భవతి, భవన్తి. భవసి, భవథ. భవామి, భవామ. భవతే, భవన్తే. భవసే, భవవ్హే. భవే, భవామ్హే. అయం అఞ్ఞయోగాదిరహితా క్రియాపదమాలా.

దిస్సన్తి చ సుత్తన్తేసు అత్థసమ్భవేపి అఞ్ఞయోగాదిరహితాని క్రియాపదాని. సేయ్యథిదం? "సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చాతి, యదా పఞ్ఞాయ పస్సతి. యం మం భణసి సారథి. అఞ్ఞం సేపణ్ణి గచ్ఛామి" ఇచ్చేవమాదీని ఏతస్సత్థస్స పరిదీపనియా క్రియాపదమాలా.

ఏత్థ తివిధో క్రియాపదేసు యోగో **త**యోగో, **మ**యోగో, అఞ్ఞయోగో చ. తత్థ మజ్ఝిమపురిసా **త**యోగవసేన గహేతబ్బా, ఉత్తమపురిసా **మ**యోగవసేన. పఠమపురిసా అఞ్ఞయోగవసేన. త్యాదీనమేత్థ పటిపాటియా అయం అనుగీతి –

అఞ్ఞయోగేన పఠమా, **త**యోగేన తు మజ్ఝిమా;
మయోగేనుత్తమా హోన్తి, గహేతబ్బా విభావినా.

సోతూనం పయోగేసు కోసల్లత్థం అఞ్ఞయోగాదిసహితమపరమ్పి క్రియాపదమాలం వదామ – సో భవతి, తే భవన్తి. త్వం భవసి, తుమ్హే భవథ. అహం భవామి, మయం భవామ. సో భవతే, తే భవన్తే. త్వం భవసే, తుమ్హే భవవ్హే. అహం భవే, మయం భవామ్హే. అయం అఞ్ఞయోగాదిసహితా క్రియాపదమాలా.

దిస్సన్తి చ సుత్తన్తేసు అఞ్ఞయోగాదిసహితానిపి క్రియాపదాని. సేయ్యథిదం? ‘‘**యం**పాయం దేవ కుమారో సుప్పతిట్ఠితపాదో, ఇదమ్పిమస్స మహాపురిసస్స మహాపురిసలక్ఖణం భవతి, తస్సిమాని సత్త రతనాని భవన్తి. యో దన్ధకాలే తరతి , తరణీయే చ దన్ధతి, త్వంసి ఆచరియో మమ, అహమ్పి దట్ఠుకామోస్మి, పితరం మే ఇధాగతం" ఇచ్చేవమాదీని ఏతస్సత్థస్స పరిదీపనియా క్రియాపదమాలా.

యో **తుమ్హ**సద్దేన వత్తబ్బో అత్థో నిపతతి, న పన హోతి తుమ్హత్థవాచకో, సేసో సద్దో క్రియాపదస్స **త**యోగసహితత్తం సాధేతి, అఞ్ఞదత్థు అఞ్ఞయోగసహితత్తఞ్ఞేవ సాధేతి. యో చ **అమ్హ**సద్దేన వత్తబ్బో అత్థో నిపతతి, న పన హోతి అమ్హత్థవాచకో, న సోపి సద్దో క్రియాపదస్స **మ**యోగసహితత్తం సాధేతి, అఞ్ఞదత్థు అఞ్ఞయోగసహితత్తఞ్ఞేవ సాధేతి.

తత్ర **తుమ్హ**సద్దేన తావ వత్తబ్బత్థే – "న భవం ఏతి పుఞ్ఞత్థం, సివిరాజస్స దస్సనం. మాయస్మా సమగ్గస్స సఙ్ఘస్స భేదాయ పరక్కమి. ఇధ భన్తే భగవా పంసుకూలం ధోవతూ"తి ఇచ్చేవమాదయో పయోగా. **అమ్హ**సద్దేన పన వత్తబ్బత్థే "ఉపాలి తం మహావీర, పాదే వన్దతి సత్థునో. సావకో తే మహావీర, సరణో వన్దతి సత్థునో"తి చ ఇచ్చేవమాదయో పయోగా. ఇదమేత్థుపలక్ఖితబ్బం "త్వం తుమ్హే అహం మయ"న్తి అత్థదీపక **త**యోగ **మ**యోగతో అఞ్ఞో అఞ్ఞత్థదీపనో పయోగోయేవ అఞ్ఞయోగో నామ, తత్థ పఠమపురిసో భవతీతి.

యజ్జేవం "సబ్బాయసం కూటమతిప్పమాణం, పగ్గయ్హ నో తిట్ఠసి అన్తలిక్ఖే. ఏస సుత్వా పసీదామి, వచో తే ఇసిసత్తమా"తిఆదీసు కథం. ఏత్థ హి మజ్ఝిముత్తమపురిససమ్భవోయేవ దిస్సతి, న తు పఠమపురిససమ్భవోతి? వుచ్చతే – "సబ్బాయసం కూటమతిప్పమాణం, పగ్గయ్హ నో తిట్ఠసి అన్తలిక్ఖే"తిఆదీసు "నో"తిఆదికస్స నామసద్దస్స **తుమ్హ'మ్హ**సద్దస్సత్థవాచకసద్దేహి"తిట్ఠసీ"తిఆదీనం స్యాద్యన్తానం పదానం దస్సనతో అచ్చన్తమజ్ఝాహరితబ్బేహి సమానాధికరణత్తా తగ్గుణభూతత్తా చ మజ్ఝిముత్తమపురిససమ్భవో సమధిగన్తబ్బో. ఈదిసేసు పయోగేసు స్యాద్యన్తానం దస్సనవసేన అవిజ్జమానానిపి అజ్ఝాహరితబ్బాని "త్వమహ"మిచ్చాదీని పదాని భవన్తి. కత్థచి పన పరిపుణ్ణాని దిస్సన్తి "సాత్వం వఙ్కమనుప్పత్తా, కథం మద్ది కరిస్ససి. సో అహం విచరిస్సామి, గామా గామం పురా పుర"న్తి ఇచ్చేవమాదీసు.

ఆఖ్యాతికస్స క్రియాలక్ఖణత్తా అలిఙ్గభేదత్తా చ తిణ్ణం లిఙ్గానం సాధారణభావపరిదీపనత్థం అపరమ్పి క్రియాపదమాలం వదామ –

పురిసో భవతి, కఞ్ఞా భవతి, చిత్తం భవతి, పురిసా భవన్తి, కఞ్ఞాయో భవన్తి, చిత్తాని భవన్తి. భో పురిస త్వం భవసి, భోతి కఞ్ఞే త్వం భవసి, భో చిత్త త్వం భవసి, భవన్తో పురిసా తుమ్హే భవథ, భోతియో కఞ్ఞాయో తుమ్హే భవథ, భవన్తో చిత్తాని తుమ్హే భవథ. అహం పురిసో భవామి, అహం కఞ్ఞా భవామి, అహం చిత్తం భవామి, మయం పురిసా భవామ, మయం కఞ్ఞాయో భవామ, మయం చిత్తాని భవామ.

ఏస నయో అత్తనోపదేసు, సేసవిభత్తీనం సబ్బపదేసుపి. అయమాఖ్యాతికస్స తిణ్ణం లిఙ్గానం సాధారణభావపరిదీపనీ క్రియాపదమాలావ.

వుత్తఞ్హేతం **నిరుత్తిపిటకే** "క్రియాలక్ఖణమాఖ్యాతికమలిఙ్గభేద"మితి. తత్ర **అలిఙ్గభేద**మితి కో అత్థో? ఇత్థిపుమనపుంసకానం అవిసేసత్థో వుచ్చతే "అలిఙ్గభేద"మితి. యథా "పురిసో గచ్ఛతి, కఞ్ఞా గచ్ఛతి, చిత్తం గచ్ఛతీ"తి.

చతుధా ఉద్దిట్ఠక్రియాపదేసు యథా “భవతీ”తి అకారానన్తరత్యన్తపదం గహేత్వా “భవతి భవన్తి భవసీ”తిఆదినా క్రియాపదమాలా సబ్బథా కతా, ఏవం “ఉబ్బవతి”చ్చాదీనిపి అకారానన్తరత్యన్తపదాని గహేత్వా “ఉబ్బవతి ఉబ్బవన్తి ఉబ్బవసీ”తిఆదినా క్రియాపదమాలా సబ్బథా కాతబ్బా. “భోతి సమ్భోతీ”తిఆదీని పన ఓకారానన్తరత్యన్తపదాని, “భావేతి విభావేతీ”తిఆదీని చ ఏకారానన్తరత్యన్తపదాని గహేత్వా పాళినయానుసారేనేవ పదమాలా కాతబ్బా, నయిధ వుత్తనయానుసారేన. ఈదిసేసు హి ఠానేసు దురనుబోధా క్రియాపదగతి. అతో లబ్భమానవసేన క్రియాపదమాలా కాతబ్బా. న హి లోకే లోకియా సబ్బే ధాతుసద్దే పచ్చేకం సబ్బేహిపి ఛన్నవుతియా వచనేహి యోజేత్వా వదన్తి, ఏవం అవదన్తానమ్పి నేసం కథా అపరిపుణ్ణా నామ న హోతి, తస్మా వజ్జేతబ్బట్ఠానం వజ్జేత్వా యథాసమ్భవం పదమాలా కాతబ్బా. ఏవం పఞ్చమియాదీసుపి విభత్తీసు. అయం వత్తమానవిభత్తివసేన క్రియాపదమాలానిద్దేసో.

ఇతో పట్ఠాయ పన యథుద్దిట్ఠపదానేవ పరిణామేత్వా పరిణామేత్వా పఞ్చమియాదీనం మాతికాభావేన గహేతబ్బాని. ఇదాని పన తయోగాదిసహితాసహితవసేన ద్విధా క్రియాపదమాలాయో దస్సేస్సామ క్వచాదేసవసేన సమ్భూతాని చ రూపన్తరాని సోతూనం సుఖధారణత్థఞ్చేవ పురిసప్పయోగే అసమ్మోహత్థఞ్చ.

భవతు, భవన్తు. భవాహి, భవ, భవథ. భవామి, భవామ. భవతం, భవన్తం. భవస్సు, భవవ్హో. భవే, భవామసే. సో భవతు, తే భవన్తు. త్వం భవాహి, భవ, తుమ్హే భవథ. అహం భవామి, మయం భవామ. సో భవతం, తే భవన్తం. త్వం భవస్సు, తుమ్హే భవవ్హో. అహం భవే, మయం భవామసే. అయం పఞ్చమీవిభత్తివసేన క్రియాపదమాలానిద్దేసో.

భవేయ్య, భవే, భవేయ్యుం. భవేయ్యాసి, భవేయ్యాథ. భవేయ్యామి, భవేయ్యామ, భవేము. భవేథ, భవేరం. భవేథో, భవేయ్యావ్హో. భవేయ్యం, భవేయ్యామ్హే ఇతి వా, సో భవేయ్య , భవే, తే భవేయ్యుం. త్వం భవేయ్యాసి, తుమ్హే భవేయ్యాథ. అహం భవేయ్యామి, మయం భవేయ్యామ, భవేము. సో భవేథ, తే భవేరం. త్వం భవేథో, తుమ్హే భవేయ్యావ్హో. అహం భవేయ్యం, మయం భవేయ్యామ్హే ఇతి వా. అయం సత్తమీవిభత్తివసేన క్రియాపదమాలానిద్దేసో.

బభూవ, బభూవు. బభూవే, బభూవిత్థ. బభూవం, బభూవిమ్హ. బభూవిత్థ, బభూవిరే. బభూవిత్థో, బభూవివ్హో. బభూవిం, బభూవిమ్హే ఇతి వా, సో బభూవ, తే బభూవు. త్వం బభూవే, తుమ్హే బభూవిత్థ. అహం బభూవం, మయం బభూవిమ్హ. సో బభూవిత్థ, తే బభూవిరే. త్వం బభూవిత్థో, తుమ్హే బభూవివ్హో. అహం బభూవిం, మయం బభూవిమ్హే ఇతి వా. అయం పరోక్ఖావిభత్తివసేన క్రియాపదమాలానిద్దేసో.

అభవా, అభవూ. అభవో, అభవత్థ. అభవం, అభవమ్హా. అభవత్థ, అభవత్థుం. అభవసే, అభవవ్హం. అభవిం, అభవమ్హసే ఇతి వా, సో అభవా, తే అభవూ. త్వం అభవో, తుమ్హే అభవత్థ. అహం అభవం, మయం అభవమ్హా. సో అభవత్థ, తే అభవత్థుం. త్వం అభవసే, తుమ్హే అభవవ్హం. అహం అభవిం, మయం అభవమ్హసే ఇతి వా. అయం హియ్యత్తనీవిభత్తివసేన క్రియాపదమాలానిద్దేసో.

అభవి, అభవుం. అభవో, అభవిత్థ. అభవిం, అభవిమ్హా. అభవా, అభవూ. అభవసే, అభవివ్హం. అభవ్హం, అభవిమ్హే ఇతి వా, సో అభవి, తే అభవుం. త్వం అభవో, తుమ్హే అభవిత్థ. అహం అభవిం, మయం అభవిమ్హా. సో అభవా, తే అభవూ. త్వం అభవసే, తుమ్హే అభవివ్హం. అహం అభవం, మయం అభవిమ్హే ఇతి వా. అయం అజ్జతనీవిభత్తివసేన క్రియాపదమాలానిద్దేసో.

ఏత్థ పనజ్జతనియా **ఉం**వచనస్స **ఇంసు**మాదేసవసేన భవతినో రూపన్తరానిపి వేదితబ్బాని. సేయ్యథిదం? తే భవింసు, సముబ్భవింసు, పభవింసు, పరాభవింసు, సమ్భవింసు, పాతుభవింసు, పాతుబ్భవింసు , ఇమాని అకమ్మకపదాని. పరిభవింసు, అభిభవింసు, అధిభవింసు, అతిభవింసు, అనుభవింసు, సమనుభవింసు, అభిసమ్భవింసు.

"అధిభోసు"న్తి రూపమ్పి, యస్మా దిస్సతి పాళియం;
తస్మా హి నయతో ఞే య్యం, "పరిభోసు"న్తిఆదికం.

తత్రాయం పాళి – "ఏవంవిహారిఞ్చావుసో భిక్ఖుం రూపా అధిభోసుం, న భిక్ఖు రూపే అధిభోసీ"తి. ఇమాని సకమ్మకపదాని, ఏవమజ్జతనియా **ఉం**వచనస్స **ఇంసు**మాదేసవసేన భవతినో రూపన్తరాని భవన్తి. అపిచ

"అన్వభి" ఇతిరూపమ్పి, అజ్జతన్యా పదిస్సతి;
తస్మా హి నయతో ఞేయ్యం, "అజ్ఝభి"చ్చాదికమ్పి చ.

తత్రాయం పాళి – సో తేన కమ్మేన దివం సమక్కమి, సుఖఞ్చ ఖిడ్డారతియో చ అన్వభీతి. తత్థ **అన్వభీ**తి అను అభీతి ఛేదో. **అనూ**తి ఉపసగ్గో. **అభీ**తి ఆఖ్యాతికపదన్తి దట్ఠబ్బం.

భవిస్సతి, భవిస్సన్తి. భవిస్ససి, భవిస్సథ. భవిస్సామి, భవిస్సామ. భవిస్సతే, భవిస్సన్తే. భవిస్ససే, భవిస్సవ్హే. భవిస్సం, భవిస్సామ్హే ఇతి వా, సో భవిస్సతి, తే భవిస్సన్తి. త్వం భవిస్ససి, తుమ్హే భవిస్సథ. అహం భవిస్సామి, మయం భవిస్సామ. సో భవిస్సతే, తే భవిస్సన్తే. త్వం భవిస్ససే, తుమ్హే భవిస్సవ్హే. అహం భవిస్సం, మయం భవిస్సామ్హే ఇతి వా. అయం భవిస్సన్తీవిభత్తివసేన క్రియాపదమాలానిద్దేసో.

అభవిస్సా, అభవిస్సంసు. అభవిస్సే, అభవిస్సథ. అభవిస్సం, అభవిస్సామ్హా. అభవిస్సథ, అభవిస్సిసు. అభవిస్ససే, అభవిస్సవ్హే. అభవిస్సిం, అభవిస్సామ్హసే ఇతి వా, సో అభవిస్సా, తే అభవిస్సంసు. త్వం అభవిస్సే, తుమ్హే అభవిస్సథ. అహం అభవిస్సం, మయం అభవిస్సామ్హా. సో అభవిస్సథ, తే అభవిస్సిసు. త్వం అభవిస్ససే, తుమ్హే అభవిస్సవ్హే. అహం అభవిస్సిం, మయం అభవిస్సామ్హసే ఇతి వా. అయం కాలాతిపత్తివిభత్తివసేన క్రియాపదమాలానిద్దేసో.

వోహారభేదకుసలేన సుబుద్ధినా యో,
కచ్చాయనేన కథితో జినసాసనత్థం;
త్యాదిక్కమో తదనుగం కిరియాపదానం,
కత్వా కమో భవతిధాతువసేన వుత్తో.

ఇతి నవఙ్గే సాట్ఠకథే పిటకత్తయే బ్యప్పథగతీసు విఞ్ఞూనం

కోసల్లత్థాయ కతే సద్దనీతిప్పకరణే

భవతినో క్రియాపదమాలావిభాగో నామ

దుతియో పరిచ్ఛేదో.

౩. పకిణ్ణకవినిచ్ఛయ

ఇతో పరం పవక్ఖామి, పకిణ్ణకవినిచ్ఛయం;
సప్పయోగేసు అత్థేసు, విఞ్ఞూనం పాటవత్థయా.

తత్థ అత్థుద్ధారో, అత్థసద్దచిన్తా, అత్థాతిసయయోగో, సమానాసమానవసేనవచనసఙ్గహో, ఆగమలక్ఖణవసేన విభత్తివచనసఙ్గహో, కాలవసేన విభత్తివచనసఙ్గహో, కాలసఙ్గహో, పకరణసంసన్దనా, వత్తమానాదీనం వచనత్థవిభావనా చాతి నవధా వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

అత్థుద్ధారే తావ సమానసుతికపదానమత్థుద్ధారణం కరిస్సామ. ఏత్థాఖ్యాతపదసఞ్ఞితానం **భోతి**సద్ద **భవే**సద్దానమత్థో ఉద్ధరితబ్బో. తథా హేతే నామికపదసఞ్ఞితేహి అపరేహి **భోతి**సద్ద **భవే**సద్దేహి సమానసుతికాపి అసమానత్థా చేవ హోన్తి అసమానవిభత్తికా చ. సాసనస్మిఞ్హి కేచి సద్దా అఞ్ఞమఞ్ఞం సమానసుతికా సమానాపి అసమానత్థా అసమానపవత్తినిమిత్తా అసమానలిఙ్గా అసమానవిభత్తికా అసమానవచనకా అసమానన్తా అసమానకాలికా అసమానపదజాతికా చ భవన్తి.

తేసమసమానత్థత్తే "సబ్బఞ్హి తం జీరతి దేహనిస్సితం. అప్పస్సుతాయం పురిసో, బలిబద్దోవ జీరతి. సన్తో తసితో. పహూ సన్తో న భరతి. సన్తో ఆచిక్ఖతే ముని. సన్తో సప్పురిసా లోకే. సన్తో సంవిజ్జమానా లోకస్మి"న్తి ఏవమాదయో పయోగా. ఏత్థ **జీరతి**సద్దద్వయం యథాసమ్భవం నవభావాపగమవడ్ఢనవాచకం. **సన్తో**సద్దపఞ్చకం యథాసమ్భవం పరిస్సమప్పత్తసమానోపసన్తోపలబ్భమానవాచకన్తి దట్ఠబ్బం.

అసమానపవత్తినిమిత్తత్తే పన "అకతఞ్ఞూ మిత్తదుబ్భీ, అస్సద్ధో అకతఞ్ఞూచా"తిఏవమాదయో. ఏత్థ చ **అకతఞ్ఞూ**సద్దద్వయం కతాకతాజాననజాననపవత్తినిమిత్తం పటిచ్చ సమ్భూతత్తా అసమానపవత్తినిమిత్తకన్తి దట్ఠబ్బం.

అసమానలిఙ్గత్తే "సుఖీ హోతు పఞ్చసిఖ సక్కో దేవానమిన్దో. త్వఞ్చ భద్దే సుఖీ హోహి. యత్థ సా ఉపట్ఠితో హోతి. మాతా మే అత్థి, సా మయా పోసేతబ్బా"తి ఏవమాదయో. ఏత్థ **సుఖీ**సద్దద్వయం **సా**సద్దద్వయఞ్చ పుమిత్థిలిఙ్గవసేన అసమానలిఙ్గన్తి దట్ఠబ్బం.

అసమానవిభత్తికత్తే "ఆహారే ఉదరే యతో. యతో పజానాతి సహేతుధమ్మ"న్తి ఏవమాదయో. ఏత్థ **యతో**సద్దద్వయం పఠమాపఞ్చమీవిభత్తిసహితత్తా అసమానవిభత్తికన్తి దట్ఠబ్బం.

అసమానవచనకత్తే ఇమే పయోగా –

"యాయ మాతు భతో పోసో, ఇమం లోకం అవేక్ఖతి;
తమ్పి పాణదదిం సన్తిం, హన్తి కుద్ధో పుథుజ్జనో"తి

ఆదీసు **హన్తి**సద్దో ఏకవచనో.

"ఇమే నూన అరఞ్ఞస్మిం, మిగసఙ్ఘాని లుద్దకా;

వాకురాహి పరిక్ఖిప్ప, సోబ్భం పాతేత్వా తావదే;
వికోసమానా తిబ్బాహి, హన్తి నేసం వరం వర”న్తి.

ఆదీసు పన బహువచనో. “సీలవా వత్తసమ్పన్నో. ఏథ తుమ్హే ఆయస్మన్తో సీలవా హోథ. సన్తో దన్తో నియతో బ్రహ్మచారీ. సన్తో హవే సబ్భి పవేదయన్తి. మహారాజా యసస్సీ సో. చత్తారో మహారాజా”తి ఏవమాదీసు **సీలవా**సద్దాదయో ఏకవచనబహువచనకా.

అసమానన్తత్తే పన యత్థ సమానసుతికానం అసమానవిభత్తికత్తం వా అసమానవచనత్తం వా ఉపలబ్భతి. తేయేవ పయోగా. తం యథా? “సతం సమ్పజానం, సతం ధమ్మో, సన్తో దన్తో, సన్తో సప్పురిసా” ఇచ్చేవమాదయో.

అసమానకాలత్తే “నను తే సుతం బ్రాహ్మణ భఞ్ఞమానే, దేవా న ఇస్సన్తి పురిసపరక్కమస్స. తే జనా పారమిస్సన్తి, మచ్చుధేయ్యం సుదుత్తర”న్తి ఏవమాదయో. ఏత్థ **ఇస్సన్తి**సద్దద్వయం వత్తమానాభవిస్సన్తీకాలవసేన అసమానకాలన్తి దట్ఠబ్బం. వత్తమానాభవిస్సన్తీవిభత్తివసేన పన అసమానవిభత్తికన్తిపి.

అసమానపదజాతికత్తే “సయం సమాహితో నాగో, సయం అభిఞ్ఞాయ కముద్దిసేయ్యం. పథే ధావన్తియా పతి, ఏకంసం అజినం కత్వా, పాదేసు సిరసా పతి. గిరిం చణ్డోరణం పతీ”తి ఏవమాదయో. ఏత్థ **సయం**సద్దద్వయం నామనిపాతవసేన **పతి**సద్దత్తయం నామాఖ్యాతోపసగ్గవసేన అసమానపదజాతికన్తి దట్ఠబ్బం.

ఇమినా నయేన సబ్బత్థ విత్థారేతబ్బం. ఏవం సాసనస్మిం కేచి సద్దా అఞ్ఞమఞ్ఞం సమానసుతికా సమానాపి అసమానత్థా అసమానపవత్తినిమిత్తా అసమానలిఙ్గా అసమానవిభత్తికా అసమానవచనకా అసమానన్తా అసమానకాలికా అసమానపదజాతికా చ భవన్తి. ఏతాదిసేసు సద్దేసు యో క్రియాపదత్తం పకాసేతి, న సో నామికపదత్తం. యో చ నామికపదత్తం పకాసేతి, న సో క్రియాపదత్తం. ఏవం సన్తేపి సుతిసామఞ్ఞతో ఏకత్తేన గహేత్వా అత్థుద్ధారో కరణీయోతి యథావుత్తక్రియాపదానం నామపదేహి సమానసుతికానం **భోతి**సద్ద **భవే** సద్దానమత్థుద్ధారం వదామ.

కథం? **భోతి**సద్దో కత్తుయోగే క్రియాపదం, క్రియాయోగే నామికపదం, తస్మా సో ద్వీసు అత్థేసు వత్తతి క్రియాపదత్థే నామికపదత్థే చ. తత్థ క్రియాపదత్థే వత్తమానవసేన, నామికపదత్థే పనాలపనవసేన. క్రియాపదత్థే తావ “ఏకో భోతి”, నామికపదత్థే “మా భోతి పరిదేవేసి”. అత్రిదం వుచ్చతి –

భావే నామపదత్థే చ, ఆలపనవిసేసితే;
ఇమేసు ద్వీసు అత్థేసు, **భోతి**సద్దో పవత్తతి.

భవేసద్దో పన “భవామీ”తిమస్స వత్తమానావిభత్తియుత్తస్స సద్దస్సత్థేపి వత్తతి. “భవామీ”తిమస్స పఞ్చమీవిభత్తియుత్తస్స సద్దస్స ఆణత్యాసీసనత్థేసుపి వత్తతి. “భవేయ్యామీ”తిమస్స సత్తమీవిభత్తిసహితస్స సద్దస్స అనుమతిపరికప్పత్థేసుపి వత్తతి. తత్రిదం పఠమత్థస్స సాధకం ఆహచ్చవచనం –

“దేవానం అధికో హోమి, భవామి మనుజాధిపో;
రూపలక్ఖణసమ్పన్నో, పఞ్ఞాయ అసమో భవే”తి.

అయం పన సబ్బేసం తేసమత్థానం సాధికా అమ్హాకం గాథారచనా –

“సుఖీ భవతి ఏసో చ, అహఞ్చాపి సుఖీ భవే;
సుఖీ భవతు ఏసో చ, అహఞ్చాపి సుఖీ భవే.

ఇమాయ బుద్ధపూజాయ, భవన్తు సుఖితా పజా;
భవే’హఞ్చ సుఖప్పత్తో, సామచ్చో సహ ఞాతిభి.

సుఖీ భవేయ్య ఏసో చ, అహఞ్చాపి సుఖీ భవే;
సుఖీ భవేయ్య చే ఏసో, అహఞ్చాపి సుఖీ భవే”తి.

ఇచ్చేవం –

వత్తమానాయ పఞ్చమ్యం, సత్తమ్యఞ్చ విభత్తియం;
ఏతేసు తీసు ఠానేసు, **భవే**సద్దో పవత్తతి.

ఏకధా వత్తమానాయం, పఞ్చమీసత్తమీసు చ;
ద్వేధా ద్వేధాతిమస్సత్థం, పఞ్చధా పరిదీపయే.

ద్వేధా వా వత్తమానాయ-మాదిపురిసవాచకో;
అత్థో “భవే”తి ఏతస్స, “భవతీ”తిపియుజ్జతి.

ఇదాని పన ఏతస్స, వుత్తస్సత్థస్స సాధకం;
ఏత్థ పాళిప్పదేసం తు, ఆహరిస్సం సుణాథ మే.

కో’యం మజ్ఝేసముద్దస్మిం, అపస్సం తీరమాయుహే;
కం త్వం అత్థవసం ఞత్వా, ఏవం వాయమసే భుసం.

నిసమ్మ వత్తం లోకస్స, వాయామస్స చ దేవతే;
తస్మా మజ్ఝేసముద్దస్మిం, అపస్సం తీరమాయుహే.

అస్సం పురిమగాథాయం, “ఆయుహే”తిపదస్స హి;
“ఆయూహతీ”తి అత్థోతి, విఞ్ఞాతబ్బో విభావినా.

విభత్తియా విపల్లాస-వసేనాయం సమీరితో;
వత్తమానే సత్తమీతి, తిస్సేకారవసేన వా.

పచ్ఛిమాయ చ గాథాయం, “ఆయుహే”తిపదస్స తు;

"ఆయూహామీ"తి అత్థోతి, సద్దత్థఞ్ఞూ విభావయే.

తథా "భవే"తిఏతస్స, వత్తమానావిభత్తియం;
"భవతీ"తి, "భవామీ"తి, చత్థం ద్వేధా విభావయే.

ఏవంవిధేసు అఞ్ఞేసు, పాఠేసుపి అయం నయో;
నేతబ్బో నయదక్ఖేన, నయసాగరసాసనే.

ఏవమయం **భవే**సద్దో పఞ్చసు ఛసు వా క్రియాపదత్థేసు పవత్తతి. తథా సత్తమీవిభత్యన్తనామికపదస్స వుద్ధిసంసారకమ్మభవూపపత్తిభవసఙ్ఖాతేసు అత్థేసుపి. తథా హి "అభవే నన్దతి తస్స, భవే తస్స న నన్దతీ"తిఆదీసు వుద్ధిమ్హి. "భవే విచరన్తో"తిఆదీసు సంసారే. "భవే ఖో సతి జాతి హోతి, జాతిపచ్చయా జరామరణ"న్తిఆదీసు కమ్మభవే. "ఏవం భవేవిజ్జమానే"తిఆదీసు ఉపపత్తిభవేతి దట్ఠబ్బం. ఇమినా నయేన **భూ**ధాతుతో నిప్ఫన్నానం అఞ్ఞతోపి అఞ్ఞేసం క్రియాపదానం యథాసమ్భవమత్థో ఉద్ధరితబ్బో.

ఆఖ్యాతత్థమ్హిమే అత్థా, న లాతబ్బా కుదాచనం;
అత్థుద్ధారవసేనేతే, ఉద్ధటా నామతో యతో.

ఇదమేత్థ సఙ్ఖేపతో అత్థుద్ధారనయనిదస్సనం.

అత్థసద్దచిన్తాయం పన ఏవముపలక్ఖేతబ్బం – "భవన్తే, పరాభవన్తే, పరాభవే"ఇచ్చాదయో **గచ్ఛతి గచ్ఛం గచ్ఛతో**సద్దాదయో వియ విసేససద్దా, న యాచనోపతాపనత్థాదివాచకో **నాథతి**సద్దో వియ, న చ రాజదేవతాదివాచకో **దేవ**సద్దో వియ సామఞ్ఞసద్దా. యే చేత్థ విసేససద్దా, తే సబ్బకాలం విసేససద్దావ. యే చ సామఞ్ఞసద్దా, తేపి సబ్బకాలం సామఞ్ఞసద్దావ.

తత్ర **గచ్ఛతీ**తిఆదీనం విసేససద్దతా ఏవం దట్ఠబ్బా – **గచ్ఛతీ**తి ఏకం నామపదం, ఏకమాఖ్యాతం. తథా **గచ్ఛ**న్తి ఏకం నామపదం, ఏకమాఖ్యాతం. **గచ్ఛతో**తి ఏకో కితన్తో, అపరో రూళ్హీసద్దో. సతిపి విసేససద్దత్తే సదిసత్తా సుతిసామఞ్ఞతో తబ్బిసయం బుద్ధిం నుప్పాదేతి వినావ'త్థప్పకరణసద్దన్తరాభిసమ్బన్ధేన. తథా హి సద్దన్తరాభిసమ్బన్ధేన "గచ్ఛతి పతిట్ఠిత"న్తి వుత్తే సత్తమ్యన్తం నామపదన్తి విఞ్ఞాయతి. "గచ్ఛతి తిస్సో"తి వుత్తే పనాఖ్యాతన్తి. తథా "స గచ్ఛం న నివత్తతీ"తి వుత్తే పఠమన్తం నామపదన్తి విఞ్ఞాయతి. "గచ్ఛం పుత్తనివేదకో"తి వుత్తే ఆఖ్యాతన్తి విఞ్ఞాయతి. "గచ్ఛతో హాయతో పతితో"తి వుత్తే కితన్తోతి విఞ్ఞాయతి. "గచ్ఛతో పణ్ణపుప్ఫాని పతన్తీ"తి వుత్తే రుక్ఖవాచకో రూళ్హీసద్దోతి. ఇతి విసేససద్దానం ఆఖ్యాతనామానం నామాఖ్యాతేహి సమానసుతికానం అత్థాభిసమ్బన్ధాదీసు యో కోచి అత్థవిసేసఞాపకో సమ్బన్ధో అవస్సమిచ్ఛితబ్బో. ఏవం "గచ్ఛతీ"తిఆదీనం ఆఖ్యాతనామత్తాదివసేన పచ్చేకం ఠితానం ఏకేకత్థవాచకానం విసేససద్దతా దట్ఠబ్బా.

"నాథతి దేవో"తిఆదీనం పన ఆఖ్యాతనామానం నామాఖ్యాతేహి అసమానసుతికానం అనేకత్థవాచకానం సామఞ్ఞసద్దతా ఏవ దట్ఠబ్బా. అత్థసమ్బన్ధాదీసు హి వినా యేన కేనచి సమ్బన్ధేన "నాథతీ"తి వుత్తే "యాచతీ"తి వా "ఉపతాపేతీ"తి వా "ఇస్సరియం కరోతీ"తి వా "ఆసీసతీ"తి వా అత్థో పటిభాతి, తథా "దేవో"తి వుత్తే "మేఘో"తి వా "ఆకాసో"తి

వా “రాజా”తి వా “దేవతా”తి వా “విసుద్ధిదేవో”తి వా అత్థో పటిభాతి. యదా పన సద్దన్తరాభిసమ్బన్ధేన “నాథతి సుప్పటిపత్తి”న్తి వుత్తే తదా “నాథతీ”తి క్రియాపదస్స “యాచతీ”తి అత్థో విఞ్ఞాయతి, “నాథతి సబ్బకిలేసే”తి వుత్తే “ఉపతాపేతీ”తి అత్థో విఞ్ఞాయతి. “నాథతి సకచిత్తే”తి వుత్తే “ఇస్సరియం కరోతీ”తి అత్థో విఞ్ఞాయతి. “నాథతి లోకస్స హిత”న్తి వుత్తే “ఆసీసతీ”తి అత్థో విఞ్ఞాయతి. తథా “దేవో గజ్జతీ”తి వుత్తే “దేవో”తి నామపదస్స “మేఘో”తి అత్థో విఞ్ఞాయతి. “విద్ధో విగతవలాహకో దేవో”తి వుత్తే “ఆకాసో”తి అత్థో విఞ్ఞాయతి. “పివతు దేవో పానీయ”న్తి వుత్తే “రాజా”తి అత్థో విఞ్ఞాయతి. “దేవో దేవకాయా చవతి ఆయుసఙ్ఖయా”తి వుత్తే “దేవతా”తి అత్థో విఞ్ఞాయతి. “దేవాతిదేవో సతపుఞ్ఞలక్ఖణో”తి వుత్తే “విసుద్ధిదేవో”తి అత్థో విఞ్ఞాయతి. ఇమినా నయేన అఞ్ఞేపి సామఞ్ఞసద్దా ఞాతబ్బా.

సబ్బమేతం ఞత్వా యథా అత్థో సద్దేన, సద్దో చత్థేన న విరుజ్ఝతి, తథాత్థసద్దా చిన్తనీయా. తత్రిదం ఉపలక్ఖణమత్తం చిన్తాకారనిదస్సనం – “అత్థకుసలా భవన్తే”తి వా “కిచ్చాని భవన్తే”తి వా వుత్తే “భవన్తే”తి ఇదం “భవన్తీ”తిమినా సమానత్థమాఖ్యాతపదన్తి ఏవమత్థో చ సద్దో చ చిన్తనీయో. “భవన్తే పస్సామీ”తి వా “ఇచ్ఛామీ”తి వా వుత్తే ఉపయోగత్థవం నామపదన్తి ఏవమత్థో చ సద్దో చ చిన్తనీయో. “భవన్తే జనే పసంసతీ”తి వా “కామేతీ”తి వా వుత్తే పచ్చత్తోపయోగత్థవన్తాని ద్వే నామపదానీతి ఏవమత్థో చ సద్దో చ చిన్తనీయో. “చోరా పరాభవన్తే”తి వుత్తే “పరాభవన్తే”తి ఇదం “పరాభవన్తీ”తిమినా సమానత్థమాఖ్యాతికపదన్తి ఏవమత్థో చ సద్దో చ చిన్తనీయో. “పరాభవన్తే జనా ఇచ్ఛన్తి అమిత్తాన”న్తి వుత్తే “పరాభవన్తే”తి ఇమాని ఉపయోగపచ్చత్తత్థవన్తాని ద్వే నామపదానీతి ఏవమత్థో చ సద్దో చ చిన్తనీయో. “ఏసో పరాభవే”తి వుత్తే “పరాభవే”తి ఇదం “పరాభవేయ్యా”తిమినా సమానత్థమాఖ్యాతపదన్తి ఏవమత్థో చ సద్దో చ చిన్తనీయో. “ఏతే పరాభవే లోకే, పణ్డితో సమవేక్ఖియా”తి వుత్తే “పరాభవే”తి ఇదం ఉపయోగత్థవం బహువచనం నామపదన్తి ఏవమత్థో చ సద్దో చ చిన్తనీయో. “పరాభవే సతీ”తి వుత్తే భావలక్ఖణభుమ్మత్థేకవచనకం నామపదన్తి ఏవమత్థో చ సద్దో చ చిన్తనీయో. “తుమ్హే మే పసాదా సమ్భవే”తి వుత్తే “సమ్భవే”తి ఇదం “సమ్భవథా”తిమినా సమానత్థమాఖ్యాతపదన్తి ఏవమత్థో చ సద్దో చ చిన్తనీయో. “ఏహి త్వం సమ్భవప్పే”తి వుత్తే “సమ్భవప్పే”తి ఇదం సమ్భవాయ నామ ఇత్థియా వాచకం ఇత్థిలిఙ్గం సాలపనం నామికపదన్తి ఏవమత్థో చ సద్దో చ చిన్తనీయో. “ఏహి త్వం సమ్భవప్పేపతిట్ఠిత”న్తి వుత్తే సమ్భవనామకస్స పురిసస్స వాచకం పుల్లిఙ్గం భుమ్మవచనన్తి ఏవమత్థో చ సద్దో చ చిన్తనీయో.

> “వరుణో బ్రహ్మదేవో చ, అహేసుం అగ్గసావకా;
> సమ్భవో నాముపట్ఠాకో, రేవతస్స మహేసినో”తి –

హి పాళి. “ధమ్మా పాతుభవన్తే”తి వుత్తే “పాతుభవన్తే”తి ఇదం “పాతుభవన్తీ”తిమినా సమానత్థం సనిపాతమాఖ్యాతపదన్తి ఏవమత్థో చ సద్దో చ చిన్తనీయో. “పాతు భవన్తే జనే”తి వుత్తే “తే జనే భవం రక్ఖతూ”తి అత్థవాచకాని ఆఖ్యాతకితన్తసబ్బనామికపదానీతి ఏవమత్థో చ సద్దో చ చిన్తనీయో. “పాతుభవసే త్వం గుణేహీ”తి వుత్తే “పాతుభవసే”తి ఇదం “పాతుభవసీ”తిమినా సమానత్థమాఖ్యాతపదన్తి ఏవమత్థో చ సద్దో చ చిన్తనీయో. “పాతుభవసే గుణే యో త్వ”న్తి వుత్తే “పాతుభవాహి అత్తనో గుణహేతు త్వ”న్తి అత్థవాచకానినిపాతయుత్తాఖ్యాతనామపదానీతి ఏవమత్థో చ సద్దో చ చిన్తనీయో. “అహమత్తనో గుణేహి పాతుభవే”తి వుత్తే “పాతుభవే”తి ఇదం “పాతుభవామీ”తిమినా సమానత్థం సనిపాతమాఖ్యాతపదన్తి ఏవమత్థో చ సద్దో చ చిన్తనీయో. “మం పాతు భవే ఇదం పుఞ్ఞకమ్మ”న్తి వుత్తే “మం రక్ఖతు సంసారే ఇదం పుఞ్ఞకమ్మ”న్తి అత్థవాచకాని ఆఖ్యాతనామపదానీతి ఏవమత్థో చ సద్దో చ చిన్తనీయో. ఇమినా నయేన సబ్బత్థ యథారహమత్థసద్దా

చిన్తనీయా. తత్థ సమానసుతికానం కేసఞ్చి సద్దానం “న తేసం కోట్ఠే ఓపేన్తి. న తేసం అన్తరా గచ్ఛే. సత్తే వో లిచ్ఛవీ అపరిహానీయే ధమ్మే దేసెస్సామి, ఇమే తే దేవ సత్తవో, త్వఞ్చ ఉత్తమసత్తవో”తిఆదీసు సమానసుతికానం వియ ఉచ్చారణవిసేసో ఇచ్ఛనీయో. ఉచ్చారణవిసేసే హి సతి పదాని పరిబ్యత్తాని, పదేసు పరిబ్యత్తేసు అత్థో పరిబ్యత్తో హోతి, అత్థపరిగ్గాహకానం అత్థాధిగమో అకిచ్ఛో హోతి, సుపరిసుద్ధాదాసతలే పటిబిమ్బదస్సనం వియ, సో చ గహితపుబ్బసఙ్కేతస్స అత్థసమ్బన్ధాదీసు అఞ్ఞతరస్మిం ఞాతేయేవ హోతి, న ఇతరథా. వుత్తఞ్హేతం పోరాణేహి –

> “విసయత్తమనాపన్నా, సద్దా నేవత్థబోధకా;
> న పదమత్తతో అత్థే, తే అఞ్ఞాతా పకాసకా”తి.

యదిదమేత్థ వుత్తమమ్హేహి “ఉచ్చారణవిసేసో ఇచ్ఛనీయో”తి. అత్రాయముచ్చారణవిసేసదీపనీ గాథా సహత్థప్పకాసననయదానగాథాయ.

> “న తే సం కోట్ఠే ఓపేన్తి”, ఇతి పాఠే సుమేధసో;
> పదం “న తే”తి ఛిన్దిత్వా, “సం కోట్ఠే”తి పరేయ్య వే.

> “సం న ఓపేన్తి కోట్ఠే తే, భిక్ఖూ”తి అత్థమీరయే;
> ఏవమిమేసు అఞ్ఞేసు, పాఠేసుపి అయం నయో.

అథ యం పనిదమ్పి వుత్తం “కేసఞ్చీ”తి, తం కిమత్థం? “గచ్ఛతి పతిట్ఠితం, గచ్ఛతి తిస్సో, భవన్తే పస్సామి, అత్థకుసలా భవన్తే, వదన్తం ఏకపోక్ఖరా, వదన్తం పటివదతీ”తిఆదీసు సమానసుతికానముచ్చారణవిసేసో న లబ్భతీతి దస్సనత్థం. తస్మా ఇదమేత్థ సల్లక్ఖేతబ్బం – యత్థ సమానసుతికానముచ్చారణవిసేసో లబ్భతి అత్థవిసేసో చ పదానం విభాగవసేన వా అవిభాగవసేన వా, తత్థ పయోగే సమానసుతికమేకచ్చం పదం విచ్ఛిన్దిత్వా ఉచ్చారేతబ్బం. సేయ్యథిదం? “హేతు హేతుసమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం హేతుపచ్చయేన పచ్చయో. సో తేన సద్ధిం భాసతి, సోతేన వుయ్హతి. భవన్తే జనే పసంసతి, భవన్తే పస్సామీ”తి ఏవమాదయో పయోగా. ఏత్థ “హేతూ”తి ఈసకం విచ్ఛిన్దిత్వా “హేతుసమ్పయుత్తాన”న్తి ఉచ్చారేతబ్బం. తథా “సో”తి విచ్ఛిన్దిత్వా “తేన సద్ధి”న్తి ఉచ్చారేతబ్బం. “భవ”న్తి విచ్ఛిన్దిత్వా “తే జనే”తి ఉచ్చారేతబ్బం.

సేసం పన సమానసుతికం విచ్ఛిన్దిత్వా న ఉచ్చారేతబ్బం. అవిచ్ఛిన్దనీయస్మిఞ్హి ఠానే విచ్ఛిన్దిత్వా పఠితస్స అత్థో దుట్ఠో హోతి. ఏవం పదవిభాగావిభాగవసేన సమానసుతికానమత్థుచ్చారణవిసేసో వేదితబ్బో. ఏత్థ హి “సో తేనా”తిఆదీసు ద్విపదత్థగ్గహణం విభాగో, ఏకపదత్థగ్గహణమవిభాగోతి అధిప్పేతో. ఏత్థ చ విసుం వవత్థితానం అసమానసుతికానం ఏకతో కత్వా సమానసుతికభావపరికప్పనం అత్థన్తరవిఞ్ఞాపనత్థఞ్చేవ ఉచ్చారణవిసేసదస్సనత్థఞ్చ. న హి ఏతాని “సప్పో సప్పో”తిఆదీసు వియ ఏకస్మింయేవత్థే సమానసుతికాని. ఏవం సన్తేపి ఏకజ్ఝకరణేన లద్ధం సమానసుతిలేసం గహేత్వా అత్థన్తరవిఞ్ఞాపనత్థం ఉచ్చారణవిసేసదస్సనత్థఞ్చ “సమానసుతికానీ”తి వుత్తాని. ఏస నయో అఞ్ఞత్రాపి ఈదిసేసు ఠానేసు. ఇదమేత్థ సల్లక్ఖేతబ్బం –

యత్థ సమానసుతికానం అట్ఠారసాకారేసు యేన కేనచి ఆకారేన అత్థవిసేసో లబ్భతి, విచ్ఛిన్దిత్వా పన ఉచ్చారణే సద్దవిలాసో న హోతి, అత్థో వా దుట్ఠో హోతి, న తాదిసేసు పయోగేసు సమానసుతికాని పదాని విచ్ఛిన్దిత్వా ఉచ్చారేతబ్బాని. తత్ర కతమేన చాకారేన అత్థవిసేసలాభో భవతి? పదానం విభాగవసేన వా అవిభాగవసేన వా అక్ఖరసన్నిధానవసేన వా పదసన్నిధానవసేన వా పదక్ఖరసన్నిధానవసేన వా విచ్ఛావసేన వా కమ్మప్పవచనీయవసేన వా భయకోధాదీసు ఉప్పన్నేసు కథితామేడితవచనవసేన వా గుణవాచకసద్దస్స ద్విరుత్తవసేన వా క్రియాపదస్స ద్విరుత్తవసేన వా సంహితాపదచ్ఛేదవసేన వా అగారవత్థపరిదీపనవసేన వా నిరన్తరత్థపరిదీపనవసేన వా ననిరన్తరత్థపరిదీపనవసేన వా “పునప్పున”మిచ్చత్థపరిదీపనవసేన వా ఉపమానే **ఇవ** సద్దవసేన వా **ఇతి**సద్దం పటిచ్చ సద్దపదత్థవాచకత్థపరిదీపనవసేన వా తథాపవత్తచిత్తపరిదీపనవసేన వాతి ఇమేసుట్ఠారసాకారేసు, విత్థారతో పన ఛబ్బీసాయ ఆకారేసు తతో వాధికేసు యేన కేనచి ఆకారేన అత్థవిసేసలాభో భవతి.

ఏత్థ పదానం తావ విభాగవసేన వా అవిభాగవసేన వా సమానసుతికానమత్థవిసేసలాభే “సా నం సఙ్గతి పాలేతి, అభిక్కమో సానం పఞ్ఞాయతి. మా నో దేవ అవధి, మానో మయ్హం న విజ్జతీ”తి ఏవమాదయో పయోగా.

అక్ఖరసన్నిధానవసేన పన అత్థవిసేసలాభే “సన్తేహి మహితో హితో. సఙ్ఘా సఙ్ఘామజిం ముత్తం, తమహం బ్రూమి బ్రాహ్మణం. దారీ దారీసు పక్ఖన్ది, మఞ్ఞమానో యథా పురే. సబ్బాభిభుంవ సిరసాసిరసా నమామి. భూమితో ఉట్ఠితా యావ, బ్రహ్మలోకా విధావతి. అచ్చి అచ్చిమతో లోకే, డయ్హమానమ్హి తేజసా”తి ఏవమాదయో పయోగా.

పదసన్నిధానవసేన అత్థవిసేసలాభే “ఆపో ఆపోగతం. రాజరాజమహామత్తాదయో, సుఖో”లోకస్స లోకస్స, కారకో ఞాణచక్ఖుదో, నిరాపదే పదే నిన్నో, అనన్తఞాణం కరుణాలయం లయం, మలస్స బుద్ధం సుసమాహితం హితం. నమామి ధమ్మం భవసంవరం వరం, గుణాకరఞ్చేవ నిరఙ్గణం గణ”న్తి ఏవమాదయో పయోగా.

పదక్ఖరసన్నిధానవసేన అత్థవిసేసలాభే “పమాణరహితం హితం, సిద్ధత్థో సబ్బసిద్ధత్థో, తిలోకమహితో హితో. ఉపగన్త్వాన సమ్బుద్ధో, ఇదం వచనమబ్రవీ”తి ఏవమాదయో పయోగా. తత్రిమా అక్ఖరసన్నిధానాదీసు అధిప్పాయవిఞ్ఞాపనియో గాథా –

> **మహితో**ఇతి సద్దమ్హా, **మ**కారో చే వివేచితో;
> సద్దో నిరత్థకో ఏత్థ, “అక్ఖర”న్తి వదే బుధో.
>
> ఞేయ్యా అక్ఖరయోగేన,
> “సన్తేహి మహితో హితో”;
> ఇచ్చాదీసు సరూపానం,
> హోతి అత్థవిసేసతా.
>
> ఉపసగ్గా నిపాతా చ, యఞ్చఞ్ఞం అత్థజోతకం;
> ఏకక్ఖరమ్పి విఞ్ఞూహి, తం “పద”న్తి సమీరితం.

పదానం సన్నిధానఞ్చ, పదక్ఖరానమేవ చ;

సమాసే లబ్భమానత్తం, సన్ధాయ లపితం మయా.

విచ్ఛావసేన అత్థవిసేసలాభే “గామే గామే సతం కుమ్భా, గామో గామో రమణీయో”తి ఏవమాదయో పయోగా. ఏత్థ హి విచ్ఛావసేన సబ్బేపి గామా పరిగ్గహితా.

నానాధికరణానం తు, వత్తుమేకక్ఖణమ్హి యా;

ఇచ్ఛతో బ్యాపితుం ఇచ్ఛా, సా **విచ్ఛా**తి పకిత్తితా.

కమ్మప్పవచనీయవసేన అత్థవిసేసలాభే “రుక్ఖం రుక్ఖం పతి విజ్జోతతే చన్దో, రుక్ఖం రుక్ఖం పరి విజ్జోతతే చన్దో”తి పయోగా, రుక్ఖానం ఉపరి ఉపరి విజ్జోతతేతి అత్థో.

భయకోధాదీసు ఉప్పన్నేసు కథితామేడితవచనవసేన పన అత్థవిసేసలాభే ఇమే పయోగా – భయే తావ “చోరో చోరో, సప్పో సప్పో”ఇచ్చాదయో. కోధే “వసల వసల, చణ్డాల చణ్డాల, విజ్ఝ విజ్ఝ, పహర పహర”ఇచ్చాదయో. పసంసాయం “సాధు సాధు సారిపుత్త, అభిక్కన్తం భన్తే అభిక్కన్తం భన్తే”ఇచ్చాదయో. తురితే “అభిక్కమ వాసేట్ఠ అభిక్కమ వాసేట్ఠ, గచ్ఛ గచ్ఛ, లునాహి లునాహి”ఇచ్చాదయో. కోతూహలే “ఆగచ్ఛ ఆగచ్ఛ”ఇచ్చాదయో. అచ్ఛరియే “అహో బుద్ధో అహో బుద్ధో”ఇచ్చాదయో. హాసే “అహో సుఖం అహో సుఖం, అహో మనాపం అహో మనాపం”ఇచ్చాదయో. సోకే “కహం ఏకపుత్తక కహం ఏకపుత్తక”ఇచ్చాదయో. పసాదే “భవిస్సన్తి వజ్జీ భవిస్సన్తి వజ్జీ”ఇచ్చాదయో. ఏవం భయకోధాదీసు ఉప్పన్నేసు కథితామేడితవచనవసేన అత్థవిసేసలాభో భవతి. ఏత్థ పన అత్థన్తరాభావేపి దళ్హీకమ్మవసేన పదానమత్థజోతకభావోయేవ అత్థవిసేసలాభో.

భయే కోధే పసంసాయం,

తురితే కోతూహల’చ్ఛరే;

హాసే సోకే పసాదే చ,

కరే ఆమేడితం బుధో.

చసద్దో అవుత్తసముచ్చయత్థో, తేన గరహాఅసమ్మానాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. “పాపో పాపో”తిఆదీసు హి గరహాయం. “అభిరూపక అభిరూపకా”తిఆదీసు అసమ్మానే. “క్వాయం అబలబలో వియా”తిఆదీసు అతిసయత్థే ఆమేడితం దట్ఠబ్బం. గుణవాచకస్స ద్విరుత్తవసేన అత్థవిసేసలాభే “కణ్హో కణ్హో చ ఘోరో చా”తి ఏవమాదయో. “కణ్హో కణ్హో”తి హి అతీవ కణ్హోతి అత్థో. క్రియాపదస్స ద్విరుత్తవసేన అత్థవిసేసలాభే “ధమే ధమే నాతిధమే”తి ఏవమాదయో. తత్థ **ధమే ధమే**తి ధమేయ్య నో న ధమేయ్య. **నాతిధమే**తి పమాణాతిక్కన్తం పన న ధమేయ్య. సంహితాపదచ్ఛేదవసేన అత్థవిసేసలాభే “నరానరా, సురాసురా, కతాకతకుసలాకుసలవిసయం విప్పటిసారాకారేన పవత్తం అనుసోచనం కుక్కుచ్చ”న్తి ఏవమాదయో. ఏత్థ పన విఞ్ఞూనం పరమకోసల్లజననత్థం సిలోకం రచయామ –

హితాహితా హితంహితం, ఆనుభావేన తే జిన;

పవరాపవరాహచ్చ, భవామా’నామయా మయన్తి.

అగారవత్థపరిదీపనవసేన అత్థవిసేసలాభే “తువంతువం పేసుఞ్ఞకలహవిగ్గహవివాదా”తి ఏవమాదయో. నిరన్తరత్థపరిదీపనవసేన అత్థవిసేసలాభే “దివసే దివసే పరిభుఞ్జతీ”తి ఏవమాదయో. ననిరన్తరత్థపరిదీపనవసేన అత్థవిసేసలాభే “ఖణే ఖణే పీతి ఉప్పజ్జతీ”తి ఏవమాదయో. “పునప్పున”మిచ్చత్థపరిదీపనవసేన అత్థవిసేసలాభే “ముహుం ముహుం భాయయతే కుమారే”తి ఏవమాదయో. ఉపమానే **ఇవ**సద్దవసేన అత్థవిసేసలాభే “రాజా రక్ఖతు ధమ్మేన, అత్తనోవ పజం పజ”న్తి ఏవమాదయో. **ఇతి**సద్దం పటిచ్చ సద్దపదత్థవాచకత్తపరిదీపనవసేన అత్థవిసేసలాభే “బుద్ధో బుద్ధోతి కథయన్తో, సోమనస్సం పవేదయి”న్తి ఏవమాదయో. తథాపవత్తచిత్తపరిదీపనవసేన అత్థవిసేసలాభే “బుద్ధో బుద్ధోతి చిన్తేన్తో, మగ్గం సోధేమహం తదా”తి ఏవమాదయో. ఏవం ఈదిసేసు పయోగేసు సమానసుతికపదం విచ్ఛిన్దిత్వా న ఉచ్చారేతబ్బం. విచ్ఛిన్దిత్వా హి ఉచ్చారణే సతి సద్దవిలాసో న భవతి, కత్థచి పన “కతాకతాకుసలాకుసలవిసయ”న్తి ఏవమాదీసు విచ్ఛిన్దిత్వా ఉచ్చారితస్స అత్థో దుట్ఠో హోతి, తస్మా విచ్ఛిన్దిత్వా న ఉచ్చారేతబ్బం, ఏకాబద్ధంయేవ కత్వా ఉచ్చారేతబ్బం. ఇతి సమానసుతికేసు వినిచ్ఛయో ఛబ్బీసాయ ఆకారేహి అధికేహి చ మణ్డేత్వా దస్సితో.

యస్మా పన సమానసుతికేసు వినిచ్ఛయే దస్సితే అసమానసుతికేసుపి వినిచ్ఛయో దస్సేతబ్బో హోతి, తస్మా తమ్పి దస్సేస్సామ – యత్థ నిగ్గహీతమ్హా పరాకారలోపేపి పారో పఞ్ఞాయతి, సంయోగబ్యఞ్జనస్స విసంయోగత్తమ్పి. తేసు పయోగేసు నిగ్గహీతపదం అనన్తరపదేన సద్ధిం ఏకాబద్ధంయేవ కత్వా ఉచ్చారేతబ్బం. కతమాని తాని? “సచే భుత్తో భవేయ్యాహం-సా’జీవో గరహితో మమ. పుప్పం’సా ఉప్పజ్జి. ఖయమత్తం న నిబ్బానం’స గమ్భీరాదివాచతో”తి ఏవమాదయో. ఏత్థ హి “సచే భుత్తో భవేయ్యాహ”న్తిఆదినా విచ్ఛేదమకత్వా అనన్తరే ద్వీసు గాథాపదేసు అన్తరీభూతానం ద్విన్నం సమానసుతికపదానం ఏకతో ఉచ్చారణమివ అనన్తరపదేహి సద్ధిం ఏకాబద్ధుచ్చారణవసేన “సచే భుత్తో భవేయ్యాహం-సా’జీవో గరహితో మమా”తిఆదినా ఉచ్చారేతబ్బం. ఏవరూపోయేవ హి ఉచ్చారణవిసేసో సకలేహిపి పోరాణేహి విఞ్ఞూహి అనుమతో ఉచ్చారితో చ “అస్స ఆజీవో గరహితో మమ, అస్సా ఉప్పజ్జి, అస్స గమ్భీరాదివాచతో”తిఏవమాదిఅత్థప్పటిపాదనస్సానురూపత్తా.

యత్థ పన యాదిసే ఉచ్చారణే కరియమానే అత్థో పరిబ్యత్తో హోతి, తేసు పయోగేసు క్వచి **చ**సద్ద **పన**సద్దాదియోగట్ఠానే ఈసకం విచ్ఛిన్దిత్వా పదముచ్చారేతబ్బం. సేయ్యథిదం? “వాళా చ లపసక్ఖరా. అచ్చన్తసన్తా పన యా, అయం నిబ్బానసమ్పదా, “ఇదం దుక్ఖ”న్తి వాచం భాసతో “ఇదం దుక్ఖ”న్తి ఞాణం పవత్తతీతి? ఆమన్తా. **ఇతి** చ **దన్తి** చ **దుతి** చ **ఖన్తి** చ ఞాణం పవత్తతీతి? న హేవం వత్తబ్బే”తి ఏవమాదయో పయోగా.

ఏతేసు హి పఠమపయోగే “వాళా చా”తి ఈసకం విచ్ఛిన్దిత్వా “లపసక్ఖరా”తి ఉచ్చారేతబ్బం. తత్థ **లపసక్ఖరాతి** సక్ఖరసదిసమధురవచనా. **జాతకట్ఠకథాయం** పన “నిరత్థకవచనేహి సక్ఖరా వియ మధురా”తి వుత్తం, తస్మాత్ర బహుబ్బీహితప్పురిసవసేన ద్విధా సమాసో దట్ఠబ్బో “లపా సక్ఖరా వియ యాసం తా లపసక్ఖరా, లపేహి వా సక్ఖరా వియాతి లపసక్ఖరా”తి.

దుతియపయోగే “అచ్చన్తసన్తా పన”ఇతి ఈసకం విచ్ఛిన్దిత్వా “యా”తి ఉచ్చారేతబ్బం. యా పన అయం నిబ్బానసమ్పదా అచ్చన్తసన్తాతి హి అత్థో.

తతియపయోగే **ఇతి** చ **దన్తి** చ **దుతి** చ **ఖన్తి** చాతి ఏతేసు చతూసు ఠానేసు ఇకారఞ్చ **దం**కారఞ్చ **దు**కారఞ్చ **ఖం**కారఞ్చ ఈసకం విచ్ఛిన్దిత్వా తదనన్తరం **తి చ** సద్దా ఉచ్చారేతబ్బా.

ఏత్థ హి అవిచ్ఛిన్దిత్వా ఉచ్చారణే సతి అఞ్ఞథా గహేతబ్బత్తా అత్థో దుట్ఠో భవతి. కథం? ఈదిసేసు ఠానేసు అవిచ్ఛిన్దిత్వా ఉచ్చారణే సతి **ఇతి**సద్దో ఏవన్తి అత్థవాచకో నిపాతో సియా, సన్ధివసేన పన **ఇ**కారత్థవాచకో ఝాళ్హీసద్దో న సియా. **దన్తి**సద్దో దమనత్థో సియా, **దం**కారవాచకో న సియా. **దుతి**సద్దో నిరత్థకో సియా, **దు**కారవాచకో న సియా. **ఖన్తి**సద్దో ఖమనత్థో సియా, **ఖం**కారవాచకో న సియా. తస్మా **ఇ**కార **దం**కార **దు**కార **ఖం**కారాని ఈసకం విచ్ఛిన్దితబ్బాని.

ఏత్థ హి **ఇ**ఇతి **దం**ఇతి **దు**ఇతి **ఖం**ఇతీతిఆదినా సంహితాపదచ్ఛేదో వేదితబ్బో, పరభూతస్స చ **ఇ**కారస్స లోపో. న పనేత్థ ఇదం వత్తబ్బం "సరూపసరానం విసయే పరభూతస్స సరూపసరస్స లోపో న హోతి, పుబ్బసరస్సేవ లోపో హోతి తత్రాయన్తి ఏత్థ వియా"తి "అకిలాసునో వణ్ణపథే ఖణన్తా, ఉదఙ్గణే తత్థ పపం అవిన్దు"న్తి పాళియం సరూపపరసరస్స లోపదస్సనతో. తథా హి అట్ఠకథాచరియేహి "పవద్ధం ఆపం పప"న్తి అత్థో సంవణ్ణితో. తస్మా "ఇతి చా"తి ఏత్థాపి **ఇ**ఇతి చాతి ఛేదం కత్వా ద్వీసు ఇకారేసు పరస్స **ఇ**కారస్స లోపో కాతబ్బో, న పుబ్బస్స.

పుబ్బస్మిఞ్హి **ఇ**కారవాచకే **ఇ**కారే నట్ఠే సతి నిపాతభూతేన **ఇతి**సద్దేన **ఇ**కారసఙ్ఖాతో అత్థో న విఞ్ఞాయేయ్య, నిపాతభూతస్స పన **ఇతి**సద్దస్స **ఇ**కారే నట్ఠేపి సో అత్థో విఞ్ఞాయతేవ "దేవదత్తోతి మే సుత"న్తి ఏత్థ దేవదత్తపదత్థో వియ. తస్మా **ఇతి**సద్దస్స పరభూతస్స **ఇ**కారస్సేవ లోపో కాతబ్బో, న పుబ్బస్స **ఇ**కారవాచకస్స **ఇ**కారస్స. కచ్చాయనే పన యేభుయ్యప్పవత్తిం సన్ధాయ అసరూపసరతో పరస్సేవ అసరూపసరస్స లోపో వుత్తో, న సరూపసరతో పరస్స సరూపసరస్స. మహాపదేససుత్తేహి వా సరూపస్స పరసరస్స లోపో వుత్తోతి దట్ఠబ్బం.

"అన్తరా చ రాజగహం అన్తరా చ నాళన్ద"న్తిఆదీసు పన **చ**సద్దాదియోగట్ఠానేపి సతి విచ్ఛిన్దిత్వా పదం న ఉచ్చారేతబ్బం. యత్థ చ ఆగమక్ఖరాదీని దిస్సన్తి, తేసు పయోగేసు పుబ్బపదాని విచ్ఛిన్దిత్వా న ఉచ్చారేతబ్బాని, ఆగమక్ఖరవన్తేహి పరపదేహి సద్ధింయేవ ఉచ్చారేతబ్బాని. సేయ్యథిదం? "నక్ఖత్తరాజారివ తారకానం. భగవా ఏతదవోచ"ఇచ్చేవమాదయో పయోగా. యత్థ యేసం విసుం విసుం సమ్బన్ధో దిస్సతి, అత్థో చ యుజ్జతి, తత్థ తాని అత్థానురూపం విచ్ఛిన్దిత్వా ఉచ్చారేతబ్బాని. సేయ్యథిదం? "నహానే ఉస్సుక్కం అకాసి, ఉస్సుక్కమ్పి అకాసి యాగుయా ఖాదనీయే భత్తస్మిం" ఇచ్చేవమాదయో పయోగా. ఏత్థ హి "నహానే ఉస్సుక్కం అకాసీ"తి విచ్ఛిన్దిత్వా "ఉస్సుక్కమ్పి అకాసి యాగుయా ఖాదనీయే భత్తస్మి"న్తి ఉచ్చారేతబ్బం. ఏవఞ్హి సతి న కేవలం సో భిక్ఖు నహానేయేవ ఉస్సుక్కం అకాసి, అథ ఖో యాగుయాపి ఖాదనీయేపి భత్తస్మిమ్పి ఉస్సుక్కం అకాసీతి అత్థప్పకాసనే సమత్థో భవతి, అట్ఠానప్పయుత్తో సముచ్చయత్థవాచకో **అపి**సద్దో.

యత్థ పన యేసమితరేన వా ఇతరేన వా ఏకేకపదేన ఉభయపదేహి వా సమ్బన్ధో దిస్సతి సహేవత్థయుత్తియా, తత్థ తాని యథారహం విచ్ఛిన్దిత్వా ఉచ్చారేతబ్బాని. సేయ్యథిదం? "సో ధమ్మం దేసేతిఆదికల్యాణం మజ్ఝేకల్యాణం పరియోసానకల్యాణం సాత్థం సబ్యఞ్జనం కేవలపరిపుణ్ణం పరిసుద్ధం బ్రహ్మచరియం పకాసేతి. పటిచ్చసముప్పాదం వో భిక్ఖవే దేసేస్సామి, తం సుణాథ సాధుకం మనసికరోథ. అజ్ఝత్తం సమ్పసాదనం చేతసో ఏకోదిభావ"న్తి ఏవమాదయో పయోగా. తత్రిమా అధిప్పాయవిఞ్ఞాపికా గాథా –

ధమ్మసద్దేన వా **బ్రహ్మ-చరియ**సద్దేన వా పదం;
యోజేత్వా ఈరయే విఞ్ఞూ, “సాత్థం సబ్యఞ్జన”న్తిదం.

“సాధుక”న్తి పదం విఞ్ఞూ, “సుణాథా”తి పదేన వా;
తథా “మనసికరోథ”, ఇతి వుత్తపదేన వా;
ఈరయే యోజయిత్వాన, ఉభయేహి పదేహి వా.

ఏకమేకేన సమ్బన్ధో, సమ్బన్ధో ఉభయేహి వా;
దిస్సతీతి విజానేయ్య, సద్ధిమేవత్థయుత్తియా.

నత్తనోమతియా ఏసో, అత్థో ఏత్థ మయా రుతో;
పుబ్బాచరియసీహానం, నయం నిస్సాయ మే రుతో.

ఏవంవిధేసు అఞ్ఞేసు, పాఠేసుపి అయం నయో;
నేతబ్బో నయదక్ఖేన, సాసనత్థగవేసినా.

అత్థానురూపతో సద్దం, అత్థం సద్దానురూపతో;
చిన్తయిత్వాన మేధావీ, వోహరే న యథా తథాతి.

అయమేత్థ అత్థసద్దచిన్తా.

అత్థాతిసయయోగే ఏవం ఉపలక్ఖేతబ్బం – **భూ**ధాతుఅత్థాతిసయయోగతో వడ్ఢనే దిట్ఠో “ఏకమన్తం నిసిన్నో ఖో మహానామో లిచ్ఛవీ ఉదానం ఉదానేసి ‘భవిస్సన్తి వజ్జీ భవిస్సన్తి వజ్జీ’తి” ఇతి వా “అహమేవ దూసియా భూనహతా, రఞ్ఞో మహాపతాపస్సా”తి వా “వేదా న తాణాయ భవన్తిదస్స, మిత్తద్దునో భూనహునో నరస్సా”తి వా “భూనహచ్చం కతం మయా”తి వా ఏవం వడ్ఢనే దిట్ఠో.

వచనసఙ్గహే ఏవం ఉపలక్ఖేతబ్బం – వత్తమానాయ విభత్తియా పరస్సపదం మజ్ఝిమపురిసబహువచనం పఞ్చమియా పరస్సపదేన మజ్ఝిమపురిసబహువచనేన సదిసం. తుమ్హే భవథ.

వత్తమానపఞ్చమీనం పరస్సపదే ఉత్తమపురిసచతుక్కే ఏకవచనం ఏకవచనేన, బహువచనమ్పి బహువచనేన సదిసం. అహం భవామి, మయం భవామ.

వత్తమానాయ అత్తనోపదం మజ్ఝిమపురిసేకవచనం హియ్యత్తనజ్జతనీనం అత్తనోపదేహి ద్వీహి మజ్ఝిమపురిసేకవచనేహి సదిసం కత్థచి వణ్ణసముదాయవసేన కిఞ్చి విసేసం వజ్జేత్వా, ఏస నయో ఉత్తరత్రాపి యోజేతబ్బో. త్వం భవసే, ఇదం వత్తమానాయ రూపం. త్వం అభవసే, ఇదం హియ్యత్తనజ్జతనీనం రూపం.

వత్తమానాయ అత్తనోపదం ఉత్తమపురిసేకవచనం పఞ్చమియా అత్తనోపదేనుత్తమపురిసేకవచనేన చ పరోక్ఖాయ పరస్సపదేన మజ్ఝిమపురిసేకవచనేన చాతి ద్వీహి వచనేహి సదిసం. అహం భవే, ఇదం వత్తమానపఞ్చమీనం రూపం. త్వం

బభూవే, ఇదం పరోక్ఖాయ రూపం.

వత్తమానాయ అత్తనోపదం ఉత్తమపురిసబహువచనం పరోక్ఖజ్జతనీనం అత్తనోపదేహి ద్వీహి ఉత్తమపురిసబహువచనేహి సదిసం. మయం భవామ్హే, ఇదం వత్తమానాయ రూపం. మయం బభూవిమ్హే, ఇదం పరోక్ఖాయ రూపం. మయం అభవిమ్హే, ఇదమజ్జతనియా రూపం.

పఞ్చమియా అత్తనోపదం మజ్ఝిమపురిసబహువచనం పరోక్ఖాయ అత్తనోపదేన మజ్ఝిమపురిసబహువచనేన సదిసం. తుమ్హే భవవ్హో, ఇదం పఞ్చమియా రూపం. తుమ్హే బభూవివ్హో, ఇదం పరోక్ఖాయ రూపం.

పరోక్ఖాయ పరస్సపదం పఠమపురిసబహువచనం హియ్యత్తనియా పరస్సపదేన పఠమపురిసబహువచనేన చ అజ్జతనియా అత్తనోపదేన పఠమపురిసబహువచనేన చాతి ద్వీహి వచనేహి సదిసం. తే బభూవు, ఇదం పరోక్ఖాయ రూపం. తే అభవు, ఇదం హియ్యత్తనజ్జతనీనం రూపం.

పరోక్ఖాయ పరస్సపదం మజ్ఝిమపురిసబహువచనం అత్తనోపదేన పఠమపురిసేకవచనేన చ హియ్యత్తనియా పరస్సపదేన మజ్ఝిమపురిసబహువచనేన చ అత్తనోపదేన పఠమపురిసేకవచనేన చ అజ్జతనియా పరస్సపదేన మజ్ఝిమపురిసబహువచనేన చాతి చతూహి వచనేహి సదిసం. తుమ్హే బభూవిత్థ, సో బభూవిత్థ, ఇమాని పరోక్ఖాయ రూపాని. తుమ్హే అభవత్థ, సో అభవత్థ, ఇమాని హియ్యత్తనియా రూపాని. తుమ్హే అభవిత్థ, ఇదమజ్జతనియా రూపం.

పరోక్ఖాయ పరస్సపదం ఉత్తమపురిసేకవచనం హియ్యత్తనియా పరస్సపదేనుత్తమపురిసేకవచనేన చ అజ్జతనియా అత్తనోపదేనుత్తమపురిసేకవచనేన చాతి ద్వీహి వచనేహి సదిసం. అహం బభూవం, ఇదం పరోక్ఖాయ రూపం. అహం అభవం, ఇదం హియ్యత్తనజ్జతనీనం రూపం.

పరోక్ఖాయ పరస్సపదం ఉత్తమపురిసబహువచనం హియ్యత్తనియా పరస్సపదేనుత్తమపురిసబహువచనేన సదిసం. మయం బభూవిమ్హ, ఇదం పరోక్ఖాయ రూపం. మయం అభవమ్హ, ఇదం హియ్యత్తనియా రూపం.

పరోక్ఖాయ అత్తనోపదఉత్తమపురిసేకవచనం హియ్యత్తనియా అత్తనోపదేనుత్తమపురిసేకవచనేన చ అజ్జతనియా పరస్సపదేనుత్తమపురిసేకవచనేన చాతి ద్వీహి వచనేహి సదిసం. అహం బభూవిం, ఇదం పరోక్ఖాయ రూపం. అహం అభవిం, ఇదం హియ్యత్తనజ్జతనీనం రూపం.

హియ్యత్తనియా పరస్సపదం పఠమపురిసేకవచనం అజ్జతనియా అత్తనోపదేన పఠమపురిసేకవచనేన సదిసం. సో అభవా.

హియ్యత్తనియా పరస్సపదం మజ్ఝిమపురిసేకవచనం అజ్జతనియా పరస్సపదేన మజ్ఝిమపురిసేకవచనేన సదిసం. త్వం అభవో.

భవిస్సన్తియా పరస్సపదం మజ్ఝిమపురిసబహువచనం కాలాతిపత్తియా పరస్సపదేన మజ్ఝిమపురిసబహువచనేన అత్తనోపదేన పఠమపురిసేకవచనేన చాతి ద్వీహి వచనేహి సదిసం. తుమ్హే భవిస్సథ, ఇదం భవిస్సన్తియా రూపం. తుమ్హే

అభవిస్సథ, నో అభవిస్సథ, ఇమాని కాలాతిపత్తియా రూపాని.

భవిస్సన్తియా అత్తనోపదం మజ్ఝిమపురిసేకవచనం కాలాతిపత్తియా అత్తనోపదేన మజ్ఝిమపురిసేకవచనేన సదిసం. త్వం భవిస్ససే, ఇదం భవిస్సన్తియా రూపం. త్వం అభవిస్ససే, ఇదం కాలాతిపత్తియా రూపం.

భవిస్సన్తియా అత్తనోపదం మజ్ఝిమపురిసబహువచనం కాలాతిపత్తియా అత్తనోపదేన మజ్ఝిమపురిసబహువచనేన సదిసం. తుమ్హే భవిస్సవ్హే, ఇదం భవిస్సన్తియా రూపం. తుమ్హే అభవిస్సవ్హే, ఇదం కాలాతిపత్తియా రూపం.

భవిస్సన్తియా అత్తనోపదం ఉత్తమపురిసేకవచనం కాలాతిపత్తియా పరస్సపదేనుత్తమపురిసేకవచనేన సదిసం. అహం భవిస్సం, ఇదం భవిస్సన్తియా రూపం. అహం అభవిస్సం, ఇదం కాలాతిపత్తియా రూపం. సేసాని సబ్బాసమట్ఠన్నం విభత్తీనం వచనాని అఞ్ఞమఞ్ఞం విసదిసానీతి దట్ఠబ్బం. భవన్తి చత్ర –

వత్తమానాపఞ్చమీసు, **థ**ద్వయం సముదీరితం;
“తుమ్హే భవథ”ఇచ్చత్ర, ఉదాహరణకం ద్విధా.

మిద్వయం **మ**ద్వయఞ్చేవ, తాసు వుత్తం ద్విధా ద్విధా;
“భవామీ”తి “భవామా”తి, చేత్థ రూపాని నిద్దిసే.

వత్తమానకహియ్యత్త-నజ్జతనీవిభత్తిసు;
సేత్తయం “భవసే త్వ”న్తి, వత్తమానావిభత్తితో;
“అభవసే”తి హియ్యత్త-నజ్జతనీవిభత్తితో.

వత్తమానాపఞ్చమికా-పరోక్ఖాసు విభత్తిసు;
ఏత్తయం లపితం తత్థ, ఆదో ద్విన్నం వసేన తు.

జఞ్ఞా “అహం భవే”తి “త్వం, బభూవే”తి పరోక్ఖతో;
వత్తమానాపరోక్ఖజ్జ-తనీసు తీసు సద్దితం.

మ్హేత్తయం కమతో రూపం, **మయం**సద్దవిసేసియం;
“సమ్భవామ్హే బభూవిమ్హే, అభవిమ్హే”తి నిద్దిసే.

పఞ్చమికాపరోక్ఖాసు, **వ్హో**ద్వయం రూపమేత్థ హి;
“భవవ్హో బభూవివ్హో”తి, **తుమ్హే**సద్దవిసేసియం.

పరోక్ఖమ్హి వా హియ్యత్త-నజ్జతనీవిభత్తిసు;
ఉత్తయం “తే బభూవూ”తి, రూపం జఞ్ఞా పరోక్ఖతో;

హియ్యత్తనజ్జతనితో, జఞ్ఞా “తే అభవూ”ఇతి.

పరోక్ఖమ్హి వా హియ్యత్త-నజ్జతనీవిభత్తిసు;
సద్దితం **తథ**సంయోగ- పఞ్చకం ఇతి నిద్దిసే.

బభూవిత్థద్వయం తత్థ, రూపం జఞ్ఞా పరోక్ఖజం;
బవ్హత్తేకత్తతో వుత్తం, మజ్ఝిమపఠమవ్హయం.

అభవత్థద్వయం ఞేయ్యం, హియ్యత్తనీవిభత్తిజం;
బవ్హత్తేకత్తతో వుత్తం, మజ్ఝిమో పఠమో చ సో;
"అభవిత్థా"తిదం రూపం, అజ్జతనీవిభత్తిజం.

తఞ్చ ఖో బహుకత్తమ్హి, **తుమ్హే**సద్దేన యోజయే;
పరోక్ఖావ్హయహియ్యత్త-నజ్జతనీసు కిత్తితం.

అంతయం తత్థ ఆదియం, "బభూవం"రూపమీరితం;
దువిన్నం **అభవం**రూపం, **అహం**సద్దేన యోజయే.

పరోక్ఖకాహియ్యత్తనీ-వసేన **మ్హ**దుకం "మయం;
బభూవిమ్హ అభవిమ్హ", ఇతి రూపద్వయం కమా.

పరోక్ఖావ్హయహియ్యత్త-నజ్జతనీవిభత్తిసు;
ఇంతయం తు తహిం రూపం, "బభూవి"న్తి పరోక్ఖజం;
"అభవి"న్తీతరాసం తు, **అహం**సద్దయుతాఖిలం.

హియ్యత్తనజ్జతనీసు , **ఆ**ద్వయం మతమేత్థ హి;
"అభవా" ఇతి ఏకత్తే, రూపం పఠమపోరిసం.

హియ్యత్తనజ్జతనీసు, **ఓ**ద్వయం వుత్తమేత్థ తు;
"అభవో"ఇతి ఏకత్తే, రూపం మజ్ఝిమపోరిసం.

భవిస్సన్తియకాలాతి-పత్తీసు ద్వీసు భాసితం;
బవ్హత్తే బహుఏకత్తే, ససంయోగం **స్సథ**త్తయం.

"తుమ్హే భవిస్సథ"చ్చేతం, భవిస్సన్తియతో మతం;
"అభవిస్సథ తుమ్హే"తి, "అభవిస్సథ సో"తి చ;
కాలాతిపత్తితో వుత్తం, ఏతఞ్హి వచనద్వయం.

భవిస్సన్తియకాలాతి-పత్తీసు సముదీరితం;
మజ్ఝిమపురిసట్ఠానే, ససంయోగం **స్ససే**యుగం.

“భవిస్ససే త్వ”మిచ్చేతం, “త్వం అభవిస్ససే”తి చ;
ఇమాని తు పయోగాని, తత్థ విఞ్ఞూ పకాసయే.

స్సవ్హేద్వయం సేన యుతం, **స్సం**ద్వయఞ్చ చతుక్కకం;
ఇదమ్పి కథితం ద్వీసు, యథారుతవిభత్తిసు.

“భవిస్సవ్హే”తి బవ్హత్తే, భవిస్సన్తికమజ్ఝిమో;
బవ్హత్తే “అభవిస్సవ్హే”, కాలాతిపత్తిమజ్ఝిమో.

“భవిస్సం” ఇతి ఏకత్తే, భవిస్సన్తికముత్తమో;
“అభవిస్స”న్తి ఏకత్తే, కాలాతిపత్తికుత్తమో.

ఇతి వుత్తాని వుత్తేహి, వచనేహి సమానతం;
యన్తే’కచ్చేహి తం సబ్బం, ఏకతాలీసధా రితం.

సేసాని పఞ్చపఞ్ఞాస, అసమానాని సబ్బధా;
ఏతం నయం గహేత్వాన, వదే సబ్బత్థ సమ్భవాతి.

అయమేత్థ సమానాసమానవసేన వచనసఙ్గహో.

ఆగమలక్ఖణవసేన విభత్తివచనసఙ్గహే ఏవం ఉపలక్ఖేతబ్బం –

భవిస్సన్తీపరోక్ఖజ్జ-తనీకాలాతిపత్తిసు;
నిచ్చం క్వచి క్వచా’నిచ్చం, **ఇ**కారాగమనం భవే.

ఇకారాగమనం తఞ్హి, పరోక్ఖాయం విభత్తియం;
బవ్హత్తే మజ్ఝిమట్ఠానే, బవ్హత్తే చుత్తమే సియా;
పరస్సపదం సన్ధాయ, ఇదం వచనమీరితం.

ఉత్తమేకవచో చాపి, నేతస్స అత్తనోపదే;
హోతీతి అవగన్తబ్బం, భవిస్సన్తిమ్హి సబ్బసో.

హియ్యత్తనజ్జతనిక-కాలాతిపత్తీసు పన;
అకారాగమనం హోతి, సబ్బసో ఇతి లక్ఖయే.

అజ్జతనిమ్హి బవ్హత్తే, మజ్ఝిమే ఉత్తమే తథా;
బవ్హత్తమ్హి **అ**కారేన, **ఇ**కారాగమనం భవే.

ఇకారాగమనం నిచ్చం, కాలాతిపత్తియం భవే;
అకారాగమనం తత్థ, అనేకన్తికమీరితం.

అకారాగమనంయేవ, హియ్యత్తన్యం పకాసతి;
పరోక్ఖాయం భవిస్సన్త్య-ఇచ్చికారోయేవ దిస్సతి.

అకారాగమనఞ్చేవ, **ఇ**కారాగమనమ్పి చ;
అజ్జతనికకాలాతి-పత్తీసు పన దిస్సతి.

తీసు సేసవిభత్తీసు, నా'కారత్తయమీరితం;
వత్తమానాయ పఞ్చమ్యం, సత్తమియన్తి సబ్బసో.

ఇకారేనేవ సహితా, ద్వే భవన్తి విభత్తియో;
సత్త ద్వాదస హోన్తేత్థ, వచనానీతి లక్ఖయే.

అకారేనేవ సహితా, ఏకాయేవ విభత్తి తు;
ద్వాదస వచనానేత్థ, భవన్తీతి చ లక్ఖయే.

అకారికారసహితా , దువేయేవ విభత్తియో;
చత్తారి ద్వాదసఞ్చేవ, వచనాని భవన్తిధ.

ఆకారత్తయముత్తా తు, తిస్సోయేవ విభత్తియో;
వచనానేత్థ ఛత్తింస, హోన్తీతి పరిదీపయే.

పరోక్ఖాఅజ్జతనీసు, పఞ్చట్ఠ చ యథాక్కమం;
ఇకారతో విముత్తాని, వచనాని భవన్తితి.

ఏవమేత్థ విభత్తీనం, ఛన్నవుతివిధాన చ;
సఙ్గహో వచనానన్తి, విఞ్ఞాతబ్బో విభావినాతి.

అయమేత్థ ఆగమలక్ఖణవసేన విభత్తివచనసఙ్గహో.

కాలవసేన పన విభత్తివచనసఙ్గహే దువిధో సఙ్గహో కాలత్తయవసేన సఙ్గహో, కాలఛక్కవసేన సఙ్గహో చాతి. తత్థ వత్తమానాపఞ్చమీసత్తమీవిభత్తియో పచ్చుప్పన్నకాలికా, వత్తమానాపఞ్చమీసత్తమీవిభత్యన్తాని పదాని పచ్చుప్పన్నవచనాని. పరోక్ఖాహియ్యత్తనజ్జతనీవిభత్తియో అతీతకాలికా, పరోక్ఖాహియ్యత్తనజ్జతనీవిభత్యన్తాని పదాని అతీతవచనాని. భవిస్సన్తీవిభత్తి అనాగతకాలికా, భవిస్సన్తీవిభత్యన్తాని పదాని అనాగతవచనాని. కాలాతిపత్తివిభత్తి పన కత్థచి అతీతకాలికా కత్థచి అనాగతకాలికా, తస్మా తదన్తాని పదాని అతీతవచనానిపి అనాగతవచనానిపి హోన్తి. అయం కాలత్తయవసేన విభత్తివచనసఙ్గహో.

అయం పన కాలఛక్కవసేన విభత్తివచనసఙ్గహో – పరోక్ఖాహియ్యత్తనజ్జతనీవిభత్తియో అతీతకాలికా, పరోక్ఖాహియ్యత్తనజ్జతనీవిభత్యన్తాని పదాని అతీతవచనాని. భవిస్సన్తీవిభత్తి అనాగతకాలికా, భవిస్సన్తీవిభత్యన్తాని పదాని అనాగతవచనాని. వత్తమానావిభత్తి పచ్చుప్పన్నకాలికా, వత్తమానావిభత్యన్తాని పదాని పచ్చుప్పన్నవచనాని. పఞ్చమీవిభత్తి ఆణత్తికాలికా , పఞ్చమీవిభత్యన్తాని పదాని ఆణత్తివచనాని. సత్తమీవిభత్తి పరికప్పకాలికా, సత్తమీవిభత్యన్తాని పదాని పరికప్పవచనాని. ఏత్థ పన "ఆణత్తివచనానీ"తి చ "పరికప్పవచనానీ"తి చ ఇదం తథాసీసమత్తం ఆసిట్ఠానుమత్యాదీసు పఞ్చమ్యాదీనం దిస్సనతో. కాలాతిపత్తివిభత్తి కాలాతిపత్తికాలికా, కాలాతిపత్తివిభత్యన్తాని పదాని కాలాతిపత్తివచనాని. ఏవం కాలఛక్కవసేన విభత్తివచనసఙ్గహో వేదితబ్బో.

కాలసఙ్గహే తివిధో కాలసఙ్గహో కాలత్తయసఙ్గహో కాలచతుక్కసఙ్గహో కాలఛక్కసఙ్గహో చాతి.

పచ్చుప్పన్నే వత్తమానా, పఞ్చమీ సత్తమీ చిమా;
హోన్తాతీతే పరోక్ఖాదీ, సహ కాలాతిపత్తియా.

అనాగతే భవిస్సన్తీ, కాలాతిపత్తికాపి వా;
ఏవం కాలత్తయం ఞేయ్యం, ఆఖ్యాతం తప్పకాసకం.

నను కచ్చాయనే గన్థే, కాలో వుత్తో చతుబ్బిధో;
పచ్చుప్పన్నే నుత్తకాలే, అతీతేనాగతే ఇతి.

సచ్చం వుత్తో నుత్తకాలో, పచ్చుప్పన్నోతి ఇచ్ఛితో;
సమీపే వుత్తకాలోతి, అత్థసమ్భవతో పన.

తథా హి "యం తికాల"న్తి, వుత్తమాచరియేహిపి;
న కాలతో వినిముత్తం, ఆఖ్యాతం కిఞ్చి దిస్సతి.

నను చావుత్తకాలేతి, అత్థో తత్ర తు యుజ్జతి;
తథా హి ఛబ్బిధో కాలో, **నిరుత్తిమ్హి** పకాసితో.

అతీతానాగతో పచ్చు-ప్పన్నో ఆణత్తిమేవ చ;
పరికప్పో చ కాలస్స, అతిపత్తీతి ఛబ్బిధో.

దువే విభత్తియో తత్థ, ఆణత్తిపరికప్పికా;
కాలమనామసిత్వాపి, నిరుత్తఞ్ఞూహి భాసితా.

"గచ్ఛతు గచ్ఛేయ్యు"చ్చాది-వచనే కథితే న హి;
క్రియా నిప్ఫజ్జతి నిట్ఠం, నాగతా నాతిపన్నికా.

కాలాతిపత్తికా సద్దా, అతీతేనాగతేపి చ;

భవన్తీతి యథావుత్తా, **నిరుత్తిమ్హి** విదూహి వే.

పఞ్చమీసత్తమీవ్హితా, ఆణత్తిపరికప్పికా;
పచ్చుప్పన్నే భవన్తీతి, న తథా తత్థ భాసితా.

తస్మా కచ్చాయనే గన్థే, "నుత్తకాలే"తి యం పదం;
అత్థో "అవుత్తకాలే"తి, తస్స ఞాయతిమేవిదం.

సచ్చమేవం తు సన్తేపి, ఆణత్తిపరికప్పికా;
పచ్చుప్పన్నేపి దట్ఠబ్బా, పణ్డితేన నయఞ్ఞునా.

కస్మాతి చే ఆణాపనం, పరికప్పో చ సచ్చతో;
పచ్చుప్పన్నే యతో అత్థా, నిప్పన్నా దిస్సరే ఇమే.

"అనుత్తకాలే"తి పదం, ఏతస్సత్థస్స జోతకం;
"సమీపే వుత్తకాలే"తి, అత్థదీపనతోథ వా.

అత్థానం గమనాదీనం, నిప్పత్తి న తు దిస్సతి;
"గచ్ఛతు గచ్ఛేయ్యు"చ్చాది, వుత్తకాలే యతో తతో;
అవుత్తకాలే నిద్దిట్ఠా, తద్దీపకవిభత్తియో.

కాలో వా వుత్తకాలోతి, ఇచ్ఛేవం గహితో ఇధ;
దక్ఖిణాసుద్ధిపాఠమ్హి, కతావ తతియా అయం;
కాలదీపనతా తాసం, ఇతి యుజ్జతి నాఞ్ఞథా.

అత్థద్వయం పకాసేతుం, గన్థే **కచ్చాయనవ్హయే**;
థేరో కచ్చాయనో "నుత్త-కాలే"తి పదమబ్రవి.

ఏవం తిధా చతుధాపి, వుత్తో కాలాన సఙ్గహో;
ఛధా ఇదాని కాలానం, సఙ్గహో నామ నియ్యతే.

విభత్తియో పరోక్ఖా చ, హియ్యత్తనీవిభత్తియో;
అథ అజ్జతనీ చాతి, తిస్సో'తీతే పకాసితా.

అనాగతే భవిస్సన్తీ, భవతీతి పకిత్తితా;
పచ్చుప్పన్నే వత్తమానా, తికాలే పఞ్చధా కతా.

పఞ్చమీసత్తమీవ్హితా, ఆణత్తిపరికప్పికా;

సఙ్గయ్హమానా తా యన్తి, పచ్చుప్పన్నమ్హి సఙ్గహం.

యస్మా పఞ్చమిభూతాయ, వత్తమానాయ ఠానతో;
సమానా పఞ్చమీ హోతి, తస్మా సా పఞ్చమీ మతా.

సత్తమీ పన కిఞ్చాపి, సమానా తాహి సత్తమా;
హోతి యస్మా తతో వుత్తా, సత్తమీత్వేవ నో మతి.

కాలాతిపత్తియాదీహి, యజ్జేవం వత్తమానికా;
ఛట్ఠీ భవేయ్య కాలాతి-పత్తికాతీతవాచికా.

పఞ్చమీ తాయ ఛట్ఠస్స, తుల్యత్తా ఠానతో నను;
తాహి సత్తవిభత్తీహి, సత్తమీ అట్ఠమీ సియా.

ఇతి చే కోచి భాసేయ్య, "తన్నా"తి పటిసేధయే;
అతీతేనాగతే చాపి, కాలాతిపత్తిసమ్భవా.

తథా హి భాసితా **చూళ-నిరుత్తిమ్హి** విసుం అయం;
కాలాతిపత్యతీతమ్హా-నాగతే చాతి దీపయే.

క్రియాతిపన్నేతీతేతి, కస్మా కచ్చాయనే రుతం;
అథాపి చే వదేయ్యత్ర, "పాయేనా"తి పకాసయే.

యేభుయ్యేన హి లోకస్మిం, అతీతమ్హి పవత్తతి;
కాలాతిపత్తిసంయుత్తో, వోహారో ఇతి లక్ఖయే.

అత్రిదం కాలాతిపత్తియా అతీతవచనం – "సచాయం భిక్ఖవే రాజా పితరం ధమ్మికం ధమ్మరాజానం జీవితా న వోరోపేస్సథ, ఇమస్మింయేవస్స ఆసనే విరజం వీతమలం ధమ్మచక్ఖు ఉప్పజ్జిస్సథా"తి. "పస్సానన్ద ఇమం మహాధనసేట్ఠిపుత్తం ఇమస్మింయేవ నగరే ద్వేఅసీతికోటిధనం ఖేపేత్వా భరియం ఆదాయ భిక్ఖాయ చరన్తం. సచే హి అయం పఠమవయే భోగే అఖేపేత్వా కమ్మన్తే పయోజయిస్సా, ఇమస్మింయేవ నగరే అగ్గసేట్ఠి అభవిస్సా. సచే పన నిక్ఖమిత్వా పబ్బజిస్సా, అరహత్తం పాపుణిస్సా, భరియాపిస్స అనాగామిఫలే పతిట్ఠహిస్సా. సచే మజ్ఝిమవయే భోగే అఖేపేత్వా కమ్మన్తే పయోజయిస్సా, దుతియసేట్ఠి అభవిస్సా. నిక్ఖమిత్వా పబ్బజన్తో అనాగామీ అభవిస్సా, భరియాపిస్స సకదాగామిఫలే పతిట్ఠహిస్సా. సచే పచ్ఛిమవయే భోగే అఖేపేత్వా కమ్మన్తే పయోజయిస్సా, తతియసేట్ఠి అభవిస్సా. నిక్ఖమిత్వా పబ్బజన్తో సకదాగామీ అభవిస్సా, భరియాపిస్స సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠహిస్సా" ఇతి వా, "సచే సత్థా అగారం అజ్ఝావసిస్సా, చక్కవత్తిరాజా అభవిస్సా. రాహులసామణేరో పరిణాయకరతనం, థేరీ ఇత్థిరతనం, సకలచక్కవాళరజ్జం ఏతేసఞ్ఞేవ అభవిస్సా" ఇతి వా ఏవం కాలాతిపత్తియా అతీతవచనం భవతి.

కథం కాలాతిపత్తియా అనాగతవచనం భవతి? “చిరమ్పి భక్ఖో అభవిస్సా, సచే న వివదామసే. అసీసకం అనజ్జట్ఠం, సిఙ్గాలో హరతి రోహితం”ఇతివా, “సచే ఆనన్ద నాలభిస్సా మాతుగామో తథాగతప్పవేదితే ధమ్మవినయే అగారస్మా అనగారియం పబ్బజ్జం, చిరట్ఠితికం ఆనన్ద బ్రహ్మచరియం అభవిస్సా”తి ఇతి వా, “అయం అఙ్గులిమాలస్స మాతా ‘అఙ్గులిమాలం ఆనేస్సామీ’తి గచ్ఛతి, సచే సమాగమిస్సతి, అఙ్గులిమాలో ‘అఙ్గులిసహస్సం పూరేస్సామీ’తి మాతరం మారేస్సతి. సచాహం న గమిస్సామి, మహాజానికో అభవిస్సా” ఇతి వా ఏవం కాలాతిపత్తియా అనాగతవచనం భవతి . కచ్చాయనే పన యేభుయ్యేన అతీతప్పవత్తిం సన్ధాయ కాలాతిపత్తివిభత్తియా అతీతకాలికతా వుత్తాతి దట్ఠబ్బం.

కచ్చాయనేపి వా ఏసా, కాలాతిపత్తికా పన;
అనాగతేపి హోతీతి, అయమత్థోపి దిస్సతి.

అప్పచ్చక్ఖే పరోక్ఖాయ-తీతే ఇతి హి లక్ఖణే;
సన్తేప్య**తీత**గ్గహణే, అనపేక్ఖియ తం ఇదం.

అనాగతే భవిస్సన్తీ, ఇతి సుత్తస్సనన్తరం;
కాలాతిపత్తివచనా, అనాగతానుకడ్ఢనం;
తస్మా అనియతం కాలం, కాలాతిపత్తికం వినా.

అతీతానాగతపచ్చు-ప్పన్నికాహి విభత్తిహి;
సత్తమీ సత్తమీయేవ, భవతే న తు అట్ఠమీ.

పఞ్చమీసత్తమీనం తు, పచ్చుప్పన్నవిభత్తియం;
సఙ్గణ్హనత్థమేతాసం, మజ్ఝే ఛట్ఠీ న వుచ్చతి.

తథా పఞ్చ ఉపాదాయ, భవితబ్బఞ్చ ఛట్ఠియా;
పఞ్చమియా తు సా ఏసా, “ఛట్ఠీ”తి న సమీరితా.

ఛట్ఠీభావమ్హి సన్తేపి, “పఞ్చమీ”తి వచో పన;
పఞ్చమియా విభత్తియా, పచ్చుప్పన్నవిభత్తియం.

సఙ్గణ్హనత్థం వుత్తన్తి, విఞ్ఞాతబ్బా విభావినా;
పఞ్చమిం తు ఉపాదాయ, సత్తమియా విభత్తియా.

ఛట్ఠియా చ భవితబ్బం, న సా “ఛట్ఠీ”తి ఈరితా;
ఛట్ఠిం పన ఉపాదాయ, “సత్తమీ”త్వేవ ఈరితా.

మజ్ఝే ఛట్ఠిం అదస్సేత్వా, ఏవం తు కథనమ్పి చ;
సత్తమియా విభత్తియా, పచ్చుప్పన్నవిభత్తియం;

సఙ్గణ్హనత్థం వుత్తన్తి, అధిప్పాయం విభావయే.

సభావో హేస వత్థూనం, గమ్భీరత్థేసు అత్తనో;
యేన కేనచాకారేన, అధిప్పాయస్స ఞాపనం.

యజ్జేవం పఠమంతీతే-నాగతే చ విభత్తియో;
వత్వా తతో పచ్చుప్పన్నే, కథేతబ్బా విభత్తియో.

కచ్చాయనప్పయే గన్థే, కస్మా ఏవం న భాసితా;
పచ్చుప్పన్నవిభత్యేవ, కస్మా ఆదిమ్హి భాసితా?

యస్మా వదన్తి వోహార-పథే ఏతావ పాయతో;
తస్మా బహుప్పయోగత్తం, హోతేతాసం విభత్తినం.

ఆదోబహుప్పయోగోవ, కథేతబ్బోతి ఞాయతో;
పచ్చుప్పన్నమ్హి సమ్భూతా, విభత్యేవాదితో మతా.

అతీతానాగతం వత్వా, పచ్చుప్పన్నే తతో పరం;
యస్మా వుత్తమ్హి లోకస్మిం, హోతి వాచాసిలిట్ఠతా.

తస్మా సిలిట్ఠకథనే, అతీతాదిమపేక్ఖియ;
పఞ్చమీ సత్తమీ చేతా, వత్తమానాయనన్తరం;
సఙ్గణ్హనత్థమక్ఖాతా, పచ్చుప్పన్నవిభత్తిసు.

ఏత్థ హి యథా “మాతాపితరో”తి వుత్తే సిలిట్ఠకథనం హోతి, తస్మింయేవ వచనే విపరియయం కత్వా సమాసవసేన “పితామాతరో”తి వుత్తే సిలిట్ఠకథనం న హోతి, తస్మా తాదిసీ సద్దరచనా అపూజనీయా, “పితా మాతా చ మే దజ్జు”న్తి పాఠో పన బ్యాసవసేన యథిచ్ఛితప్పయోగత్తా పూజనీయో, ఏవమేవ “అతీతానాగతపచ్చుప్పన్న”న్తి వుత్తే సిలిట్ఠకథనం హోతి, “అతీతపచ్చుప్పన్నానాగత”న్తి ఏవమాదినా వుత్తే సిలిట్ఠకథనం న హోతి, తస్మా తాదిసీ సద్దరచనా అపూజనీయా సియా. “అతీతారమ్మణా పచ్చు-ప్పన్నానాగతగోచరా”తి వచనం పన గాథాబన్ధసుఖత్థం యథిచ్ఛితప్పయోగత్తా పూజనీయమేవ. అయమేత్థ పాళి వేదితబ్బా –

“యంకిఞ్చి రూపం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్న”న్తి చ,

“ఏకాయనం జాతిఖయన్తదస్సీ,
మగ్గం పజానాతి హితానుకమ్పీ;
ఏతేన మగ్గేన అతంసు పుబ్బే,
తరిస్సన్తి యే చ తరన్తి ఓఘ”న్తి చ,

“యే చబ్భతీతా సమ్బుద్ధా, యే చ బుద్ధా అనాగతా;
యే చేతరహి సమ్బుద్ధా, బహూనం సోకనాసకా.

సబ్బే సద్ధమ్మగరునో, విహంసు విహరన్తి చ;
అథోపి విహరిస్సన్తి, ఏసా బుద్ధాన ధమ్మతా”తి చ

ఏవమనేకేసు సద్దప్పయోగేసు. ఇధ యథిచ్ఛితప్పయోగవసేన అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నకాలికాసు అట్ఠసు విభత్తీసు తిస్సో పచ్చుప్పన్నకాలికా విభత్తియో ఆదిమ్హి కథితా, తఞ్చ కథనం తాసఞ్ఞేవ వోహారపథే యేభుయ్యేన పవత్తితో బహుప్పయోగతాఞాపనత్థం. తాసు పన ద్విన్నం విభత్తీనం “పఞ్చమీసత్తమీ”తిసఞ్ఞా సిలిట్ఠకథనిచ్ఛాయం కమేన వత్తబ్బా, అతీతానాగతకాలికా విభత్తియో అపేక్ఖిత్వా కతా. ఇచ్చేవం

యథిచ్ఛితప్పయోగేన, పచ్చుప్పన్నవిభత్తియో;
తిధా కత్వాన ఆదిమ్హి, కచ్చానేన ఉదీరితా.

ఆదిమ్హి కథనం తఞ్చ, తాసం పాయేన వుత్తితో;
బహుప్పయోగభావస్స, ఞాపనత్థన్తి నిద్దిసే.

అతీతాదిమపేక్ఖిత్వా, సిలిట్ఠకథనే ధువం;
“పఞ్చమీ సత్తమి”చ్చేవ, ద్విన్నం నామం కతన్తి చ;
కాలాతిపత్తిం వజ్జేత్వా, ఇదం వచనమీరితం.

యది ఏవం అయం దోసో, ఆపజ్జతి న సంసయో;
ఇతి చే కోచి భాసేయ్య, అత్థే అకుసలో నరో.

తేకాలికాఖ్యాతపదే , కాలాతిపత్తియా పన;
అసఙ్గహోవ హోతీతి, “తన్నా”తి పటిసేధయే.

తేకాలికాఖ్యాతపదే, న నో కాలాతిపత్తియా;
ఇట్ఠో అసఙ్గహో తత్థ, సఙ్గహోయేవ ఇచ్ఛితో.

పఞ్చమీసత్తమీసఞ్ఞా, కాలాతిపత్తికం పన;
విభత్తిమనపేక్ఖిత్వా, కతా ఇచ్చేవ నో మతి.

నానానయం గహేత్వాన,
పచ్చేతబ్బం తు సారతో;
యాయ ఏసో రుతో అత్థో,
తస్మా ఏసా న దుబ్బలా.

అత్థో లబ్భతి పాసంసో,
యత్థ యత్థ యథా యథా;
తథా తథా గహేతబ్బో,
తత్థ తత్థ విభావినా.

వుత్తఞ్హేతం **అభిధమ్మటీకాయం** “యత్థ యత్థ యథా యథా అత్థో లబ్భతి, తత్థ తత్థ తథా తథా గహేతబ్బో”తి.

పఞ్చమీసత్తమీసఞ్ఞా, రూళ్హీసఞ్ఞాతి కేచన;
న పనేవం గహేతబ్బం, అజానిత్వా వదన్తి తే.

నేసా పురిససఞ్ఞాది, **ఝల** సఞ్ఞాదయో వియ;
రూళ్హియా భాసితా సఞ్ఞా, భూతేనత్థేన భాసితా.

ఉపనిధాయ పఞ్ఞత్తి, ఏసా సఞ్ఞా యతో తతో;
అన్వత్థసఞ్ఞా ఠపితా, పోరాణేహీతి లక్ఖయే.

ఇచ్చేవం కాలచక్కం తు, సఙ్ఖేపేన తిధా మతం;
ఏతమత్థఞ్హి సన్ధాయ, “యం తికాల”న్తి భాసితం.

అయమేత్థ కాలచక్కసఙ్గహో.

ఏవం తిధా చతుధా వా, ఛధా వాపి సుమేధసో;
కాలభేదం విభావేయ్య, కాలఞ్ఞూహి విభావితం.

అతీతానాగతం కాలం, విసుం కాలాతిపత్తికం;
గహేత్వా పఞ్చధా హోతి, ఏవఞ్చాపి విభావయే.

ఏత్థ నయోవ “అజ్ఝత్త-బహిద్ధా వా”తి పాళియం;
అతీతానాగతకాలీ, విభత్తి సముదీరితా.

ఇచ్చేవం సబ్బథాపి కాలసఙ్గహో సమత్తో.

ఇదాని విఞ్ఞూనం అత్థగ్గహణే కోసల్లజననత్థం పకరణన్తరవసేనపి ఇమస్మిం పకరణే వత్తమానానన్తరం వుత్తానం ఆణత్తిపరికప్పకాలికానం “పఞ్చమీసత్తమీ”తిసఙ్ఖాతానం ద్విన్నం విభత్తీనం పటిపాటిట్ఠపనే పకరణసంసన్దనం కథయామ – **కాతన్త**ప్పకరణస్మిఞ్హి సక్కతభాసానురూపేన దసధా ఆఖ్యాతవిభత్తియో ఠపితా, **కచ్చాయన**ప్పకరణే పన మాగధభాసానురూపేన అట్ఠధా ఠపితా, **నిరుత్తియఞ్చ** పన మాగధభాసానురూపేనేవ అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నాణత్తిపరికప్పకాలాతిపత్తివసేన ఛధా ఠపితా. తేసు హి కాతన్తే వత్తమానా, సత్తమీ, పఞ్చమీ, హియ్యత్తనీ, అజ్జతనీ, పరోక్ఖా, స్వాతనీ, ఆసీ, భవిస్సన్తీ, క్రియాతిపత్తి చాతి దసధా విభత్తా. కచ్చాయనే పన వత్తమానా,

పఞ్చమీ, సత్తమీ, పరోక్ఖా, హియ్యత్తనీ, అజ్జతనీ, భవిస్సన్తీ, కాలాతిపత్తి చాతి అట్ఠధా విభత్తా. ఇతి ఏతేసు ద్వీసు కాతన్తకచ్చాయనేసు విభత్తియో విసదిసాయ పటిపాటియా ఠపితా. కిఞ్చాపేత్థ విసదిసా పటిపాటి, తథాపేతా నిరుత్తియం వుత్తాతీతాదికాలవిభాగవసేన ఏకతో సంసన్దన్తి సమేన్తి కిఞ్చి విసేసం ఠపేత్వా.

కథం ? కాతన్తే తావ హియ్యత్తనీ అజ్జతనీ పరోక్ఖా చాతి ఇమా తిస్సో ఏకన్తేన అతీతకాలికా, స్వాతనీ ఆసీ భవిస్సన్తి చాతి ఇమా తిస్సో ఏకన్తేన అనాగతకాలికా, వత్తమానా ఏకాయేవ పచ్చుప్పన్నకాలికా, సత్తమీ పన పఞ్చమీ చ పచ్చుప్పన్నానాగతకాలవసేన ద్వికాలికా "అజ్జ పుఞ్ఞం కరేయ్య, స్వేపి కరేయ్య. అజ్జ గచ్ఛతు, స్వే వా గచ్ఛతూ"తి పయోగారహత్తా. క్రియాతిపత్తి అనియతకాలికా "సో చే హియ్యో యానం అలభిస్సా, అగచ్ఛిస్సా. సో చే అజ్జ అనత్థఙ్గతే సూరియే యానం అలభిస్సా, అగచ్ఛిస్సా. సో చే స్వే యానం అలభిస్సా, అగచ్ఛిస్సా"తి పయోగారహత్తా. ఏవం అసఙ్కరతో వవత్థపేతబ్బం.

ఏవం వవత్థపేత్వా అయమప్పేహి వుచ్చమానో నయో సాధుకం సల్లక్ఖేతబ్బో. కథం? హియ్యత్తనజ్జతనీపరోక్ఖాస్వాతన్యాసీభవిస్సన్తివసేన ఏకన్తాతీతానాగతకాలికా విభత్తియో ఛ, వత్తమానవసేన ఏకన్తపచ్చుప్పన్నకాలికా విభత్తి ఏకాయేవ, సా పటిపాటియా గణియమానా సత్తమం ఠానం భజతి. ఏవం ఏతస్మిం వత్తమానాసఙ్ఖాతే సత్తమట్ఠానే పక్ఖిపితుం నిరుత్తినయేన "పరికప్పకాలికా"తి సఙ్ఖం గతం సద్ధనయేన "పచ్చుప్పన్నానాగతకాలికా"తివత్తబ్బం ఏకం విభత్తిం సత్తమీభూతాయ వత్తమానాయ సమానట్ఠానత్తా సత్తమీసఞ్ఞం కత్వా ఠపేసి. తతో పునదేవ స్వాతన్యాసీభవిస్సన్తివసేన ఏకన్తానాగతకాలికా తిస్సో విభత్తియో గణేత్వా తం పచ్చుప్పన్నానాగతకాలికం "సత్తమీ"తి లద్ధసఞ్ఞం విభత్తిం అనాగతకాలికభావేన తాహి తీహి సద్ధిం సమానట్ఠానత్తా చతుత్థం కత్వా నిరుత్తినయేన "ఆణత్తికాలికా"తి సఙ్ఖం గతం సద్ధనయేన "పచ్చుప్పన్నానాగతకాలికా"తి వత్తబ్బం ఏకం విభత్తిం పఞ్చన్నం సఙ్ఖ్యానం పూరణేన పఞ్చమీసఞ్ఞం కత్వా ఠపేసి.

క్రియాతిపత్తియా పన అనియతకాలికత్తా తం వజ్జేత్వా అయం వినిచ్ఛయో కతో, సో చ ఖో నిరుత్తినయంయేవ నిస్సాయ. అయం తావ కాతన్తే వత్తమానానన్తరం వుత్తానం సత్తమీపఞ్చమీనం అన్వత్థసఞ్ఞం ఇచ్ఛన్తానం అమ్హాకం రుచి, ఏసా సద్ధమ్మవిదూహి గరూహి అప్పటిక్కోసితా అనుమతా సమ్పటిచ్ఛితా "ఏవమేవం ఆవుసో, ఏవమేవం ఆవుసో"తి. వేయ్యాకరణేహిపి అప్పటిక్కోసితా అనుమతా సమ్పటిచ్ఛితా "ఏవమేవం భన్తే, ఏవమేవం భన్తే"తి. ఏవం సబ్బేహిపి తేహి పుబ్బాచరియేహి అబ్భనుమోదితా అప్పటిక్కోసితా.

కచ్చాయనప్పకరణే పన బుద్ధవచనానురూపేన అట్ఠధా విభత్తీనం వుత్తత్తా వత్తమానావిభత్తి పఞ్చమట్ఠానే ఠితా. కథం? పరోక్ఖాహియ్యత్తనజ్జతనీభవిస్సన్తివసేన ఏకన్తాతీతానాగతకాలికా చతస్సో విభత్తియో, వత్తమానవసేన ఏకన్తపచ్చుప్పన్నకాలికా విభత్తి ఏకాయేవ, సా పటిపాటియా గణియమానా పఞ్చమం ఠానం భజతి. ఏవం ఏతస్మిం వత్తమానాసఙ్ఖాతే పఞ్చమట్ఠానే పక్ఖిపితుం నిరుత్తినయేన "ఆణత్తికాలికా"తి సఙ్ఖం గతం "అనుత్తకాలికా"తి వుత్తం విభత్తిం పఞ్చమీభూతాయ వత్తమానాయ సమానట్ఠానత్తా పఞ్చమీసఞ్ఞం కత్వా ఠపేసి. తతో పరం తం పఞ్చమం ఛట్ఠట్ఠానే ఠపేత్వా పరోక్ఖా హియ్యత్తనీ అజ్జతనీ భవిస్సన్తీ వత్తమానా పఞ్చమీతి ఏవం గణనావసేన ఛ విభత్తియో ఉపాదాయ నిరుత్తినయేన "పరికప్పకాలికా"తి సఙ్ఖం గతం "అనుత్తకాలికా"తి వుత్తం విభత్తిం సత్తన్నం సఙ్ఖ్యానం పూరణేన సత్తమీసఞ్ఞం కత్వా ఠపేసి.

కాలాతిపత్తియా పన అతీతానాగతకాలికత్తా తం వజ్జేత్వా అయం వినిచ్ఛయో కతో, సో చ ఖో నిరుత్తినయంయేవ నిస్సాయ. అయం కచ్చాయనే వత్తమానానన్తరం వుత్తానం పఞ్చమీసత్తమీనం అన్వత్థసఞ్ఞం ఇచ్ఛన్తానం అమ్హాకం రుచి, ఏసా చ సద్ధమ్మవిదూహి గరూహి అప్పటిక్కోసితా అనుమతా సమ్పటిచ్ఛితా "ఏవమేవం ఆవుసో, ఏవమేవం ఆవుసో"తి. వేయ్యాకరణేహిపి అప్పటిక్కోసితా అనుమతా సమ్పటిచ్ఛితా "ఏవమేవం భన్తే, ఏవమేవం భన్తే"తి. ఏవం సబ్బేహిపి తేహి పుబ్బాచరియేహి అబ్భనుమోదితా అప్పటిక్కోసితా.

యస్మా హి కాతన్తకచ్చాయనాని అఞ్ఞమఞ్ఞం విసదిసవిభత్తిక్కమానిపి అన్తరేన కిఞ్చి విసేసం నిరుత్తియం వుత్తాతీతాదికాలవిభాగవసేనేకజ్ఝం సంసన్దన్తి సమేన్తి, తస్మా నిరుత్తినయఞ్ఞేవ సారతో గహేత్వా పఞ్చమీసత్తమీవిభత్తీనం అన్వత్థసఞ్ఞాపరికప్పనే అమ్హాకం రుచి పుబ్బాచరియేహి అబ్భనుమోదితా అప్పటిక్కోసితా, తస్మా ఏవ యో కోచి ఇమం వాదం మద్దిత్వా అఞ్ఞం వాదం పతిట్ఠాపేతుం సక్ఖిస్సతీతి నేతం ఠానం విజ్జతి. అయఞ్హి నయో అతీవ సుఖుమో దుద్దసో చ పరమాణురివ, దుక్ఖోగాళ్హో చ మహాగహనమివ, అతిగమ్భీరో చ మహాసముద్దో వియ, తస్మా ఇమిస్సం సద్దనీతియం సద్ధాసమ్పన్నేహి కులపుత్తేహి సాసనోపకారత్థం యోగో సుట్ఠు కరణీయో. తథా హి ఇధ కతయోగేహి నామాఖ్యాతాదీసు చతూసు పదేసు ఉప్పన్నవాదా పరవాదినో జితావ హోన్తి.

మునినా మునినాగేన, దుట్ఠా పబ్బజితా జితా;
యథా యథా అసద్ధమ్మ-పూరణా పూరణాదయో.

తథా తథాగతాదాయా-నుగాయం సద్దనీతియం;
కతయోగేహిపి జితా, సవన్తి పరవాదినోతి.

అయం పఞ్చమీసత్తమీనం పటిపాటిట్ఠపనే పకరణసంసన్దనా.

అథ వత్తమానాదీనం వచనత్థం కథయామ – తత్థ **వత్తమానా**తి కేనట్ఠేన వత్తమానా? వత్తమానకాలవచనట్ఠేన. పచ్చుప్పన్నభావేన హి వత్తతీతి వత్తమానో, పచ్చుప్పన్నక్రియాసఙ్ఖాతో కాలో. తబ్బాచకవసేన వత్తమానో కాలో ఏతిస్సా అత్థీతి అయం **తి అన్తి**ఆదివిభత్తి వత్తమానా. తథా హి "గచ్ఛతి దేవదత్తో"తి ఏత్థ దేవదత్తస్స పచ్చుప్పన్నం గమనక్రియం విభత్తిభూతో **తి**సద్దోయేవ వదతి, తస్మా తబ్బాచకవసేన వత్తమానో కాలో ఏతిస్సా అత్థీతి వత్తమానాతి వుచ్చతి. **పఞ్చమీ**తి కేనట్ఠేన పఞ్చమీ? పఞ్చమం వత్తమానట్ఠానం గమనట్ఠేన, పఞ్చన్నఞ్చ సఙ్ఖ్యానం పూరణట్ఠేన. తథా హి నియోగా అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నకాలికానం పరోక్ఖాహియ్యత్తనజ్జతనీభవిస్సన్తీవత్తమానాసఙ్ఖాతానం పఞ్చన్నం విభత్తీనమన్తరే పఞ్చమీభూతాయ వత్తమానాయ సయమ్పి పచ్చుప్పన్నకాలికభావేన సమానట్ఠానత్తా పఞ్చమం వత్తమానట్ఠానం గచ్ఛతీతి పఞ్చమీ. యథా నదన్తీ గచ్ఛతీతి నదీ. తథా నియోగా అతీతానాగతకాలికా పరోక్ఖాహియ్యత్తనజ్జతనీభవిస్సన్తీసఙ్ఖాతా చతస్సో విభత్తియో ఉపాదాయ సయమ్పి వత్తమానావిభత్తి వియ పఞ్చన్నం సఙ్ఖ్యానం పూరణీతి పఞ్చమీ. **సత్తమీ**తి కేనట్ఠేన సత్తమీ? సత్తన్నం సఙ్ఖ్యానం పూరణట్ఠేన. తథా హి అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నకాలికా పరోక్ఖాహియ్యత్తనజ్జతనీభవిస్సన్తీవత్తమానాపఞ్చమీసఙ్ఖాతా ఛ విభత్తియో ఉపాదాయ సయమ్పి పచ్చుప్పన్నకాలికా హుత్వా సత్తన్నం సఙ్ఖ్యానం పూరణీతి సత్తమీ.

పరోక్ఖాతి కేనట్ఠేన పరోక్ఖా? పరోక్ఖే భవాతి అత్థేన. తథా హి చక్ఖాదిన్ద్రియసఙ్ఖాతస్స అక్ఖస్స పరో తిరోభావో పరోక్ఖం, తబ్బాచకభావేన పరోక్ఖే భవాతి పరోక్ఖా. **హియ్యత్తనీ**తి కేనట్ఠేన హియ్యత్తనీ? హియ్యో పభుతి అతీతే కాలే భవా తబ్బాచకభావేనాతి అత్థేన. **అజ్జతనీ**తి కేనట్ఠేన అజ్జతనీ? అజ్జ పభుతి అతీతే కాలే భవా తబ్బాచకభావేనాతి అత్థేన. **భవిస్సన్తీ**తి కేనట్ఠేన భవిస్సన్తీ? "ఏవం అనాగతే భవిస్సతీ"తి అత్థం పకాసేన్తీ ఏతి గచ్ఛతీతి అత్థేన. **కాలాతిపత్తీ**తి కేనట్ఠేన కాలాతిపత్తి? కాలస్సాతిపతనవచనట్ఠేన. తథా హి కాలస్స అతిపతనం అచ్చయో అతిక్కమిత్వా పవత్తి కాలాతిపత్తి, లభితబ్బస్స అత్థస్స నిప్ఫత్తిరహితం క్రియాతిక్కమనం . **కాలో**తి చేత్థ క్రియా అధిప్పేతా. కరణం కారో, కారో ఏవ కాలో **ర**కారస్స **ల**కారం కత్వా ఉచ్చారణవసేన. అయం పన విభత్తి తబ్బాచకత్తా కాలాతిపత్తీతి. అయం పన వత్తమానాదీనం వచనత్థవిభావనా.

విప్పకిణ్ణవివిధనయే, సంకిణ్ణలక్ఖణధరవరసాసనే;
సుమతిమతివడ్ఢనత్థం, కథితో పకిణ్ణకవినిచ్ఛయో.

ఇతి నవఙ్గే సాట్ఠకథే పిటకత్తయే బ్యప్పథగతీసు విఞ్ఞూనం

కోసల్లత్థాయ కతే సద్దనీతిప్పకరణే

పకిణ్ణకవినిచ్ఛయో నామ

తతియో పరిచ్ఛేదో.

౪. భూధాతుమయనామికరూపవిభాగ

“భూ సత్తాయ”న్తి ధాతుస్స, రూపమాఖ్యాతసఞ్ఞితం;
త్యాద్యన్తం లపితం నాన-ప్పకారేహి అనాకులం.

స్యాద్యన్తం, దాని తస్సేవ, రూపం నామికసవ్హయం;
భాసిస్సం భాసితత్థేసు, పటుభావాయ సోతునం.

యదత్థే’త్తని నామేతి, పర’మత్థేసు వా సయం;
నమతీతి తదాహంసు, **నామం** ఇతి విభావినో.

నామం నామికమిచ్చత్ర, ఏకమేవేత్థతో భవే;
తదేవం నామికం ఞే య్యం, సలిఙ్గం సవిభత్తికం.

సత్వాభిధానం లిఙ్గన్తి, ఇత్థిపుమనపుంసకం;
విభత్తీతిధ సత్తేవ, తత్థ చట్ఠ పవుచ్చరే.

పఠమా దుతియా తతియా, చతుత్థీ పఞ్చమీ తథా;
ఛట్ఠీ చ సత్తమీ చాతి, హోన్తి సత్త విభత్తియో.

లిఙ్గత్థే పఠమా సాయం, భిన్నా ద్వేధా **సియో** ఇతి;
కమ్మత్థే దుతియా సాపి, భిన్నా **అం యో** ఇతి ద్విధా.

కరణే తతియా సాపి, భిన్నా **నా హి** ఇతి ద్విధా;
సమ్పదానే చతుత్థీ సా, భిన్నా ద్వేధా **స నం** ఇతి.

అపాదానే పఞ్చమీ సా, భిన్నా ద్వేధా **స్మా హి** ఇతి;
ఛట్ఠీ సామిమ్హి సా చాపి, భిన్నా ద్వేధా **స నం** ఇతి.

ఓకాసే సత్తమీ సాపి, భిన్నా ద్వేధా **స్మింసు** ఇతి;
ఆమన్తనట్ఠమీ సాయం, **సియో**యేవాతి చుద్దస.

వచనద్వయసంయుత్తా, ఏకేకా తా విభత్తియో;
సత్వమితిహ విఞ్ఞేయ్యో, అత్థో సో దబ్బసఞ్ఞితో.

యో కరోతిస **కత్తా**తు, తం **కమ్మం** యం కరోతి వా;
కుబ్బతే యేన వా తన్తు, **కరణం** ఇతి సఞ్ఞితం.

దేతి రోచతి వా యస్స, **సమ్పదానన్తి** తం మతం;
యతోపేతి భయం వా తం, **అపాదానన్తి** కిత్తితం.

యస్సాయత్తో సమూహోవా, తం వే **సామీతి** దేసితం;
యస్మిం కరోతి కిరియం, **తదోకాసన్తి** సద్దితం.

యదాలపతి తం వత్థు, **ఆమన్తన**ముదీరితం;
సద్దేనాభిముఖీకారో, విజ్జమానస్స వా పన.

వినా ఆలపనత్థం లిఙ్గత్థాదీసు పఠమాదివిభత్తుప్పత్తి ఉపలక్ఖణవసేన వుత్తాతి దట్ఠబ్బం.

ఇదమేత్థ నిరుత్తిలక్ఖణం దట్ఠబ్బం – పచ్చత్తవచనే పఠమా విభత్తి భవతి, ఉపయోగవచనే దుతియా విభత్తి భవతి, కరణవచనే తతియా విభత్తి భవతి, సమ్పదానవచనే చతుత్థీ విభత్తి భవతి, నిస్సక్కవచనే పఞ్చమీ విభత్తి భవతి, సామివచనే ఛట్ఠీ విభత్తి భవతి, భుమ్మవచనే సత్తమీ విభత్తి భవతి, ఆమన్తనవచనే అట్ఠమీ విభత్తి భవతి. తత్రుద్దానం –

పచ్చత్తముపయోగఞ్చ, కరణం సమ్పదానియం;
నిస్సక్కం సామివచనం, భుమ్మమాలపనట్ఠమం.

తత్ర **పచ్చత్తవచనం** నామ తివిధలిఙ్గవవత్థానగతానం ఇత్థిపుమనపుంసకానం పచ్చత్తసభావనిద్దేసత్థో. **ఉపయోగవచనం** నామ యో యం కరోతి, తేన తదుపయుత్తపరిదీపనత్థో. **కరణవచనం** నామ తజ్జాపకతనిబ్బత్తకపరిదీపనత్థో. **సమ్పదానవచనం** నామ తప్పదానపరిదీపనత్థో. **నిస్సక్కవచనం** నామ తన్నిస్సటతదపగమపరిదీపనత్థో. **సామివచనం** నామ తదిస్సరపరిదీపనత్థో. **భుమ్మవచనం** నామ తప్పతిట్ఠాపరిదీపనత్థో. **ఆమన్తనవచనం** నామ తదామన్తనపరిదీపనత్థో. ఏవం ఞత్వా పయోగాని అసమ్ముయ్హన్తేన యోజేతబ్బాని.

భూతో, భావకో, భవో, అభవో, భావో, అభావో, సభావో, సబ్భావో, సమ్భవో, పభవో, పభావో, అనుభవో, ఆనుభావో, పరాభవో, విభవో, పాతుభావో, ఆవిభావో, తిరోభావో, వినాభావో, సోత్థిభావో, అత్థిభావో, నత్థిభావోతి **ఓ**కారన్తపుల్లిఙ్గం.

అభిభవితా, పరిభవితా, అనుభవితా, సమనుభవితా, భావితా, పచ్చనుభవితాతి **ఆ**కారన్తపుల్లిఙ్గం.

భవం, పరాభవం, పరిభవం, అభిభవం, అనుభవం, సమనుభవం, పచ్చనుభవం, పభవం, అప్పభవన్తి నిగ్గహీతన్తపుల్లిఙ్గం.

ధనభూతి, సిరిభూతి, సోత్థిభూతి, సువత్థిభూతీతి **ఇ**కారన్తపుల్లిఙ్గం.

భావీ, విభావీ, సమ్భావీ, పరిభావీతి **ఈ**కారన్తపుల్లిఙ్గం.

సయమ్భూ, పభూ, అభిభూ, విభూ, అధిభూ, పతిభూ, గోత్రభూ, వత్రభూ, పరాభిభూ, రూపాభిభూ, సద్దాభిభూ, గన్ధాభిభూ, రసాభిభూ, ఫోట్ఠబ్బాభిభూ, ధమ్మాభిభూ, సబ్బాభిభూతి **ఊ**కారన్తపుల్లిఙ్గం.

ఇమానేత్థ ఛబ్బిధాని పుల్లిఙ్గాని **భూ**ధాతుమయాని ఉద్దిట్ఠాని.

ఉకారన్తం పుల్లిఙ్గంతు **భూ**ధాతుమయమప్పసిద్ధం, అఞ్ఞధాతుమయం పనుకారన్తపుల్లిఙ్గం పసిద్ధం "భిక్ఖు, హేతు"ఇతి. తేన సద్ధిం సత్తవిధాని పుల్లిఙ్గాని హోన్తి, సబ్బానేతాని సభావతోయేవ పుల్లిఙ్గానీతి దట్ఠబ్బాని. ఏత్థ సత్తోతి అత్థవాచకో **భూత**సద్దోయేవ నియోగా పుల్లిఙ్గన్తిపి దట్ఠబ్బో.

యే పన "యో ధమ్మో భూతో, యా ధమ్మజాతి భూతా, యం ధమ్మజాతం భూత"న్తి ఏవం లిఙ్గత్తయే యోజనారహత్తా అనియతలిఙ్గా అఞ్ఞేపి **భూతపరాభూతసమ్భూత**సద్దాదయో సన్దిస్సన్తి పావచనవరే, తేపి నానోపసగ్గనిపాతపదేహి యోజనవసేన సద్దరచనాయం సుఖుమత్థగ్గహణే చ విఞ్ఞూనం కోసల్లజననత్థం నియతపుల్లిఙ్గేసు పక్ఖిపిత్వా దస్సేస్సామ.

సేయ్యథిదం? భూతో, పరాభూతో, సమ్భూతో, విభూతో, పాతుభూతో, ఆవిభూతో, తిరోభూతో, వినాభూతో, భబ్బో, పరిభూతో, అభిభూతో, అధిభూతో, అద్ధభూతో, అనుభూతో, సమనుభూతో, పచ్చనుభూతో, భావితో, సమ్భావితో, విభావితో, పరిభావితో, అనుపరిభూతో, పరిభవితబ్బో, పరిభోతబ్బో, పరిభవనీయో, అభిభవితబ్బో, అభిభోతబ్బో, అభిభవనీయో, అధిభవితబ్బో, అధిభోతబ్బో, అధిభవనీయో, అనుభవితబ్బో, అనుభోతబ్బో, అనుభవనీయో, సమనుభవితబ్బో, సమనుభోతబ్బో, సమనుభవనీయో, పచ్చనుభవితబ్బో, పచ్చనుభోతబ్బో, పచ్చనుభవనీయో, భావేతబ్బో, భావనీయో, సమ్భావేతబ్బో, సమ్భావనీయో, విభావేతబ్బో, విభావనీయో, పరిభావేతబ్బో, పరిభావనీయో, భవమానో, విభవమానో, పరిభవమానో, అభిభవమానో, అనుభవమానో, సమనుభవమానో, పచ్చనుభవమానో, అనుభోన్తో, సమనుభోన్తో, పచ్చనుభోన్తో, సమ్భోన్తో, అభిసమ్భోన్తో, భావేన్తో, సమ్భావేన్తో, విభావేన్తో , పరిభావేన్తో, పరిభవియమానో, పరిభుయ్యమానో, అభిభవియమానో, అభిభూయమానో, అనుభవియమానో, అనుభుయ్యమానో, సమనుభవియమానో, సమనుభుయ్యమానో, పచ్చనుభవియమానో, పచ్చనుభుయ్యమానోతి ఇమాని నియతపుల్లిఙ్గేసు పక్ఖిత్తలిఙ్గాని. ఏవ**మో**కారన్తాదివసేన ఛబ్బిధాని పుల్లిఙ్గాని **భూ**ధాతుమయాని పకాసితాని. అయం తావ పుల్లిఙ్గవసేన ఉదాహరణుద్దేసో.

భావికా, భావనా, విభావనా, సమ్భావనా, పరిభావనాతి **ఆ**కారన్తఇత్థిలిఙ్గం.

భూమి, భూతి, విభూతి. **ఇ**కారన్తఇత్థిలిఙ్గం.

భూరీ, భూతీ, భోతీ, విభావినీ, పరివిభావినీ, సమ్భావినీ, పాతుభవన్తీ, పాతుభోన్తీ, పరిభవన్తీ, పరిభోన్తీ, అభిభవన్తీ, అభిభోన్తీ, అధిభవన్తీ, అధిభోన్తీ, అనుభవన్తీ, అనుభోన్తీ, సమనుభవన్తీ, సమనుభోన్తీ, పచ్చనుభవన్తీ, పచ్చనుభోన్తీ, అభిసమ్భవన్తీ, అభిసమ్భోన్తీతి **ఈ**కారన్తఇత్థిలిఙ్గం.

భూ, అభూ. **ఊ**కారన్తఇత్థిలిఙ్గం.

ఇమానేత్థ చతుబ్బిధాని ఇత్థిలిఙ్గాని **భూ**ధాతుమయాని ఉద్దిట్ఠాని.

ఉకారన్తిత్థిలిఙ్గం **భూ**ధాతుమయమప్పసిద్ధం, అఞ్ఞధాతుమయం పన **ఉ**కారన్తిత్థిలిఙ్గం పసిద్ధం "ధాతు, ధేను"ఇతి. తేన సద్ధిం పఞ్చవిధాని ఇత్థిలిఙ్గాని హోన్తి, ఓకారన్తస్స వా **గో**సద్దస్స ఇత్థిలిఙ్గభావే తేన సద్ధిం ఛబ్బిధానిపి హోన్తి, సబ్బానేతాని సభావతోయేవిత్థిలిఙ్గానీతి దట్ఠబ్బాని. ఏత్థాపి అనియతలిఙ్గా **భూతపరాభూతసమ్భూత**సద్దాదయో ఇత్థిలిఙ్గవసేన యుజ్జన్తే.

కథం? భూతా, పరాభూతా, సమ్భూతాతి సబ్బం విత్థారతో గహేతబ్బం “అనుభోన్తో సమనుభోన్తో”తిఆదీని నవ పదాని వజ్జేత్వా. తాని హి **ఈ**కారన్తవసేన యోజితాని. ఇమాని నియతలిఙ్గేసు పక్ఖిత్తలిఙ్గాని. ఏవం **ఆ**కారన్తాదివసేన చతుబ్బిధాని ఇత్థిలిఙ్గాని **భూ**ధాతుమయాని పకాసితాని. అయం ఇత్థిలిఙ్గవసేన ఉదాహరణుద్దేసో.

భూతం, మహాభూతం, భవిత్తం, భూనం, భవనం, పరాభవనం, సమ్భవనం, విభవనం, పాతుభవనం, ఆవిభవనం, తిరోభవనం, వినాభవనం, సోత్థిభవనం, పరిభవనం, అభిభవనం, అధిభవనం, అనుభవనం, సమనుభవనం, పచ్చనుభవనన్తి నిగ్గహీతన్తనపుంసకలిఙ్గం.

అత్థవిభావి, ధమ్మవిభావి. **ఇ**కారన్తనపుంసకలిఙ్గం.

గోత్రభు, చిత్తసహభు, నచిత్తసహభు. **ఉ**కారన్తనపుంసకలిఙ్గం.

సబ్బానేతాని సభావతోయేవ నపుంసకలిఙ్గానీతి దట్ఠబ్బాని. ఏత్థ సత్తభూతరూపవాచకో **భూత**సద్దోయేవ నియోగా నపుంసకలిఙ్గోతిపి దట్ఠబ్బం. ఏత్థాపి అనియతలిఙ్గా **భూత పరాభూత సమ్భూత**సద్దాదయో నపుంసకలిఙ్గవసేన యుజ్జన్తే.

కథం? భూతం, పరాభూతం, సమ్భూతం, విభూతం. **పేయ్యాలో**. సమనుభవమానం, పచ్చనుభవమానం, అనుభోన్తం, అనుభవన్తం, సమనుభోన్తం, సమనుభవన్తం, పచ్చనుభోన్తం, పచ్చనుభవన్తం, సమ్భోన్తం, సమ్భవన్తం, అభిసమ్భోన్తం, అభిసమ్భవన్తం, పాతుభోన్తం, పాతుభవన్తం, పరిభోన్తం, పరిభవన్తం, అభిభోన్తం, అభిభవన్తం, అధిభోన్తం, అధిభవన్తం, భావేన్తం, సమ్భావేన్తం, విభావేన్తం, పరిభావేన్తం, పరిభావియమానం, పరిభుయ్యమానం, **పేయ్యాలో**. పచ్చనుభవియమానం, పచ్చనుభుయ్యమానన్తి ఇమాని నియతనపుంసకలిఙ్గేసు పక్ఖిత్తలిఙ్గాని. ఏవం నిగ్గహీతన్తాదివసేన తివిధాని నపుంసకలిఙ్గాని **భూ**ధాతుమయాని పకాసితాని . అయం నపుంసకలిఙ్గవసేన ఉదాహరణుద్దేసో, ఏవం పుల్లిఙ్గాదివసేన లిఙ్గత్తయం **భూ**ధాతుమయముద్దిట్ఠం.

ఏత్థ మే అప్పసిద్ధాతి, యే యే సద్దా పకాసితా;
తే తే పాళిప్పదేసేసు, మగ్గితబ్బా విభావినా.

ఓ, ఆ, బిన్దు, ఇ, ఈ, ఉ, ఊ-అన్తిమే సత్తధా ఠితా;
ఞే య్యా పుల్లిఙ్గభేదాతి, నిరుత్తఞ్ఞూహి భాసితా.

ఆ ఇవణ్ణో **ఉ**వణ్ణో చ, పఞ్చ అన్తా సరూపతో;
ఇత్థిభేదాతి విఞ్ఞేయ్యా, **ఓ**కారన్తేన ఛాపి వా.

బిన్దు, ఇ, ఉ-ఇమే అన్తా, తయో ఞేయ్యా విభావినా;
నపుంసకప్పభేదాతి, నిరుత్తఞ్ఞూహి భాసితా.

అన్తా సత్తేవ పుల్లిఙ్గే, ఇత్థియం పఞ్చ వా ఛ వా;
నపుంసకే తయో ఏవం, దస పఞ్చహి ఛబ్బిధా.

యస్మా పనేత్థ "భూతో"తిఆదయో సద్దా నిబ్బచనాభిధేయ్యకథనత్థసాధకవచనపరియాయవచనత్థుద్ధారవసేన వుచ్చమానా పాకటా హోన్తి సువిఞ్ఞేయ్యా చ, తస్మా ఇమేసం నిబ్బచనాదీని యథాసమ్భవం వక్ఖామ విఞ్ఞూనం తుట్ఠిజననత్థఞ్చేవ సోతారానమత్థేసు పటుతరబుద్ధిపటిలాభాయ చ. తత్ర **భూతో**తి ఖన్ధపాతుభావేన భవతీతి భూతో, ఇదం తావ నిబ్బచనం. "భూతో"తి సబ్బసఙ్గాహకవసేన సత్తో వుచ్చతి, ఇదమభిధేయ్యకథనం. "యో చ కాలఘసో భూతో. సబ్బేవ నిక్ఖిపిస్సన్తి, భూతా లోకే సముస్సయ"న్తి చ ఇదమేతస్స అత్థస్స సాధకవచనం. అథ వా **భూతో**తి ఏవంనామకో అమనుస్సజాతియో సత్తవిసేసో, ఇదమభిధేయ్యకథనం. "భూతవిజ్జా, భూతవేజ్జో, భూతవిగ్గహితో"తి చ ఇదమేతస్స అత్థస్స సాధకవచనం. యఞ్చ పన "సత్తో మచ్చో పజా"తిఆదికం తత్థ తత్థ ఆగతం వచనం, ఇదం సత్తోతి అత్థవాచకస్స **భూత**సద్దస్స పరియాయవచనం. యఞ్చ **నిద్దేసపాళియం** "మచ్చోతి సత్తో నరో మానవో పోసో పుగ్గలో జీవో జగు జన్తు హిన్దగు మనుజో"తి ఆగతం, ఇదమ్పి పరియాయవచనమేవ. తాని సబ్బాని పిణ్డేత్వా వుచ్చన్తే –

సత్తో మచ్చో జనో భూతో, పాణో హిన్దగు పుగ్గలో;
జన్తు జీవో జగు యక్ఖో, పాణీ దేహీ తథాగతో.

సత్తవో మాతియో లోకో, మనుజో మానవో నరో;
పోసో సరీరీతి పుమే, భూతమితి నపుంసకే.

పజాతి ఇత్థియం వుత్తో, లిఙ్గతో, న చ అత్థతో;
ఏవం తిలిఙ్గికా హోన్తి, సద్దా సత్తాభిధానకా.

యో సో జఙ్ఘాయ ఉలతి, సో సత్తో జఙ్ఘలో ఇధ;
పాణదేహాభిధానేహి, సత్తనామం పపఞ్చితం.

ఇమస్మిం పకరణే "పరియాయవచన"న్తి చ "అభిధాన"న్తి చ "సఙ్ఖా"తిఆదీని చ ఏకత్థాని అధిప్పేతాని, అత్థుద్ధారవసేన పన **భూత**సద్దో పఞ్చక్ఖన్ధామనుస్సధాతుసస్సతవిజ్జమానఖీణాసవసత్తరుక్ఖాదీసు దిస్సతి, తప్పయోగో ఉపరి అత్థత్తికవిభాగే ఆవిభవిస్సతి. **భావకో**తి భావేతీతి భావకో, ఇదం నిబ్బచనం. యో భావనం కరోతి, సో భావకో. ఇదమభిధేయ్యకథనం. "భావకో నిపకో ధీరో"తి ఇదమేతస్స అత్థస్స సాధకవచనం. "భావకో భావనాపసుతో భావనాపయుత్తో భావనాసమ్పన్నో"తి ఇదం పరియాయవచనం. ఇమాని "భూతో భావకో"తి ద్వే పదాని సుద్ధకత్తుహేతుకత్తువసేన వుత్తానీతి. ఇతో పరం నయానుసారేన సువిఞ్ఞేయ్యత్తా "ఇదం నిబ్బచన"న్తి చ ఆదీని అవత్వా కత్థచి అత్థసాధకవచనం పరియాయవచనం అత్థుద్ధారఞ్చ యథారహం దస్సేస్సామ. తేసు హి సబ్బత్థ దస్సితేసు గన్థవిత్థారో సియా, తస్మా యేసమత్థో ఉత్తానో, తేసమ్పి పదానమభిధేయ్యం న కథేస్సామ, నిబ్బచనమత్తమేవ నేసం కథేస్సామ. యేసం పన గమ్భీరో అత్థో, తేసమభిధేయ్యం కథేస్సామ.

భవనం **భవో**, భవో వుచ్చతి వుద్ధి. **భూ**సద్దస్స అత్థాతిసయయోగతో వడ్ఢనేపి దిస్సమానత్తా భవనం వడ్ఢనన్తి కత్వా. "భవో చ రఞ్ఞో అభవో చ రఞ్ఞో"తి ఇదం వుద్ధిఅత్థస్స సాధకం వచనం. అథ వా భవోతి వుచ్చతి సస్సతం. "సస్సతో అత్తా చ లోకో చా"తి హి సస్సతవసేన పవత్తా దిట్ఠి సస్సతదిట్ఠి, తస్మా భవదిట్ఠీ"తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. తథా భవోతి భవదిట్ఠి, భవతి సస్సతం తిట్ఠతీతి పవత్తనతో సస్సతదిట్ఠి భవదిట్ఠి నామ. భవదిట్ఠి హి ఉత్తరపదలోపేన భవోతి వుచ్చతి.

“భవేన భవస్స విప్పమోక్ఖమాహంసూ”తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. ఏత్థాయం పాళివచనత్థో – ఏకచ్చే సమణా వా బ్రాహ్మణా వా భవదిట్ఠియా వా కామభవాదినా వా సబ్బభవతో విముత్తిం సంసారవిసుద్ధిం కథయింసూతి. అథ వా భవన్తి వడ్ఢన్తి సత్తా ఏతేనాతి భవోతి అత్థేన సమ్పత్తిపుఞ్ఞాని భవోతి చ వుచ్చన్తి. “ఇతిభవాభవతఞ్చ వీతివత్తో”తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. ఏత్థ పనాయం పాళివచనత్థో – **భవో**తి సమ్పత్తి, **అభవో**తి విపత్తి. తథా భవోతి వుద్ధి, అభవోతి హాని. భవోతి సస్సతం, అభవోతి ఉచ్ఛేదో. భవోతి పుఞ్ఞం, అభవోతి పాపం, తం సబ్బం వీతివత్తోతి.

సహోకాసా ఖన్ధాపి భవో. “కామభవో రూపభవో” ఇచ్చేవమాది ఏతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. ఏత్థ పన ఖన్ధా “యో పఞ్ఞాయతి, నో సరూపం లభతీ”తి కత్వా “భవతి అవిజ్జాతణ్హాదిసముదయా నిరన్తరం సముదేతీ”తి అత్థేన వా “భవా”తి వుచ్చన్తి. ఓకాసో పన “భవన్తి జాయన్తి ఏత్థ సత్తా నామరూపధమ్మా చా”తి అత్థేన “భవో”తి. అపిచ కమ్మభవోపి భవో, ఉపపత్తిభవోపి భవో. “ఉపాదానపచ్చయా భవో దువిధేన అత్థి కమ్మభవో, అత్థి ఉపపత్తిభవో”తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. తత్థ కమ్మమేవ భవో కమ్మభవో. తథా ఉపపత్తి ఏవ భవో ఉపపత్తిభవో. ఏత్థూపపత్తి భవతీతి భవో, కమ్మం పన యథా సుఖకారణత్తా “సుఖో బుద్ధానముప్పాదో”తి వుత్తో. ఏవం భవకారణత్తా ఫలవోహారేన భవోతి దట్ఠబ్బం. అథ వా భావనలక్ఖణత్తా భావేతీతి భవో. కిం భావేతి? ఉపపత్తిం. ఇతి ఉపపత్తిం భావేతీతి భవోతి వుచ్చతి. భావేతీతిమస్స చ నిబ్బత్తేతీతి హేతుకత్తువసేనత్థో. అథ వా “భవపచ్చయా జాతీ”తి వచనతో భవతి ఏతేనాతి భవోతి కమ్మభవో వుచ్చతి.

> “ఖన్ధానఞ్చ పటిపాటి, ధాతుఆయతనాన చ;
> అబ్బోచ్ఛిన్నం వత్తమానా, సంసారోతి పవుచ్చతీ”తి

వుత్తలక్ఖణో సంసారోపి భవో. “భవే దుక్ఖం భవదుక్ఖం, భవే సంసరన్తో”తి ఇమానేతస్సత్థస్స సాధకాని వచనాని. తత్ర కేనట్ఠేన సంసారో భవోతి కథీయతి? భవతి ఏత్థ సత్తసమ్ముతి ఖన్ధాదిపటిపాటిసఙ్ఖాతే ధమ్మపుఞ్జస్మిన్తి అత్థేన . ఇదం **భవ**సద్దస్స భావకత్తుకరణాధికరణసాధనవసేనత్థకథనం.

ఏత్థ **భవ**సద్దస్స అత్థుద్ధారం వదామ –

> వుద్ధిసమ్పత్తిపుఞ్ఞాని, ఖన్ధా నోకాససఙ్ఖితా;
> సంసారో సస్సతఞ్చేతం, **భవ**సద్దేన సద్దితం.
>
> భవతణ్హా భవదిట్ఠి, ఉపపత్తిభవో తథా;
> కమ్మభవో చ సబ్బన్తం, **భవ**సద్దేన సద్దితం.
>
> భవతణ్హాభవదిట్ఠి-ద్వయం కత్థచి పాళియం;
> ఉత్తరపదలోపేన, **భవ**సద్దేన సద్దితం.

అభవోతి న భవో అభవో.

> విపత్తి హాని ఉచ్ఛేదో, పాపఞ్చేవ చతుబ్బిధా;
> ఇమే **అభవ**సద్దేన, అత్థా వుచ్చన్తి సాసనే.

భావోతి అజ్ఝాసయో, యో "అధిప్పాయో"తిపి వుచ్చతి. "ధీనంభావో దురాజానో. నామచ్ఛ్ రాజభరియాసు, భావం కుబ్బేథ పణ్డితో. హదయఙ్గతభావం పకాసేతీ"తి ఏవమాది ఏతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. అపిచ వత్థుధమ్మోపి భావో. "భావసఙ్కేతసిద్ధీన"న్తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం, చిత్తమ్పి భావో. "అచ్చాహితం కమ్మం కరోసి లుద్దం, భావే చ తే కుసలం నత్థి కిఞ్చీ"తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. క్రియాపిభావో. "భావలక్ఖణం భావసత్తమీ"తి చ ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. అపిచ భావోతి సత్తపేవచనన్తి భణన్తి, ధాతు వా ఏతం అధివచనం. తత్థ అజ్ఝాసయో చ వత్థుధమ్మో చ చిత్తఞ్చ సత్తో చాతి ఇమే భవతీతి భావో. తథా పన భావేతీతి భావో, క్రియా తు భవనన్తి భావో. సా చ భవనగమనపచనాదివసేనానేకవిధా. అపిచ భావరూపమ్పి భావో, యం ఇత్థిభావో పుమ్భావో ఇత్థిన్ద్రియన్తి చ వుచ్చతి. తత్రాయం వచనత్థో – "ఇత్థీ"తి వా "పురిసో"తి వా భవతి ఏతేన చిత్తం అభిధానఞ్చాతి భావో.

నత్తనోమతియా ఏతం, నిబ్బచనముదాహటం;
పుబ్బాచరియసీహానం, మతం నిస్సాయ మాహటం.

వుత్తఞ్హేతం పోరాణేహి "ఇత్థియా భావో ఇత్థిభావో, ఇత్థీతి వా భవతి ఏతేన చిత్తం అభిధానఞ్చాతి ఇత్థిభావో"తి, తస్మా పుమ్భావోతి ఏత్థాపి పుమస్స భావో పుమ్భావో, పుమాతి వా భవతి ఏతేన చిత్తం అభిధానఞ్చాతి పుమ్భావోతి నిబ్బచనం సమధిగన్తబ్బం. ఇదం **భావ**సద్దస్స కత్తుభావకరణసాధనవసేనత్థకథనం.

అభావోతి న భావోతి అభావో, కో సో? సుఞ్ఞతా నత్థితా. **సభావో**తి అత్తనో భావో సభావో, అత్తనో పకతి ఇచ్చేవత్థో. అథ వా సభావోతి ధమ్మానం సతి అత్థసమ్భవే యో కోచి సరూపం లభతి, తస్స భావో లక్ఖణమితి సఞ్ఞితో నమనరుప్పనకక్ఖళఫుసనాదిఆకారో ఇచ్చేవత్థో. "సామఞ్ఞం వా సభావో వా, ధమ్మానం లక్ఖణం మత"న్తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. అపిచ సభావోతి సలక్ఖణో పరమత్థధమ్మో. కేనట్ఠేన? సహ భావేనాతి అత్థేన. **సబ్భావో**తి సతం భావో సబ్భావో, సప్పురిసధమ్మో ఇచ్చేవత్థో. అథ వా అత్తనో భావో సబ్భావో. "గాహాపయన్తి సబ్భావ"న్తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. సంవిజ్జమానో వా భావో సబ్భావో. "ఏవం గహణసబ్భావో"తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. ఇదం **సభావ సబ్భావ**సద్దానం భావసాధనవసేనత్థకథనం.

సమ్భవోతి సమ్భవనం సమ్భవో, సమ్భవనక్రియా, యుత్తి వా. యుత్తి హి సమ్భవోతి వుచ్చతి "సమ్భవో గహణస్స కారణ"న్తిఆదీసు. అథ వా సమ్భవతి ఏతస్మాతి సమ్భవో. యతో హి యం కిఞ్చి సమ్భవతి, సో సమ్భవో. **పభవో**తి పభవనం పభవో, అచ్ఛిన్నతా, పభవతి ఏతస్మాతి వా పభవో. యతో హి యం కిఞ్చి పభవతి, సో పభవో. ఇమే పన **సమ్భవపభవ**సద్దా కత్థచి సమానత్థా కత్థచి భిన్నత్థాతి వేదితబ్బా. కథం? **సమ్భవ**సద్దో హి భవనక్రియమ్పి వదతి యుత్తిమ్పి పఞ్ఞత్తిమ్పి సమ్భవరూపమ్పి పచ్చయత్థమ్పి, **పభవ**సద్దో పన భవనక్రియమ్పి వదతి నదిప్పభవమ్పి పచ్చయత్థమ్పి, తస్మా పచ్చయత్థం వజ్జేత్వా భిన్నత్థాతి గహేతబ్బా, పచ్చయత్థేన పన సమానత్థాతి గహేతబ్బా. వుత్తఞ్హేతం "పచ్చయో హేతు నిదానం కారణం సమ్భవో పభవోతిఆది అత్థతో ఏకం, బ్యఞ్జనతో నాన"న్తి.

"మూలం హేతు నిదానఞ్చ, సమ్భవో పభవో తథా;
సముట్ఠానాహారారమ్మణం, పచ్చయో సముదయేన చా"తి

అయమ్పి గాథా ఏతస్సత్థస్స సాధికా. ఇదం **సమ్భవపభవ**సద్దానం భావాపాదానసాధనవసేనత్థకథనం.

ఏవమేత్థ భావకత్తుకమ్మకరణాపాదానాధికరణవసేన ఛ సాధనాని పకాసితాని. తాని సమ్పదానసాధనేన సత్తవిధాని భవన్తి, తం పన ఉత్తరి ఆవిభవిస్సతి “ధనమస్స భవతూతి ధనభూతీ”తిఆదినా. ఇచ్చేవం కితకవసేన సబ్బథాపి సత్తవిధాని సాధనాని హోన్తి, యాని “కారకానీ”తిపి వుచ్చతి, ఇతో అఞ్ఞం సాధనం నత్థి. ఇధ పయోగేస్వత్థేసు చ విఞ్ఞూనం పాటవత్థం సాధననామం పకాసితం. తథా హి దున్నిక్ఖిత్తసాధనేహి పదేహి యోజితా సద్దప్పయోగా దుబ్బోధత్థా హోన్తి, సునిక్ఖిత్తసాధనేహి పన పదేహి యోజితా సుబోధత్థా హోన్తి, తస్మా పయోగాసాధనమూలకా, అత్థో చ పయోగమూలకో. పయోగానురూపఞ్హి అవిపరీతం కత్వా అత్థం కథనసీలా “యాచితోవ బహులం చీవరం పరిభుఞ్జతి, అప్పం అయాచితో”తి ఏవమాదీసు సాధనవసేన గహేతబ్బేసు అత్థేసు, అఞ్ఞేసు చత్థేసు పటుతరబుద్ధినో పణ్డితాయేవ ఏకన్తేన భగవతో పరియత్తిసాసనధరా నామ హోన్తీతి వేదితబ్బం. ఇతో పరం నయానుసారేన సువిఞ్ఞేయ్యత్తా “ఇదం నామ సాధన”న్తి న వక్ఖామ, కేవలమిధ దస్సితేసు పయోగేసు విఞ్ఞూనం బహుమానుప్పాదనత్థఞ్చేవ వివిధవిచిత్తపాళిగతికే వివిధత్థసారే జినవరవచనే సోతూనం బుద్ధివిజమ్భనత్థఞ్చ అత్థసాధకవచనానియేవ యథారహం సుత్తగేయ్యవేయ్యాకరణగాథాదీసు తతో తతో ఆహరిత్వా దస్సేస్సామ.

పభావోతి పకారతో భవతీతి పభావో, సోయమానుభావోయేవ. “పభావం తే న పస్సామి, యేన త్వం మిథిలం వజే”తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. **అనుభవో**తి అనుభవనం అనుభవో, కిం తం? పరిభుఞ్జనం. **ఆనుభావో**తి తేజుస్సాహమన్తపభూసత్తియో. “తేజసఙ్ఖతో ఉస్సాహమన్తపభూసత్తిసఙ్ఖాతో వా మహన్తో ఆనుభావో ఏతస్సాతి మహానుభావో”తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం.

తేజో ఉస్సాహమన్తా చ, పభూసత్తీతి పఞ్చిమే;
ఆనుభావాతి వుచ్చన్తి, పభావాతి చ తే వదే.

తేజాదివాచకత్తమ్హి, **ఆనుభావ**పదస్స తు;
అత్థనిబ్బచనం ధీరో, యథాసమ్భవముద్దిసే.

అథ వా **ఆనుభావో**తి అనుభవితబ్బఫలం. “అనుభవితబ్బస్స ఫలస్స మహన్తతాయ మహానుభావో”తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. **పరాభవో**తి పరాభవనం పరాభవో, అథ వా పరాభవతీతి పరాభవో. “సువిజానో పరాభవో”తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. అపిచ “ధమ్మదేస్సీ పరాభవో”తి పాఠానురూపతో పరాభవిస్సతీతి పరాభవోతి అనాగతకాలవసేనపి నిబ్బచనం దట్ఠబ్బం. అథ వా పరాభవన్తి ఏతేనాతి పరాభవో. కిం తం? ధమ్మదేస్సితాది. “పఠమో సో పరాభవో”తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. **విభవో**తి నిబ్బానం. తఞ్హి భవతో విగతత్తా భవతో విగతోతి విభవో, భవస్స చ తంహేతు విగతత్తా విగతో భవో ఏతస్మాతి విభవో. విభవన్తి ఉచ్ఛిజ్జన్తి వినస్సన్తి ఇతో అరియధనవిలోమకా కిలేసమహాచోరాతిపి విభవో. **విభవ**సద్దస్స నిబ్బానాభిధానత్తే “ఏవం భవే విజ్జమానే, విభవో ఇచ్ఛితబ్బకో”తి ఇదమేత్థ సాధకం వచనం. ఇమాని పన నిబ్బానస్స పరియాయవచనాని –

నిబ్బానం విభవో మోక్ఖో, నిరోధో అమతం సమం;
సఙ్ఖారూపసమో దుక్ఖ-నిరోధో అచ్చుత’క్ఖయో.

వివట్ట’మకతం అత్థం, సన్తిపద’మసఙ్ఖతం;

పారం తణ్హాక్ఖయో దుక్ఖ-క్ఖయో సఙ్ఖోజనక్ఖయో.

యోగక్ఖేమో విరాగో చ,
లోకన్తో చ భవక్ఖయో;
అపవగ్గో విసఙ్ఖారో,
సబ్బి సుద్ధి విసుద్ధి చ.

విముత్యా’పచయో ముత్తి, నిబ్బుతి ఉపధిక్ఖయో;
సన్తి అసఙ్ఖతా ధాతు, దిసా చ సబ్బతోపభం.

వినాపేతాని నామాని, విసేసకపదం ఇధ;
నిబ్బానవాచకానీతి, సల్లక్ఖేయ్య సుమేధసో.

“తాణం లేణ”న్తిఆదీని-పేక్ఖికాని భవన్తి హి;
విసేసకపదానన్తి, ఏత్థేతాని పకాసయే.

తాణం లేణ’మరూపఞ్చ, సన్తం సచ్చ’మనాలయం;
సుదుద్దసం సరణఞ్చ, పరాయణ’మనీతికం.

అనాసవం ధువం నిచ్చం, విఞ్ఞాణ’మనిదస్సనం;
అబ్యాపజ్జం సివం ఖేమం, నిపుణం అపలోకికం.

అనన్త’మక్ఖరం దీపో, అచ్చన్తం కేవలం పదం;
పణీతం అచ్చుతఞ్చాతి, బహుధాపి విభావయే.

గోత్రభూతి పదస్సత్థం, వదన్తేహి గరూహి తు;
గోత్తం వుచ్చతి నిబ్బాన-మితి గోత్తన్తి భాసితం.

విభవోతి వా వినాససమ్పత్తిధనుచ్ఛేదదిట్ఠియోపి వుచ్చన్తి. తత్థ వినాసో విభవనం ఉచ్ఛిజ్జనం నస్సనన్తి అత్థేన విభవో. “విభవో సబ్బధమ్మానం, ఇత్థేకే సతో సత్తస్స ఉచ్ఛేదం వినాసం విభవం పఞ్ఞపేన్తీ”తి చ ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. సమ్పత్తి పన విసేసతో భవతీతి విభవో. “రఞ్ఞో సిరివిభవం దట్ఠుకామా”తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. ధనం పన భవన్తి వడ్ఢన్తి వుద్ధిం విరూళ్హిం వేపుల్లం ఆపజ్జన్తి సత్తా ఏతేనాతి విభవో. “అసీతికోటివిభవస్స బ్రాహ్మణస్స పుత్తో హుత్వా నిబ్బుతో”తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. ఇదం పన పరియాయవచనం –

ధనం సం విభవో దబ్బం, సాపతేయ్యం పరిగ్గహో;
ఓడ్డం భణ్డం సకం అత్థో, ఇచ్చేతే ధనవాచకా.

ఉచ్ఛేదదిట్ఠి పన విభవతి ఉచ్ఛిజ్జతి “అత్తా చ లోకో చ పున చుతితో ఉద్ధం న జాయతీ”తి గహణతో విభవోతి. “విభవతణ్హా”తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. విభవతణ్హాతి హి ఉచ్ఛేదదిట్ఠిసహగతాయ తణ్హాయ నామం. ఏత్థ అత్థుద్ధారో వుచ్చతి –

ధననిబ్బానసమ్పత్తి-వినాసుచ్ఛేదదిట్ఠియో;
వుత్తా **విభవ**సద్దేన, ఇతి విఞ్ఞూ విభావయే.

పాతుభావోతి పాతుభవనం పాతుభావో. **ఆవిభావో**తి ఆవిభవనం ఆవిభావో, ఉభిన్నమేతేసం పాకటతా ఇచ్చేవత్థో. **తిరోభావో**తి తిరోభవనం తిరోభావో, పటిచ్ఛన్నభావో. **వినాభావో**తి వినాభవనం వినాభావో, వియోగో. **సోత్థిభావో**తి సోత్థిభవనం సోత్థిభావో, సువత్థిభావో సుఖస్స అత్థితా, అత్థతో పన నిబ్భయతా నిరుపద్దవతా ఏవ. **అత్థిభావో**తి అత్థితా విజ్జమానతా అవివిత్తతా. **నత్థిభావో**తి నత్థితా అవిజ్జమానతా వివిత్తతా రిత్తతా తుచ్ఛతా సుఞ్ఞతా. ఓకారన్తపుల్లిఙ్గనిద్దేసో.

అభిభవతీతి **అభిభవితా,** పరం అభిభవన్తో యో కోచి. ఏవం **పరిభవితా,** అనుభవతీతి **అనుభవితా,** సుఖం వా దుక్ఖం వా అదుక్ఖమసుఖం వా అనుభవన్తో యో కోచి. ఏవం **సమనుభవితా. పచ్చనుభవితా,** ఏత్థ పన యథా “అమతస్స దాతా. అనుప్పన్నస్స మగ్గస్స ఉప్పాదేతా”తిఆదీసు “దాతా”తి పదానం కత్తువాచకానం “అమతస్సా”తిఆదీహి పదేహి కమ్మవాచకేహి ఛట్ఠియన్తేహి సద్ధిం యోజనా దిస్సతి, తథా ఇమేసమ్పి పదానం “పచ్చామిత్తస్స అభిభవితా”తిఆదినా యోజనా కాతబ్బా. ఏవం అఞ్ఞేసమ్పి ఏవరూపానం పదానం. **ఆ**కారన్తపుల్లిఙ్గనిద్దేసో.

భవతీతి **భవం.** భవిస్సతీతి వా భవం, వడ్ఢమానో పుగ్గలో. “సువిజానో భవం హోతి, సువిజానో పరాభవో. ధమ్మకామో భవం హోతి, ధమ్మదేస్సీ పరాభవో”తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. అథ వా యేన సద్ధిం కథేతి, సో “భవ”న్తి వత్తబ్బో, “భవం కచ్చాయనో. భవం ఆనన్దో. మఞ్ఞే భవం పత్థయతి, రఞ్ఞో భరియం పతిబ్బత”న్తిఆదీసు. ఏత్థ పన ధాతుఅత్థే ఆదరో న కాతబ్బో, సమ్ముతిఅత్థేయేవాదరో కాతబ్బో “సఙ్కేతవచనం సచ్చం, లోకసమ్ముతికారణ”న్తి వచనతో. వోహారవిసయస్మిఞ్హి లోకసమ్ముతి ఏవ పధానా అవిలఙ్ఘనీయా. పరాభవతీతి **పరాభవం**. ఏవం **పరిభవం. అభిభవం. అనుభవం**. పభవతి పహోతి సక్కోతీతి **పభవం,** పహోన్తో యో కోచి. **న** పభవం అప్పభవం, “అప్పభవ”న్తి చ ఇదం జాతకే దిట్ఠం –

“ఛిన్నబ్భమివ వాతేన, రుణ్ణో రుక్ఖముపాగమిం;
సోహం అప్పభవం తత్థ, సాఖం హత్థేహి అగ్గహి”న్తి

తత్థ సాధకవచనమిదం. నిగ్గహీతన్తపుల్లిఙ్గనిద్దేసో.

ధనభూతీతి ధనమస్స భవతూతి ధనభూతి. **సిరిభూతీ**తి సోభాయ చేవ పఞ్ఞాపుఞ్ఞానఞ్చ అధివచనం. సా అస్స భవతూతి సిరిభూతి. ఏవం **సోత్థిభూతి, సువత్థిభూతి.** ఇకారన్తపుల్లిఙ్గనిద్దేసో.

భావీతి భవనసీలో భావీ, భవనధమ్మో భావీ, భవనే సాధుకారీ భావీ. ఏవం **విభావీ. సమ్భావీ. పరిభావీ**తి. తత్ర **విభావీ**తి అత్థవిభావనే సమత్థో పణ్డితో వుచ్చతి. ఏత్థ విద్వా, విజ్జాగతో, ఞాణీతిఆది పరియాయవచనం దట్ఠబ్బం. భవన్తి చత్ర –

విద్వా విజ్జాగతో ఞాణీ, విభావీ పణ్డితో సుధీ;
బుధో విసారదో విఞ్ఞూ, దోసఞ్ఞూ విద్దసు విదూ.

విపస్సీ పటిభాణీ చ, మేధావీ నిపకో కవి;
కుసలో విదురో ధీమా, గతిమా ముతిమా చయం.

చక్ఖుమా కణ్ణవా దబ్బో, ధీరో భూరి విచక్ఖణో;
సప్పఞ్ఞో బుద్ధిమా పఞ్ఞో, ఏవంనామా విభావినోతి.

ఈకారన్తపుల్లిఙ్గనిద్దేసో.

సయమ్భూతి సయమేవ భవతీతి సయమ్భూ. కో సో? అన్తరేన పరోపదేసం సామంయేవ సబ్బం ఞేయ్యధమ్మం పటివిజ్ఝిత్వా సబ్బఞ్ఞూతం పత్తో సక్యముని భగవా. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

“న మే ఆచరియో అత్థి, సదిసో మే న విజ్జతి;
సదేవకస్మిం లోకస్మిం, నత్థి మే పటిపుగ్గలో.

అహఞ్హి అరహా లోకే, అహం సత్థా అనుత్తరో;
ఏకోమ్హి సమ్మాసమ్బుద్ధో, సీతీభూతోస్మి నిబ్బుతో”తి.

అత్థతో పన పారమితాపరిభావితో సయమ్భూఞాణేన సహ వాసనాయ విగతవిద్ధస్తనిరవసేసకిలేసో మహాకరుణాసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాదిఅపరిమేయ్యగుణగణాధారో ఖన్ధసన్తానో సయమ్భూ. సో ఏవంభూతో ఖన్ధసన్తానో లోకే అగ్గపుగ్గలోతి వుచ్చతి. వుత్తఞ్హేతం భగవతా “ఏకపుగ్గలో భిక్ఖవే లోకే ఉప్పజ్జమానో ఉప్పజ్జతి అచ్ఛరియమనుస్సో, కతమో ఏకపుగ్గలో? తథాగతో భిక్ఖవే అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో”తి. సో ఏకపుగ్గలో ఏతరహి “సబ్బఞ్ఞూ, సుగతో”తిఆదీహి యథాభుచ్చగుణాధిగతనామేహి చ పసిద్ధో, “గోతమో ఆదిచ్చబన్ధూ”తి గోత్తతో చ పసిద్ధో, సక్యపుత్తో సక్కో సక్యముని సక్యసీహో సక్యపుఙ్గవోతి కులతో చ పసిద్ధో, సుద్ధోదనిమాయాదేవీసుతోతి మాతాపితితో చ పసిద్ధో, సిద్ధత్థోతి గహితనామేన చ పసిద్ధో. భవన్తి చేత్థ –

యో ఏకపుగ్గలో ఆసి, బుద్ధో సో వదతం వరో;
గోత్తతో గోతమో నామ, తథేవాదిచ్చబన్ధు చ.

సక్యకులే పసూతత్తా, సక్యపుత్తోతి విస్సుతో;
సక్కో ఇతి చ అవ్హితో, తథా సక్యమునీతి చ.

సబ్బత్థ సేట్ఠభావేన, సక్యే చ సేట్ఠభావతో;
సక్యసీహోతి సో సక్య-పుఙ్గవోతి చ సమ్మతో.

సుద్ధోదనీతి పితితో, నభే చన్దోవ విస్సుతో;

మాతితోపి చ సఞ్ఞాతో, మాయాదేవీసుతో ఇతి.

సబ్బఞ్ఞూ సుగతో బుద్ధో, ధమ్మరాజా తథాగతో;
సమన్తభద్దో భగవా, జినో దసబలో ముని.

సత్థా వినాయకో నాథో,
మునిన్దో లోకనాయకో;
నరాసభో లోకజినో,
సమ్బుద్ధో ద్విపదుత్తమో.

దేవదేవో లోకగరు, ధమ్మస్సామీ మహాముని;
సమన్తచక్ఖు పురిస-దమ్మసారథి మారజి.

ధమ్మిస్సరో చ అద్వేజ్ఝ-వచనో సత్థవాహకో;
విసుద్ధిదేవో దేవాతి-దేవో చ సమణిస్సరో.

భూరిపఞ్ఞో'నధివరో, నరసీహో చ చక్ఖుమా;
మునిముని నరవరో, ఛళభిఞ్ఞో జనే సుతో.

అఙ్గీరసో యతిరాజా, లోకబన్ధు'మతన్దదో;
వత్తా పవత్తా సద్ధమ్మ-చక్కవత్తీ యతిస్సరో.

లోకదీపో సిరీఘనో, సమణిన్దో నరుత్తమో;
లోకత్తయవిదూ లోక-పజ్జోతో పురిసుత్తమో.

సచ్చదసో సతపుఞ్ఞ-లక్ఖణో సచ్చసవ్హయో;
రవిబన్ధా'సమసమో, పఞ్చనేత్త'గ్గపుగ్గలో.

సబ్బాభిభూ సబ్బవిదూ, సచ్చనామో చ పారగూ;
పురిసాతిసయో సబ్బ-దస్సావీ నరసారథి.

సమ్మాసమ్బుద్ధో ఇతి సో, ఞాతో సత్తుత్తమోతి చ;
తాదీ విభజ్జవాదీతి, మహాకారుణికోతి చ.

చక్ఖుభూతో ధమ్మభూతో, ఞాణభూతోతి వణ్ణితో;
బ్రహ్మభూతోతి పురిసా-జఞ్ఞో ఇతి చ థోమితో.

లోకజేట్ఠో సయమ్భూ చ, మహేసి మారభఞ్జనో;

అమోఘవచనో ధమ్మ-కాయో మారాభిభూ ఇతి.

అసఙ్ఖ్యేయ్యాని నామాని, సగుణేన మహేసినో;
నామం గుణేహి నిస్సితం, కో కవిన్దో కథేస్సతి.

తత్ర సబ్బఞ్ఞూ ఇచ్చాది-నామం సాధారణం భవే;
సబ్బేసానమ్పి బుద్ధానం, గోతమో ఇతిఆది న.

బుద్ధో పచ్చేకబుద్ధో చ, "సయమ్భూ"ఇతి సాసనే;
కేచి "బ్రహ్మే సయమ్భూ"తి, సాసనావచరం న తం.

"బుద్ధో తథాగతో సత్థా, భగవా"తి పదాని తు;
ఠానేనేకసహస్సమ్హి, సఞ్చరన్తి అభిణ్హసో.

తత్ర చాదిపదం అన్త-పదఞ్చేవ ఇమాని తు;
ఏకతోపి చరన్తీతి, విభావేయ్య విసారదో.

విసేసకపదానం తు, అపేక్ఖకపదాని చ;
అనపేక్ఖపదానీతి, పదాని దువిధా సియుం.

తథా హి సత్థవాహో నరవరో ఛళభిఞ్ఞోతి ఏవంపకారాని అభిధానపదాని విసేసకపదాపేక్ఖకాని. కథం?

"ఏవం విజితసఙ్గామం, సత్థవాహం అనుత్తరం;
సావకా పయిరుపాసన్తి, తేవిజ్జా మచ్చుహాయినో.

యం లోకో పూజయతే,
సలోకపాలో సదా నమస్సతి చ;
తస్సేత సాసనవరం,
విదూహి ఞేయ్యం నరవరస్సా"తి,

"ఛళభిఞ్ఞస్స సాసన"న్తి చ ఏవం విసేసకపదాపేక్ఖకాని భవన్తి. బుద్ధో జినో భగవాతి ఏవంపకారాని పన నో విసేసకాపేక్ఖానీతి దట్ఠబ్బం.

కేచి పనేత్థ ఏవం వదేయ్యుం "మునిన్దో సమణిన్దో సమణిస్సరో యతిస్సరో ఆదిచ్చబన్ధు రవిబన్ధూతి ఏవంపకారానం ఇధ వుత్తానమభిధానానం విసేసత్థాభావతో పునరుత్తిదోసో అత్థీ"తి. తన్న, అభిధానానం అభిసఙ్ఖరణీయానభిసఙ్ఖరణీయవసేన అభిసఙ్ఖతాభిధానాని అనభిసఙ్ఖతాభిధానానీతి ద్వేధా దిస్సనతో. తథా హి కత్థచి కేచి "సక్యసీహో"తి అభిధానం పటిచ్చ "సక్యకేసరీ సక్యమిగాధిపో"తిఆదినా నానావివిధమభిధానమభిసఙ్ఖరోన్తి, పావచనేపి హి "ద్విదుగ్గమవరహనుత్త'మలత్థా"తి పాఠో దిస్సతి. తథా కేచి "ధమ్మరాజా"తి అభిధానం పటిచ్చ "ధమ్మదిసమ్పతీ"తిఆదీని

అభిసఙ్ఖరోన్తి. “సబ్బఞ్ఞూ”తి అభిధానం పటిచ్చ “సబ్బదస్సావీ సబ్బదస్సీ”తిఆదీని అభిసఙ్ఖరోన్తి, “సహస్సక్ఖో”తి అభిధానం పటిచ్చ “దససతలోచనో”తిఆదీని అభిసఙ్ఖరోన్తి. “ఆదిచ్చబన్ధూ”తి అభిధానం పటిచ్చ “అరవిన్దసహాయబన్ధూ”తిఆదీని అభిసఙ్ఖరోన్తి. “అమ్బుజ”న్తి అభిధానం పటిచ్చ “నీరజం కుఞ్జ”న్తిఆదీని అభిసఙ్ఖరోన్తి. పావచనేపి హి యం పదుమం, తం జలజం నామాతి మన్త్వా పటిసమ్భిదాప్పత్తేహి అరియేహి దేసనావిలాసవసేన వుత్తో “పదుముత్తరనామినో”తి వత్తబ్బట్ఠానే “జలజుత్తరనామినో”తి పాఠో దిస్సతి. ఏవం అభిసఙ్ఖతాభిధానాని దిస్సన్తి.

“బుద్ధో భగవా”తి అభిధానాని పన అనభిసఙ్ఖతాభిధానాని. వుత్తఞ్హేతం ధమ్మసేనాపతినా ఆయస్మతా **సారిపుత్తేన** “బుద్ధోతి నేతం నామం మాతరా కతం, న పితరా కతం, న భగినియా కతం, న ఞాతిసాలోహితేహి కతం, న దేవతాహి కతం, విమోక్ఖన్తికమేతం బుద్ధానం భగవన్తానం బోధియా మూలే సహ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణప్పటిలాభా సచ్ఛికా పఞ్ఞత్తి యదిదం బుద్ధో”తి, తథా “భగవాతి నేతం నామం మాతరా కతం…పే… సచ్ఛికా పఞ్ఞత్తి యదిదం భగవా”తి. ఏవం “బుద్ధో భగవా”తి అభిధానాని అనభిసఙ్ఖతాభిధానాని. న హి తాని అభిధానాని చేవ “సత్థా సుగతో జినో”తిఆదీని చ అఞ్ఞం కిఞ్చి అభిధానం పటిచ్చ అభిసఙ్ఖతాని, నాపి అఞ్ఞాని అభిధానాని ఏతాని పటిచ్చ అభిసఙ్ఖతాని దిస్సన్తి. తథా హి “బుద్ధో”తి అభిధానం పటిచ్చ “బుజ్ఝితా బోధేతా బోధకో”తిఆదీని నామాభిధానాని న అభిసఙ్ఖరోన్తి. తథా “భగవా సత్థా సుగతో”తిఆదీని నామాభిధానాని పటిచ్చ “సమ్పన్నభగో అనుసాసకో సున్దరవచనో”తిఆదీని నామాభిధానాని నాభిసఙ్ఖరోన్తి. ఏవం ఇమం విభాగం దస్సేతుం “మునిన్దో సమణిన్దో సమణిస్సరో యతిస్సరో ఆదిచ్చబన్ధు రవిబన్ధూ”తిఆదినా నయేన పునరుత్తి అమ్హేహి కతాతి దట్ఠబ్బా. ఏవమఞ్ఞత్రాపి నయో నేతబ్బో. అత్రిదం వుచ్చతి –

“అభిసఙ్ఖతనామఞ్చ, నామఞ్చానభిసఙ్ఖతం;
ద్విదుగ్గమవరో బుద్ధో, ఇతి నామం ద్విధా భవే”తి.

పభూతి పరం పసయ్హ భవతీతి పభూ, ఇస్సరో. “అరఞ్ఞస్స పభూ అయం లుద్దకో”తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. **అభిభూ**తి అభిభవతీతి అభిభూ, అసఞ్ఞసత్తో. కిం సో అభిభవి? చత్తారో ఖన్ధే అరూపినో. ఇతి చత్తారో ఖన్ధే అరూపినో అభిభవీతి అభిభూ. సో చ ఖో నిచ్చేతనత్తా అభిభవనక్రియాయాసతి పుబ్బేవ’సఞ్ఞుప్పత్తితో ఝానలాభికాలే అత్తనా అధిగతపఞ్చమజ్ఝానం సఞ్ఞావిరాగవసేన భావేత్వా చత్తారో అరూపక్ఖన్ధే అసఞ్ఞిభవే అప్పవత్తికరణేన అభిభవితుమారభి, తదభిభవనకిచ్చం ఇదాని సిద్ధన్తి అభిభవీతి అభిభూతి వుచ్చతి. అపిచ నిచ్చేతనభావేన అభిభవనబ్యాపారే అసతిపి పుబ్బే సచేతనకాలే సబ్యాపారత్తా సచేతనస్స వియ నిచ్చేతనస్సాపి సతో తస్స ఉపచారేన సబ్యాపారతావచనం యుజ్జతేవ. దిస్సతి హి లోకే సాసనే చ సచేతనస్స వియ అచేతనస్సపి ఉపచారేన సబ్యాపారతావచనం. తం యథా? కూలం పతితుకామం, ఏవం లోకే. సాసనే పన –

“రోదన్తే దారకే దిస్వా, ఉబ్బిగ్గా విపులా దుమా;
సయమేవోనమిత్వాన, ఉపగచ్ఛన్తి దారకే”తి చ

“అగ్గారినో దాని దుమా భదన్తే, ఫలేసినో ఛదనం విప్పహాయా”తి చ “ఫలం తోసేతి కస్సక”న్తి చ ఆది. **అభిభూ**సద్దస్స అసఞ్ఞసత్తాభిధానత్తే “అభిభుం అభిభుతో మఞ్ఞతీ”తి ఇదమేత్థ సాధకం వచనం. అథ వా అభిభవతీతి అభిభూ,

పరేసమభిభవితా యో కోచి. విసేసతో పన తథాగతోయేవ అభిభూ. వుత్తఞ్హేతం భగవతా "తథాగతో భిక్ఖవే అభిభూ అనభిభూతో అఞ్ఞదత్థుదసో వసవత్తీ"తి. కేచి పన "అభిభూ నామ సహస్సో బ్రహ్మా"తి వదన్తి.

విభూతి విసేసభూతోతి విభూ, "భవసోతం సచే బుద్ధో, తిణ్ణో లోకన్తగూ విభూ"తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. **విభూ**తి హేత్థ రూపకాయధమ్మకాయసమ్పత్తియా విసేసభూతోతి అత్థో. ఆహ చ –

"దిస్సమానోపి తావస్స, రూపకాయో అచిన్తియో;
అసాధారణఞాణడ్ఢే, ధమ్మకాయే కథావ కా"తి.

అధిభూతి అధిభవతీతి అధిభూ, ఇస్సరో.

"తదా మం తపతేజేన, సన్తత్తో తిదివాధిభూ;
ధారేన్తో బ్రాహ్మణం వణ్ణం, భిక్ఖాయ మం ఉపాగమీ"తి –

ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. **పతిభూ**తి పతిభూతోతి పతిభూ, "గోణస్స పతిభూ"తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. **గోత్రభూ**తి గోత్తసఙ్ఖాతం అమతమహానిబ్బానం ఆరమ్మణం కత్వా భూతోతి గోత్రభూ, సోతాపత్తిమగ్గస్స అనన్తరపచ్చయేన సిఖాప్పత్తబలవవిపస్సనాచిత్తేన సమన్నాగతో పుగ్గలో. వుత్తఞ్హేతం భగవతా "కతమో చ పుగ్గలో గోత్రభూ? యేసం ధమ్మానం సమనన్తరా అరియధమ్మస్స అవక్కన్తి హోతి, తేహి ధమ్మేహి సమన్నాగతో పుగ్గలో గోత్రభూ"తి, ఇదమేవేత్థ అత్థసాధకం వచనం. అపిచ సమణోతి గోత్తమత్తమనుభవమానో కాసావకణ్ఠసమణోపి గోత్రభూ. సో హి "సమణో"తి గోత్తమత్తం అనుభవతి విన్దతి, న సమణధమ్మే అత్తని అవిజ్జమానత్తాతి "గోత్రభూ"తి వుచ్చతి, "భవిస్సన్తి ఖో పనానన్ద అనాగతమద్ధానం గోత్రభునో కాసావకణ్ఠా దుస్సీలా పాపధమ్మా"తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. **వత్రభూ**తి సక్కో. సో హి మాతాపితిభరణాదీహి సత్తహి వత్తేహి సక్కత్తం లభిత్వా అఞ్ఞే దేవే వత్తేన అభిభవతీతి వత్రభూ. **ఆగమట్ఠకథాయం** పన **భూ**ధాతుమ్హి లబ్భమానం పత్తిఅత్థమ్పి గహేత్వా "వత్తేన అఞ్ఞే అభిభవిత్వా దేవిస్సరియం పత్తోతి వత్రభూ"తి వుత్తం, "వత్రనామకం వా అసురం అభిభవతీతి వత్రభూ"తి చ, "వత్రభూ జయతంపితా"తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. ఏత్థ హి **వత్రభూ**తి వత్రనామకస్స అసురస్స అభిభవితా. **జయతం పితా**తి జయన్తానం పితా. "సక్కో ఇన్దో పురిన్దదో" ఇచ్చాది పరియాయవచనం. ఇదం తు ధాతాధికారే పకాసేస్సామ. **పరాభిభూ**తి పరమభిభవతీతి పరాభిభూ. ఏవం **రూపాభిభూ**తిఆదీసుపి. **సబ్బాభిభూ**తి సబ్బమభిభవితబ్బం అభిభవతీతి సబ్బాభిభూ. సబ్బాభిభూతి చ ఇదం నామం తథాగతస్సేవ యుజ్జతి. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

"సబ్బాభిభూ సబ్బవిదూహమస్మి,
సబ్బేసు ధమ్మేసు అనూపలిత్తో;
సబ్బఞ్జహో తణ్హక్ఖయే విముత్తో,
సయం అభిఞ్ఞాయ కముద్దిసేయ్య"న్తి.

ఊకారన్తపుల్లిఙ్గనిద్దేసో. నియతపుల్లిఙ్గనిద్దేసోయం.

ఇదాని అనియతలిఙ్గానం నియతలిఙ్గేసు పక్ఖిత్తానం **భూతపరాభూత సమ్భూత**సద్దాదీనం నిద్దేసో వుచ్చతి. తత్ర **భూతో**తి అత్తనో పచ్చయేహి అభవీతి భూతో, భూతోతి జాతో సఞ్జాతో నిబ్బత్తో అభినిబ్బత్తో పాతుభూతో, భూతోతి వా లద్ధసరూపో యో కోచి సవిఞ్ఞాణకో వా అవిఞ్ఞాణకో వా. అథ వా తథాకారేన భవతీతి భూతో, భూతోతి సచ్చో తథో అవితథో అవిపరీతో యో కోచి, ఏత్థ యో **భూత**సద్దో సచ్చత్థో, తస్స "భూతట్ఠో"తి ఇదమేత్థ సాధకం వచనం. **పరాభూతో**తి పరాభవీతి పరాభూతో. సుట్ఠు భూతోతి **సమ్భూతో**. విసేసేన భూతోతి **విభూతో**. విస్సుతో భూతోతి వా విభూతో, "విభూతారమ్మణ"న్తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. విభవీతి వా **విభూతో,** వినట్ఠోతి అత్థో, "రూపే విభూతే న ఫుసన్తి ఫస్సా"తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. పాకటో భూతోతి **పాతుభూతో**. ఆవి భవతీతి **ఆవిభూతో**. ఏవం **తిరోభూతో. వినాభూతో**. భవితుమనుచ్చవికోతి **భబ్బో**. పరిభవియతే సోతి **పరిభూతో**. యేన కేనచి యో పీళితో హీళితో వా, సో పరిభూతో. గమ్యమానత్థో యథాకామచారీ. అభిభవియ్యతే సోతి **అభిభూతో**. అధిభవియతే సోతి **అధిభూతో**. ఏవం **అద్ధభూతో**. ఏత్థ **అధి**సద్దేన సమానత్థో **అద్ధ**సద్దో, "చక్ఖు భిక్ఖవే అద్ధభూతం, రూపా అద్ధభూతా, చక్ఖువిఞ్ఞాణం అద్ధభూత"న్తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం, తథా "ఇధ భిక్ఖవే భిక్ఖు న హేవ అనద్ధభూతం అత్తానం న అద్ధభావేతీ"తి పదమ్పి. తత్థ **అనద్ధభూత**న్తి దుక్ఖేన అనధిభూతం. దుక్ఖేన అనధిభూతో నామ మనుస్సత్తభావో వుచ్చతి, తం న అద్ధభావేతి నాభిభవతీతి సుత్తపదత్థో.

అనుభవియతే సోతి **అనుభూతో**. ఏవం **సమనుభూతో. పచ్చనుభూతో. భావితో**. ఏత్థ భావితోతి ఇమినా సమానాధికరణం "సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో ఖో కస్సప మయా సమ్మదక్ఖాతో భావితో"తిఆదీసు గుణీవాచకం పధానపదం సాసనే దట్ఠబ్బం. తిత్థియసమయే పన భావితోతి కామగుణో వుచ్చతి. వుత్తఞ్హేతం **పాళియం** "న భావితమాసీసతీ"తి. తత్ర భావితా నామ పఞ్చ కామగుణా, తే న ఆసీసతి న సేవతీతి సుత్తపదత్థో. సమ్భావియతే సోతి **సమ్భావితో**. ఏవం **విభావితో. పరిభావితో. అనుపరిభూతో. మనంపరిభూతో**తి మనం పరిభవియిత్థ సోతి మనంపరిభూతో. ఏత్థ **మనంపరిభూతో**తి ఈసకం అప్పత్తపరిభవనో వుచ్చతి. **మన**న్తి హి నిపాతపదం. "అతిపణ్డితేన పుత్తేన, మనమ్హి ఉపకూలితో, దేవదత్తేన అత్తనో అబుద్ధభావేన చేవ ఖన్తిమేత్తాదీనఞ్చ అభావేన కుమారకస్సపత్థేరో చ థేరీ చ మనం నాసితో, మనం వుళ్హో అహోసీ"తిఆదీసు చస్స పయోగో వేదితబ్బో. అత్ర **మనం**సద్దస్స కిఞ్చి యుత్తిం వదామ.

> **మనం**సద్దో ద్విధా భిన్నో, నామం నేపాతికఞ్చితి;
> సన్తం తస్స మనం హోతి, మనమ్హి ఉపకూలితోతి.

పరిభవితబ్బోతి అఞ్ఞేన పరిభవితుం సక్కుణేయ్యోతి పరిభవితబ్బో. ఏవం **పరిభోత్తబ్బో పరిభవనీయో. తబ్బ**పచ్చయట్ఠానే హి **సక్కుణేయ్య**పదయోజనా దిస్సతి "అలద్ధం ఆరమ్మణం లద్ధబ్బం లభనీయం లద్ధుం వా సక్కుణేయ్య"న్తి. అథ వా పరిభవనమరహతీతి పరిభవితబ్బో. ఏవం **పరిభోత్తబ్బో పరిభవనీయో**. తథా హి **తబ్బ**పచ్చయట్ఠానే **అరహతి**పదయోజనా దిస్సతి "పరిసక్కుణేయ్యం లాభమరహతీతి లద్ధబ్బ"న్తి. ఏత్థ పన **పరిభోత్తబ్బో**తి పదస్స అత్థిభావే "ఖత్తియో ఖో మహారాజ దహరోతి న ఉఞ్ఞాతబ్బో న పరిభోత్తబ్బో"తి పాళి నిదస్సనం. **అభిఅధి**పుబ్బా **భూ**ధాతుయో సమానత్థా. సేసాని దుకాని నయానుసారేన ఞేయ్యాని. **భమానో**తి భవతీతి భమానో, మజ్ఝే **వ**కారలోపో దట్ఠబ్బో. అత్రిదం వత్తబ్బం –

> "కిం సో భమానో సచ్చకో", ఇచ్చత్ర పాళియం పన;
> రూపం **భవతి**ధాతుస్స, వలోపేనేవ దిస్సతి.

అత్రాయం పాళి “కిం నో భమానో సచ్చకో నిగణ్ఠపుత్తో, యో భగవతో వాదం ఆరోపేస్సతీ”తి. **విభవమానో**తి విభవతీతి విభవమానో. ఏవం **పరిభవమానో**తిఆదీసు. తత్థ “అభిసమ్భోన్తో”తిమస్స కరోన్తో నిప్ఫాదేన్తో ఇచ్చేవత్థో. “సబ్బాని అభిసమ్భోన్తో, స రాజవసతిం వసే”తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. యస్మా పనిమాని “భవమానో”తిఆదీని విప్పకతపచ్చత్తవచనాని, తస్మా సరమానో రోదతి, గచ్ఛన్తో గణ్హాతి, “గచ్ఛన్తో నో భారద్వాజో, అద్దస అచ్చుతం ఇసి”న్తిఆదీని వియ పరిపుణ్ణుత్తరక్రియాపదాని కత్వా రాజా భవమానో సమ్పత్తిమనుభవతీతిఆదినా యోజేతబ్బాని. “సరమానో గచ్ఛన్తో”తిఆదీని హి “యాతో గతో పత్తో”తిఆదీహి సదిసాని న హోన్తి, ఉత్తరక్రియాపదాపేక్ఖకాని హోన్తి **త్వా**పచ్చయన్తపదాని వియాతి.

పరిభవియమానోతి పరిభవియతే సోతి పరిభవియమానో. ఏవం **పరిభుయ్యమానో**తిఆదీసుపి. ఇమానిపి విప్పకతపచ్చత్తవచనాని, తస్మా “రాజపురిసేహి నీయమానో చోరో ఏవం చిన్తేసీ”తిఆదీని వియ పరిపుణ్ణుత్తరక్రియాపదాని కత్వా అఞ్ఞేహి పరిభవియమానో తాణం గవేసతి. భోగో పుగ్గలేనానుభవియమానో పరిక్ఖయం గచ్ఛతీతిఆదినా యోజేతబ్బాని. ఏవం సబ్బత్ర ఈదిసేసు విప్పకతవచనేసు యోజేతబ్బాని. అయం అనియతలిఙ్గానం నియతలిఙ్గేసు పక్ఖిత్తానం **భూత పరాభూత సమ్భూత**సద్దానం నిద్దేసో. ఇచ్చేవం పుల్లిఙ్గానం **భూ**ధాతుమయానం యథారహం నిబ్బచనాదివసేన నిద్దేసో విభావితో.

ఇదాని ఇత్థిలిఙ్గనిద్దేసో వుచ్చతి – తత్ర **భావికా**తి భావేతీతి భావికా. యా భావనం కరోతి, సా భావికా. **భావనా**తి వడ్ఢనా బ్రూహనా ఫాతికరణం ఆసేవనా బహులీకారో. **విభావనా**తి పకాసనా సన్దస్సనా. అథ వా **విభావనా**తి అభావనా అన్తరధాపనా. **సమ్భావనా**తి ఉక్కంసనా థోమనా. **పరిభావనా**తి వాసనా, సమన్తతో వా వడ్ఢనా. **ఆ**కారన్తిత్థిలిఙ్గనిద్దేసో.

భూమీతి సత్తాయమానా భవతీతి భూమి, అథ వా భవన్తి జాయన్తి వడ్ఢన్తి చేత్థ థావరా చ జఙ్గమా చాతి భూమి. భూమి వుచ్చతి పథవీ. “పఠమాయ భూమియా పత్తియా”తిఆదీసు పన లోకుత్తరమగ్గో భూమీతి వుచ్చతి. యా పనన్ధబాలమహాజనేన విఞ్ఞాతా పథవీ, తస్సిమాని అభిధానాని –

> “పథవీ మేదనీ భూమి, భూరీ భూ పుథువీ మహీ;
> ఛమా వసుమతీ ఉబ్బీ, అవనీ కు వసున్ధరా;
> జగతీ ఖితి వసుధా, ధరణీ గో ధరా”ఇతి.

అత్ర **భూ కు గో**సద్దా పథవీపదత్థే వత్తన్తీతి కుత్ర దిట్ఠపుబ్బాతి చే?

> విద్వా భూపాల కుముద-గోరక్ఖాదిపదేసు వే;
> **భూ కు గో**ఇతి పథవీ, వుచ్చతీతి విభావయే.

భూతీతి భవనం భూతి. **విభూతీ**తి వినాసో, విసేసతో భవనం వా, అథ వా విసేసతో భవన్తి సత్తా ఏతాయాతి విభూతి, సమ్పత్తియేవ, “రఞ్ఞో విభూతి. పిహనీయా విభూతియో”తి చ ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. **ఇ**కారన్తిత్థిలిఙ్గనిద్దేసో.

భూరీతి పథవీ. సా హి భవన్తి ఏత్థాతి భూరీతి వుచ్చతి, భవతి వా పఞ్ఞాయతి వడ్ఢతి చాతి భూరీ, అథ వా భూతాభూతా తన్నిస్సితా సత్తా రమన్తి ఏత్థాతి భూరీ. పథవీనిస్సితా హి సత్తా పథవియంయేవ రమన్తి, తస్మా సా ఇమినాపి అత్థేన భూరీతి వుచ్చతి. **భూరీ**సద్దస్స పథవీవచనే "భూరిపఞ్ఞో"తి అత్థసాధకం వచనం. అపిచ భూరీ వియాతి భూరీ, పఞ్ఞా, భూరీతి పథవీసమాయ విత్థతాయ పఞ్ఞాయ నామం, "యోగా వే జాయతీ భూరీ, అయోగా భూరిసఙ్ఖయో"తి ఏత్థ అట్ఠకథావచనం ఇమస్సత్థస్స సాధకం. అథ వా భూతే అత్థే రమతీతి భూరీ, పఞ్ఞాయేతం నామం, "భూరీ మేధా పరిణాయికా"తి ఏత్థ అట్ఠకథావచనం ఇమస్సత్థస్స సాధకం. అథ వా పఞ్ఞాయేవ రాగాదయో ధమ్మే అభిభవతీతి భూరీ, రాగాదిఅరయో అభిభవతీతిపి భూరీ. తథా హి **పటిసమ్భిదామగ్గే** ఆయస్మతా సారిపుత్తేన వుత్తం "రాగం అభిభూయతీతి భూరీ, పఞ్ఞా. దోసం మోహం…పే.… రాగో అరి, తం అరిం మద్దతీతి భూరీ, పఞ్ఞా. దోసో. మోహో…పే.… సబ్బే భవగామినో కమ్మా అరి, తం అరిం మద్దతీతి భూరీ, పఞ్ఞా". ఏత్థ పన "గోత్రభూ"తి పదమివ "అరిభూ"తి వత్తబ్బేపి **భూ**సద్దం పుబ్బనిపాతం కత్వా సన్ధివసేన భూరీతి పదముచ్చారితన్తి దట్ఠబ్బం. అపిచ ఈదిసేసు నామికపదేసు వినాపి ఉపసగ్గేన అభిభవనాదిఅత్థా లబ్భన్తియేవ, నాఖ్యాతికపదేసూతి దట్ఠబ్బం. ఇదం పన పఞ్ఞాయ పరియాయవచనం –

పఞ్ఞా పజాననా చిన్తా, విచయో ఉపలక్ఖణా;
పవిచయో చ పణ్డిచ్చం, ధమ్మవిచయమేవ చ.

సల్లక్ఖణా చ కోసల్లం, భూరీ పచ్చుపలక్ఖణా;
నేపుఞ్ఞఞ్చేవ వేభబ్యా, మేధా చుపపరిక్ఖకా.

సమ్పజఞ్ఞఞ్చ పరిణా-యికా చేవ విపస్సనా;
పఞ్ఞిన్ద్రియం పఞ్ఞాబలం, అమోహో సమ్మాదిట్ఠి చ;
పతోదో **చాభిధమ్మస్మా**, ఇమాని గహితాని మే.

ఞాణం పఞ్ఞాణముమ్మఙ్గో, సత్థో సోతో చ దిట్ఠి చ;
మన్తా బోధో బుద్ధి బుద్ధం, పటిభానఞ్చ బోధితి.

ధమ్మో విజ్జా గతి మోనం, నేపక్కం గో మతీ ముతి;
వీమంసా యోని ధోనా చ, పణ్డా పణ్డిచ్చయమ్పి చ;
వేదో పణ్డితియఞ్చేవ, చికిచ్ఛా మిరియాపి చ.

"సోతో బోధీ"తి యం వుత్తం, ఞాణనామద్వయం ఇదం;
బుద్ధపచ్చేకసమ్బుద్ధ-సావకానమ్పి రూహతి.

"అభిసమ్బోధి సమ్బోధి", ఇతి నామద్వయం పన;
పచ్చేకబుద్ధసబ్బఞ్ఞు-బుద్ధానంయేవ రూహతి.

అభిసమ్బోధిసఙ్ఖాతా, **పరమో**పపదా పన;

ఞాణపణ్ణత్తి సబ్బఞ్ఞు-సమ్బుద్ధస్సేవ రూహతి.

సమ్మాసమ్బోధిసఙ్ఖాతా, **అనుత్తర**పదాదికా;
బుద్ధా వా ఞాణపణ్ణత్తి, సబ్బఞ్ఞుస్సేవ రూహతి.

“సబ్బఞ్ఞుతా”తి యం వుత్తం, ఞాణం సబ్బఞ్ఞునోవ తం;
యుజ్జతే అవసేసా తు, ఞాణపఞ్ఞత్తి సబ్బగా.

ఞాణభావమ్హి సన్తేపి, ధమ్మచక్కాదికం పన;
పయోజనన్తరాభావా, నాత్ర సన్దస్సితం మయాతి.

భూతీతి భూతస్స భరియా. యథా హి పేతస్స భరియా “పేతీ”తి వుచ్చతి, ఏవమేవ భూతస్స భరియా “భూతీ”తి వుచ్చతి. **భోతీ**తి యాయ సద్ధిం కథేన్తేన సా ఇత్థీ “భోతీ” ఇతి వత్తబ్బా, తస్మా ఇమినా పదేన ఇత్థీ వోహరియతీతి చ దట్ఠబ్బం. యథా హి పురిసేన సద్ధిం కథేన్తేన పురిసో “భవం” ఇతి వోహరియతి, ఏవమేవ ఇత్థియా సద్ధిం కథేన్తేన ఇత్థీ “భోతీ”ఇతి వోహరియతి. “కుతో ను భవం భారద్వాజో, ఇమే ఆనేసి దారకే”తి, “అహం భోతిం ఉపట్ఠిస్సం, మా భోతీ కుపితా అహూ”తి చేత్థ నిదస్సనం. అథ వా ఇధేకచ్చో సత్తో ఇత్థిలిఙ్గవసేన లద్ధనామో, సో “భోతీ”ఇతి వత్తబ్బో, తస్మా ఇమినా పదేన ఇత్థీపి ఇత్థిలిఙ్గేన లద్ధనామా అనిత్థీపి వోహరియతీతి చ దట్ఠబ్బా. తథా హి దేవపుత్తోపి “దేవతా”తి ఇత్థిలిఙ్గవసేన వోహరితబ్బత్తా **దేవతా**సద్దమపేక్ఖిత్వా “భోతీ”ఇతి వోహరితో, పగేవ దేవధీతా. తథా హి “భోతీ చరహి జానాతి, తం మే అక్ఖాహి పుచ్ఛితా”తి ఏత్థ పన **దేవతా**సద్దమపేక్ఖిత్వా “భోతీ”ఇతి ఇత్థి లిఙ్గవోహారో కతో. అత్రాయం సుత్తపదత్థో “యది సో కుహకో ధనత్థికో తాపసో న జానాతి, భోతీ దేవతా పన జానాతి కి”న్తి. అపిచ –

“అత్థకామోసి మే యక్ఖ, హితకామాసి దేవతే;
కరోమి తే తం వచనం, త్వంసి ఆచరియో మమా”తి –

మట్ఠకుణ్డలీవత్థుస్మిం పుల్లిఙ్గ**యక్ఖ**సద్దమపేక్ఖిత్వా “అత్థకామో”తి పుల్లిఙ్గవసేన ఇత్థిలిఙ్గఞ్చ **దేవతా**సద్దమపేక్ఖిత్వా “హితకామా”తి ఇత్థిలిఙ్గవసేన పురిసభూతో మట్ఠకుణ్డలీ వోహరితో. అఞ్ఞత్రాపి **దేవతా**సద్దమపేక్ఖిత్వా దేవపుత్తో ఇత్థిలిఙ్గవసేన వోహరితో –

“న త్వం బాలే విజానాసి, యథా అరహతం వచో”తి;
“అత్థకామాసి మే అమ్మ, హితకామాసి దేవతే”తి.

ఏత్థ పన “ఏహి బాలే ఖమాపేహి, కుసరాజం మహబ్బల”న్తి ఏత్థ చ ఇత్థీయేవ ఇత్థిలిఙ్గవసేన వోహరితా, తస్మా కత్థచి ఇత్థిపురిసపదత్థసఙ్ఖాతం అత్థం అనపేక్ఖిత్వా లిఙ్గమత్తమేవాపేక్ఖిత్వా భోతీ దేవతా, భోతీ సిలా, భోతీ జమ్బూ, భోతిం దేవతన్తిఆదీహి సద్ధిం పచ్చత్తవచనాదీని యోజేతబ్బాని. కత్థచి పన లిఙ్గఞ్చ అత్థఞ్చ అపేక్ఖిత్వా “భోతీ ఇత్థీ, భోతిం దేవ”న్తిఆదినా యోజేతబ్బాని. **విభావినీ**తి విభావేతీతి విభావినీ. ఏవం **పరిభావినీ**తిఆదీసుపి. **ఈ**కారన్తిత్థిలిఙ్గనిద్దేసో.

భూతి సత్తాయమానా భవతీతి భూ. అథ వా భవన్తి జాయన్తి వడ్ఢన్తి చేత్థ సత్తసఙ్ఖారాతి భూ. భూ వుచ్చతి పథవీ. **అభూ**తి వడ్ఢివిరహితా కథా, న భూతపుబ్బాతి వా అభూ, అభూతపుబ్బా కథా. న భూతాతి వా అభూ, అభూతా కథా. "అభుం మే కథం ను భణసి, పాపకం వత భాససీ"తి ఇదమేతేసమత్థానం సాధకం వచనం. **ఊ**కారన్తిత్థిలిఙ్గనిద్దేసో. నియతిత్థిలిఙ్గనిద్దేసోయం.

అనియతలిఙ్గానం పన నియతిత్థిలిఙ్గేసు పక్ఖిత్తానం **భూతపరాభూతసమ్భూత**సద్దాదీనం నిద్దేసో నయానుసారేన సువిఞ్ఞేయ్యోవ. ఇచ్చేవం ఇత్థిలిఙ్గానం **భూ**ధాతుమయానం యథారహం నిబ్బచనాదివసేన నిద్దేసో విభావితో.

ఇదాని నపుంసకలిఙ్గనిద్దేసో వుచ్చతి – తత్ర **భూత**న్తి చతుబ్బిధం పథవీధాతుఆదికం మహాభూతరూపం. తఞ్హి అఞ్ఞేసం నిస్సయభావేన భవతీతి భూతం, భవతి వా తస్మిం తదధీనవుత్తితాయ ఉపాదారూపన్తి భూతం. అథ వా భూతన్తి సత్తో భూతనామకో వా. భూతన్తి హి నపుంసకవసేన సకలో సత్తో ఏవంనామకో చ యక్ఖాదికో వుచ్చతి. "కాలో ఘసతి భూతాని, సబ్బానేవ సహత్తనా. యానీధ భూతాని సమాగతాని, ఉజ్ఝాపేత్వాన భూతాని, తమ్హా ఠానా అపక్కమీ"తి ఏవమాదీసు నపుంసకప్పయోగో వేదితబ్బో. గాథాబన్ధసుఖత్థం లిఙ్గవిపల్లాసోతి చే? తన్న, "యక్ఖాదీని మహాభూతాని యం గణ్హన్తి, నేవ తేసం తస్స అన్తో, న బహి ఠానం ఉపలబ్భతీ"తి చుణ్ణియపదరచనాయమ్పి **భూత**సద్దస్స నపుంసకలిఙ్గత్తదస్సనతోతి అవగన్తబ్బం. **మహాభూత**న్తి వుత్తప్పకారం చతుబ్బిధం మహాభూతరూపం. తస్స మహన్తపాతుభావాదీహి కారణేహి మహాభూతతా వేదితబ్బా. కథం? మహన్తం భూతన్తి మహాభూతం, మాయాకారసఙ్ఖాతేన మహాభూతేన సమన్తిపి మహాభూతం, యక్ఖాదీహి మహాభూతేహి సమన్తిపి మహాభూతం, మహన్తేహి ఘాసచ్ఛాదనాదిపచ్చయేహి భూతం పవత్తన్తిపి మహాభూతం, మహావికారభూతన్తిపి మహాభూతం. ఏవం మహన్తపాతుభావాదీహి కారణేహి మహాభూతతా వేదితబ్బా. అత్రిదం సుత్తుపలక్ఖితబ్బం –

పున్నపుంసకలిఙ్గో చ, **భూత**సద్దో పవత్తతి;
పణ్ణత్తియం గుణే చేవ, గుణేయేవిత్థిలిఙ్గకో.

భూత సమ్భూతసద్దాది-నయే పణ్ణత్తివాచకా;
యోజేతబ్బా తిలిఙ్గే తే, ఇతి ఞే య్యం విసేసతో.

"భూతో తిట్ఠతి, భూతాని, తిట్ఠన్తి, సమణో అయం;
ఇదాని భూతో, చిత్తాని, భూతాని విమలాని తు.

వణ్ణా భూతా వధూ ఏసా", ఇచ్చుదాహరణానిమే;
వుత్తాని సుట్ఠు లక్ఖేయ్య, సాసనత్థగవేసకో.

భవిత్తన్తి వడ్ఢితట్ఠానం. తఞ్హి భవన్తి వడ్ఢన్తి ఏత్థాతి భవిత్తన్తి వుచ్చతి, "జనిత్తం మే భవిత్తం మే, ఇతి పఙ్కే అవస్సయి"న్తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం.

"భవిత్తం" ఇతి "భావిత్త"-న్తి చ పాఠో ద్విధా మయా;

రస్సత్తదీఘభావేన, దిట్ఠో భగ్గవజాతకే.

భూనన్తి భవనం భూనం వద్ధి. "అహమేవ దూసియా భూనహతా, రఞ్ఞో మహాపతాపస్సా"తి, "భూనహచ్చం కతం మయా"తి చ ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం.

భవనన్తి భవనక్రియా. అథ వా భవన్తి వడ్ఢన్తి ఏత్థ సత్తా పుత్తధీతాహి నానాసమ్పత్తీహి చాతి భవనం వుచ్చతి గేహో, "పేత్తికం భవనం మమా"తి ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. "గేహో ఘరఞ్చ ఆవాసో, భవనఞ్చ నికేతన"న్తి ఇదం పరియాయవచనం. **పరాభవనన్తి** అవద్ధిమాపజ్జనం. **సమ్భవనన్తి** సుట్ఠు భవనం. **విభవనన్తి** ఉచ్ఛేదో వినాసో వా. **పాతుభవనన్తి** పాకటతా సరూపలాభో ఇచ్చేవత్థో. **ఆవిభవనన్తి** పచ్చక్ఖభావో. **తిరోభవనన్తి** పటిచ్ఛన్నభావో. **వినాభవనన్తి** వినాభావో. **సోత్థిభవనన్తి** సువత్థితా. **పరిభవనన్తి** పీళనా హీళనా వా. **అభిభవనన్తి** విధమనం. **అధిభవనన్తి** అజ్ఝోత్థరణం . **అనుభవనన్తి** పరిభుఞ్జనం. **సమనుభవనన్తి** సుట్ఠు పరిభుఞ్జనం. **పచ్చనుభవనన్తి** అధిపతిభావేనపి సుట్ఠు పరిభుఞ్జనం. నిగ్గహీతన్తనపుంసకలిఙ్గనిద్దేసో.

అత్థవిభావీతి అత్థస్స విభావనసీలం చిత్తం వా ఞాణం వా కులం వా అత్థవిభావి. ఏవం **ధమ్మవిభావి.** ఇకారన్తనపుంసకలిఙ్గనిద్దేసో.

గోత్రభూతి పఞ్చత్తారమ్మణం మహగ్గతారమ్మణం వా గోత్రభుచిత్తం. తఞ్హి కామావచరగోత్తమభిభవతి, మహగ్గతగోత్తఞ్చ భావేతి నిబ్బత్తేతీతి "గోత్రభూ"తి వుచ్చతి. అపిచ గోత్రభూతి నిబ్బానారమ్మణం మగ్గవీథియం పవత్తం గోత్రభుఞాణం వా సఙ్ఖారారమ్మణం వా ఫలసమాపత్తివీథియం పవత్తం గోత్రభుఞాణం. తేసు హి పఠమం పుథుజ్జనగోత్తమభిభవతి, అరియగోత్తఞ్చ భావేతి, గోత్తాభిధానా చ నిబ్బానతో ఆరమ్మణకరణవసేన భవతీతి "గోత్రభూ"తి వుచ్చతి, దుతియం పన సఙ్ఖారారమ్మణమ్పి సమానం ఆసేవనపచ్చయభావేన ససమ్పయుత్తాని ఫలచిత్తాని గోత్తాభిధానే నిబ్బానమ్హి భావేతీతి "గోత్రభూ"తి వుచ్చతి. ఇదం పాళివవత్థానం –

"గోత్రభు"ఇతి రస్సత్త-వసేన కథితం పదం;
నపుంసకన్తి విఞ్ఞేయ్యం, ఞాణచిత్తాదిపేక్ఖకం.

"గోత్రభూ"ఇతి దీఘత్త-వసేన కథితం పన;
పుల్లిఙ్గమితి విఞ్ఞేయ్యం, పుగ్గలాదికపేక్ఖకం.

దీఘభావేన వుత్తం తు, నపుంసకన్తి నో వదే;
బిన్దువన్తే'తరే భేదా, తయో ఇతి హి భాసితా.

ఈకారన్తా చ **ఊ**దన్తా, రస్సత్తం యన్తి సాసనే;
నపుంసకత్తం పత్వాన, సహభు సీఘయాయితి.

చిత్తేన సహ భవతీతి **చిత్తసహభు,** చిత్తేన సహ న భవతీతి **నచిత్తసహభు,** రూపం. **ఉ**కారన్తనపుంసకలిఙ్గనిద్దేసో. నియతనపుంసకలిఙ్గనిద్దేసోయం.

అనియతలిఙ్గానం నియతనపుంసకలిఙ్గేసు పక్ఖిత్తానం **భూతపరాభూత**సద్దాదీనం నిద్దేసో నయానుసారేన సువిఞ్ఞేయ్యోవ. ఇచ్చేవం నపుంసకలిఙ్గానం **భూ**ధాతుమయానం యథారహం నిబ్బచనాదివసేన నిద్దేసో విభావితో. ఇచ్చేవం సబ్బథాపి లిఙ్గత్తయనిద్దేసో సమత్తో.

ఉల్లిఙ్గనేన వివిధేన నయేన వుత్తం,
భూధాతుసద్దమయలిఙ్గతికం యదేతం;
ఆలిఙ్గియం పియతరఙ్చ సుతం సులిఙ్గం,
పోసో కరే మనసి లిఙ్గవిదుత్తమిచ్ఛం.

ఇతి నవఙ్గే సాట్ఠకథే పిటకత్తయే బ్యప్పథగతీసు విఞ్ఞూనం

కోసల్లత్థాయ కతే సద్దనీతిప్పకరణే

భూధాతుమయానం తివిధలిఙ్గికానం నామికరూపానం విభాగో

చతుత్థో పరిచ్ఛేదో.

౨. ఓకారన్తపుల్లిఙ్గనామికపదమాలా

భూ ధాతుతో పవత్తానం, నామికానమితో పరం;
నామమాలం పకాసిస్సం, నామమాలన్తరమ్హి చ.

విప్పకిణ్ణకథా ఏత్థ, ఏవం వుత్తే న హేస్సతి;
పభేదో నామమాలానం, పరిపుణ్ణోవ హేహితి.

పుబ్బాచరియసీహానం, తస్మా ఇధ మతం సుతం;
పురేచరం కరిత్వాన, వక్ఖామి సవినిచ్ఛయం.

పురిసో, పురిసా. పురిసం, పురిసే. పురిసేన, పురిసేహి, పురిసేభి. పురిసస్స, పురిసానం. పురిసా, పురిసస్మా, పురిసమ్హా, పురిసేహి, పురిసేభి. పురిసస్స, పురిసానం. పురిసే, పురిసస్మిం, పురిసమ్హి, పురిసేసు. భో పురిస, భవన్తో పురిసా.

అయమాయస్మతా మహాకచ్చానేన పభిన్నపటిసమ్భిదేన కతస్మా **నిరుత్తిపిటకతో** ఉద్ధరితో **పురిస**ఇచ్చేతస్స పకతిరూపస్స నామికపదమాలానయో. తత్ర పురిసవచనఏకవచనపుథువచనేసు పచ్చత్తవచనాదీని భవన్తి. తం యథా? పురిసో తిట్ఠతి, పురిసా తిట్ఠన్తి. తత్ర **పురిసోతి** పురిసవచనే ఏకవచనే పచ్చత్తవచనం భవతి, **పురిసాతి** పురిసవచనే పుథువచనే పచ్చత్తవచనం భవతి.

పురిసం పస్సతి, పురిసే పస్సతి. తత్ర **పురిసన్తి** పురిసవచనే ఏకవచనే ఉపయోగవచనం భవతి, **పురిసేతి** పురిసవచనే పుథువచనే ఉపయోగవచనం భవతి.

పురిసేన కతం, పురిసేహి కతం, పురిసేభి కతం. తత్ర **పురిసేనాతి** పురిసవచనే ఏకవచనే కరణవచనం భవతి, **పురిసేహి, పురిసేభీతి** పురిసవచనే పుథువచనే కరణవచనం భవతి.

పురిసస్స దీయతే, పురిసానం దీయతే. తత్ర **పురిసస్సాతి** పురిసవచనే ఏకవచనే సమ్పదానవచనం భవతి, **పురిసానన్తి** పురిసవచనే పుథువచనే సమ్పదానవచనం భవతి.

పురిసా నిస్సటం, పురిసస్మా నిస్సటం, పురిసమ్హా నిస్సటం, పురిసేహి నిస్సటం, పురిసేభి నిస్సటం. తత్ర **పురిసాతి** పురిసవచనే ఏకవచనే నిస్సక్కవచనం భవతి. **పురిసస్మాతి**…పే.… **పురిసమ్హాతి** పురిసవచనే ఏకవచనే నిస్సక్కవచనం భవతి, **పురిసేహి, పురిసేభీతి** పురిసవచనే పుథువచనే నిస్సక్కవచనం భవతి.

పురిసస్స పరిగ్గహో, పురిసానం పరిగ్గహో. తత్ర **పురిసస్సాతి** పురిసవచనే ఏకవచనే సామివచనం భవతి, **పురిసానన్తి** పురిసవచనే పుథువచనే సామివచనం భవతి.

పురిసే పతిట్ఠితం, పురిసస్మిం పతిట్ఠితం, పురిసమ్హి పతిట్ఠితం, పురిసేసు పతిట్ఠితం. తత్ర **పురిసే**తి పురిసవచనే ఏకవచనే భుమ్మవచనం భవతి, **పురిసస్మి**న్తి…పే… **పురిసమ్హీ**తి…పే… **పురిసేసూ**తి పురిసవచనే పుథువచనే భుమ్మవచనం భవతి.

భో పురిస తిట్ఠ, భవన్తో పురిసా తిట్ఠథ. తత్ర **భో పురిస**ఇతి పురిసవచనే ఏకవచనే ఆలపనం భవతి, **భవన్తో పురిసా**ఇతి పురిసవచనే పుథువచనే ఆలపనం భవతీతి ఇమినా నయేన సబ్బత్థ నయో విత్థారేతబ్బో.

యమకమహాథేరేన కతాయ పన **చూళనిరుత్తియం** "భో పురిస"ఇతి రస్సవసేన ఆలపనేకవచనం వత్వా "భో పురిసా"ఇతి దీఘవసేన ఆలపనబహువచనం వుత్తం. కిఞ్చాపి తాదిసో నయో నిరుత్తిపిటకే నత్థి, తథాపి బహూనమాలపనవిసయే "భో యక్ఖా"ఇతిఆదీనం ఆలపనబహువచనానం **జాతకట్ఠకథా**దీసు దిస్సనతో పసత్థతరోవ హోతి విఞ్ఞూనం పమాణఞ్చ, తస్మా ఇమినా యమకమహాథేరమతేనపి "పురిసో పురిసా పురిస"న్తిఆదీని వత్వా ఆమన్తనే "భో పురిస, భో పురిసా, భవన్తో పురిసా"తి నామికపదమాలా యోజేతబ్బా.

తత్థ **పురిసో**తి పఠమాయ ఏకవచనం. **పురిసా**తి బహువచనం. **పురిస**న్తి దుతియాయ ఏకవచనం. **పురిసే**తి బహువచనం. **పురిసేనా**తి తతియాయ ఏకవచనం. **పురిసేహి, పురిసేభీ**తి ద్వే బహువచనాని. **పురిసస్సా**తి చతుత్థియా ఏకవచనం. **పురిసాన**న్తి బహువచనం. **పురిసా, పురిసస్మా, పురిసమ్హా**తి తీణి పఞ్చమియా ఏకవచనాని. **పురిసేహి, పురిసేభీ**తి ద్వే బహువచనాని. **పురిసస్సా**తి ఛట్ఠియా ఏకవచనం. **పురిసాన**న్తి బహువచనం. **పురిసే, పురిసస్మిం, పురిసమ్హీ**తి తీణి సత్తమియా ఏకవచనాని. **పురిసేసూ**తి బహువచనం. **భో పురిసా**తి అట్ఠమియా ఏకవచనం. **భో పురిసా, భవన్తో పురిసా**తి ద్వే బహువచనాని.

కిఞ్చాపేతేసు "పురిసా"తి ఇదం పఠమాపఞ్చమీఅట్ఠమీనం, "పురిసే"తి ఇదం దుతియాసత్తమీనం, "పురిసేహి, పురిసేభీ"తి తతియాపఞ్చమీనం, "పురిసాన"న్తి చతుత్థీఛట్ఠీనం ఏకసదిసం, తథాపి అత్థవసేన అసఙ్కరభావో వేదితబ్బో. కథం? "పురిసో తిట్ఠతి, పురిసా తిట్ఠన్తి. పురిసం పస్సతి, పురిసే పస్సతీ"తిఆదినా.

తత్థ చ **భో**తి ఆమన్తనత్థే నిపాతో. సో న కేవలం ఏకవచనంయేవ హోతి, అథ ఖో బహువచనమ్పి హోతీతి "భో పురిసా"ఇతి బహువచనప్పయోగోపి గహితో. "భవన్తో"తిదం పన బహువచనమేవ హోతీతి "పురిసా"తి పున వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. ఇతి యమకమహాథేరేన "భో పురిస"ఇతి రస్సవసేన ఆలపనేకవచనం వత్వా "భో పురిసా"ఇతి దీఘవసేన ఆలపనబహువచనం వుత్తం. తథా హి పాళియం అట్ఠకథాసు చ నిపాతభూతో **భో**సద్దో ఏకవచనబహువచనవసేన ద్విధా భిజ్జతి. అత్రిమాని నిదస్సనపదాని – "అపి ను ఖో సపరిగ్గహానం తేవిజ్జానం బ్రాహ్మణానం అపరిగ్గహేన బ్రహ్మునా సద్ధిం సంసన్దతి సమేతీతి, నో హిదం భో గోతమ. అచ్ఛరియం భో ఆనన్ద, అబ్భుతం భో ఆనన్ద, ఏహి భో సమణ, భో పబ్బజిత"ఇచ్చాదిపాళితో అట్ఠకథాతో చ **భో**సద్దస్స ఏకవచనప్పయోగే పవత్తినిదస్సనం, "తేన హి భో మమపి సుణాథ. యథా మయమేవ అరహామ తం భవన్తం గోతమం దస్సనాయ ఉపసఙ్కమితుం, నాహం భో సమణస్స గోతమస్స సుభాసితం సుభాసితతో నాబ్భనుమోదామి, పస్సథ భో ఇమం కులపుత్తం. భో యక్ఖా అహం ఇమం తుమ్హాకం భాజేత్వా దదేయ్యం. అపరిసుద్ధో పనమ్హి, భో ధుత్తా తుమ్హాకం క్రియా మయ్హం న రుచ్చతి. సో తే పురిసే ఆహ భో తుమ్హే మం మారేన్తా రఞ్ఞో దస్సేత్వావ మారేథా"తి ఇచ్చాది పన పాళితో అట్ఠకథాతో చ **భో**సద్దస్స బహువచనప్పయోగే పవత్తినిదస్సనం.

కచ్చాయనప్పకరణే పన “భో పురిస, భో పురిసా”తి పదద్వయం ఆలపనేకవచనవసేన వుత్తం. తం యథా ఆగమేహి న విరుజ్ఝతి, తథా గహేతబ్బం.

కేచి పన అదూరట్ఠస్సాలపనే “భో పురిస”ఇతి రస్సవసేన ఆలపనేకవచనం ఇచ్ఛన్తి, దూరట్ఠస్సాలపనే పన “భో పురిసా”ఇతి దీఘవసేన ఆలపనేకవచనం ఇచ్ఛన్తి. అదూరట్ఠానం దూరట్ఠానఞ్చ పురిసానం ఇత్థీనఞ్చ ఆలపనే న కిఞ్చి వదన్తి. తథా అదూరట్ఠాయ దూరట్ఠాయ చ ఇత్థియా ఆలపనే తే పుచ్ఛితబ్బా “అదూరట్ఠానం దూరట్ఠానఞ్చ పురిసానమాలపనే కథం వత్తబ్బ”న్తి. అద్ధా తే ఏవం పుట్ఠా ఉత్తరి కిఞ్చి వత్తుం న సక్ఖిస్సన్తి. ఏవమ్పి తే చే వదేయ్యుం “భవన్తో పురిసాతి ఇమినావ అదూరట్ఠానం దూరట్ఠానఞ్చ పురిసానమాలపనం భవతీ”తి. తదా తే వత్తబ్బా “యది భవన్తో పురిసా”తి ఇమినా అద్వేజ్ఝేన వచనేన అదూరట్ఠానం దూరట్ఠానఞ్చ పురిసానమాలపనం భవతి, ఏవం సన్తే “భో పురిస”ఇతి రస్సపదేనపి దూరట్ఠస్స చ పురిసస్సాలపనం వత్తబ్బం, ఏవం అవత్వా కిమత్థం అదూరట్ఠస్సాలపనే “భో పురిస”ఇతి రస్సవసేన ఆలపనేకవచనం ఇచ్ఛథ, కిమత్థఞ్చ దూరట్ఠస్సాలపనే “భో పురిసా”ఇతి దీఘవసేన ఆలపనేకవచనం ఇచ్ఛథ.

నను “తగ్ఘ భగవా బోజ్ఝఙ్గా, తగ్ఘ సుగత బోజ్ఝఙ్గా”తిఆదీసు ఆలపనపదభూతం “భగవా”ఇతి దీఘపదం సమీపే ఠితకాలేపి దూరే ఠితకాలేపి బుద్ధస్సాలపనపదం భవితుమరహతేవ, తథా ఆలపనపదభూతం “సుగత”ఇతి రస్సపదమ్పి. యస్మా పనేతేసు “భగవా”తి ఆలపనపదస్స న కత్థచిపి రస్సత్తం దిస్సతి, “సుగతా”తి ఆలపనపదస్స చ న కత్థచిపి దీఘత్తం దిస్సతి, తస్మా దీఘరస్సమత్తాభేదం అచిన్తేత్వా “పురిస”ఇతి రస్సవసేన వుత్తపదం పకతిస్సరవసేన సమీపే ఠితస్స పురిసస్స ఆమన్తనకాలే అదూరట్ఠస్సాలపనపదం భవతి, ఆయతస్సరవసేన దూరే ఠితపురిసస్స ఆమన్తనకాలే దూరట్ఠస్సాలపనపదం భవతీతి గహేతబ్బం. తథా “భవన్తో పురిసా, భో యక్ఖా, భో ధుత్తా”తిఆదీని దీఘవసేన వుత్తాని ఆలపనబహువచనపదానిపి పకతిస్సరవసేన సమీపే ఠితపురిసానం ఆమన్తనకాలే అదూరట్ఠానమాలపనపదాని భవన్తి, ఆయతస్సరవసేన దూరే ఠితపురిసాదీనం ఆమన్తనకాలే దూరట్ఠానమాలపనపదాని భవన్తీతి గహేతబ్బాని. తథా హి బ్రాహ్మణా కత్థచి కత్థచి రస్సట్ఠానేపి దీఘట్ఠానేపి ఆయతేన సరేన మజ్ఝిమాయతేన సరేన అచ్చాయతేన చ సరేన వేదం పఠన్తి లిఖితుమసక్కుణేయ్యేన గీతస్సరేన వియ. ఇతి సబ్బక్ఖరేసుపి ఆయతేన సరేనుచ్చారణం లబ్భతేవ లిఖితుమసక్కుణేయ్యం, తస్మా అసమ్భమనోతరిత్వా “భో పురిస”ఇతి వచనేన దూరట్ఠస్స చ అదూరట్ఠస్స చ పురిసస్సాలపనం భవతి, “భో పురిసా, భవన్తో పురిసా”తి ఇమేహి వచనేహిపి దూరట్ఠానఞ్చ అదూరట్ఠానఞ్చ పురిసానమాలపనం భవతీతి దట్ఠబ్బం. ఇతి దూరట్ఠస్స అదూరట్ఠానఞ్చ ఆయతేన సరేన ఆమన్తనమేవ పమాణం, న దీఘరస్సమత్తావిసేసో, తస్మా “భో సత్థ, భో రాజ, భో గచ్ఛ, భో ముని, భో దణ్డి, భో భిక్ఖు, భో సయమ్భు, భోతి కఞ్ఞే, భోతి పత్తి, భోతి ఇత్థి, భోతి యాగు, భోతి వధు, భో కుల, భో అట్ఠి, భో చక్ఖు”ఇచ్చేవమాదీహి పదేహి అదూరట్ఠస్సాలపనఞ్చ దూరట్ఠస్సాలపనఞ్చ భవతి. “భవన్తో సత్థా, సత్థారో, భోతియో కఞ్ఞా, కఞ్ఞాయో”తి ఏవమాదీహిపి పదేహి అదూరట్ఠానఞ్చాలపనం భవతీతి దట్ఠబ్బం.

ఇదం పనేత్థ సన్నిట్ఠానం –

తస్స తం వచనం సుత్వా, రఞ్ఞో పుత్తం అదస్సయుం;
పుత్తో చ పితరం దిస్వా, దూరతోవజ్ఝభాసథ.

ఆగచ్ఛు దోవారికా ఖగ్గబన్ధా,
కాసావియా హన్తు మమం జనిన్ద;
అక్ఖాహి మే పుచ్ఛితో ఏతమత్థం,
అపరాధో కో న్విధ మమజ్జ అత్థి.

ఏవం సద్ధమ్మరాజేన, వోహారకుసలేన వే;
సుదేసితే సోమనస్స-జాతకే సబ్బదస్సినా.

దూరట్ఠానేపి రస్సత్తం, "జనిన్ద"ఇతి దిస్సతి;
న కత్థచిపి దీఘత్తం, ఇతి నీతి మయా మతా.

ఇదమ్పేత్థ వత్తబ్బం "కుతో ను భో ఇదమాయాతం 'దూరట్ఠస్సాలపనం అదూరట్ఠస్సాలపనమి'తి"? సద్దసత్థతో. సద్దసత్థం నామ న సబ్బసో బుద్ధవచనస్సోపకారకం, ఏకదేసేన పన హోతి.

ఇమస్మిం పకరణే "బహువచన"న్తి వా "పుథువచన"న్తి వా "అనేకవచన"న్తి వా అత్థతో ఏకం, బ్యఞ్జనమేవ నానం, తస్మా సబ్బత్థ "బహువచన"న్తి వా "పుథువచన"న్తి వా "అనేకవచన"న్తి వా వోహారో కాతబ్బో, పుథువచనం అనేకవచనన్తి చ ఇదం సాసనే నిరుత్తఞ్ఞూనం వోహారో, ఇతరం సద్దసత్థవిదూనం.

కస్మా పన ఇమస్మిం పకరణే ద్వివచనం న వుత్తన్తి? యస్మా బుద్ధవచనే ద్వివచనం నామ నత్థి, తస్మా న వుత్తన్తి. నను బుద్ధవచనే వచనత్తయం అత్థి, తథా హి "ఆయస్మా"తి ఇదం ఏకవచనం, "ఆయస్మన్తా"తి ఇదం ద్వివచనం, "ఆయస్మన్తో"తి ఇదం బహువచనన్తి? తన్న, యది "ఆయస్మన్తా"తి ఇదం వచనం ద్వివచనం భవేయ్య, "పురిసో పురిసా"తిఆదీసు కతరం ద్వివచనన్తి వదేయ్యాథ, తస్మా బుద్ధవచనే ద్వివచనం నామ నత్థి. తేనేవ హి **సి యో అం యో నా హీ**తిఆదినా ఏకవచనబహువచనానేవ దస్సితానీతి.

నను చ భో "సుణన్తు మే ఆయస్మన్తా, అజ్జ ఉపోసథో పన్నరసో. యదాయస్మన్తానం పత్తకల్లం, మయం అఞ్ఞమఞ్ఞం పారిసుద్ధిఉపోసథం కరేయ్యామా"తి **పాళియం** ద్వే సన్ధాయ "ఆయస్మన్తా"తి వుత్తం, "ఉద్దిట్ఠా ఖో ఆయస్మన్తో చత్తారో పారాజికా ధమ్మా"తిఆదీసు పన పాళీసు బహవో సన్ధాయ "ఆయస్మన్తో"తి వుత్తం, న చ సక్కా వత్తుం "యథా తథా వుత్త"న్తి , పరివాసాదిఆరోచనేపి అట్ఠకథాచరియేహి విఞ్ఞాతసుగతాధిప్పాయేహి "ద్విన్నం ఆరోచేన్తేన 'ఆయస్మన్తా ధారేన్తూ'తి, తిణ్ణం ఆరోచేన్తేన 'ఆయస్మన్తో ధారేన్తూ'తి వత్తబ్బ"న్తి వుత్తత్తాతి? సచ్చం వుత్తం, తం పన వినయవోహారవసేన వుత్తన్తి. నను వినయో బుద్ధవచనం, కస్మా "బుద్ధవచనే ద్వివచనం నామ నత్థీ"తి వదథాతి? సచ్చం వినయో బుద్ధవచనం, తథాపి వినయకమ్మవసేన వుత్తత్తా ఉపలక్ఖణమత్తం, న సబ్బసాధారణబహువచనపరియాపన్నం. యది హి "ఆయస్మన్తా"తి ఇదం ద్వివచనం సియా, తప్పయోగానిపి క్రియాపదాని ద్వివచనానేవ సియుం, తథారూపానిపి క్రియాపదాని న సన్తి. న హి అక్ఖరసమయకోవిదో ఝానలాభీపి దిబ్బచక్ఖునా వస్ససతమ్పి వస్ససహస్సమ్పి సమవేక్ఖన్తో బుద్ధవచనే ఏకమ్పి క్రియాపదం ద్వివచనన్తి పస్సేయ్య, ఏవం క్రియాపదేసు ద్వివచనస్సాభావా నామికపదేసు ద్వివచనం నత్థి. నామికపదేసు తదభావాపి క్రియాపదేసు తదభావో వేదితబ్బో. సక్కటభాసాయం ద్వీసుపి ద్వివచనాని సన్తి, మాగధభాసాయం పన నత్థి.

అపిచ “పుథువచన”న్తి నిరుత్తివోహారోపి “బుద్ధవచనే ద్వివచనం నత్థీ”తి ఏతమత్థం దీపేతి. తత్థ సక్కటభాసాయం వుత్తా ద్వివచనతో బహువచనతో చ విసుంభూతం వచనం, తత్థ వా వుత్తేహి అత్థేహి విసుంభూతస్స అత్థస్స వచనం “పుథువచన”న్తి వుచ్చతి. కథమిదం సక్కటభాసాయం వుత్తా ద్వివచనతో బహువచనతో చ విసుంభూతం వచనన్తి చే? యస్మా సక్కటభాసాయం “పుథువచన”న్తి వోహారో నత్థి, తస్మా ఇదం తేహి సక్కటభాసాయం వుత్తేహి ద్వివచనబహువచనేహి విసుంభూతఅత్థస్స వచనన్తి వుచ్చతి. కథఞ్చ పన సక్కటభాసాయం వుత్తేహి విసుంభూతస్స అత్థస్స వచనన్తి పుథువచనన్తి చే? యస్మా సక్కటభాసాయం ద్వే ఉపాదాయ ద్వివచనం వుత్తం, న తిచతుపఞ్చాదికే బహవో ఉపాదాయ, బహవో పన ఉపాదాయ బహువచనం వుత్తం, న ద్వే ఉపాదాయ, అయం సక్కటభాసాయ విసేసో. మాగధభాసాయం పన ద్వితిచతుపఞ్చాదికే బహవో ఉపాదాయ పుథువచనం వుత్తం, తస్మా సక్కటభాసాయం వుత్తేహి అత్థేహి విసుంభూతస్స అత్థస్స వచనన్తి పుథువచనన్తి వుచ్చతి. అయం మాగధభాసాయ విసేసో. తస్మాత్ర పుథుభూతస్స, పుథునో వా అత్థస్స వచనం “పుథువచన”న్తి అత్థో సమధిగన్తబ్బో.

ఇదాని “పురిసో, పురిసా, పురిస”న్తి నిరుత్తిపిటకతో ఉద్ధరితనయం నిస్సాయ పకతిరూపభూతస్స **భూత**సద్దస్స నామికపదమాలా వుచ్చతే –

భూతో, భూతా. భూతం, భూతే. భూతేన, భూతేహి, భూతేభి. భూతస్స, భూతానం. భూతా, భూతస్మా, భూతమ్హా, భూతేహి, భూతేభి. భూతస్స, భూతానం. భూతే, భూతస్మిం, భూతమ్హి, భూతేసు. భో భూత, భవన్తో భూతా.

అథ వా “భో భూతా”ఇతి బహువచనం విఞ్ఞేయ్యం. యథా పనేత్థ **భూత**ఇచ్చేతస్స పకతిరూపస్స నామికపదమాలా పురిసనయేన యోజితా, ఏవం భావకాదీనఞ్చ అఞ్ఞేసఞ్చ తంసదిసానం నామికపదమాలా **పురిస**నయేన యోజేతబ్బా. ఏత్థఞ్ఞాని తంసదిసాని నామ “బుద్ధో”తిఆదీనం పదానం **బుద్ధ**ఇచ్చాదీని పకతిరూపాని.

బుద్ధో ధమ్మో సఙ్ఘో మగ్గో,
ఖన్ధో కాయో కామో కప్పో;
మానో పక్ఖో యక్ఖో భక్ఖో,
నాగో మేఘో భోగో యాగో.

రాగో దోసో మోహో మానో,
మక్ఖో థమ్భో కోధో లోభో;
హాసో వేరో దాహో తేజో,
ఛన్దో కాసో సాసో రోగో.

అస్సో సస్సో ఇస్సో సిస్సో,
సీహో బ్యగ్ఘో రుక్ఖో సేలో;
ఇన్దో సక్కో దేవో గామో,
చన్దో సూరో ఓఘో దీపో.

పస్సో యఞ్ఞో చాగో వాదో,
హత్థో పత్తో సోసో గధో;
సోమో యోధో గచ్ఛో అచ్ఛో,
గేహో మాళో అట్టో సాలో.

నరో నగో మిగో ససో,
సుణో బకో అజో దిజో;
హయో గజో ఖరో సరో,
దుమో తలో పటో ధజో.

ఉరగో పటగో విహగో భుజగో,
ఖరభో సరభో పసదో గవజో;
మహిసో వసభో అసురో గరుళో,
తరుణో వరుణో బలిసో పలిఘో.

సాలో ధవో చ ఖదిరో,
గోధుమో సట్ఠికో యవో;
కళాయో చ కులత్థో చ,
తిలో ముగ్గో చ తణ్డులో.

ఖత్తియో బ్రాహ్మణో వేస్సో,
సుద్దో ధుత్తో చ పుక్కుసో;
చణ్డాలో పతికో పట్టో,
మనుస్సో రథికో రథో.

పబ్బజితో గహట్ఠో చ,
గోణో ఓట్ఠో చ గద్రభో;
మాతుగామో చ ఓరోధో,
ఇచ్చాదీని విభావయే.

కేచేత్థ వదేయ్యుం "నను భో 'ఓరోధా చ కుమారా చా'తి పాఠస్స దస్సనతో **ఓరోధ**సద్దో ఇత్థిలిఙ్గో"తి? తన్న, తత్థ హి "ఓరోధా"తి ఇదం ఓకారన్తపుల్లిఙ్గమేవ, **నా**'కారన్తిత్థిలిఙ్గం, తుమ్హే పన "**ఆ**కారన్తిత్థిలిఙ్గ"న్తి మఞ్ఞమానా ఏవం వదథ, న పనిదం **ఆ**కారన్తిత్థిలిఙ్గం, అథ ఖో "మాతుగామా"తిపదం వియ బహువచనవసేన వుత్తమాకారన్తపదన్తి. నను చ భో **సమ్మోహవినోదని**యాదీసు **ఓరోధ**సద్దస్స ఇత్థిలిఙ్గతా పాకటా, కథన్తి చే? "రుక్ఖే అధివత్థా దేవతా థేరస్స కుద్ధా పఠమమేవ మనం పలోభేత్వా 'ఇతో తే సత్తదివసమత్థకే ఉపట్ఠాకో రాజా మరిస్సతీ'తి సుపినే ఆరోచేసి. థేరో తం కథం సుత్వా రాజోరోధానం ఆచిక్ఖి. తా ఏకప్పహారేనేవ మహావిరవం విరవింసూ"తి. ఏత్థ హి "రాజోరోధాన"న్తి వత్వా "తా"తి వుత్తత్తావ

ఓరోధసద్దస్స ఇత్థిలిఙ్గతా పాకటాతి? తన్న, అత్థస్స దుగ్గహణతో. దుగ్గహితో హి ఏత్థ తుమ్హేహి అత్థో, ఏత్థ పన **ఓరోధ**సద్దేన ఇత్థిపదత్థస్స కథనతో ఇత్థిపదత్థం సన్ధాయ "తా"తి వుత్తత్తా "తా ఇత్థియో"తి అయమేవత్థో. తుమ్హే పన అమాతాపితరసంవద్ధత్తా ఆచరియకులే చ అనివుట్ఠత్తా ఏతం సుఖుమత్థమజానన్తా యం వా తం వా ముఖారూళ్హం వదథ.

> భుఞ్జనత్థం కథనత్థం, ముఖం హోతీతి నో వదే;
> యం వా తం వా ముఖారూళ్హం, వచనం పణ్డితో నరోతి.

న మయంభో యం వా తం వా ముఖారూళ్హం వదామ, అట్ఠకథాచరియానఞ్ఞేవ వచనం గహేత్వా వదామ, అట్ఠకథాయేవ అమ్హాకం పటిసరణం , న మయం తుమ్హాకం సద్దహామాతి. అమ్హాకం సద్దహథ వా మా వా, మా తుమ్హే "అట్ఠకథాచరియానఞ్ఞేవ వచనం గహేత్వా వదామా"తి అట్ఠకథాచరియే అబ్భాచిక్ఖథ. న హి అట్ఠకథాచరియేహి "**ఓరోధ**సద్దో ఇత్థిలిఙ్గో"తి వుత్తట్ఠానమత్థి, తస్మాపి అట్ఠకథాచరియే అబ్భాచిక్ఖథ, న యుత్తం బుద్ధాదీనం గరూనమబ్భాచిక్ఖనం మహతో అనత్థస్స లాభాయ సంవత్తనతో. వుత్తఞ్హేతం భగవతా "అత్తనా దుగ్గహితేన అమ్హే చేవ అబ్భాచిక్ఖతి, బహుఞ్చ అపుఞ్ఞం పసవతి, తతో అత్తానఞ్చ ఖణతీ"తి.

ఏవం అబ్భాచిక్ఖనస్స అయుత్తతం సావజ్జతఞ్చ దస్సేత్వా పునపి తే ఇదం వత్తబ్బా – **జాతకట్ఠకథాయమ్పి** తుమ్హేహి ఆహటఉదాహరణసదిసం ఉదాహరణమత్థి, తం సుణాథ. కోసియజాతకట్ఠకథాయఞ్హి "సత్థా జేతవనే విహరన్తో ఏకం సావత్థియం మాతుగామం ఆరబ్భ కథేసి. సా కిరేకస్స సద్ధస్స పసన్నస్స ఉపాసకబ్రాహ్మణస్స బ్రాహ్మణీ దుస్సీలా పాపధమ్మా"తి పాఠో దిస్సతి. ఏత్థ హి "మాతుగామం ఆరబ్భ కథేసీ"తి వత్వా "సా"తి వుత్తత్తా తుమ్హాకం మతేన **మాతుగామ**సద్దో ఇత్థిలిఙ్గోయేవ సియా, న పుల్లిఙ్గో, కిమిదం అట్ఠకథావచనమ్పి న పస్సథ, తదేవ పన అట్ఠకథావచనం పస్సథ, కిం సా ఏవ అట్ఠకథా తుమ్హాకం పటిసరణం, న తదఞ్ఞాతి.

యది **తా**సద్దం అపేక్ఖిత్వా **ఓరోధ**సద్దస్స ఇత్థిలిఙ్గత్తమిచ్ఛథ, ఏత్థాపి **సా**సద్దమపేక్ఖిత్వా **మాతుగామ**సద్దస్స ఇత్థిలిఙ్గత్తమిచ్ఛథాతి. ఏవం వుత్తా తే నిరుత్తరా అప్పటిభానా మఙ్కుభూతా పత్తక్ఖన్ధా అధోముఖా పజ్ఝాయేయ్యుం. ఏత్థాపి **మాతుగామ**సద్దేన ఇత్థిపదత్థస్స కథనతో ఇత్థిపదత్థం సన్ధాయ "సా"తి వుత్తత్తా "సా ఇత్థీ"తి అయమేవత్థో. కత్థచి హి పధానవాచకేన పుల్లిఙ్గేన నపుంసకలిఙ్గేన వా సమానాధికరణస్స గుణసద్దస్స అభిధేయ్యలిఙ్గానువత్తిత్తాపుల్లిఙ్గవసేన వా నపుంసకలిఙ్గవసేన వా నిద్దిసితబ్బత్తేపి లిఙ్గమనపేక్ఖిత్వా ఇత్థిపదత్థమేవాపేక్ఖిత్వా ఇత్థిలిఙ్గనిద్దేసో దిస్సతి. తం యథా? "ఇధ విసాఖే మాతుగామో సుసంవిహితకమ్మన్తా హోతి సఙ్గహితపరిజనా భత్తుమనాపం చరతి, సమ్భతం అనురక్ఖతీ"తి చ, "కో ను ఖో భన్తే హేతు కో పచ్చయో, యేన మిధేకచ్చో మాతుగామో దుబ్బణ్ణా చ హోతి దురూపా సుపాపికా దస్సనాయ, దలిద్దా చ హోతి అప్పస్సకా అప్పభోగా అప్పేసక్ఖా చ. ఇధ మల్లికే ఏకచ్చో మాతుగామో కోధనా హోతి ఉపాయాసబహులా, అప్పమ్పి వుత్తా సమానా అభిసజ్జతి కుప్పతి బ్యాపజ్జతి పతిత్థియతి కోపఞ్చ దోసఞ్చ అప్పచ్చయఞ్చ పాతుకరోతీ"తి చ, "తం ఖో పన భిక్ఖవే ఇత్థిరతనం రఞ్ఞో చక్కవత్తిస్స పుబ్బుట్ఠాయినీ పచ్ఛానిపాతినీ కింకారపటిస్సావినీ"తి చ ఇమే పయోగా.

కత్థచి పన పధానవాచకేన నపుంసకలిఙ్గేన సమానాధికరణస్స గుణసద్దస్స అభిధేయ్యలిఙ్గానువత్తిత్తా నపుంసకలిఙ్గవసేన నిద్దిసితబ్బత్తేపి లిఙ్గమనపేక్ఖిత్వా పురిసపదత్థమేవాపేక్ఖిత్వా పుల్లిఙ్గనిద్దేసో దిస్సతి. తం యథా? "పఞ్చ పచ్చేకబుద్ధసతాని ఇమస్మిం ఇసిగిలిస్మిం పబ్బతే చిరనివాసినో అహేసుం. తం ఖో పన రఞ్ఞో చక్కవత్తిస్స పరిణాయకరతనం

ఞాతానం పవేసేతా అఞ్ఞాతానం నివారేతా”తి. కత్థచి పధానవాచకేన లిఙ్గత్తయేన సమానాధికరణస్స గుణసద్దస్స అభిధేయ్యలిఙ్గానురూపం నిద్దేసో దిస్సతి. తం యథా? సా ఇత్థీ “సీలవతీ కల్యాణధమ్మా. అట్ఠహి ఖో నకులమాతే ధమ్మేహి సమన్నాగతో మాతుగామో కాయస్స భేదా పరమ్మరణా మనాపకాయికానం దేవానం సహబ్యతం ఉపపజ్జతి. సద్ధో పురిసపుగ్గలో, సద్ధం కులం, చిత్తం దన్తం సుఖావహ”న్తి.

సేయ్యఇతి సద్దో పన యేభుయ్యేన ఓకారన్తభావే ఠత్వా లిఙ్గత్తయానుకూలో భవతి ఏకాకారేనేవ తిట్ఠనతో. కథం? సేయ్యో అమిత్తో మతియా ఉపేతో. ఏసావ పూజనా సేయ్యో, ఏకాహం జీవితం సేయ్యో.

“ధమ్మేన చ అలాభో యో,
యో చ లాభో అధమ్మికో;
అలాభో ధమ్మికో సేయ్యో,
యఞ్చే లాభో అధమ్మికో.

యసో చ అప్పబుద్ధీనం, విఞ్ఞూనం అయసో చ యో;
అయసోవ సేయ్యో విఞ్ఞూనం, న యసో అప్పబుద్ధినం.

దుమ్మేధేహి పసంసా చ, విఞ్ఞూహి గరహా చ యా;
గరహావ సేయ్యో విఞ్ఞూహి, యఞ్చే బాలప్పసంసనా.

సుఖఞ్చ కామమయికం, దుక్ఖఞ్చ పవివేకికం;
పవివేకం దుక్ఖం సేయ్యో, యఞ్చే కామమయం సుఖం.

జీవితఞ్చ అధమ్మేన, ధమ్మేన మరణఞ్చ యం;
మరణం ధమ్మికం సేయ్యో, యఞ్చే జీవే అధమ్మిక”న్తి.

ఏవమయం **సేయ్య** ఇతి సద్దో **ఓ**కారన్తభావే ఠత్వా లిఙ్గత్తయానుకూలో భవతి. కత్థచి పన **ఆ**కారన్తభావే ఠత్వా ఇత్థిలిఙ్గానుకూలో దిస్సతి “ఇత్థీపి హి ఏకచ్చియా, సేయ్యా పోస జనాధిపా”తి. నిగ్గహీతన్తో పన హుత్వా నపుంసకలిఙ్గానుకూలో అపసిద్ధో. ఏవంపకారే పయోగే కిం తుమ్హే న పస్సథాతి. ఏవం వుత్తా చ తే నిరుత్తరావ భవిస్సన్తి.

సచేపి తే ఏత్థ ఏవం వదేయ్యుం “తత్థ తత్థ సుత్తప్పదేసే అట్ఠకథాదీసు చ ‘మాతుగామో’తి వా ‘మాతుగామేనా’తి వా **ఓ**కారన్తపుల్లిఙ్గభావేన **మాతుగామ**సద్దస్స దస్సనతో పుల్లిఙ్గభూతం **మాతుగామ**సద్దం అనపేక్ఖిత్వా ఇత్థిపదత్థమేవ అపేక్ఖిత్వా “సా ఇత్థీ”తి **ఇత్థీ**సద్దేన **సా**సద్దస్స సమ్బన్ధగ్గహణం మయం సమ్పటిచ్ఛామ, ‘ఓరోధో’తి వా ‘ఓరోధేనా’తి వా **ఓ**కారన్తపుల్లిఙ్గభావేన ఠితస్స **ఓరోధ**సద్దస్స అదస్సనతో పన తుమ్హేహి వుత్తం పురిమత్థం న సమ్పటిచ్ఛామా”తి. తదా తేసం ఇమాని **వినయపాళియం** ఆగతపదాని దస్సేతబ్బాని “తేన ఖో పన సమయేన రాజా ఉదేనో ఉయ్యానే పరిచారేసి సద్ధిం ఓరోధేన, అథ ఖో రఞ్ఞో ఉదేనస్స ఓరోధో రాజానం ఉదేనం ఏతదవోచా”తి. ఏవం ఇమాని సుత్తపదాని దస్సేత్వా

సుత్తనిపాతట్ఠకథాయం “రామో నామ రాజా కుట్ఠరోగీ ఓరోధేహి చ నాటకేహి చ జిగుచ్ఛమానో”తి వచనఞ్చ దస్సేత్వా “గచ్ఛథ తుమ్హే గరుకులముపగన్త్వా భగవతో సద్ధమ్మస్స చిరట్ఠితత్థం సాధుకం పదబ్యఞ్జనాని ఉగ్గణ్హథా”తి ఉయ్యోజేతబ్బా.

ఇదాని **మాతుగామ**సద్దాదీసు కిఞ్చి వినిచ్ఛయం వదామ – **మాతుగామ**సద్దో చ **ఓరోధ**సద్దో చ **దార**సద్దో చాతి ఇమే ఇత్థిపదత్థవాచకాపి సమానా ఏకన్తేన పుల్లిఙ్గా భవన్తి. తేసు **దార**సద్దస్స ఏకస్మిం అత్థే వత్తమానస్సాపి బహువచనకత్తమేవ సద్దసత్థవిదూ ఇచ్ఛన్తి, న ఏకవచనకత్తం. మయం పన **దార**సద్దస్స ఏకస్మిం అత్థే ఏకవచనకత్తం, యేభుయ్యేన పన బహువచనకత్తం అనుజానామ, బవ్హత్థే వత్తబ్బమేవ నత్థి. పాళియఞ్హి **దార**సద్దో యేభుయ్యేన బహువచనకో భవతి, ఏకవచనకో అప్పో. తత్రిమే పయోగా –

“దాసా చ దాస్యో అనుజీవినో చ,
పుత్తా చ దారా చ మయఞ్చ సబ్బే;
ధమ్మఞ్చరామప్పరలోకహేతు,
తస్మా హి అమ్హం దహరా న మియ్యరే”తి చ,

“యో ఞాతీనం సఖీనం వా, దారేసు పటిదిస్సతి;
సహసా సమ్పియాయేన, తం జఞ్ఞావసలో ఇతీ”తి చ,

“సేహి దారేహి’సన్తుట్ఠో, వేసియాసు పదిస్సతి;
దిస్సతి పరదారేసు, తం పరాభవతో ముఖ”న్తి చ,

“పుత్తేసు దారేసు చ యా అపేక్ఖా”తి చ బ్యాసే, సమాసే పన “పుత్తదారా దిసా పచ్ఛా, పుత్తదారేహి మత్తనో”తి చ ఏవమాదయో బహువచనప్పయోగా బహవో భవన్తి.

ఏకవచనప్పయోగా పన అప్పా. సేయ్యథిదం? “గరూనం దారే, ధమ్మం చరే యోపి సముఞ్జకం చరే, దారఞ్చ పోసం దదమప్పకస్మి”న్తి చ,

“యే గహట్ఠా పుఞ్ఞకరా, సీలవన్తో ఉపాసకా;
ధమ్మేన దారం పోసేన్తి, తే నమస్సామి మాతలీ”తి చ,

“పరదారం న గచ్ఛేయ్యం, సదారపసుతో సియ”న్తి చ,

“యో ఇచ్ఛే పురిసో హోతుం, జాతిం జాతిం పునప్పునం;
పరదారం వివజ్జేయ్య, ధోతపాదోవ కద్దమ”న్తి చ

ఏవమాదయో ఏకవచనప్పయోగా అప్పా.

సమాహారలక్ఖణవసేన పనేస **దార**సద్దో నపుంసకలిఙ్గేకవచనోపి కత్థచి భవతి. “ఆదాయ పుత్తదారం. పుత్తదారస్స సఙ్గహో”ఇతి ఏవం ఇధ వుత్తప్పకారేన లిఙ్గఞ్చ అత్థఞ్చ సల్లక్ఖేత్వా “పురిసో పురిసా”తి పవత్తం పురిససద్దనయం నిస్సాయ

సబ్బేసం “భూతో భావకో భవో”తిఆదీనం **భూ**ధాతుమయానం అఞ్ఞేసఞ్చ **ఓ**కారన్తపదానం నామికపదమాలాసు సద్ధాసమ్పన్నేహి కులపుత్తేహి సద్ధమ్మట్ఠితియా కోసల్లముప్పాదేతబ్బం.

కిం పన సబ్బాని **ఓ**కారన్తపదాని **పురిస**నయే సబ్బప్పకారేన ఏకసదిసానేవ హుత్వా పవిట్ఠానీతి? న పవిట్ఠాని. కానిచి హి **ఓ**కారన్తపదాని **పురిస**నయే సబ్బథా పవిట్ఠాని చ హోన్తి, ఏకదేసేన పవిట్ఠాని చ, కానిచి **ఓ**కారన్తపదాని **పురిస**నయే ఏకదేసేన పవిట్ఠాని చ హోన్తి, ఏకదేసేన న పవిట్ఠాని చ, కానిచి **ఓ**కారన్తపదాని **పురిస**నయే సబ్బథా అప్పవిట్ఠానేవ. తత్ర కతమాని కానిచి **ఓ**కారన్తపదాని **పురిస**నయే సబ్బథా పవిట్ఠాని చ హోన్తి, ఏకదేసేన పవిట్ఠాని చ? “సరో వయో చేతో”తిఆదీని. **సరో**ఇతి హి అయంసద్దో ఉసుసద్దసరవనఅకారాదిసరవాచకో చే, **పురిస**నయే సబ్బథా పవిట్ఠో. రహదవాచకో చే, **మనో**గణపక్ఖికత్తా **పురిస**నయే ఏకదేసేన పవిట్ఠో. **వయో**ఇతి సద్దో పరిహానివాచకో చే, **పురిస**నయే సబ్బథా పవిట్ఠో. ఆయుకోట్ఠాసవాచకో చే, **మనో**గణపక్ఖికత్తా **పురిస**నయే ఏకదేసేన పవిట్ఠో. **చేతో** ఇతి సద్దో యది పణ్ణత్తివాచకో, **పురిస**నయే సబ్బథా పవిట్ఠో. యది పన చిత్తవాచకో, **మనో**గణపక్ఖికత్తా **పురిస**నయే ఏకదేసేన పవిట్ఠో. **మనో**గణో చ నామ –

మనో వచో వయో తేజో,
తపో చేతో తమో యసో;
అయో పయో సిరో ఛన్దో,
సరో ఉరో రహో అహో –

ఇమే సోళస.

ఇదాని యథావుత్తస్స పాకటీకరణత్థం **మన**సద్దాదీనం నామికపదమాలం కథయామ –

మనో , మనా. మనం, మనే, మనే. మనసా, మనేన, మనేహి, మనేభి. మనసో, మనస్స, మనానం. మనా, మనస్మా, మనమ్హా, మనేహి, మనేభి. మనసో, మనస్స, మనానం. మనసి, మనే, మనస్మిం, మనమ్హి, మనేసు. భో మన, భవన్తో మనా.

అథ వా “భో మనా”ఇతి బహువచనమ్పి ఞేయ్యం. ఏవం వచో, వచా. వచం, వచే, వచే. వచసాతిఆదినా నామికపదమాలా యోజేతబ్బా. **అహ**సద్దస్స పన భుమ్మేకవచనట్ఠానే అహసి, అహే, అహస్మిం, అహమ్హి, అహు, అహనీతి యోజేతబ్బా.

ఇదాని రూపన్తరవిసేసదస్సనత్థం నపుంసకలిఙ్గస్స **మన**సద్దస్సపి నామికపదమాలం వదామ, అట్ఠానే అయం కథితాతి న చోదేతబ్బం.

మనం, మనాని, మనా. మనం, మనాని, మనే. మనేన, మనేహి, మనేభి. మనస్స, మనసో, మనానం. మనా, మనస్మా, మనమ్హా, మనేహి, మనేభి. మనస్స, మనసో, మనానం. మనే, మనస్మిం, మనమ్హి, మనేసు. భో మన, భవన్తో మనా. అథ వా “భో మనాని, భో మనా”ఏవమ్పి బహువచనం వేదితబ్బం. ఏవముత్తరత్రాపి నయో.

ఏత్థ చ పుల్లిఙ్గస్స **మన**సద్దస్స పచ్చత్తకరణసమ్పదానసామిభుమ్మవచనాని మనో మనసా మనసో మనసీతి రూపాని ఠపేత్వా యాని సేసాని, నపుంసకలిఙ్గస్స చ **మన**సద్దస్స పచ్చత్తవచనాని "మనం మనానీ"తి రూపాని చ, అట్ఠమ్యోపయోగవచనానం "మనం మనానీ"తి రూపద్వయఞ్చ ఠపేత్వా యాని సేసాని, తాని సబ్బాని కమతో సమసమాని.

కేచి **ఓ**కారన్తో **మనో**ఇతి సద్దో నపుంసకలిఙ్గోతి వదన్తి, తే వత్తబ్బా – యది సో నపుంసకలిఙ్గో సియా, తస్సదిసేహి **వచో వయో**తిఆదిసద్దేహిపి నపుంసకలిఙ్గేహేవ భవితబ్బం, న "తే నపుంసకలిఙ్గా"తి గరూ వదన్తి, "పుల్లిఙ్గా"ఇచ్చేవ వదన్తి. యస్మా చ **పాళియం** "కాయో అనిచ్చో; మనో అనిచ్చో"తి చ "కాయో దుక్ఖో, మనో దుక్ఖో"తి చ "నిచ్చో వా అనిచ్చో వాతి అనిచ్చో భన్తే"తి చ ఏవమాదయో పుల్లిఙ్గప్పయోగా బహవో దిట్ఠా. తేన ఞాయతి **మనో**సద్దో ఏకన్తేన పుల్లిఙ్గోతి. యది పన నపుంసకలిఙ్గోసియా, "అనిచ్చో దుక్ఖో"తి ఏవమాదీని తంసమానాధికరణాని అనేకపదసతానిపి నపుంసకలిఙ్గానేవ సియుం. న హి తాని నపుంసకలిఙ్గాని, అథ ఖో అభిధేయ్యలిఙ్గానువత్తకాని వాచ్చలిఙ్గాని. ఏవం **మనో**సద్దస్స పుల్లిఙ్గతా పచ్చేతబ్బాతి, సచే **మనో**సద్దో నపుంసకలిఙ్గో న హోతి, కథం "మనానీ"తి నపుంసకరూపం దిస్సతీతి? సచ్చం "మనానీ"తి నపుంసకలిఙ్గమేవ, తథాపి **మనో**గణే పముఖభావేన గహితస్సోకారన్తస్స **మన**సద్దస్స రూపం న హోతి. అథ కిఞ్చరహీతి చే? **చిత్త**సద్దేన సమానలిఙ్గస్స సమానసుతికేపి **మనో**గణే అపరియాపన్నస్స నిగ్గహీతన్తస్సేవ **మన**సద్దస్స రూపం. **మన**సద్దో హి పున్నపుంసకవసేన ద్విధా భిజ్జతి "మనో మనం"ఇతి యథా "అజ్జవోఅజ్జవ"న్తి. "మనో చే నప్పదుస్సతి. సన్తం తస్స మనం హోతీ"తి హి పాళి. యది చ సో **మనో**సద్దో నపుంసకలిఙ్గో న హోతి.

"గరు చేతియపబ్బతవత్తనియా,
పమదా పమదా పమదా విమదం;
సమణం సునిసమ్మ అకా హసితం,
పతితం అసుభేసు మునిస్స మనో"తి

ఏత్థ మనోసద్దేన సమానాధికరణో "పతిత"న్తి సద్దో నపుంసకలిఙ్గభావేన కస్మా సన్నిహితో. యస్మా చ సమానాధికరణపదం నపుంసకలిఙ్గభావేన సన్నిహితం, తస్మా సద్దన్తరసన్నిధానవసేన **మనో**సద్దో నపుంసకలిఙ్గోతి ఞాయతీతి? తన్న, సమానాధికరణపదస్స సబ్బత్థ లిఙ్గవిసేసాజోతనతో. యది హి సమానాధికరణపదం సబ్బత్థ లిఙ్గవిసేసం జోతేయ్య, "చత్తారో ఇన్ద్రియానీ"తి ఏత్థాపి "చత్తారో"తి పదం **ఇన్ద్రియ**సద్దస్స పుల్లిఙ్గత్తం కరేయ్య, న చ కాతుం సక్కోతి. **ఇన్ద్రియ**సద్దో హి ఏకన్తేన నపుంసకలిఙ్గో. యది తుమ్హే "పతిత"న్తి సమానాధికరణపదం నిస్సాయ **మనో**సద్దస్స నపుంసకలిఙ్గత్తమిచ్ఛథ, "చత్తారో ఇన్ద్రియానీ"తి ఏత్థపి "చత్తారో"తి సమానాధికరణపదం నిస్సాయ **ఇన్ద్రియ**సద్దస్స పుల్లిఙ్గత్తం ఇచ్ఛథాతి. న మయం భో **ఇన్ద్రియ**సద్దస్స పుల్లిఙ్గత్తం ఇచ్ఛామ, అథ ఖో నపుంసకలిఙ్గత్తంయేవ ఇచ్ఛామ, "చత్తారో"తి పదం లిఙ్గవిపల్లాసవసేన ఠితత్తా "చత్తారీ"తి గణ్హామ, తస్మా "చత్తారి ఇన్ద్రియానీ"తి అత్థం ధారేమాతి. యది ఏవం "పతితం అసుభేసు మునిస్స మనో"తి ఏత్థాపి "పతిత"న్తి పదం లిఙ్గవిపల్లాసవసేన ఠితన్తి మన్త్వా "పతితో"తి అత్థం ధారేథాతి. న ధారేమ ఏత్థ లిఙ్గవిపల్లాసస్స అనిచ్ఛితబ్బతో. యది హి **మనో**సద్దో పుల్లిఙ్గో సియా, తంసమానాధికరణపదం "పతితో"తి వత్తబ్బం సియా. కిమాచరియో ఏవం వత్తుం న జాని, జానమానో ఏవ సో "పతితో"తి నావోచ, "పతిత"న్తి పనావోచ, తేన ఞాయతి "**మనో**సద్దో నపుంసకలిఙ్గో"తి. మా తుమ్హే ఏవం వదేథ, సమానాధికరణపదం నామ కత్థచి పధానలిఙ్గమనువత్తతి, కత్థచి నానువత్తతి, తస్మా న తం లిఙ్గవిసేసజోతనే ఏకన్తతో పమాణం. "మాతుగామో, ఓరోధో, ఆవుసో విసాఖ, ఏహి విసాఖే, చిత్తాని అట్ఠీనీ"తి

ఏవమాదిరూపవిసేసోయేవ పమాణం. యది సమానాధికరణపదేయేవ లిఙ్గవిసేసో అధిగన్తబ్బో సియా, “చత్తారో చ మహాభూతా”తిఆదీసు లిఙ్గవవత్థానం న సియా. యస్మా ఏవమాదీసుపి ఠానేసు లిఙ్గవవత్థానం హోతియేవ. కథం? “చత్తారో”తి పుల్లిఙ్గం “మహాభూతా”తి నపుంసకన్తి, తస్మా “పతితం అసుభేసు మునిస్స మనో”తి ఏత్థాపి “పతిత”న్తి నపుంసకలిఙ్గం “మనో”తి పుల్లిఙ్గన్తి వవత్థానం భవతీతి. ఇదం సుత్వా తే తుణ్హీ భవిస్సన్తి. తతో తేసం తుణ్హీభూతానం ఇదం వత్తబ్బం – యస్మా **మనో**గణే పవత్తానం పదానం సమానాధికరణపదాని కత్థచి నపుంసకవసేన యోజేతబ్బాని, తస్మా **మనో**గణే పముఖస్స **మనో**సద్దస్సపి సమానాధికరణపదాని కత్థచి నపుంసకవసేన యోజితాని. తథా హి పుబ్బాచరియా “సద్ధమ్మతేజవిహతం విలయం ఖణేన, వేనేయ్యసత్తహదయేసు తమో’పయాతి. దుక్ఖం వచో ఏతస్మిన్తి దుబ్బచో. అవనతం సిరో యస్స సోయం అవంసిరో, అప్పకం రాగాది రజో యేసం పఞ్ఞామయే అక్ఖిమ్హి తే అప్పరజక్ఖా”తిఆదినా సద్దరచనం కుబ్బింసు, న పన తేహి **వచో సిరో రజో**సద్దాదీనం నపుంసకలిఙ్గత్తం విభావేతుం ఈదిసీ సద్దరచనా కతా, అథ ఖో **సిరోమనో**సద్దానం **మనో**గణే పవత్తానం పుల్లిఙ్గసద్దానం కత్థచిపి ఈదిసానిపి లిఙ్గవిపల్లాసవసేన ఠితాని సమానాధికరణపదాని హోన్తీతి పరేసం జానాపనాధిప్పాయవతియా అనుకమ్పాయ విరచితా. ఏత్థాపి తుమ్హాకం మతేన **మనో**సద్దస్స నపుంసకలిఙ్గత్తే సతి **వచో సిరో** ఇచ్చాదయోపి నపుంసకలిఙ్గత్తమాపజ్జన్తి నపుంసకలిఙ్గవసేన సమానాధికరణపదానం నిద్దిట్ఠత్తా. కిం పనేతేసమ్పి నపుంసకలిఙ్గత్తం ఇచ్ఛథాతి. అద్ధా తే ఇదమ్పి సుత్వా నిబ్బేఠేతుమసక్కోన్తా తుణ్హీ భవిస్సన్తి. కిఞ్చాపి తే అఞ్ఞం గహేతబ్బకారణం అపస్సన్తా ఏవం వదేయ్యుం “యది భో **మనో** సద్దో నపుంసకలిఙ్గోన హోతి, కస్మా వేయ్యాకరణా ‘**మనో**సద్దో నపుంసకలిఙ్గో’తి వదన్తీ”తి? తే వత్తబ్బా – యది తుమ్హే వేయ్యాకరణమతం గహేత్వా **మనో**సద్దస్స నపుంసకలిఙ్గత్తం రోచేథ, నను భగవాయేవ లోకే అసదిసో మహావేయ్యాకరణో మహాపురిసో విసారదో పరప్పవాదమద్దనో. భగవన్తఞ్హి పదకా వేయ్యాకరణా అమ్బట్ఠమాణవపోక్ఖరసాతిసోణదణ్డాదయో చ బ్రాహ్మణా సచ్చకనిగణ్ఠాదయో చ పరిబ్బాజకా వాదేన న సమ్పాపుణింసు, అఞ్ఞదత్థు భగవాయేవ మత్తవారణగణమజ్ఝే కేసరసీహో వియ అసమ్భీతో నేసం నేసం వాదం మద్దేసి, మహన్తే చ నే అత్థే పతిట్ఠాపేసి, ఏవంవిధేన భగవతా వోహారకుసలేన యస్మా “కాయో అనిచ్చో”తి చ “కాయో దుక్ఖో, మనో అనిచ్చో, మనో దుక్ఖో”తి చ ఏవమాదినా వుత్తా **మనో**సద్దస్స పుల్లిఙ్గభావసూచనికా బహూ పాళియో దిస్సన్తి, తస్మా **మనో**సద్దో పుల్లిఙ్గోయేవాతి సారతో పచ్చేతబ్బోతి. ఏవం వుత్తా తే నిరుత్తరా అప్పటిభానా మఙ్కుభూతా పత్తక్ఖన్ధా అధోముఖా పజ్ఝాయిస్సన్తి.

ఇదాని **సర**సద్దాదీనం నామికపదమాలా విసేసతో వుచ్చతే –

సరో, సరా. సరం, సరే. సరేన, సరేహి, సరేభి. సరస్స, సరానం. సరా, సరస్మా, సరమ్హా, సరేహి, సరేభి. సరస్స, సరానం. సరే, సరస్మిం, సరమ్హి, సరేసు. భో సర, భవన్తో సరా.

అయం **పురిస**నయే సబ్బథా పవిట్ఠస్స **ఉసు**సద్దసరవనఅకారాదిసరవాచకస్స **సర**సద్దస్స నామికపదమాలా.

అయం పన **పురిస**నయే ఏకదేసేన పవిట్ఠస్స **మనో**గణపక్ఖికస్స రహదవాచకస్స **సర**సద్దస్స నామికపదమాలా –

సరో, సరా. సరం, సరో, సరే. సరసా, సరేన, సరేహి, సరేభి. సరసో, సరస్స, సరానం. సరా, సరస్మా, సరమ్హా, సరేహి, సరేభి. సరసో, సరస్స, సరానం. సరసి, సరే, సరస్మిం, సరమ్హి, సరేసు. భో సర, భవన్తో సరా, భో సరా ఇతి వా.

వయో, వయా. వయం, వయే. వయేన, వయేహి, వయేభీతి **పురిస**నయేన ఞేయ్యా. అయం **పురిస**నయే సబ్బథా పవిట్ఠస్స పరిహానివాచకస్స **వయ**సద్దస్స నామికపదమాలా.

అయం పన **పురిస**నయే ఏకదేసేన పవిట్ఠస్స **మనో**గణపక్ఖికస్స ఆయుకోట్ఠాసవాచకస్స **వయ**సద్దస్స నామికపదమాలా – వయో, వయా. వయం, వయో, వయే. వయసా, వయేన, వయేహి, వయేభీతి **మన**నయేన ఞేయ్యా. తస్స చేతో పటిస్సోసి, అరఞ్ఞే లుద్దగోచరో. చేతా హనింసు వేదబ్బం.

చేతో, చేతా. చేతం, చేతే. చేతేన, చేతేహి, చేతేభీతి **పురిస**నయేన ఞేయ్యా. అయం **పురిస**నయే సబ్బథా పవిట్ఠస్స పణ్ణత్తివాచకస్స **చేత**సద్దస్స నామికపదమాలా.

అయం పన **పురిస**నయే ఏకదేసేన పవిట్ఠస్స చిత్తవాచకస్స **చేత**సద్దస్స నామికపదమాలా – చేతో, చేతా. చేతం, చేతో, చేతే. చేతసా, చేతేన, చేతేహి, చేతేభీతి **మన**నయేన ఞేయ్యా. యసో కులపుత్తో, యసం కులపుత్తం, యసేన కులపుత్తేనాతి ఏకవచనవసేన **పురిస**నయేన యోజేతబ్బా, ఏకవచనపుథువచనవసేన వా. ఏవం కానిచి ఓకారన్తపదాని **పురిస**నయే సబ్బథా పవిట్ఠాని చ హోన్తి, ఏకదేసేన పవిట్ఠాని చాతి ఇమినా నయేన సబ్బపదాని పఞ్ఞాచక్ఖునా ఉపపరిక్ఖిత్వా విసేసో వేదితబ్బో. అవిసేసఞ్ఞూనో హి ఏవమాదివిభాగం అజానన్తా యం వా తం వా బ్యఞ్జనం రోపేన్తా యథాధిప్పేతం అత్థం విరాధేన్తి, తస్మా యో ఏత్థ అమ్హేహి పకాసితో విభాగో, సో సద్ధాసమ్పన్నేహి కులపుత్తేహి సక్కచ్చముగ్గహేతబ్బో. కతమాని కానిచి ఓకారన్తపదాని **పురిస**నయే ఏకదేసేన పవిట్ఠాని చ ఏకదేసేన న పవిట్ఠాని చ? **మనో వచో తేజో**సద్దాదయో చేవ **అయ్య**సద్దో చ, తత్ర **మన**సద్దాదీనం నామికపదమాలా హేట్ఠా విభావితా.

అయ్యసద్దస్స పన నామికపదమాలాయం "అయ్యో, అయ్యా. అయ్యం, అయ్యే"తి **పురిస**నయేన వత్వా ఆలపనట్ఠానే "భో అయ్య, భో అయ్యో"తి ద్వే ఏకవచనాని, "భవన్తో అయ్యా, భవన్తో అయ్యో"తి ద్వే బహువచనాని చ వత్తబ్బాని. ఏత్థ **అయ్యో** ఇతి సద్దో పచ్చత్తవచనభావే ఏకవచనం, ఆలపనవచనభావే ఏకవచనఞ్చేవ బహువచనఞ్చ. తత్రిమే పయోగా "అయ్యో కిర సాగతో అమ్బతిత్థికేన నాగేన సఙ్గామేసి, పివతు భన్తే అయ్యో సాగతో కాపోతికం పసన్న"న్తి ఏవమాదీని **అయ్యో**సద్దస్స పచ్చత్తేకవచనప్పయోగాని, "అథ ఖో సా ఇత్థీ తం పురిసం ఏతదవోచ 'నాయ్యో సో భిక్ఖు మం నిప్పాటేసి, అపిచ అహమేవ తేన భిక్ఖునా గచ్ఛామి, అకారకో సో భిక్ఖు, గచ్ఛ ఖమాపేహీ'తి" ఏవమాదీని **అయ్యో**సద్దస్స ఆలపనేకవచనప్పయోగాని, "ఏథ'య్యో రాజవసతిం, నిసీదిత్వా సుణాథ మే. ఏథ మయం అయ్యో సమణేసు సక్యపుత్తియేసు పబ్బజిస్సామా"తి ఏవమాదీని **అయ్యో**సద్దస్స ఆలపనబహువచనప్పయోగాని. భవతి చత్ర –

> **అయ్యో** ఇతి అయం సద్దో, పచ్చత్తేకవచో భవే;
> ఆలపనే బహువచో, భవే ఏకవచోపి చ –

ఏవం కానిచి **ఓ**కారన్తపదాని **పురిస**నయే ఏకదేసేన పవిట్ఠాని చ హోన్తి ఏకదేసేన న పవిట్ఠాని చ.

కతమాని కానిచి **ఓ**కారన్తపదాని **పురిస**నయే సబ్బథా అప్పవిట్ఠాని? **గో**సద్దోయేవ. **గో**సద్దస్స హి అయం నామికపదమాలా –

గో, గావో, గవో. గావుం, గావం, గవం, గావో, గవో. గావేన, గవేన, గోహి, గోభి. గావస్స, గవస్స, గవం, గున్నం, గోనం. గావా, గావస్మా, గావమ్హా, గవా, గవస్మా, గవమ్హా, గోహి, గోభి. గావస్స, గవస్స, గవం, గున్నం, గోనం. గావే, గావస్మిం, గావమ్హి, గవే, గవస్మిం , గవమ్హి, గావేసు, గవేసు, గోసు. భో గో, భవన్తో గావో, గవో. అయం **పురిస**నయే సబ్బథా అప్పవిట్ఠస్స **గో**సద్దస్స నామికపదమాలా.

నను చ భో **గో**సద్దో అత్తనా సమ్భూతగో**ణ**సద్దమాలావసేన **పురిస**నయే ఏకదేసేన పవిట్ఠో చేవ ఏకదేసేన న పవిట్ఠో చాతి? సచ్చం. **గోణ**సద్దో **గో**సద్దవసేన సమ్భూతోపి "వత్తిచ్ఛానుపుబ్బికా సద్దపటిపత్తీ"తి వచనతో **గో**సద్దతో విసుం అమ్హేహి గహేత్వా **పురిస**నయే పక్ఖిత్తో. తస్స హి విసుం గహణే యుత్తి దిస్సతి స్యాదీసు ఏకాకారేనేవ తిట్ఠనతో, తస్మా **గో**సద్దతో సమ్భూతమ్పి **గోణ**సద్దం అనపేక్ఖిత్వా సుద్ధం **గో**సద్దమేవ గహేత్వా **పురిస**నయే సబ్బథా **గో**సద్దస్స అప్పవిట్ఠతా వుత్తా.

నను చ భో పచ్చత్తవచనభూతో **గో**ఇతి సద్దో **పురిసో**తి సద్దేన సదిసత్తా **పురిస**నయే ఏకదేసేన పవిట్ఠోతి? తన్న, **గో**సద్దో హి నిచ్చ**మో**కారన్తో, న **పురిస**సద్దాదయో వియ పఠమం **అ**కారన్తభావే ఠత్వా పచ్ఛా పటిలద్ధ**ో**కారన్తట్ఠో. తేనేవ హి పచ్చత్తవచనట్ఠానేపి ఆలపనవచనట్ఠానేపి **గో**ఇచ్చేవ తిట్ఠతి. యది పచ్చత్తవచనత్తం పటిచ్చ **గో**సద్దస్స **పురిస**నయే ఏకదేసేన పవిట్ఠతా ఇచ్ఛితబ్బా, "కానిచి **ఓ**కారన్తపదానీ"తి ఏవం వుత్తా **ఓ**కారన్తకథా కమత్థం దీపేయ్య, నిప్ఫలావ సా కథా సియా, తస్మా అమ్హేహి యథావుత్తో నయోయేవ ఆయస్మన్తేహి మనసి కాతబ్బో. ఏవం **గో**సద్దస్స **పురిస**నయే సబ్బథా అప్పవిట్ఠతా దట్ఠబ్బా.

కేచేత్థ ఏవం పుచ్ఛేయ్యుం "**గో**సద్దస్స తావ 'గో, గావో, గవో. గావుం, గావం, గవం' ఇచ్చాదినా నయేన **పురిస**నయే సబ్బథా అప్పవిట్ఠతా అమ్హేహి ఞాతా, **జరగ్గవ పుఙ్గవా**దిసద్దా పన కుత్ర నయే పవిట్ఠా"తి? తేసం ఏవం బ్యాకాతబ్బం "**జరగ్గవ పుఙ్గవా**దిసద్దా సబ్బథాపి **పురిస**నయే పవిట్ఠా"తి. తథా హి తేసం **గో**సద్దతో అయం విసేసో, జరన్తో చ సో గో చాతి జరగ్గవో. ఏత్థ **న**కారలోపో **త**కారస్స చ **గ**కారత్తం భవతి సమాసపదత్తా, సమాసే చ **సి**మ్హి పరే **గో**సద్ద**స్సో**కారస్స **అవా**దేసో లబ్భతి, తస్మా పాళియం "విసాణేన జరగ్గవో"తి ఏకవచనరూపం దిస్సతి. తథా హి అఞ్ఞత్థ అనుపపదత్తా **గవో**ఇతి బహువచనపదంయేవ దిస్సతి. ఇధ పన సోపపదత్తా సమాసపదభావమాగమ్మ "జరగ్గవో"తి ఏకవచనపదంయేవ దిస్సతి. తథా హి జరగ్గవోతి ఏత్థ జరన్తా చ తే గవో చాతి ఏవం బహువచనవసేన నిబ్బచనీయతా న లబ్భతి లోకసఙ్కేతవసేన ఏకస్మిం అత్థే నిరుళ్హత్తాతి. "జరగ్గవో, జరగ్గవా. జరగ్గవం, జరగ్గవే. జరగ్గవేనా"తి **పురిస**నయేన నామికపదమాలా యోజేతబ్బా. ఏస నయో **పుఙ్గవో సక్యపుఙ్గవో**తిఆదీసుపి.

తత్ర **పుఙ్గవో**తి గున్నం యూథపతి నిసభసఙ్ఖాతో ఉసభో. యో పాళియం "ముహుత్తజాతోవ యథా గవంపతి, సమేహి పాదేహి ఫుసీ వసున్ధర"న్తి చ "గవఞ్చే తరమానానం, ఉజుం గచ్ఛతి పుఙ్గవో"తి చ ఆగతో. ఈదిసేసు పన ఠానేసు కేచి "పుమా చ సో గో చాతి పుఙ్గవో"తి వచనత్థం భణన్తి. మయం పన పధానే నిరుళ్హో అయం సద్దోతి వచనత్థం న భణామ. న హి **పుంకోకిలో**తిఆదిసద్దానం కోకిలాదీనం పుమ్భావప్పకాసనమత్తే సమత్థతా వియ ఇమస్స పుమ్భావప్పకాసనమత్తే సమత్థతా సమ్భవతి, అథ ఖో పధానభావప్పకాసనే చ సమత్థతా సమ్భవతి. తేన "సక్యపుఙ్గవో"తిఆదీసు నిసభసఙ్ఖాతో పుఙ్గవో వియాతి పుఙ్గవో, సక్యానం, సక్యేసు వా పుఙ్గవో సక్యపుఙ్గవోతిఆదినా సమాసపదత్థో గహేతబ్బో. అథ వా ఉత్తరపదత్తే ఠితానం **సీహబ్యగ్ఘనాగా**దిసద్దానం సేట్ఠవాచకత్తా "సక్యపుఙ్గవో"తిఆదీనం "సక్యసేట్ఠో"తిఆదినా అత్థో గహేతబ్బో.

ఇతి సబ్బథాపి **పురిస**నయే పవత్తనతో **జరగ్గవ పుఙ్గవా**దిసద్దానం **గో**సద్దస్స పదమాలతో విసదిసపదమాలతా వవత్థపేతబ్బా. **గో**సద్దస్స పన **పురిస**నయే సబ్బథా అప్పవిట్ఠతా చ వవత్థపేతబ్బా.

ఆపసద్దే ఆచరియానం లిఙ్గవచనవసేన మతిభేదో విజ్జతి, తస్మా తంమతేన తస్స **పురిస**నయే సబ్బథా అప్పవిట్ఠతా భవతి. "అఙ్గుత్తరాపేసూ"తి **పాళియా అట్ఠకథాయం** "మహియా పన నదియా ఉత్తరేన ఆపో"తి వుత్తం, **టీకాయం** పన తం ఉల్లిఙ్గిత్వా "మహియా నదియా ఆపో తస్స జనపదస్స ఉత్తరేన హోన్తి, తాసం అవిదూరత్తా సో జనపదో ఉత్తరాపో"తి వుత్తం. ఏవం **ఆప**సద్దస్స ఏకన్తేన ఇత్థిలిఙ్గతా బహువచనతా చ ఆచరియేహి ఇచ్ఛితా, తేసం మతే **ఆపో**ఇతి ఇత్థిలిఙ్గే పఠమాబహువచనరూపే హోన్తే దుతియాతతియాపఞ్చమీసత్తమీనం బహువచనరూపాని కీదిసాని సియుం. తథా హి "పురిసే, పురిసేహి పురిసేభి పురిసేసూ"తి రూపవతో పుల్లిఙ్గస్స వియ **ఓ**కారన్తిత్థిలిఙ్గస్స ఏకార**ఏహి** కారాదియుత్తాని రూపాని కత్థచిపి న దిస్సన్తి. అతో తేసం మతే పదమాలానయో అతీవ దుక్కరో.

> **ఆప**సద్దస్స గరవో, సద్దసత్థనయం పతి;
> బహువచనతఞ్చిత్థి-లిఙ్గభావఞ్చ అబ్రవుం.

ఇచ్ఛాపసద్దస్స ఇత్థిలిఙ్గబహువచనన్తతా వేయ్యాకరణానం మతం నిస్సాయ అనుమతాతి వేదితబ్బా. **అట్ఠసాలినియం** పన **ఆపో** ఇతి సద్దస్స నపుంసకలిఙ్గేకవచనవసేన వుత్తో పయోగో దిట్ఠో "ఓమత్తం పన ఆపో అధిమత్తపథవీగతికం జాత"న్తి. **జాతకపాళియం** తు తస్సేకవచనన్తతా దిట్ఠా. తథా హి "సుచిం సుగన్ధం సలిలం, ఆపో తత్థాభిసన్దతీ"తి. ఇమస్మిం పదేసే **ఆపో** ఇతి సద్దో ఏకవచనట్ఠానే ఠితో దిట్ఠో. కేచేత్థ వదేయ్యుం "ఆపోతి సఙ్ఖం గతం సలిలం సుచి సుగన్ధం హుత్వా తత్థ అభిసన్దతీతి **సలిలం**సద్దవసేన ఏకవచనప్పయోగో కతో, న నామసద్దవసేన. ఆపసద్దో హి ఏకన్తేనిత్థిలిఙ్గో చేవ బహువచనన్తో చ. తథా హి 'ఆపో తత్థాభిసన్దన్తీ'తి బహువచనవసేన తప్పయోగో వత్తబ్బోపి ఛన్దానురక్ఖణత్థం వచనవిపల్లాసవసేన నిద్దిట్ఠో"తి. తన్న, "ఆపో తత్థాభిసన్దరే"తి వత్తుం సక్కుణేయ్యత్తా "తాని అజ్జ పదిస్సరే"తి బహువచనప్పయోగా వియ. యస్మా ఏవం న వుత్తం, యస్మా చ పన పాళియం "ఆపో లబ్భతి, తేజో లబ్భతి, వాయో లబ్భతీ"తి ఏకవచనప్పయోగో దిస్సతి, తస్మా "ఆపో"తి సద్దస్స ఏకవచనన్తతా పచ్చక్ఖతో దిట్ఠాతి.

అథాపి చే వదేయ్యుం – నను పాళియంయేవ తస్స బహువచనన్తతా పచ్చక్ఖతో దిట్ఠా "ఆపో చ దేవా పథవీ చ, తేజో వాయో తదాగము"న్తి? తమ్పి న. ఏత్థ హి "దేవా"తి సద్దం అపేక్ఖిత్వా "ఆగము"న్తి బహువచనప్పయోగో కతో, న "ఆపో"తి సద్దం. యది "ఆపో"తి సద్దం సన్ధాయ బహువచనప్పయోగో కతో సియా, "పథవీ"తి "తేజో"తి "వాయో"తి చ సద్దమ్పి సన్ధాయ బహువచనప్పయోగో కతో సియా . ఏవం సన్తే **పథవీ తేజో వాయో**సద్దాపి బహువచనకభావమాపజ్జేయ్యుం, న పన ఆపజ్జన్తి. న హేతే బహువచనకా, అథ ఖో ఏకవచనకా ఏవ. రూళ్హీవసేన తే పవత్తా పకతిఆపాదీసు అత్థేసు అప్పవత్తనతో. తథా హి ఆపోకసిణాదీసు పరికమ్మం కత్వా నిబ్బత్తా దేవా ఆరమ్మణవసేన "ఆపో"తిఆదినామం లభన్తీతి. ఏవం వుత్తాపి తే ఏవం వదేయ్యుం "నను చ భో 'అఙ్గుత్తరాపేసూ'తి బహువచనపాళి దిస్సతీ"తి? తే వత్తబ్బా – అసమ్పుథమవతిణ్ణా తుమ్హే, న హి తుమ్హే సద్దప్పవత్తిం జానాథ, "అఙ్గుత్తరాపేసూ"తి బహువచనం పన "కురూసు అఙ్గేసు అఙ్గానం మగధాన"న్తిఆదీని బహువచనాని వియ రూళ్హీవసేన ఏకస్సాపి జనపదస్స వుత్తం, న ఆపసఙ్ఖాతం అత్థం సన్ధాయ. "అఙ్గుత్తరాపేసూ"తి ఏత్థ హి ఆపసఙ్ఖాతో అత్థో ఉపసజ్జనీభూతో, పుల్లిఙ్గబహువచనేన పన వుత్తో జనపదసఙ్ఖాతో అత్థోయేవ పధానో "ఆగతసమణో సఙ్ఘారామో"తి ఏత్థ సమణసఙ్ఖాతం అత్థం ఉపసజ్జనకం కత్వా పవత్తస్స **ఆగతసమణ**సద్దస్స

సఙ్ఖారామసఙ్ఖాతో అత్థో వియ, తస్మా ఆపసఙ్ఖాతం అత్థం గహేత్వా యో అఙ్గుత్తరాపో నామ జనపదో, తస్మిం అఙ్గుత్తరాపేసు జనపదేతి అత్థో వేదితబ్బో. తథా హి "అఙ్గుత్తరాపేసు విహరతి ఆపణం నామ అఙ్గానం నిగమో"తి పాళి దిస్సతి. తత్థ ఉత్తరేన మహామహియా నదియా ఆపో యేసం తే ఉత్తరాపా, అఙ్గా చ తే ఉత్తరాపా చాతి అఙ్గుత్తరాపా, తేసు అఙ్గుత్తరాపేసు. ఏవం ఏకస్మిం జనపదేయేవ బహువచనం న ఆపసఙ్ఖాతే అత్థే, తేన **అట్ఠకథాయం** వుత్తం "తస్మిం అఙ్గుత్తరాపేసు జనపదే"తి. ఏవం వుత్తా తే నిరుత్తరా భవిస్సన్తి.

తథాపి యే ఏవం వదన్తి "**ఆప**సద్దో ఇత్థిలిఙ్గో చేవ బహువచనకో చా"తి. తే పుచ్ఛితబ్బా "కిం పటిచ్చ తుమ్హే ఆయస్మన్తో '**ఆప**సద్దో ఇత్థిలిఙ్గో చేవ బహువచనకో చా'తి వదథా"తి ? తే ఏవం పుట్ఠా ఏవం వదేయ్యుం – "అఙ్గాయేవ సో జనపదో, మహియా పన నదియా ఉత్తరేన ఆపో, తాసం అవిదూరత్తా ఉత్తరాపోతి వుచ్చతీ"తి చ "మహియా పన నదియా ఆపో తస్స జనపదస్స ఉత్తరేన హోన్తి, తాసం అవిదూరత్తా సో జనపదో ఉత్తరాపోతి వుచ్చతీ"తి చ ఏవం పుబ్బాచరియేహి అభిసఙ్ఖతో సద్దరచనావిసేసో దిస్సతి, తస్మా ఇత్థిలిఙ్గో చేవ బహువచనకో చా"తి వదామాతి. సచ్చం దిస్సతి, సో పన సద్దసత్థే వేయ్యాకరణానం మతం గహేత్వా అభిసఙ్ఖతో, సద్దసత్థఞ్చ నామ న సబ్బథా బుద్ధవచనస్సోపకారకం, ఏకదేసేన పన హోతి, తస్మా కచ్చాయనప్పకరణే ఇచ్ఛితానిచ్ఛితసఙ్గహవివజ్జనం కాతుం "జినవచనయుత్తఞ్హి, లిఙ్గఞ్చ నిప్పజ్జతే"తి లక్ఖణాని వుత్తాని.

యది చ **ఆప**సద్దో ఇత్థిలిఙ్గబహువచనకో, కథం **ఆపో**తి పదం సిజ్ఝతీతి? **ఆప**సద్దతో పఠమా**యో**వచనం కత్వా **తస్సో**కారాదేసఞ్చ కత్వా **ఆపో**తి పదం సిజ్ఝతి "గావో"తి పదమివాతి. విసమమిదం నిదస్సనం, "గావో"తి పదఞ్హి నిచ్చోకారన్తేన **గో**సద్దేన సమ్భూతం. తథా హి **యో**మ్హి పరే **గో**సద్దన్త**స్సావా**దేసం కత్వా తతో **యోనమో**కారాదేసం కత్వా "గావో"తి నిప్ఫజ్జతి, **ఆప**సద్దే పన ద్వే ఆదేసా న సన్తి. బుద్ధవచనఞ్హి పత్వా **ఆప**సద్దో **అ**కారన్తతాపకతికో జాతో, న అఞ్ఞథాపకతికోతి.

ఏవం వుత్తాపి తే "ఇదమేవ సచ్చం, నాఞ్ఞ"న్తి చేతసి సన్నిధాయ అధానగ్గాహిదుప్పటినిస్సగ్గిభావే, "న వచనపచ్చనీకసాతేన సువిజానం సుభాసిత"న్తి ఏవం వుత్తపచ్చనీకసాతభావే చ ఠత్వా ఏవం వదేయ్యుం "యథేవ **గావో**సద్దో, తథేవ **ఆపో**సద్దో కిం ఇత్థిలిఙ్గో న భవిస్సతి బహువచనకో చా"తి? తతో తేసం ఇమాని సుత్తపదాని దస్సేతబ్బాని. సేయ్యథిదం? "ఆపం ఆపతో సఞ్జానాతి, ఆపం ఆపతో సఞ్ఞత్వా ఆపం మఞ్ఞతి, ఆపస్మిం మఞ్ఞతి, ఆపం మేతి మఞ్ఞతి, ఆపం అభినన్దతీ"తి ఏవం సుత్తపదాని దస్సేత్వా "ఆపన్తి ఇదం కతరవచన"న్తి పుచ్ఛితబ్బా. అద్ధా తే **ఆప**సద్దస్స బహువచనన్తభావమేవ ఇచ్ఛమానా వక్ఖన్తి "దుతియాబహువచన"న్తి. తే వత్తబ్బా "నను **యో**వచనం న సుయ్యతీ"తి? తే వదేయ్యుం "**యో**వచనం కత**అ**మాదేసత్తా న సుయ్యతీ"తి. యం యం భోన్తో ఇచ్ఛన్తి, తం తం ముఖారుళ్హం వదన్తి.

"ఆపతో"తి ఇదం పన కిం భోన్తో వదన్తీతి? "ఆపతో"తి ఇదమ్పి "బహువచనకం **తో**పచ్చయన్త"న్తి వదామ **తో**పచ్చయస్స ఏకత్థే చ బహ్వత్థే చ పవత్తనతో. ఇతి తుమ్హే బహువచనకత్తంయేవ ఇచ్ఛమానా "**ఆపో**సద్దో చ **యో**వచనన్తో"తి భణథ, "ఆపతో"తి ఇదమ్పి "బహువచనకం **తో**పచ్చయన్త"న్తి భణథ, "ఆపస్మిం మఞ్ఞతీ"తి ఏత్థ పన "ఆపస్మి"న్తిదం కతరవచనన్తం కతరాదేసేన సమ్భూతన్తి? అద్ధా తే ఏవం పుట్ఠా నిరుత్తరా భవిస్సన్తి. తథా యేసం ఏవం హోతి "**ఆప**సద్దో ఇత్థిలిఙ్గో చేవ బహువచనకో చా"తి, తే పుచ్ఛితబ్బా "యం ఆచరియేహి వేయ్యాకరణమతం గహేత్వా 'యా ఆపో'తి చ 'తాస'న్తి చ వుత్తం, తత్థ 'కిం తాస'న్తి వచనే 'ఆపాన'న్తి పదం ఆనేత్వా అత్థో వత్తబ్బో, ఉదాహు ఆపస్సా"తి? "ఆపాన"న్తి

పదమానేత్వా అత్థో వత్తబ్బో”తి చే, ఏవఞ్చ సతి “యా ఆపా”తి వత్తబ్బం “యా కఞ్ఞా తిట్ఠన్తీ”తి పదమివ. అథ “ఆపా”తి పదం నామ నత్థి, “ఆపో”తి పదంయేవ బహువచనకన్తి చే, ఏవం సతి “తాస”న్తి ఏత్థాపి “ఆపస్సా”తి పదం ఆనేత్వా అత్థో వేదితబ్బో. కస్మాతి చే? యస్మా “ఆపో”తి పచ్చత్తేకవచనస్స తుమ్హాకం మతేన బహువచనత్తే సతి “ఆపస్సా”తి పదమ్పి బహువచనన్తి కత్వా **తాసం**సద్దేన యోజేత్వా వత్తుం యుత్తితోతి. ఏవం సతి “ఆపాన”న్తి పదస్స అభావేనేవ భవితబ్బం. యథా పన “పురిసో, పురిసా. పురిసం, పురిసే”తి చ, “గో, గావో, గవో. గావు”న్తి చ ఏకవచనబహువచనాని భవన్తి, ఏవం “ఆపో, ఆపా. ఆపం, ఆపే”తి ఏకవచనబహువచనేహి భవితబ్బం. ఏవఞ్చ సతి “**ఆప**సద్దో బహువచనకోయేవ హోతీ”తి న వత్తబ్బం.

యే ఏవం వదన్తి, తేసం వచనం సదోసం దుప్పరిహరణీయం **మూలపరియాయసుత్తే** “ఆపం మఞ్ఞతి ఆపస్మి”న్తి ఏకవచనపాళీనం దస్సనతో, **విసుద్ధిమగ్గా**దీసు చ “విస్సన్దనభావేన తం తం ఠానం ఆపోతి అప్పోతీతి ఆపో”తిఆదికస్స ఏకవచనవసేన వుత్తనిబ్బచనస్స దస్సనతో. యథా పన **పాళియం** ఇత్థిలిఙ్గేపి పరియాపన్నో **గో**సద్దో “తా గావో తతో తతో దణ్డేన ఆకోటేయ్యా”తి చ “అన్నదా బలదా చేతా”తి చ ఆదినా బవ్హత్థదీపకేహి ఇత్థిలిఙ్గభూతేహి సబ్బనామికపదేహి చ అసబ్బనామికపదేహి చ సమానాధికరణభావేన వుత్తో దిస్సతి, న తథా పాళియం బవ్హత్థదీపకేహి ఇత్థిలిఙ్గభూతేహి సబ్బనామికపదేహి వా అసబ్బనామికపదేహి వా సమానాధికరణభావేన వుత్తో **ఆప**సద్దో దిస్సతి. యది హి **ఆప**సద్దో ఇత్థిలిఙ్గో సియా, **కఞ్ఞ**సద్దతో **ఆ**పచ్చయో వియ **ఆప**సద్దతో **ఆ**పచ్చయో వా సియా, **నద**సద్దతో వియ చ **ఈ**పచ్చయో వా సియా, ఉభయమ్పి నత్థి, ఉభయాభావతో ఇత్థిలిఙ్గే వుత్తం సబ్బమ్పి విధానం తత్థ న లబ్భతి, తేన ఞాయతి “**ఆప**సద్దో అనిత్థిలిఙ్గో”తి. నను చ భో **గో**సద్దతోపి **ఆ**పచ్చయో నత్థి, తదభావతో ఇత్థిలిఙ్గే వుత్తవిధానం న లబ్భతి, ఏవం సన్తే కస్మా సోయేవ ఇత్థిలిఙ్గో హోతి, న పనాయం **ఆప**సద్దోతి?

ఏత్థ వుచ్చతే – **గో**సద్దో న నియోగా ఇత్థిలిఙ్గో, అథ ఖో పుల్లిఙ్గోవ. ఇత్థిలిఙ్గభావే పన తమ్హా **ఆ**పచ్చయే అహోన్తేపి **ఈ**పచ్చయో వికప్పేన హోతి, అఞ్ఞమ్పి ఇత్థిలిఙ్గే వుత్తవిధానం లబ్భతి. సో హి నిచ్చ**మో**కారన్తతాపకతియం ఠత్వా “గో, గావీ”తిఆదినా అత్తనో ఇత్థిలిఙ్గరూపానం నిబ్బత్తికారణభూతో, తేన సో ఇత్థిలిఙ్గో భవతి. **ఆప**సద్దే పన **ఈ**పచ్చయాది న లబ్భతి. తేన సో ఇత్థిలిఙ్గోతి న వత్తబ్బో. యథా వా **గో**సద్దస్స అవిసదాకారవోహారతం పటిచ్చ ఇత్థిలిఙ్గభావో ఉపపజ్జతి, న తథా **ఆప**సద్దస్స. **ఆప**సద్దస్స హి అనాకులరూపక్కమత్తా అవిసదాకారవోహారతా న దిస్సతి, యాయ ఏసో ఇత్థిలిఙ్గో సియా. ఏవం వుత్తా తే నిరుత్తరా భవిస్సన్తి.

తథా యేసం ఏవం హోతి “**ఆప**సద్దో సబ్బదా ఇత్థిలిఙ్గో చేవ బహువచనకో చా”తి, తే వత్తబ్బా – యథా ఇత్థిలిఙ్గభూతస్స **కఞ్ఞా**సద్దస్స పరమం **కఞ్ఞ**ఇతి రస్సవసేన ఠపితస్స **ఆ**పచ్చయతో పరం **స్మిం**వచనం సరూపతో న తిట్ఠతి, **యం**భావేన చ **యా**భావేన చ తిట్ఠతి “కఞ్ఞాయం, కఞ్ఞాయా”తి, న తథా “ఇత్థిలిఙ్గ”న్తి తుమ్హేహి గహితస్స **ఆపో**సద్దస్స పరమం **ఆప**ఇతి రస్సవసేన ఠపితస్స పరం **స్మిం**వచనం **యం**భావేన చ **యా**భావేన చ తిట్ఠతి, అథ ఖో సరూపతోయేవ తిట్ఠతి “ఆపస్మిం మఞ్ఞతీ”తి. యది పన **ఆప**సద్దో ఇత్థిలిఙ్గో సియా, **స్మిం**వచనం సరూపతో న తిట్ఠేయ్య. యస్మా చ **స్మిం**వచనం సరూపతో తిట్ఠతి, తస్మా **ఆప**సద్దో న ఇత్థిలిఙ్గో. న హి చతురాసీతిధమ్మక్ఖన్ధసహస్ససఙ్గహేసు అనేకకోటిసతసహస్సేసు పాళిప్పదేసేసు ఏకస్మిమ్పి పాళిప్పదేసే పరమం **అ**కారన్తభావేన ఠపేతబ్బానం ఇత్థిలిఙ్గసద్దానం పరతో ఠితం **స్మిం**వచనం సరూపతో తిట్ఠతీతి. ఏవం వుత్తా తే నిరుత్తరా భవిస్సన్తి.

కేచి పనేత్థ ఏవం వదేయ్యుం "**ఆప**సద్దో నపుంసకలిఙ్గో, తథా హి **అట్ఠసాలినియం** 'ఓమత్తం పన ఆపో అధిమత్తపథవీగతికం జాత'న్తి నపుంసకలిఙ్గభావేన తంసమానాధికరణపదాని నిద్దిట్ఠానీ"తి? తన్న, **మనో**గణే పవత్తేహి **తమ వచ సిర**సద్దాదీహి వియ **ఆప**సద్దేనపి సమానాధికరణపదానం కత్థచి నపుంసకలిఙ్గభావేన నిద్దిసితబ్బత్తా. పుబ్బాచరియానఞ్హి సద్దరచనాసు "సద్ధమ్మతేజవిహతం విలయం ఖణేన, వేనేయ్యసత్తహదయేసు తమో పయాతీ"తి ఏత్థ "తమో"తిపదేన సమానాధికరణం "విహత"న్తి నపుంసకలిఙ్గం దిస్సతి, తథా "దుక్ఖం వచో ఏతస్మిం విపచ్చనీకసాతే పుగ్గలేతి దుబ్బచో"తి ఏత్థ "వచో"తి పదేన సమానాధికరణం "దుక్ఖ"న్తి నపుంసకలిఙ్గం, "అవనతం సిరో యస్స సో అవనతసిరో"తి ఏత్థ "సిరో"తి పదేన సమానాధికరణం "అవనత"న్తి నపుంసకలిఙ్గం, "అప్పం రాగాదిరజో యేసం పఞ్ఞామయే అక్ఖిమ్హి తే అప్పరజక్ఖా"తి ఏత్థ "రజో"తి పదేన సమానాధికరణం "అప్ప"న్తి నపుంసకలిఙ్గం దిస్సతి. న తే ఆచరియా తేహి సమానాధికరణపదేహి **తమవచసిర**సద్దాదీనం నపుంసకలిఙ్గత్తవిఞ్ఞాపనత్థం తథావిధం సద్దరచనం కుబ్బింసు, అథ ఖో "సోభనం మనో తస్సాతి సుమనో"తి ఏత్థ వియ **మనో**గణే పవత్తపుల్లిఙ్గానం పయోగే నపుంసకలిఙ్గభావేనపి సమానాధికరణపదాని కత్థచి హోన్తీతి దస్సనత్థం కుబ్బింసు. యథా చ "విహత"న్తిఆదికా సద్దరచనా **తమవచసిర**సద్దాదీనం నపుంసకలిఙ్గత్తవిఞ్ఞాపనత్థం న కతా, తథా "ఓమత్త"న్తి చ "అధిమత్తపథవీగతికం జాత"న్తి చ సద్దరచనాపి **ఆప**సద్దస్స నపుంసకలిఙ్గత్తవిఞ్ఞాపనత్థం న కతా. యస్మా పన **మనో**గణే పవత్తేహి **మన**సద్దాదీహి ఏకదేసేన సమానగతికత్తా **ఆప**సద్దేనపి నపుంసకలిఙ్గస్స సమానాధికరణతా యుజ్జతి, తస్మా అట్ఠసాలినియం "ఓమత్తం పన ఆపో అధిమత్తపథవీగతికం జాత"న్తి నపుంసకలిఙ్గస్స **ఆప**సద్దేన సమానాధికరణతా కతా. తథాపి **ఆప**సద్దో **మన**సద్దాదీహి ఏకదేసేన సమానగతికో సమాసపదత్తే **మజ్ఝో**కారస్స "ఆపోకసిణం, ఆపోగత"న్తిఆదిప్పయోగస్స దస్సనతో, తస్మా "ఓమత్త"న్తిఆదివచనం **ఆప**సద్దస్స నపుంసకలిఙ్గత్తవిఞ్ఞాపనత్థం వుత్తన్తి న గహేతబ్బం, లిఙ్గవిపరియయవసేన పన కత్థచి ఏవమ్పి సద్దగతి హోతీతి ఞాపనత్థం వుత్తన్తి గహేతబ్బం. "ఓమత్తో"తి చ "అధిమత్తపథవీగతికో జాతో"తి చ లిఙ్గం పరివత్తేతబ్బం. యది హి **ఆప**సద్దో నపుంసకలిఙ్గో సియా, సనికారాని'స్స పచ్చత్తోపయోగరూపాని బుద్ధవచనాదీసు విఞ్ఞేయ్యుం, న తాదిసాని సన్తి. కిఞ్చి భియ్యో – **ఓ**కారన్తం నామ నపుంసకలిఙ్గం కత్థచిపి నత్థి, నిగ్గహీతన్త**ఇ**కారన్త **ఉ**కారన్తవసేన హి తివిధానియేవ నపుంసకలిఙ్గాని. తేన **ఆప**సద్దస్స నపుంసకలిఙ్గతా నుపపజ్జతీతి. ఏవం వుత్తా తే నిరుత్తరా భవిస్సన్తి. ఇ**చ్చో**కారన్తవసేన గహితస్స **ఆప**సద్దస్స ఇత్థిలిఙ్గతా చ నపుంసకలిఙ్గతా చ ఏకన్తతో నత్థి, నిగ్గహీతన్తవసేన పన గహితస్స కత్థచి నపుంసకలిఙ్గతా సియా "భన్తే నాగసేన సముద్దో సముద్దోతి వుచ్చతి, కేన కారణేన ఆపం ఉదకం సముద్దోతి వుచ్చతీ"తి పయోగదస్సనతో. ఏత్థ పనేకే వదేయ్యుం "యది భో **ఓ**కారన్తవసేన గహితస్స **ఆప**సద్దస్స ఇత్థినపుంసకలిఙ్గవసేన ద్విలిఙ్గతా నత్థి, **ఓ**కారన్తో **ఆప**సద్దో కతరలిఙ్గో"తి? పుల్లిఙ్గోతి మయం వదామాతి.

యది చ భో **ఆప**సద్దో పుల్లిఙ్గో. యథా **ఆప**సద్దస్స పుల్లిఙ్గతా పఞ్ఞాయేయ్య, నిజ్ఝానక్ఖమతా చ భవేయ్య, తథా సుత్తం ఆహరథాతి. "ఆహరిస్సామిసుత్తం, న నో సుత్తాహరణే భారో అత్థీ"తి ఏవఞ్చ పన వత్వా తేసం ఇమాని సుత్తపదాని దస్సేతబ్బాని. సేయ్యథిదం? "ఆపో ఉపలబ్భతీతి? ఆమన్తా. ఆపస్స కత్తా కారేతా ఉపలబ్భతీతి? న హేవం వత్తబ్బే. అతీతో ఆపో అత్థీతి? ఆమన్తా. తేన ఆపేన ఆపకరణీయం కరోతీతి? న హేవం వత్తబ్బే. ఆపం మఞ్ఞతి ఆపస్మిం మఞ్ఞతీ"తి ఇమాని సుత్తపదాని.

ఏత్థ చ "ఉపలబ్భతీ"తిఆదినా **ఆప**సద్దస్స ఏకవచనతా సిద్ధా, తాయ సిద్ధాయ బహువచనతాపి సిద్ధాయేవ. ఏకవచనతాయేవ హి సద్దసత్థే పటిసిద్ధా, న బహువచనతా, తేన "ఆపేనా"తి ఇమినా పన **ఆప**సద్దస్స ఇత్థిలిఙ్గభావవిగమో

సిద్ధో ఇత్థిలిఙ్గే **ఏనాదేసాభావతో**. "ఆపస్స, ఆపస్మి"న్తి ఇమినాపి ఇత్థిలిఙ్గభావవిగమోయేవ ఇత్థిలిఙ్గే సరూపతో **నా స్మా స్మిం** వచనానమభావా. "అతీతో"తి ఇమినా ఇత్థిలిఙ్గనపుంసకలిఙ్గభావవిగమో **ఓ**కారన్తనపుంసకలిఙ్గస్స అభావతో, **ఓ**కారన్తస్స గుణనామభూతస్స ఇత్థిలిఙ్గస్స చ అభావతో.

అపిచ బుద్ధవచనాదీసు "చిత్తాని, రూపానీ"తిఆదీని వియ సనికారానం రూపానం అదస్సనతో **ఓ**కారన్తభావేన గహితస్స నపుంసకలిఙ్గభావవిగమో అతీవ పాకటో. అపరమ్పేత్థ వత్తబ్బం – "అతీతో ఆపో అత్థీతి? ఆమన్తా"తి ఏత్థ "అతీతో"తి ఇమినా **ఆప**సద్దస్స విసదాకారవోహారతాసూచకేన **ఓ**కారన్తపదేన తస్స అవిసదాకారవోహారతాయ చ ఉభయముత్తాకారవోహారతాయ చ అభావో సిద్ధో. తస్స చ అవిసదాకారవోహారతాయ అభావే సిద్ధే ఇత్థిలిఙ్గభావో దూరతరో. ఉభయముత్తాకారవోహారతాయ చ అభావే సిద్ధే నపుంసకలిఙ్గభావోపి దూరతరోయేవ. ఇతి న కత్థచిపి **ఓ**కారన్తభావేన గహితో **ఆప**సద్దో ఇత్థిలిఙ్గో వా నపుంసకలిఙ్గో వా భవతి. **మిలిన్దపఞ్హే** పన నిగ్గహీతన్తవసేన ఆగతో నపుంసకలిఙ్గోతి వేదితబ్బో, న చేత్థ వత్తబ్బం "అతీతో"తి "తేనా"తి చ ఇమాని లిఙ్గవిపల్లాసవసేన వుత్తానీతి వాచ్చలిఙ్గానమనువత్తాపకస్స అభిధేయ్యలిఙ్గభూతస్స **ఆప**సద్దస్స "కఞ్ఞాయ చిత్తానీ"తిఆదీనం వియ ఇత్థినపుంసకలిఙ్గరూపానం అభావతో. అపిచ వోహారకుసలా తథాగతా తథాగతసావకా చ, తేహియేవ ఉత్తమపురిసేహి వోహారకుసలేహి "అతీతో ఆపో"తిఆదినా వుత్తత్తాపి "అతీతో"తి "తేనా"తి చ ఇమాని లిఙ్గవిపల్లాసవసేన వుత్తానీతి న చిన్తేతబ్బాని, తస్మా తంసమానాధికరణో **ఓ**కారన్తభావేన గహితో **ఆప**సద్దో ఏకవచనన్తో పుల్లిఙ్గో చేవ యథాపయోగం ఏకవచనబహువచనకో చాతి వేదితబ్బో "ఆపో, ఆపా. ఆపం, ఆపే"తిఆదినా యోజేతబ్బత్తా. ఏవం వుత్తాని సుత్తపదాని సవినిచ్ఛయాని సుత్వా అద్ధా తే **ఆప**సద్దస్స ఇత్థిలిఙ్గబహువచనతావాదినో నిరుత్తరా భవిస్సన్తి.

ఏత్థ కోచి వదేయ్య – పాళియం పుల్లిఙ్గనయో ఏకవచననయో చ కిం అట్ఠకథాటీకాచరియేహి న దిట్ఠో, యే **ఆప**సద్దస్స ఇత్థిలిఙ్గబహువచనత్తం వణ్ణేసున్తి? నో న దిట్ఠో, దిట్ఠోయేవ సో నయో తేహి. యస్మా పన తే న కేవలం సాట్ఠకథే తేపిటకే బుద్ధవచనేయేవ విసారదా, అథ ఖో సకలేపి సద్దసత్థే విసారదా, తస్మా సద్దసత్థే అత్తనో పణ్డిచ్చం పకాసేతుం, "సద్దసత్థే చ ఈదిసో నయో వుత్తో"తి విఞ్ఞాపేతుఞ్చ సద్దసత్థనయం గహేత్వా **ఆప**సద్దస్స ఇత్థిలిఙ్గబహువచనకత్తం వణ్ణేసున్తి నత్థి తేసం దోసో. తథా హి **మూలపరియాయసుత్తన్తట్ఠకథాయం** తేహియేవ వుత్తం **ఆప**సద్దస్స పుల్లిఙ్గేకవచనకత్తసూచనకం "లక్ఖణససమ్భారారమ్మణసమ్ముతివసేన చతుబ్బిధో ఆపో, తేసూ"తిఆది, తస్మా నత్థి తేసం దోసో. పూజారహా హి తే ఆయస్మన్తో, నమోయేవ తేసం కరోమ, న తేసం వచనం చోదనాభాజనం. యే పన ఉజువిపచ్చనీకవాదా దళ్హమేవ **ఆప**సద్దస్స ఇత్థిలిఙ్గబహువచనత్తం మమాయన్తి, తేసంయేవ వచనం చోదనాభాజనం. యస్మా పన మయం పాళినయానుసారేన అన్తద్వయవతో **ఆప**సద్దస్స పుల్లిఙ్గత్తం నపుంసకలిఙ్గత్తఞ్చ విదధామ, తస్మా యో కోచి ఇదం వాదం మద్దిత్వా అఞ్ఞం వాదం పతిట్ఠాపేతుం సక్ఖిస్సతీతి నేతం ఠానం విజ్జతి, ఇదఞ్చ పన ఠానం మహాగహనం దుప్పటివిజ్ఝనట్ఠేన, పరమసుఖుమఞ్చ కతఞాణసమ్భారేహి పరమసుఖుమఞాణేహి పణ్డితేహి వేదనీయత్తా. సబ్బమిదఞ్హి వచనం తేసు తేసు ఠానేసు అత్థబ్యఞ్జనపరిగ్గహణే సోతూనం పరమకోసల్లజననత్థఞ్చేవ సాసనే ఆదరం అకత్వా సద్దసత్థమతేన కాలం వీతినామేన్తానం సాథలికానం పమాదవిహారనిసేధనత్థఞ్చ సాసనస్సాతిమహన్తభావదీపనత్థఞ్చ వుత్తం, న అత్తుక్కంసనపరవమ్భనత్థన్తి ఇమిస్సం నీతియం సద్ధాసమ్పన్నేహి కులపుత్తేహి యోగో కరణీయో భగవతో సాసనస్స చిరట్ఠితత్థం.

యస్మా పన పాళితో అట్ఠకథా బలవతీ నామ నత్థి, తస్మా పాళినయానురూపేనేవ **ఆప**సద్దస్స నామికపదమాలం యోజేస్సామ నోతూనమసమ్మోహత్థం, కిమేత్థ సద్దసత్థనయో కరిస్సతి. అత్రాయం **ఉదానపాళి** "కిం కయిరా ఉదపానేన, ఆపా చే సబ్బదా సియు"న్తి.

ఆపో, ఆపా. ఆపం, ఆపే. ఆపేన, ఆపేహి, ఆపేభి. ఆపస్స, ఆపానం. ఆపా, ఆపస్మా, ఆపమ్హా, ఆపేహి, ఆపేభి. ఆపస్స, ఆపానం. ఆపే, ఆపస్మిం, ఆపమ్హి, ఆపేసు. భో ఆప, భవన్తో ఆపా.

సబ్బనామాదీహిపి యోజేస్సామ – యో ఆపో, యే ఆపా. యం ఆపం, యే ఆపే. యేన ఆపేన, సేసం నేయ్యం , సో ఆపో, తే ఆపా. అతీతో ఆపో, అతీతా ఆపా. సేసం నేయ్యం. ఇచ్చేవం –

పురిసేన సమా **ఆప**-సద్దాదీ సబ్బథా మతా;
న సబ్బథావ **గో**సద్దో, పురిసేన సమో మతో.

మనాదీ ఏకదేసేన, పురిసేన సమా మతా;
సరాదీ ఏకదేసేన, సబ్బథా వా సమా మతా.

యే పనేత్థ సద్దా "**మనో**గణో"తి వుత్తా, కథం తేసం **మనో**గణభావో సల్లక్ఖేతబ్బోతి? వుచ్చతే తేసం మనోగణభావసల్లక్ఖణకారణం –

మనోగణో **మనో**గణా-
దికా చే**వా**'**మనో**గణో;
ఇతి సద్దా తిధా ఞేయ్యా,
మనోగణవిభావనే.

యే తే **నా స స్మిం**విసయే,
సా నో స్యన్తా భవన్తి చ;
సమాసతద్ధితన్తత్తే,
మజ్ఝోకారా చ హోన్తి హి.

నోకారన్తపయోగా చ, క్రియాయోగమ్హి దిస్సరే;
ఏవంవిధా చ తే సద్దా, ఞేయ్యా "**మనో**గణో"ఇతి.

అత్ర తస్సత్థస్స సాధకాని పయోగాని సాసనతో చ లోకతో చ యథారహమాహరిత్వా దస్సేస్సామ – మనసా చే పసన్నేన, భాసతి వా కరోతి వా. న మయ్హం మనసో పియో. సాధుకం మనసి కరోథ. మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా. మనోరమం, మనోధాతు, మనోమయేన కాయేన, ఇద్ధియా ఉపసఙ్కమి. యో వే "దస్స"న్తి వత్వాన, అదానే కురుతే మనో. వచసా పరిచితా. వచసో వచసి.

వచోరస్మీహి బోధేసి, వేనేయ్యకుముదఞ్చిదం;
రాగో సారాగరహితో, విసుద్ధో బుద్ధచన్దిమా.

కస్సపస్స వచో సుత్వా, అలాతో ఏతదబ్రవి;
ఏస భియ్యో పసీదామి, సుత్వాన మునినో వచో.

సఖా చ మిత్తో చ మమాసి సీవిక, సుసిక్ఖితో సాధు కరోహి మే వచో. ఏకూనతింసో వయసా సుభద్ద. వయసో, వయసి, వయోవుద్ధో, వయోగుణా అనుపుబ్బం జహన్తి. జలన్తమివ తేజసా. తేజసో, తేజసి, తేజోధాతుకుసలో. తేజోకసిణం. తపసా ఉత్తమో, తపసో, తపసి, తపోధనో, తపోజిగుచ్ఛా. కస్మా భవం విజనమరఞ్ఞనిస్సితో, తపో ఇధ క్రుబ్బసి బ్రహ్మపత్తియా. చేతసా అఞ్ఞాసి, ఏవం చేతసో పరివితక్కో ఉదపాది, ఏతమత్థం చేతసి సన్నిధాయ, చేతోపరివితక్కమఞ్ఞాయ. చేతోపరియఞాణం, చేతో పరిచ్ఛిన్దతి, నో పరసత్తానం పరపుగ్గలానం చేతసా చేతో పరిచ్చ జానాతి. తమసా, తమసో, తమసి, తమోనుదో, తమోహరో. నవాహమేతం యససా దదామి. యససో, యససి, యసో భోగసమప్పితో. యసోలద్ధాఖో పనస్మాకం భోగా. యసోధరా దేవీ, యసో లద్ధా న మజ్జేయ్య. అయసావ మలం సముట్ఠితం. అయసో, అయసి, అయోపాకారపరియన్తం, అయసా పటికుజ్జితం. సేయ్యో అయోగుళో భుత్తో, అయోపత్తో , అయోమయం, అయో కన్తతీతి అయోకన్తో. ఘతేన వా భుఞ్జస్సు పయసా వా, సాధు ఖలు పయసో పానం యఞ్ఞదత్తేన, పయసి ఓజా, పయోధరా, పయోనిధి. సహస్సనేత్తో సిరసా పటిగ్గహి. సిరసో, సిరసి అఞ్జలిం కత్వా, వన్దితబ్బం ఇసిద్ధజం. సిరోరుహా, సిరో ఛిన్దతి. యో కామే పరివజ్జేతి, సప్పస్సేవ పదాసిరో. సిరో తే వజ్ఝయిత్వాన. సరసా, సరసో, తీణి ఉప్పలజాతాని, తస్మిం సరసి బ్రాహ్మణ. సరోరుహం. యం ఏతా ఉపసేవన్తి, ఛన్దసావా ధనేనవా. సావిత్తీ ఛన్దసో ముఖం. ఛన్దసి, ఛన్దోవిచితి, ఛన్దోభఙ్గో, ఉరసా పనుదహిస్సామి, ఉరసో, ఉరసి జాయతి, ఉరసిలోమో, ఉరోమజ్ఝే విజ్ఝి. రహసా, రహసో, రహసి, రహోగతో నిసీదిత్వా, ఏవం చిన్తేసహం తదా. అహసా, అహసి. జాయన్తి తత్థ పారోహా, అహోరత్తానమచ్చయేతి ఇమాని పయోగాని. ఏత్థ చ "మనేన, మనస్స, మనే, మనస్మిం, మనమ్హీ"తిఆదీని చ "మనఆయతనం తమపరాయనో అయపత్తో ఛన్దహానీ"తిఆదీని చ "న మనం అఞ్ఞాసి. యసం లద్ధాన దుమ్మేధో. "సిరం ఛిన్దతీ"తిఆదీని చ రూపాని మనోగణభావప్పకాసకాని న హోన్తీతి న దస్సితాని, న అలబ్భమానవసేన, తస్మాత్ర ఇమా ఆదితో పట్ఠాయ మనోగణభావవిభావినీ గాథాయో భవన్తి –

"మనసా మనసో మనసి",
ఇతిఆదివసా రితా;
సా నో స్యన్తా సద్దరూపా,
వుత్తా "మనోగణో"ఇతి.

మనోధాతు వచోరస్మి,
వయోవుద్ధో తపోగుణో;
తేజోధాతు తమోనాసో,
యసోభోగసమప్పితో.

చేతోపరివితక్కో చ, అయోపత్తో పయోధరా;

సిరోరుహో సరోరుహం, ఉరోమజ్ఝే రహోగతో.

ఛన్దోభఙ్గో అహోరత్తం, మనోమయ’మయోమయం;
ఏవంవిధో విసేసో యో, లక్ఖణన్తం మనోగణే.

“వచో సుత్వా, సిరో ఛిన్ది, అయో కన్తతి” ఇచ్చపి;
ఉపయోగస్స సంసిద్ధి, లక్ఖణన్తం మనోగణే.

మనోగణే వుత్తనయో, ఇత్థిలిఙ్గే న లబ్భతి;
పున్నపుంసకలిఙ్గేసు, లబ్భతేవ యథారహం.

ఇచ్చేవం సబ్బథాపి –

సా నో స్యన్తాని రూపాని, సన్దిస్సన్తి **మనో**గణే;
మజ్ఝో**కారన్తరూపా చ, **నో**కారన్తూపయోగతా.

ఇదం **మనో**గణలక్ఖణం. ఏవం **మనో**గణలక్ఖణం అనాకులం నిగ్గుమ్బం నిజ్జటం సముద్దిట్ఠం.

అథ **మనో**గణాదిలక్ఖణం కథయామ –

యే తే **నా సస్మింం**విసయే,
సా నో స్యన్తా యథారహం;
సమాసతద్ధితన్తత్తే,
మజ్ఝో**కారో న హోన్తి తు.

నోకారన్తూపయోగా చ,
క్రియాయోగే న హోన్తి తే;
సద్దా ఏవంవిధా సబ్బే;
మనోగణాదికా మతా.

సేయ్యథిదం? “బిలం పదం ముఖ”మిచ్చాదయో. తేసం రూపాని భవన్తి – బిలసా, బిలసో, బిలసి, బిలగతో, బిలం పావిసి. పదసావ అగమాసి, తీణి పదవారాని, మాకాసి ముఖసా పాపం, ముఖగతం భోజనం ఛడ్డాపేతి. సచ్చేన దన్తో దమసా ఉపేతో. రసవరం రసమయం రసం పివీతి. ఇదం **మనో**గణాదికలక్ఖణం.

అపరమ్పి భవతి –

యే సమాసాదిభావమ్హి, మజ్ఝో**కారావ హోన్తి తు;
నా స స్మింంవిసయే **సానో**-స్యన్తా పన న హోన్తిహి.

నోకారన్తూపయోగా చ,
క్రియాయోగే న హోన్తి తే;
సద్దా ఏవంవిధా చాపి,
మనోగణాదికా మతా.

సేయ్యథిదం? "ఆపో వాయో సరదో"ఇచ్చేవమాదయో. తేసం రూపాని భవన్తి – ఆపోధాతు, వాయోధాతు, ఆపోకసిణం, వాయోకసిణం, ఆపోమయం, వాయోమయం, జీవ త్వం సరదోసతం, సరదకాలో. ఆపేన, ఆపస్స, ఆపే, ఆపస్మిం, ఆపమ్హి. వాయేన, వాయస్స, వాయే, వాయస్మిం, వాయమ్హి. సరదేన, సరదస్స, సరదే, సరదస్మిం, సరదమ్హి. ఆపం ఆపతో సఞ్జానాతి. వాయం వాయతో సఞ్జానాతి. సరదం పత్థేతి, సరదం రమణీయా నదీ.

కేచి పనేత్థ వదేయ్యుం "నను సాసనే **వాయ**సద్దో వియ **వాయు**సద్దోపి **మనో**గణాదీసు ఇచ్ఛితబ్బో"తి? ఏత్థ వుచ్చతే –

"**వాయు** వాయో"తి ఏతేసు, పచ్ఛిమోయేవ ఇచ్ఛితో;
మనోగణాదీసు నాది, ఆదిగ్గహవసేనిధ.

"మనోధాతు వాయోధాతు", ఇచ్చాదీని పదాని హి;
అకారన్తవసేనేవ, మజ్ఝోకారాని సిజ్ఝరే.

వాయుసద్దమ్హి గహితే, ఆదిగ్గహవసేనిధ;
"వాయోధాతూ"తి **ఓ**మజ్ఝం, రూపమేవ న హేస్సతి.

యథా హి **ఆయు**సద్దస్స, రూపం దిస్సతి **సా**గమం;
"ఆయుసా ఏకపుత్త"న్తి, **మనసా**దిపదం వియ.

న తథా **వాయు**సద్దస్స, రూపం దిస్సతి **సా**గమం;
తస్మా **మనో**గణాదిమ్హి, తస్సోకాసో న విజ్జతి.

తథా హి "వాయతి ఇతి, వాయో" ఇతి గరూ వదుం;
"వాయోధాతూ"తి ఏతస్స, పదస్సత్థం తహిం తహిం.

యత్థ పథవీ చ ఆపో చ, తేజో వాయో న గాధతి;
ఏత్థ ఆపాదికం సద్ద-త్తికం **మనో**గణాదికే.

ఇదమ్పి **మనో**గణాదికలక్ఖణం. ఏత్థ **మనో**గణాదికా ద్విధా భిజ్జన్తి **బిల పదా**దితో **ఆపా**దితో చ. ఏవం **మనో**గణాదికలక్ఖణం అనాకులం నిగ్గుమ్బం నిజ్జటం సముద్దిట్ఠం.

అథ **అమనో**గణలక్ఖణం కథయామ –

యే చ **నా**విసయే **సోన్తా**, యే చ **స్మా**విసయే సియుం;
సద్దా ఏవంపకారా తే, **అమనో**గణసఞ్ఞితా.

కే తే? **అత్థబ్యఞ్జనక్ఖర**సద్దాదయో చేవ **దీఘోర**సద్దా చ. ఏతేసు హి **అత్థ**సద్దాదీనం **నా**వచనట్ఠానే "అత్థసో బ్యఞ్జనసో అక్ఖరసో సుత్తసో ఉపాయసో సబ్బసో ఠానసో"తిఆదీని **సోన్తా**ని రూపాని భవన్తి. **దీఘోర**సద్దానం పన **స్మా**వచనట్ఠానే "దీఘసో ఓరసో"తి **సోన్తా**ని రూపాని భవన్తి. ఇదం **అమనో**గణలక్ఖణం.

అపరమ్పి భవతి –

సబ్బథా వినిముత్తా యే, **సా నో** స్యన్తాదిభావతో;
ఏవంవిధాపి తే సద్దా, **అమనో**గణసఞ్ఞితా.

కే తే? "పురిసో కఞ్ఞా చిత్త"మిచ్చాదయో. ఇదమ్పి **అమనో**గణలక్ఖణం. ఏవం **అమనో**గణలక్ఖణం అనాకులం నిగ్గుమ్బం నిజ్జటం సముద్దిట్ఠం.

ఏవం దస్సితేసు **మనో**గణలక్ఖణాదీసు కోచి వదేయ్య "యదిదం తుమ్హేహి వుత్తం 'యే సమాసాదిభావమ్హి, మజ్ఝోకారావ హోన్తి తూ'తిఆదినా **మనో**గణాదికలక్ఖణం, తేన "పరోసతం గోమయం గోధనో"ఇచ్చాదీసు **గోపర**సద్దాదయోపి **మనో**గణాదికభావం ఆపజ్జన్తీతి? నాపజ్జన్తి. కస్మాతి చే? యస్మా –

ఏత్థ **మనో**గణాదీనం, అన్తస్సోత్తం పటిచ్చిదం;
"**మజ్ఝో**కారా"తి వచనం, వుత్తం న త్వాగమాదికం.

"పరోసతం గోమయ"న్తి-ఆదీసు **అమనో**గణో;
పుబ్బభూతం పదం **ఓస్సా**-గమత్తా'నిచ్చతాయ చ.

తస్మా నాపజ్జన్తి. ఇతి సబ్బథాపి **అమనో**గణలక్ఖణం నిస్సేసతో దస్సితం. ఇచ్చేవం **మనో**గణవిభావనాయం **మనో**గణో **మనో**గణాదికో **అమనో**గణో చాతి తిధా భేదో వేదితబ్బో.

తత్థ **మనో**గణే పరియాపన్నసద్దానం సమాసం పత్వా "అబ్యగ్గమనసో నరో, ధిరచేతసం కులం, సద్ధేయ్యవచసా ఉపాసికా"తిఆదినా లిఙ్గత్తయవసేన అఞ్ఞథాపి రూపాని భవన్తి. ఏత్థ పన కేచి ఏవం వదన్తి "యదా **మన**సద్దో సకత్థే అవత్తిత్వా 'అబ్యగ్గో మనో యస్స సోయం అబ్యగ్గమనసో, అలీనో మనో యస్స సోయం అలీనమనసో'తి ఏవం అఞ్ఞత్థే వత్తతి, తదా **పురిస**నయేనేవ నామికపదమాలా లబ్భతి, న **మనో**గణనయేనా"తి. తం న గహేతబ్బం ఉభిన్నమ్పి యథారహం లబ్భనతో. తథా హి **విసుద్ధిమగ్గే** పుగ్గలాపేక్ఖనవసేన "ఖన్తిసోరచ్చమేత్తాది-గుణభూసితచేతసో. అజ్ఝేసనం గహేత్వానా"తి ఏత్థ **మనో**గణనయో దిస్సతి. **తట్టీకాయమ్పి** "అజ్ఝేసితో దాఠానాగ-త్థేరేన ధిరచేతసా"తి **మనో**గణనయో దిస్సతి, తస్మా తేసం వచనం న గహేతబ్బం. ఏవం వదన్తా చ తే **అబ్యగ్గమన**సద్దాదీనం **అబ్యగ్గమనస**ఇచ్చాదినా **సకారన్త**పకతిభావేన ఠపేతబ్బభావం విబ్భన్తమతివసేన చిన్తేత్వా సబ్బాసు విభత్తీసు, ద్వీసు చ వచనేసు **పురిస**నయేన యోజేతబ్బతం మఞ్ఞన్తి.

ఏవఞ్చ సతి “గుణభూసితచేతసో, ధిరచేతసా”తి ఛట్ఠీచతుత్థీతతియారూపాని నసియుం, అఞ్ఞానియేవ అనభిమతాని రూపాని సియుం. యస్మా సియుం, తస్మా ఏవం అగ్గహేత్వా అయం విసేసో గహేతబ్బో.

యత్థ హి సమాసవసేన **మన**సద్దో **చేత**సద్దాదయో చ సకత్థే అవత్తిత్వా అఞ్ఞత్థే వత్తన్తి, తత్థ **స**కారాగమానం పదానం నామికపదమాలా **పురిస**నయేన చ **మనో**గణే **మన**నయేన చ యథారహం లబ్భతి. నిస్సకారాగమానం పన **పురిస**నయేనేవ లబ్భతి. యత్థ పన సమాసవిసయేయేవ **మనా**దిసద్దా సకత్థే వత్తన్తి, తత్థ నిస్సకారాగమానం నామికపదమాలా **పురిస**నయేన చ **మనో**గణే **మన**నయేన చ లబ్భతి.

ఇదాని ఇమస్సత్థస్స ఆవిభావత్థం, సద్దగతీసు చ విఞ్ఞూనం కోసల్లుప్పాదనత్థం యథావుత్తానం పదానం పదమాలా తిధా కత్వా దస్సయిస్సామ – “బ్యాసత్తో మనో యస్స సోయం బ్యాసత్తమనసో నరో”తి ఏవమచ్చన్తం పుగ్గలాపేక్ఖకస్స ఇమస్స పదస్స –

బ్యాసత్తమనసో నరో, బ్యాసత్తమనసా నరా. బ్యాసత్తమనసం నరం, బ్యాసత్తమనసే నరే. బ్యాసత్తమనసా, బ్యాసత్తమనేన నరేన, బ్యాసత్తమనేహి, బ్యాసత్తమనేభి నరేహి. బ్యాసత్తమనసో, బ్యాసత్తమనస్స నరస్స, బ్యాసత్తమనానం నరానం. బ్యాసత్తమనా, బ్యాసత్తమనస్మా, బ్యాసత్తమనమ్హా నరా, బ్యాసత్తమనేహి, బ్యాసత్తమనేభి నరేహి. బ్యాసత్తమనసో, బ్యాసత్తమనస్స నరస్స, బ్యాసత్తమనానం నరానం. బ్యాసత్తమనసి, బ్యాసత్తమనే, బ్యాసత్తమనస్మిం, బ్యాసత్తమనమ్హి నరే, బ్యాసత్తమనేసు నరేసు. భో బ్యాసత్తమనస నర, భవన్తో బ్యాసత్తమనసా నరాతి నామికపదమాలా భవతి.

ఏవం **స**కారాగమస్స లబ్భమానాలబ్భమానతా వవత్థపేతబ్బా. ఏత్థ హి పఠమాదుతియావిభత్తీనం ఏకవచనబహువచనట్ఠానే చ తతియాచతుత్థీఛట్ఠీసత్తమీనం ఏకవచనట్ఠానే చ యథారహం **సా**గమో భవతి ఆదేససరవిభత్తిసరపరత్తా. అయఞ్చ నయో సుఖుమో సాధుకం మనసి కాతబ్బో.

అపరో నయో – “బ్యాసత్తో మనో యస్స సోయం బ్యాసత్తమనో”తి ఏవమ్పి పుగ్గలాపేక్ఖకస్స ఇమస్స పదస్స “బ్యాసత్తమనో నరో, బ్యాసత్తమనా నరా. బ్యాసత్తమనం నర”న్తిఆదినా **పురిస**నయేనేవ నామికపదమాలా భవతి. ఏత్థ పన సబ్బథాపి **సా**గమో నత్థి. అపరోపి నయో – “బ్యాసత్తో చ సో మనో చాతి బ్యాసత్తమనో”తి ఏవం చిత్తాపేక్ఖకస్సపి ఇమస్స పదస్స “బ్యాసత్తమనో, బ్యాసత్తమనా. బ్యాసత్తమనం, బ్యాసత్తమనే. బ్యాసత్తమనసా, బ్యాసత్తమనేనా”తిఆదినా **మనో**గణే **మన**నయేన నామికపదమాలా భవతి, ఏత్థ పన తతియాచతుత్థీఛట్ఠీసత్తమీనం ఏకవచనట్ఠానేయేవ **సా**గమో భవతి ఆదేససరపరత్తా. యథా చ ఏత్థ, ఏవం “అలీనమనసో నరో”తిఆదీసుపి అయం తివిధో నయో వేదితబ్బో.

నపుంసకలిఙ్గే పన వత్తబ్బే “బ్యాసత్తమనసం కులం, బ్యాసత్తమనాని కులాని. బ్యాసత్తమనసం కులం, బ్యాసత్తమనాని కులాని. బ్యాసత్తమనసా కులేనా”తిఆదినా నామికపదమాలా యోజేతబ్బా. ఏత్థ పన పఠమాదుతియాతతియాచతుత్థీఛట్ఠీసత్తమీనం ఏకవచనట్ఠానేయేవ యథారహం **సా**గమో భవతి ఆదేససరవిభత్తిసరపరత్తా, అయమ్పి నయో సుఖుమో సాధుకం మనసి కాతబ్బో.

ఇత్థిలిఙ్గే పన వత్తబ్బే “బ్యాసత్తమనసా ఇత్థీ”తి ఏవం పఠమేకవచనట్ఠానేయేవ **సా**గమం వత్వా తతో “బ్యాసత్తమనా, బ్యాసత్తమనాయో ఇత్థియో. బ్యాసత్తమనం ఇత్థి”న్తి **కఞ్ఞా**నయేన యోజేతబ్బా. “ఏవం సద్ధేయ్యవచసా ఉపాసికా,

సద్ధేయ్యవచాయో ఉపాసికాయో. సద్ధేయ్యవచం ఉపాసిక”న్తిఆదినాపి. “బ్యాసత్తమనం కులం, బ్యాసత్తమనా ఇత్థీ”తిఆదినా పన **చిత్తకణ్ణా**నయేన యోజేతబ్బా. ఏత్థ పన సబ్బథాపి **సా**గమో నత్థి.

సోతూనం ఞాణప్పభేదజననత్థం అపరాపి నామికపదమాలాయో దస్సయిస్సామ సహనిబ్బచనేన – మనో ఏవ మానసం, సముస్సాహితం మానసం యస్స సోయం సముస్సాహితమానసో. “సముస్సాహితమానసో, సముస్సాహితమానసా. సముస్సాహితమానసం, సముస్సాహితమానసే. సముస్సాహితమానసేనా”తి **పురిస**నయేన యోజేతబ్బా. సున్దరా మేధా అస్స అత్థీతి సుమేధసో. “సుమేధసో, సుమేధసా. సుమేధసం, సుమేధసే. సుమేధసేనా”తి **పురిస**నయేన, ఏవం “భూరిమేధసో”తిఆదీనమ్పి. తత్రిమే పయోగా –

> “యం వదన్తి సుమేధోతి, భూరిపఞ్ఞం సుమేధసం;
> కిం ను తమ్హా విప్పవసి, ముహుత్తమపి పిఙ్గియ;
> గోతమా భూరిపఞ్ఞాణా, గోతమా భూరిమేధసా.
>
> నాహం తమ్హా విప్పవసామి, ముహుత్తమపి బ్రాహ్మణ;
> గోతమా భూరిపఞ్ఞాణా, గోతమా భూరిమేధసా”తి.

ఇత్థిలిఙ్గే వత్తబ్బే “సముస్సాహితమానసా సుమేధసా”తి రూపాని, నపుంసకే వత్తబ్బే “సముస్సాహితమానసం సుమేధస”న్తి రూపాని, **కఞ్ఞా చిత్త**నయేన ఏతేసం పదమాలా యోజేతబ్బా. **ఓ**కారన్తపుల్లిఙ్గట్ఠానే ఇత్థిలిఙ్గాదివినిచ్ఛయో నయప్పకాసనత్థం కతో. విసేసతో హి **ఓ**కారన్తకథాయేవ ఇధాధిప్పేతా. అపిచ లోకే నీతి నామ నానప్పకారేహి కథితా ఏవ సోభతి, అయఞ్చ సాసనే నీతి, తస్మా నానప్పకారేహి కథితాతి.

> సబ్బాని నయతో ఏవం, **ఓ**కారన్తపదానిమే;
> పుల్లిఙ్గాని పవుత్తాని, సాసనత్థం మహేసినో.
>
> విసేసో తేసు కేసఞ్చి, పాళియం యో పదిస్సతి;
> పచ్చత్తవచనట్ఠానే, పకాసేస్సామి తం’ధునా.
>
> “వనప్పగుమ్బే యథ ఫుస్సితగ్గే”, ఇతిఆదినయేన హి;
> కత్థచోదన్తపుల్లిఙ్గ-రూపాని అఞ్ఞథా సియుం.
>
> పచ్చత్తవచనిచ్చేవ, తఞ్చ రూపం పకాసయే;
> “పచ్చత్తే భుమ్మనిద్దేసో”, ఇతి భాసన్తి కేచన.

తత్ర కానిచి సుత్తపదాని దస్సేస్సామ – నత్థి అత్తకారే, నత్థి పరకారే, నత్థి పురిసకారే, పరియన్తకతే సంసారే, జీవే సత్తమే, న హేవం వత్తబ్బే, బాలే చ పణ్డితే చ సన్ధావిత్వా సంసరిత్వా దుక్ఖస్సన్తం కరిస్సన్తీతి. ఇమాని ఏకవచనబహువచనవసేన ద్విధా గహేతబ్బాని. పచ్చత్తేకవచనబహువచనానఞ్చ **ఏ**కారాదేసో వేదితబ్బో.

యే పన “వనప్పగుమ్బేతి పచ్చత్తవచనస్స భుమ్మవచననిద్దేసో”తి వదన్తి, తే వత్తబ్బా “యది వనప్పగుమ్బేతి పచ్చత్తవచనస్స భుమ్మవచననిద్దేసో, ఏవఞ్చ సతి ‘థాలియం ఓదనం పచతీ’తి ఏత్థ వియ ఆధారసుతిసమ్భవతో ‘గిమ్హాన మాసే పఠమస్మిం గిమ్హే’తి ఇదం కతరత్థం జోతేతీ”తి? తే వదేయ్యుం “న మయం భో ‘వనప్పగుమ్బేతి ఇదం భుమ్మవచన’న్తి వదామ, అథ ఖో ‘పచ్చత్తవచనస్స భుమ్మవచననిద్దేసో’తి వదామా”తి. ఏవమ్పి దోసోయేవ తుమ్హాకం, నను “సఙ్ఘే గోతమి దేహీ”తి ఏత్థాపి సమ్పదానవచనస్స భుమ్మవచననిద్దేసోతి వుత్తేపి సఙ్ఘస్స దానక్రియాయ ఆధారభావతో “సఙ్ఘే”తి వచనం సుణన్తానం ఆధారసుతి చ ఆధారపరికప్పో చ హోతియేవ. న హి సక్కా ఏవం పవత్తం చిత్తం నివారేతుం, తస్మా ఏత్థ ఏవం పన విసేసో గహేతబ్బో “పచ్చత్తవచనస్సపి కత్థచి భుమ్మవచనస్స వియ రూపం హోతీ”తి. ఏవఞ్హి గహితే న కోచి విరోధో. ఈదిసేసు హి ఠానేసు నిరుత్తిప్పభేదకుసలో లోకానుకమ్పకో భగవా పచ్చత్తవచనవసేన నిద్దిసితబ్బే సతి ఏవం అనిద్దిసిత్వా లోకస్స సమ్మోహముప్పాదయన్తో వియ కథం భుమ్మవచననిద్దేసం కరిస్సతి, తస్మా సద్దసామఞ్ఞలేసమత్తం గహేత్వా “భుమ్మవచననిద్దేసో”తి న వత్తబ్బం. యది సద్దసామఞ్ఞం గహేత్వా భుమ్మవచననిద్దేసం ఇచ్ఛథ, “పచ్చత్తేకవచనస్స ఉపయోగబహువచననిద్దేసో”తిపి ఇచ్ఛితబ్బం సియా.

అపిచ తథేవ “అత్తకారే”తి పచ్చత్తవచనస్స భుమ్మవచననిద్దేసే సతి ఆధారసుతిసమ్భవతో “అత్తకారస్మిం కిఞ్చి వత్థు నత్థీ”తి అనధిప్పేతో అత్థో సియా, న పన “అత్తకారో నత్థీ”తి అధిప్పేతో అత్థో. “ఉపయోగబహువచననిద్దేసో”తి గహణేపి ఉపయోగత్థస్స **నత్థి**సద్దేన అవత్తబ్బత్తా దోసోయేవ సియా, **అత్థి**సద్దాదీనం వియ పన **నత్థి**సద్దస్సపి పఠమాయ యోగతో “అత్తకారే”తి ఇదం పచ్చత్తవచనమేవాతి విఞ్ఞాయతి. “బాలే చ పణ్డితే చ సన్ధావిత్వా సంసరిత్వా దుక్ఖస్సన్తం కరిస్సన్తీ”తి ఏత్థాపి పచ్చత్తవచనస్స “భుమ్మవచననిద్దేసో”తి వా “ఉపయోగవచననిద్దేసో”తి వా గహణే సతి “బాలా చ పణ్డితా చా”తి ఏత్తకమ్పి వత్తుం అజాననదోసో సియా, “కరిస్సన్తీ”తి పదయోగతో పన “బాలే చా”తిఆది పచ్చత్తవచనమేవాతి విఞ్ఞాయతి. యథా పన నిగ్గహీతాగమవసేనుచ్చారితే “చక్ఖుం ఉదపాదీ”తి పదే పచ్చత్తవచనస్స “చక్ఖుం మే దేహి యాచితో”తి ఏత్థ ఉపయోగవచనేన సుతివసేన సమానత్తేపి పచ్చత్తవచనత్థోయేవ సోతారే పటిభాతి “ఉదపాదీ”తిఆఖ్యాతేన కథితత్తా, న పన విభత్తివిపల్లాసత్థభూతో ఉపయోగవచనత్థో “ఉదపాదీ”తిఆఖ్యాతేన అవచనీయత్తా, “చక్ఖుం ఉదపాదీ”తి హి భగవతా వుత్తకాలే కో “చక్ఖుం ఉదపాదీ”తి పదం పరివత్తిత్వా అత్థమాచిక్ఖతి, తథా “బాలే పణ్డితే”తిఆదీనమ్పి పచ్చత్తవచనానం అపరేహి “బాలే పణ్డితే”తిఆదీహి భుమ్మోపయోగవచనేహి సుతివసేన సమానత్తేపి పచ్చత్తవచనత్థోయేవ సోతారే పటిభాతి, న ఇతరవచనత్థో యథాపయోగం అత్థస్స గహేతబ్బత్తా. ఇతి “వనప్పగుమ్బే, బాలే, పణ్డితే”తిఆదీనం సుద్ధపచ్చత్తవచనత్తఞ్ఞేవ సారతో పచ్చేతబ్బం, న సుతిసామఞ్ఞేన భుమ్మోపయోగవచనత్తం.

యం పనాచరియేన **జాతకట్ఠకథాయం** –

“తయో గిరిం తిఅన్తరం కామయామి,
పఞ్చాలా కురుయో కేకకే చ;
తతుత్తరిం బ్రాహ్మణ కామయామి,
తికిచ్ఛ మం బ్రాహ్మణ కామనీత”న్తి –

ఇమస్స **కామనీత**జాతకస్స సంవణ్ణనాయం “కేకకే చాతి పచ్చత్తే ఉపయోగవచనం, తేన కేకకస్స రట్ఠం దస్సేతీ”తి వుత్తం. ఏవం వదన్తో చ సో “పురిసే పస్సతి, పురిసే పతిట్ఠిత”న్తి, “పస్సామి లోకే సధనే మనుస్సే”తి చ ఆదీసు యేభుయ్యేన

“పురిసే, లోకే, సధనే, మనుస్సే”తిఆదీనం ఉపయోగబహువచనభుమ్మేకవచనభావేన ఆగతత్తా పచ్చత్తేకవచనబహువచనభావస్స పన అపాకటత్తా యేభుయ్యప్పవత్తిం సన్ధాయ “ఇదమ్పి తాదిసమేవా”తి మఞ్ఞమానో వదతి మఞ్ఞే. ఆచరియా హి కత్థచి అత్తనో రుచియాపి విసుం విసుం కథేన్తి. అయం పన అమ్హాకం రుచి – “కేకకే”తి ఇదం పచ్చత్తవచనమేవ “పఞ్చాలా, కురుయో”తి సహజాతపదాని వియ, రట్ఠవాచకత్తా పన “కురుయో”తి పదమివ బహువచనవసేన వుత్తం. న హి భగవా “ఖత్తియో, బ్రాహ్మణో, వేస్సో”తిఆదీసు వియ సమానవిభత్తీహి నిద్దిసితబ్బేసు సహజాతపదేసు పచ్ఛిమం ఉపయోగవచనవసేన నిద్దిసేయ్య, యుత్తి చ న దిస్సతి “పఞ్చాలా”తి, “కురుయో”తి పచ్చత్తవచనం వత్వా “కేకకే”తి ఉపయోగవచనస్స వచనే, తస్మా “కేకకే”తి ఇదం పచ్చత్తవచనమేవ. తథా హి **సన్ధివిసోధన**విధాయకో ఆచరియో తాదిసానం పదానం పచ్చత్తవచనత్తఞ్ఞేవ విభావేన్తో సామం కతే పకరణే “వనప్పగుమ్బో వనప్పగుమ్బే, సుఖం దుక్ఖం జీవో, సుఖే దుక్ఖే జీవే”తి ఆహ, **టీకాయ**మ్పి చ తేసం పచ్చత్తవచనభావమేవ విభావేన్తో “వనప్పగుమ్బో, సుఖం, దుక్ఖం, జీవో”తి సాధనీయం రూపం పతిట్ఠపేత్వా నిగ్గహీతలోపవసేన **అకారోకారాన**ఞ్చ **ఏ**కారాదేసవసేన “వనప్పగుమ్బే, సుఖే, దుక్ఖే, జీవే”తి రూపనిప్ఫత్తిమాహ. సా పాళినయానుకూలా. **కచ్చాయనా**చరియేనపి పాళినయం నిస్సాయ “ద్విపదే తుల్యాధికరణే”తి పచ్చత్తబహువచనపదం వుత్తం. తేనాహ వుత్తియం “ద్వే పదాని తుల్యాధికరణానీ”తి. “ద్విపదే తుల్యాధికరణే”తి చ ఇదం “అట్ఠ నాగావాససతానీ”తి వత్తబ్బే “అట్ఠ నాగావాససతే”తి పదమివ వుచ్చతీతి దట్ఠబ్బం.

కేచి పన తేసం భుమ్మేకవచనత్తం ఇచ్ఛన్తి. తత్థ యది “వనప్పగుమ్బే”తి పచ్చత్తే భుమ్మవచనం, “కేకకే”తి చ పచ్చత్తే ఉపయోగవచనం, “ఏసేసే ఏకే ఏకట్ఠే”తి ఏత్థ “ఏసేసే”తి ఇమానిపి పచ్చత్తే భుమ్మవచనాని వా సియుం, ఉపయోగవచనాని వా. యథేతాని ఏవంవిధాని న హోన్తి, సుద్ధపచ్చత్తవచనానియేవ హోన్తి, తథా “వనప్పగుమ్బే, కేకకే”తిఆదీనిపి తథావిధాని న హోన్తి, సుద్ధపచ్చత్తవచనానియేవ హోన్తి. ఇచ్చేవం సబ్బథాపి “వనప్పగుమ్బే, బాలే, పణ్డితే, కేకకే”తి, “విరత్తే కోసియాయనే, అట్ఠ నాగావాససతే, కే పురిసే, ఏసేసే”తి ఏవమాదీనం అనేకేసం పురిసలిఙ్గఇత్థిలిఙ్గనపుంసకలిఙ్గసబ్బనామఏకవచనఅనేకవచనవసేన సాసనవరే రితానం పదానం నిప్ఫత్తి పచ్చత్తేకవచనపుథువచనానమే**ఏ**కారాదేసవసేనేవ భవతీతి అవస్సమిదం సమ్పటిచ్ఛితబ్బం. ఏవం “వనప్పగుమ్బే, బాలే, పణ్డితే”తిఆదీనం సుద్ధపచ్చత్తవచనతా అతీవ సుఖుమా దుబ్బిఞ్ఞేయ్యా, సద్ధేన కులపుత్తేన ఆచరియే పయిరుపాసిత్వా తదుపదేసం సక్కచ్చం గహేత్వా జానితబ్బా. బుద్ధవచనస్మిఞ్హి సద్దతో చ అత్థతో చ అధిప్పాయతో చ అక్ఖరచిన్తకానం ఞాణచక్ఖుసమ్మోహట్ఠానభూతా పాళినయా వివిధా దిస్సన్తి.

తత్థ సద్దతో తావ ఇదం సమ్మోహట్ఠానం – “విరత్తా కోసియాయనీ”తి వత్తబ్బే “విరత్తే కోసియాయనే”తి ఇత్థిలిఙ్గపచ్చత్తవచనం దిస్సతి, “కో పురిసో”తి వత్తబ్బే “కే పురిసే”తి సబ్బనామికపచ్చత్తవచనం దిస్సతి, “కిన్నామో తే ఉపజ్ఝాయో”తి వత్తబ్బే “కోనామో తే ఉపజ్ఝాయో”తి సమాసపదం పుల్లిఙ్గవిసయం దిస్సతి. కిం నామం ఏతస్సాతి కోనామోతి హి సమాసో. తేన “కోనామా ఇత్థీ, కోనామం కుల”న్తి అయమ్పి నయో గహేతబ్బో. “క్వ తే బలం మహారాజా”తి వత్తబ్బే “కో తే బలం మహారాజా”తి ఏత్థ **క్వ**సద్దేన ఈసకం సమానసుతికో సత్తమియన్తో **కో**సద్దో దిస్సతి, **క్వ కో**సద్దా హి అఞ్ఞమఞ్ఞమీసకసమానసుతికా. తథా “ఇధ హేమన్తగిమ్హేసు, ఇధ హేమన్తగిమ్హిసు, న తేనత్థం అబన్ధి నో, న తేనత్థం అబన్ధిసూ”తి అఞ్ఞానిపి యోజేతబ్బాని.

అత్థతో పన ఇదం సమ్ముయ్హనట్ఠానం – “యం న కఞ్చనద్వేపిఞ్ఛ, అన్ధేన తమసా గత”న్తి ఏత్థ **న**కారో “కత”న్తి ఇమినా సమ్బన్ధితబ్బో. న కతన్తి కతం వియాతి అత్థో. ఏత్థ హి **న**కారో ఉపమానే వత్తతి, న పటిసేధే.

“అస్సద్ధో అకతఞ్ఞూ చ,
సన్ధిచ్ఛేదో చ యో నరో;
హతావకాసో వన్తాసో,
స వే ఉత్తమపోరిసో”తి

ఏవమాదీనిపి అఞ్ఞాని యోజేతబ్బాని.

అధిప్పాయతో ఇదం సమ్ముయ్హనట్ఠానం – “తణ్హం అస్మిమానం సస్సతుచ్ఛేదదిట్ఠియో ద్వాదసాయతననిస్సితం నన్దిరాగఞ్చ హన్త్వా బ్రాహ్మణో అనీఘో యాతీ”తి వత్తబ్బేపి తథా అవత్వా తమేవత్థం గహేత్వా అఞ్ఞేన పరియాయేన

“మాతరం పితరం హన్త్వా, రాజానో ద్వే చ ఖత్తియే;
రట్ఠం సానుచరం హన్త్వా, అనీఘో యాతి బ్రాహ్మణో”తి

వుత్తం.

“వనం ఛిన్దథ మా రుక్ఖం, వనతో జాయతే భయం;
ఛేత్వా వనఞ్చ వనథం, నిబ్బనా హోథ భిక్ఖవో”తి

ఏవమాదీనిపి అఞ్ఞాని యోజేతబ్బాని. ఏవం బుద్ధవచనే సద్దతో చ అత్థతో చ అధిప్పాయతో చ అక్ఖరచిన్తకానం ఞాణచక్ఖుసమ్ముయ్హనట్ఠానభూతా పాళినయా వివిధా దిస్సన్తి. యథాహ –

“జానన్తా అపి సద్దసత్థమఖిలం ముయ్హన్తి పాఠక్కమే,
యేభుయ్యేన హి లోకనీతివిధురా పాఠే నయా విజ్జరే;
పణ్డిచ్చమ్పి పహాయ బాహిరగతం ఏత్థేవ తస్మా బుధో,
సిక్ఖేయ్యామలధమ్మసాగరతరే నిబ్బానతిత్థూపగే”తి.

ఏవం పాళినయానం దుబ్బిఞ్ఞేయ్యత్తా “వనప్పగుమ్బే, బాలే చ, పణ్డితే చా”తిఆదీనం సుద్ధపచ్చత్తవచనత్తఞ్ఞేవ సారతో పచ్చేతబ్బం, న సుతిసామఞ్ఞేన భుమ్మోపయోగవచనత్తం భుమ్మోపయోగవచనేహి తేసం సమానసుతికత్తేపి పచ్చత్తజోతకత్తా. సమానసుతికాపి హి సద్దా అత్థప్పకరణలిఙ్గసద్దన్తరాభిసమ్బన్ధాదివసేన అత్థవిసేసజోతకా భవన్తి. తం యథా? “సీహో గాయతీ”తి వుత్తే “ఏవంనామకో పురిసో”తి అత్థో విఞ్ఞాయతి. “సీహో నచ్చట్ఠం చాలేతీ”తి వుత్తే పన “మిగరాజా”తి విఞ్ఞాయతి. ఏవం అత్థవసేన సమానసుతికానం అత్థవిసేసజోతనం భవతి. సఙ్గామే ఠత్వా “సిన్ధవమానేహీ”తి వుత్తే “అస్సో”తి విఞ్ఞాయతి. రోగిసాలాయం పన “సిన్ధవమానేహీ”తి వుత్తే “లవణ”న్తి విఞ్ఞాయతి. ఏవం పకరణవసేన సమానసుతికానం అత్థవిసేసజోతనం భవతి. “ఇస్సా”తి వుత్తే “ఏవంనామికా ధమ్మజాతీ”తి విఞ్ఞాయతి. “ఇస్సో”తి వుత్తే పన “అచ్ఛమిగో”తి విఞ్ఞాయతి. ఏవం లిఙ్గవసేన ఏకదేససమానసుతికానం అత్థవిసేసజోతనం భవతి. ఏత్థ పన కిఞ్చాపి

“దేవదత్తం పక్కోస ఘటధారకం దణ్డధారక”న్తిఆదీసుపి ఘటదణ్డాదీని లిఙ్గం, తథాపి సమానసుతికాధికారత్తా న తం ఇధాధిప్పేతం.

“ఇస్సా ఉప్పజ్జతీ”తి చ “ఇస్సా పురిసమనుబన్ధింసూ”తి చ వుత్తే పన సబ్బథా సమానసుతికానం సద్దన్తరాభిసమ్బన్ధవసేన యథావుత్తఅత్థవిసేసజోతనం భవతి. తథా “సీహో భిక్ఖవే మిగరాజా సాయన్హసమయం ఆసయా నిక్ఖమతీ”తి వుత్తే “మిగాధిపో కేసరసీహో”తి విఞ్ఞాయతి. “సీహో సమణుద్దేసో, సీహో సేనాపతీ”తి చ వుత్తే పన “సీహో నామ సామణేరో, సీహో నామ సేనాపతీ”తి విఞ్ఞాయతి. ఏవమ్పి సద్దన్తరాభిసమ్బన్ధవసేన సమానసుతికానం అత్థవిసేసజోతనం భవతి. “అద్దసంసు ఖో ఛబ్బగ్గియా భిక్ఖూ సత్తరసవగ్గియే భిక్ఖూ విహారం పటిసఙ్ఖరోన్తే”తి ఏవమ్పి సద్దన్తరాభిసమ్బన్ధవసేన సమానసుతికానం పచ్చత్తోపయోగత్థసఙ్ఖాతఅత్థవిసేసజోతనం భవతి. తథా “సిఞ్చ భిక్ఖు ఇమం నావం, అఞ్ఞతరో భిక్ఖు భగవన్తం ఏతదవోచా”తి ఏవమ్పి సద్దన్తరాభిసమ్బన్ధవసేన సమానసుతికానం ఆలపనత్థపచ్చత్తత్థసఙ్ఖాతఅత్థవిసేసజోతనం భవతి, తస్మా “వనప్పగుమ్బే యథ ఫుస్సితగ్గే”తిఆదీని భుమ్మోపయోగవచనేహి సదిసత్తేపిసద్దన్తరాభిసమ్బన్ధవసేన సుద్ధపచ్చత్తవచనానీతి గహేతబ్బాని. పచ్చత్తేకవచనబహువచనానం ఏవ హి **ఏ**కారాదేసవసేన ఏవంవిధాని రూపాని భవన్తి భుమ్మోపయోగవచనాని వియాతి. నను చ భో ఏవంవిధానం రూపానం పాళియం దిస్సనతో ‘**ఏ**కారన్తమ్పి పుల్లిఙ్గం అత్థీ’తి వత్తబ్బన్తి? న వత్తబ్బం, **ఓ**కారన్తభావోగధరూపవిసేసత్తా తేసం రూపానం. ఆదేసవసేన హి సిద్ధత్తా విసుం **ఏ**కారన్తపుల్లిఙ్గం నామ నత్థి, తస్మా పుల్లిఙ్గానం యథావుత్తసత్తవిధతాయేవ గహేతబ్బాతి.

కేచి పన వదేయ్యుం “యాయం **పురిస**సద్దనయం గహేత్వా ‘భూతో, భూతా. భూత’న్తిఆదినా సబ్బేస**మో**కారన్తపదానం నామికపదమాలా విభత్తా, తత్థ చతుత్థేకవచనస్స **ఆయా**దేససహితాని రూపాని కిమత్థం న వుత్తానీ”తి? విసేసదస్సనత్థం. తాదిసాని హి చతుత్థేకవచనరూపాని పాళినయే పోరాణట్ఠకథానయే చ ఉపపరిక్ఖియమానే “గత్యత్థకమ్మని, నయనత్థకమ్మని, విభత్తివిపరిణామే, తదత్థే చా”తి సఙ్ఖేపతో ఇమేసు చతూసుయేవ ఠానేసు, పభేదతో పన సత్తసు ఠానేసు దిస్సన్తి. దానరోచనధారణ**నమో**యోగాదిభేదే పన యత్థ కత్థచి సమ్పదానవిసయే న దిస్సన్తి, ఇతి ఇమం విసేసం దస్సేతుం న వుత్తానీతి. నను దానక్రియాయోగే “అభిరూపాయ కఞ్ఞా దేయ్యా”తి చతుత్థేకవచనస్స **ఆయా**దేససహితరూపదస్సనతో ఇమస్మిమ్పి **సద్దనీతిప్పకరణే** “పురిసాయ, భూతాయా”తిఆదీని వత్తబ్బాని, ఏవం సన్తే కస్మా “దానరోచనధారణ**నమో**యోగాదిభేదే పన యత్థ కత్థచి సమ్పదానవిసయే న దిస్సన్తీ”తి వుత్తన్తి? అపాళినయత్తా. “అభిరూపాయ కఞ్ఞా దేయ్యా”తి అయఞ్హి సద్దసత్థతో ఆగతో నయో, న బుద్ధవచనతో. బుద్ధవచనఞ్హి పత్వా “అభిరూపస్స కఞ్ఞా దేయ్యా”తి పదరూపం భవిస్సతీతి. నను చ భో **నమో**యోగాదీసుపి చతుత్థేకవచనస్స **ఆయా**దేసో దిస్సతీతి. సాసనావచరాపి హి నిపుణా పణ్డితా “నమో బుద్ధాయా”తిఆదీని వత్వా రతనత్తయం వన్దన్తి. కేచి పన –

“నమో బుద్ధాయ బుద్ధస్స,
నమో ధమ్మాయ ధమ్మినో;
నమో సఙ్ఘాయ సఙ్ఘస్స,
నమోకారేన సోత్థి మే”తి చ,

“ముఖే సరసి సమ్ఫుల్లే, నయనుప్పలపఙ్కజే;
పాదపఙ్కజపూజాయ, బుద్ధాయ సతతం దదే”తి చ,

“నరో నరం యాచతి కిఞ్చి వత్థుం, నరేన దూతో పహితో నరాయా”తి చ గాథారచనమ్పి కుబ్బన్తీతి? సచ్చం, సాసనావచరాపి నిపుణా పణ్డితా “నమో బుద్ధాయా”తిఆదీనివత్వా రతనత్తయం వన్దన్తి, గాథారచనమ్పి కుబ్బన్తి, ఏవం సన్తేపి తే సద్దసత్థే కతపరిచయవసేన సద్దసత్థతో నయం గహేత్వా తథారూపా గాథాపి చుణ్ణియపదానిపి అభిసఙ్ఖరోన్తి, “నమో బుద్ధాయా”తిఆదీని వత్వా రతనత్తయం వన్దన్తి. యే పన సద్దసత్థే అకతపరిచయా అన్తమసో బాలదారకా, తేపి అఞ్ఞేసం వచనం సుత్వా కతపరిచయవసేన “నమో బుద్ధాయా”తిఆదీని వత్వా రతనత్తయం వన్దన్తి, “నమో బుద్ధస్సా”తి వదన్తా పన అప్పకతరా. కత్థచి హి పదేసే కుమారకే అక్ఖరసమయం ఉగ్గణ్హాపేన్తా గరూ అక్ఖరానమాదిమ్హి “నమో బుద్ధాయా”తి సిక్ఖాపేన్తి, న పన “నమో బుద్ధస్సా”తి, ఏవం సన్తేపి పాళినయే పోరాణట్ఠకథానయే చ ఉపపరిక్ఖియమానే ఠపేత్వా గత్యత్థకమ్మాదిట్ఠానచతుక్కం, పభేదతో సత్తట్ఠానం వా దానరోచనధారణ**నమో**యోగాదిభేదే యత్థ కత్థచి సమ్పదానవిసయే చతుత్థేకవచనస్స **ఆయా**దేససహితాని రూపాని న దిస్సన్తి, తస్మా కేహిచి అభిసఙ్ఖతాని “నమో బుద్ధాయ, బుద్ధాయ దానం దేన్తీ”తి పదాని పాళిం పత్వా “నమో బుద్ధస్స, బుద్ధస్స దానం దేన్తీ”తి అఞ్ఞరూపాని భవన్తీతి దట్ఠబ్బం. అయం పన పాళినయఅట్ఠకథానయానురూపేన **ఆయా**దేసస్స పయోగరచనా – “బుద్ధాయ సరణం గచ్ఛతి, బుద్ధం సరణం గచ్ఛతీ”తి వా, “బుద్ధాయ నగరం నేన్తి, బుద్ధం నగరం నేన్తీ”తి వా, “బుద్ధాయ సక్కతో ధమ్మో, బుద్ధేన సక్కతో ధమ్మో”తి వా, “బుద్ధాయ జీవితం పరిచ్చజతి, బుద్ధస్స అత్థాయ జీవితం పరిచ్చజతీ”తి వా, “బుద్ధాయ అపేన్తి అఞ్ఞతిత్థియా, బుద్ధస్మా అపేన్తి అఞ్ఞతిత్థియా”తి వా , “బుద్ధాయ ధమ్మతా, బుద్ధస్స ధమ్మతా”తి వా, “బుద్ధాయ పసన్నో, బుద్ధే పసన్నో”తి వా ఇతి పభేదతో ఇమం సత్తఠానం వివజ్జేత్వా అఞ్ఞత్థ **ఆయా**దేసో న దిస్సతి. తథా హి –

పాఠే **మహానమక్కార**-సఙ్ఖాతే సాధునన్దనే;
సమ్పదానే **నమో**యోగే, **ఆయా**దేసో న దిస్సతి.

ఏత్థ మహానమక్కారపాఠో నామ “నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్సా”తి పాఠో. అత్రాపి **ఆయా**దేసో న దిస్సతి. **వమ్మికసుత్తేపి** “నమో కరోహి నాగస్సా”తి ఏవం **ఆయా**దేసో న దిస్సతి. **అమ్బట్ఠసుత్తేపి** “సోత్థి భదన్తే హోతు రఞ్ఞో, సోత్థి జనపదస్స”. ఏవం **ఆయా**దేసో న దిస్సతి.

“సుప్పబుద్ధ”న్తి పాఠస్స, అత్థసంవణ్ణనాయపి;
సమ్పదానే **నమో**యోగే, **ఆయా**దేసో న దిస్సతి.

తథా హి

“సుప్పబుద్ధం పబుజ్ఝన్తి, సదా గోతమసావకా;
యేసం దివా చ రత్తో చ, నిచ్చం బుద్ధగతా సతీ”తి

ఇమిస్సా పాళియా అట్ఠకథాయం “సమ్మాదిట్ఠికస్స పుత్తో గుళం ఖిపమానో బుద్ధానుస్సతిం ఆవజ్జేత్వా ‘నమో బుద్ధస్సా’తి వత్వా గుళం ఖిపతీ”తి **ఆయా**దేసవజ్జితో సద్దరచనావిసేసో దిస్సతి. సగాథావగ్గవణ్ణనాయమ్పి **ధనఞ్జానీసుత్తట్ఠకథాయం** “త్వం ఠితాపి నిసిన్నాపి ఖిపిత్వాపి కాసేత్వాపి ‘నమో బుద్ధస్సా’తి తస్స ముణ్డకస్స సమణకస్స నమక్కారం కరోసీ”తి **ఆయా**దేసవజ్జితో సద్దరచనావిసేసో దిస్సతి. తథా తత్థ తత్థ “బుద్ధప్పముఖస్స భిక్ఖుసఙ్ఘస్స దానం దేతి. తస్స పురిసస్స భత్తం న రుచ్చతి. సమణస్స రోచతే సచ్చం, బుద్ధస్స ఛత్తం ధారేతి, బుద్ధస్స సిలాఘతే”తిఆదినా **ఆయా**దేసవివజ్జితో

సద్దరచనావిసేసో దిస్సతి. ఏవం దానరోచనాదీసు బహూసు సమ్పదానవిసయేసు చతుత్థేకవచనస్స **ఆయా**దేససహితం రూపం న దిస్సతి.

గత్యత్థకమ్మాదీసు పన చతూసు ఠానేసు దిస్సతి. తథా హి "మూలాయ పటికస్సేయ్య, అప్పో సగ్గాయ గచ్ఛతీ"తి చేత్థ గత్యత్థకమ్మని దిస్సతి. ఏత్థ హి "మూలం పటికస్సేయ్య, అప్పో సగ్గం గచ్ఛతీ"తి చ అత్థో. "పటికస్సేయ్యా"తి చేత్థ కస గతియన్తి ధాతుస్స **పతి**ఉపసగ్గేన విసేసితత్తా "ఆకడ్ఢేయ్యా"తి అత్థో భవతి. "అయం పురిసో మమ అత్థకామో, యో మం గహేత్వాన దకాయ నేతీ"తి ఏత్థ నయనత్థకమ్మని దిస్సతి. ఏత్థ హి మం ఉదకం నేతి, అత్తనో వసనకసోబ్భం పాపేతీతి అత్థో. "విరమథాయస్మన్తో మమ వచనాయా"తి ఏత్థ విభత్తివిపరిణామే దిస్సతి. మమ వచనతో విరమథాతి హి నిస్సక్కవచనవసేన అత్థో. "మహాగణాయ భత్తా మే"తి ఏత్థాపి విభత్తివిపరిణామే దిస్సతి. మమ మహతో హంసగణస్స భత్తాతి హి సామివచనవసేన అత్థో. మమ హంసరాజాతి చేత్థ అధిప్పాయో. "అసక్కతా చస్మ ధనఞ్చయాయా"తి ఏత్థాపి విభత్తివిపరిణామే దిస్సతి. మయం ధనఞ్చయస్స రఞ్ఞో అసక్కతా చ భవామాతి హి కత్తుత్థే సామివచనం. తథా హి "ధనఞ్చయస్సా"తి వా "ధనఞ్చయేనా"తి వా వత్తబ్బే ఏవం అవత్వా "ధనఞ్చయాయా"తి సమ్పదానవచనం దానక్రియాదికస్స సమ్పదానవిసయస్స అభావతో విభత్తివిపరిణామేయేవ యుజ్జతి, తస్మా ధనఞ్చయరాజేన మయం అసక్కతా చ భవామాతి అత్థో గహేతబ్బో. అఞ్ఞమ్పి విభత్తివిపరిణామట్ఠానం మగ్గితబ్బం.

"విరాగాయ ఉపసమాయ నిరోధాయా"తిఆదీని పన అనేకసహస్సాని **ఆయా**దేససహితాని సద్దరూపాని తదత్థే పవత్తన్తి. అట్ఠకథాచరియాపి హి **ధమ్మవినయ**సద్దత్థం వణ్ణేన్తా "ధమ్మానం వినయాయ. అనవజ్జధమ్మత్థఞ్హేస వినయో, న భవభోగాదిఅత్థ"న్తి తదత్థవసేనేవ **ఆయా**దేససహితం సద్దరూపం పయుఞ్జింసు, ఏవం చతుత్థేకవచనస్స **ఆయా**దేససహితాని రూపాని గత్యత్థకమ్మని నయనత్థకమ్మని విభత్తివిపరిణామే తదత్థే చాతి ఇమేసు చతూసుయేవ ఠానేసు దిస్సన్తి, న పన దానరోచనాదిభేదే యత్థ కత్థచి సమ్పదానవిసయే. తథా హి **నిరుత్తిపిటకే** "అత్థాయాతి సమ్పదానవచన"న్తి **ఆయా**దేససహితం సద్దరూపం వుత్తం, **పురిస**సద్దాదివసేన పన తాదిసాని రూపాని న వుత్తాని తాదిసానం సద్దరూపానం యత్థ కత్థచి అప్పవత్తనతో. **కచ్చాయనప్పకరణేపి** హి "ఆయ చతుత్థేకవచనస్స తూ"తి లక్ఖణస్స వుత్తియం "అత్థాయ హితాయ సుఖాయ దేవమనుస్సాన"న్తి వుత్తం. "పురిసాయా"తి వా "సమణాయా"తి వా "బ్రాహ్మణాయా"తి వా న వుత్తన్తి.

ఏత్థ సియా – నను భో తస్సేవ వుత్తియం "చతుత్థీతి కిమత్థం పురిసస్స ముఖం. ఏకవచనస్సాతి కిమత్థం పురిసానం దదాతి. వాతి కిమత్థం దాతా హోతి సమణస్స వా బ్రాహ్మణస్స వా"తి వుత్తత్తా "పురిసాయ సమణాయ బ్రాహ్మణాయా"తిఆదీని పదరూపాని నయతో దస్సితాని, కేవలం పన **ముఖ**సద్దయోగతో బహువచనభావతో వికప్పనతో చ "పురిసాయా"తిఆదీని న సిజ్ఝన్తి, **ముఖ**సద్దయోగాదివిరహితే పన ఠానే అవస్సం సిజ్ఝన్తీతి? ఏత్థ వుచ్చతే – "చతుత్థీతి కిమత్థం పురిసస్స ముఖ"న్తి వదన్తో "సచే **ఆయా**దేసో భవేయ్య , చతుత్థియా ఏవ భవతి, న ఛట్ఠియా"తి దస్సేన్తో "ముఖ"న్తి పదం దస్సేసి, న చ తేన "**ముఖ**సద్దట్ఠానే దేతీతిఆదికే సమ్పదానవిసయభూతే క్రియాపదే ఠితే **ఆయా**దేసో హోతీ"తి దస్సేతి. "**ఏ**కవచనస్సాతి కిమత్థం పురిసానం దదాతీ"తి వదన్తోపి "ఏకవచనస్సేవ **ఆయా**దేసో హోతి, న బహువచనస్సా"తి దస్సేతి. "దదాతీ"తి ఇదం పదం "పురిసాన"న్తి పదస్స సమ్పదానవచనత్తం ఞాపేతుం అవోచ, న చ "దేతీతిఆదికే సమ్పదానవిసయభూతే క్రియాపదే సతి చతుత్థేకవచనస్స **ఆయా**దేసో హోతీ"తి ఇమమత్థం విఞ్ఞాపేతి. "వాతి కిమత్థం దాతా

హోతి సమణస్స వా బ్రాహ్మణస్స వా"తి చ వదన్తోపి "సమ్పదానేయేవ వికప్పేన **ఆయా**దేసో హోతీ"తి విఞ్ఞాపేతి, న దానాదిక్రియం పటిచ్చ **ఆయా**దేసవిధానం ఞాపేతి.

యది పన దానాదిక్రియం పటిచ్చ **ఆయా**దేసవిధానం సియా, వుత్తికారకేన లక్ఖణస్స వుత్తియం మూలోదాహరణేయేవ "అత్థాయ హితాయా"తి తదత్థపయోగాని వియ "పురిసాయ దీయతే"తిఆది వత్తబ్బం సియా, న చ వుత్తం. కస్మాతి చే? బుద్ధవచనే పోరాణట్ఠకథాసు చ తాదిసస్స పయోగస్స అభావా. **నిరుత్తిపిటకే** హి పభిన్నపటిసమ్భిదో సో ఆయస్మా **మహాకచ్చానో** "పురిసస్స దీయతే"తి **ఆయా**దేసరహితానియేవ రూపాని దస్సేతి, "అత్థాయాతి సమ్పదానవచన"న్తి భణన్తోపి చ థేరో దానాదిక్రియాపేక్ఖం అకత్వా చతుత్థేకవచనస్స **ఆయా**దేససహితం రూపమేవ నిద్దిసి. తేన సో పయోగో తదత్థప్పయోగోతి విఞ్ఞాయతి. ఇతి ఇమేహి కారణేహి జానితబ్బం "దానాదిక్రియం పటిచ్చ **ఆయా**దేసవిధానం న కత"న్తి. యజ్జేవం "అత్థాయ హితాయా"తిఆదీనియేవ తదత్థప్పయోగాని "ఆయ చతుత్థేకవచనస్స తూ"తి లక్ఖణస్స విసయా భవేయ్యుం, నాఞ్ఞానీతి? తన్న, అఞ్ఞానిపి విసయాయేవ తస్స. కతమాని? "మూలాయ పటికస్సేయ్య, అప్పో సగ్గాయ గచ్ఛతి, దకాయ నేతి, విరమథాయస్మన్తో మమవచనాయ, గణాయ భత్తా"తిఆదీని. "సగ్గస్స గమనేన వా"తిఆదీని పన **వా**ధికారత్తా అవిసయావాతి.

నను చ భో ఏవం సన్తే వుత్తికారకేన మూలోదాహరణేసు "అత్థాయ హితాయ సుఖాయ దేవమనుస్సాన"న్తి వత్వా "మూలాయ పటికస్సేయ్యా"తిఆదీనిపి వత్తబ్బాని, కిముదాహరణే పన "వాతి కిమత్థం సగ్గస్స గమనేన వా"తి వత్తబ్బన్తి? సచ్చం, అవచనే కారణమత్థి, తం సుణాథ – "మూలాయ పటికస్సేయ్య, అప్పో సగ్గాయ గచ్ఛతీ"తి ఏత్థ హి "మూలాయ, సగ్గాయా"తి పదాని సుద్ధసమ్పదానవచనాని న హోన్తి గత్యత్థకమ్మని వత్తనతో, తస్మా మూలోదాహరణేసు న వుత్తాని. తథా "దకాయ నేతీ"తి ఏత్థ "దకాయా"తి పదం నయనత్థకమ్మని వత్తనతో సుద్ధసమ్పదానవచనం న హోతీతి న వుత్తం. "విరమథాయస్మన్తో మమ వచనాయా"తి ఏత్థ పన "వచనాయా"తి పదం నిస్సక్కవచనత్థే వత్తనతో, "గణాయ భత్తా"తి ఏత్థ "గణాయా"తి పదం సామివచనత్థే వత్తనతో, "అసక్కతా చస్మ ధనఞ్చయాయా"తి ఏత్థ "ధనఞ్చయాయా"తి పదం కత్తువసేన సామిఅత్థే వత్తనతో సుద్ధసమ్పదానవచనం న హోతీతి న వుత్తం. కిముదాహరణేపి "సగ్గస్సా"తి పదం **గమన**సద్దసన్నిధానతో గత్యత్థకమ్మని వత్తనతో సుద్ధసమ్పదానవచనం న హోతీతి "వాతి కిమత్థం సగ్గస్స గమనేన వా"తి న వుత్తం. ఏవఞ్చేత్థ వుత్తనయేన బుద్ధవచనం పోరాణట్ఠకథానయఞ్చ పత్వా చతుత్థేకవచనస్స **ఆయా**దేససహితాని రూపాని గత్యత్థకమ్మాదీసు చతూసుయేవ ఠానేసు దిస్సన్తి, న పన దానరోచనాదిభేదే యత్థ కత్థచి సమ్పదానవిసయేతి దట్ఠబ్బం.

నను చ భో "చన్దనసారం జేట్ఠికాయ అదాసి సువణ్ణమాలం కనిట్ఠాయా"తి దానప్పయోగే చతుత్థేకవచనస్స **ఆయా**దేససహితరూపదస్సనతో "రాజకఞ్ఞాయ దీయతే, రాజకఞ్ఞాయ రుచ్చతి అలఙ్కారో, రాజకఞ్ఞాయ ఛత్తం ధారేతి, రాజకఞ్ఞాయ నమో కరోహి, రాజకఞ్ఞాయ సోత్థి భవతు, రాజకఞ్ఞాయ సిలాఘతే"తిఆదీహిపి పయోగేహి భవితబ్బం, అథ కస్మా "బుద్ధవచనం పోరాణట్ఠకథానయఞ్చ పత్వా చతుత్థేకవచనస్స **ఆయా**దేససహితాని రూపాని గత్యత్థకమ్మాదీసు చతూసుయేవ ఠానేసు దిస్సన్తి, న పన దానరోచనాదిభేదే యత్థ కత్థచి సమ్పదానవిసయే"తి వదథాతి? ఉప్పథమవతిణ్ణో భవం, న హి భవం అమ్హాకం వచనత్థం జానాతి. అయఞ్హేత్థ అమ్హాకం వచనత్థో – సబ్బానిపి ఇత్థిలిఙ్గాని ఏకవచనవసేన తతియాచతుత్థీపఞ్చమీఛట్ఠీసత్తమీఠానేసు సమసమాని హోన్తి, అప్పాని అసమాని, తస్మా తాని ఠపేత్వా పుల్లిఙ్గనపుంసకలిఙ్గేసు **పురి**సాది **చిత్తా**దిసద్దానం **అ**కారన్తపకతిభావే ఠితానం చతుత్థేకవచనస్స **ఆయా**దేససహితాని

రూపాని బుద్ధవచనాదీసు దానరోచనాదిభేదే యత్థ కత్థచి సమ్పదానవిసయే న దిస్సన్తి. తేనేవ హి “మూలాయ, సగ్గాయ, దకాయ, వచనాయ, గణాయా”తిఆదీని గత్యత్థకమ్మాదీసు తీసు “అభిఞ్ఞాయ, సమ్బోధాయ, నిబ్బానాయా”తి ఏవమాదీని పన అనేకసతాని తిలిఙ్గపదాని తదత్థేయేవాతి ఇమేసు చతూసు ఠానేసు దిస్సన్తి. “దేతి, రోచతి, ధారేతీ”తిఆదీసు పన సుద్ధసమ్పదానవిసయేసు న దిస్సన్తి. భవన్తి చేత్థ –

చతుత్థేకవచనస్స, **ఆయా**దేసేన సంయుతం;
రూపం అనిత్థిలిఙ్గానం, ఠానేసు చతుసుట్ఠితం.

గత్యత్థకమ్మని చేవ, నయనత్థస్స కమ్మని;
విభత్తియా విపల్లాసే, తదత్థే చాతి నిద్దిసే.

“మూలాయ పటికస్సేయ్య, అప్పో సగ్గాయ గచ్ఛతి”;
ఏవం గత్యత్థకమ్మస్మిం, దిట్ఠమష్టేహి సాసనే.

“దకాయ నేతి” ఇచ్చేవం, నయనత్థస్స కమ్మని;
“వచనాయా”తి నిస్సక్కే, విరమణప్పయోగతో.

“గణాయ”ఇతి సామిస్మిం, “భత్తా”తి సద్దయోగతో;
“ధనఞ్చయాయా”తి పదం, కత్తుత్థే సామిసూచకం.

“అసక్కతా”తి సద్దస్స, యోగతోతి వినిద్దిసే;
అఞ్ఞో చాపి విపల్లాసో, మగ్గితబ్బో విభావినా.

“అభిఞ్ఞాయ సమ్బోధాయ, నిబ్బానాయా”తిమాని తు;
లిఙ్గత్తయవసేనేవ, తదత్థస్మిం వినిద్దిసే.

ఏవం పాఠానులోమేన, కథితో **ఆయ**సమ్భవో;
ఇదన్తు సుఖుమం ఠానం, చిన్తేతబ్బం పునప్పునం.

ఓకారన్తవసేనేవ, నానానయసుమణ్డితా;
పదమాలా మహేసిస్స, సాసనత్థం పకాసితా.

ఇమమతిమధురఞ్చే చిత్తికత్వా సుణేయ్యుం,
వివిధనయవిచిత్తం సాధవో సద్దనీతిం;
జినవరవచనేతే సద్దతో జాతకఙ్ఖం,
కుముదమివ'సినా వే సుట్ఠు ఛిన్దేయ్యుమేత్థ.

ఇతి నవఙ్గే సాట్ఠకథే పిటకత్తయే బ్యప్పథగతీసు విఞ్ఞూనం

కోసల్లత్థాయ కతే సద్దనీతిప్పకరణే

సవినిచ్ఛయో **ఓ**కారన్తపుల్లిఙ్గానం పకతిరూపస్స

నామికపదమాలావిభాగో నామ

పఞ్చమో పరిచ్ఛేదో.

అకారన్తో**ఓ**కారన్తతాపకతిక**ఓ**కారన్తపుల్లిఙ్గం నిట్ఠితం.

౬. ఆకారన్తపుల్లిఙ్గనామికపదమాలా

అథ పుబ్బాచరియమతం పురేచరం కత్వా ఆకారన్తపుల్లిఙ్గానం పకతిరూపేసు **అభిభవితు** ఇచ్చేతస్స పకతిరూపస్స నామికపదమాలం వక్ఖామ – సత్థా, సత్థా, సత్థారో. సత్థారం, సత్థారో. సత్థారా, సత్థారేహి, సత్థారేభి. సత్థు, సత్థుస్స, సత్థునో, సత్థానం, సత్థారానం. సత్థారా, సత్థారేహి, సత్థారేభి. సత్థు, సత్థుస్స, సత్థునో, సత్థానం, సత్థారానం. సత్థరి, సత్థారేసు. భో సత్థ, భో సత్థా, భవన్తో సత్థారో.

అయం **యమకమహాథేరేన** కతాయ **చూళనిరుత్తియా** ఆగతో నయో. ఏత్థ చ **నిరుత్తిపిటకే చ కచ్చాయనే** చ "సత్థునా"తి పదం అనాగతమ్పి గహేతబ్బమేవ "ధమ్మరాజేన సత్థునా"తి దస్సనతో. "సత్థారా, సత్థునా, సత్థారేహి, సత్థారేభీ"తి కమో చ వేదితబ్బో. ఏత్థ చ అసతిపి అత్థవిసేసే బ్యఞ్జనవిసేసవసేన, బ్యఞ్జనవిసేసాభావేపి అత్థనానత్థతావసేన సద్దన్తరసన్దస్సనం నిరుత్తిక్కమోతి "సత్థా"తి పదం ఏకవచనబహువచనవసేన ద్విక్ఖత్తుం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **నిరుత్తిపిటకా**దీసు పన "సత్థా"తి పఠమాబహువచనం న ఆగతం. కిఞ్చాపి న ఆగతం, తథాపి "అవితక్కితా మచ్చుముపబ్బజన్తీ"తి **పాళియం** "అవితక్కితా"తి పఠమాబహువచనస్స దస్సనతో "సత్థా"తి పదస్స పఠమాబహువచనత్తం అవస్సమిచ్ఛితబ్బం. తథా **వత్తా, ధాతా, గన్తా**దీనమ్పి తగ్గతికత్తా. తథా **నిరుత్తిపిటకే** "సత్థారే"తి దుతియాబహువచనఞ్చ "సత్థుస్స, సత్థాన"న్తి చతుత్థీఛట్ఠేకవచనబహువచనాని చ ఆగతాని, **చూళనిరుత్తియం** పన న ఆగతాని. తత్థ "మాతాపితరో పోసేతి. భాతరో అతిక్కమతీ"తి దస్సనతో "సత్థారే"తి దుతియాబహువచనరూపం అయుత్తం వియ దిస్సతి. **కచ్చాయనా**దీసు "భో సత్థ, భో సత్థా" ఇతి రస్సదీఘవసేన ఆలపనేకవచనద్వయం వుత్తం. **నిరుత్తిపిటకే** "భో సత్థ" ఇతిరస్సవసేన ఆలపనేకవచనం వత్వా "భవన్తో సత్థారో"తి **ఆర**ాదేసవసేన ఆలపనబహువచనం వుత్తం. **చూళనిరుత్తియం** "భో సత్థ" ఇతి రస్సవసేన ఆలపనేకవచనం వత్వా "భో సత్థా" ఇతి దీఘవసేన ఆలపనబహువచనం లపితం. సబ్బమేతం ఆగమే ఉపపరిక్ఖిత్వా యథా న విరుజ్ఝతి, తథా గహేతబ్బం.

ఇదాని **సత్థు**సద్దస్స యం రూపన్తరం అమ్హేహి దిట్ఠం, తం దస్సేస్సామ – తథా హి "ఇమేసం మహానామ తిణ్ణం సత్థూనం ఏకా నిట్ఠా ఉదాహు పుథు నిట్ఠా"తి **పాళియం** "సత్థూన"న్తి పదం దిట్ఠం, తస్మా అయమ్పి కమో వేదితబ్బో "సత్థు, సత్థుస్స, సత్థునో, సత్థానం, సత్థారానం, సత్థూన"న్తి. అభిభవితా, అభిభవితా, అభిభవితారో. అభిభవితారం, అభిభవితారో. అభిభవితారా, అభిభవితునా, అభిభవితారేహి, అభిభవితారేభి. అభిభవితు, అభిభవితుస్స, అభిభవితునో, అభిభవితానం, అభిభవితారానం, అభిభవితూనం. అభిభవితారా, అభిభవితారేహి, అభిభవితారేభి. అభిభవితు, అభిభవితుస్స, అభిభవితునో, అభిభవితానం, అభిభవితారానం. అభిభవితరి, అభిభవితారేసు. భో అభిభవిత, భో అభిభవితా, భవన్తో అభిభవితారో. యథా పనేత్థ **అభిభవితు** ఇచ్చేతస్స పకతిరూపస్స నామికపదమాలా **సత్థు**నయేన యోజితా, ఏవం **పరిభవితు**ఆదీనఞ్చ అఞ్ఞేసఞ్చ తంసదిసానం నామికపదమాలా **సత్థు**నయేన యోజేతబ్బా. ఏత్థఞ్ఞాని తంసదిసాని నామ "వత్తా, ధాతా"ఇచ్చాదీనం పదానం **వత్తుధాతు** ఇచ్చాదీని పకతిరూపాని.

వత్తా ధాతా గన్తా నేతా,
దాతా కత్తా చేతా తాతా;
ఛేత్తా భేత్తా హన్తా మేతా,

జేతా బోద్ధా ఞాతా సోతా.

గజ్జితా వస్సితా భత్తా, ముచ్ఛితా పటిసేధితా;
భాసితా పుచ్ఛితా ఖన్తా, ఉట్ఠాతోక్కమితా తతా.

నత్తా పనత్తా అక్ఖాతా, సహితా పటిసేవితా;
నేతా వినేతా ఇచ్చాదీ, వత్తరే సుద్ధకత్తరి.

ఉప్పాదేతా విఞ్ఞాపేతా, సన్దస్సేతా పబ్రూహేతా;
బోధేతాదీ చఞ్ఞే సద్దా, ఞేయ్యా హేతుస్మిం అత్థస్మిం.

కత్తా ఖత్తా నేత్తా భత్తా, పితా భాతాతిమే పన;
కిఞ్చి భిజ్జన్తి **సుత్తస్మిం**, తం పభేదం కథేస్సహం.

సత్థాతిఆదీసు కేచి, ఉపయోగేన సామినా;
సహేవ నిచ్చం వత్తన్తి, నేవ వత్తన్తి కేచి తు.

తత్ర **కత్తు**సద్దాదయో రూపన్తరవసేన **సత్థు**సద్దతో కిఞ్చి భిజ్జన్తి. తథా హి “ఉట్ఠేహి కత్తే తరమానో, గన్త్వా వేస్సన్తరంవదా”తి ఏత్థ “కత్తే”తి ఇదం ఆలపనేకవచనరూపం, ఏవఞ్హి “భో కత్తా”తి రూపతో రూపన్తరం నామ. “తేన హి భో ఖత్తే యేన చమ్పేయ్యకా బ్రాహ్మణగహపతికా తేనుపసఙ్కమా”తి ఏత్థ “ఖత్తే”తి ఇదఞ్చాలపనేకవచనరూపం. ఏవమ్పి “భో ఖత్తా”తి రూపతో రూపన్తరం నామ. “నేత్తే ఉజుం గతే సతీ”తి ఏత్థ “నేత్తే”తి ఇదం సత్తమియా ఏకవచనరూపం, ఏతమ్పి “నేత్తరీ”తి రూపతో రూపన్తరం. “ఆరాధయతి రాజానం, పూజం లభతి భత్తుసూ”తి ఏత్థ “భత్తుసూ”తి ఇదం సత్తమియా బహువచనరూపం. “భత్తారేసూ”తి రూపతో రూపన్తరం, అత్ర “భత్తుసూ”తి దస్సనతో, “మాతాపితూసు పణ్డితా”తి ఏత్థ “పితూసూ”తి దస్సనతో చ “వత్తూసు ధాతూసు గన్తూసు నేతూసు దాతూసు కత్తూసూ”తి ఏవమాదినయోపి గహేతబ్బో. అయం నయో **సత్థు**సద్దేపి ఇచ్ఛితబ్బో వియ అమ్హే పటిభాతి.

పితా, పితా, పితరో. పితరం, పితరో. పితరా, పితునా, పేత్యా, పితరేహి, పితరేభి, పితూహి, పితూభి. పితు, పితుస్స, పితునో , పితానం, పితరానం, పితూనం. పితరా, పేత్యా, పితరేహి, పితరేభి, పితూహి, పితూభి. పితు, పితుస్స, పితునో, పితానం, పితరానం, పితూనం. పితరి, పితరేసు, పితూసు. భో పిత, భో పితా, భవన్తో పితరో. ఏత్థ పన “పేత్యా, పితూన”న్తి ఇమం నయద్వయం వజ్జేత్వా **భాతు**సద్దస్స చ పదమాలా యోజేతబ్బా. తత్థ “మత్యా చ పేత్యా చ కతం సుసాధు, అనుఞ్ఞాతోసి మాతాపితూహి, మాతాపితూనం అచ్చయేనా”తి చ దస్సనతో **పితు**సద్దస్స “పేత్యా, పితూహి, పితూభి. పితూన”న్తి రూపభేదో చ, “పితరో” ఇచ్చాదీసు రస్సత్తఞ్చ **సత్థు**సద్దతో విసేసో. తత్థ చ “పేత్యా”తి ఇదం “జన్తుయో, హేతుయో, హేతుయా, అధిపతియా”తి పదాని వియ అచిన్తేయ్యం పుల్లిఙ్గరూపన్తి దట్ఠబ్బం.

చోదనా సోధనా చాత్ర భవతి – **సత్థా పితా** ఇచ్చేవమాదీని నిప్ఫన్నత్తముపాదాయ **ఆ**కారన్తానీతి చ, పరమం ఠపేతబ్బం పకతిరూపముపాదాయ **ఉ**కారన్తానీతి చ తుమ్హే భణథ, “హేతు సత్థారదస్సనం. అమాతాపితరసంవద్ధో.

కత్తారనిద్దేసో”తిఆదీసు పన **సత్థార** ఇచ్చాదీని కథం తుమ్హే భణథాతి? ఏతానిపి మయం పకతిరూపముపాదాయ **ఉ**కారన్తానీతి భణామాతి. నను చ భో ఏతాని **అ**కారన్తానీతి? న, **ఉ**కారన్తానియేవ తాని. నను చ భో **యో అం నా**దీని పరభూతాని వచనాని న దిస్సన్తి యేహి **ఉ**కారన్తసద్దానమన్తస్స **ఆరా**దేసో సియా, తస్మా **అ**కారన్తానీతి? న, ఈదిసే ఠానే పరభూతానం **యో అం నా**దీనం వచనానమనోకాసత్తా. తథా హి సమాసవిసయో ఏసో. సమాసవిసయస్మిఞ్హి అచిన్తేయ్యానిపి రూపాని దిస్సన్తీతి. ఏవం సన్తేపి భో “గామతో నిక్ఖమతీ”తి పయోగస్స వియ అసమాసవిసయే “సత్థారతో సత్థారం గచ్ఛతీ”తి **నిద్దేసపాళి**దస్సనతో “హేతు సత్థారదస్సన”న్తిఆదీసు **సత్థార** ఇచ్చాదీని **అ**కారన్తానీతి చిన్తేతబ్బానీతి? న చిన్తేతబ్బాని “సత్థారతో సత్థారం గచ్ఛతీ”తి ఏత్థాపి **ఉ**కారన్తత్తా. ఏత్థ హి అసమాసత్తేపి **తో**పచ్చయం పటిచ్చ **సత్థు**సద్దస్స **ఉ**కారో **ఆరా**దేసం లభతి. యాని పన తుమ్హే **ఉ**కారస్స **ఆరా**దేసనిమిత్తాని **యో అంనా**దీని వచనాని ఇచ్ఛథ, తాని ఈదిసే ఠానే విఞ్ఞూనం పమాణం న హోన్తి. కాని పన హోన్తీతి చే? అసమాసవిసయే **తో**పచ్చయో చ సమాసవిసయే పరపదాని చ పరపదాభావే స్యాదివిభత్తియో చాతి ఇమానేవ ఈదిసే ఠానే ఏకన్తేన పమాణం హోన్తి. తథా హి **ధమ్మపదట్ఠకథాయం** “యావదేవ అనత్థాయ, ఞత్తం బాలస్స జాయతీ”తి ఇమిస్సా పాళియా అత్థసంవణ్ణనాయం “అయం నిమ్మాతాపితరోతి ఇమస్మిం పహటే దణ్డో నత్థీ”తి ఏత్థ నిమ్మాతాపితరోతి ఇమస్స సమాసవిసయత్తా సిమ్హి పరే **ఉ**కారో **ఆరా**దేసం లభతి, తతో **సి**స్స **ఓ**కారాదేసో, ఇచ్చేతం పదం పకతిరూపవసేన **ఉ**కారన్తం భవతి. నిప్ఫన్నత్తముపాదాయ “పురిసో, ఉరగో”తి పదాని వియ **ఓ**కారన్తఞ్చ భవతి. అయం పనేత్థ సమాసవిగ్గహో “మాతా చ పితా చ మాతాపితరో, నత్థి మాతాపితరో ఏతస్సాతి నిమ్మాతాపితరో”తి. పకతిరూపవసేన హి “నిమ్మాతాపితు” ఇతి ఠితే **సి**వచనస్మిం పరే **ఉ**కారస్స **ఆరా**దేసో హోతి. కత్థచి పన ధమ్మపదట్ఠకథాపోత్థకే “అయం నిమ్మాతాపితికో”తి పాఠో దిస్సతి, ఏసో పన “అయం నిమ్మాతాపితరో”తి పదస్స అయుత్తతం మఞ్ఞమానేహి ఠపితోతి మఞ్ఞామ, న సో అయుత్తో అట్ఠకథాపాఠో. సో హి ఉమఙ్గజాతకట్ఠకథాయం ఏకపితరోతి **సి**మ్హి **ఆరా**దేసపయోగేన సమేతి. తథా హి –

> “యథాపి నియకో భాతా,
> సఉదరియో ఏకమాతుకో;
> ఏవం పఞ్చాలచన్దో తే,
> దయితబ్బో రథేసభా”తి

ఇమిస్సా పాళియా అత్థం సంవణ్ణేన్తేహి పాళినయఞ్ఞూహి గరూహి “నియకోతి అజ్ఝత్తికో ఏకపితరో ఏకమాతుయా జాతో”తి **సి**మ్హి **ఆరా**దేసపయోగరచనా కతా. న కేవలఞ్చ **సి**మ్హి **ఆరా**దేసే పుల్లిఙ్గప్పయోగోయేవమ్హేహి దిట్ఠో, అథ ఖో ఇత్థిలిఙ్గప్పయోగోపి సాసనే దిట్ఠో. తథా హి వినయపిటకే **చూళవగ్గే** “అస్సమణీ హోతి అసక్యధీతరా”తి పదం దిస్సతి. అయం పనేత్థ సమాసవిగ్గహో “సక్యకులే ఉప్పన్నత్తా సక్యస్స భగవతో ధీతా సక్యధీతరా, న సక్యధీతరా అసక్యధీతరా”తి. ఇధాపి **సి**మ్హి పరే **ఉ**కారస్స **ఆరా**దేసో కతో, ఇత్థిలిఙ్గభావస్స ఇచ్ఛితత్తా **ఆ**పచ్చయో, తతో **సి**లోపో చ దట్ఠబ్బో. ఏవం సమాసపదత్తే **సత్థు పితు కత్తు**సద్దానం నామికపదమాలాయం వుత్తరూపతో కోచి కోచి రూపవిసేసో దిస్సతి. అఞ్ఞోసమ్పి రూపవిసేసో నయఞ్ఞూనా మగ్గితబ్బో సుత్తన్తేసు. కో హి నామ సమత్థో నిస్సేసతో బుద్ధవచనసాగరే సంకిణ్ణాని విచిత్రాని పణ్డితజనానం హదయవిమ్హాపనకరాని పదరూపరతనాని సముద్ధరిత్వా దస్సేతుం, తస్మా అమ్హేహి అప్పమత్తకానియేవ దస్సితాని.

> అదన్ధజాతికో విఞ్ఞూ-జాతికో సతతం ఇధ;

యోగం కరోతి చే సత్థు, పాళియం నో న కఙ్ఖతి.

యే పనిధ అమ్హేహి "సత్థా, అభిభవితా, వత్తా, కత్తా"దయో సద్దా పకాసితా, తేసు కేచి ఉపయోగవచనేన సద్ధిం నిచ్చం వత్తన్తి "పుచ్ఛితా, ఓక్కమితా"ఇచ్చాదయో. తథా హి "అభిజానాసి నో త్వం మహారాజ ఇమం పఞ్హం అఞ్ఞే సమణబ్రాహ్మణే పుచ్ఛితా. నిద్దం ఓక్కమితా"తిఆదిపయోగా బహూ దిస్సన్తి. కేచి సామివచనేన సద్ధిం నిచ్చం వత్తన్తి "అభిభవితా, వత్తా"ఇచ్చాదయో. తథా హి "పచ్చామిత్తానం అభిభవితా, తస్స భవన్తి వత్తారో. అమతస్స దాతా. పరిస్సయానం సహితా. అనుప్పన్నస్స మగ్గస్స, ఉప్పాదేతా నరుత్తమో"తిఆదిపయోగా బహూ దిస్సన్తి. కేచి పన ఉపయోగవచనేనపి సద్ధిం నేవ వత్తన్తి నియోగా పఞ్ఞత్తియం పవత్తనతో. తం యథా? "సత్థా, పితా, భాతా, నత్తా"ఇచ్చాదయో. ఏత్థ పన "ఉపయోగవచనేన సద్ధిం నిచ్చం వత్తన్తీ"తిఆదివచనం కమ్మభూతం అత్థం సన్ధాయ కతన్తి వేదితబ్బం.

ఏవం **ఉ**కారన్తతాపకతికానం **ఆ**కారన్తపదానం పవత్తిం విదిత్వా సద్దేసు అత్థేసు చ కోసల్లమిచ్ఛన్తేహి పున లిఙ్గఅన్తవసేన "సత్థా, సత్థో, సత్థ"న్తి తికం కత్వా పదానమత్థో చ పకతిరూపస్స నామికపదమాలా చ పదానం సదిసాసదిసతా చ వవత్థపేతబ్బా. తత్ర హి "సత్థా"తి ఇదం పఠమం **ఉ**కారన్తతాపకతియం ఠత్వా పచ్ఛా **ఆ**కారన్తభూతం పుల్లిఙ్గం, "సత్థో"తి ఇదం పఠమం **అ**కారన్తతాపకతియం ఠత్వా పచ్ఛా **ఓ**కారన్తభూతం పుల్లిఙ్గం, "సత్థ"న్తిదం పన పఠమం **అ**కారన్తతాపకతియం ఠత్వా పచ్ఛా నిగ్గహీతన్తభూతం నపుంసకలిఙ్గం. తత్ర **సత్థా**తి సదేవకం లోకం సాసతి అనుసాసతీతి సత్థా, కో సో? భగవా. **సత్థో**తి సహ అత్థేనాతి సత్థో, భణ్డమూలం గహేత్వా వాణిజ్జాయ దేసన్తరం గతో జనసమూహో. **సత్థ**న్తి సాసతి ఆచిక్ఖతి అత్థే ఏతేనాతి సత్థం, బ్యాకరణాదిగన్థో, అథ వా ససతి హింసతి సత్తే ఏతేనాతి సత్థం, అసిఆది. "సత్థా, సత్థా, సత్థారో. సత్థారం, సత్థారో"తి పురే వియ పదమాలా. "సత్థో, సత్థా. సత్థం, సత్థే"తి **పురిస**నయేన పదమాలా. "సత్థం, సత్థాని, సత్థా. సత్థం, సత్థాని, సత్థే"తి నపుంసకే వత్తమాన **చిత్త**నయేన పదమాలా యోజేతబ్బా. ఏవం తిధా భిన్నాసు నామికపదమాలాసు పదానం సదిసాసదిసతా వవత్థపేతబ్బా.

సత్థా తిట్ఠతి సబ్బఞ్ఞూ, సత్థా యన్తి ధనత్థికా;
సత్థా అపేతి పురిసో, భోన్తో సత్థా దదాథ సం.

ఏవం సుతిసామఞ్ఞవసేన సదిసతా భవతి.

సత్థం యం తిఖిణం తేన, సత్థో కత్వాన కప్పియం;
ఫలం సత్థుస్స పాదాసి, సత్థా తం పరిభుఞ్జతి.

ఏవం అసుతిసామఞ్ఞవసేన అసదిసతా భవతి, తథా లిఙ్గఅన్తవసేన. "చేతా చేతో"తి చ "తాతా తాతో"తి చ దుకం కత్వా పదానమత్థో చ పకతిరూపస్స నామికపదమాలా చ పదానం సదిసాసదిసతా చ వవత్థపేతబ్బా.

తత్ర హి "చేతా"తి పఠమం **ఉ**కారన్తతాపకతియం ఠత్వా పచ్ఛా **ఆ**కారన్తభూతం పుల్లిఙ్గం, తథా "తాతా"తి పదమ్పి. "చేతో"తి ఇదం పన పఠమం **అ**కారన్తతాపకతియం ఠత్వా పచ్ఛా **ఓ**కారన్తభూతం పుల్లిఙ్గం, తథా "తాతో"తి పదమ్పి. తత్ర **చేతా**తి చినోతి రాసిం కరోతీతి చేతా, పాకారచిననకో పుగ్గలో, ఇట్ఠకవడ్ఢకీతి అత్థో. **చేతో**తి చిత్తం, ఏవంనామకో వా లుద్దో. ఏత్థ చ చిత్తం "చేతయతి చిన్తేతీ"తి అత్థవసేన చేతో, లుద్దో పన పణ్ణత్తివసేన. **తాతా**తి తాయతీతి తాతా. "అఘస్స తాతా హితస్స

విధాతా”తిస్స పయోగో. “తాతో”తి ఏత్థాపి తాయతీతి తాతో, పుత్తానం పితూసు, పితరానం పుత్తేసు, అఞ్ఞేసఞ్చ అఞ్ఞేసు పియపుగ్గలేసు వత్తబ్బవోహారో ఏసో. “సో నూన కపణో తాతో, చిరం రుచ్ఛతి అస్సమే. కిచ్చేనాధిగతా భోగా, తే తాతో విధమం ధమం. ఏహి తాతా”తిఆదీసు చస్స పయోగో వేదితబ్బో. “చేతా, చేతా, చేతారో. చేతారం, చేతారో”తి **సత్థు**నయేన పదమాలా. “చేతో, చేతా. చేతం, చేతే. చేతసా, చేతేనా”తి **మనో**గణనయేన ఞేయ్యా. అయం చిత్తవాచకస్స **చేత**సద్దస్స నామికపదమాలా. “చేతో, చేతా. చేతం, చేతే. చేతేనా”తి **పురిస**నయేన ఞేయ్యా. అయం పణ్ణత్తివాచకస్స **చేత**సద్దస్స నామికపదమాలా. “తాతా, తాతా, తాతారో. తాతార”న్తి సత్థునయేన ఞేయ్యా. “తాతో, తాతా, తాత”న్తి **పురిస**నయేన ఞేయ్యా. ఏవమిమాసుపి నామికపదమాలాసు పదానం సదిసాసదిసతా వవత్థపేతబ్బా, తథా లిఙ్గఅన్తవసేన “ఞాతా, ఞాతో, ఞాతం, ఞాతా”తి చతుక్కం కత్వా పదానమత్థో చ పకతిరూపస్స నామికపదమాలా చ పదానం సదిసాసదిసతా చ వవత్థపేతబ్బా.

తత్ర హి “ఞాతా”తి ఇదం పఠమం **ఉ**కారన్తతాపకతియం ఠత్వా పచ్ఛా **ఆ**కారన్తభూతం పుల్లిఙ్గం. “ఞాతో ఞాత”న్తి ఇమాని యథాక్కమం పఠమం **అ**కారన్తతాపకతియం ఠత్వా ప**చ్ఛో**కారన్తనిగ్గహీతన్తభూతాని వాచ్చలిఙ్గేసు పున్నపుంసకలిఙ్గాని. తథా హి “ఞాతో అత్థో సుఖావహో. ఞాతమేతం కురఙ్గస్సా”తి నేసం పయోగా దిస్సన్తి. “ఞాతా”తి ఇదం పన పఠమం **ఆ**కారన్తతాపకతియం ఠత్వా పచ్ఛాపి **ఆ**కారన్తభూతం వాచ్చలిఙ్గేసు ఇత్థిలిఙ్గం. తథా హి “ఏసా ఇత్థిమయా ఞాతా”తి పయోగో. తత్ర పుల్లిఙ్గపక్ఖే “జానాతీతి ఞాతా”తి కత్తుకారకవత్తమానకాలవసేన అత్థో గహేతబ్బో. ఇత్థిలిఙ్గాదిపక్ఖే “ఞాయిత్థాతి ఞాతా ఞాతో ఞాత”న్తి కమ్మకారకాతీతకాలవసేన అత్థో గహేతబ్బో. ఏస నయో అఞ్ఞత్థాపి యథాసమ్భవం దట్ఠబ్బో. “ఞాతా, ఞాతా, ఞాతారో. ఞాతార”న్తి **సత్థు**నయేన ఞేయ్యా. “ఞాతో, ఞాతా. ఞాత”న్తి **పురిస**నయేన ఞేయ్యా. “ఞాతం, ఞాతాని, ఞాతా. ఞాతం, ఞాతాని, ఞాతే”తి వక్ఖమాన**చిత్త**నయేన ఞేయ్యా. “ఞాతా, ఞాతా, ఞాతాయో. ఞాతం, ఞాతా, ఞాతాయో”తి వక్ఖమాన**కఞ్ఞా**నయేన ఞేయ్యా. ఏవమిమాసుపి నామికపదమాలాసు పదానం సదిసాసదిసతా వవత్థపేతబ్బా. అఞ్ఞేసుపి ఠానేసు యథారహం ఇమినా నయేన సదిసాసదిసతా ఉపపరిక్ఖితబ్బా. **వత్తా ధాతా గన్తా**దీనమ్పి “వదతీతి వత్తా, ధారేతీతి ధాతా, గచ్ఛతీతి గన్తా”తిఆదినా యథాసమ్భవం నిబ్బచనాని ఞేయ్యాని.

యం పనేత్థ అమ్హేహి పకిణ్ణకవచనం కథితం, తం “అట్ఠానే ఇదం కథిత”న్తి న వత్తబ్బం. యస్మా అయం సద్దనీతి నామ సద్దానమత్థానఞ్చ యుత్తాయుత్తిపకాసనత్థం కతారమ్భత్తా నానప్పకారేన సబ్బం మాగధవోహారం సఙ్ఖోభేత్వా కథితాయేవ సోభతి, న ఇతరథా, తస్మా నానప్పభేదేన వత్తుమిచ్ఛాయ సమ్భవతో “అట్ఠానే ఇదం కథిత”న్తి న వత్తబ్బం. నానాఉపాయేహి విఞ్ఞూనం ఞాపనత్థం కతారమ్భత్తా చ పన పునరుత్తిదోసోపేత్థ న చిన్తేతబ్బో, అఞ్ఞదత్థు సద్ధాసమ్పన్నేహి కులపుత్తేహి అయం సద్దనీతి పిటకత్తయోపకారాయ సక్కచ్చం పరియాపుణితబ్బా.

ఇతి **అభిభవితా**పదసదిసాని **వత్తా, ధాతా, గన్తా**దీని పదాని దస్సితాని. ఇదాని అతంసదిసాని దస్సేస్సామ. సేయ్యథిదం –

గుణవా గణవా చేవ, బలవా యసవా తథా;
ధనవా సుతవా విద్వా, ధుతవా కతవాపి చ.

హితవా భగవా చేవ, ధితవా థామవా తథా;

యతవా చాగవా చాథ, హిమవిచ్చాదయో రవా.

పున్నపుంసకలిఙ్గేహి, **అ**కారన్తేహి పాయతో;
వన్తుసద్దో పరో హోతి, తదన్తా గుణవాదయో.

సఞ్ఞావా రస్మివా చేవ, మస్సువా చ యసస్సివా;
ఇచ్చాదిదస్సనాపేనో, **ఆకారివణ్ణుకార**తో;
ఇత్థిలిఙ్గాదీసు హోతి, కత్థచీతి పకాసయే.

సతిమా గతిమా అత్థ-దస్సిమా ధితిమా తథా;
ముతిమా మతిమా చేవ, జుతిమా హిరిమాపి చ.

థుతిమా రతిమా చేవ, యతిమా బలిమా తథా;
కసిమా సుచిమా ధీమా, రుచిమా చక్ఖుమాపి చ.

బన్ధుమా హేతుమా'యస్మా, కేతుమా రాహుమా తథా;
ఖాణుమా భాణుమా గోమా, విజ్జుమా వసుమాదయో.

పాపిమా పుత్తిమా చేవ, చన్దిమిచ్చాదయోపి చ;
అతంసదిససద్దాతి, విఞ్ఞాతబ్బా విభావినా.

ఇవణ్ణుకారోకారేహి, **మన్తు**సద్దో పరో భవే;
ఆకారన్తా **చి**కారన్తా, **ఇమన్తూ**తి విభావయే.

గుణవా, గుణవా, గుణవన్తో. గుణవన్తం, గుణవన్తే. గుణవతా, గుణవన్తేన, గుణవన్తేహి, గుణవన్తేభి. గుణవతో, గుణవన్తస్స, గుణవతం, గుణవన్తానం. గుణవతా, గుణవన్తా, గుణవన్తస్మా, గుణవన్తమ్హా, గుణవన్తేహి, గుణవన్తేభి. గుణవతో, గుణవన్తస్స, గుణవతం, గుణవన్తానం. గుణవతి, గుణవన్తే, గుణవన్తస్మిం, గుణవన్తమ్హి, గుణవన్తేసు. భో గుణవా, భవన్తో గుణవా, భోన్తో గుణవన్తో.

ఏత్థ పన "ఏథ తుమ్హే ఆవుసో సీలవాహోథా"తి చ,

"బలవన్తో దుబ్బలా హోన్తి, థామవన్తోపి హాయరే;
చక్ఖుమా అన్ధికా హోన్తి, మాతుగామవసం గతా"తి చ

పాళియం "సీలవా, చక్ఖుమా"తి పఠమాబహువచనస్స దస్సనతో "గుణవా"తి పచ్చత్తాలపనట్ఠానే బహువచనం వుత్తం. "గుణవా సతిమా"తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **చూళనిరుత్తియమ్పి** హి "గుణవా"తి పచ్చత్తాలపనబహువచనాని ఆగతాని, **నిరుత్తిపిటకే** పచ్చత్తేకవచనభావేనేవ ఆగతం, చూళనిరుత్తియం పన నిరుత్తిపిటకే చ "భో గుణవ"ఇతి రస్సవసేన ఆలపనేకవచనం ఆగతం. మయం పన "తగ్ఘ భగవా బోజ్ఝఙ్గా. కథం ను భగవా తుయ్హం సావకో సాసనే రతో"తిఏవమాదీసు

అనేకసతేసు పాఠేసు “భగవా”ఇతి ఆలపనేకవచనస్స దీఘభావదస్సనతో **వన్తు**పచ్చయట్ఠానే “భో గుణవా”ఇచ్చాది దీఘవసేన వచనం యుత్తతరం వియ మఞ్ఞామ, **మన్తు**పచ్చయట్ఠానే పన **ఇమన్తు**పచ్చయట్ఠానే చ “సబ్బవేరభయాతీత, పాదే వన్దామి చక్ఖుమ. ఏవం జానాహి పాపిమ”ఇచ్చాదీసు పాళిపదేసేసు “చక్ఖుమ”ఇచ్చాదిఆలపనేకవచనస్స రస్సభావదస్సనతో “భో సతిమ, భో గతిమ”ఇచ్చాది రస్సవసేన వచనం యుత్తతరం వియ మఞ్ఞామ, అథ వా **మహాపరినిబ్బానసుత్తట్ఠకథాయం** “ఆయస్మా తిస్స” ఇతిదీఘవసేన వుత్తాలపనేకవచనస్స దస్సనతో “భగవా, ఆయస్మా” ఇతిదీఘవసేన వుత్తపదమత్తం ఠపేత్వా **వన్తు**పచ్చయట్ఠానేపి **మన్తు**పచ్చయనయో నేతబ్బో, **మన్తు**పచ్చయట్ఠానేపి **వన్తు**పచ్చయనయో నేతబ్బో. తథా హి **కచ్చాయనా**దీసు “భో గుణవం, భో గుణవ, భో గుణవా”ఇతి నిగ్గహీతరస్సదీఘవసేన తీణి ఆలపనేకవచనాని వుత్తాని, ఇమినా “భో సతిమం, భో సతిమ, భో సతిమా”తి ఏవమాదినయోపి దస్సితో . పఠమాబహువచనట్ఠానే పన “గుణవన్తో, గుణవన్తా, గుణవన్తీ”తి తీణి పదాని వుత్తాని, ఇమినాపి “సతిమన్తో, సతిమన్తా, సతిమన్తీ”తి ఏవమాదినయోపి దస్సితో. తేసు “భో గుణవం భో సతిమం, గుణవన్తా, గుణవన్తీ”తి ఇమాని పదాని ఏవంగతికాని చ అఞ్ఞాని పదాని పాళియం అప్పసిద్ధాని యథా “ఆయస్మన్తా”తి పదం పసిద్ధం, తస్మా యం చూళనిరుత్తియం వుత్తం, యఞ్చ నిరుత్తిపిటకే, యఞ్చ కచ్చాయనాదీసు, తం సబ్బం పాళియా అట్ఠకథాహి చ సద్ధిం యథా న విరుజ్ఝతి, గఙ్గోదకేన యమునోదకం వియ అఞ్ఞదత్థు సంసన్దతి సమేతి, తథా గహేతబ్బం.

అపిచేత్థ అయమ్పి విసేసో గహేతబ్బో. తం యథా? “తుయ్హం ధీతా మహావీర, పఞ్ఞవన్త జుతిన్ధరా”తి **పాళియం** “పఞ్ఞవన్త”ఇతి ఆలపనేకవచనస్స దస్సనతో.

“సబ్బా కిరేవం పరినిట్ఠితాని,
యసస్సి నం పఞ్ఞవన్తం విసయ్హ;
యసో చ లద్ధా పురిమం ఉళారం,
నప్పజ్జహే వణ్ణబలం పురాణ”న్తి.

ఇమిస్సా జాతకపాళియా **అట్ఠకథాయం** “పఞ్ఞవన్త”ఇతి ఆలపనేకవచనస్స దస్సనతో చ “భో గుణవన్త, భో గుణవన్తా, భో సతిమన్త, భో సతిమన్తా”తిఆదీనిపి ఆలపనేకవచనాని అవస్సమిచ్ఛితబ్బాని. తథా హి తిస్సం పాళియం “యసస్సి పఞ్ఞవన్త” ఇచ్చాలపనవచనం అట్ఠకథాచరియా ఇచ్ఛన్తి. **నన్తి** హి పదపూరణే నిపాతమత్తం. **పఞ్ఞవన్త**న్తి పన ఛన్దానురక్ఖణత్థం అనుసారాగమం కత్వా వుత్తం. ఏవం పావచనే **వన్తు**పచ్చయాదిసహితానం సద్దానం “భగవా, ఆయస్మా, పఞ్ఞవన్త, చక్ఖుమ, పాపిమ”ఇతిదస్సితనయేన ఆలపనప్పవత్తి వేదితబ్బా. ఏత్థ చ “గఙ్గాభాగీరథీ నామ, హిమవన్తా పభావితా”తి చ “కుతో ఆగతత్థ భన్తేతి, హిమవన్తా మహారాజా”తి చ దస్సనతో “గుణవన్తా”తి పఞ్చమియా ఏకవచనం కథితం. యథా **గుణవన్తు** సద్దస్స నామికపదమాలా యోజితా, ఏవం **ధనవన్తుబలవన్తా**దీనం **సతిమన్తు గతిమన్తా**దీనఞ్చ నామికపదమాలా యోజేతబ్బా.

ఇదాని **విద్వా**దిపదానం **గుణవా**పదేన సమానగతికత్తమ్పి సోతూనం పయోగేసు సమ్మోహాపగమత్థం ఏకదేసతో నిబ్బచనాదీహి సద్ధిం **విద్వన్తు**ఇచ్చాదిపకతిరూపస్స నామికపదమాలా వుచ్చతే – ఞాణసఙ్ఖాతో వేదో అస్స అత్థీతి విద్వా, పణ్డితో. ఏత్థ చ **విద్వా**సద్దస్స అత్థిభావే “ఇతి విద్వా సమం చరే”తిఆది ఆహచ్చపాఠో నిదస్సనం. అత్రాయం పదమాలా – విద్వా, విద్వా, విద్వన్తో. విద్వన్తం, విద్వన్తే. విద్వతా, విద్వన్తేన. సేసం సబ్బం నేయ్యం. వేదనావా, వేదనావా, వేదనావన్తో.

వేదనావన్తం, వేదనావన్తే. వేదనావతా, వేదనావన్తేన. సేసం సబ్బం నేయ్యం. ఏవం “సఞ్ఞావాచేతనావా సద్ధావా పఞ్ఞవా సబ్బావా”ఇచ్చాదీసుపి. ఏత్థ చ “వేదనావన్తం వా అత్తానం సబ్బావన్తం లోక”న్తిఆదీని నిదస్సనపదాని. తత్థ **సబ్బావన్త**న్తి సబ్బసత్తవన్తం, సబ్బసత్తయుత్తన్తి అత్థో. మజ్ఝేదీఘుఞ్ఞే ఇదం పదం. యేభుయ్యేన పన “పఞ్ఞవాపఞ్ఞవన్తో”తిఆదీని మజ్ఝేరస్సానిపి భవన్తి. యసస్సినో పరివారభూతా జనా అస్స అత్థీతి యసస్సివా, అథ వా యసస్సీ చ యసస్సివా చాతి యసస్సివా. ఏకదేససరూపేకసేసోయం. “యసస్సివా”తి పదస్స పన అత్థిభావే –

> “ఖత్తియో జాతిసమ్పన్నో, అభిజాతో యసస్సివా;
> ధమ్మరాజా విదేహానం, పుత్తో ఉప్పజ్జతే తవా”తి

ఇదం నిదస్సనం. “యసస్సివా, యసస్సివా, యసస్సివన్తో. యసస్సివన్తం” ఇచ్చాది నేతబ్బం. అత్థే దస్సనసీలం అత్థదస్సి, కిం తం? ఞాణం. అత్థదస్సి అస్స అత్థీతి **అత్థదస్సిమా,** ఏత్థ చ –

> “తం తత్థ గతిమా ధితిమా, ముతిమా అత్థదస్సిమా;
> సఙ్ఖాతా సబ్బధమ్మానం, విధురో ఏతదబ్రవీ”తి

ఇదమేతస్సత్థస్స సాధకం వచనం. “అత్థదస్సిమా, అత్థదస్సిమా, అత్థదస్సిమన్తో. అత్థదస్సిమన్తం” ఇచ్చాది నేతబ్బం. పాపం అస్స అత్థీతి **పాపిమా,** అకుసలరాసిసమన్నాగతో మారో. పుత్తా అస్స అత్థీతి **పుత్తిమా,** బహుపుత్తో. “సోచతి పుత్తేహి పుత్తిమా”తి ఏత్థ హి బహుపుత్తో “పుత్తిమా”తి వుచ్చతి. చన్దో అస్స అత్థీతి **చన్దిమా**. చన్దోతి చేత్థ చన్దవిమానమధిప్పేతం, చన్దవిమానవాసీ పన దేవపుత్తో “చన్దిమా”తి. తథా హి “చన్దో ఉగ్గతో, పమాణతో చన్దో ఆయామవిత్థారతో ఉబ్బేధతో చ ఏకూనపఞ్ఞాసయోజనో, పరిక్ఖేపతో తీహి యోజనేహి ఊనదియడ్ఢసతయోజనో”తిఆదీసు చన్దవిమానం “చన్దో”తి వుత్తం. “తథాగతం అరహన్తం, చన్దిమా సరణం గతో”తిఆదీసు పన చన్దదేవపుత్తో “చన్దిమా”తి. అపరో నయో – చన్దో అస్స అత్థీతి **చన్దిమా**. చన్దోతి చేత్థ చన్దదేవపుత్తో అధిప్పేతో, తన్నివాసట్ఠానభూతం పన చన్దవిమానం “చన్దిమా”తి. తథా హి “రాహు చన్దం పముఞ్చస్సు, చన్దో మణిమయవిమానే వసతీ”తిఆదీసు చన్దదేవపుత్తో “చన్దో”తి వుత్తో.

> “యో హవే దహరో భిక్ఖు, యుఞ్జతి బుద్ధసాసనే;
> సోమంలోకంపభాసేతి, అబ్భా ముత్తోవ చన్దిమా”తి

ఆదీసు పన తన్నివాసట్ఠానభూతం చన్దవిమానం “చన్దిమా”తి వుత్తం. ఇతి “చన్దో”తి చ “చన్దిమా”తి చ చన్దదేవపుత్తస్సపి చన్దవిమానస్సపి నామన్తి వేదితబ్బం. తత్ర “పాపిమా పుత్తిమా చన్దిమా”తి ఇమాని **పాప**సద్దాదితో “తదస్సత్థి” ఇచ్చేతస్మిం అత్థే పవత్తస్స **ఇమన్తు**పచ్చయస్స వసేన సిద్ధిముపాగతానీతి గహేతబ్బాని.

నను చ భో **మన్తు**పచ్చయవసేనేవ సాధేతబ్బానీతి? న, కత్థచిపి **అ**కారన్తతో **మన్తు**నో అభావా. నను చ భో ఏవం సన్తేపి **పాప పుత్త చన్ద**తో పఠమం ఇకారాగమం కత్వా తతో **మన్తు**పచ్చయం కత్వా సక్కా సాధేతున్తి? సక్కా రూపమత్తసిజ్ఝనతో, నయో పన సోభనో న హోతి. తథా హి **పాప పుత్తా**దితో **అ**కారన్తతో **ఇ**కారాగమం కత్వా **మన్తు**పచ్చయే విధియమానే అఞ్ఞేహి **గుణయసా**దీహి **అ**కారన్తేహి **ఇ**కారాగమం కత్వా **మన్తు**పచ్చయస్స కాతబ్బతాపసఙ్గో సియా. న హి అనేకేసు

పాళిసతసహస్సేసు కత్థచిపి **అ**కారన్తతో **గుణ యసా**దితో ఇకారాగమేన సద్ధిం **మన్తు**పచ్చయో దిస్సతి, అట్ఠానత్తా పన **పాప పుత్తా**దితో **అ**కారన్తతో **ఇ**కారాగమం అకత్వా **ఇమన్తు**పచ్చయే కతేయేవ "పాపిమా పుత్తిమా"తిఆదీని సిజ్ఝన్తీతి.

ఏవం సన్తేపి భో కస్మా **కచ్చాయన**ప్పకరణే **మన్తు**పచ్చయోవ వుత్తో, న **ఇమన్తు**పచ్చయోతి? ద్వయమ్పి వుత్తమేవ. కథం ఞాయతీతి చే? యస్మా తత్థ "తపాదితో సీ, దణ్డాదితో ఇక ఈ, మధ్వాదితో రో, గుణాదితో వన్తూ"తి ఇమాని చత్తారి సుత్తాని సన్నిహిత**తో**దన్తసద్దభావేన వత్వా మజ్ఝే "సత్యాదీహి మన్తూ"తి అఞ్ఞథా సుత్తం వత్వా తతో సన్నిహిత**తో**దన్తవసేన "సద్ధాదితో ణా"తి సుత్తం వుత్తం, తస్మా తత్థ "సత్యాదీహిమన్తూ"తి విసదిసం కత్వా వుత్తస్స సుత్తస్స వసేన **ఇమన్తు** పచ్చయో చ వుత్తోతి విఞ్ఞాయతి. **పకతి హేసాచరియానం యేన కేనచి ఆకారేన అత్తనో అధిప్పాయవిఞ్ఞాపనం**. ఏత్థ చ దుతియో అత్థో సరసన్ధివసేన గహేతబ్బో. తథా హిస్స "సత్యాదీహి మన్తూ"తి పఠమో అత్థో, "సత్యాదీహి ఇమన్తూ"తి దుతియో అత్థో. ఇతి "సేతో ధావతీ"తి పయోగే వియ "సత్యాదీహి మన్తూ"తి సుత్తే భిన్నసత్తిసమవేతవసేన అత్థద్వయపటిపత్తి భవతి, తస్మా పరమసుఖుమసుగమ్భీరత్థవతా అనేన సుత్తేన కత్థచి **సతి గతి సేతు గో**ఇచ్చాదితో **మన్తు**పచ్చయో ఇచ్ఛితో. కత్థచి **సతి పాప పుత్త**ఇచ్చాదితో **ఇమన్తు**పచ్చయో ఇచ్ఛితోతి దట్ఠబ్బం.

యస్మా పన **సతి**సద్దో **మన్తు**వసేన **గతిధీసేథుగో** ఇచ్చాదీహి, **ఇమన్తు**వసేన **పాపపుత్తా**దీహి చ సమానగతికత్తా తేసం పకారభావేన గహితో, తస్మా ఏవం సుత్తత్థో భవతి "సత్యాదీహి మన్తు సతిప్పకారేహి సద్దేహి **మన్తు**పచ్చయో హోతి **ఇమన్తు**పచ్చయో చ యథారహం 'తదస్సత్థి' ఇచ్చేతస్మిం అత్థే"తి. అయం పనేత్థ అధిప్పాయో – యథా "సతిమా"తి ఏత్థ సతీతి **ఇ**కారన్తతో **మన్తు**పచ్చయో హోతి, తథా "గతిమా, ధీమా, సేతుమా, గోమా"తిఆదీసు **ఇ**కారన్త **ఈ**కారన్త **ఉ**కారన్త**ని**చ్చో**కారన్తతో **మన్తు**పచ్చయో హోతి. యథా చ "సతిమా"తి ఏత్థ "సతీ"తి **ఇ**కారన్తతో **ఇమన్తు**పచ్చయో హోతి, తథా "గతిమా, పాపిమా, పుత్తిమా"తిఆదీసు **ఇ**కారన్త **అ**కారన్తతో **ఇమన్తు**పచ్చయో హోతి. ఏవం సతిప్పకారేహి సద్దేహి యథాసమ్భవం **మన్తు ఇమన్తు**పచ్చయా హోన్తీతి.

యజ్జేవం పచ్చయద్వయవిధాయకం "దణ్డాదితో ఇక ఈ"తి సుత్తం వియ "సత్యాదితో ఇమన్తు మన్తూ"తి వత్తబ్బం, కస్మా నావోచాతి? తథా అవచనే కారణమత్థి. యది హి "దణ్డాదితో ఇక ఈ"తి సుత్తం వియ "సత్యాదితో ఇమన్తు మన్తూ"తి సుత్తం వుత్తం సియా, ఏకక్ఖణేయేవ **ఇమన్తు మన్తూనం** వచనేన **దణ్డ**సద్దతో సమ్భూతం "దణ్డికో దణ్డీ"తి రూపద్వయమివ **సతిగతి**ఆదితోపి విసదిసరూపద్వయమిచ్ఛితబ్బం సియా, తఞ్చ నత్థి, తస్మా "సత్యాదితో ఇమన్తు మన్తూ"తి న వుత్తం. అపిచ తథా వుత్తే బవ్హక్ఖరతాయ గన్థగరుతా సియా. యస్మా చ సుత్తేన నామ అప్పక్ఖరేన అసన్దిద్ధేన సారవన్తేన గూళ్హనిన్నయేన సబ్బతోముఖేన అనవజ్జేన భవితబ్బం. **కచ్చాయనే** చ యేభుయ్యేన తాదిసాని గమ్భీరత్థాని సువిసదఞాణవిసయభూతాని సుత్తాని దిస్సన్తి "ఉపాఝధికిస్సరవచనే, సరా సరే లోప"న్తిఆదీని, ఇదమ్పి తేసమఞ్ఞతరం, తస్మా "సత్యాదితో ఇమన్తు మన్తూ"తి న వుత్తం. ఏవం సుత్తోపదేసే అకతేపి **ఇమన్తు**నోపి గహణత్థం భిన్నసత్తిసమవేతవసేన "సత్యాదీహి మన్తూ"తి వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

అపరో నయో – "తపాదితో సీ"తిఆదీసు **తో**దన్తసద్దస్స బహువచనన్తతా న సుట్ఠు పాకటా **తో**పచ్చయస్స ఏకత్థబవ్హత్థేసు వత్తనతో, "సత్యాదీహి మన్తూ"తి ఏత్థ పన **హి**సద్దస్స బహువచనత్థతా అతీవ పాకటా, తస్మా బహువచనగ్గహణేన **ఇమన్తు** పచ్చయో హోతీతిపి దట్ఠబ్బం. నను చ భో వినాపి **ఇమన్తు**పచ్చయేన పాపమస్సత్థీతి పాపీ, పాపీ ఏవ పాపిమాతి సకత్థే **మా**పచ్చయే కతేయేవ "పాపిమా పుత్తిమా"తిఆదీని సిజ్ఝన్తి "ఛట్ఠమో సో పరాభవో"తి ఏత్థ

మపచ్చయేన “ఛట్ఠమో”తి పదం వియాతి? అతినయఞ్ఞూ భవం, అతినయఞ్ఞూ నామాతి భవం వత్తబ్బో, న పన భవం సద్దగతిం జానాతి, సద్దగతియో చ నామ బహువిధా. తథా హి ఛట్ఠోయేవ ఛట్ఠమో, “సుత్తమేవ సుత్తన్తో”తిఆదీసు **పురిస**నయేన యోజేతబ్బా సద్దగతి, “దేవోయేవ దేవతా”తిఆదీసు **కఞ్ఞా**నయేన యోజేతబ్బా సద్దగతి, “దిట్ఠి ఏవ దిట్ఠిగత”న్తిఆదీసు **చిత్త**నయేన యోజేతబ్బా సద్దగతి. ఏవంవిధాసు సద్దగతీసు “పాపీ ఏవ పాపిమా”తిఆదికం కతరం సద్దగతిం వదేసి? “సత్థా రాజా బ్రహ్మా సఖా అత్తా సా పుమా”తిఆదీసు చ కతరం సద్దగతిం వదేసి? కతరసద్దన్తోగధం కతరాయ చ నామికపదమాలాయం యోజేతబ్బం మఞ్ఞసీతి? సో ఏవం పుట్ఠో అద్ధా ఉత్తరి కిఞ్చి అదిస్వా తుణ్హీ భవిస్సతి, తస్మా తాదిసో నయో న గహేతబ్బో. తాదిసస్మిఞ్హి నయే “పాపిమతా పాపిమతో”తిఆదీని రూపాని న సిజ్ఝన్తి, **ఇమన్తు**పచ్చయనయేన పన సిజ్ఝన్తి, తస్మా అయమేవ నయో పసత్థతరో ఆయస్మన్తేహి సమ్మా చిత్తే ఠపేతబ్బో. అత్రిదం నిదస్సనం –

> “జయో హి బుద్ధస్స సిరీమతో అయం,
> మారస్స చ పాపిమతో పరాజయో;
> ఉగ్ఘోసయుం బోధిమణ్డే పమోదితా,
> జయం తదా దేవగణా మహేసినో”తి చ,

“సాఖాపత్తఫలూపేతో, ఖన్ధిమావమహాదుమో”తి చ.

పాపిమా, పాపిమా, పాపిమన్తో. పాపిమన్తం. సేసం నేయ్యం, ఏస నయో “ఖన్ధిమా, పుత్తిమా”తిఆదీసుపి.

ఇదాని యథాపావచనం కిఞ్చిదేవ **హిమవన్తు సతిమన్తా**దీనం విసేసం బ్రూమ. హిమవన్తోవ పబ్బతో. సతిమం భిక్ఖుం. బన్ధుమం రాజానం. చన్దిమం దేవపుత్తం. సతిమస్స భిక్ఖునో. బన్ధుమస్స రఞ్ఞో. ఇద్ధిమస్స చ పరస్స చ ఏకక్ఖణే చిత్తం ఉప్పజ్జతి. ఇచ్చాది విసేసో వేదితబ్బో. అపిచేత్థ “ఆయస్మన్తా”తి ద్విన్నం వత్తబ్బవచనం, “ఆయస్మన్తో”తి బహూనం వత్తబ్బవచనన్తి అయమ్పి విసేసో వేదితబ్బో. తథా హి “ద్విన్నం ఆరోచేన్తేన ‘ఆయస్మన్తా ధారేన్తూ’తి, తిణ్ణం ఆరోచేన్తేన ‘ఆయస్మన్తో ధారేన్తూ’తి వత్తబ్బ”న్తి వుత్తం. “తిణ్ణ”న్తి చేత్థ కథాసీసమత్తం, తేన చతున్నమ్పి పఞ్చన్నమ్పి అతిరేకసతానమ్పీతి దస్సితం హోతి. బహవోహి ఉపాదాయ “ఉద్దిట్ఠా ఖో ఆయస్మన్తో చత్తారో పారాజికా ధమ్మా”తిఆదికా పాళియో ఠపితా. తత్థ “ఆయస్మన్తా”తిదం వినయవోహారవసేన ద్వేయేవ సన్ధాయ వుత్తత్తా న సబ్బసాధారణం. వినయవోహారఞ్హి వజ్జేత్వా అఞ్ఞస్మిం వోహారే న పవత్తతి. “ఆయస్మన్తో”తిదం పన సబ్బత్థ పవత్తతీతి ద్విన్నం విసేసో వేదితబ్బో.

తత్ర “హిమవన్తో”తి ఇదం యేభుయ్యేనేకవచనం భవతి, కత్థచి బహువచనమ్పి, తేనాహ **నిరుత్తిపిటకే** థేరో “హిమవా తిట్ఠతి, హిమవన్తో తిట్ఠన్తీ”తి. “హిమవన్తోవ పబ్బతో”తి అయం ఏకవచననయో యథారుతపాళివసేన గహేతబ్బో. యథారుతపాళి చ నామ –

> “దూరే సన్తో పకాసన్తి, హిమవన్తోవ పబ్బతో;
> అసన్తేత్థ న దిస్సన్తి, రత్తిం ఖిత్తా యథా సరా.

అహం తేన సమయేన, నాగరాజా మహిద్ధికో;
అతులో నామ నామేన, పుఞ్ఞవన్తో జుతిన్ధరో.

గతిమన్తో సతిమన్తో, ధితిమన్తో చ సో ఇసి;
సద్ధమ్మధారకో థేరో, ఆనన్దో రతనాకరో”

ఇచ్చాది. ఏత్థ “పుఞ్ఞవన్తో”తిఆదీని అనేకేసు ఠానేసు బహువచనభావేన పునప్పునం వదన్తానిపి కత్థచి ఏకవచనాని హోన్తి, ఏకవచనభావో చ నేసం గాథావిసయే దిస్సతి, తస్మా తాని యథాపావచనం గహేతబ్బాని.

ఏవం **హిమవన్తుసతిమన్తు**సద్దాదీనం విసేసం ఞత్వా పున లిఙ్గన్తవసేన ద్విలిఙ్గికపదానమత్థో చ పకతిరూపస్స నామికపదమాలా చ పదానం సదిసాసదిసతా చ వవత్థపేతబ్బా.

తత్ర హి “సిరిమా”తి పదం సుతిసామఞ్ఞవసేన లిఙ్గద్వయే వత్తనతో ద్విధా భిజ్జతి. “సిరిమా పురిసో”తి హి అత్థే **ఆ**కారన్తం పుల్లిఙ్గం, “సిరిమా నామ దేవీ”తి అత్థే **ఆ**కారన్తం ఇత్థిలిఙ్గం, ఉభయమ్పేతం **ఉ**కారన్తతాపకతికా. అథ వా పన పచ్ఛిమం **ఆ**కారన్తతాపకతికం, సిరీ యస్స అత్థి సో సిరిమాతి పుల్లిఙ్గవసేన నిబ్బచనం, సిరీ యస్సా అత్థి సా సిరిమాతి ఇత్థిలిఙ్గవసేన నిబ్బచనం. అత్రిమాని కిఞ్చాపి సుతివసేన నిబ్బచనత్థవసేన చ అఞ్ఞమఞ్ఞం సమానత్థాని, తథాపి పురిసపదత్థఇత్థిపదత్థవాచకత్తా భిన్నత్థానీతి వేదితబ్బాని. ఏస నయో అఞ్ఞేసుపి ఈదిసేసు ఠానేసు నేతబ్బో. సిరిమా, సిరిమా, సిరిమన్తో. సిరిమన్తం, సిరిమన్తే. సిరిమతా, సిరిమన్తేన. **గుణవన్తు**సద్దస్సేవ నామికపదమాలా. సిరిమా, సిరిమా, సిరిమాయో. సిరిమం, సిరిమా, సిరిమాయో. సిరిమాయ. వక్ఖమానక**ఞ్ఞా**నయేన ఞేయ్యా. ఏవం ద్విధా భిన్నానం సమానసుతికసద్దానం నామికపదమాలాసు పదానం సదిసాసదిసతా వవత్థపేతబ్బా. సమాననిబ్బచనత్థస్సపి హి అసమానసుతికస్స “సిరిమా”తి సద్దస్స నామికపదమాలాయం పదానం ఇమేహి పదేహి కాచిపి సమానతా న లబ్భతి. అత్రిదం వుచ్చతి –

“సిరిమా”తి పదం ద్వేధా, పుమిత్థీసు పవత్తితో;
భిజ్జతీతి విభావేయ్య, ఏత్థ పుల్లిఙ్గమిచ్ఛితం.

ఇతి **అభిభవితా** పదేన విసదిసాని **గుణవాసతిమా**దీని పదాని దస్సితాని సద్ధిం నామికపదమాలాహి. ఇదాని అపరానిపి తబ్బిసదిసాని పదాని దస్సేస్సామ సద్ధిం నామికపదమాలాహి. సేయ్యథిదం?

రాజా బ్రహ్మా సఖా అత్తా, ఆతుమా సా పుమా రహా;
దళ్హధమ్మా చ పచ్చక్ఖ-ధమ్మా చ వివటచ్ఛదా.

వత్తహా చ తథా వుత్త-సిరా చేవ యువాపి చ;
మఘవ అద్ధ ముద్ధాది, విఞ్ఞాతబ్బా విభావినా.

ఏత్థ “సా”తి పదమేవ **ఆ**కారన్తతాపకతికమాకారన్తం, సేసాని పన **అ**కారన్తతాపకతికాని **ఆ**కారన్తాని.

రాజా, రాజా, రాజానో. రాజానం, రాజం, రాజానో. రఞ్ఞా, రాజినా, రాజూహి, రాజూభి. రఞ్ఞో, రాజినో, రఞ్ఞం, రాజూనం, రాజానం. రఞ్ఞా, రాజూహి, రాజూభి. రఞ్ఞో, రాజినో, రఞ్ఞం, రాజూనం, రాజానం. రఞ్ఞే, రాజిని, రాజూసు. భో రాజ, భవన్తో రాజానో, భవన్తో రాజా ఇతి వా, అయమమ్హాకం రుచి.

నిరుత్తిపిటకాదీసు "రాజా"తి బహువచనం న ఆగతం, **చూళనిరుత్తియం** పన ఆగతం. కిఞ్చాపి నిరుత్తిపిటకాదీసు న ఆగతం, తథాపి "నేతాదిసా సఖా హోన్తి, లబ్భా మే జీవతో సఖా"తి పాళియం బహువచనేకవచనవసేన "సఖా"తి పదస్స దస్సనతో "రాజా"తి బహువచనం ఇచ్ఛితబ్బమేవ. తథా "బ్రహ్మా, అత్తా"ఇచ్చాదీనిపి బహువచనాని తగ్గతికత్తా వినా కేనచి రూపవిసేసేన.

ఏత్థ చ "గహపతికో నామ ఠపేత్వా రాజం రాజభోగం బ్రాహ్మణం అవసేసో గహపతికో నామా"తి దస్సనతో రాజన్తి వుత్తం, ఇదం పన నిరుత్తిపిటకే న ఆగతం. "సబ్బదత్తేన రాజినా"తి దస్సనతో "రాజినా"తి వుత్తం. "ఆరాధయతి రాజానం, పూజం లభతి భత్తుసూ"తి దస్సనతో చతుత్థీఛట్ఠీవసేన "రాజాన"న్తి వుత్తం. **కచ్చాయనరూపసిద్ధి**గన్థేసు పన "రాజేన, రాజేహి, రాజేభి. రాజేసూ"తి పదాని వుత్తాని. చూళనిరుత్తినిరుత్తిపిటకేసు తాని నాగతాని, అనాగతభావోయేవ తేసం యుత్తతరో పాళియం అదస్సనతో, తస్మా ఏత్థేతాని అమ్హేహి న వుత్తాని. పాళినయే హి ఉపపరిక్ఖియమానే ఈదిసాని పదాని సమాసేయేవ పస్సామ, న పనాఞ్ఞత్ర, అత్రిమే పయోగా – "ఆవుత్థం ధమ్మరాజేనా"తి చ, "సివిరాజేన పేసితో"తి చ, "పజాపతిస్స దేవరాజస్స ధజగ్గ"న్తి చ, "నిక్ఖమన్తే మహారాజే, సివీనం రట్ఠవడ్ఢనే"తి చ, ఏవం పాళినయే ఉపపరిక్ఖియమానే "రాజేనా"తిఆదీని సమాసేయేవ పస్సామ, న కేవలం పాళినయే పోరాణట్ఠకథానయేపి ఉపపరిక్ఖియమానే సమాసేయేవ పస్సామ, న పనాఞ్ఞత్ర, ఏవం సన్తేపి సుట్ఠు ఉపపరిక్ఖితబ్బమిదం ఠానం. కో హి నామ సాట్ఠకథే తేపిటకే బుద్ధవచనే సబ్బసో నయం సల్లక్ఖేతుం సమత్థో అఞ్ఞత్ర పభిన్నపటిసమ్భిదేహి ఖీణాసవేహి.

ఏత్థ చ సమాసన్తగత**రాజ**-సద్దస్స నామికపదమాలాయో ద్విధా వుచ్చన్తే **ఓకారన్తాకారన్త**వసేన. **తత్రో**కారన్తా "మహారాజో యువరాజో సివిరాజో ధమ్మరాజో"ఇచ్చేవమాదయో భవన్తి. **ఆ**కారన్తా పన "మహారాజా యువరాజా సివిరాజా ధమ్మరాజా"ఇచ్చేవమాదయో. ఏత్థ కిఞ్చాపి పాళియం పోరాణట్ఠకథాసు చ "మహారాజో"తిఆదీని న సన్తి, తథాపి "సబ్బమిత్తో సబ్బసఖో, సబ్బభూతానుకమ్పకో"తి పాళియం "సబ్బసఖో"తి దస్సనతో "మహారాజో"తిఆదీనిపి అవస్సమిచ్ఛితబ్బాని. తథా హి సమాసేసు "ధమ్మరాజేన, ధమ్మరాజస్సా"తిఆదీని దిస్సన్తి. ఏతాని ఓకారన్తరూపాని ఏవ, **నా**కారన్తరూపాని. మహారాజో, మహారాజా. మహారాజం, మహారాజే. మహారాజేన, మహారాజేహి, మహారాజేభి. మహారాజస్స, మహారాజానం. మహారాజా, మహారాజస్మా, మహారాజమ్హా, మహారాజేహి, మహారాజేభి. మహారాజస్స, మహారాజానం. మహారాజే, మహారాజస్మిం, మహారాజమ్హి, మహారాజేసు. భో మహారాజ, భవన్తో మహారాజా . **కచ్చాయనచూళనిరుత్తి**నయేహి పన "భో మహారాజా"ఇతి ఏకవచనబహువచనానిపి దట్ఠబ్బాని. యథా "మహారాజో"తి **ఓ**కారన్తపదస్స వసేన, ఏవం "సివిరాజో ధమ్మరాజో దేవరాజో"తిఆదీనమ్పి **ఓ**కారన్తపదానం వసేన పకతిరూపస్స నామికపదమాలా యోజేతబ్బా.

అయం **పనా**కారన్తవసేన నామికపదమాలా –

మహారాజా, మహారాజా, మహారాజానో. మహారాజానం, మహారాజం, మహారాజానో. మహారఞ్ఞా, మహారాజినా, మహారాజూహి, మహారాజూభి. మహారఞ్ఞో, మహారాజినో, మహారఞ్ఞం, మహారాజూనం. మహారఞ్ఞా, మహారాజూహి, మహారాజూభి. మహారఞ్ఞో, మహారాజినో, మహారఞ్ఞం, మహారాజూనం. మహారఞ్ఞే, మహారాజిని, మహారాజూసు. భో మహారాజ, భవన్తో మహారాజానో.

ఇధాపి పకరణద్వయనయేన "భో మహారాజా" ఇతి ఏకవచనబహువచనానిపి దట్ఠబ్బాని. యథా చ "మహారాజా"తి **ఆ**కారన్తపదస్స వసేన, ఏవం "సివిరాజా, ధమ్మరాజా, దేవరాజా"తిఆదీనమ్పి **ఆ**కారన్తపదానం వసేన పకతిరూపస్స నామికపదమాలా యోజేతబ్బా.

ఇధ అపరాపి అత్థస్స పాకటీకరణత్థం క్రియాపదేహి సద్ధిం యోజేత్వా **ఆకారన్తోకారన్తానం** మిస్సకవసేన నామికపదమాలా వుచ్చతే –

మహారాజా, మహారాజో తిట్ఠతి, మహారాజానో, మహారాజా తిట్ఠన్తి. మహారాజానం, మహారాజం పస్సతి, మహారాజానో, మహారాజే పస్సతి. మహారఞ్ఞా, మహారాజినా, మహారాజేన కతం, మహారాజూహి, మహారాజూభి, మహారాజేహి, మహారాజేభి కతం. మహారఞ్ఞో, మహారాజినో, మహారాజస్స దీయతే, మహారఞ్ఞా, మహారాజా, మహారాజస్మా, మహారాజమ్హా నిస్సటం, మహారాజూహి, మహారాజూభి, మహారాజేహి , మహారాజేభి నిస్సటం. మహారఞ్ఞో, మహారాజినో, మహారాజస్స పరిగ్గహో, మహారఞ్ఞం, మహారాజూనం, మహారాజానం పరిగ్గహో. మహారఞ్ఞే, మహారాజిని, మహారాజే, మహారాజస్మిం, మహారాజమ్హి పతిట్ఠితం, మహారాజూసు, మహారాజేసు పతిట్ఠితం. భో మహారాజ త్వం తిట్ఠ, భోన్తో మహారాజానో, మహారాజా తుమ్హే తిట్ఠథాతి. ఏవం "యువరాజా, యువరాజో"తిఆదీసుపి.

కేచేత్థ వదేయ్యుం "కస్మా పకరణకత్తునా ఇమస్మిం ఠానే మహన్తో వాయామో చ మహన్తో చ పరక్కమో కతో, నన్వేతేసుపి పదేసు కానిచి బుద్ధవచనే విజ్జన్తి, కానిచి న విజ్జన్తీతి? విఞ్ఞూహి తే ఏవం వత్తబ్బా "పకరణకత్తారేనేత్థ నో చ మహన్తో వాయామో నో చ మహన్తో పరక్కమో సాట్ఠకథే నవఙ్గే సత్థుసాసనే సద్దేసు చ అత్థేసు చ సోతారానం సుట్ఠు కోసల్లుప్పాదనేన సాసనస్సోపకారత్థం కతో, యాని చేతాని తేన పదాని దస్సితాని, ఏతేసు కానిచి బుద్ధవచనే విజ్జన్తి, కానిచి న విజ్జన్తి. ఏత్థ యాని బుద్ధవచనే విజ్జన్తి, తాని విజ్జమానవసేన గహితాని. యాని న విజ్జన్తి, తాని పోరాణట్ఠకథాదీసు విజ్జమానవసేన పాళినయవసేన చ గహితానీ"తి. అత్రాయం సఙ్ఖేపతో అధిప్పాయవిభావనా –

"ఇదం వత్వా మహారాజా, కంసో బారాణసిగ్గహో;
ధనుం తూణిఞ్చ నిక్ఖిప్ప, సంయమం అజ్ఝుపాగమీ"తి

ఇదం **ఆ**కారన్తస్స **మహారాజ**సద్దస్స నిదస్సనం. యస్మా "సబ్బసఖో"తి పాళి విజ్జతి, తస్మా తేన నయేన "మహారాజో"తిపి **ఓ**కారన్తో దిట్ఠో నామ హోతి **పురిస**నయేన యోజేతబ్బో చ. తేనేవ చ "తమబ్రవి మహారాజా. నిక్ఖమన్తే మహారాజే"తిఆదీని దిస్సన్తి.

ఏవం **మహారాజ**సద్దస్స **ఓ**కారన్తత్తే సిద్ధే "మహారాజా, మహారాజస్మా, మహారాజమ్హా"తి పఞ్చమియా ఏకవచనఞ్చ "మహారాజే, మహారాజస్మిం, మహారాజమ్హీ"తి సత్తమియా ఏకవచనఞ్చ సిద్ధాని ఏవ హోన్తి పాళియం అవిజ్జమానానమ్పి

నయవసేన గహేతబ్బత్తా. “రాజేన, రాజస్సా”తిఆదీని పన నయవసేన గహేతబ్బాని న హోన్తి. కస్మాతి చే? యస్మా “రాజా బ్రహ్మా సఖా అత్తా”ఇచ్చేవమాదీని “పురిసో ఉరగో”తిఆదీని వియ అఞ్ఞమఞ్ఞం సబ్బథా సదిసాని న హోన్తి. తథా హి నేసం “రఞ్ఞా బ్రహ్మునా సఖినా అత్తనా అత్తేన సానా పుమునా”తిఆదీని విసదిసానిపి రూపాని భవన్తి, తస్మా తాని న సక్కా నయవసేన జానితుం. ఏవం దుజ్జానత్తా పన పాళియం పోరాణట్ఠకథాసు చ యథారుతపదానేవ గహేతబ్బాని. **మహారాజ**సద్దాదీనం పన **ఓ**కారన్తభావే సిద్ధేయేవ “**పురిస**నయోగధా ఇమే సద్దా”తి నయగ్గహణం దిస్సతి, తస్మా అమ్హేహి నయవసేన “మహారాజా, మహారాజస్మా”తిఆదీని వుత్తాని. యథా హి –

> “ఏతఞ్హి తే దురాజానం, యం సేసి మతసాయికం;
> యస్స తే కడ్ఢమానస్స, హత్థా దణ్డోన ముచ్చతీ”తి

ఏత్థ “హత్థా”తి, “అత్తదణ్డా భయం జాత”న్తి ఏత్థ పన “దణ్డా”తి చ **ఓ**కారన్తస్స పఞ్చమియేకవచనస్స దస్సనతో “ఉరగా, పటఙ్గా, విహగా”తిఆదీనిపి **ఓ**కారన్తాని పఞ్చమియేకవచనాని గహేతబ్బాని హోన్తి. యథా చ “దారిని మాతిమఞ్ఞవ్హో, సిఙ్గాలో మమ పాణదో”తి ఏత్థ “మఞ్ఞవ్హో”తి, “సుద్ధా సుద్ధేహి సంవాసం, కప్పయవ్హో పతిస్సతా”తి ఏత్థ పన “కప్పయవ్హో”తి చ క్రియాపదస్స దస్సనతో “గచ్ఛవ్హో, భుఞ్జవ్హో, సయవ్హో”తిఆదీనిపి గహేతబ్బాని హోన్తి. గణ్హన్తి చ తాదిసాని పదరూపాని సాసనే సుకుసలా కుసలా, తస్మా అమ్హేహిపి నయగ్గాహవసేన “మహారాజా , మహారాజస్మా”తిఆదీని వుత్తాని. నయగ్గాహవసేన పన గహణే అసతి కథం నామికపదమాలా పరిపుణ్ణా భవిస్సన్తి, సతియేవ తస్మిం పరిపుణ్ణా భవన్తి.

తథా హి బుద్ధవచనే అనేకసతసహస్సాని నామికపదాని క్రియాపదాని చ పాటిఏక్కం పాటిఏక్కం ఏకవచనబహువచనకాహి సత్తహి అట్ఠహి వా నామవిభత్తీహి ఛన్నవుతియా చ ఆఖ్యాతికవచనేహి యోజితాని న సన్తి, నయవసేన పన సన్తియేవ, ఇతి నయవసేన “మహారాజా, మహారాజస్మా”తిఆదీని అమ్హేహి ఠపితాని. “మహారాజా తిట్ఠన్తి, మహారాజా తుమ్హే తిట్ఠథా”తి ఇమాని పన “అథ ఖో చత్తారో మహారాజా మహతియా చ యక్ఖసేనాయ మహతియా చ కుమ్భణ్డసేనాయా”తి దస్సనతో,

> “చత్తారో తే మహారాజా, సమన్తా చతురో దిసా;
> దద్దళ్హమానా అట్ఠంసు, వనే కాపిలవత్థవే”తి

దస్సనతో చ వుత్తాని. “మహారాజ”న్తిఆదీనిపి పాళిఞ్చ పాళినయఞ్చ దిస్వా ఏవ వుత్తాని. అసమాసే “రాజం, రాజేనా”తిఆదీని న పస్సామ, తస్మా సుట్ఠు విచారేతబ్బమిదం ఠానం. ఇదఞ్హి దుద్దసం వీరజాతినా జానితబ్బట్ఠానం. సచే పనాయస్మన్తో బుద్ధవచనే వా పోరాణికాసు వా అట్ఠకథాసు అసమాసే “రాజం, రాజేనా”తిఆదీని పస్సేయ్యాథ, తదా సాధుకం మనసి కరోథ. కో హి నామ సబ్బప్పకారేన బుద్ధవచనే వోహారప్పభేదం జానితుం సమత్థో అఞ్ఞత్ర పభిన్నపటిసమ్భిదేహి మహాఖీణాసవేహి.

వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

> “వీతతణ్హో అనాదానో, నిరుత్తిపదకోవిదో;
> అక్ఖరానం సన్నిపాతం, జఞ్ఞా పుబ్బాపరాని చా”తి.

బ్రహ్మా , బ్రహ్మా, బ్రహ్మానో. బ్రహ్మానం, బ్రహ్మం, బ్రహ్మానో. బ్రహ్మునా, బ్రహ్మేహి, బ్రహ్మేభి, బ్రహ్మూహి, బ్రహ్మూభి. బ్రహ్మస్స, బ్రహ్మునో, బ్రహ్మానం, బ్రహ్మూనం. బ్రహ్మునా, బ్రహ్మేహి, బ్రహ్మేభి, బ్రహ్మూహి, బ్రహ్మూభి. బ్రహ్మస్స, బ్రహ్మునో, బ్రహ్మానం, బ్రహ్మూనం. బ్రహ్మని, బ్రహ్మేసు, భో బ్రహ్మ, భో బ్రహ్మే, భవన్తో బ్రహ్మానో.

యమకమహాథేరరుచియా "భో బ్రహ్మే"ఇతి బహువచనం వా. ఏత్థ పన "పణ్డితపురిసేహి దేవేహి బ్రహ్మూహీ"తి **టీకా**వచనస్స దస్సనతో, "బ్రహ్మూనం వచీఘోసో హోతీ"తి చ "బ్రహ్మూనం విమానాదీసు ఛన్దరాగో కామాసవో న హోతీ"తి చ **అట్ఠకథా**వచనస్స దస్సనతో, "విహింససఞ్ఞీ పగుణం న భాసిం, ధమ్మం పణీతం మనుజేసు బ్రహ్మే"తి ఆహచ్చభాసితస్స చ దస్సనతో "బ్రహ్మూహి, బ్రహ్మూభి, బ్రహ్మూనం, బ్రహ్మే"తి పదాని వుత్తాని, ఏతాని చూళనిరుత్తినిరుత్తిపిటకకచ్చాయనేసు న ఆగతాని.

సఖా, సఖా, సఖినో, సఖానో, సఖాయో. సఖం, సఖారం, సఖానం, సఖినో, సఖానో, సఖాయో. సఖినా, సఖారేహి, సఖారేభి, సఖేహి, సఖేభి. సఖిస్స, సఖినో, సఖీనం, సఖారానం, సఖానం. సఖారస్మా, సఖినా, సఖారేహి, సఖారేభి, సఖేహి, సఖేభి. సఖిస్స, సఖినో, సఖీనం, సఖారానం, సఖానం. సఖే, సఖేసు, సఖారేసు. భో సఖ, భో సఖా, భో సఖి, భో సఖీ, భో సఖే, భవన్తో సఖినో, సఖానో, సఖాయో.

యమకమహాథేరమతేన "భో సఖా"ఇతి బహువచనం వా. పాళియం పన **సువణ్ణకక్కటజాతకే** "హరే సఖా కిస్స ను మం జహాసీ"తి దీఘవసేన వుత్తో **సఖా**సద్దో ఆలపనేకవచనం, తస్మా యమకమహాథేరనయో న యుజ్జతీతి చే ? నో న యుజ్జతి. యస్మా "నేతాదిసా సఖా హోన్తి, లబ్భా మే జీవతో సఖా"తి **మనోజజాతకే సఖా**సద్దో ఏకవచనమ్పి హోతి బహువచనమ్పి. తథా హి తత్థ పఠమపాదే బహువచనం, దుతియపాదే పనేకవచనం, తస్మా యమకమహాథేరేన పచ్చత్తాలపనబహువచనట్ఠానే **సఖా**సద్దో వుత్తో. ఏత్థ చ "సబ్బమిత్తో సబ్బసఖో, సబ్బభూతానుకమ్పకో"తి పాఠానులోమేన సమాసే లబ్భమానస్స **సఖ**సద్దస్స నామికపదమాలా భవతి "సబ్బసఖో, సబ్బసఖా, సబ్బసఖం, సబ్బసఖే"తిఆదినా **పురిస**నయేన. తత్రాయం సమాసవిగ్గహో – సబ్బేసం జనానం సఖా, సబ్బే వా జనా సఖినో ఏతస్సాతి సబ్బసఖో, యథా సబ్బవేరీతి.

అత్తా, అత్తా, అత్తానో. అత్తానం, అత్తం, అత్తానో. అత్తనా, అత్తేన, అత్తనేహి, అత్తనేభి. అత్తనో, అత్తానం. అత్తనా, అత్తనేహి, అత్తనేభి. అత్తనో, అత్తానం. అత్తని, అత్తనేసు. భో అత్త, భవన్తో అత్తా, భోన్తో అత్తానో.

ఏత్థ పన అత్తం నిరఙ్కత్వాన పియాని సేవతి.

"సచే గచ్ఛసి పఞ్చాలం, ఖిప్ప'మత్తం జహిస్ససి;
మిగం పన్థానుపన్నంవ, మహన్తం భయమేస్సతీ"తి

పాళీసు "అత్త"న్తి దస్సనతో "అత్త"న్తి ఇధ వుత్తం, "అత్తేన వా అత్తనియేన వా"తి పాళిదస్సనతో పన "అత్తేనా"తి. **చూళనిరుత్తియం** పన "అత్తస్సా"తి చతుత్థీఛట్ఠీనమేకవచనం ఆగతం, ఏతం కచ్చాయనే నిరుత్తిపిటకే చ న దిస్సతి. కత్థచి పన "అత్తేసూ"తి ఆగతం. సబ్బానేతాని సాట్ఠకథం జినతన్తిం ఓలోకేత్వా గహేతబ్బాని.

“ఆతుమా , ఆతుమా, ఆతుమానో. ఆతుమానం, ఆతుమం, ఆతుమానో. ఆతుమేన, ఆతుమేహి, ఆతుమేభీ”తిఆదినా **పురిస**నయేన వత్వా “భో ఆతుమ, భవన్తో ఆతుమా, ఆతుమానో”తి వత్తబ్బం.

తత్ర **అత్త**సద్దస్స సమాసే “భావితత్తో, భావితత్తా. భావితత్తం, భావితత్తే. భావితత్తేన, భావితత్తేహి, భావితత్తేభీ”తి **పురిస**నయేనేవ నామికపదమాలా యోజేతబ్బా.

సా, సా, సానో. సానం, సానే. సానా, సానేహి, సానేభి. సాస్స, సానం. సానా, సానేహి, సానేభి. సాస్స, సానం. సానే, సానేసు. భో సా, భవన్తో సానో. **సా** వుచ్చతి సునఖో.

ఏత్థ చ “న యత్థ సా ఉపట్ఠితో హోతి. సావ వారేన్తి సూకర”న్తి నిదస్సనపదాని. కేచి పన **సా**సద్దస్స దుతియాతతియాదీసు “సం, సే. సేనా”తిఆదీని రూపాని వదన్తి, తం న యుత్తం. న హి తాని “సం, సే. సేనా”తిఆదీని రూపాని బుద్ధవచనే చేవ అట్ఠకథాదీసు చ నిరుత్తిపిటకే చ దిస్సన్తి. ఏవం పన **నిరుత్తిపిటకే** వుత్తం “సా తిట్ఠతి, సానో తిట్ఠన్తి. సానం పస్సతి, సానే పస్సతి. సానా కతం, సానేహి కతం, సానేభి కతం. సాస్స దీయతే, సానం దీయతే. సానా నిస్సటం, సానేహి నిస్సటం, సానేభి నిస్సటం. సాస్స పరిగ్గహో, సానం పరిగ్గహో. సానే పతిట్ఠితం, సానేసు పతిట్ఠితం. భో సా, భవన్తో సానో”తి, తస్మా నిరుత్తిపిటకే వుత్తనయేనేవ నామికపదమాలా గహేతబ్బా.

అత్రిదం వత్తబ్బం – యథా “సేహి దారేహి అసన్తుట్ఠో”తిఆదీసు పుల్లిఙ్గే వత్తమానస్స “సకో”ఇతి అత్థవాచకస్స ససద్దస్స “అత్తనో అయన్తి సో”తి ఏతస్మిం అత్థే “సో, సా. సం, సే. సేన, సేహి, సేభి. సస్స, సానం. సా, సస్మా, సమ్హా, సేహి, సేభి. సస్స, సానం. సే, సస్మిం, సమ్హి, సేసూ”తి **పురిస**నయేన రూపాని భవన్తి, న తథా సునఖవాచకస్స **సా**సద్దస్స రూపాని భవన్తి. యథా వా “హింసన్తి అత్తసమ్భూతా, తచసారంవ సం ఫలం. సాని కమ్మాని తప్పేన్తి, కోసలం సేనసన్తుట్ఠం, జీవగ్గాహం అగాహయీ”తిఆదీసు నపుంసకలిఙ్గే వత్తమానస్స సకమిచ్చత్థవాచకస్స **స**సద్దస్స “సం, సాని, సా. సం, సాని, సే. సేన, సేహి, సేభి. సస్స, సానం. సా, సస్మా, సమ్హా, సేహి, సేభి. సస్స, సానం. సే, సస్మిం, సమ్హి, సేసూ”తి **చిత్త**నయేన రూపాని భవన్తి, న తథా సునఖవాచకస్స **సా**సద్దస్స రూపాని భవన్తి. ఏవం సన్తే కస్మా తేహి ఆచరియేహి దుతియాతతియాఠానే “సం, సే. సేనా”తి వుత్తం, కస్మా చ పఞ్చమీఠానే “సా, సస్మా, సమ్హా”తి వుత్తం, సత్తమీఠానే చ “సే, సస్మిం, సమ్హీ”తి చ వుత్తం? సబ్బమేతం అకారణం, తక్కగాహమత్తేన గహితం అకారణం. సునఖవాచకో హి **సా**సద్దో **ఆ**కారన్తతాపకతికో, న **పురిస చిత్త**సద్దాదయో వియ **అ**కారన్తతాపకతికో. యాయ ఇమస్స ఈదిసాని రూపాని సియుం, సా చ పకతి నత్థి. న చేసో “రాజా, బ్రహ్మా, సఖా, అత్తా” ఇచ్చేవమాదయో వియ పఠమం **అ**కారన్తభావే ఠత్వా పచ్ఛా పటిలద్ధ**ఆ**కారన్తతా, అథ ఖో నిచ్చ**మో**కారన్తతాపకతికో **గో**సద్దో వియ నిచ్చ**మా**కారన్తతాపకతికో. నిచ్చ**మా**కారన్తతాపకతికస్స చ **ఏ**వరూపాని రూపాని న భవన్తి, తస్మా **నిరుత్తిపిటకే** పభిన్నపటిసమ్భిదేన ఆయస్మతా **మహాకచ్చాయనేన** న వుత్తాని. సచేపి మఞ్ఞేయ్యుం “అత్తం, అత్తేనా’తి చ దస్సనతో ‘సం, సేనా’తి ఇమాని పన గహేతబ్బానీ”తి. న గహేతబ్బాని “రాజా, బ్రహ్మా, సఖా, అత్తా, సా, పుమా”ఇచ్చేవమాదీనం అఞ్ఞమఞ్ఞం పదమాలావసేన విసదిసత్తా నయవసేన గహేతబ్బాకారస్స అసమ్భవతో. ఈదిసే హి ఠానే నయగ్గాహవసేన గహణం నామ సదోసంయేవ సియా, తస్మా నయగ్గాహవసేనపి న గహేతబ్బాని.

అపరమ్పి అత్ర వత్తబ్బం – యథా హి "సాహి నారీహి తే యన్తీ"తి వుత్తే "అత్తనో నారీ"తి, "సా నారీ"తి ఏవం అత్థవతో ఇత్థిలిఙ్గస్స **కఞ్ఞా**సద్దేన సదిసస్స **సా**సద్దస్స "సా, సా, సాయో. సం, సా, సాయో. సాయ, సాహి, సాభి. సాయ, సానం. సాయ, సాహి, సాభి. సాయ, సానం. సాయ, సాయం, సాసూ"తి **కఞ్ఞా**నయేన రూపాని భవన్తి, న తథా ఇమస్స సునఖవాచకస్స **సా**సద్దస్స రూపాని భవన్తి. ఏవం సన్తే కస్మా తే ఆచరియా తతియాబహువచనట్ఠానే చ "సాహి, సాభీ"తి రూపాని ఇచ్ఛన్తి, కస్మా చ సత్తమీబహువచనట్ఠానే "సాసూ"తి? ఇదమ్పి అకారణం **ఆ**కారన్తపుల్లిఙ్గత్తా. కస్మా చ పన చతుత్థీఛట్ఠేకవచనట్ఠానే పుబ్బక్ఖరస్స రస్సవసేన "సస్స"ఇతి రూపం ఇచ్ఛన్తి? ఇదమ్పి అకారణం సునఖవాచకస్స **సా**సద్దస్స **ఆ**కారన్తతాపకతికత్తా. **ఆ**కారన్తతాపకతికస్స చ **సా**సద్దస్స యథా **అ**కారన్తతాపకతికస్స **పురిస**సద్దస్స "పురిసస్సా"తి చతుత్థీఛట్ఠేకవచనరూపం భవతి ఏవరూపస్స రూపస్స అభావతో. తేనేవ ఆయస్మా కచ్చానో **నిరుత్తిపిటకే** సునఖవాచకస్స **సా**సద్దస్స రూపం దస్సేన్తో చతుత్థీఛట్ఠేకవచనట్ఠానే పుబ్బక్ఖరస్స దీఘవసేన "సాస్స"ఇతి రూపమాహ. కస్మా చ పన తే ఆచరియా చతుత్థేకవచనట్ఠానే "సాయ"ఇతి రూపం ఇచ్ఛన్తి? ఇదమ్పి అకారణం, ఠపేత్వా హి **ఆ**కారన్తిత్థిలిఙ్గే **ఘ**సఞ్ఞతో **ఆ**కారతో పరేసం **నా**దీనం **ఆయా**దేసఞ్చ **అ**కారన్తతో పున్నపుంసకలిఙ్గతో పరస్స చతుత్థేకవచనస్స **ఆయా**దేసఞ్చ **ఆ**కారన్తపుల్లిఙ్గే **అఘ**తో **ఆ**కారన్తతో పరస్స చతుత్థేకవచనస్స కత్థచిపి **ఆయా**దేసో న దిస్సతి. **నిరుత్తిపిటకే** చ తాదిసం రూపం న వుత్తం, అవచనంయేవ యుత్తతరం బుద్ధవచనే అట్ఠకథాదీసు చ అనాగమనతో. యా పనమ్హేహి నిరుత్తిపిటకం నిస్సాయ బుద్ధవచనఞ్చ సునఖవాచకస్స **సా**సద్దస్స నామికపదమాలా వుత్తా, సాయేవ సారతో పచ్చేతబ్బా. ఏత్థాపి నానాఅత్థేసు వత్తమానానం లిఙ్గత్తయపరియాపన్నానం **సా నో సం**ఇచ్చేతేసం తిణ్ణం పదానం పకతిరూపస్స నామికపదమాలాసు పదానం సదిసాసదిసతా దట్ఠబ్బా.

ఏత్థ సియా – యో తుమ్హేహి **సా**సద్దో "**తం**సద్దత్థే చ సునఖే చ సకమిచ్చత్థే చ వత్తతీ"తి ఇచ్ఛితో, కథం తం "సా"తి వుత్తేయేవ "ఇమస్స అత్థస్స వాచకో"తి జానన్తీతి? న జానన్తి, పయోగవసేన పన జానన్తి లోకియజనా చేవ పణ్డితా చ. పయోగవసేన హి "సా మద్దీ నాగమారుహి, నాతిబద్ధంవ కుఞ్జర"న్తిఆదీసు **సా**సద్దస్స తంసద్దత్థతా విఞ్ఞాయతి, ఏవం **సా**సద్దో **తం**సద్దత్థే చ వత్తతి. "న యత్థ సా ఉపట్ఠితో హోతి. భగవతో సాజాతిమ్పి సుత్వా సత్తా అమతరసభాగినో భవన్తీ"తిఆదీసు **సా**సద్దస్స సునఖవాచకతా విఞ్ఞాయతి.

> "అన్నం తవేదం పకతం యసస్సి,
> తం ఖజ్జరే భుఞ్జరే పియ్యరే చ;
> జానాసి మం త్వం పరదత్తూపజీవిం,
> ఉత్తిట్ఠపిణ్డం లభతం సపాకో"తి

ఏత్థ పన **సా**సద్దస్స రస్సభావకరణేన "సపాకో"తి పాళి ఠితాతి అత్థం అగ్గహేత్వా "సానం సునఖానం ఇదం మంసన్తి స"మితి అత్థం గహేత్వా "సం పచతీతి సపాకో"తి వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. **అట్ఠకథాయం** పన "సపాకోతి సపాకచణ్డాలో" ఇచ్చేవ వుత్తం. తమ్పి ఏతదేవత్థం దీపేతి. ఏవం **సా**సద్దో సునఖే చ వత్తతి. "సా దారా జన్తూనం పియా"తి వుత్తే పన "సకా దారా సత్తానం పియా"తి అత్థదీపనవసేన **సా**సద్దస్స సకవాచకతా పఞ్ఞాయతి. ఏవం **సా**సద్దో సకమిచ్చత్థే చ వత్తతి. ఇతి **సా**సద్దం పయోగవసేన ఈదిసత్థస్స వాచకోతి జానన్తి. అత్రిదం వుచ్చతి –

> **తం**సద్దత్థే చ సునఖే,

సకస్మిమ్పి చ వత్తతి;
సాసద్దో నో చ ఖో ఞేయ్యో,
పయోగానం వసేన వే.

ఏత్థ చ పాళియం “న యత్థ సా ఉపట్ఠితో హోతీ”తి ఏకవచనప్పయోగదస్సనతో చ,

“అసన్తా కిర మం జమ్మా, తాత తాతాతి భాసరే;
రక్ఖసా పుత్తరూపేన, సావ వారేన్తి సూకర”న్తి

బహువచనప్పయోగదస్సనతో చ, **నిరుత్తిపిటకే** “సానో”ఇచ్చాదిదస్సనతో చ “సా, సా, సానో. సానం, సానే. సానా”తిఆదినా సునఖవాచకస్స **సా**సద్దస్స నామికపదమాలా కథితా.

ఇదాని **పుమ**సద్దస్స నామికపదమాలా వుచ్చతే –

పుమా, పుమా, పుమానో. పుమానం, పుమానే. పుమానా, పుమునా, పుమేన, పుమానేహి, పుమానేభి. పుమస్స, పుమునో, పుమానం. పుమానా, పుమునా, పుమానేహి, పుమానేభి. పుమస్స, పుమునో, పుమానం. పుమానే, పుమానేసు. భో పుమ, భవన్తో పుమా, పుమానో. “భో పుమా”ఇతి బహువచనే నయోపి ఞేయ్యో.

ఏత్థ పన –

“థియో తస్స పజాయన్తి, న పుమా జాయరే కులే;
యో జానం పుచ్ఛితో పఞ్హం, అఞ్ఞథా నం వియాకరే”తి

అయం పాళి **పుమ**సద్దస్స బహువచనభావసాధికా, **కచ్చాయనే** “హే పుమం”ఇతి సానుసారం ఆలపనేకవచనం దిస్సతి. తదనేకేసు పాళిప్పదేసేసు చ అట్ఠకథాసు చ సానుసారానం ఆలపనవచనానం అదస్సనతో ఇధ న వదామి. ఉపపరిక్ఖిత్వా యుత్తం చే, గహేతబ్బం. “యసస్సి నం పఞ్ఞవన్తం విసయ్హా”తి ఏత్థ పన ఛన్దానురక్ఖణత్థం ఆగమవసేనేవానుసారో హోతి, న సభావతోతి దట్ఠబ్బం. అయ**మా**కారన్తవసేన నామికపదమాలా.

“సోళసిత్థిసహస్సానం,
న విజ్జతి పుమో తదా;
అహోరత్తానమచ్చయేన,
నిబ్బత్తో అహమేకకో”తి చ,

“యథా బలాకయోనిమ్హి, న విజ్జతి పుమో సదా;
మేఘేసు గజ్జమానేసు, గబ్భం గణ్హన్తి తా తదా”తి చ

పాళిదస్సనతో పన **ఓ**కారన్తవసేనపి నామికపదమాలా వేదితబ్బా.

పుమో, పుమా. పుమం, పుమే. పుమేన, పుమేహి, పుమేభి. పుమస్స, పుమానం. పుమా, పుమస్మా, పుమమ్హా, పుమేహి, పుమేభి. పుమస్స, పుమానం. పుమే, పుమస్మిం, పుమమ్హి, పుమేసు. భో పుమ, భవన్తో పుమా. "భో పుమా"ఇతి వా, ఏవం **పుమ**సద్దస్స ద్విధా నామికపదమాలా భవతి.

ఇదాని మిస్సకనయో వుచ్చతే –

పుమా , పుమో, పుమా, పుమానో. పుమానం, పుమం, పుమానే, పుమే. పుమానా, పుమునా, పుమేన, పుమానేహి, పుమానేభి, పుమేహి, పుమేభి. పుమస్స, పుమునో, పుమానం. పుమానా, పుమునా, పుమా, పుమస్మా, పుమమ్హా, పుమానేహి, పుమానేభి, పుమేహి, పుమేభి. పుమస్స, పుమునో, పుమానం. పుమానే, పుమే, పుమస్మిం, పుమమ్హి, పుమానేసు, పుమేసు. భో పుమ, భవన్తో పుమానో, భవన్తో పుమా. "భో పుమానో, భో పుమా"ఇతి వా.

ఇదాని **రహ**సద్దస్స నామికపదమాలా వుచ్చతే –

రహో వుచ్చతి పాపధమ్మో. రహో, రహో, రహినో. రహోనం, రహోనే. రహినా, రహినేహి, రహినేభి. రహస్స, రహోనం. రహో, రహోనేహి, రహోనేభి. రహస్స, రహోనం. రహోనే, రహోనేసు. భో రహ, భవన్తో రహినో, భవన్తో రహో.

ఇదాని **దళ్హధమ్మ**సద్దస్స నామికపదమాలా వుచ్చతే –

దళ్హధమ్మా, దళ్హధమ్మా, దళ్హధమ్మానో. దళ్హధమ్మానం, దళ్హధమ్మానే. దళ్హధమ్మినా, దళ్హధమ్మేహి, దళ్హధమ్మేభి. దళ్హధమ్మస్స, దళ్హధమ్మానం. దళ్హధమ్మినా, దళ్హధమ్మేహి, దళ్హధమ్మేభి. దళ్హధమ్మస్స, దళ్హధమ్మానం. దళ్హధమ్మే దళ్హధమ్మేసు. భో దళ్హధమ్మ, భవన్తో దళ్హధమ్మానో, భవన్తో దళ్హధమ్మా. "భో దళ్హధమ్మానో, భో దళ్హధమ్మా"ఇతి పుథువచనమ్పి ఞేయ్యం, ఏవం **పచ్చక్ఖధమ్మ**సద్దస్స నామికపదమాలా యోజేతబ్బా.

ఏత్థ చ "సేయ్యథాపి భిక్ఖవే చత్తారో ధనుగ్గహా దళ్హధమ్మా"తి ఇదం నిదస్సనం. ఇమిస్సం పన పాళియం "దళ్హధమ్మా" ఇతి బహువచనవసేన ఆగతత్తా **దళ్హధమ్మ**సద్దో **ఆ**కారన్తోతిపి **ఓ**కారన్తోతిపి అప్పసిద్ధో తదన్తానం బహువచనభావే తుల్యరూపత్తా. తథాపి అమ్హేహి పదమాలా **ఆ**కారన్తవసేనేవ యోజితా. ఈదిసేసు హి ఠానేసు **దళ్హధమ్మ**సద్దో **ఆ**కారన్తోతిపి **ఓ**కారన్తోతిపి వత్తుం యుజ్జతేవ అపరిబ్యత్తరూపత్తా. అఞ్ఞస్మిం పన పాళిప్పదేసే అతీవ పరిబ్యత్తో హుత్వా **ఓ**కారన్త **దళ్హధమ్మ**సద్దో ద్విధా దిస్సతి గుణసద్దపణ్ణత్తివాచకసద్దవసేన. తత్థ "ఇస్సత్తే చస్మి కుసలో, దళ్హధమ్మోతి విస్సుతో"తి ఏత్థ **దళ్హధమ్మ**సద్దో **ఓ**కారన్తో గుణసద్దో. "బారాణసియం దళ్హధమ్మో నామ రాజా రజ్జం కారేసీ"తి ఏత్థ పన పణ్ణత్తివాచకసద్దో. ఏవం **ఓ**కారన్తో **దళ్హధమ్మ**సద్దో ద్విధా దిట్ఠో. తస్స పన "దళ్హధమ్మో, దళ్హధమ్మా. దళ్హధమ్మం, దళ్హధమ్మే"తి **పురిస**నయేన నామికపదమాలా ఞేయ్యా, **ఆకారన్తోకారన్తా**నం వసేన మిస్సకపదమాలా చ. కథం?

దళ్హధమ్మా, దళ్హధమ్మో, దళ్హధమ్మానో, దళ్హధమ్మా. దళ్హధమ్మానం, దళ్హధమ్మం, దళ్హధమ్మానే, దళ్హధమ్మే. దళ్హధమ్మినా, దళ్హధమ్మేన, దళ్హధమ్మేహి, దళ్హధమ్మేభి. దళ్హధమ్మస్స, దళ్హధమ్మానం. దళధమ్మినా, దళ్హధమ్మా, దళ్హధమ్మస్మా, దళ్హధమ్మమ్హా, దళ్హధమ్మేహి, దళ్హధమ్మేభి. దళ్హధమ్మస్స, దళ్హధమ్మానం. దళ్హధమ్మే, దళ్హధమ్మస్మిం,

దళ్హధమ్మమ్హి, దళ్హధమ్మేసు. భో దళ్హధమ్మ, భవన్తో దళ్హధమ్మానో, భవన్తో దళ్హధమ్మాతి. ఏవం పచ్చక్ఖధమ్మా, పచ్చక్ఖధమ్మోతి మిస్సకపదమాలా చ యోజేతబ్బా.

ఇదాని **వివటచ్ఛద**సద్దస్స నామికపదమాలా వుచ్చతే –

వివటచ్ఛదా, వివటచ్ఛదా, వివటచ్ఛదానో. వివటచ్ఛదానం, వివటచ్ఛదానే. వివటచ్ఛదేన, వివటచ్ఛదేహి, వివటచ్ఛదేభి. వివటచ్ఛదస్స, వివటచ్ఛదానం. వివటచ్ఛదా, వివటచ్ఛదేహి, వివటచ్ఛదేభి. వివటచ్ఛదస్స, వివటచ్ఛదానం. వివటచ్ఛదే, వివటచ్ఛదేసు. భో వివటచ్ఛద, భవన్తో వివటచ్ఛదా, భవన్తో వివటచ్ఛదానో.

అయం నామికపదమాలా "సచే పన అగారస్మా అనగారియం పబ్బజతి అరహం హోతి సమ్మాసమ్బుద్ధో లోకే వివటచ్ఛదా"తి పాళిదస్సనతో **ఆ**కారన్తవసేన కథితా. "లోకే వివటచ్ఛదో"తిపి పాళిదస్సనతో పన **ఓ**కారన్తవసేనపి కథేతబ్బా "వివటచ్ఛదో, వివటచ్ఛదా, వివటచ్ఛదం, వివటచ్ఛదే"తి. మిస్సకవసేనపి కథేతబ్బా "వివటచ్ఛదా, వివటచ్ఛదో, వివటచ్ఛదానో, వివటచ్ఛదా. వివటచ్ఛదానం, వివటచ్ఛదం, వివటచ్ఛదానే, వివటచ్ఛదే"ఇతి.

ఇదాని **వత్తహ**సద్దస్స నామికపదమాలా వుచ్చతే – **వత్తహా**తి సక్కో.

వత్తహా, వత్తహానో. వత్తహానం, వత్తహానే. వత్తహానా, వత్తహానేహి, వత్తహానేభి. వత్తహినో, వత్తహానం. వత్తహానా, వత్తహానేహి, వత్తహానేభి. వత్తహినో, వత్తహానం. వత్తహానే, వత్తహానేసు. భో వత్తహ, భవన్తో వత్తహానో. అథ వా "భో వత్తహా, భో వత్తహానో"ఇచ్చపి.

ఇదాని **వుత్తసిర**సద్దస్స నామికపదమాలా వుచ్చతే –

వుత్తసిరా, వుత్తసిరా, వుత్తసిరానో. వుత్తసిరానం, వుత్తసిరానే. వుత్తసిరానా, వుత్తసిరానేహి, వుత్తసిరానేభి. వుత్తసిరస్స, వుత్తసిరానం, వుత్తసిరా, వుత్తసిరేహి, వుత్తసిరేభి. వుత్తసిరస్స, వుత్తసిరానం. వుత్తసిరే, వుత్తసిరేసు. భో వుత్తసిర, భాన్తో వుత్తసిరానోతి. "వుత్తసిరో"తి **ఓ**కారన్తపాఠోపి దిస్సతి.

ఇదాని **యువ**సద్దస్స నామికపదమాలా వుచ్చతే –

యువా, యువా, యువానో, యువానా. యువానం, యువం, యువానే, యువే. యువానా, యువేన, యువానేన, యువానేహి, యువానేభి, యువేహి, యువేభి. యువానస్స, యువస్స, యువానానం, యువానం. యువానా , యువానస్మా, యువానమ్హా, యువానేహి, యువానేభి, యువేహి, యువేభి. యువానస్స, యువస్స, యువానానం, యువానం. యువానే, యువానస్మిం, యువానమ్హి, యువే, యువస్మిం, యువమ్హి, యువానేసు, యువాసు, యువేసు. భో యువ, యువాన, భవన్తో యువానా.

ఇమస్మిం ఠానే ఏకదేసేన **ఆ**కారన్తనయో చ సబ్బథా **ఓ**కారన్తనయో చ ఏకదేసేన చ **ఓ**కారన్తనయోతి తయో నయా దిస్సన్తి.

మఘవసద్దస్సపి “మఘవా, మఘవా, మఘవానో, మఘవానా”తిఆదినా **యువ**సద్దస్సేవ నామికపదమాలాయోజనం కుబ్బన్తి గరూ. **నిరుత్తిపిటకే** పన “మఘవా తిట్ఠతి, మఘవన్తో తిట్ఠన్తి. మఘవన్తం పస్సతి, మఘవన్తే పస్సతి. మఘవతా కతం, మఘవన్తేహి కతం, మఘవన్తేభి కతం. మఘవతో దీయతే, మఘవన్తానం దీయతే. మఘవతా నిస్సటం, మఘవన్తేహి నిస్సటం, మఘవన్తేభి నిస్సటం. మఘవతో పరిగ్గహో, మఘవన్తానం పరిగ్గహో. మఘవతి పతిట్ఠితం, మఘవన్తేసు పతిట్ఠితం. భో మఘవా, భవన్తో మఘవన్తో”తి **గుణవా**పదనయేన వుత్తం, తథా **చూళనిరుత్తియ**మ్పి. తం పాళియా సంసన్దతి సమేతి. పాళియఞ్హి “సక్కో మహాలి దేవానమిన్దో పుబ్బే మనుస్సభూతో సమానో మఘో నామ మాణవో అహోసి, తస్మా మఘవాతి వుచ్చతీ”తి వుత్తం. ఏతేన “మఘోతి నామం అస్స అత్థీతి మఘవా”తి అత్థి అత్థవాచక**వన్తు**పచ్చయవసేన పదసిద్ధి దస్సితా హోతి, తస్మాస్స **గుణవన్తు**సద్దస్స వియ చ నామికపదమాలా యోజేతబ్బా.

ఇదాని **అద్ధ**సద్దస్స నామికపదమాలా వుచ్చతే – **అద్ధ**సద్దస్స హి యం కాలే మగ్గే చ వత్తమానస్స “అతీతో అద్ధా. దీఘో అద్ధా సుదుగ్గమో”తిఆదీసు “అద్ధా”తి పఠమన్తం రూపం దిస్సతి, తం “అద్ధా ఇదం మన్తపదం సుదుద్దస”న్తిఆదీసు ఏకంసత్థే వత్తమానేన “అద్ధా”తి నిపాతపదేన సమానం. నిపాతానం పన పదమాలా న రూహతి, నామికానంయేవ రూహతి.

అద్ధా, అద్ధా, అద్ధానో. అద్ధానం, అద్ధానే. అద్ధునా, అద్ధానేహి, అద్ధానేభి. అద్ధునో, అద్ధానం. అద్ధునా, అద్ధానేహి, అద్ధానేభి. అద్ధునో, అద్ధానం. అద్ధని, అద్ధానే, అద్ధానేసు. భో అద్ధ, భవన్తో అద్ధా, అద్ధానో.

ఏత్థ కిఞ్చి పయోగం దస్సేస్సామ – తయో అద్ధా. అద్ధానం వీతివత్తో. ఇమినా దీఘేన అద్ధునా. దీఘస్స అద్ధునో అచ్చయేన. పథద్ధునో పన్నరసేవ చన్దో. అహూ అతీతమద్ధానే, సమణో ఖన్తిదీపనో. అద్ధానే గచ్ఛన్తే పఞ్ఞాయిస్సతి. ఇచ్చాదయో ఞేయ్యా. అయమ్పి పనేత్థ నీతి వేదితబ్బా “అద్ధానన్తి దుతియేకవచనన్తవసేన చతుత్థీఛట్ఠీబహువచనవసేన చ వుత్తం రూపం. “అద్ధానమగ్గపటిపన్నో హోతీ”తిఆదీసు దీఘమగ్గవాచకేన “అద్ధాన”న్తి నపుంసకేన సదిసం సుతిసామఞ్ఞవసేనా”తి.

ఇదాని **ముద్ధ**సద్దస్స నామికపదమాలా వుచ్చతే –

ముద్ధా, ముద్ధా, ముద్ధానో. ముద్ధం, ముద్ధే, ముద్ధానే. ముద్ధానా, ముద్ధేహి, ముద్ధేభి. ముద్ధస్స, ముద్ధానం. ముద్ధానా, ముద్ధేహి, ముద్ధేభి. ముద్ధస్స, ముద్ధానం. ముద్ధని, ముద్ధనేసు. భో ముద్ధ, భవన్తో ముద్ధా, ముద్ధానో.

ఏవం **అభిభవితా**పదేన విసదిసపదాని భవన్తి. ఇతి నానానయేహి **అభిభవితా**పదేన సదిసాని **వత్తా**దీని విసదిసాని **గుణవా**దీని **రాజసా**ఇచ్చాదీని చ **ఆ**కారన్తపదాని దస్సితాని సద్ధిం నామికపదమాలాహి.

ఏత్థ యోగం సచే పోసో, కరే పణ్డితజాతికో;
తస్స వోహారభేదేసు, విజమ్భే ఞాణముత్తమం.

ఇతి నవఙ్గే సాట్ఠకథే పిటకత్తయే బ్యప్పథగతీసు విఞ్ఞూనం

కోసల్లత్థాయ కతే సద్దనీతిప్పకరణే

సవినిచ్ఛయో **ఆ**కారన్తపుల్లిఙ్గానం పకతిరూపస్స

నామికపదమాలావిభాగో నామ

ఛట్ఠో పరిచ్ఛేదో.

ఉకారన్త **అ**వణ్ణన్తతాపకతికం

ఆకారన్తపుల్లిఙ్గం నిట్ఠితం.

౬. నిగ్గహీతన్తపుల్లిఙ్గనామికపదమాలా

అథ పుబ్బాచరియమతం పురేచరం కత్వా నిగ్గహీతన్తపుల్లిఙ్గానం **భవన్త కరోన్త**ఇచ్చాదికస్స పకతిరూపస్స నామికపదమాలం వక్ఖామ –

గచ్ఛం మహం చరం తిట్ఠం, దదం భుఞ్జం సుణం పచం;
జయం జరం చవం మీయం, సరం కుబ్బం జపం వజం.

గచ్ఛం, గచ్ఛన్తో, గచ్ఛన్తా. గచ్ఛన్తం, గచ్ఛన్తే. గచ్ఛతా, గచ్ఛన్తేహి, గచ్ఛన్తేతి. గచ్ఛతో, గచ్ఛన్తస్స, గచ్ఛన్తానం, గచ్ఛతం. గచ్ఛతా, గచ్ఛన్తేహి, గచ్ఛన్తేభి. గచ్ఛతో, గచ్ఛన్తస్స, గచ్ఛన్తానం, గచ్ఛతం. గచ్ఛతి, గచ్ఛన్తేసు. భో గచ్ఛం, భో గచ్ఛా, భవన్తో గచ్ఛన్తో.

గచ్ఛాదీని అఞ్ఞాని చ తంసదిసానం ఏవం ఞేయ్యానీతి **యమకమహాథేరమతం**. కిఞ్చాపేత్థ తతియేకవచనట్ఠానాదీసు “గచ్ఛన్తేన, గచ్ఛన్తా, గచ్ఛన్తస్మా, గచ్ఛన్తమ్హా, గచ్ఛన్తస్మిం, గచ్ఛన్తమ్హీ”తి ఇమాని పదాని నాగతాని, తథాపి తత్థ తత్థ పయోగదస్సనతో గహేతబ్బాని.

తత్ర యమకమహాథేరేన ఆలపనవచనట్ఠానేయేవ “గచ్ఛన్తో, మహన్తో, చరన్తో”తిఆదీనం బహువచనత్తం కథితం, పచ్చత్తవచనట్ఠానే ఏకవచనత్తం. కేహిచి పన పచ్చత్తవచనట్ఠానే ఏకవచనబహువచనత్తం, ఆలపనవచనట్ఠానే బహువచనత్తంయేవ కథితం. “గచ్ఛం, మహం, చర”న్తిఆదీనం పన ఆలపనట్ఠానే ఏకవచనత్తం. మయం పన బుద్ధవచనే అనేకాసు చాట్ఠకథాసు “గచ్ఛన్తో, మహన్తో”తిఆదీనం బహువచనప్పయోగానం “గచ్ఛం, మహం”ఇచ్చాదీనఞ్చ సానుసారాలపనేకవచనప్పయోగానం అదస్సనతో “గచ్ఛన్తో భారద్వాజో. స గచ్ఛం న నివత్తతి. మహన్తో లోకసన్నివాసో”తిఆదీనం పన పచ్చత్తేకవచనప్పయోగానఞ్ఞేవ దస్సనతో తాదిసాని రూపాని అనిజ్ఝానక్ఖమాని వియ మఞ్ఞామ. **నిరుత్తిపిటకే** పచ్చత్తాలపనట్ఠానే “మహన్తో, భవన్తో, చరన్తో”తిఆదీనం బహువచనత్తమేవ కథితం, న ఏకవచనత్తం. తథా హి తత్థ “మహం భవం చరం తిట్ఠ”న్తి గాథం వత్వా “మహం తిట్ఠతి, మహన్తో తిట్ఠన్తీ”తి చ, “భో మహా, భవన్తో మహన్తో”తి చ, “భవం తిట్ఠతి, భవన్తో తిట్ఠన్తీ”తి చ ఆది వుత్తం.

ఏత్థ పన “భవం, భవన్తో”తి పదాని యత్థ “హోన్తో హోన్తా”తి క్రియత్థం న వదన్తి, తత్థ “భవం కచ్చానో. మా భవన్తో ఏవం అవచుత్థా”తిఆదీసు వియ అఞ్ఞస్మిం అత్థే పతనతో ఏకవచనబహువచనాని భవన్తి, తస్మా “సన్తో సప్పురిసా లోకే”తి ఏత్థ “సన్తో”తి పదస్స వియ “అరహన్తో సమ్మాసమ్బుద్ధా”తి ఏత్థ “అరహన్తో”తి పదస్స వియ చ “భవన్తో”తి పదస్స బహువచనత్తం నిజ్ఝానక్ఖమం. “మహన్తో, చరన్తో, తిట్ఠన్తో”తిఆదీనం పన బహువచనత్తం న నిజ్ఝానక్ఖమం వియ అమ్హే పటిభాతి. న హి కత్థచిపి “సన్తో, అరహన్తో, భవన్తో”తి పదవజ్జితానం “గచ్ఛన్తో, మహన్తో, చరన్తో”తిఆదీనం అనేకపదసతానం బహువచనన్తతాపయోగే పస్సామ. తథా హి –

బవ్హత్తే కత్థచి రానే, “జాన”మిచ్చాదయో యథా;
దిస్సన్తి నేవం బవ్హత్తే, “గచ్ఛన్తో” ఇతిఆదయో.

బవ్హత్తే కత్థచి ఠానే, “సన్తో” ఇచ్చాదయోపి చ;
దిస్సన్తి నేవం బవ్హత్తే, “గచ్ఛన్తో” ఇతిఆదయో.

“అరహన్తో”తి బవ్హత్తే, ఏకన్తేనేవ దిస్సతి;
నేవం దిస్సన్తి బవ్హత్తే, “గచ్ఛన్తో” ఇతిఆదయో.

అనేకసతపాఠేసు, “విహరన్తో”తిఆదీసు;
ఏకస్సపి బహుకత్తే, పవత్తి న తు దిస్సతి.

బహువచననయేన, “గచ్ఛన్తో”తి పదస్స హి;
గహణే సతి బహవో, దోసా దిస్సన్తి సచ్చతో.

యథేకమ్హి ఘరే దడ్ఢే, దడ్ఢా సామీపికా ఘరా;
తథా బవ్హత్తవాచిత్తే, “గచ్ఛన్తో”తి పదస్స తు.

“విహరన్తో”తిఆదీనం, బవ్హత్తవాచితా సియా;
రూపనయో అనిట్ఠో చ, గహేతబ్బో అనేకధా.

ఏవం సన్తేపి యస్మా “**నిరుత్తిపిటకం** నామ పభిన్నపటిసమ్భిదేన మహాఖీణాసవేన **మహాకచ్చాయనేన** కత”న్తి లోకే పసిద్ధం, తస్మా ఇదం ఠానం పునప్పునం ఉపపరిక్ఖితబ్బం. కిఞ్చాపేత్థ థేరే గారవేన ఏవం వుత్తం, తథాపి పాళినయం గరుం కత్వా దిట్ఠేకవచననయేన అదిట్ఠో బహువచననయో ఛడ్డేతబ్బో. ఏవం సతి నిగ్గహీతన్తేసు నయో సోభనో భవతి. అయం పన అమ్హాకం రుచి –

“భవం కరం అరహం సం, మహం” ఇతి పదాని తు;
విసదిసాని సమ్భోన్తి, అఞ్ఞమఞ్ఞన్తి లక్ఖయే.

“గచ్ఛం చరం దదం తిట్ఠం, చిన్తయం భావయం వదం;
జానం పస్స”న్తిఆదీని, సదిసాని భవన్తి హి.

తత్ర “జాన”న్తిఆదీని, కత్థచి పరివత్తరే;
విభత్తిలిఙ్గవచన-వసేనాతి విభావయే.

తత్ర తావ **భవన్త**సద్దస్స నామికపదమాలా వుచ్చతి – **భవం**సద్దో హి “వడ్ఢన్తో, హోన్తో”తి అత్థేపి వదతి. తేసం వసేన అయం నామికపదమాలా.

భవం, భవన్తో, భవన్తా. భవన్తం, భవన్తే. భవన్తేన, భవన్తేహి, భవన్తేభి. భవన్తస్స, భవన్తానం. భవన్తా, భవన్తస్మా, భవన్తమ్హా, భవన్తేహి, భవన్తేభి. భవన్తస్స, భవన్తానం. భవన్తే, భవన్తస్మిం, భవన్తమ్హి, భవన్తేసు. హే భవన్త, హే భవన్తా.

తత్థ "భవం, భవన్తో"తిఆదీనం "వడ్ఢన్తోహోన్తో"తిఆదినా అత్థో దట్ఠబ్బో. తథా హి "సువిజానో భవం హోతి. ధమ్మకామో భవం హోతి. రాజా భవన్తో నానాసమ్పత్తీహి మోదతి. కుళీరదహో గఙ్గాయ ఏకాబద్ధో, గఙ్గాయ పూరణకాలే గఙ్గోదకేన పూరతి, ఉదకే మన్దీ భవన్తే దహతో ఉదకం గఙ్గాయ ఓతరతీ"తి పయోగా భవన్తి, తస్మా అయం నామికపదమాలా సారతో పచ్చేతబ్బా. ఏత్థ **భవం**సద్దమత్తం వజ్జేత్వా **గచ్ఛమానచరమాన**సద్దాదీసు వియ **భవన్త**సద్దే "భవన్తో, భవన్తా"తి **పురిస**నయోపి లబ్భతి, నపుంసకలిఙ్గే వత్తబ్బే "భవన్తం, భవన్తానీ"తి **చిత్త**నయోపి లబ్భతి. ఏవం వడ్ఢనభవనత్థవాచకస్స **భవన్త**సద్దస్స నామికపదమాలా వేదితబ్బా.

అయఞ్చ విసేసో "భవన్తో"తి పదం వడ్ఢనభవనత్థతో అఞ్ఞత్థే వత్తమానం బహువచనమేవ హోతి, యథా "భవన్తో ఆగచ్ఛన్తీ"తి. వడ్ఢనభవనత్థేసు వత్తమానం ఏకవచనమేవ. అత్రిమే పయోగా "అనుపుబ్బేన భవన్తో విఞ్ఞుతం పాపుణాతి. సమణేన నామ ఈదిసేసు కమ్మేసు అబ్యావటేన భవితబ్బం, ఏవం భవన్తో హి సమణో సుసమణో అస్సా"తి. "భవం" ఇతి పదం పన ఉభయత్థాపి ఏకవచనమేవ, తస్మా ఇదాని "భవం ఆనన్దో. భవన్తో ఆగచ్ఛన్తి, అప్పసద్దా భవన్తో హోన్తు, మా భోన్తో సద్దమకత్థా"తి ఏవమాదిపయోగదస్సనవసేన వోహారవిసేసే పవత్తం అఞ్ఞం అత్థం పటిచ్చ అపరాపి నామికపదమాలా వుచ్చతే –

భవం, భవన్తో, భోన్తో. భవన్తం, భవన్తే. భవతా, భోతా, భవన్తేన, భవన్తేహి, భవన్తేభి. భవతో, భోతో, భవన్తస్స, భవన్తానం, భవతం. భవతా, భోతా, భవన్తేహి, భవన్తేభి. భవతో, భోతో, భవన్తస్స, భవన్తానం, భవతం. భవతి, భవన్తే, భవన్తస్మిం, భవన్తమ్హి, భవన్తేసు. భో, భవన్తో, భోన్తో ఇతి.

ఏత్థ పన "భో"ఇచ్చాదీని తీణి పదాని యస్మా వోహారవిసేసపవత్తాని ఆలపనపదాని హోన్తి, తస్మా "ఆవుసో, భన్తే"తి పదాని వియ **భో**సద్దాదిఉపపదవన్తాని న భవన్తి, "భో పురిస, భవన్తో బ్రాహ్మణా, భోన్తో సమణా, భో రాజ"ఇచ్చాదీసు హి **పురిస**సద్దాదయోయేవ **భో**సద్దాది ఉపపదవన్తో భవన్తి. ఇధ చ "భవం ఆనన్దో"తి ఏత్థ **భవం**సద్దేన సమానత్థాని "భో, భవన్తో, భోన్తో"తి పదాని వుత్తాని, న పన "ధమ్మకామో భవం హోతీ"తి ఏత్థ **భవం**సద్దేన సమానత్థాని. పఠమస్మిఞ్హి నయే వడ్ఢనత్థవసేన "భో భవన్త, భవన్తో భవన్తా, భోన్తో భవన్తా"తి **భో**సద్దాదయో ఆలపనపదానం ఉపపదాని భవన్తి, న దుతియస్మిం నయే. ఆమేడితవసేన పన "భో భో, భవన్తో భవన్తో, భోన్తో భోన్తో"తి పదాని భవన్తి యథా "భన్తే భన్తే"తి.

అత్రిదం **భూ**ధాతువసేన సఙ్ఖేపతో పాళినిదస్సనం – కస్మా భవం విజ్జనమరఞ్ఞనిస్సితో. కథం పనాహం భో తం భవన్తం గోతమం జానిస్సామి. ఏవం భోతి ఖో అమ్బట్ఠో మాణవో బ్రాహ్మణస్స పోక్ఖరసాతిస్స పటిస్సుత్వా. మా భవన్తో ఏవం అవచుత్థ. ఇమం భోన్తో నిసామేథ. ఏవం భో పురిస జానాహి, పాపధమ్మా అసఞ్ఞతా ఇచ్చేవమాది. ఏత్థ "భవం"ఇచ్చాదీని **భూ**ధాతుమయాని నామపదానీతి వేదితబ్బాని.

అపిచ తేసు "భో, భవన్తో, భోన్తో"తి ఇమాని నిపాతపదానిపి హోన్తీతి వవత్థపేతబ్బం. "భో పురిసా"తిఆదీసు తేసం నిపాతానిపాతభావే వివాదో న కరణీయో. **కచ్చాయనస్మిఞ్హి** "భో గే తూ"తి వుత్తం. అఞ్ఞత్థ పన "ఆమన్తనత్థే నిపాతో"తిఆది వుత్తం. తథా హి **నిరుత్తిమఞ్జూసాయం** వుత్తం "భోతిదం ఆమన్తనత్థే నిపాతో. సో న కేవలం ఏకవచనమేవ హోతి, అథ ఖో బహువచనమ్పి హోతీతి 'భో పురిసా'తి బహువచనప్పయోగోపి గహితో. 'భవన్తో'తి పదం పన బహువచనమేవ హోతీతి 'పురిసా'తి పున వుత్త"న్తి. పాళియఞ్హి అట్ఠకథాసు చ నిపాతభూతో **భో**సద్దో ఏకవచనబహువచనవసేన ద్విధా దిస్సతి, ఇతరే

పన బహువచనవసేనేవ దిస్సన్తి. తేసం తు నిపాతపదత్తే రూపనిప్ఫాదనకిచ్చం నత్థి. తేసు **భో**సద్దస్స నిపాతపదత్తా ఆహచ్చభాసితే నిజ్జీవాలపనే ఇత్థిలిఙ్గవిసయో "ఉమ్ముజ్జ భో పుథుసిలే, పరిప్లవ భో పుథుసిలే"తి పయోగోపి దిస్సతి. అత్రిమా **భో**సద్దస్స పవత్తిపరిదీపనీ గాథాయో –

"ఇతో భో సుగతిం గచ్ఛ, మనుస్సానం సహబ్యతం";
ఏవమాదీసు **భో**సద్దో, ఏకవచనకో మతో.

"పస్సథ భో ఇమం కుల-పుత్త"మిచ్చేవమాదిసు;
బహువచనకో ఏసో, **భో**సద్దోతి విభావయే.

పుగ్గలాలపనే చేవ, ధమ్మస్సాలపనేపి చ;
నిజ్జీవాలపనే చాతి, **భో**సద్దో తీసు దిస్సతి.

తత్ర ధమ్మాలపనమ్హి, ఏకవచోవ లబ్భతి;
ఇతరేసు సియా దేక-వచో బహువచోపి చ.

నిచ్ఛితబ్బం గుణీపదం, ధమ్మస్సాలపనే ధువం;
"అచ్ఛరియం వత భో"తి, ఇదమేత్థ నిదస్సనం.

ఇచ్ఛితబ్బం గుణీపదం, పుగ్గలాలపనే పన;
"ఏవం భో పురిస జానాహి", ఇదమేత్థ నిదస్సనం.

గుణీపదం అసన్తమ్పి, పుగ్గలాలపనమ్హి తు;
అజ్ఝాహరిత్వా పావదే, అత్థం "భో ఏహి"ఆదిసు.

ఘటాదీనం ఆలపనం, నిజ్జీవాలపనం భవే;
జీవంవ లోకియా లోకే, ఆలపన్తి కదాచి తు.

నిజ్జీవాలపనం అప్పం, అత్థవిఞ్ఞాపనే సియా;
"ఉమ్ముజ్జ భో పుథుసిలే", ఇతి పాళి నిదస్సనం.

ఏత్థ లిఙ్గవిపల్లాసం, కేచి ఇచ్ఛన్తి పణ్డితా;
తేసం మతేన భోతీతి, లిఙ్గం విపరిణామయే.

అథ వా పన **భో**సద్దో, నిపాతో **సో**పదం వియ;
తస్మా విరోధతా నాస్స, తిలిఙ్గే వచనద్వయే.

ఏవం సన్తేపి **భో**సద్దో, ద్విలిఙ్గేయేవ పాయతో;

యస్మా దిట్ఠో తతో విఞ్ఞూ, ద్విలిఙ్గేయేవ తం వదే.

ఇత్థిలిఙ్గమ్హి సమ్పత్తే, “భో”తి ఇతి పయోజయే;
ఏవంవిధం పయోగఞ్హి, సుప్పయోగం బుధాబ్రవుం.

యజ్జేవం దుప్పయోగంవ, సియా తుమ్హేహి దస్సితం;
“ఉమ్ముజ్జ భో పుథుసిలే”, ఇచ్చాహచ్చపదన్తి చే.

దుప్పయోగం న తం యస్మా, వోహారకుసలేన వే;
జినేన భాసితే ధమ్మే, దుప్పయోగా న విజ్జరే.

ఇత్థిలిఙ్గస్స విసయే, **భోతి**సద్దప్పయోజనం;
కవీనం పేమనీయన్తి, మయా ఏవముదీరితం.

ఏవం **భవన్త**సద్దస్స నామికపదమాలా పాళినయానురూపం ద్విధా విభత్తా వడ్ఢనభవనత్థతదఞ్ఞత్థవసేన.

కరోన్తసద్దస్స పన –

కరం, కరోన్తో, కరోన్తా. కరోన్తం, కరోన్తే. కరోతా, కరోన్తేన, కరోన్తేహి, కరోన్తేభి. కరోతో, కరోన్తస్స, కరోన్తానం, కరోతం. కరోతా, కరోన్తా, కరోన్తస్మా, కరోన్తమ్హా, కరోన్తేహి, కరోన్తేభి. కరోతో, కరోన్తస్స, కరోన్తానం, కరోతం. కరోన్తే, కరోన్తస్మిం, కరోన్తమ్హి, కరోన్తేసు. భో కరోన్త, భవన్తో కరోన్తాతి రూపాని భవన్తి.

“కరోతో న కరియతి పాప”న్తి ఇదమేత్థ **కరోతో**సద్దస్స అత్థితానిదస్సనం. ఇత్థిలిఙ్గే వత్తబ్బే “కరోన్తీ, కరోన్తియో”తిఆదినా యోజేతబ్బాని, నపుంసకలిఙ్గే వత్తబ్బే “కరోన్తం, కరోన్తానీ”తిఆదినా యోజేతబ్బాని.

అరహన్తసద్దస్స –

అరహం, అరహన్తో. అరహన్తం, అరహన్తే. అరహతా, అరహన్తేన, అరహన్తేహి, అరహన్తేభి. అరహతో, అరహన్తస్స, అరహన్తానం, అరహతం. అరహతా, అరహన్తా, అరహన్తస్మా, అరహన్తమ్హా, అరహన్తేహి, అరహన్తేభి. అరహతో, అరహన్తస్స, అరహన్తానం, అరహతం. అరహన్తే, అరహన్తస్మిం , అరహన్తమ్హి, అరహన్తేసు. భో అరహన్త, భవన్తో అరహన్తో ఇతి రూపాని భవన్తి.

అయం గుణవాచకస్స **అరహన్త**సద్దస్స నామికపదమాలా. “అరహ, అరహన్తో, అరహన్తా”ఇతి చ. ఏతఞ్హి రూపం **సమన్తపాసాదికాయం** మనుస్సవిగ్గహట్ఠానే దిస్సతి. ఉత్తరిమనుస్సధమ్మపాళియం పన “మయఞ్చమ్హా అనరహన్తో”తి పదం దిస్సతి. అరహన్తం, అరహన్తే. అరహతా, సేసం విత్థారేతబ్బం. అయం పణ్ణత్తివాచకస్స **అరహన్త**సద్దస్స నామికపదమాలా.

తథా హి “అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో. అరహం సుగతో లోకే. అరహన్తో సమ్మాసమ్బుద్ధా”తిఆదీసు **అరహం**సద్దాదయో గుణవాచకా. “అరహ అహోసి. అహఞ్హి అరహ లోకే. ఏకో అరహ, ఏకసట్ఠి అరహన్తో లోకే అహేసుం.

గామే వా యది వారఞ్ఞే, నిన్నే వా యది వా థలే;
యత్థ అరహన్తో విహరన్తి, తం భూమిరామణేయ్యకం.

మయఞ్చమ్హా అనరహన్తో”తిఆదీసు **అరహా**సద్దాదయో పణ్ణత్తివాచకాతి దట్ఠబ్బా. ఇధ ఇత్థినపుంసకలిఙ్గవసేన విసుం వత్తబ్బనయో అప్పసిద్ధో. యది ఏవం ఆసవక్ఖయం పత్తా ఇత్థీ కథం వత్తబ్బా, ఆసవక్ఖయం పత్తం చిత్తం కథం వత్తబ్బన్తి? ఇత్థీ తావ “యం ఇత్థీ అరహం అస్స సమ్మాసమ్బుద్ధో”తి వచనతో “అరహా”న్తి వత్తబ్బా గుణవసేన, పణ్ణత్తివసేన పన “ఇత్థీ అరహా అహోసీ”తి వత్తబ్బా. చిత్తం పన గుణవసేనేవ “అరహం చిత్త”న్తి వత్తబ్బన్తి.

సన్తసద్దస్స –

సం, సన్తో, సన్తో, సన్తా. సం, సన్తం, సన్తే. సతా, సన్తేన, సన్తేహి, సన్తేభి, సబ్భి. సతో, సన్తస్స, సన్తానం, సతం, సతానం. సతా, సన్తా, సన్తస్మా, సన్తమ్హా, సన్తేహి, సన్తేభి, సబ్భి. సతో, సన్తస్స, సన్తానం, సతం, సతానం. సతి, సన్తే, సన్తస్మిం, సన్తమ్హి, సన్తేసు. భో సన్త, భవన్తో సన్తోతి రూపాని భవన్తి.

ఏత్థ పన “అద్ధా హి తాత సతనేస ధమ్మో”తి **జయద్దిసజాతక**పాళిదస్సనతో “సతాన”న్తి వుత్తం. తత్థ హి **సతనేసాతి** సతానం ఏసాతి ఛేదో, రస్సత్తనిగ్గహీతసరలోపవసేన చ రూపనిట్ఠానం వేదితబ్బం. తథా హి తదట్ఠకథాయం “అద్ధా ఏకంసేన ఏస తాత సతానం పణ్డితానం ధమ్మో సభావో”తి అత్థో వుత్తో. అయం యే లోకే “సప్పురిసా”తి చ “అరియా”తి చ “పణ్డితా”తి చ వుచ్చన్తి, తేసం వాచకస్స **సన్త**సద్దస్స నామికపదమాలా. తప్పటిసేధస్స పన అసం, అసన్తో, కత్థచి అసన్తా ఇచ్చపి. తథా హి “అసన్తా కిర మం జమ్మా, తాత తాతాతి భాసరే”తి పాళి దిస్సతి. “అసం, అసన్తం, అసన్తే. అసతా”తిఆదినా యోజేతబ్బా. ఇమస్మిం అత్థే “సన్తో, అసన్తో”తిమాని బహువచనకానియేవ భవన్తి, న కత్థచిపి ఏకవచనకాని. కస్మా? పణ్ణత్తివాచకత్తా. అఞ్ఞత్ర పన “సన్తో, దన్తో”తిఆదీసు ఏకవచనానియేవ ఠపేత్వా విజ్జమానత్థవాచక**సన్తో**సద్దం, కస్మా? అపణ్ణత్తివాచకత్తాతి దట్ఠబ్బం.

ఇదాని పణ్ణత్తివాచకానం తేసం కానిచి పయోగాని కథయామ –

సమేతి అసతా అసం. యం యఞ్హి రాజ భజతి, సన్తం వా యది వా అసం. న సా సభా యత్థ న సన్తి సన్తో. అసన్తో నిరయం యన్తి, సన్తో సగ్గపరాయణా. అసన్తే నోపసేవేయ్య, సన్తే సేవేయ్య పణ్డితో. సబ్భిరేవ సమాసేథ. సతం ధమ్మో ఇచ్చేవమాదీని భవన్తి.

యో పనమ్హేహి పదమాలాయం “సబ్భీ”తి అయం సద్దో తతియాపఞ్చమీబహువచనవసేన యోజితో, సో చ ఖో **సన్త**ఇతి **అ**కారన్తపకతివసేన, అఞ్ఞత్థ పన “సబ్భీ”తి **ఇ**కారన్తపకతివసేన యోజేతబ్బో. తథా హి **సబ్భీ**తి సప్పురిసో నిబ్బానఞ్చ, సున్దరాధివచనం వా ఏతం సబ్భీతి. సబ్బో చాయమత్థో సాట్ఠకథాయ “బహుమ్పేతం అసబ్భి జాతవేదా”తి ఇమాయ పాళియా “సన్తో హవే సబ్భి పవేదయన్తీ”తి ఇమాయ చ దీపేతబ్బో.

ఆలపనే చ పచ్చత్తే, తతియాపఞ్చమీసు చ;
సమాసస్మిం చ యోజేయ్య, **సబ్భి**సద్దం సుమేధసో.

అత్రాయం యోజనా – భో సబ్భి తిట్ఠ, సబ్భి తిట్ఠతి, సబ్భి సహ గచ్ఛతి, సబ్భి అపేహి, అసబ్భిరూపో పురిసో. యస్మా పనాయం సాసనానుకూలా, తస్మా ఇమిస్సా తదనుకూలత్తం దస్సేతుం ఇధ సాసనతో పయోగే దస్సేస్సామ అతక్కావచరే విచిత్తే సుగతపాళినయే సోతూనం విసారదమతిపటిలాభత్థం. తం యథా? బహుమ్పేతం అసబ్భి జాతవేద, యం తం వాలధినా'భిపూజయామ. సబ్భి కుబ్బేథ సన్థవం. యం సాలవనస్మిం సేనకో, పాపకమ్మమకరి అసబ్భిరూపం. ఆబాధోయం అసబ్భిరూపో. అసమ్మోదకో థద్ధో అసబ్భిరూపో"తి . తత్థ ఆలపనవచనే దిట్ఠేయేవ పచ్చత్తవచనం పాళియం సరూపతో అనాగతమ్పి దిట్ఠమేవ హోతి. తథా కరణవచనే దిట్ఠేయేవ నిస్సక్కవచనమ్పి దిట్ఠమేవ హోతి. సమాసే సద్దరూపే దిట్ఠేయేవ బ్యాసే సద్దరూపం యథాసమ్భవం దిట్ఠమేవ హోతి ఠపేత్వా "హేతుసత్థారదస్సన"న్తిఆదీని. తత్థ చ నిబ్బానవాచకో చే, **సబ్భి**సద్దో ఇత్థిలిఙ్గో **సన్తివిసుద్ధి నిబ్బుతి**సద్దా వియ, సో చ **యమకమహాథేర**మతే **రత్తి**నయేన యోజేతబ్బో. సబ్బేసమికారన్తిత్థిలిఙ్గానం సాధారణో హి సో నయో. సున్దరత్థవాచకో చే, **అగ్గి రత్తి అట్ఠి**నయేహి యోజేతబ్బో వాచ్చలిఙ్గత్తా. "సబ్భిధమ్మభూతం నిబ్బాన"న్తి ఏత్థ హి సున్దరధమ్మభూతం నిబ్బానన్తి అత్థో. ఏవం పాళినయవసేన ఆలపనాదీసు పఞ్చసు ఠానేసు **సబ్భి**సద్దస్స పవత్తిం ఞత్వా పున అట్ఠకథానయవసేనపి తప్పవత్తి వేదితబ్బా. కథం? యస్మా సగాథావగ్గస్స **అట్ఠకథాయం** "సన్తో 'సబ్భీహి సద్ధిం సతం ధమ్మో న జరం ఉపేతీ'తి పవేదయన్తీ"తి ఇమస్మిం పదేసే "సబ్భీహీ"తి **హి**వచనవసేన సద్దరచనావిసేసో అట్ఠకథాచరియేహి దస్సితో, తస్మా **సబ్భి**సద్దో సబ్బేసుపి విభత్తివచనేసు యోజేతబ్బో. అత్రిదం వదామ –

> గరూ "సబ్భీహి సద్ధి"న్తి, అత్థం భాసింసు పాళియా;
> యతో తతో **సబ్భి**సద్దం, ధీరో సబ్బత్థ యోజయే.
>
> "అసబ్భిరూపో"ఇతిపి, సమాసవిసయే సుతం;
> యస్మా తస్మా **సబ్భి**సద్దం, విఞ్ఞూ సబ్బధి యోజయే.

"ఓవదేయ్యానుసాసేయ్య , అసబ్భా చ నివారయే"తి ఏత్థ పన "అసబ్భా"తిపదం విచిత్రవుత్తీసు తద్ధితపచ్చయేసు **ణ్య**పచ్చయవసేన నిప్ఫత్తిముపాగతన్తి వేదితబ్బం. కథం? యేభుయ్యేన అసబ్భీసు భవం అసబ్భం. కిం తం? అకుసలం, తతో అసబ్భా అకుసలధమ్మా నివారయే చ, కుసలధమ్మే పతిట్ఠపేయ్యాతి అత్థో. "అప్పే అసబ్భాహి వాచాహి విక్కోసమానా తిబ్బాహి సత్తీహి హనిస్సన్తీ"తి ఏత్థ తు అసబ్భీనం ఏతాతి అసబ్భా, న వా సబ్భీనం ఏతాతిపి అసబ్భాతి నిబ్బచనం, **ణ్య**పచ్చయవసేన చ పదసిద్ధి వేదితబ్బా. యా చ పనేత్థ అమ్హేహి సన్తసద్దస్స "సం, సన్తో. సం, సన్తం, సన్తే"తిఆదినా పదమాలా దస్సితా, తత్థ "సమేతి అసతా అస"న్తి పాళియం "అస"న్తి పదే దిట్ఠేయేవ "స"న్తి పదం పాళియం అనాగతమ్పి దిట్ఠమేవ హోతి యుగళభావేన విజ్జమానతారహత్తా. ఏవం దిట్ఠేన అదిట్ఠస్స గహణం వేదితబ్బం. అథ వా "అస"న్తి ఏత్థ న సం అసన్తి సమాసవిగ్గహవసేనాధిగన్తబ్బత్తా "స"మితి పదం దిట్ఠమేవ హోతి. ఏవమఞ్ఞత్రాపి నయో. తత్ర **సన్తి** సప్పురిసో. **అస**న్తి అసప్పురిసో. ఇత్థిలిఙ్గేవత్తబ్బే "అసతీ, అసా"తి రూపాని భవన్తి. "అసతీ, అసతీ, అసతియో, అసా. అసతిం, అసతీ, అసతియో. అసాయ, అసతియా, అసతీహి, అసతీభి. అసతియా, అసతీన"న్తి వక్ఖమాన **ఇత్థి**నయేన నామికపదమాలా యోజేతబ్బా.

ఏత్థ పన "అసా లోకిత్థియో నామ, వేలా తాసం న విజ్జతి. మా చ వసం అసతీనం నిగచ్ఛే"తిఆదీని దస్సేతబ్బాని. **అసా**తి చేత్థ **అసతీ**తి చ సమానత్థా, అసన్తజాతికాతి హి తేసం అత్థో. యస్మా పన **జాతకట్ఠకథాయం "అసా**తి అసతియో

లామికా, అథ వా సాతం వుచ్చతి సుఖం, తం తాసు నత్థి, అత్తని పటిబద్ధచిత్తానం అసాతమేవ దేన్తీతిపి అసా , దుక్ఖా, దుక్ఖవత్థుభూతాతి అత్థో"తి అత్థం సంవణ్ణేసుం, తస్మా సాతం నత్థి ఏతిస్సన్తి **అసా**తి అత్థే "అసా"తి పదస్స యథా రిత్తో అస్సాదో ఏత్థాతి **రిత్తస్స**న్తిపదస్స ఉత్తుత్తరక్ఖరస్స "రిత్తస్సం, రిత్తస్సాని. రిత్తస్స"న్తి **చిత్త**నయేన నామికపదమాలా యోజేతబ్బా, తథా "అసా, అసా, అసాయో. అసం, అసా, అసాయో. అసాయా"తి **కఞ్ఞా**నయేన యోజేతబ్బా.

ఏత్థ చ యో అమ్హేహి "సన్తో"ఇతి సద్దో దస్సితో. సో కత్థచి ఏకవచనబహువచనభావేన **సంవిజ్జమాన**సద్దస్సత్థమ్పి వదతి, తస్స వసేన అయం నామికపదమాలా –

సన్తో, సన్తో, సన్తా. సన్తం, సన్తే. సతా, సన్తేన, సన్తేహి, సన్తేభి. సతో, సన్తస్స, సతం, సన్తానం. సతా, సన్తా, సన్తస్మా, సన్తమ్హా, సన్తేహి, సన్తేభి. సతో, సన్తస్స, సతం, సన్తానం. సతి, సన్తే, సన్తస్మిం, సన్తమ్హి, సన్తేసు. భో సన్త, భవన్తో సన్తో, భవన్తో సన్తా.

ఏత్థ పన "అయం ఖో భిక్ఖవే అట్ఠమో భద్దో అస్సాజానీయో సన్తో సంవిజ్జమానో లోకస్మిం. చత్తారోమే భిక్ఖవే పుగ్గలా సన్తో సంవిజ్జమానా లోకస్మిం. అసతా తుచ్ఛా ముసా అభూతేన అబ్భాచిక్ఖన్తి. భవే ఖో సతి జాతి హోతి"ఇచ్చేవమాదీని పయోగాని భవన్తి. "సఙ్ఖారేసు ఖో సతి విఞ్ఞాణం హోతీ"తిఆదీసు పన **సతి**సద్దో వచనవిపల్లాసవసేన ఠితోతి గహేతబ్బో.

తత్ర ఏకవచనబహువచనవసేన ద్విధా ఠితేసు **సన్తో**సద్దేసు బహువచన**సన్తో**సద్దం ఠపేత్వా సేసా **సమాన**సద్దస్సత్థమ్పి వదన్తి, తస్మా "**సన్తో**తి సమానో, **సన్తా**తి సమానా"తిఆదినా అత్థో కథేతబ్బో. **సమానో**తి ఇమస్స చ "హోన్తో"తి అత్థో "పహు సమానో విపులత్థచిన్తీ, కిం కారణా మే న కరోసి దుక్ఖ"న్తిఆదీసు వియ. పయోగాని పన –

"యో మాతరం పితరం వా, జిణ్ణకం గతయోబ్బనం;
పహు సన్తో న భరతి, తం పరాభవతో ముఖం.

ఇధేవ తిట్ఠమానస్స, దేవభూతస్స మే సతో;
పునరాయు చ మే లద్ధో, ఏవం జానాహి మారిసా"తి

ఏవమాదీని భవన్తి.

అపిచ **సన్తో**సద్దో యస్మా "కిలన్తో"తి చ "ఉపసన్తో"తి చ "నిరుద్ధో"తి చ అత్థం వదతి, తస్మా తేసం వసేన **సన్త**సద్దస్స "సన్తో, సన్తా. సన్తం, సన్తే. సన్తేనా"తి **పురిస**నయేన నామికపదమాలా వేదితబ్బా. ఏత్థ చ "సన్తో తసితో. దీఘం సన్తస్స యోజనం. సన్తో దన్తో నియతో బ్రహ్మచారీ. సన్తో నిరుద్ధో అత్థఙ్గతో అబ్భత్థఙ్గతో"తిఆదీని పయోగాని. నపుంసకలిఙ్గే వత్తబ్బే "సన్తం, సన్తానీ"తి **చిత్త**నయేన నామికపదమాలా. సా చ "సంవిజ్జమానం సమానం కిలన్తం ఉపసన్తం నిరుద్ధ"మితి అత్థదీపకాపదవతీతి వేదితబ్బా. అథ వా "ఉపాదానే ఖో సతి భవో హోతీ"తిఆదీసు నపుంసకప్పయోగదస్సనతో **సన్త**సద్దస్స **సంవిజ్జమాన**సద్దత్థవాచకత్తే తతియాపఞ్చమీచతుత్థీఛట్ఠీసత్తమీఠానే "సతా, సతో, సతం, సతీ"తి పదాని అధికాని వత్తబ్బాని, సేసాని **చిత్త**నయేన ఞేయ్యాని. ఇత్థిలిఙ్గే పన వత్తబ్బే "సన్తా, సన్తా, సన్తాయో. సన్తం, సన్తా, సన్తాయో. సన్తాయా"తి **కఞ్ఞా**నయేన చ, సన్తీ, సన్తీ, సన్తియో . సన్తిం, సన్తీ, సన్తియో. సన్తియా"తి **ఇత్థి**నయేన చ నామికపదమాలా యోజేతబ్బా.

ఏతాసు పఠమా "సంవిజ్జమానా కిలన్తా ఉపసన్తా నిరుద్ధా"తి అత్థదీపకాపదవతీ, ఏత్థ పయోగా సువిఞ్ఞేయ్యావ. దుతియా పన "సంవిజ్జమానా సమానా"తి అత్థదీపకాపదవతీ. తథా హి "సన్తీ ఆపత్తి ఆవికాతబ్బా"తి ఏత్థ సంవిజ్జమానా "సన్తీ"తి వుచ్చతి.

"యాయ మాతు భతో పోసో,
ఇమం లోకం అవేక్ఖతి;
తమ్పి పాణదదిం సన్తిం,
హన్తి కుద్ధో పుథుజ్జనో"తి

ఏత్థ పన సమానా "సన్తీ"తి వుచ్చతి. అపరాపి ఇత్థిలిఙ్గే వత్తబ్బే పదమాలా వేదితబ్బా. **సన్తీ**సద్దస్స హి **సంవిజ్జమాన**సద్దత్థవాచకత్తే "జాతియా ఖో సతి జరామరణం హోతీ"తిఆదినా ఇత్థిలిఙ్గప్పయోగదస్సనతో సత్తమీతానే "సతి, సతియా, సతియం, సన్తియా, సన్తియం, సన్తీసూ"తి రూపాని వత్తబ్బాని. సేసాని **ఇత్థి**నయేన ఞేయ్యాని. అయం తతియా, ఏత్థ చ "అసన్తియా ఆపత్తియా తుణ్హీ భవితబ్బ"న్తి పాళి "సన్తియా"ఇచ్చాదీనం అత్థిభావే నిదస్సనం. అపరో నయో – **సతీ**సద్దస్స "సమానా"తి ఇమస్మిం అత్థే "యా త్వం వససి జిణ్ణస్స, ఏవం దహరియా సతీ"తి చ "యే తం జిణ్ణస్స పాదంసు, ఏవం దహరియం సతి"న్తి చ పాళిదస్సనతో "సతీ, సతీ, సతియో. సతిం, సతీ, సతియో. సతియా"తిఆదీనిపి రూపాని యోజేతబ్బాని, సంయోగే **న**కారలోపవసేన వా.

ఇదాని "సన్తో, సన్తా"తి పదద్వయస్స పయోగనిచ్ఛయం కథయామ పయోగేసు నోతూనం అసమ్మోళ్హభావాయ. తథా హి "సప్పురిసా"తి వా "పణ్డితా"తి వా బహువచనవసేన అత్థం వత్తుకామేన "సన్తో దన్తో"తి ఏవం వుత్తఏకవచనసదిసం "సన్తో"తి బహువచనం వత్తబ్బం. "సంవిజ్జమానో"తి ఏకవచనవసేన అత్థం వత్తుకామేన "సన్తో"తి ఏకవచనం వత్తబ్బం. "సంవిజ్జమానా"తి బహువచనవసేన అత్థం వత్తుకామేన "సన్తో సప్పురిసా"తి, "సన్తో సంవిజ్జమానా"తి చ ఏవం వుత్తబహువచనసదిసం "సన్తో"తి వా "సన్తా"తి వా బహువచనం వత్తబ్బం, "కిలన్తో"తి వా "సమానో"తి వా "ఉపసన్తో"తి వా "నిరుద్ధో"తి వా ఏకవచనవసేన అత్థం వత్తుకామేన "సన్తో సప్పురిసా"తి ఏవం వుత్తబహువచనసదిసం "సన్తో"తి ఏకవచనం వత్తబ్బం. తేయేవత్థే బహువచనవసేన వత్తుకామేన పన "సన్తా సూనేహి పాదేహి, కో నే హత్థే గహేస్సతీ"తి ఏత్థ వియ "సన్తా"తి బహువచనం వత్తబ్బం. అయం నీతి సాధుకం మనసి కాతబ్బా. ఇదఞ్హి మన్దబుద్ధీనం సమ్మోహట్ఠానం. అయమ్పి పనేత్థ సఙ్గహో వేదితబ్బో –

"తిలిఙ్గత్థే చ ఏకత్థే, బవ్హత్థేపి చ దిస్సతి;
సత్తమ్యన్తో **సతి**సద్దో, విపల్లాసే బహుమ్హి సో"తి.

ఇదాని **మహన్త**సద్దస్స నామికపదమాలా వుచ్చతే –

మహం, మహా, మహన్తో, మహన్తా. మహన్తం, మహన్తే. మహతా, మహన్తేన, మహన్తేహి, మహన్తేభి. మహతో, మహన్తస్స, మహన్తానం, మహతం. మహతా, మహన్తా, మహన్తస్మా, మహన్తమ్హా, మహన్తేహి, మహన్తేభి. మహతో, మహన్తస్స, మహన్తానం, మహతం. మహతి, మహన్తే, మహన్తస్మిం, మహన్తమ్హి, మహన్తేసు. భో మహ, భో మహా, భవన్తో మహన్తోతి అయమమ్హాకం రుచి.

ఏత్థ “మహన్తో, మహన్తా. మహన్తం, మహన్తే. మహన్తేనా”తి **పురిస**నయోపి లబ్భతి, తస్మా “భో మహన్త, భవన్తో మహన్తా”తి ఆలపనపదాని యోజేతబ్బాని. నపుంసకలిఙ్గే వత్తబ్బే “మహన్తం, మహన్తానీ”తి **చిత్త**నయోపి లబ్భతి. ఇత్థిలిఙ్గే వత్తబ్బే “మహతీ, మహతీ, మహతియో. మహతిం, మహతీ, మహతియో. మహతియా, మహతీహి మహతీభీ”తి **ఇత్థి**నయోపి లబ్భతి. “మహతియా చ యక్ఖసేనాయా”తిఆదీనేత్థ నిదస్సనపదాని. అపరోపి “మహన్తా, మహన్తా, మహన్తాయో. మహన్త”న్తి **కఞ్ఞా**నయోపి లబ్భతి, “మహన్తా నిధికుమ్భియో”తిఆదీనేత్థ నిదస్సనపదాని. **కచ్చాయనే** పన “మహన్తీ”ఇతి పదం దిట్ఠం. తం “గుణవన్తీ, కులవన్తీ”ఇచ్చాదీని వియ పాళియం అప్పసిద్ధత్తా వీమంసితబ్బం.

ననుభో యస్మా సాసనేపి “గచ్ఛన్తీ, చరన్తీ”తిఆదీని చ “ఇద్ధిమన్తీ”తి చ పదం దిస్సతి, తస్మా “మహన్తీ, గుణవన్తీ”తిఆదీనిపి భవితబ్బన్తి? న భవితబ్బం తథారూపస్స నయస్స వసేన అగ్గహేతబ్బత్తా, “మహతీ, గుణవతీ”ఇచ్చాదినయస్సేవ దస్సనతో చ. తథా హి పాళియం అట్ఠకథాసు చ “సేయ్యథాపి నామ మహతీ నఙ్గలసీసా, ఇత్థీ సియా రూపవతీ, సా చ సీలవతీ సియా. సతిమతీ చక్ఖుమతీ. ఇద్ధిమతీ పత్తిమతీ”తి చ “మహతిం సేనం దిస్వా మహోసధసేనా మన్దా, అయం అతివియ మహతీ సేనా దిస్సతీ”తి చ ఆదీని పయోగాని దిస్సన్తి, న “మహన్తీ, రూపవన్తీ”ఇచ్చాదీని.

కేచి పన “**మహా**ఇతి సద్దో బ్యాసే న లబ్భతి, సమాసేయేవ లబ్భతి ‘మహాపురిసో’తి ఏత్థ వియా”తి వదన్తి, తం న గహేతబ్బం. “మహా తే ఉపాసక పరిచ్చాగో. మహా వతాయం భన్తే భూమిచాలో. ఘోసో చ విపులో మహా. బారాణసిరజ్జం నామ మహా. సేనా సాదిస్సతే మహా”తి పయోగదస్సనతో. ఏవం బ్యాసేపి లబ్భతీతి వేదితబ్బం, తస్మా “మహం, మహా, మహన్తో, మహన్తా. భో మహన్త, భవన్తో మహన్తా”తి పుల్లిఙ్గే, “మహన్తం, మహా, మహన్తాని. భో మహన్త, భవన్తో మహన్తానీ”తి నపుంసకలిఙ్గే, “మహన్తా, మహా, మహన్తా, మహన్తాయో. భోతి మహన్తే, భోతియో మహన్తా, మహన్తాయో”తి ఇత్థిలిఙ్గే సబ్బం సమ్పుణ్ణం యోజేతబ్బం. సమాసే పన “మహాసత్తో మహాఉపాసకో మహాఉపాసికా మహబ్బలో మహావనం మహగ్గతం మహప్ఫలం మహబ్భయ”న్తిఆదీని రూపాని భవన్తి, తద్ధితే “మహత్తనో మహత్తం మహన్తత్తం మహన్తతా”తి రూపాని భవన్తి. **గచ్ఛన్త**సద్దస్స పన “గచ్ఛన్తో గచ్ఛన్తా”తి రూపాని వత్వా సేసాని **మహన్త**సద్దే వుత్తనయేన విత్థారేత్వా నామికపదమాలా వేదితబ్బా. తథా “గచ్ఛన్తో, గచ్ఛన్తా”తి **పురిస**నయో చ “గచ్ఛన్తం, గచ్ఛన్తానీ”తి **చిత్త**నయో చ “గచ్ఛన్తీ, గచ్ఛన్తీ, గచ్ఛన్తియో”తి **ఇత్థి**నయో చ గహేతబ్బో. ఏవం లిఙ్గత్తయవసేన “చరం చరన్తో చరన్తం చరన్తీ, దదం దదన్తో దదన్తం దదన్తీ”తిఆదీనం అనేకపదసహస్సానం నామికపదమాలా విత్థారేతబ్బా.

యే పనాచరియా “గచ్ఛన్తో”తిఆదీనం పచ్చత్తాలపనబహువచనత్తఞ్చ “గచ్ఛం”ఇచ్చాదీనం ఆలపనేకవచనత్తఞ్చ ఇచ్ఛన్తి, తే సమమ్హేహి పయోగో సాసనే న దిట్ఠో నయవసేనాగహేతబ్బత్తా. తస్మా తాని ఏత్థ న వదామ. అయం పన విసేసో దిట్ఠో. సేయ్యథిదం?

> “గచ్ఛం విధమ”మిచ్చాది-పదాని మునిసాసనే;
> కత్థచాఖ్యాతికా హోన్తి, కత్థచి పన నామికా.
>
> “తస్సాహం సన్తికే గచ్ఛం,
> సో మే సత్థా భవిస్సతి;

విధమం దేవ తే రట్ఠం,
పుత్తో వేస్సన్తరో తవ.

అధమ్మం సారథి కయిరా, మఞ్చే త్వం నిక్ఖనం వనే";
ఇచ్చేవమాదయో ఞేయ్యా, పయోగా ఏత్థ ధీమతా.

"గచ్ఛిస్సామి విధమీ"తి-ఆదినా జినసాసనే;
నానాకాలపురిసానం, వసేనత్థం వదే విదూ.

నామత్తే పన "గచ్ఛన్తో, విధమన్తో"తిఆదినా;
"గచ్ఛ"మిచ్చేవమాదీన-మత్థమత్థవిదూ వదే.

ఇదాని సమగతికత్తేపి "జానం, పస్స"న్తిఆదీనం లిఙ్గవిభత్తివచనన్తరవసేన యో విసేసో దిస్సతి, తం వదామ. తథా హి "సా జానంయేవ ఆహ న జానామీతి, పస్సంయేవ ఆహ న పస్సామీ"తి ఏవమాదీసు **జానం పస్సం** సద్దానం "జానన్తీ పస్సన్తీ"తి లిఙ్గన్తరవసేన పరివత్తనం భవతీతి దట్ఠబ్బం. ఇమినా "గచ్ఛం"ఇతి సద్దస్సపి యథాపయోగం "గచ్ఛన్తీ"తి ఇత్థియా కథనత్థో లబ్భతి తేహి సమానగతికత్తా, న "గచ్ఛన్తో"తి సద్దస్స "గచ్ఛన్తీ"తి ఇత్థియా కథనత్థో లబ్భతి తేహి అసమానగతికత్తాతి కారణం దస్సితం హోతి. "అపి ను తుమ్హే ఆయస్మన్తో ఏకన్తసుఖం లోకం జానం పస్సం విహరథా"తి ఏత్థ "జానన్తా పస్సన్తా"తి వచనన్తరవసేన పరివత్తనం భవతీతి దట్ఠబ్బం. ఇమినా పన "గచ్ఛం"ఇతి సద్దస్సపి యథాపయోగం "గచ్ఛన్తా"తి బహువచనత్థో లబ్భతి తేహి సమానగతికత్తా, న "గచ్ఛన్తో"తి సద్దస్స "గచ్ఛన్తా"తి బహువచనత్థో లబ్భతి తేహి అసమానగతికత్తాతి కారణం దస్సితం హోతి. ఏస నయో ఉత్తరత్రాపి. "భరన్తి మాతాపితరో, పుబ్బే కతమనుస్సర"న్తి ఏత్థ **అనుస్సరం**సద్దస్స "అనుస్సరన్తా"తి వచనన్తరవసేన పరివత్తనం భవతి. "సద్ధమ్మో గరుకాతబ్బో, సరం బుద్ధాన సాసన"న్తి ఏత్థ **సరం**సద్దస్స సరన్తేనాతి విభత్తన్తరవసేన పరివత్తనం భవతి. "ఘసం భూతాని సణ్ఠానం, మనసా గణ్హతో యథా"తి ఏత్థ **ఘసం**సద్దస్సపి "ఘసన్తస్సా"తి విభత్తన్తరవసేన పరివత్తనం భవతి. తథా "యాచం అదదమప్పియో"తి ఏత్థాపి **యాచం**సద్దస్స "యాచన్తస్సా"తి విభత్తన్తరవసేన పరివత్తనం భవతి. **యాచ**న్తి వా యాచితబ్బం ధనం, ఇమినా నయేన నానప్పకారతో పరివత్తనం వేదితబ్బం. ఇతి "భవంకర"న్తిఆదీనం విసదిసపదమాలా చ "గచ్ఛం, చర"న్తిఆదీనం సదిసపదమాలా చ "జానం, పస్స"న్తిఆదీనం లిఙ్గవిభత్తివచనన్తరవసేన కత్థచి పరివత్తనన్తి అయం తివిధోపి ఆకారో ఆఖ్యాతికపదత్థవిభావనాయ సద్ధిం కథితో పావచనవరే సోతూనం సద్దేస్వత్థేసు చ విసారదబుద్ధిపటిలాభత్థం. సబ్బమేతఞ్హి సన్ధాయ ఇమా గాథా వుత్తా –

"భవం కరం అరహం సం, మహం"ఇతి పదాని తు;
విసదిసాని సమ్భోన్తి, అఞ్ఞమఞ్ఞన్తి లక్ఖయే.

"గచ్ఛం చరం దదం తిట్ఠం, చిన్తయం భావయం వదం;
జానం పస్స"న్తిఆదీని, సమానాని భవన్తి హి.

తత్ర "జాన"న్తిఆదీనం, కత్థచి పరివత్తనం;

లిఙ్గవిభత్తివచన-న్తరతో పన దిస్సతీతి.

అపిచ అయం సబ్బేసమ్పి నిగ్గహీతన్తపుల్లిఙ్గానం పకతి, యదిదం ద్వీసు లిఙ్గేసు ఛసు విభత్తీసు తేరససు వచనేసు అఞ్ఞతరలిఙ్గవిభత్తివచనవసేన పరివత్తనం. అయమ్పి పనేత్థ నీతి వేదితబ్బా.

“గచ్ఛం చర”న్తిఆదీని, విప్పకతవచో సియుం;
“గచ్ఛమానో చరమానో”, ఇచ్చాదీని పదాని చ.

“మహం భవ”న్తి ఏతాని, విప్పకతవచోపి చ;
అవిప్పకతవచో చ, సియుం అత్థానురూపతో.

“అరహం స”న్తి ఏతాని, వినిముత్తాని సబ్బథా;
ఆకారం తివిధమ్పేతం, కరే చిత్తే సుమేధసోతి.

సవినిచ్ఛయోయం నిగ్గహీతన్తపుల్లిఙ్గానం పకతిరూపస్స నామికపదమాలావిభాగో.

ఆకారన్తతాపకతికం నిగ్గహీతన్తపుల్లిఙ్గం నిట్ఠితం.

ఇదాని **ధనభూతి**ఇచ్చేతస్స పకతిరూపస్స అఞ్ఞేసఞ్చ తంసదిసానం నామికపదమాలావిభాగం వక్ఖామి పుబ్బాచరియమతం పురేచరం కత్వా.

అగ్గి, అగ్గీ, అగ్గయో. అగ్గిం, అగ్గీ, అగ్గయో. అగ్గినా, అగ్గీహి, అగ్గీభి. అగ్గిస్స, అగ్గినో, అగ్గీనం. అగ్గినా, అగ్గీహి, అగ్గీభి. అగ్గిస్స, అగ్గినో, అగ్గీనం. అగ్గిస్మిం, అగ్గిమ్హి, అగ్గీసు. భో అగ్గి, భో అగ్గీ, భవన్తో అగ్గయో. **యమకమహాథేర**మతం.

ఏత్థ కిఞ్చాపి నిస్సక్కవచనట్ఠానే “అగ్గిస్మా, అగ్గిమ్హా”తి ఇమాని నాగతాని, తథాపి తత్థ తత్థ తంసదిసప్పయోగదస్సనతో గహేతబ్బాని. “అగ్గినా, అగ్గిస్మా, అగ్గిమ్హా”తి కమో చ వేదితబ్బో.

ధనభూతి, ధనభూతీ, ధనభూతయో. ధనభూతిం, ధనభూతీ, ధనభూతయో. ధనభూతినా, ధనభూతీహి, ధనభూతీభి. ధనభూతిస్స, ధనభూతినో, ధనభూతీనం. ధనభూతినా, ధనభూతిస్మా, ధనభూతిమ్హా, ధనభూతీహి, ధనభూతీభి. ధనభూతిస్స, ధనభూతినో, ధనభూతీనం. ధనభూతిస్మిం, ధనభూతిమ్హి, ధనభూతీసు. భో ధనభూతి, భో ధనభూతీ, భవన్తో ధనభూతయో.

సిరిభూతి సోత్థిభూతి, సువత్థిభూతి అగ్గిని;
గిని జోతి దధి పాణి, ఇసి సన్ధి ముని మణి.

బ్యాధి గణ్ఠి రవి ముట్ఠి, కవి గిరి కపి నిధి;
కుచ్ఛి వత్థి విధి సాలి, వీహి రాసి అహి మసి.

సాతి కేసి కిమి బోన్ది, బోధి దీపి పతి హరి;
అరి ధని తిమి కలి, సారథ్యుదధి అఞ్జలి,

అధిపతి నరపతి, అసి ఞాతి నిరూపధి;
సమాధి జలధిచ్చాదీ, **ధనభూతి**సమా మతా.

అథ వా ఏతేసు **అధిపతి**సద్దస్స "అధిపతియా సత్తా"తి పాళిదస్సనతో "అధిపతియా"తి సత్తమీరూపమ్పి ఇచ్ఛితబ్బం. అపిచ "అసారే సారమతినో"తి పాళియం **ఇ**కారన్తసమాసపదతో **యో**వచనస్స **నో**ఆదేసదస్సనతో క్వచి **అధిపతి**ఇచ్చాదీనం **ఇ**కారన్తసమాసపదానం "అధిపతినో"తిఆదినాపి పచ్చత్తోపయోగరూపాని ఇచ్ఛితబ్బాని **ఈ**కారన్తానం దణ్డీసద్దాదీనం "దణ్డినో"తిఆదీని పచ్చత్తోపయోగసమ్పదానసామివచనరూపాని వియ. **గహపతిజానిపతి**సద్దాదీనం పన సమాసపదానమ్పి ఏవరూపాని పచ్చత్తోపయోగరూపాని న ఇచ్ఛితబ్బాని "గహపతయో జానిపతయో"తిఆదినా నయేన యథాపావచనం గహేతబ్బరూపత్తా. **ఇసి ముని**సద్దానం పనాలపనట్ఠానే "ఇసే, మునే"తి రూపన్తరమ్పి గహేతబ్బం "పుత్తో ఉప్పజ్జతం ఇసే. పటిగ్గణ్హ మహామునే"తి దస్సనతో.

యే పనేత్థ అమ్హేహి **అగ్గిని గిని**సద్దా వుత్తా, తత్రేకే ఏవం వదన్తి "**అగ్గిని**సద్దో పచ్చత్తేకవచనభావేయేవ లబ్భతి, న పచ్చత్తబహువచనభావే ఉపయోగభావాదీసు వా"తి. కేచి పన "పాళియం **అగ్గిని**సద్దో నామ నత్థి, **గిని**సద్దోయేవ అత్థీ"తి వదన్తి. కేచి "**గిని**సద్దో నామ నత్థి, **అగ్గిని**సద్దోయేవత్థీ"తి వదన్తి. సబ్బమేతం న యుజ్జతి **అగ్గిని గిని**సద్దానముపలబ్భనతో, సబ్బాసుపి విభత్తీసు ద్వీసు వచనేసు యోజేతబ్బతాదస్సనతో చ. తథా హి సుత్తనిపాతే **కోకాలికసుత్తే** –

"న హి వగ్గు వదన్తి వదన్తా,
నాభిజవన్తి న తాణముపేన్తి;
అఙ్గారే సన్థతే సేన్తి,
అగ్గినిం సమ్పజ్జలితం పవిసన్తీ"తి

ఇమస్మిం పదేసే "అగ్గిని"న్తి ఉపయోగవచనం దిస్సతి. తేనాహ అట్ఠకథాచరియో "**అగ్గినిం సమ్పజ్జలిత**న్తి సమన్తతోజాలం సబ్బదిసాసు చ సమ్పజ్జలితమగ్గి"న్తి. తత్రేవ చ సుత్తనిపాతే **కోకాలికసుత్తే** –

"అథ లోహమయం పన కుమ్భిం,
అగ్గినిసఞ్జలితం పవిసన్తి;
పచ్చన్తి హి తాసు చిరరత్తం,
అగ్గినిసమాసు సముప్లవాతే"తి

ఇమస్మిం పదేసే సమాసవిసయత్తా **అగ్గినిసఞ్జలిత**న్తి అగ్గినీహి సఞ్జలితన్తి అత్థో లబ్భతి, తథా **అగ్గినిసమాసూ**తి అగ్గినీహి సదిసాసూతి అత్థోపి. ఏవం సమాసవిధానముఖేన "అగ్గినీహి"తి కరణవచనమ్పి దిస్సతి.

గినిసద్దోపి చ పాళియం దిస్సతి. తథా హి "తమేవ కట్ఠం దహతి, యస్మా సో జాయతే గినీ"తి **చూళబోధిచరియాయం గిని**సద్దో దిట్ఠో. కేచి పనేత్థ సన్ధివసేన **అ**కారలోపం సఞ్ఞోగాదిస్స చ **గ**కారస్స లోపం వదన్తి, తమ్పి న యుజ్జతి తస్సా పాళియా అట్ఠకథాయం "**యస్మా**తి యతో కట్ఠా. **గినీ**తి అగ్గీ"తి ఏవం **గిని**సద్దస్స ఉల్లిఙ్గేత్వా వచనతో. తథా "ఛన్నా కుటి ఆహితో గినీ"తి ఇమస్స **ధనియసుత్త**స్స అట్ఠకథాయం "**ఆహితో**తి ఆభతో జాలితో వా. **గినీ**తి అగ్గీ"తి వచనతో, తథేవ చ "మహాగిని పజ్జలితో, అనాహారోపసమ్మతీ"తి ఇమిస్సా **థేరగాథాయ** సంవణ్ణనాయం "**గినీ**తి అగ్గీ"తి వచనతో. యది హి **గిని**సద్దో విసుం న సియా, అట్ఠకథాచరియా "జాయతే గినీ"తిఆదీని "జాయతే అగ్గినీ"తిఆదినా పదచ్ఛేదవసేన అత్థం వదేయ్యుం. యస్మా ఏవం న వదింసు, "**గినీ**తి అగ్గీ"తి పన వదింసు, తేన ఞాయతి "**గిని**సద్దోపి విసుం అత్థీ"తి. యే "**గిని**సద్దో నత్థీ"తి వదన్తి, తేసం వచనం న గహేతబ్బమేవ సాసనే గినిసద్దస్సుపలబ్భనతో. **సుత్తనిపాతట్ఠకథాయ**ఞ్హి "ఛన్నా కుటి ఆహితో గినీ"తి పాఠస్స సంవణ్ణనాయమేవ "తేసు ఠానేసు అగ్గిని 'గినీ'తి వోహరియతీ"తి తస్స అభిధానన్తరం వుత్తం, తస్మా మయమేత్థ గాథారచనం కరిస్సామ –

విదేహరట్ఠమజ్ఝమ్హి, యం తం నామేన విస్సుతం;
రట్ఠం పబ్బతరట్ఠన్తి, దస్సనేయ్యం మనోరమం.

ధమ్మకోణ్డవ్హయం తత్థ, నగరం అత్థి సోభనం;
తమ్హి ఠానే మనుస్సానం, భాసా ఏవ గినిచ్చయం.

"గిని గినీ గినయో"తి-ఆదినా పవదే విదూ;
పదమాలం యథా అగ్గి-సద్దస్సేవ సుమేధసో.

ఇతి **అలాబు లాబు**సద్దా వియ **అగ్గిని గిని**సద్దాపి భగవతో పావచనే దిస్సన్తీతి వేదితబ్బా. యథా పన **అగ్గిని**సద్దస్స సబ్బాసు విభత్తీసు ద్వీసు వచనేసు యోజేతబ్బతా సిద్ధా, తథా **గిని**సద్దస్సపి సిద్ధావ హోతి. తస్మాత్ర –

అగ్గిని , అగ్గినీ, అగ్గినయో. అగ్గినిం, అగ్గినీ, అగ్గినయో. అగ్గినినా, అగ్గినీహి, అగ్గినీభి. అగ్గినిస్స, అగ్గినీనం. అగ్గినినా, అగ్గినిస్మా, అగ్గినిమ్హా, అగ్గినీహి, అగ్గినీభి. అగ్గినిస్స, అగ్గినీనం. అగ్గినిస్మిం, అగ్గినిమ్హి, అగ్గినీసు. భో అగ్గిని, భవన్తో అగ్గినీ, భవన్తో అగ్గినయో.

"గిని, గినీ, గినయో. గినిం, గినీ, గినయో, గినినా"తి సబ్బం యోజేతబ్బం. ఇతి పాళినయానుసారేన **అగ్గిని గిని**సద్దానం నామికపదమాలా యోజితా. అథ వా యథా సక్కటభాసాయం **సత్వ పద్మస్వామినీ**తి సఞ్ఞోగవసేన వుత్తానం సద్దానం మాగధభాసం పత్వా **సత్తవపదుమసువామినీ**తి నిస్సఞ్ఞోగవసేన ఉచ్చారితా పాళి దిస్సతి "త్వఞ్చ ఉత్తమసత్తవో"తిఆదినా, తథా సక్కటభాసాయం **అగ్ని**తి సఞ్ఞోగవసేన వుత్తస్స మాగధభాసం పత్వా "అగ్గినీ"తి సఞ్ఞోగనకారవసేన ఉచ్చారితా పాళి దిస్సతి "అగ్గినిం సమ్పజ్జలితం పవిసన్తీ"తిఆదికా. యథా చ వేయ్యాకరణేహి సక్కటభాసాభూతో **అగ్ని**సద్దో సబ్బాసు విభత్తీసు తీసు వచనేసు యోజియతి, తథా మాగధభాసాభూతో **అగ్గిని**సద్దోపి సబ్బాసు విభత్తీసు ద్వీసు వచనేసు యోజేతబ్బోవ హోతి, తస్మా నో ఇధమ్హేహి యోజియతి, **గిని**సద్దోపి **అగ్గిని**సద్దేన సమానత్థత్తా, ఈసకఞ్చ సరూపత్తా తథేవ యోజియతీతి దట్ఠబ్బం.

ఏత్థ సియా – యది **అగ్గిని**సద్దో సబ్బేసు విభత్తివచనేసు యోజేతబ్బో, అథ కస్మా **కచ్చాయనే** "అగ్గిస్సినీ"తి లక్ఖణేన **స్మిం**పరే **అగ్గి**సద్దన్తస్స **ఇని**ఆదేసో దిస్సతీతి? సచ్చం, యథా నవక్ఖత్తుం ఠపేత్వా కతేకసేసస్స **దస**సద్దస్స **యో**వచనమ్హి **నవా**దేసం కత్వా **యో**వచనస్స **ఉతి**ఆదేసం కస్మా "నవుతీ"తి రూపే నిప్ఫన్నే పున "నవుతీ"తి పకతిం ఠపేత్వా తతో **నం**వచనం కత్వా "నవుతీన"న్తి రూపం నిప్ఫాదితం . ఇత్థిలిఙ్గే పన **నా**దిఏకవచనాని కత్వా తేసం **యా**ఆదేసం కత్వా "నవుతియా"తి రూపం నిప్ఫాదితం. తథా హి "ఛన్నవుతీనం పాసణ్డానం ధమ్మానం పవరం యదిదం సుగతవినయం నవుతియా హంససహస్సేహి పరివుతో"తిఆదీని పయోగాని దిస్సన్తి. తథా **స్మిం** **అగ్గి**సద్దన్తస్స **ఇని**ఆదేసకరణవసేన "అగ్గినీ"తి రూపే నిప్ఫన్నేపి పున "అగ్గినీ"తి పకతిం ఠపేత్వా తతో **యోఅంనా**దయో విభత్తియో కత్వా "అగ్గిని, అగ్గినీ, అగ్గినయో. అగ్గినిం, అగ్గినీ, అగ్గినయో. అగ్గినినా"తిఆదీని కథం న నిప్ఫజ్జిస్సన్తీతి సన్నిట్ఠానం కాతబ్బం.

సవినిచ్ఛయోయం ఇకారన్తపుల్లిఙ్గానం పకతిరూపస్స నామికపదమాలావిభాగో.

ఇకారన్తతాపకతికం ఇకారన్తపుల్లిఙ్గం నిట్ఠితం.

ఇదాని **భావీ** ఇచ్చేతస్స పకతిరూపస్స అఞ్ఞేసఞ్చ తంసదిసానం నామికపదమాలావిభాగం వక్ఖామ పుబ్బాచరియమతం పురేచరం కత్వా.

దణ్డీ, దణ్డీ, దణ్డినో. దణ్డిం, దణ్డీ, దణ్డినో. దణ్డినా, దణ్డీహి, దణ్డీభి. దణ్డిస్స, దణ్డినో, దణ్డీనం. దణ్డినా, దణ్డీహి, దణ్డీభి. దణ్డిస్స, దణ్డినో, దణ్డీనం. దణ్డిస్మిం, దణ్డిమ్హి, దణ్డీసు. భో దణ్డి, భో దణ్డీ, భవన్తో దణ్డినో. **యమకమహాథేర**మతం.

ఏత్థ కిఞ్చాపి "దణ్డిన"న్తి ఉపయోగేకవచనఞ్చ "దణ్డిస్మా, దణ్డిమ్హా"తి నిస్సక్కవచనఞ్చ "దణ్డినీ"తి భుమ్మేకవచనఞ్చ నాగతం, తథాపి తత్థ తత్థ తంసదిసస్స పయోగస్స దస్సనతో గహేతబ్బమేవ.

> "భణ సమ్మ అనుఞ్ఞాతో, అత్థం ధమ్మఞ్చ కేవలం;
> సన్తి హి దహరా పక్ఖీ, పఞ్ఞవన్తో జుతిన్ధరా"తి

పాళియం "పక్ఖీ"ఇతి పచ్చత్తబహువచనస్స దస్సనతో పన "దణ్డీ"ఇతి పచ్చత్తోపయోగబహువచనాని వుత్తానీతి దట్ఠబ్బం.

భావీ, భావీ, భావినో. భావిం, భావినం, భావీ, భావినో. భావినా, భావీహి, భావీభి. భావిస్స, భావినో, భావీనం. భావినా, భావిస్మా, భావిమ్హా, భావీహి, భావీభి. భావిస్స, భావినో, భావీనం. (భావిని) భావిస్మిం, భావిమ్హి, భావీసు. భో భావి, భో భావీ, భవన్తో భావినో.

> ఏవం విభావీ సమ్భావీ, పరిభావీ ధజీ గణీ;
> సుఖీ రోగీ ససీ కుట్ఠీ, మకుటీ కుసలీ బలీ.

> జటీ యోగీ కరీ యానీ, తోమరీ ముసలీ ఫలీ;
> దన్తీ మన్తీ సుధీ మేధీ, భాగీ భోగీ నఖీ సిఖీ.

> ధమ్మీ సఙ్ఘీ ఞాణీ అత్థీ, హత్థీ చక్కీ పక్ఖీ దాఠీ;

రట్ఠీ ఛత్తీ మాలీ చమ్మీ, చారీ చాగీ కామీ సామీ.

మల్లకారీ పాపకారీ, సత్తుఘాతీ దీఘజీవీ;
ధమ్మవాదీ సీహనాదీ, భూమిసాయీ సీఘయాయీ.

వజ్జదస్సీ చ పాణీ చ, యసస్సిచ్ఛాదయోపి చ;
ఏతేసం కోచి భేదో తు, ఏకదేసేన వుచ్చతే.

ఈకారన్తపుల్లిఙ్గపదేసు హి "వజ్జదస్సీ, పాణీ"ఇచ్చేవమాదీనం ఉపయోగభుమ్మవచనట్ఠానే "వజ్జదస్సినం, పాణినే"తిఆదీనిపి రూపాని భవన్తి. ఏత్థ చ –

"నిధీనంవ పవత్తారం, యం పస్సే వజ్జదస్సినం;
ఏవం జరా చ మచ్చు చ, అధివత్తన్తి పాణినే.

సముపగచ్ఛతి ససిని గగనతలం.

ఉపహచ్చ మనం మజ్ఝో, మాతఙ్గస్మిం యసస్సినే;
ఉచ్ఛిన్నో సహ రట్ఠేన, మజ్ఝారఞ్ఞం తదా అహు.

సుసుఖం వత జీవామ, వేరినేసు అవేరినో"తి

ఏవమాదయో పయోగా వేదితబ్బా, అయం నయో **దణ్డీ**పదాదీసుపి లబ్భతేవ సమానగతికత్తా **దణ్డీ**పదాదీనం **వజ్జదస్సీ**పదాదీహి. తస్మా ఉపయోగట్ఠానే "దణ్డిం, దణ్డినం, దణ్డినో, దణ్డినే"తి యోజేతబ్బం. భుమ్మట్ఠానే "దణ్డిస్మిం, దణ్డిమ్హి, దణ్డిని, దణ్డినే, దణ్డీసు, దణ్డినేసూ"తి యోజేతబ్బం. ఏస నయో **గామణీ సేనానీ**ఇచ్చాదీని వజ్జేత్వా యథారహం **ఈ**కారన్తపుల్లిఙ్గేసు నేతబ్బో.

సవినిచ్ఛయోయం **ఈ**కారన్తపుల్లిఙ్గానం పకతిరూపస్స నామికపదమాలావిభాగో.

ఈకారన్తతాపకతికం **ఈ**కారన్తపుల్లిఙ్గం నిట్ఠితం.

ఇదాని **భూ**ధాతుమయానం **ఉ**కారన్తపుల్లిఙ్గానం అప్పసిద్ధత్తా అఞ్ఞేసం **ఉ**కారన్తపుల్లిఙ్గానం వసేన పకతిరూపస్స నామికపదమాలం పూరేస్సామ. కతమాని తాని? "భిక్ఖు హేతు సేతు కేతు రాహు భాణు ఖాణు సజ్జు ఉచ్ఛు వేళు మచ్చు జన్తు సిన్ధు బన్ధు రురు నేరు సత్తు బబ్బు పటు బిన్దు గరు"ఇచ్చాదీని.

భిక్ఖు, భిక్ఖూ, భిక్ఖవో. భిక్ఖుం, భిక్ఖూ, భిక్ఖవో. భిక్ఖునా, భిక్ఖూహి, భిక్ఖూభి. భిక్ఖుస్స, భిక్ఖునో, భిక్ఖూనం. భిక్ఖునా, భిక్ఖుస్మా, భిక్ఖుమ్హా, భిక్ఖూహి, భిక్ఖూభి. భిక్ఖుస్స, భిక్ఖునో, భిక్ఖూనం. భిక్ఖుస్మిం, భిక్ఖుమ్హి, భిక్ఖూసు. భో భిక్ఖు, భవన్తో భిక్ఖూ, భిక్ఖవే, భిక్ఖవో. **భిక్ఖు**ఆదీని అఞ్ఞాని చ తంసదిసాని ఏవం ఞేయ్యాని.

అయమ్పి పనేత్థ విసేసో ఞేయ్యో – హేతు, హేతూ, హేతుయో, హేతవో. హేతుం, హేతూ, హేతుయో, హేతవో. భో హేతు, భవన్తో హేతూ, హేతవే, హేతవో. సేసం **భిక్ఖు**సమం.

అథ వా "హేతుయా"తిఆదీనం దస్సనతో "ధేనుయా"తి ఇత్థిలిఙ్గరూపేన సదిసం "హేతుయా"తి పుల్లిఙ్గరూపమ్పి సత్తమీఠానే ఇచ్ఛితబ్బం. కానిచి హి పుల్లిఙ్గరూపాని కేహిచి ఇత్థిలిఙ్గరూపేహి సదిసాని భవన్తి. తం యథా? "ఉట్ఠేహి కత్తే తరమానో. ఏహి బాలేఖమాపేహి, కుసరాజం మహబ్బలం. భాతరా మాతరా అధిపతియా రత్తియా హేతుయో ధేనుయో మత్యా పేత్యా"తి ఏవం నయదస్సనేన "హేతుయా తీణి. అధిపతియా సత్త. ఉట్ఠేహి కత్తే"తిఆదీసు లిఙ్గవిపల్లాసచిన్తా న ఉప్పాదేతబ్బా.

జన్తు, జన్తూ, జన్తుయో, జన్తునో, జన్తవో. జన్తుం, జన్తూ, జన్తుయో, జన్తునో, జన్తవో. భో జన్తు, భవన్తో జన్తూ, జన్తవే జన్తవో. సేసం **భిక్ఖు**సమం.

గరు, గరూ, గరవో, గరునో. గరుం, గరూ, గరవో, గరునో. భో గరు, భవన్తో గరూ, గరవో, గరునో. సేసం **భిక్ఖు**సమం. ఏత్థ పన "భత్తు చ గరునో సబ్బే, పటిపూజేతి పణ్డితా"తిపాళినిదస్సనం. తత్ర "భిక్ఖవే"తి ఆమన్తనపదం చుణ్ణియపదేస్వేవ దిస్సతి, న గాథాసు. "భిక్ఖవో"తి పచ్చత్తపదం గాథాసుయేవ దిస్సతి, న చుణ్ణియపదేసు, అపిచ "భిక్ఖవే"తి ఆమన్తనపదం సావకస్స భిక్ఖూనం ఆమన్తనపాళియం సన్ధివిసయేయేవ దిస్సతి, న అసన్ధివిసయే, బుద్ధస్స పన భిక్ఖూనం ఆమన్తనపాళియం సన్ధివిసయేపి అసన్ధివిసయేపి దిస్సతి. "భిక్ఖవో"తి ఆమన్తనపదం బుద్ధస్స భిక్ఖూనం ఆమన్తనపాళియం గాథాసు చ దిస్సతి , చుణ్ణియపదేసు చ సన్ధివిసయేయేవ దిస్సతి. సావకస్స పన భిక్ఖూనం ఆమన్తనపాళియం న దిస్సతీతి అయం ద్విన్నం విసేసో దట్ఠబ్బో. తథా హి "ఏవఞ్చ పన భిక్ఖవే ఇమం సిక్ఖాపదం ఉద్దిసేయ్యాథా"తిఆదీసు "భిక్ఖవే"తి పదం చుణ్ణియపదేస్వేవ దిట్ఠం. "భిక్ఖవో తిసతా ఇమే, యాచన్తి పఞ్జలీకతా"తిఆదీసు "భిక్ఖవో"తి పచ్చత్తపదం గాథాసుయేవ దిట్ఠం. "ఆయస్మా సారిపుత్తో భిక్ఖూ ఆమన్తేసి ఆవుసో భిక్ఖవే"తి ఏవమాదీసు సావకస్స భిక్ఖూనం ఆమన్తనపాళీసు సన్ధివిసయేయేవ "భిక్ఖవే"తి పదం దిట్ఠం. "భిక్ఖూ ఆమన్తేసి సోతుకామత్థ భిక్ఖవే"తి "ఇధ భిక్ఖవే భిక్ఖూ"తిఆదీసు పన బుద్ధస్స భిక్ఖూనం ఆమన్తనపాళీసు సన్ధివిసయావిసయేసు "భిక్ఖవే"తి పదం దిట్ఠం. "అరఞ్ఞే రుక్ఖమూలే వా, సుఞ్ఞాగారేవ భిక్ఖవో"తి "తత్ర ఖో భగవా భిక్ఖూ ఆమన్తేసి భిక్ఖవో"తి ఏవమాదీసు బుద్ధస్స భిక్ఖూనం ఆమన్తనపాళీసు "భిక్ఖవో"తి ఆమన్తనపదం గాథాసు చ దిట్ఠం, చుణ్ణియపదేసు చ సన్ధివిసయేయేవ దిట్ఠం. ఇచ్చేవం –

> చుణ్ణియేవ పదే దిట్ఠం, "భిక్ఖవే"తి పదం ద్విధా;
> యతో పవత్తతే సన్ధి-విసయావిసయేసు తం.
>
> "భిక్ఖవో"తి పదం దిట్ఠం, గాథాయఞ్చేవ చుణ్ణియే;
> పదస్మిమ్పి చ సన్ధిస్స, విసయేవాతి నిద్దిసేతి.

సవినిచ్ఛయోయం **ఉ**కారన్తపుల్లిఙ్గానం పకతిరూపస్స నామికపదమాలావిభాగో.

ఉకారన్తతాపకతికం **ఉ**కారన్తపుల్లిఙ్గం నిట్ఠితం.

ఇదాని పన **సయమ్భూ**ఇచ్చేతస్స పకతిరూపస్స తంసదిసానఞ్చ నామికపదమాలం కథయామ –

సయమ్భూ , సయమ్భూ, సయమ్భువో. సయమ్భుం, సయమ్భూ, సయమ్భువో. సయమ్భునా, సయమ్భూహి, సయమ్భూభి. సయమ్భుస్స, సయమ్భునో, సయమ్భూనం. సయమ్భునా, సయమ్భుస్మా, సయమ్భుమ్హా, సయమ్భూహి, సయమ్భూభి. సయమ్భుస్స, సయమ్భునో, సయమ్భూనం. సయమ్భుస్మిం, సయమ్భుమ్హి, సయమ్భూసు. భో సయమ్భు, భో సయమ్భూ, భవన్తో సయమ్భూ, సయమ్భువో. ఏవం **పభూ అభిభూ విభూ** ఇచ్చాదీనిపి.

సబ్బఞ్ఞూ, సబ్బఞ్ఞూ, సబ్బఞ్ఞునో. సబ్బఞ్ఞుం, సబ్బఞ్ఞూ, సబ్బఞ్ఞునో. భో సబ్బఞ్ఞు, భవన్తో సబ్బఞ్ఞూ, సబ్బఞ్ఞునో, సేసాసు విభత్తీసు పదాని **భిక్ఖు**సదిసాని భవన్తి, ఏవం విదూ విఞ్ఞూ కతఞ్ఞూ మగ్గఞ్ఞూ ధమ్మఞ్ఞూ అత్థఞ్ఞూ కాలఞ్ఞూ రత్తఞ్ఞూ మత్తఞ్ఞూ వదఞ్ఞూ అవదఞ్ఞూ ఇచ్చాదీని.

తత్ర "యే చ లద్ధా మనుస్సత్తం, వదఞ్ఞూ వీతమచ్ఛరా"తి ఏత్థ "వదఞ్ఞూ"తి పచ్చత్తబహువచనస్స దస్సనతో **సయమ్భూ సబ్బఞ్ఞూ** ఇచ్చాదీనమ్పి పచ్చత్తోపయోగబహువచనత్తం గహేతబ్బం. అపిచ "విదూ, విఞ్ఞూ"తిఆదీసు "పరచిత్తవిదునీ"తి ఇత్థిలిఙ్గదస్సనతో ఇత్థిలిఙ్గే వత్తబ్బే "విదునీ, విదునీ, విదునియో. విదునిం, విదునీ, విదునియో. విదునియా"తి **ఇత్థి**నయేన పదమాలా కాతబ్బా. తథా "విఞ్ఞూ పటిబలా సుభాసితదుబ్భాసితం దుట్ఠుల్లాదుట్ఠుల్లం ఆజానితు"న్తి ఏత్థ "విఞ్ఞూ"తి ఇత్థిలిఙ్గదస్సనతో "కోధనా అకతఞ్ఞూ చ, పిసుణా మిత్తభేదికా"తి ఏత్థ చ "అకతఞ్ఞూ"తి ఇత్థిలిఙ్గదస్సనతోపి "విఞ్ఞూ, విఞ్ఞూ, విఞ్ఞుయో. విఞ్ఞుం, విఞ్ఞూ, విఞ్ఞుయో. విఞ్ఞుయా"తి చ "కతఞ్ఞూ, కతఞ్ఞూ, కతఞ్ఞుయో. కతఞ్ఞుం, కతఞ్ఞూ, కతఞ్ఞుయో, కతఞ్ఞుయాతి చ **జమ్బూ**నయేన పదమాలా కాతబ్బా. ఏవం "మగ్గఞ్ఞూ, ధమ్మఞ్ఞూ"ఇచ్చాదీసుపి. "సయమ్భూ"తి పదే పన "సయమ్భు ఞాణం గోత్రభు చిత్త"న్తి దస్సనతో నపుంసకలిఙ్గత్తే వత్తబ్బే "సయమ్భు, సయమ్భూ, సయమ్భూని. సయమ్భుం, సయమ్భూ, సయమ్భూనీ"తి నపుంసకే **ఆయు**నయోపి గహేతబ్బో. ఏస నయో సేసేసుపి యథారహం గహేతబ్బో.

సవినిచ్ఛయోయం **ఊ**కారన్తపుల్లిఙ్గానం పకతిరూపస్స నామికపదమాలావిభాగో.

ఊకారన్తతాపకతికం **ఊ**కారన్తపుల్లిఙ్గం నిట్ఠితం.

ఇతి సబ్బథాపి పుల్లిఙ్గానం పకతిరూపస్స

నామికపదమాలావిభాగో సమత్తో.

యస్మా పనాయం సమత్తోపి పావచనాదీసు యం యం ఠానం సోతూనం సమ్మోహట్ఠానం దిస్సతి, తత్థ తత్థ సోతూనమనుగ్గహాయ చోదనాసోధనావసేన సంసయం సముగ్ఘాటేత్వా పున వత్తబ్బో హోతి, తస్మా కిఞ్చి పదేసమేత్థ కథయామ.

యం కిర భో పాళియం "సఙ్ఘాతే బ్రహ్మచారయో, అపచే బ్రహ్మచారయో"తి చ రూపం **ఇ**కారన్తస్స **అగ్గి**సద్దస్స "అగ్గయో"తి రూపమివ వుత్తం, తం తథా అవత్వా **ఈ**కారన్తస్స **దణ్డీ**సద్దస్స "దణ్డినో"తి రూపమివ "బ్రహ్మచారినో"ఇచ్చేవ

వత్తబ్బన్తి? సచ్చం, తత్థ "బ్రహ్మం చరతీతి బ్రహ్మచారి యథా మునాతీతి మునీ"తి ఏవం ఇకారన్తవసేన ఇచ్ఛితత్తా. "మునయో అగ్గయో"తి రూపాని వియ "బ్రహ్మచారయో"తి రూపం భవతి. అఞ్ఞత్థ పన "బ్రహ్మం చరణసీలోతి బ్రహ్మచారీ, యథా దుక్కటం కమ్మం కరణసీలోతి దుక్కటకమ్మకారీ"తి ఏవం తస్సీలత్థం గహేత్వా **ఈ**కారన్తవసేన గహణే "దుక్కటకమ్మకారినో"తి రూపమివ "దణ్డో అస్స అత్థీతి దణ్డీ"తి **ఈ**కారన్తస్స సద్దస్స "దణ్డినో"తి రూపమివ చ "బ్రహ్మచారినో"తి రూపం భవతి. తథా హి "ఇమే హి నామ ధమ్మచారినో సమచారినో బ్రహ్మచారినో సచ్చవాదినో సీలవన్తో కల్యాణధమ్మా పటిజానిస్సన్తీ"తి పాళి దిస్సతి. ఏవం **ఇ**కారన్తవసేన "బ్రహ్మచారయో"తి పచ్చత్తోపయోగాలపనబహువచనరూపం యుజ్జతి, పున **ఈ**కారన్తవసేన "బ్రహ్మచారినో"తి పచ్చత్తోపయోగాలపనబహువచనరూపమ్పి యుజ్జతి, తస్మా "బ్రహ్మచారి, బ్రహ్మచారీ, బ్రహ్మచారయో"తి **అగ్గి**నయేన, "బ్రహ్మచారీ, బ్రహ్మచారీ, బ్రహ్మచారినో"తి **దణ్డీ**నయేన చ పదమాలా గహేతబ్బా.

యం పన ఆయస్మా **బుద్ధఘోసో** "యథా సోభన్తి యతినో, సీలభూసనభూసితా"తి ఏత్థ **యతి**సద్దస్స **ఇ**కారన్తస్స **అగ్గి**సద్దస్స "అగ్గయో"తి రూపం వియ "యతయో"తి రూపం అవత్వా కస్మా **ఈ**కారన్తస్స **దణ్డీ**సద్దస్స "దణ్డినో"తి రూపం వియ "యతినో"తి రూపం దస్సేతి. నన్వేసా పమాదలేఖా వియ దిస్సతి. యథా హి "కుక్కుటా మణయో దణ్డా సివయో దేవ తే కుద్ధా"తి పాళిగతియా ఉపపరిక్ఖియమానాయ "యతయో"తి రూపేనేవ భవితబ్బం **ఇ**కారన్తత్తాతి? నాయం పమాదలేఖా. "వదనసీలో వాదీ"తి ఏత్థ వియ తస్సీలత్థం గహేత్వా **ఈ**కారన్తవసేన యోజనే నిద్దోసత్తా, తస్మా "యతనసీలో యతీ"తి ఏవం తస్సీలత్థం చేతసి సన్నిధాయ **ఈ**కారన్తవసేన "యతినో"తి సమ్పదానసామీనమేకవచనసదిసం పచ్చత్తబహువచనరూపం భదన్తేన బుద్ధఘోసేన దస్సితన్తి దట్ఠబ్బం. ఉపయోగాలపనబహువచనరూపమ్పి తాదిసమేవ.

యత్థ పన తస్సీలత్థం అగ్గహేత్వా "యో మునాతి ఉభో లోకే, ముని తేన పవుచ్చతీ"తి ఏత్థ వియ "యతతి వీరియం కరోతీతి యతీ"తి కత్తుకారకవసేన **ఇ**కారన్తభావో గయ్హతి. తత్థ "మునయో మణయో సివయో"తి **యో**కారన్తరూపాని వియ "యతయో"తి **యో**కారన్తం పచ్చత్తబహువచనరూపఞ్చ ఉపయోగాలపనబహువచనరూపఞ్చ భవతి, ఏవం **ఈ**కారన్తపుల్లిఙ్గానం తీసు ఠానేసు **యో**కారన్తానేవ రూపాని భవన్తీతి దట్ఠబ్బం.

యది ఏవం **ఇ**కారన్తపుల్లిఙ్గానం సారమతి సుద్ధదిట్ఠిసమ్మాదిట్ఠిమిచ్ఛాదిట్ఠివజిరబుద్ధి సద్దాదీ కథన్తి? ఏతేసం పన **ఇ**కారన్తవసేన నిద్దిట్ఠానమ్పి సమాసపదత్తా **అగ్గి**నయే అట్ఠత్వా యథాసమ్భవం **దణ్డీ**నయే తిట్ఠనతో **నో**కారన్తానేవ రూపాని. తథా హి "అసారే సారమతినో"తి **నో**కారన్తపచ్చత్తబహువచనపాళి దిస్సతి, ఉపయోగాలపనబహువచనరూపమ్పి తాదిసమేవ దట్ఠబ్బం. నను చ భో **కచ్చాయన**ప్పకరణే "అత్థే విసారదమతయో"తి ఏత్థ సమాసపదస్స ఇకారన్తపుల్లిఙ్గస్స **యో**కారన్తస్స పచ్చత్తబహువచనపాఠస్స దస్సనతో **సారమతి**సద్దాదీనమ్పి "విసారదమతయో"తి రూపేన వియ **యో**కారన్తేహి రూపేహి భవితబ్బన్తి? నపి భవితబ్బం బుద్ధవచనే సమాసపదానం **ఇ**కారన్తపుల్లిఙ్గానం "విసారదమతయో"తి రూపసదిసస్స రూపస్స అదస్సనతోతి.

నను చ భో బుద్ధవచనే "పఞ్చిమే గహపతయో ఆనిసంసా. తే హోన్తి జానిపతయో, అఞ్ఞమఞ్ఞం పియంవదా"తి సమాసపదానం **ఇ**కారన్తపుల్లిఙ్గానం "విసారదమతయో"తి రూపసదిసాని **యో**కారన్తాని రూపాని దిస్సన్తి. ఏవం సన్తే కస్మా "బుద్ధవచనే సమాసపదానం **ఇ**కారన్తపుల్లిఙ్గానం "విసారదమతయో"తి రూపసదిసస్స **యో**కారన్తస్స రూపస్స అదస్సనతో"తి వుత్తన్తి? ఏత్థ వుచ్చతే – విసదిసత్తం పటిచ్చ. **గహపతి**సద్దాదీసు హి యస్మా **పతి**సద్దో సభావేనేవ పుల్లిఙ్గో,

న తు సమాసతో పుబ్బే ఇత్థిలిఙ్గపకతికో హుత్వా పచ్ఛా పుల్లిఙ్గభావం పత్తో, తస్మా ఈదిసేసు ఠానేసు "గహపతయో, జానిపతయో"తి **యో**కారన్తాని, "సేనాపతయో, సేనాపతినో"తి **యో నో**కారన్తాని చ పచ్చత్తోపయోగాలపనబహువచనరూపాని భవన్తి. తథా హి "తత్తకా సేనాపతినో"తి అట్ఠకథాపాఠో దిస్సతి. యస్మా పన సారమతి సుద్ధదిట్ఠిసమ్మాదిట్ఠి మిచ్ఛాదిట్ఠి వజిరబుద్ధి సద్దాదీసు **మతిదిట్ఠి**సద్దాదయో సమాసతో పుబ్బే ఇత్థిలిఙ్గపకతికా హుత్వా పచ్ఛా బహుబ్బీహిసమాసవసేన పుల్లిఙ్గభావప్పత్తా, తస్మా ఈదిసేసు ఠానేసు "సారమతినో సుద్ధదిట్ఠినో సమ్మాదిట్ఠినో మిచ్ఛాదిట్ఠినో వజిరబుద్ధినో"తిఆదీని'**నో**కారన్తానియేవ పచ్చత్తోపయోగాలపనబహువచనరూపాని భవన్తి, సమ్పదానసామీనమేకవచనేహి సదిసానీతి నిట్ఠమేత్థావగన్తబ్బం.

సేట్ఠి సారథిచక్కవత్తిసామిఇచ్చేతేసు కథన్తి? ఏత్థ పన అయం విసేసో వేదితబ్బో – కత్థచి పాఠే "సేట్ఠీ సారథీ చక్కవత్తీ సామీ"తి అన్తక్ఖరస్స దీఘత్తం దిస్సతి, కత్థచి పన "సేట్ఠి సారథి చక్కవత్తి సామి"ఇతి అన్తక్ఖరస్స రస్సత్తం దిస్సతి. కిఞ్చాపి రస్సత్తమేతేసం దిస్సతి, తథాపి తత్థ తత్థ పచ్చత్తవచనాదిభావేన "సేట్ఠినో సారథినో"తిఆదిపయోగదస్సనతో రస్సం కత్వా ఏతాని ఉచ్చారియన్తీతి ఞాయతి, తస్మా ఏవం నిబ్బచనత్థో గహేతబ్బో – సేట్ఠం ధనసారం, ఠానన్తరం వా అస్స అత్థీతి **సేట్ఠీ**. అస్సదమ్మాదయో సారణసీలోతి **సారథీ**. చక్కం పవత్తనసీలోతి **చక్కవత్తీ**. సం ఏతస్స అత్థీతి **సామీ**తి. అస్సత్థికతస్సీలత్థసద్దా హి **నో**కారన్తరూపవసేన సమానగతికా భవన్తి యథా "దణ్డినో భూమిసాయినో"తి. అపరోపి నిబ్బచనత్థో **ఈ**కారన్తవసేన అస్సదమ్మాదయో సారేతీతి **సారథీ**. తథా హి "పురిసదమ్మే సారేతీతి పురిసదమ్మసారథీ"తి వుత్తం. చక్కం వత్తేతీతి చక్కవత్తీ. ఏవం కత్తుకారకవసేన **ఈ**కారన్తత్తం గహేత్వా కత్థచి లబ్భమానమ్పి **ఇ**కారన్తత్తం అనపేక్ఖిత్వా బుద్ధవచనానురూపేన "సారథినో చక్కవత్తినో"తిఆదీని **నో**కారన్తరూపాని గహేత్వా **దణ్డీ**నయేన యోజేతబ్బాని "దణ్డినీ"తిఆదికం వజ్జితబ్బం వజ్జేత్వా. ఏవం "సేట్ఠినో సారథినో చక్కవత్తినో సామినో"తిఆదీని **నో**కారన్తానియేవ రూపాని ఞేయ్యాని.

అత్ర కిఞ్చి పయోగం నిదస్సనమత్తం కథయామ. "తాత తయో సేట్ఠినో అమ్హాకం బహూపకారా"తి చ "తే కతభత్తకిచ్చా 'మహాసేట్ఠినో మయం గమిస్సామా'తి వదింసూ"తి చ "సారథినో ఆహంసూ"తి చ "ద్వే చక్కవత్తినో"తి చ ఏవమాదీని. తత్థ కిఞ్చాపి కత్థచి "సేట్ఠి సారథి"ఇచ్చాది రస్సత్తపాఠో దిస్సతి, తథాపి సో సభావేన రస్సత్తభావో పాఠో న హోతి, దీఘస్స రస్సత్తకరణపాఠోతి వేదితబ్బో. పదమాలా చస్స వుత్తనయేన వేదితబ్బా.

మహేసీతి ఏత్థ కథన్తి? "మహేసీ"తి ఏత్థ కిఞ్చాపి **మహేసీ**సద్దో **ఈ**కారన్తవసేన నిద్దిసియతి, తథాపి **ఇసి**సద్దేన సమానగతికత్తా **ఇసి**సద్దస్స **అగ్గి**సద్దేన సమానపదమాలత్తా **అగ్గి**నయేన పదమాలా కాతబ్బా. నను చ భో ఏత్థ తస్సీలత్థో దిస్సతి "మహన్తే సీలక్ఖన్ధాదయో ధమ్మే ఏసనసీలోతి మహేసీ"తి, తస్మా "భూమిసాయీ"తి పదస్స వియ **దణ్డీ**నయేనేవ పదమాలా కాతబ్బాతి? న కాతబ్బా తస్సీలత్థస్స అసమ్భవతో. ఇమస్స హి "మహన్తే సీలక్ఖన్ధాదయో ధమ్మే ఏసి గవేసి ఏసిత్వా ఠితోతి మహేసీ"తి అతస్సీలత్థో ఏవ యుజ్జతి. కతకరణీయేసు బుద్ధాదీసు అరియేసు పవత్తనామత్తా. **ఇసి**సద్దేన చాయం సద్దో ఈసకం సమానో కేవలం సమాసపరియోసానే దీఘవసేన ఉచ్చారియతి, రస్సవసేన పన "మహా ఇసి మహేసీ"తి సన్ధివిగ్గహో . యస్మా రస్సత్తం గహేత్వా తస్స పదమాలాకరణం యుజ్జతి, తస్మా "సఙ్గాయింసు మహేసయో"తి **ఇ**కారన్తరూపం దిస్సతి. న హి సాట్ఠకథే తేపిటకే బుద్ధవచనే కత్థచిపి చతుత్థీఛట్ఠేకవచనరూపం వియ "మహేసినో"తి పచ్చత్తోపయోగాలపనబహువచనరూపం దిస్సతి. తస్మా **ఈ**కారన్తవసేన ఉచ్చారితస్సపి సతో రస్సవసేన ఉచ్చారితస్స

వియ “మహేసి, మహేసీ, మహేసయో. మహేసిం, మహేసీ, మహేసయో. మహేసినా”తి పదమాలా కాతబ్బా. అపిచ **మహేసీ**సద్దో యత్థ రాజగ్గుబ్బరివాచకో, తత్థ ఇత్థిలిఙ్గో హోతి, తబ్బసేన పన “మహేసీ, మహేసీ, మహేసియో. మహేసిం, మహేసీ, మహేసియో. మహేసియా”తి చ వక్ఖమానఇ**త్థీ**నయేన పదమాలా కాతబ్బా. **హత్థీ**సద్దే కథన్తి? **హత్థీ**సద్దస్స పన హత్థో అస్స అత్థీతి ఏవం **ఈ**కారన్తవసేన గహణే “హత్థినో”తి రూపం భవతి. తథా హి “వనే హత్థినో”తి పయోగో దిస్సతి. తస్సేవ తస్మింయేవత్థే రస్సం కత్వా గహణే “హత్థయో”తి రూపం భవతి. తథా హి –

“హంసా కోఞ్చా మయూరా చ, హత్థయో పసదా మిగా;
సబ్బే సీహస్స భాయన్తి, నత్థి కాయస్మి తుల్యతా.

ఏవమేవ మనుస్సేసు, దహరో చేపి పఞ్ఞవా;
సోపి తత్థ మహా హోతి, నేవ బాలో సరీరవా”తి

ఇమస్మిం **కేళిసీలజాతకే** “హత్థయో”తి ఆహచ్చపదం దిస్సతి. ఏవమస్స **దణ్డీ**నయేన చ **అగ్గి**నయేన చ ద్విధా పదమాలా, వేదితబ్బా. ఇమినా నయేన అవుత్తేసుపి ఠానేసు పాళినయానురూపేన పోరాణట్ఠకథానురూపేన చ పదమాలా యోజేతబ్బా.

ఏత్తావతా **భూ**ధాతుమయానం పుల్లిఙ్గానం నామికపదమాలా సద్ధిం లిఙ్గన్తరేహి సద్దన్తరేహి అత్థన్తరేహి చ నానప్పకారతో దస్సితా.

ఇమం సద్దనీతిం సునీతిం విచిత్తం,
సపఞ్ఞేహి సమ్మా పరీపాలనీయం;
సదా సుట్ఠు చిన్తేతి వాచేతి యో నో,
నరో ఞాణవిత్థిన్నతం యాతి సేట్ఠం.

ఇతి నవఙ్గే సాట్ఠకథే పిటకత్తయే బ్యప్పథగతీసు విఞ్ఞూనం

కోసల్లత్థాయ కతే సద్దనీతిప్పకరణే

సవినిచ్ఛయో నిగ్గహీతన్తాదిపుల్లిఙ్గానం

పకతిరూపస్స నామికపదమాలావిభాగో

సత్తమో పరిచ్ఛేదో.

సబ్బథాపి పుల్లిఙ్గం సమత్తం.

౮. ఇత్థిలిఙ్గనామికపదమాలా

అథ ఇత్థిలిఙ్గేసు **ఆ**కారన్తస్స **భూ**ధాతుమయస్స పకతిరూపభూతస్స **భావికా**సద్దస్స నామికపదమాలాయం వత్తబ్బాయమ్పి పసిద్ధస్స తావ **కఞ్ఞా**సద్దస్స నామికపదమాలం వక్ఖామ –

కఞ్ఞా, కఞ్ఞా, కఞ్ఞాయో. కఞ్ఞం, కఞ్ఞా, కఞ్ఞాయో. కఞ్ఞాయ, కఞ్ఞాహి, కఞ్ఞాభి. కఞ్ఞాయ, కఞ్ఞానం. కఞ్ఞాయ, కఞ్ఞాహి, కఞ్ఞాభి. కఞ్ఞాయ, కఞ్ఞానం. కఞ్ఞాయ, కఞ్ఞాయం, కఞ్ఞాసు. భోతి కఞ్ఞే, భోతియో కఞ్ఞా, కఞ్ఞాయో. అయమమ్హాకం రుచి.

ఏత్థ "కఞ్ఞా"తి ఏకవచనబహువచనవసేన వుత్తం, **నిరుత్తిపిటకే** బహువచనవసేన వుత్తో నయో నత్థి. తథా హి తత్థ "సద్ధా తిట్ఠతి, సద్ధాయో తిట్ఠన్తి. సద్ధం పస్సతి, సద్ధాయో పస్సతీ"తి ఏత్తకమేవ వుత్తం, "సద్ధా"తి బహువచనం న ఆగతం. కిఞ్చాపి నాగతం, తథాపి "బాహా పగ్గయ్హ పక్కన్దుం, సివికఞ్ఞా సమాగతా. అహేతు అప్పచ్చయా పురిసస్స సఞ్ఞా ఉప్పజ్జన్తిపి నిరుజ్ఝన్తిపీ"తిఆదిపాళిదస్సనతో **బాహా కఞ్ఞా సఞ్ఞా**సద్దాదీనం బహువచనతా గహేతబ్బా. **చూళనిరుత్తియం** "భోతి కఞ్ఞే, భోతి కఞ్ఞా"తి ద్వే ఏకవచనాని వత్వా "భోతియో కఞ్ఞాయో"తి ఏకం బహువచనం వుత్తం. **నిరుత్తిపిటకే** పన "భోతి సద్ధా"తి ఏకవచనం వత్వా "భోతియో సద్ధాయో"తి ఏకం బహువచనం వుత్తం. మయం పనేత్థ "ఏహి బాలే ఖమాపేహి, కుసరాజం మహబ్బలం. ఫుస్సతీ వరవణ్ణాభే. ఏహి గోధే నివత్తస్సూ"తిఆదిపాళిదస్సనతో "భోతి కఞ్ఞే, భోతియో కఞ్ఞా, కఞ్ఞాయో"తి ఏవంపకారానియేవ ఆలపనేకవచనబహువచనాని ఇచ్ఛామ. ఏత్థ "భోతి కఞ్ఞే"తి అయం నయో **అమ్మా**దీసు **మాతా**దీసు చ న లబ్భతి.

భావికా, భావికా, భావికాయో. భావికం, భావికా, భావికాయో. భావికాయ, భావికాహి, భావికాభి. భావికాయ, భావికానం. భావికాయ, భావికాహి, భావికాభి. భావికాయ, భావికానం. భావికాయ, భావికాయం, భావికాసు. భోతి భావికే, భోతియో భావికా, భావికాయో.

ఏవం హేట్ఠుద్దిట్ఠానం సబ్బేసం **భూ**ధాతుమయానం "భావనా విభావనా"ఇచ్చేవమాదీనం**ఆ**కారన్తపదానం అఞ్ఞేసఞ్చ**ఆ**కారన్తపదానం నామికపదమాలా యోజేతబ్బా. ఏత్థఞ్ఞాని **ఆ**కారన్తపదాని నామ **సద్ధా**దీని.

సద్ధా మేధా పఞ్ఞా విజ్జా, చిన్తా మన్తా తణ్హా'భిజ్ఝా;
ఇచ్ఛా పుచ్ఛా జాయా మాయా, మేత్తా మత్తా సిక్ఖా సజ్ఝా.

జఙ్ఘా బాహా గీవా జివ్హా, వాచా ఛాయా గఙ్గా నావా;
నిద్దా కన్తా సాలా మాలా, వేలా వీణా భిక్ఖా లాఖా.

గాథా సేనా లేఖా'పేక్ఖా, ఆసా పూజా ఏసా కఙ్ఖా;
అఞ్ఞా ముద్దా ఖిడ్డా భస్సా, భాసా కీళా సత్తా చేతా.

పిపాసా వేదనా సఞ్ఞా, చేతనా తసిణా పజా;
దేవతా వట్టకా గోధా, బలాకా వసుధా సభా.

ఉక్కా సేఫాలికా సిక్కా, సలాకా వాలికా సిఖా;
కారణా విసిఖా సాఖా, వచా వఞ్ఝా జటా ఘటా.

పీళా సోణ్డా వితణ్డా చ, కరుణా వనితా లతా;
కథా నిన్దా సుధా రాధా, వాసనా సింసపా పపా.

పభా సీమా ఖమా ఏజా,
ఖత్తియా సక్ఖరా సురా;
దోలా తులా సిలా లీలా,
లాలే'ళా మేఖలా కలా.

వళవా సుణిసా మూసా, మఞ్జూసా సులసా దిసా;
నాసా జణ్హా గుహా ఈహా, లసికా పరిసా నిసా;
మాతికిచ్చాదయో చేవ, **భావికా**పదసాదిసా.

అమ్మన్నమ్బా చ తాతా చ, కిఞ్చిదేవ సమా సియుం;
మాతా ధీతా పనత్తాదీ, పుథగేవ ఇతో సియుం.

పరిసాసద్దస్స పన సత్తమీతానే "పరిసాయ, పరిసాయం, పరిసతి, పరిసాసూ"తి యోజేతబ్బం "ఏకమిదం భో గోతమ సమయం తోదేయ్యస్స బ్రాహ్మణస్స పరిసతి పరూపారమ్భం వత్తేన్తీ"తి పాళిదస్సనతో. **అమ్మా**దీనం పన "అమ్మా, అమ్మా, అమ్మాయో"తిఆదినా **కణ్హా**నయేన వత్వా అవసానే "భోతి అమ్మ, భోతి అమ్మా, భోతియో అమ్మా, అమ్మాయో"తిఆదినా యోజేతబ్బం.

మాతా, మాతా, మాతరో. మాతరం, మాతరో. మాతరా, మాతుయా, మత్యా, మాతూహి, మాతూభి. మాతు, మాతుయా, మత్యా, మాతరానం, మాతానం, మాతూనం. మాతరా, మాతుయా, మత్యా, మాతూహి, మాతూభి. మాతు, మాతుయా, మత్యా, మాతరానం, మాతానం, మాతూనం. మాతరి, మాతుయా, మత్యా, మాతుయం, మత్యం, మాతూసు. భోతి మాతా, భోతియో మాతా, మాతరో.

ఏత్థ పన యస్మా పాళియం ఇత్థిలిఙ్గానం సకారన్తాని రూపాని **ఏహి ఏభి ఏసు**కారన్తాదీని చ **ఏన**న్తాదీని చ న దిస్సన్తి, తస్మా కేహిచి వుత్తానిపి "మాతుస్స మాతరేహీ"తిఆదీని న వుత్తాని, ఏస నయో ఇతరేసుపి. "యంకిఞ్చిత్థికతం పుఞ్ఞం, మయ్హఞ్చ మాతుయా చ తే. అనుఞ్ఞాతో అహం మత్యా"తి పాళిదస్సనతో పన కరణసమ్పదాననిస్సక్కసామిభుమ్మవచనట్ఠానే "మాతుయా, మత్యా"తి చ వుత్తం ఇత్థిలిఙ్గట్ఠానే సమానగతికత్తా తేసం వచనానం. తథా హి **ఉమ్మాదన్తిజాతకే** "మత్యా"తి పదం పఞ్చమీతతియేకవచనవసేన ఆగతం, యథా పన "ఖత్తియా"తి పదం మజ్ఝసరలోపవసేన "ఖత్యా"తి భవతి, తథా "మాతుయా మాతుయ"న్తి చ పదం "మత్యా, మత్య"న్తి భవతి, అయం నయో **ధీతు**సద్దాదీసు న లబ్భతి.

ధీతా, ధీతా, ధీతరో. ధీతం, ధీతరం, ధీతరో. ధీతుయా, ధీతూహి, ధీతూభి. ధీతు, ధీతుయా, ధీతరానం, ధీతానం, ధీతూనం. ధీతరా, ధీతుయా, ధీతూహి, ధీతూభి. ధీతు, ధీతుయా, ధీతరానం, ధీతానం, ధీతూనం. ధీతరి, ధీతుయా, ధీతుయం, ధీతూసు. భోతి ధీతు, భోతి ధీతా, భోతియో ధీతా, ధీతరో. ఏత్థ పన.

> "జాలిం కణ్హాజినం ధీతం, మద్దిదేవిం పతిబ్బతం;
> చజమానో న చిన్తేసిం, బోధియాయేవ కారణా"తి

పాళియం "ధీత"న్తి దస్సనతో ఉపయోగవచనట్ఠానే "ధీత"న్తి వుత్తం, తస్మా ఇదం సారతో గహేతబ్బం, తథా పాళియం "అస్సమణీ హోతి అసక్యధీతరా"తి సమాసపదస్స దస్సనతో తతియేకవచనన్తపదసదిసం "సేట్ఠిధీతరా"తిఆదికం పఠమేకవచనన్తమ్పి సమాసపదం గహేతబ్బమేవ, **నిరుత్తిపిటకే** పన "మాతా ధీతా"తి పదద్వయం **సద్దా**నయే పక్ఖిత్త, తమహ్మేహి "సద్ధాయా"తి పదస్స వియ "మాతాయా"తిఆదీనం పాళిఆదీసు బ్యాసే అదస్సనతో విసుం గహితం సమాసేయేవ హి ఈదిసం సద్దగతిం పస్సామ "రాజమాతాయ రాజధీతాయ సేట్ఠిధీతాయా"తి. ఏవం **కణ్హా**నయోపి ఏకదేసేన లబ్భతి, తథా "అచ్ఛరియం నన్దమాతే, అబ్భుతం నన్దమాతే"తి పాళియం "నన్దమాతే"తి దస్సనతో "భోతి రాజమాతే, భోతి రాజధీతే"తి ఏవమాదినయోపి లబ్భతి, తత్ర **నన్దమాతే**తి నన్దస్స మాతా నన్దమాతా, భోతి నన్దమాతే, ఏవం సమాసేయేవ ఈదిసీ సద్దగతి హోతి, తస్మా సమాసపదత్తే "మాతు ధీతు దుహితు"ఇచ్చేతేసం పకతిరూపానం ద్వే కోట్ఠాసా గహేతబ్బా పఠమం దస్సితరూపకోట్ఠాసో చ **కణ్హా**నయో రూపకోట్ఠాసో చాతి. **నత్తా**దీని పదాని న కేవలం పుల్లిఙ్గానియేవ హోన్తి, అథ ఖో ఇత్థిలిఙ్గానిపి. తథా హి "విసాఖాయ నత్తా కాలఙ్కతా హోతి. చతస్సో మూసికా గాధం కత్తా, నో వసితా"తిఆదీని పయోగాని సాసనే దిస్సన్తి.

నత్తా, నత్తా, నత్తారో. నత్తం, నత్తారం, నత్తారో. నత్తారా, నత్తుయా, నత్తూహి, నత్తూభి. నత్తు, నత్తుయా, నత్తారానం నత్తానం, నత్తూనం. నత్తారా, నత్తుయా, నత్తూహి, నత్తూభి. నత్తు, నత్తుయా, నత్తారానం, నత్తానం, నత్తూనం. నత్తరి, నత్తుయా, నత్తుయం, నత్తూసు. భోతి నత్త, భోతి నత్తా, భోతియో నత్తా, నత్తారో.

ఏవం "కత్తా వసితా భాసితా" ఇచ్చాదీసుపి సమాసపదత్తే పన "రాజమాతాయ నన్దమాతే"తిఆదీని వియ "రాజనత్తాయ, రాజనత్తే"తిఆదీని రూపాని భవన్తి.

సవినిచ్ఛయోయం **ఆకారన్తు**కారన్తిత్థిలిఙ్గానం పకతిరూపస్స నామికపదమాలావిభాగో.

ఆకారన్తుకారన్తతాపకతికం

ఆకారన్తిత్థిలిఙ్గం నిట్ఠితం.

ఇదాని **భూమి**పదాదీనం నామికపదమాలం వక్ఖామ పుబ్బాచరియమతం పురేచరం కత్వా –

రత్తి, రత్తీ, రత్తియో. రత్తిం, రత్తీ, రత్తియో. రత్తియా, రత్తీహి, రత్తీభి. రత్తియా, రత్తీనం. రత్తియా, రత్తీహి, రత్తీభి. రత్తియా, రత్తీనం. రత్తియా, రత్తియం, రత్తీసు. భోతి రత్తి, భోతియో రత్తియో. **యమకమహాథేర**మతం.

“భూమి, భూమీ, భూమియో. భూమిం, భూమీ, భూమియో”తి సబ్బం నేయ్యం. ఏవం “భూతి సత్తి పత్తి వుత్తి ముత్తి కిత్తి ఖన్తి తిత్తి సిద్ధి ఇద్ధి వుద్ధి సుద్ధి బుద్ధి బోధి పీతి నన్ది మతి అసని వసని సతి గతి వుడ్ఢి యువతి అఙ్గులి బోన్ది దిట్ఠి తుట్ఠి నాభి” ఇచ్చాదీనమ్పి నామికపదమాలా యోజేతబ్బా. అపిచ “రత్యో అమోఘా గచ్ఛన్తి. దివా చ రత్తో చ హరన్తి యే బలిం. న భూమ్యా చతురఙ్గులో. సేతి భూమ్యా అనుత్థునం. భూమ్యా నో పతితం పాసం. గీవాయ పటిముఞ్చతి. ఇమా చ నభ్యో సతరాజిచిత్తితా. సతేరతా విజ్జురివప్పభాసరే”తి ఏవమాదీనం పయోగానం దస్సనతో **రత్తి భూమి నాభి**సద్దాదీనం అయమ్పి నామికపదమాలావిసేసో వేదితబ్బో. కథం?

రత్తి, రత్తీ, రత్తియో, రత్యో. రత్తిం, రత్తీ, రత్తియో, రత్యో. రత్తియా, రత్యా, రత్తీహి, రత్తీభి. రత్తియా, రత్యా, రత్తీనం. రత్తియా, రత్యా, రత్తీహి, రత్తీభి. రత్తియా, రత్యా, రత్తీనం. రత్తియా, రత్యా, రత్తియం రత్యం, రత్తో, రత్తీసు. భోతి రత్తి, భోతియో రత్తీ, రత్తియో, రత్యో.

ఏత్థ “రత్తో”తి రూపనయం వజ్జేత్వా “భూమి, భూమీ, భూమియో, భూమ్యో”తి సబ్బం నేయ్యం.

నాభి, నాభీ, నాభియో, నభ్యో. నాభిం, నాభీ, నాభియో, నభ్యో. నాభియా, నభ్యా, నాభీహి, నాభీభి. నాభియా, నభ్యా, నాభీనం. నాభియా, నభ్యా, నాభీహి, నాభీభి. నాభియా, నభ్యా, నాభీనం. నాభియా, నభ్యా, నాభియం, నభ్యం, నాభీసు. భోతి నాభి, భోతియో నాభీ, నాభియో, నభ్యో.

బోధి, బోధీ, బోధియో, బోజ్ఝో. బోధిం, బోధియం, బోజ్ఝం, బోధీ, బోధియో, బోజ్ఝో. బోధియా, బోజ్ఝా, బోధీహి, బోధీభి. బోధియా, బోజ్ఝా, బోధీనం. బోధియా, బోజ్ఝా, బోధీహి, బోధీభి. బోధియా, బోజ్ఝా, బోధీనం. బోధియా, బోజ్ఝా, బోధియం, బోజ్ఝం, బోధీసు. భోతి బోధి, భోతియో బోధీ, బోధియో, బోజ్ఝో.

ఏత్థ పన “బుజ్ఝస్సు జిన బోధియం. అఞ్ఞత్ర బోజ్ఝా తపసా”తి విచిత్రపాళినయదస్సనతో విచిత్రనయా నామికపదమాలా వుత్తా. సబ్బోపి చాయం నయో అఞ్ఞత్థాపి యథారహం యోజేతబ్బో.

సవినిచ్ఛయోయం **ఇకారన్తిత్థిలిఙ్గా**నం పకతిరూపస్స నామికపదమాలావిభాగో.

ఇకారన్తతాపకతికం ఇకారన్తిత్థిలిఙ్గం

నిట్ఠితం.

ఇదాని **భూరీ**సద్దాదీనం నామికపదమాలం వక్ఖామ పుబ్బాచరియమతం పురేచరం కత్వా –

ఇత్థీ, ఇత్థీ, ఇత్థియో. ఇత్థిం, ఇత్థీ, ఇత్థియో. ఇత్థియా, ఇత్థీహి, ఇత్థీభి. ఇత్థియా, ఇత్థీనం. ఇత్థియా, ఇత్థీహి, ఇత్థీభి. ఇత్థియా, ఇత్థీనం. ఇత్థియా, ఇత్థియం, ఇత్థీసు. భోతి ఇత్థి, భోతియో ఇత్థియో. **యమకమహాథేర**మతం.

“భూరీ, భూరీ, భూరియో. భూరిం, భూరీ, భూరి యో”తి **ఇత్థి**యా సమం. ఏవం **భూతీ భోతీ విభావినీ** ఇచ్చాదీనం **భూ**ధాతుమయానం అఞ్ఞేసఞ్చ **ఈ**కారన్తసద్దానం నామికపదమాలా యోజేతబ్బా. **ఏత్థఞ్ఞే ఈ**కారన్తసద్దా నామ –

"మాతులానీ చ భగినీ, భిక్ఖునీ సాముగీ అజీ;
వాపీ పోక్ఖరణీ దేవీ, నాగీ యక్ఖినీ రాజినీ.

దాసీ చ బ్రాహ్మణీ ముట్ఠ-స్సతినీ సీఘయాయినీ;
సాకియానీ"తి చాదీని, పయోగాని భవన్తి హి.

తత్ర "పోక్ఖరణీ దాసీ, బ్రాహ్మణి"చ్చాదినం గతి;
అఞ్ఞథాపి సియా గాథా-చుణ్ణియేసు యథారహం.

"కుసావతీ"తిఆదీనం, గాథాస్వేవ విసేసతో;
రూపాని అఞ్ఞథా హోన్తి, ఏకవచనతో వదే.

"కాసీ అవన్తీ"ఇచ్చాదీ, బహువచనతో వదే;
"చన్దవతీ"తిఆదీని, పయోగస్సానురూపతో.

తథా హి "పోక్ఖరఞ్ఞో సుమాపితా. తా చ సత్తసతా భరియా, దాస్యో సత్తసతాని చ. దారకే చ అహం నేస్సం , బ్రాహ్మణ్యా పరిచారకే. నజ్జో సన్దన్తి. నజ్జా నేరఞ్జరాయ తీరే. లక్ఖ్యా భవ నివేసనం.

బారాణస్యం మహారాజ, కాకరాజా నివాసకో;
అసీతియా సహస్సేహి, సుపత్తో పరివారితో.

రాజా యథా వేస్సవణో నళిఞ్ఞ"న్తి

ఏవమాదీనం పాళీనం దస్సనతో **పోక్ఖరణీ** ఇచ్చాదీనం నామికపదమాలాయో సవిసేసా యోజేతబ్బా. కథం? 'పోక్ఖరణీ, పోక్ఖరణీ, పోక్ఖరణియో, పోక్ఖరఞ్ఞో. పోక్ఖరణి"న్తిఆదినా వత్వా కరణసమ్పదాననిస్సక్కసామివచనట్ఠానే "పోక్ఖరణియా, పోక్ఖరఞ్ఞా"తి ఏకవచనాని వత్తబ్బాని. భుమ్మవచనట్ఠానే పన "పోక్ఖరణియా, పోక్ఖరఞ్ఞా, పోక్ఖరణియం, పోక్ఖరఞ్ఞ"న్తి చ ఏకవచనాని వత్తబ్బాని. సబ్బత్థ చ పదాని పరిపుణ్ణాని కాతబ్బాని. తథా "దాసీ, దాసీ, దాసియో, దాస్యో. దాసిం, దాసియం, దాసీ, దాసియో, దాస్యో"తి వత్వా కరణవచనట్ఠానాదీసు "దాసియా, దాస్యా"తి ఏకవచనాని వత్తబ్బాని. భుమ్మవచనట్ఠానే పన "దాసియా, దాస్యా, దాసియం, దాస్య"న్తి చ ఏకవచనాని వత్తబ్బాని. సబ్బత్థ పదాని పరిపుణ్ణాని కాతబ్బాని. ఏత్థ పన "యట్ఠియా పటికోటేతి, ఘరే జాతంవ దాసియం. ఫుసిస్సామి విముత్తియ"న్తి పయోగానం దస్సనతో **అం**వచనస్స **య**మాదేసవసేన "దాసియ"న్తి వుత్తం. తేసు చ "ఘరే జాతంవ దాసియ"న్తి ఏత్థ **అం**వచనస్స **య**మాదేసతో అఞ్ఞోపి సద్దనయో లబ్భతి. కథం? యథా దహరీ ఏవ "దహరియా"తి వుచ్చతి, ఏవం దాసీ ఏవ "దాసియా"తి.

ఏత్థ పన "పస్సామి వోహం దహరిం, కుమారిం చారుదస్సన"న్తి చ "యే తం జిణ్ణస్స పాదంసు, ఏవం దహరియం సతి"న్తి చ పాళి నిదస్సనం , ఉపయోగవచనిచ్ఛాయ "దాసియ"న్తి వుత్తం, ఇమస్మిం పనాధిప్పాయే "దాసియా, దాసియా, దాసియాయో. దాసియం, దాసియా, దాసియాయో. దాసియాయా"తి **కఞ్ఞా**నయేనేవ నామికపదమాలా భవతి "కుమారియా"తి సద్దస్సేవ. తథా హి "కుమారియే ఉపసేనియే"తి పాళి దిస్సతి. తథా "పుప్ఫవతియా, పుప్ఫవతియం,

పుప్ఫవతియాయ, పుప్ఫవతియాయం, భోతి పుప్ఫవతియే”తి **కణ్హా**నయనిస్సితేన ఏకవచననయేన నామికపదమాలా భవతి.

ఏత్థ పన “అతీతే అయం బారాణసీ పుప్ఫవతియా నామ అహోసి. రాజాసి ఉద్ధకమ్మో, ఏకరాజా పుప్ఫవతియాయం. ఉయ్యస్సు పుబ్బేన పుప్ఫవతియాయా”తి పాళి చ అట్ఠకథాపాఠో చ నిదస్సనం. అపరో నయో – “దాసియా దహరియా కుమారియా”తిఆదీసు **క**కారస్స **య**కారాదేసోపి దట్ఠబ్బో. **బ్రాహ్మణీ**సద్దస్స తు “బ్రాహ్మణీ, బ్రాహ్మణీ, బ్రాహ్మణియో, బ్రాహ్మణ్యో. బ్రాహ్మణి”న్తిఆదీని వత్వా కరణవచనట్ఠానాదీసు “బ్రాహ్మణియా, బ్రాహ్మణ్యా”తి ఏకవచనాని వత్తబ్బాని, సబ్బత్థ చ పదాని పరిపుణ్ణాని కాతబ్బాని. **నదీ**సద్దస్స “నదీ, నదీ, నదియో, నజ్జో. నది”న్తిఆదినా వత్వా “నదియా, నజ్జా”తి చ “నదియం, నజ్జ”న్తి చ వత్తబ్బం, సబ్బత్థ చ పదాని పరిపుణ్ణాని కాతబ్బాని. ఇత్థిలిఙ్గేసు హి పచ్చత్తబహువచనే దిట్ఠేయేవ ఉపయోగబహువచనం అనాగతమ్పి దిట్ఠమేవ హోతి, తథా ఉపయోగబహువచనే దిట్ఠేయేవ పచ్చత్తబహువచనం అనాగతమ్పి దిట్ఠమేవ హోతి, కరణసమ్పదాననిస్సక్కసామిభుమ్మవచనానమ్పి అఞ్ఞతరస్మిం దిట్ఠేయేవ అఞ్ఞతరం దిట్ఠమేవ హోతి. తథా హి “దాసా చ దాస్యో అనుజీవినో చా”తి ఏత్థ “దాస్యో”తి పచ్చత్తబహువచనే దిట్ఠేయేవ అపరమ్పి “దాస్యో”తి ఉపయోగబహువచనం తంసదిసత్తా దిట్ఠమేవ హోతి.

“సక్కో చ మే వరం దజ్జా, సో చ లబ్భేథ మే వరో;
ఏకరత్తం ద్విరత్తం వా, భవేయ్యం అభిపారకో;
ఉమ్మాదన్త్యా రమిత్వాన, సివిరాజా తతో సియ”న్తి

ఏత్థ “ఉమ్మాదన్త్యా”తి కరణవచనే దిట్ఠేయేవ తంసదిసాని సమ్పదాననిస్సక్కసామిభుమ్మవచనానిపి దిట్ఠానియేవ హోన్తి. “బ్రాహ్మణ్యా పరిచారకే”తి ఏత్థ “బ్రాహ్మణ్యా”తి సామివచనే దిట్ఠేయేవ తంసదిసాని కరణసమ్పదాననిస్సక్కభుమ్మవచనానిపి దిట్ఠానియేవ హోన్తి. “సేతి భూమ్యా అనుత్థున”న్తి ఏత్థ “పథబ్యా చారుపుబ్బఙ్గీ”తి ఏత్థ చ “భూమ్యా, పథబ్యా”తి సత్తమియా ఏకవచనే దిట్ఠేయేవ తంసదిసాని కరణసమ్పదాననిస్సక్కసామివచనానిపి దిట్ఠానియేవ హోన్తి. “బారాణస్యం మహారాజా”తి ఏత్థ “బారాణస్య”న్తి భుమ్మవచనే దిట్ఠేయేవ తంసదిసాని అఞ్ఞానిపి “బ్రాహ్మణ్యం ఏకాదస్యం పఞ్చమ్య”న్తిఆదీని భుమ్మవచనాని దిట్ఠానియేవ హోన్తి.

గణ్హన్తి చ తాదిసాని రూపాని పుబ్బాచరియాసభాపి గాథాభిసఙ్ఖరణవసేన. సాసనేపి పన ఏతాదిసాని రూపాని యేభుయ్యేన గాథాసు సన్దిస్సన్తి.

కుసావతీ. కుసావతిం. కుసావతియా, కుసావత్యా. కుసావతియం, కుసావత్యం. భోతి కుసావతి.

బారాణసీ. బారాణసిం. బారాణసియా, బారాణస్యా. బారాణసియం, బారాణస్యం, బారాణస్సం ఇచ్చపి, భోతి బారాణసి.

నళినీ. నళినిం. నళినియా, నళిఞ్ఞా. నళినియం, నళిఞ్ఞం. భోతి నళిని. అఞ్ఞానిపి యోజేతబ్బాని.

గాథావిసయం పన పత్వా “కుసావతిమ్హి, బారాణసిమ్హి, నళినిమ్హీ”తిఆదినా సద్దరూపానిపియోజేతబ్బాని. తథా హి పాళియం “కుసావతిమ్హి”ఆదీని **మ్హి**యన్తాని ఇత్థిలిఙ్గరూపాని గాథాసుయేవ పఞ్ఞాయన్తి, న చుణ్ణియపదరచనాయం.

అక్ఖరసమయే పన తాదిసాని రూపాని అనివారితాని “నదిమ్హా చా”తిఆదిదస్సనతో. యం పన అట్ఠకథాసు చుణ్ణియపదరచనాయం “సమ్మాదిట్ఠిమ్హీ”తిఆదికం ఇత్థిలిఙ్గరూపం దిస్సతి, తం అక్ఖరవిపల్లాసవసేన వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం చుణ్ణియపదట్ఠానే “సమ్మాదిట్ఠియం పటిసన్ధియం సుగతియం దుగ్గతియ”న్తిఆదిదస్సనతో. అయం పనేత్థ నియమో సుగతసాసనే గాథాయం చుణ్ణియపదట్ఠానే చ “కఞ్ఞా రత్తి ఇత్థీ యాగు వధూ”తి ఏవం పఞ్చన్తేహి ఇత్థిలిఙ్గేహి సద్ధిం **నా స స్మా స్మిం మ్హా మ్హి**ఇచ్చేతే సద్దా సరూపతో పరత్తం న యన్తి. **మ్హి**సద్దో పన గాథాయం **ఇ**వణ్ణన్తేహి ఇత్థిలిఙ్గేహి సద్ధిం పరత్తం యాతి. తత్రిదం వుచ్చతి –

“గాథాయం చుణ్ణియే చాపి, **నా సస్మా**దీ సరూపతో;
నాకారన్తఇవణ్ణన్త-ఇత్థీతి పరతం గతా.

మ్హిసద్దో పన గాథాయం, **ఇ**వణ్ణన్తిత్థీభీ సహ;
య’తో పరత్తమేతస్స, పయోగాని భవన్తి హి.

యథా బలాకయోనిమ్హి, న విజ్జతి పుమో సదా;
కుసావతిమ్హి నగరే, రాజా ఆసి మహీపతీ”తి.

ఏవం **కుసావతీ** ఇచ్చాదీని అఞ్ఞథా భవన్తి, నగరనామత్తా పనేకవచనానిపి, న జనపదనామాని వియ బహువచనాని. “కాసీ, కాసియో. కాసీహి, కాసీభి. కాసీనం. కాసీసు. భోతియో కాసియో. ఏవం అవన్తీ అవన్తియో”తిఆదినాపి నామికపదమాలా యోజేతబ్బా. అఞ్ఞానిపి పదాని గహేతబ్బాని. ఏవం **కాసీ**ఇచ్చాదీని జనపదనామత్తా రూళ్హీవసేన బహువచనానేవ భవన్తి అత్థస్స ఏకత్తేపి.

చన్దవతీ, చన్దవతిం, చన్దవతియా, చన్దవతియం, భోతి చన్దవతి, ఏవం ఏకవచనవసేన వా, చన్దవతియో, చన్దవతియో, చన్దవతీహి, చన్దవతీభి, చన్దవతీనం, చన్దవతీసు, భోతియో చన్దవతియో, ఏవం బహువచనవసేన వా నామికపదమాలా వేదితబ్బా, అఞ్ఞానిపి పదాని యోజేతబ్బాని. “చన్దవతీ”ఇచ్చాదీని హి ఏకిస్సా బహూనఞ్చిత్థీనం పణ్ణత్తిభావతో పయోగానురూపేన ఏకవచనవసేన వా బహువచనవసేన వా యోజేతబ్బాని భవన్తి. ఏస నయో అఞ్ఞత్రాపి.

సవినిచ్ఛయోయం **ఈ**కారన్తిత్థిలిఙ్గానం పకతిరూపస్స నామికపదమాలావిభాగో.

ఈకారన్తతాపకతికం **ఈ**కారన్తిత్థిలిఙ్గం నిట్ఠితం.

ఇదాని **భూ**ధాతుమయానం **ఉ**కారన్తిత్థిలిఙ్గానం అప్పసిద్ధత్తా అఞ్ఞేన **ఉ**కారన్తిత్థిలిఙ్గేన నామికపదమాలం పూరేస్సామ –

యాగు, యాగూ, యాగుయో. యాగుం, యాగూ, యాగుయో. యాగుయా, యాగూహి, యాగూభి. యాగుయా, యాగూనం. యాగుయా, యాగూహి, యాగూభి. యాగుయా, యాగూనం. యాగుయా, యాగుయం, యాగూసు. భోతి యాగు, భోతియో యాగూ, యాగుయో.

ఏవం “ధాతు ధేను కాసు దద్దు కణ్డు కచ్ఛు రజ్జు”ఇచ్చాదీని. తత్ర **ధాతు**సద్దో రసరుధిరమంసమేదన్హారుఅట్ఠిఅట్ఠిమిఞ్జసుక్కసఙ్ఖాతధాతువాచకో పుల్లిఙ్గో, సభావవాచకో పన సుగతాదీనం సారీరికవాచకో లోకధాతువాచకో చ చక్ఖాదివాచకో చ ఇత్థిలిఙ్గో, **భూ హూ కరపచా**దిసద్దవాచకో ఇత్థిలిఙ్గోచేవ పుల్లిఙ్గో చ. అత్ర పనిత్థిలిఙ్గో అధిప్పేతో.

సవినిచ్ఛయోయం**ఉ**కారన్తిత్థిలిఙ్గానం నామికపదమాలావిభాగో.

ఉకారన్తతాపకతికం **ఉ**కారన్తిత్థిలిఙ్గం నిట్ఠితం.

ఇదాని **భూ**సద్దాదీనం నామికపదమాలం వక్ఖామ పుబ్బాచరియమతం పురేచరం కత్వా –

జమ్బూ, జమ్బూ, జమ్బుయో. జమ్బుం, జమ్బూ, జమ్బుయో. జమ్బుయా, జమ్బూహి, జమ్బూభి. జమ్బుయా, జమ్బూనం. జమ్బుయా, జమ్బూహి, జమ్బూభి. జమ్బుయా , జమ్బూనం. జమ్బుయా, జమ్బుయం, జమ్బూసు. భోతి జమ్బు, భోతియో జమ్బూ, జమ్బుయో. **యమకమహాథేర**మతం.

ఏత్థ **జమ్బూ**సద్దస్స ఇత్థిలిఙ్గత్తం “అమ్బా సాలా చ జమ్బుయో”తిఆదినా పసిద్ధం. “ఇమే తే జమ్బుకా రుక్ఖా”తి ఏత్థ పన **రుక్ఖ**సద్దం అపేక్ఖిత్వా “జమ్బుకా”తి పుల్లిఙ్గనిద్దేసో కతోతి దట్ఠబ్బం. తథా హి జమ్బూతి కథేతబ్బాతి **జమ్బుకా. కే రే గే** సద్దేతి ధాతు. అథ వా ఇత్థిలిఙ్గవసేన జమ్బూ ఏవ జమ్బుకా, జమ్బుకా చ తా రుక్ఖా చాతి జమ్బుకారుక్ఖా, యథా లఙ్కాదీపో, పుల్లిఙ్గపక్ఖే వా సమాసవసేన “జమ్బుకరుక్ఖా”తి వత్తబ్బే గాథావిసయత్తా ఛన్దానురక్ఖణత్థం దీఘం కత్వా “జమ్బుకారుక్ఖా”తి వుత్తం “సరణాగమనే కఞ్చీ”తి ఏత్థ వియ.

భూ, భూ, భుయో. భుం, భూ, భుయో. భుయా, భూహి, భూభి. భుయా, భూనం. భుయా, భూహి, భూభి. భుయా, భూనం. భుయా, భుయం, భూసు. భోతి భు, భోతియో భూ, భుయో.

ఏవం “అభూ, అభూ, అభుయో. అభుం, అభూ, అభుయో. అభుయా”తిఆదినా యోజేతబ్బా. అత్ర “అభుం మే కథం ను భణసి, పాపకం వత భాససీ”తి నిదస్సనపదం.

> “వధూ చ సరభూ చేవ, సరబూ సుతనూ చమూ;
> వామూరూ నాగనాసూరూ”, ఇచ్చాదీ **జమ్బు**యా సమా.

ఇదం పన సుఖుమం ఠానం సుట్ఠు మనసి కాతబ్బం. “వదఞ్ఞూ, వదఞ్ఞూ, వదఞ్ఞుయో. వదఞ్ఞుం, వదఞ్ఞూ, వదఞ్ఞుయో. వదఞ్ఞుయా”తి **జమ్బూ**సమం యోజేతబ్బం. ఏవం “మగ్గఞ్ఞూ ధమ్మఞ్ఞూ కతఞ్ఞూ”ఇచ్చాదీసుపి.

నను చ భో –

> “సోహం నూన ఇతో గన్త్వా, యోనిం లద్ధాన మానుసిం;
> వదఞ్ఞూ సీలసమ్పన్నో, కాహామి కుసలం బహు”న్తి

ఏవమాదిప్పయోగదస్సనతో **వదఞ్ఞూ**సద్దాదీనం పుల్లిఙ్గభావో పసిద్ధో, ఏవం సన్తే కస్మా ఇధ ఇత్థిలిఙ్గనయో దస్సితోతి? **వదఞ్ఞూ**ఇచ్చాదీనం ఏకన్తపుల్లిఙ్గభావాభావతో ద్విలిఙ్గాని తేసం వాచ్చలిఙ్గత్తా. తథా హి –

> "సాహం గన్త్వా మనుస్సత్తం, వదఞ్ఞూ వీతమచ్ఛరా;
> సఙ్ఘే దానాని దస్సామి, అప్పమత్తా పునప్పున"న్తి చ,

"కోధనా అకతఞ్ఞూ చా"తి చ ఇత్థిలిఙ్గపయోగికా బహూ పాళియో దిస్సన్తి, తస్మా ఏవం నీతి అమ్హేహి ఠపితా.

సవినిచ్ఛయోయం **ఊ**కారన్తిత్థిలిఙ్గానం పకతిరూపస్స నామికపదమాలావిభాగో.

ఊకారన్తతాపకతికం **ఊ**కారన్తిత్థిలిఙ్గం నిట్ఠితం.

ఓకారన్తపదం **భూ**ధాతుమయం ఇత్థిలిఙ్గమప్పసిద్ధం, అఞ్ఞం **పనో**కారన్తం ఇత్థిలిఙ్గం పసిద్ధం.

> ఓకారన్తం ఇత్థిలిఙ్గం, గోసద్దోతి విభావయే;
> **గో**సద్దస్సేవ పుల్లిఙ్గే, రూపమస్సాహు కేచన;

తథా హి కేచి "గో, గావో, గవో. గావు"న్తిఆదినా నయేన వుత్తాని పుల్లిఙ్గస్స **గో**సద్దస్స రూపాని వియ ఇత్థిలిఙ్గస్స **గో**సద్దస్స రూపాని ఇచ్ఛన్తి, తేసం మతే మఞ్జే భిన్నసువణ్ణానం వణ్ణవిసేసాభావో వియ రూపవిసేసాభావతో **గో**సద్దస్స ఇత్థిలిఙ్గభావపటిపాదనం అనిట్ఠానక్ఖమం. కస్మాతి చే? యస్మా **మాతుగామ**సద్దస్స "మాతుగామో, మాతుగామా. మాతుగామ"న్తిఆదినా నయేన ద్వే పదమాలా కత్వా ఏకా పుల్లిఙ్గస్స పదమాలా, ఏకా ఇత్థిలిఙ్గపదమాలాతి వుత్తవచనం వియ ఇదం వచనం అమ్హే పటిభాతి, తస్మా అనిట్ఠానక్ఖమం.

అపిచ ఇత్థిలిఙ్గస్స **గో**సద్దస్స రూపేసు పుల్లిఙ్గస్స **గో**సద్దస్స రూపేహి సమేసు సన్తేసు కథం **గో**సద్దస్స ఇత్థిలిఙ్గభావో సియా? రూపమాలావిసేసాభావతో. యథా హి **రత్తి అగ్గి అట్ఠి**సద్దానం **ఇ**కారన్తభావేన సమత్తేపి ఇత్థిలిఙ్గపుమనపుంసకలిఙ్గలక్ఖణభూతో రూపమాలావిసేసో దిస్సతి. యథా పన ద్విన్నం **ధాతు**సద్దానం పుమిత్థిలిఙ్గపరియాపన్నానం రూపమాలావిసేసో దిస్సతి, న తథా తేహాచరియేహి అభిమతస్స ఇత్థిలిఙ్గస్స **గో**సద్దస్స రూపమాలావిసేసో దిస్సతి. యథా పన ద్విన్నం **ధాతు**సద్దానం పుమిత్థిలిఙ్గపరియాపన్నానం రూపమాలావిసేసో భవతి, యథా ద్విన్నం **గో**సద్దానం పుమిత్థిలిఙ్గపరియాపన్నానం రూపమాలావిసేసేన భవితబ్బం, యథా చ ద్విన్నం **ఆయు**సద్దానం పున్నపుంసకలిఙ్గపరియాపన్నానం రూపమాలావిసేసో దిస్సతి, తథా ద్విన్నం **గో**సద్దానం పుమిత్థిలిఙ్గపరియాపన్నానం రూపమాలావిసేసేన భవితబ్బం. అవిసేసత్తే సతి కథం తేసం పుమిత్థిలిఙ్గవవత్థానం సియా, కథఞ్చ విసదావిసదాకారవోహారతా సియా. ఇదం ఠానం అతీవ సణ్హసుఖుమం పరమగమ్భీరం మహాగహనం న సక్కా సబ్బసత్తానం మూలభాసాభూతాయ సబ్బఞ్ఞూజినేరితాయ మాగధికాయ సభావనిరుత్తియా నయం సమ్మా అజానన్తేన అకతఞాణసమ్భారేన కేనచి అజ్ఝోగాహేతుం వా విజటేతుం వా, అమ్హాకం పన మతే ద్విన్నం **గో**సద్దానం రూపమాలావిసేసో చేవ దిస్సతి, పుమిత్థిలిఙ్గవవత్థానఞ్చ దిస్సతి, విసదావిసదాకారవోహారతా చ దిస్సతి, నపుంసకలిఙ్గస్స తదుభయముత్తాకారవోహారతా చ దిస్సతీతి దట్ఠబ్బం.

ఇదాని ఇమస్సత్థస్స ఆవిభావత్థం ఇమస్మిం ఠానే ఇమం నీతిం ఠపేస్సామ. ఏవఞ్హి సతి పరియత్తిసాసనే పటిపన్నకా నిక్కఙ్ఖభావేన న కిలమిస్సన్తి. ఏత్థ తావ అత్థగ్గహణే విఞ్ఞూనం కోసల్లుప్పాదనత్థం తిస్సో నామికపదమాలాయో కథేస్సామ – సేయ్యథిదం?

గావీ, గావీ, గావియో. గావిం, గావీ, గావియో. గావియా, గావీహి, గావీభి. గావియా, గావీనం. గావియా, గావీహి, గావీభి. గావియా , గావీనం. గావియా, గావియం, గావీసు. భోతి గావి, భోతియో గావీ, గావియో.

అయం **గో**సద్దతో విహితస్స ఈపచ్చయస్స వసేన నిప్ఫన్నస్స ఇత్థివాచకస్స ఈకారన్తిత్థిలిఙ్గస్స **గావీ**సద్దస్స నామికపదమాలా.

గో, గావో, గవో. గావుం, గావం, గవం, గావో, గవో. గావేన, గవేన, గోహి, గోభి. గావస్స, గవస్స, గవం, గున్నం, గోనం. గావా, గావస్మా, గావమ్హా, గవా, గవస్మా, గవమ్హా, గోహి, గోభి. గావస్స, గవస్స, గవం, గున్నం, గోనం. గావే, గావస్మిం, గావమ్హి, గవే, గవస్మిం, గవమ్హి, గావేసు, గవేసు, గోసు. భో గో, భవన్తో గావో, గవో.

అయం పుమవాచకస్స **ఓ**కారన్తపుల్లిఙ్గస్స **గో**సద్దస్స నామికపదమాలా.

గో, గావీ, గావో, గావీ, గవో. గావం, గవం, గావిం, గావో, గావీ గవో. గోహి, గోభి. గవం, గున్నం, గోనం. గోహి, గోభి. గవం, గున్నం, గోనం. గోసు. భోతి గో, భోతియో గావో, గావీ, గవో. అయం పుమిత్థివాచకస్స **ఓ**కారన్తస్సిత్థిపుల్లిఙ్గస్స **గో**సద్దనామికపదమాలా.

ఏత్థ పన “గావు”న్తి పదం ఏకన్తపుమవాచకత్తా న వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం, ఏకన్తపుమవాచకత్తఞ్చస్స ఆహచ్చపాళియా ఞాయతి “ఇధ పన భిక్ఖవే వస్సూపగతం భిక్ఖుం ఇత్థీ నిమన్తేసి ‘ఏహి భన్తే, హిరఞ్ఞం వా తే దేమి, సువణ్ణం వా తే దేమి, ఖేత్తం వా తే దేమి, వత్థుం వా తే దేమి, గావుం వా తే దేమి, గావిం వా తే దేమి. దాసం వా తే దేమి, దాసిం వా తే దేమి, ధీతరం వా తే దేమి భరియత్థాయ, అహం వా తే భరియా హోమి, అఞ్ఞం వా తే భరియం ఆనేమీ’తి” ఏవం ఆహచ్చపాళియా ఞాయతి.

ఏత్థ హి “గావు”న్తి వచనేన పుమా వుత్తో, “గావి”న్తి వచనేన ఇత్థీ, యం పన ఇమిస్సం **ఓ**కారన్తిత్థిలిఙ్గపదమాలాయం “గావీ”తి పదం చతుక్ఖత్తుం వుత్తం, తం “కఞ్ఞా”తి పదం వియ ఇత్థిలిఙ్గస్స అవిసదాకారవోహారతావిఞ్ఞాపనే సమత్థం హోతి. న హి ఇతరేసు లిఙ్గేసు సమానసుతికభావేన చతుక్ఖత్తుం ఆగతపదం ఏకమ్పి అత్థి, “గావీ గావి”న్తి చ ఇమేసం సద్దానం కత్థచి ఠానే ఇత్థిపుమేసు సామఞ్ఞవసేన పవత్తిం ఉపరి కథయిస్సామ. యా పనమ్హేహి **ఓ**కారన్తిత్థిలిఙ్గస్స “గో, గావీ, గావో, గావీ, గవో. గావం, గవం, గావి”న్తిఆదినా నయేన పదమాలా కతా, తత్థ **గో**సద్దతో **సియోనం** ఈకారాదేసో **అం**వచనస్స చ **ఇం**కారాదేసో భవతి, తేన **ఓ**కారన్తిత్థిలిఙ్గస్స “గావీ గావీ గావి”న్తి రూపాని దస్సితాని. తథా హి **ముఖమత్తదీపనియం** సద్దసత్థవిదునా వజిరబుద్ధాచరియేన నిరుత్తినయే కోసల్లవసేన **గో**సద్దతో **యోనమీ**కారాదేసో వుత్తో. యథా పన **గో**సద్దతో **యోనమీ**కారాదేసో భవతి, తథా **సిస్సీ**కారాదేసో **అం**వచనస్స చ ఇంకారాదేసో భవతి. అత్రిమా నయగ్గాహపరిదీపనియో గాథా –

ఈపచ్చయా సిద్ధేస్వపి, “గావీ గావీ”తిఆదిసు;
పరమేకవచనాది-అన్తేసు జినసాసనే.

వదతా **యోనమీ**కారం, **గో**సద్దస్సిత్థియం పన;
అవిసదత్తమక్ఖాతుం, నయో దిన్నోతి నో రుచి.

కిఞ్చ భియ్యో **అట్ఠకథాసు** చ –

“గావో”తి వత్వా “గావి”న్తి-వచనేన పనిత్థియం;
అవిసదత్తమక్ఖాతుం, నయో దిన్నోతి నో రుచి.

తథా హి **సమన్తపాసాదికా**దీసు అట్ఠకథాసు “ఛేకో హి గోపాలకో సక్ఖరాయో ఉచ్ఛఙ్గేన గహేత్వా రజ్జుదణ్డహత్థో పాతోవ వజం గన్త్వా గావో పిట్ఠియం పహరిత్వా పలిఘథమ్భమత్థకే నిసిన్నో ద్వారం పత్తం పత్తం గావిం ‘ఏకో ద్వే’తి సక్ఖరం ఖిపిత్వా గణేతీ”తి ఇమస్మిం పదేసే “గావో”తి వత్వా “గావి”న్తి వచనేన ఇత్థిపుమవాచకస్స **ఓ**కారన్తిత్థిలిఙ్గస్స **గో**సద్దస్స అవిసదాకారవోహారతా విహితా. “గావో”తి హి ఇమినా సామఞ్ఞతో ఇత్థిపుమభూతా గోణా గహితా, తథా “గావి”న్తి ఇమినాపి ఇత్థిభూతో పుమభూతో చ గోణో. ఏవం “గావో”తి చ “గావి”న్తి చ ఇమే సద్దా సద్దసత్థవిదూహి అట్ఠకథాచరియేహి నిరుత్తినయకుసలతాయ సమానలిఙ్గవసేన ఏకస్మింయేవ పకరణే ఏకస్మింయేవ వాక్యే పిణ్డీకతా. యది హి ఇత్థిలిఙ్గే వత్తమానస్స ఇత్థిపుమవాచకస్స **ఓ**కారన్తిత్థిలిఙ్గస్స **గో**సద్దస్స పదమాలాయం “గావీ గావి”మిచ్చేతాని రూపాని న లబ్భేయ్యుం, అట్ఠకథాయం “గావో”తి వత్వా “గావ”న్తిచ్చేవ వత్తబ్బం సియా, “గావి”న్తి పన న వత్తబ్బం. యథా చ పన అట్ఠకథాచరియేహి “గావో”తి ఇత్థిపుమవసేన సబ్బేసం గున్నం సఙ్గాహకవచనం వత్వా తేయేవ గావో సన్ధాయ పున “ద్వారం పత్తం పత్తం గావి”న్తి సద్దరచనం కుబ్బింసు, తస్మా “గావి”న్తి ఇదమ్పి సబ్బసఙ్గాహకవచనమేవాతి దట్ఠబ్బం. అసబ్బసఙ్గాహకవచనం ఇదం **గావీ**సద్దేన ఇత్థియాయేవ గహేతబ్బత్తాతి చే? న, పకరణవసేన అత్థన్తరస్స విదితత్తా. న హి సబ్బవజేసు “ఇత్థియోయేవ వసన్తి, న పుమానో”తి చ, “పుమానోయేవ వసన్తి, న ఇత్థియో”తి చ సక్కా వత్తుం. అపిచ “గావిమ్పి దిస్వా పలాయన్తి ‘భిక్ఖూ’తి మఞ్ఞమానా”తి పాళి దిస్సతి, ఏత్థాపి “గావి”న్తి వచనేన ఇత్థిభూతో పుమభూతో చ సబ్బో గో గహితోతి దట్ఠబ్బం. ఇతరథా “ఇత్థిభూతోయేవ గో భిక్ఖూతి మఞ్ఞితబ్బో”తి ఆపజ్జతి. ఇతి పాళినయేన ఇత్థిలిఙ్గే వత్తమానమ్హా ఇత్థిపుమవాచకస్మా **గో**సద్దతో **అం**వచనస్స **ఇం**కారాదేసో హోతీతి విఞ్ఞాయతి.

వజిరబుద్ధాచరియేనపి గోసద్దతో **ఈ**పచ్చయే కాతబ్బేపి అకత్వా **యోనమీ**కారాదేసో కతో. తస్సాధిప్పాయో ఏవం సియా **గో**సద్దతో ఈపచ్చయే కతే సతి ఈపచ్చయవసేన “గావీ”తి నిప్ఫన్నసద్దో యత్థ కత్థచి విసయే “మిగీ మోరీ కుక్కుటీ”ఇచ్చాదయో వియ ఇత్థివాచకోయేవ సియా, న కత్థచిపి ఇత్థిపుమవాచకో, తస్మా సాసనానుకూలప్పయోగవసేన **యోనమీ**కారాదేసో కాతబ్బోతి. ఇతి వజిరబుద్ధాచరియమతే **గో**సద్దతో **యో**నం ఈకారాదేసో హోతీతి ఞాయతి.

కిఞ్చ భియ్యో – యస్మా అట్ఠకథాచరియేహి “గావో పిట్ఠియం పహరిత్వా”తిఆదినా నయేన రచితాయ “ద్వారం పత్తం పత్తం గావిం ‘ఏకో ద్వే’తి సక్ఖరం ఖిపిత్వా గణేతీ”తి వచనపరియోసానాయ సద్దరచనాయం “ఏకో గావీ, ద్వే గావీ”తి అత్థయోజనానయో వత్తబ్బో హోతి, “గావి”న్తి ఉపయోగవచనఞ్చ దిస్సతి. ఇతి అట్ఠకథాచరియానం మతే **గో**సద్దతో **సియోనమీ**కారాదేసో **అం**వచనస్స **ఇం**కారాదేసో హోతీతి ఞాయతి. తస్మాయేవమ్హేహి యా సా **ఓ**కారన్తతాపకతికస్స

ఇత్థిలిఙ్గస్స **గో**సద్దస్స “గో, గావీ, గావో, గావీ, గవో, గావం, గావి”న్తిఆదినా నయేన పదమాలా ఠపితా, సా పాళినయానుకూలా అట్ఠకథానయానుకూలా కచ్చాయనాచరియమతం గహేత్వా పదనిప్ఫత్తిజనకస్స గరునో చ మతానుకూలా, “గావీ”తి పదస్స చతుక్ఖత్తుం ఆగతత్తా పన **ఓ**కారన్తిత్థిలిఙ్గస్స **గో**సద్దస్స అవిసదాకారవోహారత్తఞ్చ సాధేతి. ఇచ్చేసా పాళినయాదీసు ఞాణేన సమ్మా ఉపపరిక్ఖియమానేసు అతీవ యుజ్జతి, నత్థేత్థ అప్పమత్తకోపి దోసో. ఏత్థ పన పచ్చత్తోపయోగాలపనానం బహువచనట్ఠానే “గావియో”తి పదఞ్చ కరణసమ్పదాననిస్సక్కసామీనమేకవచనట్ఠానే “గావియా”తి పదఞ్చ కరణనిస్సక్కానం బహువచనట్ఠానే “గావీహి గావీభీ”తి పదాని చ సమ్పదానసామీనం బహువచనట్ఠానే “గావీన”న్తి పదఞ్చ భుమ్మవచనట్ఠానే “గావియా, గావియం, గావీసూ”తి పదాని చాతి ఇమాని విత్థారతో సోళస పదాని ఏకన్తేన **ఈ**పచ్చయవసేన సిద్ధత్తా ఏకన్తిత్థివాచకత్తా చ న వుత్తానీతి దట్ఠబ్బం.

అయం పనేత్థ నిచ్ఛయో వుచ్చతే సోతూనం నిక్కఙ్ఖభావాయ – ఇత్థిలిఙ్గపదేసు హి “గావీ గావి”న్తి ఇమాని **ఈ**పచ్చయవసేన వా **ఈకారిం**కారాదేసవసేన వా సిజ్ఝన్తి. ఏతేసు పచ్ఛిమనయో ఇధాధిప్పేతో, పుబ్బనయో అఞ్ఞత్థ. తథా “గావీ గావి”న్తి ఇమాని **ఈ**పచ్చయవసేనపి సిద్ధత్తా యేభుయ్యేన ఇత్థివాచకాని భవన్తి **ఈకారిం**కారాదేసవసేనపి సిద్ధత్తా. కత్థచి ఏకక్ఖణేయేవ సబ్బసఙ్గాహకవసేన ఇత్థిపుమవాచకాని భవన్తి. ఏతేసుపి పచ్ఛిమోయేవ నయో ఇధాధిప్పేతో, పుబ్బనయో అఞ్ఞత్థ. “గావియో. గావియా, గావీహి, గావీభి. గావీనం. గావియం, గావీసూ”తి ఏతాని పన **ఈ**పచ్చయవసేనేవ సిద్ధత్తా సబ్బథాపి ఇత్థీనంయేవ వాచకాని భవన్తి. ఇత్థిభూతేస్వేవ గోదబ్బేసు లోకసఙ్కేతవసేన విసేసతో పవత్తత్తా ఏకన్తతో ఇత్థిదబ్బేసు పవత్తాని “మిగీ మోరీ కుక్కుటీ”ఇచ్చాదీని పదాని వియ. కిఞ్చాపి పన “నదీ మహీ”ఇచ్చాదీనిపి ఇత్థిలిఙ్గాని **ఈ**పచ్చయవసేనేవ సిద్ధాని, తథాపి తాని అవిఞ్ఞాణకత్తా తదత్థానం ఇత్థిదబ్బేసు వత్తన్తీతి వత్తుం న యుజ్జతి. ఇత్థిపుమనపుంసకభావరహితా హి తదత్థా. యస్మా పన ఇత్థిలిఙ్గే **గో**సద్దే **ఏన**యోగో **ఏసు**కారో చ న లబ్భతి, తస్మా “గావేన గవేన గావేసు గవేసూ”తి పదాని న వుత్తాని. యస్మా చ ఇత్థిలిఙ్గేన **గో**సద్దేన సద్ధిం **సస్మాస్మిం**వచనాని సరూపతో పరత్తం న యన్తి, తస్మా “గావస్స గవస్స గావస్మా గవస్మా గావస్మిం గవస్మి”న్తి పదాని న వుత్తాని. యస్మా చ తత్థ **స్మా**వచనస్స ఆదేసభూతో **ఆ**కారో చ **మ్హా**కారో చ న లబ్భతి, తస్మా “గావా గవా గావమ్హా గవమ్హా”తి పదాని న వుత్తాని. యస్మా చ **స్మిం**వచనస్స ఆదేసభూతో **ఏ**కారో చ **మ్హి**కారో చ న లబ్భతి, తస్మా “గావే గవే గావమ్హి గవమ్హీ”తి పదాని న వుత్తాని. అపిచ “యాయ తాయా”తిఆదీహి సమానాధికరణపదేహి యోజేతుం అయుత్తత్తాపి “గావేన గవేనా”తిఆదీని ఇత్థిలిఙ్గట్ఠానే న వుత్తాని. తథా హి “యాయ తాయ”ఇచ్చాదీహి సద్ధిం “గావేన గవేనా”తిఆదీని న యోజేతబ్బాని ఏకన్తపుల్లిఙ్గరూపత్తా.

కేచి పనేత్థ వదేయ్యుం – యా తుమ్హేహి **ఓ**కారన్తతాపకతికస్స ఇత్థిలిఙ్గస్స **గో**సద్దస్స “గో, గావీ, గావో, గావీ, గవో”తిఆదినా నయేన పదమాలా ఠపితా, సా “మాతుగామో ఇత్థీ మాతుగామా ఇత్థియో”తి వుత్తసదిసా చ హోతీతి? తన్న. **మాతుగామఇత్థీ**సద్దా హి నానాలిఙ్గా పుమిత్థిలిఙ్గభావేన, నానాధాతుకా చ **గము ఇసు**ధాతువసేన, ఇమస్మిం పన ఠానే **గో గావీ**సద్దా ఏకలిఙ్గా ఇత్థి లిఙ్గభావేన, **ఏక**ధాతుకా చ **గము**ధాతువసేనాతి. యజ్జేవం **గోణ**సద్దస్స **గో**సద్దస్సాదేసవసేన **కచ్చాయనేన** వుత్తత్తా తదాదేసత్తం ఏకధాతుకత్తఞ్చాగమ్మ తేనాపి సద్ధిం మిస్సేత్వా పదమాలా వత్తబ్బాతి? న, **గోణ**సద్దస్స అచ్చన్తపుల్లిఙ్గత్తా **అ**కారన్తతాపకతికత్తా చ. తథా హి సో విసుం పుల్లిఙ్గట్ఠానే ఉద్దిట్ఠో. అయం పన “గో, గావీ, గావో, గావీ, గవో”తిఆదికా పదమాలా **ఓ**కారీకారన్తపదాని మిస్సేత్వా కతాతి న సల్లక్ఖేతబ్బా, అథ ఖో వికప్పేన **గో**సద్దతో పరేసం **సి యో అం**వచనానం **ఈకారిం**కారాదేసవసేన వుత్తపదవన్తత్తా **ఓ**కారన్తిత్థిలిఙ్గపదమాలా ఇచ్చేవ సారతో పచ్చేతబ్బా.

ఇదాని **గో**సద్దస్స ఇత్థిలిఙ్గభావసాధకాని సుత్తపదాని లోకికప్పయోగాని చ కథయామ – "సెయ్యథాపి భిక్ఖవే వస్సానం పచ్ఛిమే మాసే సరదసమయే కిట్ఠసమ్బాధే గోపాలకో గావో రక్ఖేయ్య, తా గావో తతో తతో దణ్డేన ఆకోటేయ్య.

> అన్నదా బలదా చేతా, వణ్ణదా సుఖదా చ తా;
>
> ఏతమత్థం వసం ఞత్వా, నాస్సు గావో హనింసు తే.

సబ్బా గావో సమాహరతి. గమిస్సన్తి భన్తే గావో వచ్ఛగిద్ధినియో"తి ఇమాని సుత్తపదాని. "గోసు దుయ్హమానాసు గతో"తిఆదీని పన లోకికప్పయోగాని. ఇతి **గో**సద్దస్స ఇత్థిలిఙ్గభావోపి పుల్లిఙ్గభావో వియ సారతో పచ్చేతబ్బో.

తత్ర "గో, గావీ, గావో, గావీ, గవో"తిఆదీని కిఞ్చాపి ఇత్థిలిఙ్గభావేన వుత్తాని, తథాపి యథాపయోగం "పజా దేవతా"తిపదాని వియ ఇత్థిపురిసవాచకానేవ భవన్తి, తస్మా ఇత్థిలిఙ్గవసేన "సా గో"తి వా "తా గావో"తి వా వుత్తే ఇత్థిపుమభూతా సబ్బేపి గోణా గహితాతి వేదితబ్బా. న హి ఈదిసే ఠానే ఏకన్తతో లిఙ్గం పధానం, అత్థోయేవ పధానో. "వజేగావో దుహన్తీ"తి వుత్తే కిఞ్చాపి "గావో"తి అయం సద్దో పుమేపి వత్తతి, తథాపి దుహనక్రియాయ పుమే అసమ్భవతో అత్థవసేన ఇత్థియో ఞాయన్తే. "గావీ దుహన్తీ"తి వుత్తే పన లిఙ్గవసేన అత్థవసేన చ వచనతో కో సంసయమాపజ్జిస్సతి విఞ్ఞూ. "తా గావో చరన్తీ"తి వుత్తే ఇత్థిలిఙ్గవసేన వచనతో కదాచి కస్సచి సంసయో సియా "నను ఇత్థియో"తి, పుల్లిఙ్గవసేన పన "తే గావో చరన్తీ"తి వుత్తే సంసయో నత్థి, ఇత్థియో చ పుమానో చ ఞాయన్తే పుల్లిఙ్గబహువచనేన కత్థచి ఇత్థిపుమస్స గహితత్తా. "అథేత్థ సీహా బ్యగ్ఘా చా"తిఆదీసు వియ "గావీ చరతీ"తి చ "గావిం పస్సతీ"తి చ వుత్తే ఇత్థీ విఞ్ఞాయతే **గావీ**సద్దేన ఇత్థియా గహేతబ్బత్తా . లోకికప్పయోగేసు హి సాసనికప్పయోగేసు చ **గావీ**సద్దేన ఇత్థీ గయ్హతి. ఏకచ్చం పన సాసనికప్పయోగం సన్ధాయ "గావీ"తి, "గావి"న్తి చ "ఇత్థిపురిససాధారణవచనమవోచుమ్హ. తథా హి "సెయ్యథాపి భిక్ఖవే దక్ఖో గోఘాతకో వా గోఘాతకన్తేవాసీ వా గావిం వధిత్వా చతుమహాపథే బిలసో విభజిత్వా నిసిన్నో అస్సా"తి పాళి దిస్సతి. అట్ఠకథాసు చ "గావో"తి ఇత్థిపుమసాధారణం సద్దరచనం కత్వా పున తదేవ ఇత్థిపుమం సన్ధాయ "ద్వారం పత్తం పత్తం గావి"న్తి రచితా సద్దరచనా దిస్సతి.

ఏత్థ హి గోజాతియం ఠితా ఇత్థీపి పుమాపి "గావీ"తి సఙ్ఖం గచ్ఛతి. విసేసతో పన "గావీ"తి ఇదం ఇత్థియా అధివచనం. తథా హి తత్థ తత్థ పాళిప్పదేసాదీసు "అచిరపక్కన్తస్స భగవతో బాహియం దారుచీరియం గావీ తరుణవచ్ఛా అధిపతిత్వా జీవితా వోరోపేసీ"తి, "గావుం వా తే దేమి, గావిం వా తే దేమీ"తి చ "తిణసీహో కపోతవణ్ణగావీసదిసో"తి చ పయోగదస్సనతో ఇత్థీ కథియతీతి వత్తబ్బం. **గో**సద్దేన పన "గోదుహనం. గద్దుహనం. గోఖీరం గోధనో గోరూపాని చా"తి దస్సనతో ఇత్థీపి పుమాపి కథియతీతి వత్తబ్బం.

ఇదాని **ఓ**కారన్తస్స ఇత్థిలిఙ్గస్స **గో**సద్దస్స పదమాలాయం పాళినయాదినిస్సితో అత్థయుత్తినయో వుచ్చతే విఞ్ఞూనం కోసల్లజననత్థం –

సా గో గచ్ఛతి, సా గావీ గచ్ఛతి, తా గావో, గావీ, గవో గచ్ఛన్తి. తం గావం, గావిం, గవం పస్సతి, తా గావో, గావీ, గవో పస్సతి. తాహి గోహి, గోభి కతం. తాసం గవం, గున్నం, గోనం దేతి. తాహి గోహి, గోభి అపేతి. తాసం గవం , గున్నం, గోనం సిఙ్గాని. తాసు గోసు పతిట్ఠితం. భోతి గో త్వం తిట్ఠ, భోతియో గావో గావీ, గవా తుమ్హే తిట్ఠథ.

అపరోపి వుచ్చతే –

సా గో నదిం తరన్తీ గచ్ఛతి, సా గావీ నదిం తరన్తీ గచ్ఛతి, తా గావో, గావీ, గవో నదిం తరన్తియో గచ్ఛన్తి. తం గావం, గావిం, గవం నదిం తరన్తిం పస్సతి, తా గావో, గావీ, గవో నదిం తరన్తియో పస్సతి. తాహి గోహి, గోభి నదిం తరన్తీహి కతం. తాసం గవం, గున్నం, గోనం నదిం తరన్తీనం దేతి. తాహి గోహి, గోభి నదిం తరన్తీహి అపేతి. తాసం గవం, గున్నం, గోనం నదిం తరన్తీనం సన్తకం. తాసు గోసు నదిం తరన్తీసు పతిట్ఠితన్తి.

తత్ర యా సా "గో, గావీ, గావో, గావీ, గవో"తిఆదినా **ఓ**కారన్తస్సిత్థిలిఙ్గస్స **గో**సద్దస్స పదమాలా ఠపితా, సా "గో, గావో గవో"తిఆదినా వుత్తస్స **ఓ**కారన్తపుల్లిఙ్గస్స **గో**సద్దస్స పదమాలాతో సవిసేసా పచ్చత్తోపయోగాలపనట్ఠానే చతున్నం **కఞ్ఞా**సద్దానం వియ **గావీ**సద్దానం వుత్తత్తా. యస్మా పనాయం విసేసో, తస్మా ఇమస్స **ఓ**కారన్తిత్థిలిఙ్గస్స **గో**సద్దస్స అఞ్ఞేసమిత్థిలిఙ్గానం వియ అవిసదాకారవోహారతా సల్లక్ఖేతబ్బా, న పుల్లిఙ్గానం వియ విసదాకారవోహారతా, నాపి నపుంసకలిఙ్గానం వియ ఉభయముత్తాకారవోహారతా సల్లక్ఖేతబ్బా. ఏత్థ నిచ్ఛయకరణీ గాథా వుచ్చతి –

> దువిన్నం **ధాతు**సద్దానం, యథా దిస్సతి నానతా;
> **గో**సద్దానం తథా ద్విన్నం, ఇచ్ఛితబ్బావ నానతా.

తథా హి పుమిత్థిలిఙ్గవసేన ద్విన్నం **ధాతు**సద్దానం విసేసో దిస్సతి. తం యథా?

ధాతు , ధాతూ, ధాతవో. ధాతుం, ధాతూ, ధాతవో. ధాతునా, ధాతూహి, ధాతూభి. ధాతుస్స, ధాతూనం. ధాతుస్మా, ధాతుమ్హా, ధాతూహి, ధాతూభి. ధాతుస్స, ధాతూనం. ధాతుస్మిం, ధాతుమ్హి, ధాతూసు. అయం పుల్లిఙ్గవిసేసో.

ధాతు, ధాతూ, ధాతుయో. ధాతుం, ధాతూ, ధాతుయో. ధాతుయా, ధాతూహి, ధాతూభి. ధాతుయా, ధాతూనం. ధాతుయా, ధాతూహి, ధాతూభి. ధాతుయా, ధాతూనం. ధాతుయా, ధాతుయం, ధాతూసు. అయం ఇత్థిలిఙ్గస్స విసేసో.

యథా చ ద్విన్నం **ధాతు**సద్దానం విసేసో పఞ్ఞాయతి, తథా ద్విన్నమ్పి **గో**సద్దానం విసేసో పఞ్ఞాయతేవ. యథా చ పున్నపుంసకలిఙ్గానం ద్విన్నం **ఆయు**సద్దానం "ఆయు, ఆయూ, ఆయవో"తిఆదినా, "ఆయు, ఆయూ, ఆయూనీ"తిఆదినా చ విసేసో పఞ్ఞాయతి, యథా ద్విన్నమ్పి **గో**సద్దానం విసేసో పఞ్ఞాయతేవ. తథా హి విసదాకారవోహారో పుల్లిఙ్గం, అవిసదాకారవోహారో ఇత్థిలిఙ్గం, ఉభయముత్తాకారవోహారో నపుంసకలిఙ్గం.

ఇదాని ఇమమేవత్థం పాకటతరం కత్వా సఙ్ఖేపతో కథయామ – **పురిసో**తి విసదాకారవోహారో, **కఞ్ఞా**తి అవిసదాకారవోహారో, **రూప**న్తి ఉభయముత్తాకారవోహారో. పురిసో తిట్ఠతి, కఞ్ఞా తిట్ఠతి, కఞ్ఞా తిట్ఠన్తి, కఞ్ఞా పస్సతి, భోతియో కఞ్ఞా తిట్ఠథ, ఏత్థేకపదమసమం, చత్తారి సమాని. పురిసా తిట్ఠన్తి, పురిసా నిస్సటం, భవన్తో పురిసా గచ్ఛథ. కఞ్ఞాయో తిట్ఠన్తి, కఞ్ఞాయో పస్సతి, భోతియో కఞ్ఞాయో గచ్ఛథ, తీణి తీణి సమాని. పురిసం పస్సతి, కఞ్ఞం పస్సతి, ద్వే అసమాని. పురిసే పస్సతి, పురిసే పతిట్ఠితం, ద్వే సమాని. తేన పురిసేన కతం, తాయ కఞ్ఞాయ కతం, తాయ కఞ్ఞాయ దేతి, తాయ కఞ్ఞాయ అపేతి, తాయ కఞ్ఞాయ సన్తకం, తాయ కఞ్ఞాయ పతిట్ఠితం, ఏకమసమం, పఞ్చ సమాని. ఏవం పుల్లిఙ్గస్స విసదాకారవోహారతా దిస్సతి, ఇత్థిలిఙ్గస్స అవిసదాకారవోహారతా దిస్సతి. నపుంసకలిఙ్గస్స పన "రూపం, రూపాని, రూపా.

రూపం, రూపాని, రూపే. భో రూప, భవన్తో రూపాని, రూపా”తి ఏవం తీసు పచ్చత్తోపయోగాలపనట్ఠానేసు సనికారాయ విసేసాయ రూపమాలాయ వసేన ఉభయముత్తాకారవోహారతా దిస్సతి, పుమిత్థిలిఙ్గానం తీసు ఠానేసు సనికారాని రూపాని సబ్బదా న సన్తి, ఇతి విసదాకారవోహారో పుల్లిఙ్గం, అవిసదాకారవోహారో ఇత్థిలిఙ్గం, ఉభయముత్తాకారవోహారో నపుంసకలిఙ్గన్తి వేదితబ్బం.

అయం నయో “సద్ధా సతి హిరీ, యా ఇత్థీ సద్ధా పసన్నా, తే మనుస్సా సద్ధా పసన్నా, పహూతం సద్ధం పటియత్తం, సద్ధం కుల”న్తిఆదీసు సమానసుతికసద్దేసుపి పదమాలావసేన లబ్భతేవ. యా చ పన ఇత్థిలిఙ్గస్స అవిసదాకారవోహారతా వుత్తా, సా ఏకచ్చేసుపి సఙ్ఖ్యాసద్దేసు లబ్భతి. తథా హి వీసతిఆదయో నవుతిపరియన్తా సద్దా ఏకవచనన్తా ఇత్థిలిఙ్గాతి వుత్తా, ఏత్థ “వీసతియా”తి పఞ్చక్ఖత్తుం వత్తబ్బం, తథా “తింసాయా”తిఆదీనం “నవుతియా”తి పదపరియన్తానం, ఏవం **వీసతి**ఆదీనం **కఞ్ఞా**సద్దస్సేవ అవిసదాకారవోహారతా లబ్భతీతి అవగన్తబ్బం. యది ఏవం **తిచతు**సద్దేసు కథన్తి? **తిచతు**సద్దా పన యస్మా “తయో తిస్సో తీణి, చత్తారో చతురో చతస్సో చత్తారీ”తి అత్తనో అత్తనో రూపాని అభిధేయ్యలిఙ్గానుగభత్తా యథాసకలిఙ్గవసేన “పురిసా కఞ్ఞాయో చిత్తానీ”తిఆదీహి విసదావిసదోభయరహితాకారవోహారసఙ్ఖాతేహి సద్దేహి యోగం గచ్ఛన్తి, తస్మా పచ్చేకలిఙ్గవసేన విసదావిసదోభయరహితాకారవోహారాతి వత్తుమరహన్తి.

సబ్బనామేసుపి అయం తివిధో ఆకారో లబ్భతి రూపవిసేసయోగతో. కథం? పున్నపుంసకవిసయే “తస్స కస్స” ఇచ్చాదీని సబ్బాని సబ్బనామికరూపాని చతుత్థీఛట్ఠియన్తాని భవన్తి, ఇత్థిలిఙ్గవిసయే “తస్సా కస్సా” ఇచ్చాదీని సబ్బనామికరూపాని తతియాచతుత్థీపఞ్చమీఛట్ఠీసత్తమియన్తాని భవన్తి, తస్మా సబ్బనామత్తేపి ఇత్థిలిఙ్గస్స అవిసదాకారవోహారతా ఏకన్తతో సమ్పటిచ్ఛితబ్బా. ఏత్థ పన సులభాని చతుత్థీఛట్ఠీరూపాని అనాహరిత్వా సుదుల్లభభావేన తతియాపఞ్చమీసత్తమీరూపాని సాసనతో ఆహరిత్వా దస్సేస్సామ భగవతో పావచనే నిక్కఙ్ఖభావేన సోతూనం పరమసణ్హసుఖుమఞాణాధిగమత్థం. తం యథా? “ఆయస్మా ఉదాయీ యేన సా కుమారికా తేనుపసఙ్కమి, ఉపసఙ్కమిత్వా తస్సా కుమారికాయ సద్ధిం ఏకో ఏకాయ రహో పటిచ్ఛన్నే ఆసనే అలంకమ్మనీయే నిసజ్జం కప్పేసీ”తి. ఏత్థ “తస్సా”తి తతియాయ రూపం, “తస్సా”తి తతియాయ రూపే దిట్ఠేయేవ “సబ్బస్సా కతరిస్సా”తిఆదీని తతియారూపాని పాళియం అనాగతానిపిదిట్ఠానియేవ నామ తేసం అఞ్ఞమఞ్ఞసమానగతికత్తా, దిట్ఠేన చ అదిట్ఠస్సపి యుత్తస్స గహేతబ్బత్తా. “కస్సాహం కేన హాయామీ”తి ఏత్థ “కస్సా”తి పఞ్చమియా రూపం, “కస్సా”తి పఞ్చమియా రూపే దిట్ఠేయేవ “సబ్బస్సా కతరిస్సా”తిఆదీని పఞ్చమియా రూపాని పాళియం అనాగతానిపి దిట్ఠానియేవ నామ. “అఞ్ఞతరో భిక్ఖు వేసాలియం మహావనే మక్కటిం ఆమిసేన ఉపలాపేత్వా తస్సా మేథునం ధమ్మం పటిసేవతి. అఞ్ఞతరో భిక్ఖు అఞ్ఞతరిస్సా ఇత్థియా పటిబద్ధచిత్తో హోతీ”తి చ ఏత్థ “తస్సా అఞ్ఞతరిస్సా”తి చ సత్తమియా రూపం, తస్మిం దిట్ఠేయేవ “సబ్బస్సా కతరిస్సా”తిఆదీని సత్తమియా రూపాని పాళియం అనాగతానిపి దిట్ఠానియేవ నామాతి.

నను చ భో “తస్సా కుమారికాయ సద్ధి”న్తి ఏత్థ “తస్సా”తి ఇదం విభత్తివిపల్లాసేన వుత్తం, “తాయా”తి హిస్స అత్థో, తథా “కస్సాహం కేన హాయామీ”తి ఇదమ్పి విభత్తివిపల్లాసేన వుత్తం. “కాయా”తి హిస్స అత్థో. “అఞ్ఞతరిస్సా ఇత్థియా పటిబద్ధచిత్తో”తి ఏత్థాపి “అఞ్ఞతరిస్సా”తి ఇదం విభత్తివిపల్లాసేన వుత్తం. “అఞ్ఞతరిస్స”న్తి హిస్స అత్థోతి? తన్న, ఈదిసేసు చుణ్ణియపదవిసయేసు విభత్తివిపల్లాసస్స అనిచ్ఛితబ్బత్తా. నను చ భో చుణ్ణియపదవిసయేపి “సఙ్ఘే గోతమి దేహీ”తిఆదీసు “సఙ్ఘస్సా”తి విభత్తివిపల్లాసత్థం వదన్తి గరూతి? సచ్చం, తథాపి తాదిసేసు ఠానేసు ద్వే అధిప్పాయా భవన్తి

ఆధారపటిగ్గాహకభావేన భుమ్మసమ్పదానానమిచ్ఛితబ్బత్తా. తథా హి "సఙ్ఘస్స దేథా"తి వత్తుకామస్స సతో "సఙ్ఘే దేథా"తి వచనం న విరుజ్ఝతి, యుజ్జతియేవ. తథా "సఙ్ఘే దేథా"తి వత్తుకామస్సపి సతో "సఙ్ఘస్స దేథా"తి వచనమ్పి న విరుజ్ఝతి, యుజ్జతియేవ, యథా పన **అలాబు లాబు**సద్దేసు విసుం విసుం విజ్జమానేసుపి "లాబూని సీదన్తి సిలా ప్లవన్తీ"తి ఏత్థ ఛన్దానురక్ఖణత్థం **అ**కారలోపో హోతీతి అక్ఖరలోపో బుద్ధియా కరియతి. తథా "సఙ్ఘే గోతమి దేహీ"తిఆదీసుపి బుద్ధియా విభత్తివిపల్లాసస్స పరికప్పనం కత్వా "సఙ్ఘస్సా"తి విపల్లాసత్థమిచ్ఛన్తి ఆచరియా. తస్మా "సఙ్ఘే గోతమి దేహి. వేస్సన్తరే వరం దత్వా"తిఆదీసు విభత్తివిపల్లాసో యుత్తో "తస్సా కుమారికాయా"తిఆదీసు పన న యుత్తో, విభత్తివిపల్లాసో చ నామ యేభుయ్యేన "నేవ దానం విరమిస్స"న్తిఆదీసు గాథాసు ఇచ్ఛితబ్బో.

తథాపి వదేయ్య యా సా తుమ్హేహి "తస్సా మేథునం ధమ్మం పటిసేవతీ"తి పాళి ఆభతా, న సా సత్తమీపయోగా. "తస్సా"తి హి ఇదం ఛట్ఠియన్తపదం "తస్సామక్కటియాఅఙ్గజాతే మేథునం ధమ్మం పటిసేవతీ"తి అత్థసమ్భవతోతి? తన్న, **అట్ఠకథాయం** "తస్సాతి భుమ్మవచన"న్తి వుత్తత్తా. కిఞ్చ భియ్యో – అట్ఠకథాయంయేవ "తస్సా చ సిక్ఖాయ సిక్ఖం పరిపూరేన్తో సిక్ఖతి, తస్మిఞ్చ సిక్ఖాపదే అవీతిక్కమన్తో సిక్ఖతీ"తి ఇమస్మిం పదేసే "తస్సా"తి భుమ్మవచనం నిద్దేసో కతోతి. నను చ భో తత్థాపి "తస్సా"తి ఇదం విభత్తివిపల్లాసవసేన భుమ్మత్థే సామివచనన్తి? "అతివియ త్వం విభత్తివిపల్లాసనయే కుసలోసి, విభత్తివిపల్లాసికో నామా"తి భవం వత్తబ్బో. యో త్వం ధమ్మసఙ్గాహకత్థేరేహి వుత్తపాళిమ్పి ఉల్లఙ్ఘసి, అట్ఠకథావచనమ్పి ఉల్లఙ్ఘసి, అపరమ్పి తే **నిద్దేసపాళిం** ఆహరిస్సామ. సచే త్వం పణ్డితజాతికో, సఞ్ఞత్తిం గమిస్ససి. సచే అపణ్డితజాతికో, అత్తనో గాహం అముఞ్చన్తోయేవ సఞ్ఞత్తిం న గమిస్సతి, సాసనే చిత్తిం కత్వా సుణోహీతి. "తస్మా హి సిక్ఖేథ ఇధేవ జన్తూ"తి ఇమిస్సా పాళియా అత్థం నిద్దిసన్తేన పభిన్నపటిసమ్భిదేన సత్థుకప్పేన అగ్గసావకేన ధమ్మసేనాపతినా **ఆయస్మతా సారిపుత్తేన** "ఇధాతి ఇమిస్సా దిట్ఠియా ఇమిస్సా ఖన్తియా ఇమిస్సా రుచియా ఇమస్మిం ఆదాయే ఇమస్మిం ధమ్మే"తి ఏవం "ఇమిస్సా"తి పదం భుమ్మవచనవసేన వుత్తం. తఞ్హి "ఇధా"తి పదస్స అత్థవాచకత్తా సత్తమియా రూపన్తి విఞ్ఞాయతి. ఇతి "ఇమిస్సా"తి సత్తమియా రూపే దిట్ఠేయేవ "సబ్బస్సా కతరిస్సా"తిఆదీని సత్తమియా రూపాని పాళియం అనాగతానిపి దిట్ఠానియేవ నామ.

అపరమ్పి తే సబ్బలోకానుకమ్పకేన సబ్బఞ్ఞునా ఆహచ్చభాసితం పాళిం ఆహరిస్సామ, చిత్తిం కత్వా సుణోహి, "అట్ఠానమేతం భిక్ఖవే అనవకాసో, యం ఏకిస్సా లోకధాతుయా అపుబ్బం అచరిమం ద్వే అరహన్తో సమ్మాసమ్బుద్ధా ఉప్పజ్జేయ్యు"న్తి ఏత్థ "ఏకిస్సా"తి ఇదం సత్తమియా రూపం. ఏవం "ఏకిస్సా"తి సత్తమియా రూపే దిట్ఠేయేవ "సబ్బస్సా కతరిస్సా"తిఆదీని సత్తమియా రూపాని పాళియం అనాగతానిపి దిట్ఠానియేవ నామ. న హి సబ్బథాపి వోహారా సరూపతో పాళిఆదీసు దిస్సన్తి, ఏకచ్చే దిస్సన్తి, ఏకచ్చే న దిస్సన్తియేవ. అత్రిదం వుచ్చతి –

"తస్సా"ఇచ్చాదయో సద్దా, "తాయ"ఇచ్చాదయో వియ;
ఞేయ్యా పఞ్చసు ఠానేసు, తతియాదీసు ధీమతా.

తిణ్ణన్నం పన **నా**దీనం, హోతి **సబ్బ**పదేసతో;
"తస్సా కస్సా"తిఆదీని, భవన్తి తతియాదిసు.

అత్ర పనాయం పాళినయవిభావనా అట్ఠకథానయవిభావనా చ – తస్సా కఞ్ఞాయ సద్ధిం గచ్ఛతి, తస్సా కఞ్ఞాయ కతం, తస్సా కఞ్ఞాయ దేతి, తస్సా కఞ్ఞాయ అపేతి, తస్సా కఞ్ఞాయ అయం కఞ్ఞా హీనా, తస్సా కఞ్ఞాయ అయం కఞ్ఞా అధికా, తస్సా కఞ్ఞాయ సన్తకం, తస్సా కఞ్ఞాయ పతిట్ఠితన్తి. దుల్లభాయం నీతి సాధుకం చిత్తిం కత్వా పరియాపుణితబ్బా సాసనస్స చిరట్ఠితత్థం. ఏవం సబ్బథాపి పాళిఅట్ఠకథానయానుసారేన ఇత్థిలిఙ్గస్స అవిసదాకారవోహారతా ఞాతబ్బా.

ఏవం పన ఞత్వా విఞ్ఞుజాతినా "ద్విన్నం **గో**సద్దానం రూపమాలావిసేసేన లిఙ్గనానత్తం హోతీ"తి నిట్ఠమేత్థావగన్తబ్బం. **గో**సద్దో హి "పురిసో మాతుగామో ఓరోధో ఆపో సత్థా"తిఆదయో వియ న నియోగా విసదాకారవోహారో, నాపి "కఞ్ఞా రత్తి ఇత్థీ"తిఆదయో వియ నియోగా అవిసదాకారవోహారో. తథా హి అయం పుల్లిఙ్గభావే **ధాతు**సద్దో వియ విసదాకారవోహారో, ఇత్థిలిఙ్గభావే అవిసదాకారవోహారో . ఇతి ఇమస్స అత్థస్స సోతూనం ఞాపనేన పరమసణ్హసుఖుమఞాణప్పటిలాభత్థం "గో, గావీ గావో. గావిం, గవో"తిఆదినా ఓకారన్తస్స ఇత్థిలిఙ్గస్స **గో**సద్దస్స ఆవేణికా నామికపదమాలా వుత్తా. ఏత్థ పన "గావి"న్తి ఏకక్ఖత్తుమాగతం, "గో గోహీ"తిఆదీని ద్విక్ఖత్తుం, "గావో గావీ గావ"న్తి తిక్ఖత్తుం, "గావియా"తి పఞ్చక్ఖత్తుం, ఏవమేత్థ పఞ్చక్ఖత్తుం ఆగతపదానం వసేన అవిసదాకారో దిస్సతీతి ఇదం ఇత్థిలిఙ్గన్తి గహేతబ్బం. ఇమఞ్హి నయం ముఞ్చిత్వా నత్థి అఞ్ఞో నయో యేన **గో**సద్దో ఇత్థిలిఙ్గో సియా. తస్మా ఇదమేవ అమ్హాకం మతం సారతో పచ్చేతబ్బం. పుమిత్థిలిఙ్గసఙ్ఖాతానం ద్విన్నం **గో**సద్దానం రూపమాలాయ నిబ్బిసేసతం వదన్తానం పన ఆచరియానం మతం పుల్లిఙ్గే వత్తమానేన **గో**సద్దేని'త్థిలిఙ్గే వత్తమానస్స **గో**సద్దస్స రూపమాలాయ సదిసత్తే సతి **మాతుగామ**సద్దస్స నామికపదమాలాయో సమం యోజేత్వా పుమిత్థిలిఙ్గభావపరికప్పనం వియ హోతీతి న సారతో పచ్చేతబ్బం.

ఏత్థ పన కిఞ్చి లిఙ్గసంసన్దనం కథయామ – హేట్ఠా నిద్దిట్ఠస్స **ఓ**కారన్తపుల్లిఙ్గస్స **గో**సద్దస్స నామికపదమాలాయం "గావుం గావం గావేనా"తిఆదీని ఏకక్ఖత్తుమాగతాని, "గో గోహీ"తిఆదీని ద్విక్ఖత్తుం, "గావో గవో గవ"న్తి ఇమాని పన "సత్థా రాజా"తిఆదీని వియ తిక్ఖత్తుం, చతుక్ఖత్తుం వా పనేత్థ పఞ్చక్ఖత్తుం వా ఆగతపదాని న సన్తి. తదభావతో విసదాకారో దిస్సతి. **పురిస**సద్దస్స నామికపదమాలాయమ్పి "పురిసో పురిస"న్తిఆదీని ఏకక్ఖత్తుమాగతాని, "పురిసే"తిఆదీని ద్విక్ఖత్తుం, "పురిసా"తి తిక్ఖత్తుం. ఏవం విసదాకారో దిస్సతి. **ఆ**కారన్తిత్థిలిఙ్గస్స పన "కఞ్ఞ"న్తిఆదీని ఏకక్ఖత్తుమాగతాని, "కఞ్ఞాహీ"తిఆదీని ద్విక్ఖత్తుం, "కఞ్ఞాయో"తిఆదీని తిక్ఖత్తుం, "కఞ్ఞా"తి ఇదం చతుక్ఖత్తుం, "కఞ్ఞాయా"తి ఇదం పన పఞ్చక్ఖత్తుం. ఏవం అవిసదాకారో దిస్సతి. **ఆ**కారన్తపుల్లిఙ్గస్సతు "సత్థరీ"తిఆదీని ఏకక్ఖత్తుమాగతాని, "సత్థూ"తిఆదీని ద్విక్ఖత్తుం, "సత్థా"తిఆదీని తిక్ఖత్తుం, ఏవం విసదాకారో దిస్సతి. ఇమినా నయేన సబ్బాసుపి పుమిత్థిలిఙ్గపదమాలాసు విసదాకారో చ అవిసదాకారో చ వేదితబ్బో. నపుంసకలిఙ్గస్స పన నామికపదమాలాయం "చిత్తేనా"తిఆదీని ఏకక్ఖత్తుమాగతాని, "చిత్త"న్తిఆదీని ద్విక్ఖత్తుం, "చిత్తానీ"తి ఇదం తిక్ఖత్తుం ఆగతం. **అట్ఠి ఆయు**సద్దాదీసుపి ఏసేవ నయో. ఏత్థ ఉభయముత్తాకారో దిస్సతి. కిఞ్చాపేత్థ చతుక్ఖత్తుం పఞ్చక్ఖత్తుం వా ఆగతపదానం అభావతో విసదాకారో ఉపలబ్భమానో వియ దిస్సతి, తథాపి యస్మా "చిత్తం అట్ఠి ఆయూ"తిఆదీని నపుంసకాని "గచ్ఛం అగ్గి భిక్ఖూ"తిఆదీనం పుల్లిఙ్గానం నయేన అప్పవత్తనతో విసదాకారఞ్చ, "రత్తి యాగూ"తిఆదీనం ఇత్థిలిఙ్గానం నయేన అప్పవత్తనతో అవిసదాకారఞ్చ ఉభయమనుపగమ్మ విసేసతో "చిత్తం, చిత్తాని, చిత్తా. చిత్తం, చిత్తాని, చిత్తే"తిఆదినా సనికారాయ రూపమాలాయ రూపవన్తాని భవన్తి, తస్మా తేసమాకారో ఉభయముత్తోతి దట్ఠబ్బో.

తివిధోపాయం ఆకారో సక్కటభాసాసు న లబ్భతి. తేనేస సబ్బేసుపి బ్యాకరణసత్థేసు న వుత్తో. సబ్బసత్తానం పన మూలభాసాభూతాయ జినేరితాయ మాగధికాయ సభావనిరుత్తియా లబ్భతి. తథా హి అయం నిరుత్తిమఞ్జూసాయం వుత్తో –

కిం పనేతం లిఙ్గం నామ? కేచి తావ వదన్తి –

"ధనకేసవతీ ఇత్థీ, మస్సువా పురిసో సియా. ఉభిన్నమన్తరం ఏతం, ఇతరో'భయముత్తకో'తి

వుత్తత్తా విసిట్ఠా ధనకేసాదయో లిఙ్గ"న్తి, ఏతం న సబ్బత్థ, గఙ్గాసాలారుక్ఖాదీనం ధనాదినా సమ్బన్ధాభావతో.

అపరే వదన్తి – "న లిఙ్గం నామ పరమత్థతో కిఞ్చి అత్థి, లోకసఙ్కేతరూళ్హో పన వోహారో లిఙ్గం నామా"తి. ఇదమేత్థ సన్నిట్ఠానం. సబ్బలిఙ్గికోపి సద్దో హోతి **తటం తటీ తటో**తి. యది చ పరమత్థతో లిఙ్గం నామ సియా, కథం అఞ్ఞమఞ్ఞవిరుద్ధానం తేసం ఏకత్థ సమావేసో భవతి, తస్మా యస్స కస్సచి అత్థస్స అవిసదాకారవోహారో ఇత్థిలిఙ్గం, విసదాకారవోహారో పుల్లిఙ్గం, ఉభయముత్తాకారవోహారో నపుంసకలిఙ్గన్తి వేదితబ్బన్తి.

ఏత్థ పన నామికపదమాలాసఙ్ఖాతపబన్ధవసేనేవ అవిసదాకారవోహారాదితా గహేతబ్బా, న ఏకేకపదవసేన. తథా హి "కఞ్ఞా పురిసో చిత్త"న్తి చ, "కఞ్ఞాయో పురిసా చిత్తానీ"తి చ ఏవమాదికస్స ఏకేకపదస్స అవిసదాకారవోహారాదితా న దిస్సతి. యస్మా పన పబన్ధవసేన విసదాకారవోహారాదిభావే సిద్ధేయేవ సముదాయావయవత్తా ఏకేకపదస్సపి అవిసదాకారవోహారాదితా సిజ్ఝతేవ.

కేచి పన నామికపదమాలాసఙ్ఖాతం పబన్ధం అపరామసిత్వా ఏకేకపదవసేనేవ అవిసదాకారవోహారాదికం ఇచ్ఛన్తి, తే వత్తబ్బా "యది ఏకేకపదస్సేవ అవిసదాకారవోహారాదితా సియా, ఏవం సన్తే 'కఞ్ఞా పురిసా సత్థా గుణవా రాజా'తిఆదీనం పదానం ఆకారసుతివసేన, 'పురిసో సత్థారో కఞ్ఞాయో'తిఆదీనం పన ఓకారసుతివసేన, 'చిత్తం పురిసం కఞ్ఞ'న్తిఆదీనం అనుసారసుతివసేన అఞ్ఞమఞ్ఞం సమానసుతిసమ్భవా కథం అవిసదాకారవోహారాదితా సియా"తి? కిఞ్చాపి తే ఏవం వదేయ్యుం "సియా ఏవ, నానత్తం పన తేసం దుప్పటివేధ"న్తి. తే వత్తబ్బా "మా తుమ్హే ఏవమవచుత్థ, దుజ్జానతరమ్పి నిబ్బానం కథనసమత్థం పుగ్గలం నిస్సాయ జానన్తి, తస్మా సుట్ఠు ఉపపరిక్ఖిత్వా వదేథా"తి. ఏవఞ్చ పన వత్వా తతో ఉత్తరి తే పఞ్హం పుచ్ఛితబ్బా "**బోధి**సద్దో **ఆయు**సద్దో చ కతరలిఙ్గో"తి. తే జానన్తా ఏవం వక్ఖన్తి "**బోధి**సద్దో ఇత్థిలిఙ్గో చేవ పుల్లిఙ్గో చ, **ఆయు**సద్దో చ పన నపుంసకలిఙ్గో చ పుల్లిఙ్గో చాతి ద్విలిఙ్గా ఏతే సద్దా"తి. తే వత్తబ్బా "యది **బోధి**సద్దో చ **ఆయు**సద్దో చ ద్విలిఙ్గా ఏతే సద్దా, ఏవం సన్తే ద్విన్నం **బోధి**సద్దానం ఏకపదభావేన వవత్థితానం అచ్చన్తసమానసుతికానం కథం అవిసదాకారవోహారతా చ విసదాకారవోహారతా చ సియా, కథఞ్చ పన ద్విన్నం **ఆయు**సద్దానం ఏకపదభావేన వవత్థితానం అచ్చన్తసమానసుతికానం ఉభయముత్తాకారవోహారతా చ విసదాకారవోహారతా చ సియా"తి? ఏవం వుత్తా తే అద్ధా కిఞ్చి ఉత్తరి అపస్సన్తా నిరుత్తరా భవిస్సన్తి. సద్దసత్థవిదూ పన సద్దసత్థతో నయం గహేత్వా వదన్తి –

"'ఏసే'సా ఏత'మితి చ,
పసిద్ధి అత్థేసు యేసు లోకస్స;
'థీపుమనపుంసకానీ'తి,

వుచ్చన్తే తాని నామానీ”తి.

తేసం కిర అయమధిప్పాయో – “ఏసో పురిసో, ఏసో మాతుగామో, ఏసో రాజా, ఏసా ఇత్థీ, ఏసా లతా, ఏతం నపుంసకం, ఏతం చిత్త”న్తి ఏవం పురిసాదీసు యేసు అత్థేసు లోకస్స “ఏసో ఏసా ఏత”న్తి చ పసిద్ధి హోతి, తేసు అత్థేసు తాని నామాని “పుమిత్థినపుంసకలిఙ్గానీ”తి వుచ్చన్తి, తంద్వారేన అఞ్ఞానిపీతి. ఏవం వదన్తేహి తేహి “ఇమినా నామ ఆకారేన ‘ఏసో ఏసా ఏత’న్తి నామాని అఞ్ఞాని చ పుల్లిఙ్గాదినామం లభన్తీ”తి అయం విసేసో న దస్సితో, సద్ధమ్మనయఞ్ఞూహి పన నేరుత్తికేహి దస్సితో “యస్స కస్సచి అత్థస్స అవిసదాకారవోహారో ఇత్థిలిఙ్గ”న్తిఆదినా.

కేచి పన “అవిసదాకారానం అత్థానం వాచకో వోహారో ఇత్థిలిఙ్గ”న్తిఆదీని వదన్తి, తం న గహేతబ్బం. యది హి అవిసదాకారానం అత్థానం వాచకో వోహారో ఇత్థిలిఙ్గం, ఏవం సన్తే మాతుగామకలత్తకన్తకణ్టకగుమ్బాదయోపి వోహారా ఇత్థిలిఙ్గాని సియుం అవిసదాకారత్తా తదత్థానం. యది పన విసదాకారానం అత్థానం వాచకో వోహారో పుల్లిఙ్గం, ఏవం సన్తే “దేవతా సద్ధా ఞాణ”మిచ్చాదయోపి వోహారా పుల్లిఙ్గాని సియుం విసదాకారత్తా తదత్థానం. అథ వా యది అవిసదాకారానం అత్థానం వాచకో వోహారో ఇత్థిలిఙ్గం, విసదాకారానం పనత్థానం వాచకో వోహారో పుల్లిఙ్గం, ఏవం సన్తే ఏకస్సేవత్థస్స ఏకక్ఖణే ద్వీహి లిఙ్గేహి న వత్తబ్బతా సియా –

“అత్థకామోసి మే యక్ఖ, హితకామాసి దేవతే;
కరోమి తే తం వచనం, త్వంసి ఆచరియో మమా”తి.

యది చ ఉభయముత్తాకారానం అత్థానం వాచకో వోహారో నపుంసకలిఙ్గం, ఏవం సన్తే ఉభయముత్తాకారానం అత్థానం తిణరుక్ఖాదీసు “ఇదం నామా”తి నియమాభావతో లిఙ్గవచనం విరుద్ధం సియా. అపిచ “పఞ్ఞారతనం. సారిపుత్తమోగ్గల్లానం సావకయుగ”న్తి చ ఆదినా నపుంసకలిఙ్గవచనేన తదత్థానమ్పి ఉభయముత్తాకారతా వుత్తా సియా. అపిచ ఏకమ్పి తీరం “తటం తటీ తటో”తి తీహి లిఙ్గేహి న వత్తబ్బం సియా. ఏకమ్పి చ ఞాణం “పఞ్ఞాణం పఞ్ఞా పజాననా అమోహో”తిఆదినా తీహి లిఙ్గేహి న వత్తబ్బం సియా, తస్మా తం నయం అగ్గహేత్వా యథావుత్తోయేవ నయో గహేతబ్బో.

లోకస్మిఞ్హి ఇత్థీనం హేట్ఠిమకాయో విసదో హోతి, ఉపరిమకాయో అవిసదో, ఉరమంసం అవిసదం, గమనాదీనిపి అవిసదాని . ఇత్థియో హి గచ్ఛమానా అవిసదం గచ్ఛన్తి, తిట్ఠమానా నిపజ్జమానా నిసీదమానా ఖాదమానా భుఞ్జమానా అవిసదం భుఞ్జన్తి. పురిసమ్పి హి అవిసదం దిస్వా “మాతుగామో వియ గచ్ఛతి తిట్ఠతి నిపజ్జతి నిసీదతి ఖాదతి భుఞ్జతీ”తి వదన్తి. ఇతి యథా ఇత్థియో యేభుయ్యేన అవిసదాకారా, తథా యస్స కస్సచి సవిఞ్ఞాణకస్స వా అవిఞ్ఞాణకస్స వా అత్థస్స యే వోహారా యేభుయ్యేన అవిసదాకారా, తేయేవ ఇత్థిలిఙ్గాని నామ భవన్తి. తం యథా? “కఞ్ఞా దేవతా ధీతలికా దుబ్బా సద్ధా రత్తి ఇత్థీ యాగు వధూ” ఇచ్చేవమాదీని. పురిసానం పన హేట్ఠిమకాయో అవిసదో హోతి, ఉపరిమకాయో విసదో, ఉరమంసం విసదం, గమనాదీనిపి విసదాని హోన్తి. పురిసా హి గచ్ఛమానా విసదం గచ్ఛన్తి, తిట్ఠమానా నిపజ్జమానా నిసీదమానా ఖాదమానా భుఞ్జమానా విసదం భుఞ్జన్తి. ఇత్థిమ్పి హి గమనాదీని విసదాని కురుమానం దిస్వా “పురిసో వియ గచ్ఛతీ”తిఆదీని వదన్తి. ఇతి యథా పురిసా యేభుయ్యేన విసదాకారా, తథా యస్స కస్సచి సవిఞ్ఞాణకస్స వా అవిఞ్ఞాణకస్స వా అత్థస్స యే వోహారా యేభుయ్యేన విసదాకారా, తేయేవ పుల్లిఙ్గాని నామ భవన్తి. తం యథా? “పురిసో మాతుగామో ఓరోధో ఆపో రుక్ఖో మోహో సత్థా” ఇచ్చేవమాదీని. యథా చ పన నపుంసకా ఉభయముత్తాకారా, తథా యస్స

కస్సచి సవిఞ్ఞాణకస్స వా అవిఞ్ఞాణకస్స వా అత్థస్స యే వోహారా ఉభయముత్తాకారా, తేయేవ నపుంసకలిఙ్గాని నామ భవన్తి. తం యథా? "చిత్తం రూపం ఇత్థాగారం కలత్తం నాటకం రతనం ఞాణం అట్ఠి ఆయు"ఇచ్చేవమాదీని. ఇచ్చేవం నామికానం సబ్బేసమ్పి వోహారానం –

> విసదావిసదాకారా, ఆకారోభయముత్తకో;
> లిఙ్గస్స లక్ఖణం ఏతం, ఞేయ్యం **స్యా**దిప్పబన్ధతో.

ఇదం ఠానం దుబ్బినివిజ్ఝం మహావనగహనం నిగ్గుమ్బం నిజ్జటం కత్వా దస్సితం సాధుకం మనసి కాతబ్బం. ఇతి సబ్బేసం నామికపదానం పబన్ధనిస్సితేన అవిసదాకారవోహారాదిభావేన ఇత్థిలిఙ్గాదిభావస్స సమ్భవతో ద్విన్నమ్పి **గో**సద్దానం పబన్ధనిస్సితేన అవిసదాకారవోహారాదిభావేన యథాసకం ఇత్థిలిఙ్గాదిభావో వేదితబ్బో.

సవినిచ్ఛయోయం **ఓ**కారన్తిత్థిలిఙ్గస్స నామికపదమాలావిభాగో.

ఓకారన్తతాపకతికం **ఓ**కారన్తిత్థిలిఙ్గం నిట్ఠితం.

ఏవం సబ్బథాపి **ఆ**కారన్త **ఇ**వణ్ణన్త **ఉ**వణ్ణ**న్తో**కారన్తవసేన ఛబ్బిధాని ఇత్థిలిఙ్గాని నిరవసేసతో గహితాని భవన్తి. ఏతేసు పన కేసఞ్చి **ఆ**కారన్తానం **ఈ**కారన్తానఞ్చ కత్థచి పచ్చత్తేకవచనస్స **ఏ**కారాదేసవసేన యో పభేదో దిస్సతి, సో ఇదాని వుచ్చతి. తథా హి –

> "న త్వం రాధ విజానాసి, అడ్ఢరత్తే అనాగతే;
> అబ్యయతం విలపసి, విరత్తే కోసియాయనే"తి

ఇమస్మిం **రాధజాతకే** "విరత్తా"తి **ఆ**కారన్తవసేన వత్తబ్బే పచ్చత్తవచనస్స **ఏ**కారాదేసవసేన "విరత్తే"తి వుత్తం. తథా "కోసియాయనీ"తి **ఈ**కారన్తవసేన వత్తబ్బే పచ్చత్తవచనస్స **ఏ**కారాదేసవసేన "కోసియాయనే"తి వుత్తం. తేన **అట్ఠకథాచరియో "విరత్తే కోసియాయనే**తి మాతా నో కోసియాయనీ బ్రాహ్మణీ విరత్తా అమ్హాకం పితరి నిప్పేమా జాతా"తి అత్థం సంవణ్ణేసి. నను చ భో **పాళియం** "విరత్తే"తి, "కోసియాయనే"తి చ పచ్చత్తవచనస్స దస్సనతో "**ఏ**కారన్తమ్పి ఇత్థిలిఙ్గం అత్థీ"తి వత్తబ్బన్తి? న వత్తబ్బం **ఆ**కారీకారన్తోగధరూపవిసేసత్తా తేసం రూపానం. ఆదేసవసేన హి సిద్ధత్తా విసుం **ఏ**కారన్తం ఇత్థిలిఙ్గం నామ నత్థి, తస్మా ఇత్థిలిఙ్గానం యథావుత్తా ఛబ్బిధతాయేవ గహేతబ్బా.

> ఇచ్చేవం ఇత్థిలిఙ్గానం, పకిణ్ణనయసాలినీ;
> పదమాలా విభత్తా మే, సాసనత్థం సయమ్భునో.

> సద్దనీతిసూరియోయం,
> అనేకసువినిచ్ఛయరస్మికలాపో;
> సంసయన్ధకారనుదో,
> కస్స మతిపదుమం న వికాసే.

ఇతి నవజ్జే సాట్ఠకథే పిటకత్తయే బ్యప్పథగతీసు విఞ్ఞానం

కోసల్లత్థాయ కతే సద్దనీతిప్పకరణే

ఇత్థిలిఙ్గానం నామికపదమాలావిభాగో

అట్ఠమో పరిచ్ఛేదో.

౯. నపుంసకలిఙ్గనామికపదమాలా

అథ పుబ్బాచరియమతం పురేచరం కత్వా నిగ్గహీతన్తనపుంసకలిఙ్గానం “భూతం”ఇచ్చాదికస్స పకతిరూపస్స నామికపదమాలం వక్ఖామ –

చిత్తం, చిత్తాని. చిత్తం, చిత్తాని. చిత్తేన, చిత్తేహి, చిత్తేభి. చిత్తస్స, చిత్తానం. చిత్తా, చిత్తస్మా, చిత్తమ్హా, చిత్తేహి, చిత్తేభి. చిత్తస్స, చిత్తానం. చిత్తే, చిత్తస్మిం, చిత్తమ్హి, చిత్తేసు. భో చిత్త, భో చిత్తా, భవన్తో చిత్తాని. **యమకమహాథేర**మతం.

ఏత్థ కిఞ్చాపి “చిత్తా”తి పచ్చత్తబహువచనం “చిత్తే”తి ఉపయోగబహువచనఞ్చ అనాగతం, తథాపి తత్థ తత్థ అఞ్ఞేసమ్పి తాదిసానం నిగ్గహీతన్తనపుంసకరూపానం దస్సనతో **విభఙ్గపాళి**యఞ్చ “ఛ చిత్తా అబ్యాకతా”తిఆదిదస్సనతో గహేతబ్బమేవ , తస్మా “చిత్తం, చిత్తాని, చిత్తా. చిత్తం, చిత్తాని, చిత్తే”తి కమో వేదితబ్బో. నిగ్గహీతన్తానఞ్హి నపుంసకలిఙ్గానం కత్థచి **ఓ**కారన్తపుల్లిఙ్గానం వియ పచ్చత్తోపయోగబహువచనాని భవన్తి. తాని చ పుల్లిఙ్గేన వా సలిఙ్గేన వా అలిఙ్గేన వా సద్ధిం సమానాధికరణాని హుత్వా కేవలాని వా పావచనే సఞ్చరన్తి. అత్ర “చత్తారో సతిపట్ఠానా. చత్తారో సమ్మప్పధానా. సబ్బే మాలా ఉపేన్తిమం. యస్స ఏతే ధనా అత్థి. చత్తారో మహాభూతా. తీణిన్ద్రియా. ద్వే ఇన్ద్రియా. దసిన్ద్రియా. ద్వే మహాభూతే నిస్సాయ ద్వే మహాభూతా, పఞ్చ విఞ్ఞాణా, చతురో అఙ్గే అధిట్ఠాయ, సేమి వమ్మికమత్థకే, రూపా సద్దా రసా గన్ధా. రూపే చ సద్దే చ అథో రసే చ. చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖువిఞ్ఞాణ”న్తి ఏవమాదయో అనేకసతా పాళిప్పదేసా దట్ఠబ్బా.

ఏత్థ పన “సతిపట్ఠానా”తిఆదీని పదాని లిఙ్గవిపల్లాసవసేన వుత్తానీతి న గహేతబ్బాని **సతిపట్ఠాన**సద్దాదీనం పరమేకవచనట్ఠానే **ఓ**కారన్తపుల్లిఙ్గభావేన ఠితభావస్స అదస్సనతో. “చత్తారో”తిఆదీనియేవ పన పదాని లిఙ్గవిపల్లాసవసేన వుత్తానీతి గహేతబ్బాని నియోగా నిగ్గహీతన్తేహి నపుంసకలిఙ్గేహి **సతిపట్ఠాన**సద్దాదీహి సద్ధిం తేసం సమానాధికరణభావస్స దస్సనతోతి.

కేచేత్థ వదేయ్యుం – నను “సతిపట్ఠానో ధమ్మో, చిత్తో ధమ్మో, చిత్తా ధమ్మా”తిఆదిప్పయోగదస్సనతో **సతిపట్ఠాన**సద్దాదీనం **ఓ**కారన్తపుల్లిఙ్గభావో లబ్భతి. ఏవం సన్తే కస్మా తుమ్హేహి “**సతిపట్ఠాన**సద్దాదీనం పరమేకవచనట్ఠానే **ఓ**కారన్తపుల్లిఙ్గభావేన ఠితభావస్స అదస్సనతో”తి వుత్తం, కస్మా చ ఏకన్తతో **సతిపట్ఠాన**సద్దాదీనం నిగ్గహీతన్తనపుంసకలిఙ్గతా అనుమతా, నను “సతిపట్ఠానో ధమ్మో, చిత్తో ధమ్మో, చిత్తా ధమ్మా”తిఆదిదస్సనతో “చత్తారో సతిపట్ఠానా”తిఆదీసుపి “**సతిపట్ఠాన**సద్దాదయో లిఙ్గవిపల్లాసవసేన వుత్తా”తి వత్తబ్బాతి? న వత్తబ్బా, కస్మాతి చే? “సతిపట్ఠానో ధమ్మో, చిత్తో ధమ్మో, చిత్తా ధమ్మా”తిఆదీసుపి **సతిపట్ఠానచిత్త**సద్దాదీనం లిఙ్గవిపల్లాసవసేన అనిచ్ఛితబ్బతో. తత్థ హి పుల్లిఙ్గేన **ధమ్మ**సద్దేన యోజేతుం ధమ్మిస్సరో భగవా **ధమ్మా**పేక్ఖం కత్వా “సతిపట్ఠానో, చిత్తో, చిత్తా”తి చ అభాసి. కేవలా హి **సతిపట్ఠాన** చిత్తసద్దాదయో **ఓ**కారన్తపుల్లిఙ్గభావేన కత్థచిపి యోజితా న సన్తి, నిగ్గహీతన్తనపుంసకభావేన పన యోజితా సన్తి.

తథా హి “చిత్తో గహపతీ”తి ఏత్థాపి పుల్లిఙ్గ**గహపతి**సద్దం అపేక్ఖిత్వా విఞ్ఞాణే పవత్తం చిత్తనామం పణ్ణత్తివసేన పుగ్గలే ఆరోపేత్వా పుగ్గలవాచకం కత్వా “చిత్తో”తి వుత్తం. యది పన విఞ్ఞాణసఙ్ఖాతం చిత్తమధిప్పేతం సియా, “చిత్త”మిచ్చేవ వుచ్చేయ్య. తస్మా “చిత్తో గహపతి, చిత్తా ఇత్థీ”తిఆదీసు లిఙ్గవిపల్లాసో న ఇచ్ఛితబ్బో సాపేక్ఖత్తా **చిత్త**సద్దాదీనం. యథా చ ఏత్థ, ఏవం “సతిపట్ఠానో ధమ్మో, చిత్తో ధమ్మో, చిత్తా ధమ్మా”తిఆదీసుపి లిఙ్గవిపల్లాసో న ఇచ్ఛితబ్బో. “చత్తారో

సతిపట్ఠానా”తిఆదీసు పన **సతిపట్ఠాన**సద్దాదీనం అపేక్ఖితబ్బాని పదాని న సన్తి, యేహి తే పుల్లిఙ్గాని సియుం, తస్మా “చత్తారో”తిఆదీనియేవ పదాని పరివత్తేత్వా “చత్తారి, సబ్బాని, ఏతానీ”తి నపుంసకలిఙ్గవసేన గహేత్వా “సతిపట్ఠానా , సమ్మప్పధానా”తిఆదీహి పదేహి యోజేతబ్బాని. ఈదిసేసు ఠానేసు కేచి అట్ఠకథాచరియా **ని**కారలోపం ఇచ్ఛన్తి “యా పుబ్బే బోధిసత్తానం, పల్లఙ్కవరమాభుజే, నిమిత్తాని పదిస్సన్తీ”తి ఏత్థ వియ. అదస్సనఞ్హి లోపో, తస్మా “చత్తారి సతిపట్ఠానాని, చత్తారి సమ్మప్పధానాని, సబ్బాని మాలానీ’తిఆదికా యోజనా కాతబ్బా.

కేచి పన “సబ్బే మాలా ఉపేన్తి మ”న్తి ఏత్థ **మాలా**సద్దం ఇత్థిలిఙ్గన్తి మఞ్ఞిత్వా పుల్లిఙ్గభూతం **సబ్బే**సద్దం ఇత్థిలిఙ్గవసేన పరివత్తేత్వా “సబ్బా మాలా”తి అత్థం కథేన్తి. తం కిఞ్చాపి యుత్తతరం వియ దిస్సతి, తథాపి న గహేతబ్బం. న హి నో భగవా లిఙ్గం నఞ్ఞాసి, న చ “సబ్బా మాలా ఉపేన్తి మ”న్తి ద్వే పదాని ఇత్థిలిఙ్గాని కత్వా వత్తుం న సక్కి. యో ఏవం విసదిసలిఙ్గాని పదాని ఉచ్చారేసి. జానన్తోయేవ పన భగవా వత్తుం సక్కోన్తోయేవ చ “సబ్బే మాలా ఉపేన్తి మ”న్తి విసదిసలిఙ్గాని పదాని ఉచ్చారేసి, తస్మా పుల్లిఙ్గభూతం **సబ్బే**సద్దం “సబ్బానీ”తి నపుంసకలిఙ్గవసేన పరివత్తేత్వా **విభఙ్గపాళియం** “తీణిన్ద్రియా”తి పదం వియ లుత్త**ని**కారేన నపుంసకలిఙ్గేన **మాలా**సద్దేన యోజేత్వా “సబ్బాని మాలానీ”తి అత్థో గహేతబ్బో కత్థచి “యస్స ఏతే ధనా అత్థీ”తి ఏత్థ వియ. ఏత్థ హి యస్స ఏతాని ధనానీతి అత్థో. ఇదమ్పేత్థ సల్లక్ఖితబ్బం. **మాలా**సద్దో ద్విలిఙ్గో ఇత్థినపుంసకవసేన. తిట్ఠతు తస్సిత్థిలిఙ్గత్తం సువిఞ్ఞేయ్యత్తా, నపుంసకత్తే పన తీణి మాలాని. “మాలేహి చ గన్ధేహి చ భగవతో సరీరం పూజేన్తీ”తిఆదయో నపుంసకప్పయోగానిపి బహూ సన్దిస్సన్తీతి.

యది పన భో **మాల**సద్దో ఇత్థినపుంసకవసేన ద్విలిఙ్గో, “సబ్బే మాలా ఉపేన్తి మ”న్తి ఏత్థ **మాలా**సద్దస్స ఇత్థిలిఙ్గభావపరికప్పనే కో దోసో అత్థీతి? అత్థేవ ఇత్థిలిఙ్గసద్దస్స పుల్లిఙ్గభూతేన సబ్బనామికపదేన సద్ధిం సమానాధికరణభావస్సాభావతో, నపుంసకలిఙ్గస్స పన పుల్లిఙ్గభూతేన సబ్బనామికపదేన సద్ధిం సమానాధికరణభావస్స ఉపలబ్భనతో. తేనేవ చ “ఏతే ధనా”తిఆదయో పయోగా పావచనే బహుధా దిట్ఠా. ఏత్థాపి పన వదేయ్యుం “ధనాతిఆదీని విపల్లాసవసేన పుల్లిఙ్గానియేవ “ఏతే”తిఆదీహి సమానాధికరణపదేహి యోజితత్తా”తి. న, నపుంసకానియేవేతాని. యది హి “ధనా”తిఆదీని పుల్లిఙ్గాని సియుం, కత్థచి పచ్చత్తేకవచనట్ఠానే “ఏసో”తిఆదీహి **ఓ**కారన్తసమానాధికరణపదేహి యోజితా **ఓ**కారన్త**ధన**సద్దాదయో సియుం. తథారూపానం అభావతో పన “ధనా ఇన్ద్రియా విఞ్ఞాణా”తిఆదయో సద్దా నపుంసకలిఙ్గానియేవ హోన్తి. అయం నయో పచ్చత్తబహువచనట్ఠానేయేవ లబ్భతి. నపుంసకలిఙ్గాని హి విసదాకారాని పుల్లిఙ్గరూపాని వియ హుత్వా పుల్లిఙ్గేహిపి సద్ధిం చరన్తి, నపుంసకా వియ పురిసవేసధారినో పురిసేహీతి నిట్ఠమేత్థావగన్తబ్బం.

అథాపి తే పుబ్బే వుత్తవచనం పున పరివత్తేత్వా ఏవం వదేయ్యుం “చిత్తో గహపతి, చిత్తా ఇత్థీ”తిఆదీసు చిత్తం ఏతస్స అత్థీతి చిత్తో, చిత్తం ఏతిస్సా అత్థీతి చిత్తా యథా “సద్ధో, సద్ధా”తి ఏవం అస్సత్థీతి అత్థవసేన గహేతబ్బతో లిఙ్గవిపల్లాసో నిచ్ఛితబ్బో, “సతిపట్ఠానో ధమ్మో, చిత్తో ధమ్మో, చిత్తా ధమ్మా”తిఆదీని పన ఏవరూపస్స అత్థస్స అగ్గహేతబ్బతో “సతిపట్ఠానం ధమ్మో, చిత్తం ధమ్మో, చిత్తాని ధమ్మా”తి వత్తబ్బే లిఙ్గవిపల్లాసేన “సతిపట్ఠానో ధమ్మో, చిత్తో ధమ్మో, చిత్తా ధమ్మా”తిఆది వుత్తన్తి లిఙ్గవిపల్లాసో ఇచ్ఛితబ్బో”తి? తన్న, “చిత్తో గహపతీ”తిఆదీసు పన “సతిపట్ఠానో ధమ్మో”తిఆదీసు చ **చిత్తసతిపట్ఠాన**సద్దాదీనం **గహపతి ధమ్మా**దీనం అపేక్ఖనవసేన నిచ్చం పుల్లిఙ్గభావస్స ఇచ్ఛితత్తా.

తథా హి ఏకన్తనపుంసకలిఙ్గోపి **పుఞ్ఞ**సద్దో అభిసఙ్ఖారాపేక్ఖనవసేన “పుఞ్ఞో అభిసఙ్ఖారో”తి పుల్లిఙ్గో జాతో, తథా ఏకన్తనపుంసకలిఙ్గాపి **పదుమ మఙ్గల**సద్దాదయో అఞ్ఞస్సత్థస్సాపేక్ఖనవసేన “పదుమో భగవా, పదుమా దేవీ, మఙ్గలో భగవా, మఙ్గలా ఇత్థీ”తి చ పుమిత్థిలిఙ్గా జాతా. ఏకన్తపుల్లిఙ్గాపి హత్థివిసేసవాచకా **కాలావక గఙ్గేయ్య**సద్దాదయో **కులా**పేక్ఖనవసేన “కాలావకఞ్చ గఙ్గేయ్య”న్తిఆదినా నపుంసకలిఙ్గా జాతా. తదపేక్ఖనవసేన హి **అట్ఠకథాయం** “కాలావకో చ గఙ్గేయ్యో”తిఆది పుల్లిఙ్గనిద్దేసో దిస్సతి. ఏవం తంతదత్థానమపేక్ఖనవసేన తంతంపకతిలిఙ్గం నాసేత్వా అపరం లిఙ్గం పతిట్ఠాపేత్వా నిద్దేసో దిస్సతి, న చ తాని సబ్బానిపి లిఙ్గాని తద్ధితవసేన అఞ్ఞలిఙ్గాని జాతాని, అథ ఖో **గహపతిధమ్మా**దీనం అపేక్ఖనవసేనేవ అఞ్ఞలిఙ్గాని జాతాని, తస్మా “పేతాని భోతి పుత్తాని, ఖాదమానా తువం పురే. సివిపుత్తాని చవ్హయ. ఏవం ధమ్మాని సుత్వాన, విప్పసీదన్తి పణ్డితా”తిఆదీసుయేవ లిఙ్గవిపల్లాసో ఇచ్ఛితబ్బో అనఞ్ఞాపేక్ఖకత్తా వుత్త**ధమ్మ**సద్దాదీనం, న పన “చిత్తో గహపతి, చిత్తా ఇత్థీ, సతిపట్ఠానో ధమ్మో, చిత్తో ధమ్మో, చిత్తా ధమ్మా”తిఆదీసు **చిత్త**సద్దాదీనం విపల్లాసో ఇచ్ఛితబ్బో **గహపతి ధమ్మా**దీనం అపేక్ఖకత్తా తేసన్తి నిట్ఠమేత్థావగన్తబ్బం, ఇదఞ్చ ఏకచ్చానం సమ్మోహట్ఠానం, తస్మా సద్ధమ్మట్ఠితియా అయం నీతి సద్ధాసమ్పన్నేహి కులపుత్తేహి సాధుకం మనసి కాతబ్బా.

బదరతిత్థవిహారవాసీ **ఆచరియధమ్మపాలో** పన “అపరిమాణా పదా అపరిమాణా అక్ఖరా అపరిమాణా బ్యఞ్జనా”తి పాళిప్పదేసే ‘పదా అక్ఖరా బ్యఞ్జనా’తి లిఙ్గవిపల్లాసో కతోతి దట్ఠబ్బ”న్తి ఆహ. ఏత్థాపి మయం “పదా”తి ఇదం “ఇన్ద్రియా రూపా”తిఆదీని వియ నపుంసకలిఙ్గమేవాతి వదామ **ఓ**కారన్తవసేన పఠమేకవచనన్తభావాభావతో, ఇతరద్వయం పన నపుంసకలిఙ్గన్తిపి పుల్లిఙ్గన్తిపి గహేతబ్బం నిగ్గహీత**న్తో**కారన్తవసేన పఠమేకవచనన్తభావస్సూపలబ్భనతో. తథా హి “పుత్తాని లతాని పబ్బతాని ధమ్మానీ”తిఆదీనంయేవ లిఙ్గవిపల్లాసాని ఇచ్ఛితబ్బాని నిగ్గహీతన్తవసేన పఠమేకవచనన్తతాయ అనుపలద్ధితో, తేసఞ్చ**ో**కారన్**తా**కారన్తవసేన పఠమేకవచనన్తతాదస్సనతో. “జరాధమ్మం మా జీరీ”తి ఇదం పన అఞ్ఞపదత్థవసేన నపుంసకం జాతన్తి దట్ఠబ్బం.

భూతం, భూతాని, భూతా. భూతం, భూతాని, భూతే. భూతేన, భూతేహి, భూతేభి. భూతస్స, భూతానం. భూతా, భూతస్మా, భూతమ్హా, భూతేహి, భూతేభి. భూతస్స, భూతానం. భూతే, భూతస్మిం, భూతమ్హి, భూతేసు. భో భూత, భవన్తో భూతాని, భవన్తో భూతా. ఏవం **చిత్త**నయేన నామికపదమాలా భవతి.

ఇమినా నయేన “మహాభూతం భవిత్తం భూనం భవన”మిచ్చాదీనం **భూ**ధాతుమయానం నిగ్గహీతన్తపదానం అఞ్ఞేసఞ్చ “వత్త”మిచ్చాదీనం నిగ్గహీతన్తపదానం నామికపదమాలా వేదితబ్బా.

వత్తం రూపం సోతం ఘానం, దుక్ఖం పుప్ఫం ఝానం ఞాణం;
దానం సీలం పుఞ్ఞం పాపం, వజ్జం సచ్చం యానం ఛత్తం.

సకటం కనకం తగరం నగరం, తరణం చరణం ధరణం మరణం;
నయనం వదనం కరణం లవనం, వసనం పవనం భవనం గగనం.

అమతం పులినం మూలం, ఆసనం సవనం ముఖం;
పదుమం ఉప్పలం వస్సం, లోచనం సాధనం సుఖం.

తాణం మూలం ధనం కూలం, మఙ్గలం నళినం ఫలం;
హిరఞ్ఞం అమ్బుజం ధఞ్ఞం, జాలం లిఙ్గం పదం జలం.

అఙ్గం పణ్ణం సుసానం సం, ఆవుధం హదయం వనం;
సోపానం చీవరం పాణం, అలాతం ఇన్ద్రియం కులం.

లోహం కణం బలం పీఠం, అణ్డం ఆరమ్మణం పురం;
అరఞ్ఞం తీరమస్సత్థ-మిచ్చాదీని సముద్ధరే.

ఇమాని **చిత్త**సద్దేన సబ్బథాపి సదిసాని, ఇమాని పన విసదిసాని. సేయ్యథిదం –

“చమ్మం వేస్మ”న్తిఆదీని, ఏకధాయేవ భిజ్జరే;
“కమ్మం థామం గుణవ”న్తి-ఆదీని తు అనేకధా.

కథం?

చమ్మే, చమ్మస్మిం, చమ్మమ్హి, చమ్మని, వేస్మే, వేస్మస్మిం, వేస్మమ్హి, వేస్మని, ఘమ్మే, ఘమ్మస్మిం, ఘమ్మమ్హి, ఘమ్మని. ఏవం అఞ్ఞానిపి యోజేతబ్బాని.

కమ్మం, కమ్మాని, కమ్మా. కమ్మం, కమ్మాని, కమ్మే. కమ్మేన, కమ్మునా, కమ్మనా, కమ్మేహి, కమ్మేభి. కమ్మస్స, కమ్మునో, కమ్మానం. కమ్మస్మా, కమ్మమ్హా, కమ్మునా, కమ్మేహి, కమ్మేభి. కమ్మస్స, కమ్మునో, కమ్మానం. కమ్మే, కమ్మస్మిం, కమ్మమ్హి, కమ్మని, కమ్మేసు. భో కమ్మ, భవన్తో కమ్మాని, భవన్తో కమ్మా.

థామసద్దస్స పన తతియేకవచనట్ఠానాదీసు “థామేన, థామునా, థామస్స, థామునో”తి చ, “థామా, థామస్మా, థామమ్హా, థామునా”తి చ యోజేతబ్బం.

వన్తు మన్తు ఇమన్తుపచ్చయవతం పన నిగ్గహీతన్తసద్దానం “గుణవం చిత్తం, రుచిమం పుప్ఫం, పాపిమం కులం” ఇచ్చాదిపయోగవసేన –

గుణవం , గుణవన్తాని, గుణవన్తా, గుణవన్తి. గుణవన్తం, గుణవన్తాని, గుణవన్తే గుణవన్తి. గుణవతా, గుణవన్తేన, గుణవన్తేహి, గుణవన్తేభి. గుణవతో, గుణవన్తస్స, గుణవతం, గుణవన్తానం. గుణవతా, గుణవన్తా, గుణవన్తస్మా, గుణవన్తమ్హా, గుణవన్తేహి, గుణవన్తేభి. గుణవతో, గుణవన్తస్స, గుణవతం, గుణవన్తానం. గుణవతి, గుణవన్తే, గుణవన్తస్మిం, గుణవన్తమ్హి, గుణవన్తేసు. భో గుణవ, భవన్తో గుణవన్తాని, గుణవన్తి.

ఏవం “రుచిమం, రుచిమన్తాని, రుచిమ”న్తిఇచ్చాదినా, “పాపిమం, పాపిమన్తాని, పాపిమ”న్తి ఇచ్చాదినా చ యోజేతబ్బం. అపిచేత్థ “గుణవం బలవం యసవం సతిమం గతిమం”ఇచ్చాదినా పయోగా విత్థారేతబ్బా.

కరోన్తసద్దస్స “కరోన్తం చిత్తం, కరోన్తం కుల”న్తి పయోగవసేన –

కరోన్తం, కరోన్తాని, కరోన్తా, కరోన్తి. కరోన్తం, కరోన్తాని, కరోన్తే, కరోన్తి. కరోతా, కరోన్తేన, కరోన్తేహి, కరోన్తేభి. కరోతో, కరతో, కరోన్తస్స, కరోన్తానం, కరోతం. కరోతా, కరోన్తా, కరోన్తస్మా, కరోన్తమ్హా, కరోన్తేహి, కరోన్తేభి. కరోతో, కరతో, కరోన్తస్స, కరోన్తానం, కరోతం. కరోతి, కరోన్తే, కరోన్తస్మిం, కరోన్తమ్హి, కరోన్తేసు. భో కరోన్త, భవన్తో, కరోన్తాని, కరోన్తా, కరోన్తీతి యోజేతబ్బం.

గచ్ఛన్తసద్దస్స తు "గచ్ఛన్తం చిత్తం, గచ్ఛన్తం కుల"న్తి పయోగవసేన –

గచ్ఛన్తం, గచ్ఛన్తాని, గచ్ఛన్తా. గచ్ఛన్తం, గచ్ఛన్తాని, గచ్ఛన్తే. గచ్ఛతా, గచ్ఛన్తేన, గచ్ఛన్తేహి, గచ్ఛన్తేభి. గచ్ఛతో, గచ్ఛన్తస్స, గచ్ఛన్తానం, గచ్ఛతం. గచ్ఛతా, గచ్ఛన్తా, గచ్ఛన్తస్మా, గచ్ఛన్తమ్హా, గచ్ఛన్తేహి , గచ్ఛన్తేభి. గచ్ఛతో, గచ్ఛన్తస్స, గచ్ఛన్తానం, గచ్ఛతం. గచ్ఛతి, గచ్ఛన్తే, గచ్ఛన్తస్మిం, గచ్ఛన్తమ్హి, గచ్ఛన్తేసు. భో గచ్ఛం, భో గచ్ఛన్తా, భవన్తో గచ్ఛన్తాని, గచ్ఛన్తాతి యోజేతబ్బం.

ఏవం "చరన్తం దదన్తం తిట్ఠన్తం చిన్తయన్త"న్తిఆదీసుపి నామికపదమాలా యోజేతబ్బా.

మహన్తసద్దస్స పన కోచి భేదో, తథా హి "బారాణసిరజ్జం నామ మహా"తి ఏవం "మహా"ఇతి నపుంసకపయోగదస్సనతో "మహన్తం, మహా, మహన్తాని, మహన్తా. మహన్తం, మహన్తాని, మహన్తే. మహతా"తి కమో వేదితబ్బో. సబ్బానేతాని **చిత్త**సద్దేన విసదిసాని.

సవినిచ్ఛయోయం నిగ్గహీతన్తనపుంసకలిఙ్గానం పకతిరూపస్స నామికపదమాలావిభాగో.

అవణ్ణకారన్తతాపకతికం నిగ్గహీతన్తం

నపుంసకలిఙ్గం నిట్ఠితం.

ఇదాని తస్సీలత్థస్స కతరస్సస్స **అత్థవిభావి** ఇచ్చేతస్స సద్దస్స నామికపదమాలం వక్ఖామ పుబ్బాచరియమతం పురేచరం కత్వా –

అట్ఠి, అట్ఠీ, అట్ఠీని. అట్ఠిం, అట్ఠీ, అట్ఠీని. అట్ఠినా, అట్ఠీహి, అట్ఠీభి. అట్ఠిస్స, అట్ఠినో, అట్ఠీనం. అట్ఠినా, అట్ఠీహి, అట్ఠీభి. అట్ఠిస్స, అట్ఠినో, అట్ఠీనం. అట్ఠిస్మిం, అట్ఠిమ్హి, అట్ఠీసు. భో అట్ఠి, భవన్తో అట్ఠీ, భవన్తో అట్ఠీని. **యమకమహాథేర**మతం.

కిఞ్చాపేత్థ నిస్సక్కవచనట్ఠానే "అట్ఠిస్మా, అట్ఠిమ్హా"తి పదాని అనాగతాని, తథాపి తత్థ తత్థ తంసదిసప్పయోగదస్సనా గహేతబ్బాని. యథా పన **అట్ఠి**సద్దస్స, ఏవం "సత్థి దధి వారి అక్ఖి అచ్చి"ఇచ్చాదీనమ్పి రూపాని భవన్తి.

అత్థవిభావి , అత్థవిభావీ, అత్థవిభావీని. అత్థవిభావిం, అత్థవిభావీ, అత్థవిభావీని. అత్థవిభావినా, అత్థవిభావీహి, అత్థవిభావీభి. అత్థవిభావిస్స, అత్థవిభావినో, అత్థవిభావీనం. అత్థవిభావినా, అత్థవిభావిస్మా అత్థవిభావిమ్హా, అత్థవిభావీహి, అత్థవిభావీభి. అత్థవిభావిస్స, అత్థవిభావినో, అత్థవిభావీనం. అత్థవిభావిస్మిం, అత్థవిభావిమ్హి, అత్థవిభావీసు. భో అత్థవిభావి, భవన్తో అత్థవిభావీ, భవన్తో అత్థవిభావీని.

ఏవం “ధమ్మవిభావి, చిత్తానుపరివత్తి, సుఖకారి”ఇచ్చాదీనిపి. తత్థ **అట్ఠి సత్థి**ఆదీని పధానలిఙ్గాని అనఞ్ఞాపేక్ఖకత్తా, **అత్థవిభావి ధమ్మవిభావి**ఆదీని అప్పధానలిఙ్గాని అఞ్ఞాపేక్ఖకత్తా.

సవినిచ్ఛయోయం **ఇ**కారన్తనపుంసకలిఙ్గానం పకతిరూపస్స నామికపదమాలావిభాగో.

ఇవణ్ణన్తతాపకతికం **ఇ**కారన్తనపుంసకలిఙ్గం నిట్ఠితం.

ఇదాని కతరస్సస్స **గోత్రభు** ఇచ్చేతస్స సద్దస్స నామికపదమాలం వక్ఖామ పుబ్బాచరియమతం పురేచరం కత్వా –

ఆయు, ఆయూ, ఆయూని. ఆయుం, ఆయూ, ఆయూని. ఆయునా, ఆయూహి, ఆయూభి. ఆయుస్స, ఆయునో, ఆయూనం. ఆయునా, ఆయూహి, ఆయూభి. ఆయుస్స, ఆయునో, ఆయూనం. ఆయుస్మిం, ఆయుమ్హి, ఆయూసు. భో ఆయు, భవన్తో ఆయూ, భవన్తో ఆయూని. **యమకమహాథేర**మతం.

కిఞ్చాపేత్థ నిస్సక్కవచనట్ఠానే “ఆయుస్మా, ఆయుమ్హా”తి పదాని అనాగతాని, తథాపి తత్థ తత్థ తంసదిసప్పయోగదస్సనతో గహేతబ్బాని. ఏత్థ చ **ఆయు**సద్దో పుంనపుంసకలిఙ్గో దట్ఠబ్బో. తథా హి పాళియం అట్ఠకథాసు చ తస్స ద్విలిఙ్గతా దిస్సతి. “పునరాయు చ మే లద్ధో, ఏవం జానాహి మారిస. ఆయు చస్సా పరిక్ఖీణో అహోసీ”తిఆదీసు హి **ఆయు**సద్దో పుల్లిఙ్గో, తబ్బసేన “ఆయు, ఆయూ, ఆయవో”తిఆదినా **భిక్ఖు**నయేన యథాసమ్భవం నామికపదమాలా యోజేతబ్బా. “అగ్గం ఆయు చ వణ్ణో చ. కిత్తకం పనస్స ఆయూ”తిఆదీసు పన నపుంసకలిఙ్గో, తబ్బసేన “ఆయు, ఆయూ, ఆయూనీ”తి యోజితా.

గోత్రభు, గోత్రభూ, గోత్రభూని. గోత్రభుం, గోత్రభూ, గోత్రభూని. గోత్రభునా, గోత్రభూహి, గోత్రభూభి. గోత్రభుస్స, గోత్రభునో, గోత్రభూనం. గోత్రభునా, గోత్రభుస్మా, గోత్రభుమ్హా, గోత్రభూహి, గోత్రభూభి. గోత్రభుస్స, గోత్రభునో, గోత్రభూనం. గోత్రభుస్మిం, గోత్రభుమ్హి, గోత్రభూసు. భో గోత్రభు, భవన్తో గోత్రభూ, భవన్తో గోత్రభూని. భో గోత్రభూ, భో గోత్రభూని, ఏవం బహువచనం వా. అయమమ్హాకం మతం, ఏవం “చిత్తసహభు”ఇచ్చాదీనం **భూ**ధాతుమయానం **ఉ**కారన్తసద్దానం అఞ్ఞేసమ్పి తంసదిసానం నామికపదమాలా యోజేతబ్బా. పుగ్గలవాచకో పన **ఊ**కారన్తో **గోత్రభూ**సద్దో పుల్లిఙ్గపరియాపన్నత్తా **సబ్బఞ్ఞూ**నయే పవిట్ఠో. తత్రఞ్ఞే సద్దా నామ “చక్ఖు వసు ధను దారు తిపు మధు సిఙ్గ హిఙ్గ చిత్తగు”ఇచ్చాదయో.

సవినిచ్ఛయోయం **ఉ**కారన్తనపుంసకలిఙ్గానం పకతిరూపస్స నామికపదమాలావిభాగో.

ఉవణ్ణోకారన్తతాపకతికం

ఉకారన్తనపుంసకలిఙ్గం నిట్ఠితం.

ఏవం నిగ్గహీతన్త **ఇ**కారన్త **ఉ**కారన్తవసేన తివిధాని నపుంసకలిఙ్గాని నిరవసేసతో గహితానేవ హోన్తి. తేసు కేసఞ్చి నిగ్గహీతన్తానం క్వచి పచ్చత్తేకవచనస్స బహువచనస్స **ఏ**కారాదేసవసేన భేదో దిస్సతి. సేయ్యథిదం? “సుఖే దుక్ఖే. ఏకూనపఞ్ఞాస ఆజీవకసతే ఏకూనపఞ్ఞాస పరిబ్బాజకసతే”ఇచ్చేవమాది. నను భో ఏవంవిధానం రూపానం పాళియం దస్సనతో “ఏకారన్తమ్పి నపుంసకలిఙ్గం అత్థీ”తి వత్తబ్బన్తి? న వత్తబ్బం నిగ్గహీతన్తోగధరూపవిసేసత్తా తేసం రూపానం.

ఆదేసవసేన హి సిద్ధత్తా విసుం ఏకారన్తం నపుంసకలిఙ్గం నామ నత్థి. తస్మా నపుంసకలిఙ్గానం యథావుత్తా తివిధతాయేవ గహేతబ్బాతి.

నపుంసకానమిచ్చేవం, లిఙ్గానం నయసాలినీ;
పదమాలా విభత్తా మే, సాసనత్థం మహేసినో.

యస్సేసా పగుణా సద్ద-నీతిరేసా సుభావితా;
సాసనే కులపుత్తానం, సరణం సో పరాయణం.

ఇతి నవఙ్గే సాట్ఠకథే పిటకత్తయే బ్యప్పథగతీసు విఞ్ఞూనం

కోసల్లత్థాయ కతే సద్దనీతిప్పకరణే

నపుంసకలిఙ్గానం పకతిరూపస్స నామికపదమాలావిభాగో

నవమో పరిచ్ఛేదో.

౧౦. లిఙ్గత్తయమిస్సకనామికపదమాలా

అధికూనకతో చేక-క్ఖరతో చ ఇతో పరం;
తీణి లిఙ్గాని మిస్సేత్వా, పదమాలమనాకులం.

నానాసుఖుమసఙ్కేత-గతేస్వత్థేసు విఞ్ఞునం;
గమ్భీరబుద్ధిచారత్థం, పవక్ఖామి యథాబలం.

ఇత్థీ థీ చ పభా భా చ, గిరా రా పవనం వనం;
ఉదకఞ్చ దకం కఞ్చ, వితక్కో ఇతి చాదయో.

భూ భూమి చేవ అరఞ్ఞం, అరఞ్ఞానీతి చాదయో;
పఞ్ఞా పఞ్ఞాణం ఞాణఞ్చ, ఇచ్చాదీ చ తిధా సియుం.

కో వి సా చేవ భా రా చ, ధీ ధీ కు భూ తథేవ కం;
ఖం గో మో మా చ సం యం తం, కిమిచ్చాదీ చ ఏకికాతి.

అయం లిఙ్గత్తయమిస్సకో నామికపదమాలాఉద్దేసో. తత్ర ఇత్థీ, ఇత్థీ, ఇత్థియో. ఇత్థిం...పే.... భోతియో ఇత్థియో.

ధీ ధీ, ధియో. ధిం, ధీ, ధియో. ధియా, ధీహి, ధీభి. ధియా, ధీనం. ధియా, ధీహి, ధీభి. ధియా, ధీనం. ధియా, ధియం, ధీసు. భోతి ధి, భోతియో ధీ, భోతియో ధియో. ఏత్థ –

"కుక్కుటా మణయో దణ్డా, ధియో చ పుఞ్ఞలక్ఖణా;
ఉప్పజ్జన్తి అపాపస్స, కతపుఞ్ఞస్స జన్తునో;
ధియా గుయ్హం న సంసేయ్య; ధీనం భావో దురాజానో"తి

ఆదీని నిదస్సనపదాని.

పభా, పభా, పభాయో. పభం...పే.... భోతియో పభాయో.

భా, భా, భాయో. భం, భా, భాయో. భాయ, భాహి, భాభి. భాయ, భానం. భాయ, భాహి, భాభి. భాయ, భానం. భాయ, భాయం, భాసు. భోతి భే, భోతియో భా, భోతియో భాయో. ఏత్థ చ "భాకరో భాను"ఇచ్చాదీని నిదస్సనపదాని.

గిరా , గిరా, గిరాయో. గిరం...పే.... భోతియో గిరాయో. "వాచా గిరా బ్యప్పథో. యే వోహం కిత్తయిస్సామి, గిరాహి అనుపుబ్బసో"తి ఇమాని **గిరా**సద్దస్స ఇత్థిలిఙ్గభావే నిదస్సనపదాని.

సువణ్ణవాచకో **రా**సద్దో పుల్లిఙ్గో, ఇధ పన సద్దవాచకో **రా**సద్దో ఇత్థిలిఙ్గో.

రా, రా, రాయో. రం, రా, రాయో. రాయ, రాహి, రాభి. రాయ, రానం. రాయ, రాహి, రాభి. రాయ, రానం. రాయ, రాయం, రాసు. భోతి రే, భోతియో రా, భోతియో రాయో.

రా వుచ్చతి సద్దో. అగ్గఞ్ఞసుత్తటీకాయఞ్హి "రా సద్దో తియతి ఛిజ్జతి ఏత్థాతి రత్తి, సత్తానం సద్దస్స వూపసమకాలో"తి వుత్తం. తస్మా **రా**సద్దస్స సద్దవాచకత్తే "రత్తీ"తి పదం నిదస్సనం.

పవనం, పవనాని, పవనా. పవనం, పవనాని, పవనే.

వనం, వనాని, వనా. వనం, వనాని, వనే. సేసం సబ్బం నేయ్యం.

పవన వనసద్దా కదాచి సమానత్థా కదాచి భిన్నత్థా. తే హి అరఞ్ఞవాచకత్తే సమానత్థా "తే ధమ్మే పరిపూరేన్తో, పవనం పావిసిం తదా. సపుత్తో పావిసిం వన"న్తిఆదీసు. యథాక్కమం పన తే వాయుతణ్హావనవాచకత్తే భిన్నత్థా "పరమదుగ్గన్ధపవనవిచరితే. ఛేత్వా వనఞ్చ వనథం, నిబ్బనా హోథ భిక్ఖవో"తిఆదీసు.

ఉదకం, ఉదకాని, ఉదకా. ఉదకం, ఉదకాని, ఉదకే.

దకం, దకాని, దకా. దకం, దకాని, దకే. సేసం సబ్బం నేయ్యం.

"అమ్బుపక్కం దకం సీతం. థలజా దకజా పుప్ఫా"తిఆదీనేత్థ నిదస్సనపదాని. "నీలోదం వనమజ్ఝతో. మహోదధి. ఉదబిన్దునిపాతేన, ఉదకుమ్భోపి పూరతీ"తి పాళిప్పదేసేసు పన సమాసన్తగతనామత్తా **ఉద**సద్దేనేవ ఉదకత్థో వుత్తో "రిత్తస్సాద"న్తి వత్తబ్బట్ఠానే "రిత్తస్స"న్తి సద్దేన రిత్తస్సాదత్థో వియ. పాళియఞ్హి కేవలో **ఉద**సద్దో న దిట్ఠపుబ్బో. అత్థి చే, సుట్ఠు మనసి కాతబ్బో.

కం, కాని, కా. కం, కాని, కే. కేన, కేహి, కేభి. కస్స, కానం. కా, కస్మా, కమ్హా, కేహి, కేభి. కస్స, కానం. కే, కస్మిం, కమ్హి, కేసు. భో క, భవన్తో కా, భవన్తో కాని. **భో**సద్దేన వా బహువచనం యోజేతబ్బం "భో కాని, భో కా"తి.

ఏత్థ **కం** వుచ్చతి ఉదకం సీసం సుఖఞ్చ. అత్ర "కన్తారో కన్దరో కేవట్టా కేసా కరుణా నాకో"తిఆదీని పయోగాని వేదితబ్బాని. తత్ర **కన్తారో**తి కం వుచ్చతి ఉదకం, తేన తరితబ్బో అతిక్కమితబ్బోతి కన్తారో, నిరుదకప్పదేసో. చోరకన్తారన్తిఆదీసు పన రూళ్హియా దుగ్గమనట్ఠానేపి కన్తారసద్దో పవత్తతీతి దట్ఠబ్బం. **కన్దరో**తి ఏత్థాపి కం వుచ్చతి ఉదకం, తేన దారితో భిన్నోతి కన్దరో. **కేవట్టా**తిఆదీసు పన కే ఉదకే వత్తనతో గహణత్థం పవత్తనతో కేవట్టా. కే సీసే సేన్తి ఉప్పజ్జన్తీతి **కేసా**. కం సుఖం రున్ధతీతి **కరుణా. నాకో**తి సగ్గో. **క**న్తి హి సుఖం, న కం అకం, దుక్ఖం, తం నత్థి ఏత్థాతి నాకోతి అత్థో గహేతబ్బో . యథేత్థ **ఇత్థీ**సద్దాదీనం నామికపదమాలా యోజితా, ఏవం "వితక్కో విచారో ఆభా పదీపో"తిఆదీనమ్పి యోజేతబ్బా.

భూ, భూ, భుయో. భుం, భూ, భుయో. భుయా, భూహి, భూభి. భుయా, భూనం. భుయా, భూహి, భూభి. భుయా, భూనం. భుయా, భుయం, భూసు. భోతి భు, భోతియో భూ, భోతియో భుయో. ఏత్థ చ "భూరుహో భూపాలో భూభుజో భూతల"న్తి నిదస్సనపదాని.

భూమి, భూమీ, భూమియో; సేసం విత్థారేతబ్బం;
అరఞ్ఞం, అరఞ్ఞాని, అరఞ్ఞా; సేసం విత్థారేతబ్బం.

అరఞ్ఞానీ వుచ్చతి మహాఅరఞ్ఞం, "గహపతానీ"తి పదమివ ఇనీపచ్చయవసేన సాధేతబ్బం పదం ఇత్థిలిఙ్గఞ్చ. "అరఞ్ఞానీ"తి హి అట్ఠకథాపాఠోపి దిస్సతి.

అరఞ్ఞానీ, అరఞ్ఞానీ, అరఞ్ఞానియో. అరఞ్ఞానిం, అరఞ్ఞానీ, అరఞ్ఞానియో. అరఞ్ఞానియా, అరఞ్ఞానీహి, అరఞ్ఞానీభి. అరఞ్ఞానియా, అరఞ్ఞానీనం. అరఞ్ఞానియా, అరఞ్ఞానీహి, అరఞ్ఞానీభి. అరఞ్ఞానియా, అరఞ్ఞానీనం. అరఞ్ఞానియా, అరఞ్ఞానియం, అరఞ్ఞానీసు. భోతి అరఞ్ఞాని, భోతియో అరఞ్ఞానీ, భోతియో అరఞ్ఞానియో.

యథేత్థ ఉత్తరాధికవసేన యోజితా, ఏవం "సభా, సభాయ"న్తిఆదీసుపి యోజేతబ్బా. **సభాయ**న్తి సభా ఏవ , లిఙ్గబ్యత్తయవసేన పన ఏవం వుత్తం. "సభాయే వా ద్వారమూలే వా వత్థబ్బ"న్తి పాళి ఏత్థ నిదస్సనం.

పఞ్ఞా, పఞ్ఞా, పఞ్ఞాయో. పఞ్ఞం, పఞ్ఞా, పఞ్ఞాయో. పఞ్ఞాయ.

పఞ్ఞాణం, పఞ్ఞాణాని, పఞ్ఞాణా. పఞ్ఞాణం, పఞ్ఞాణాని, పఞ్ఞాణే. పఞ్ఞాణేన.

"తథా హి భన్తే భగవతో సీలపఞ్ఞాణం. సాధు పఞ్ఞాణవా నరో"తిఆదీనేత్థ నిదస్సనపదాని.

ఞాణం, ఞాణాని, ఞాణా. ఞాణం, ఞాణాని, ఞాణే. ఞాణేన. సేసం సబ్బం నేయ్యం. "అగ్గి అగ్గిని గిని"ఇచ్చాదీసుపి ఉత్తరాధికవసేన నామికపదమాలా యోజేతబ్బా.

కో వీ సాదీసుపి ఏకక్ఖరేసు **కో** వుచ్చతి బ్రహ్మా వాతో చ సరీరఞ్చ, తస్స తబ్బాచకత్తే ఇమే పయోగా. సేయ్యథిదం?

"జినేన యేన ఆనీతం, లోకస్స అమితం హితం;
తస్స పాదమ్బుజం వన్దే, కమోళిఅలిసేవితం.

కకుధరుక్ఖో. కరజకాయో" ఇచ్చేవమాదయో. తత్థ **కమోళిఅలిసేవిత**న్తి వన్దన్తానం అనేకసతానం బ్రహ్మానం మోళిభమరసేవితన్తి కవయో ఇచ్ఛన్తి. **కకుధరుక్ఖో**తి ఏత్థ పన **కో** వుచ్చతి వాతో, తస్స యో కుజ్ఝతి, వాతరోగాపనయనవసేన తం నివారేతి, తస్మా సో రుక్ఖో కకుధోతి వుచ్చతీభి ఆచరియా. **కరజకాయో**తి ఏత్థ తు **కో** వుచ్చతి సరీరం, తత్థ పవత్తో రజో కరజో. కిం తం ? సుక్కసోణితం. తఞ్హి "రాగో రజో, న చ పన రేణు వుచ్చతీ"తి ఏవం వుత్తరాగరజఫలత్తా సరీరవాచకేన కసద్దేన విసేసేత్వా ఫలవోహారేన "కరజో"తి వుచ్చతి. తేన సుక్కసోణితసఙ్ఖాతేన కరజేన సమ్భూతో కాయో కరజకాయోతి ఆచరియా. తథా హి "కాయో మాతాపేత్తికసమ్భవో"తి వుత్తో, **మహాఅస్సపూరసుత్తటీకాయం** పన "కరియతి గబ్భాసయే ఖిపియతీతి కరో, సమ్భవో. కరతో జాతోతి కరజో, మాతాపేత్తికసమ్భవోతి అత్థో. మాతుఆదీనం సణ్ఠాపనవసేన కరతో జాతోతి అపరే, ఉభయథాపి కరజకాయన్తి చతుసన్తతిరూపమాహా"తి వుత్తం. అయం పనత్థో ఇధ నాధిప్పేతో, పురిమోయేవత్థో అధిప్పేతో కసద్దాధికారత్తా.

కో, కా. కం, కే. కేన, కేహి, కేభి. కస్స, కానం. కా, కస్మా, కమ్హా, కేహి, కేభి. కస్స, కానం. కే, కస్మిం, కమ్హి, కేసు. భో క, భవన్తో కా.

తత్ర **వి** వుచ్చతి పక్ఖీ. తథా హి పక్ఖీనం ఇస్సరో సుపణ్ణరాజా విన్దోతి కథియతి. ఏతమత్థఞ్హి సన్ధాయ పుబ్బాచరియేనపి అయం గాథా భాసితా –

"సద్ధానతే ముద్ధని సణ్ఠపేమి, మునిన్ద నిన్దాపగతం తవగ్గం;
దేవిన్దనాగిన్దనరిన్దవిన్ద-న తం విభిన్నం చరణారవిన్ద"న్తి.

తత్థ వీనం ఇన్దోతి **విన్దో,** పక్ఖిజాతియా జాతానం సుపణ్ణానం రాజాతి అత్థో.

విం, వీ, వయో. విం, వీ, వయో. వినా, వీహి, వీభి. విస్స, వినో, వీనం. వినా, విస్మా, విమ్హా, వీహి, వీభి. విస్స, వినో, వీనం. విస్మిం, విమ్హి, వీసు. భో వి, భవన్తో వయో.

సా వుచ్చతి సునఖో, "మాతా మే అత్థి, సా మయా పోసేతబ్బా"తిఆదీసు పన **సా**సద్దో సబ్బనామికపరియాపన్నో పరమ్ముఖవచనో **త**సద్దేన సమ్భూతో దట్ఠబ్బో. **సా**సద్దస్స **భా రా ధీ భూ క**సద్దానఞ్చ నామికపదమాలా హేట్ఠా పకాసితా.

ధీ వుచ్చతి పఞ్ఞా. ఏత్థ చ "అమచ్చే తాత జానాహి, ధీరే అత్థస్స కోవిదే"తి. "ధీమా, ధీమతి, సుధీ, సుధినీ, ధీయుత్త"న్తి చ ఆదీని నిదస్సనపదాని.

ధీ, ధీ, ధియో. ధిం, ధీ, ధియో. ధియా, ధీహి, ధీభి. ధియా, ధీనం. ధియా, ధీహి, ధీభి. ధియా, ధీనం. ధియా, ధియం, ధీసు. భోతి ధి, భోతియో ధీ, భోతియో ధియో.

కు వుచ్చతి పథవీ. ఏత్థ చ "కుదాలో. కుముదం. కుఞ్జరో"తి ఇమాని నిదస్సనపదాని. తత్ర కుం పథవిం దాలయతి పదాలేతి భిన్దతి ఏతేనాతి **కుదాలో**. కుయం పథవియం మోదతీతి **కుముదం**. కుం జరతీతి **కుఞ్జరో**. తథా హి **విమానవత్థుఅట్ఠకథాయం** వుత్తం "కుం పథవిం తదభిఘాతేన జరయతీతి కుఞ్జరో"తి.

కు, కూ, కుయో. కుం, కూ, కుయో. కుయా, కూహి, కూభి. కుయా, కూనం. కుయా, కూహి, కూభి. కుయా, కూనం. కుయా, కుయం, కూసు. భోతి కు, భోతియో కూ, భోతియో కుయో.

ఖ'మిన్ద్రియం పకథితం, **ఖ**'మాకాసముదీరితం;
సగ్గట్ఠానమ్పి **ఖం** వుత్తం, సుఞ్ఞత్తమ్పి చ **ఖం** మతం.

తత్రిన్ద్రియం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం గతినివాసభావతో "ఖ"న్తి వుచ్చతి, ఆకాసం వివిత్తట్ఠేన. సగ్గో కతసుచరితేహి ఏకన్తేన గన్తబ్బతాయ "ఖ"న్తి సఙ్ఖం గచ్ఛతి. "ఖగో యథా హి రుక్ఖగ్గే, నిలీయన్తోవ సాఖినో. సాఖం ఘట్టేతీ"తి చ, "ఖే నిమ్మితో అచరి అట్ఠసతం సయమ్భూ"తి చ ఆది ఏత్థ నిదస్సనం.

ఖం, ఖాని, ఖా. ఖం, ఖాని, ఖే. ఖేన, ఖేహి, ఖేభి. ఖస్స, ఖానం. ఖా, ఖస్మా, ఖమ్హా, ఖేహి, ఖేభి. ఖస్స, ఖానం. ఖే, ఖస్మిం, ఖమ్హి, ఖేసు. భో ఖ, భవన్తో ఖాని, భవన్తో ఖా.

గోసద్దస్స అత్థుద్ధారో వుచ్చతే –

> గో గోణే చిన్ద్రియే భూమ్యం, వచనే చేవ బుద్ధియం;
> ఆదిచ్చే రస్మియఞ్చేవ, పానీయేపి చ వత్తతే;
> తేసు అత్థేసు గోణే థి-పుమా చ ఇతరే పుమా.

తథా హి “గోసు దుయ్హమానాసు గతో. గోపఞ్చమో”తిఆదీసు **గో**సద్దో గోణే వత్తతి. గోచరోతి ఏత్థిన్ద్రియేపి వత్తతి గావో చక్ఖాదీనిన్ద్రియాని చరన్తి ఏత్థాతి గోచరో. తథా హి పోరాణా కథయింసు “గావో చరన్తి ఏత్థాతి గోచరో, గోచరో వియ గోచరో, అభిణ్హం చరితబ్బట్ఠానం. గావోవాచక్ఖాదీనిన్ద్రియాని, తేహి చరితబ్బట్ఠానం గోచరో”తి. “గోమతిం గోతమం నమే”తి పోరాణకవిరచనాయం పన పథవియం వత్తతి. “భూరిపఞ్ఞం గోతమం సమ్మాసమ్బుద్ధంవన్దామీ”తి హి అత్థో. తథా **సుత్తనిపాతట్ఠకథాయ**వాసేట్ఠసుత్తసంవణ్ణనప్పదేసే “**గోరక్ఖన్తి** ఖేత్తరక్ఖం, కసిరక్ఖన్తి వుత్తం హోతి. పథవీ హి “గో”తి వుచ్చతి, తప్పభేదో చ ఖేత్త”న్తి వుత్తం.

“గోత్తవసేన గోతమో”తి ఏత్థ తు వచనే బుద్ధియఞ్చ వత్తతి. తేనాహు పోరాణా “గం తాయతీతి గోత్తం. గోతమోతి హి పవత్తమానం గం వచనం బుద్ధిఞ్చ తాయతి ఏకంసికవిసయతాయ రక్ఖతీతి గోత్తం. యథా హి బుద్ధి ఆరమ్మణభూతేన అత్థేన వినా న వత్తతి, ఏవం అభిధానం అభిధేయ్యభూతేన, తస్మా సో గోత్తసఙ్ఖాతో అత్థో తాని తాయతి రక్ఖతీతి వుచ్చతి. కో పన సోతి? అఞ్ఞకులపరమ్పరాసాధారణం తస్స కులస్స ఆదిపురిససముదాగతం తంకులపరియాపన్నసాధారణం సామఞ్ఞరూపన్తి దట్ఠబ్బ”న్తి. తథా హి తంగోత్తజాతా సుద్ధోదనమహారాజాదయోపి గోతమోత్వేవ వుచ్చన్తి. తేన భగవా అత్తనో పితరం సుద్ధోదనమహారాజానం “అతిక్కన్తవరా ఖో గోతమ తథాగతా”తి అవోచ. వేస్సవణోపి మహారాజా భగవన్తం “విజ్జాచరణసమ్పన్నం, బుద్ధం వన్దామ గోతమ”న్తి అవోచ, ఆయస్మాపి వఙ్గీసో ఆయస్మన్తం ఆనన్దం “సాధు నిబ్బాపనం బ్రూహి, అనుకమ్పాయ గోతమా”తి అవోచ. ఏవం ఇదం సామఞ్ఞరూపం గం తాయతీతి గోత్తన్తి వుత్తం. తం పన గోతమగోత్తకస్సపగోత్తాదివసేన బహువిధం.

తథా **గో**సద్దో ఆదిచ్చే వత్తతి. “గోగోత్తం గోతమం నమే”తి పోరాణకవిరచనా ఏత్థ నిదస్సనం, ఆదిచ్చబన్ధుం గోతమం సమ్మాసమ్బుద్ధం వన్దామీతి అత్థో. ఆదిచ్చోపి హి గోతమగోత్తే జాతో భగవాపి, ఏవం తేన సమానగోత్తతాయ తత్థ తత్థ “ఆదిచ్చబన్ధూ”తిఆదినా భగవతో థోమనా దిస్సతి “పుచ్ఛామి తం ఆదిచ్చబన్ధు, వివేకం సన్తిపదఞ్చ మహేసీ”తి చ, “వన్దే జేతవనం నిచ్చం, విహారం రవిబన్ధునో”తి చ, “లోకేకబన్ధు’మరవిన్దసహాయబన్ధు”న్తి చ. “ఉణ్హగూ”తి ఏత్థ పన **గో**సద్దో రస్మియం వత్తతి. ఉణ్హా గావో రస్మియో ఏతస్సాతి ఉణ్హగూ, సూరియో. పుబ్బాచరియాపి హి **ఛన్దోవిచితిసత్థే** ఇమమేవత్థం బ్యాకరింసు.

“గోసీతచన్దన”న్తి ఏత్థ పానీయే వత్తతి. **గో**సద్దేన హి జలం వుచ్చతి. **గో** వియ సీతం చన్దనం, తస్మిం పన ఉద్ధనతో ఉద్ధరితపక్కుధితతేలమ్హి పక్ఖిత్తే తఙ్ఖణఞ్ఞేవ తం తేలం సుసీతలం హోతి.

ఏత్థేకే వదన్తి “కస్మా భో ‘**గో**పదత్థే వత్తమానో **గో**సద్దో ఇత్థిలిఙ్గో చేవ పుల్లిఙ్గో చా’తి వదథ, కస్మా చ పన ‘ఇన్ద్రియపథవీవచనబుద్ధిసూరియరస్మిపానీయేసు వత్తమానో పుల్లిఙ్గో’తి వదథ, ఏతేసు సూరియత్థే వత్తమానో పుల్లిఙ్గో హోతు, నను ఇన్ద్రియవచనపానీయేసు వత్తమానేన పన **గో**సద్దేన నపుంసకలిఙ్గేన భవితబ్బం, పథవీబుద్ధిరస్మీసు వత్తమానేన ఇత్థిలిఙ్గేన భవితబ్బం ఇన్ద్రియాదిపథవాదిపదత్థేసు వత్తమానానం **ఇన్ద్రియ**సద్దాది**పథవీ**సద్దాదీనం నపుంసకిత్థిలిఙ్గవసేన నిద్దేసస్స దస్సనతో”తి? తన్న, నియమాభావతో. ఇత్థిపదత్థే వత్తమానస్సాపి హి సతో కస్సచి సద్దస్స పుల్లిఙ్గవసేన నిద్దేసో దిస్సతి యథా “ఓరోధో”తి. పురిసపదత్థే వత్తమానస్సాపి చ సతో కస్సచి ఇత్థిలిఙ్గవసేన నిద్దేసో దిస్సతి, యథా “అత్థకామోసి మే యక్ఖ, హితకామాసి దేవతే”తి. ఇత్థిపురిసపదత్థేసు పన అవత్తమానానమ్పి సతం కేసఞ్చి సద్దానం ఏకస్మింయేవ ఞాణాదిఅత్థే వత్తమానానం ఇత్థిపుమనపుంసకలిఙ్గవసేన నిద్దేసో దిస్సతి యథా “పఞ్ఞా అమోహో ఞాణ”న్తి, “తటంతటీతటో”తి చ. తథా హి అనిత్థిభూతోపి సమానో “మాతులా”తి ఇత్థిలిఙ్గవసేన రుక్ఖోపి నామం లభతి, తబ్బసేన నగరమ్పి. తేనాహ **చక్కవత్తిసుత్తటీకాయం “మాతులా**తి ఇత్థిలిఙ్గవసేన లద్ధనామో ఏకో రుక్ఖో, తాయ ఆసన్నప్పదేసే మాపితత్తా నగరమ్పి ‘మాతులా’త్వేవ పఞ్ఞాయిత్థ. తేన వుత్తం మాతులాయన్తి ఏవంనామకే నగరే”తి.

గోసద్దస్స నామికపదమాలా హేట్ఠా పకాసితా.

మో వుచ్చతి చన్దో, **అట్ఠకథాయం** పన “మా వుచ్చతి చన్దో”తి ఆకారన్తపాఠో దిస్సతి, **ఓ**కారన్తపాఠేన తేన భవితబ్బం సక్కటభాసాయ **ఏకక్ఖరకోసతో** నయం గహేత్వా “మో సివో చన్దిమా చేవా”తి **ఓ**కారన్తవసేన వత్తబ్బత్తా. ఏత్థ చ **ఓ**కారన్తవసేన వుత్తస్స **మ**సద్దస్స చన్దవాచకత్తే “పుణ్ణమీ, పుణ్ణమా”తి చ నిదస్సనపదాని. తత్థ పుణ్ణో మో ఏత్థాతి పుణ్ణమీ, ఏవం పుణ్ణమా, రత్తాపేక్ఖం ఇత్థిలిఙ్గవచనం. ఏత్థ పన “విసాఖపుణ్ణమాయ రత్తియా పఠమయామేపుబ్బేనివాసం అనుస్సరీ”తి ఇదం నిదస్సనం. ఏత్థ సియా – యది “పుణ్ణమా”తి అయంసద్దో రత్తాపేక్ఖో ఇత్థిలిఙ్గో.

> “పుణ్ణమాయే యథా చన్దో, పరిసుద్ధో విరోచతి;
> తథేవ త్వం పుణ్ణమనో, విరోచ దససహస్సియం.
>
> అన్వద్ధమాసే పన్నరసే, పుణ్ణమాయే ఉపోసథే;
> పచ్చయం నాగమారుయ్హ, దానం దాతుముపాగమి”న్తి

ఆదీసు కథం “పుణ్ణమాయే”తి పదసిద్ధీతి? **య**కారస్స **యే**కారాదేసవసేన. ధమ్మిస్సరేన హి భగవతా “పుణ్ణమాయా”తి వత్తబ్బే “పుణ్ణమాయే”తి వదతా **య**కారస్స ఠానే **యే**కారో పఠితో ఇత్థిలిఙ్గవిసయే **త్తా**కారస్స ఠానే **త్తే**కారో వియ, **నీ**కారస్స ఠానే **నే**కారో వియ చ. తథా హి యథా “అబ్యయతం విలపసి విరత్తే కోసియాయనే”తి ఇమస్మిం **రాధజాతకే** “విరత్తా”తి వత్తబ్బే “విరత్తే”తి వదన్తేన **త్తా**కారస్స ఠానే **త్తే**కారో పఠితో, “కోసియాయనీ”తి చ వత్తబ్బే “కోసియాయనే”తి వదన్తేన **నీ**కారస్స ఠానే **నే**కారో పఠితో. ఏవం “పుణ్ణమాయా”తి వత్తబ్బే “పుణ్ణమాయే”తి వదతా **య**కారస్స ఠానే **యే**కారో పఠితో. యథా చ “దక్ఖితాయే అపరాజితసఙ్ఘ”న్తి ఇమస్మిం **మహాసమయసుత్త**ప్పదేసే “దక్ఖితాయా”తి వత్తబ్బే “దక్ఖితాయే”తి వదతా **య**కారస్స ఠానే **యే**కారో పఠితో, ఏవమిధాపి. యథా పన “సభాయే వా ద్వారమూలే వా”తి ఏత్థ “సభాయ”న్తి లిఙ్గబ్యత్తయవసేన సభా వుత్తా, న తథా ఇధ “పుణ్ణమాయ”న్తి లిఙ్గబ్యత్తయేన **పుణ్ణమా** వుత్తా, అథ ఖో “పుణ్ణమా”తి **ఆ**కారన్తిత్థిలిఙ్గవసేన వుత్తా. తథా హి “పుణ్ణమాయో”తి పదం **య**కారట్ఠానే **యే**కారుచ్చారణవసేన సమ్భూతం భుమ్మవచనన్తి దట్ఠబ్బం.

మా వుచ్చతి సిరీ. తథా హి **విద్వముఖమణ్డనటీకాయం** “మాలినీ”తి పదస్సత్థం వదతా “మా వుచ్చతి లక్ఖీ, అలినీ భమరీ”తి వుత్తం. **లక్ఖీ**సద్దో చ **సిరీ**సద్దేన సమానత్థో, తేన “మా వుచ్చతి సిరీ”తి అత్థో అమ్హేహి అనుమతో, తథా పోరాణేహిపి “మం సిరిం ధారేతి విదధాతి చాతి మన్ధాతా”తి అత్థో పకాసితో, తస్మా “మాలినీ మన్ధాతా”తి చ ఇమానేత్థ నిదస్సనపదాని. తత్ర పుల్లిఙ్గస్స తావ **మ**సద్దస్స అయం నామికపదమాలా –

మో, మా. మం, మే. మేన, మేహి, మేభి. మస్స, మానం. మా, మస్మా, మమ్హా, మేహి, మేభి. మస్స, మానం. మే, మస్మిం, మమ్హి, మేసు. భో మ, భవన్తో మా.

అయం పన ఇత్థిలిఙ్గస్స **మా**సద్దస్స నామికపదమాలా –

మా, మా, మాయో. మం, మా, మాయో. మాయ, మాహి, మాభి. మాయ, మానం. మాయ, మాహి, మాభి. మాయ, మానం. మాయ, మాయం, మాసు. భోతి మే, భోతియో మాయో.

ఏత్థ పన సిరీవాచకో **మా**సద్దో చ సద్దవాచకో **రా**సద్దో చాతి ఇమే సమానగతికా ఏకక్ఖరత్తా నిచ్చ**మా**కారన్తపకతికత్తా ఇత్థిలిఙ్గత్తా చ.

తత్ర **సం** వుచ్చతి సన్తచిత్తో పురిసో. యం లోకే “సప్పురిసో”తి చ, “అరియో”తి చ, “పణ్డితో”తి చ వదన్తి, తస్సేతం అధివచనం యదిదం “స”న్తి. ఏవం సప్పురిసారియపణ్డితవాచకస్స **సం**సద్దస్స పచ్చత్తవచనవసేన అత్థిభావే “సమేతి అసతా అస”న్తి ఇదం పయోగనిదస్సనం. ఏత్థ హి “న సం అస”న్తి సమాసచిన్తాయ సప్పురిసాసప్పురిసపదత్థా **సం అసం**సద్దేహి వుత్తాతి ఞాయన్తి, తస్మా “సప్పురిసపదత్థో పచ్చత్తవచనేన **సం**సద్దేన వుత్తో నత్థీ”తి వచనం న వత్తబ్బం. యే “నత్థీ”తి వదన్తి, తేసం వచనం న గహేతబ్బం. నామికపదమాలా పనస్స “సం, సన్తం, సన్తే”తిఆదినా హేట్ఠా పకాసితా. నపుంసకలిఙ్గత్తే **సం** వుచ్చతి ధనం, “మనుస్సస్సం. పరస్సం. సబ్బస్సం. సబ్బస్సహరణం. పరస్సహరణ”న్తిఆదీనేత్థ నిదస్సనపదాని. తత్థ మనుస్సస్స సం మనుస్సస్సం. ఏవం పరస్స సం పరస్సం. సబ్బస్స సం సబ్బస్సం. తస్స హరణం పరస్సహరణం సబ్బస్సహరణన్తి సమాసో. తథా **సం** వుచ్చతి సుఖం సన్తి చ. వుత్తఞ్హి తబ్బాచకత్తం పోరాణకవిరచనాయం –

“దేవదేవో సందేహీ నో, హీనో దేవాతిదేహతో;
హతోపపాతసంసారో, సారో సం దేతు దేహిన”న్తి.

తస్మా అయమేత్థ గాథా, “సకలలోకసఙ్కరో దీపఙ్కరో”తి ఏత్థ “సఙ్కరో”తి పదఞ్చనిదస్సనం. “సం, సాని, సా. సం, సాని, సే. సేన”ఇచ్చాది పుబ్బే పకాసితనయేన ఞేయ్యం. ఏత్థ చ సోతూనం సుగతమతవరే కోసల్లజననత్థం సమాసన్తగతస్స **సం**సద్దస్స నామికపదమాలం పరిపుణ్ణం కత్వా కథయామ –

మనుస్సస్సం, మనుస్సస్సాని, మనుస్సస్సా. మనుస్సస్సం, మనుస్సస్సాని, మనుస్సస్సే. మనుస్సస్సేన, మనుస్సస్సేహి, మనుస్సస్సేభి. మనుస్సస్సస్స, మనుస్సస్సానం. మనుస్సస్సా, మనుస్సస్సస్మా, మనుస్సస్సమ్హా, మనుస్సస్సేహి, మనుస్సస్సేభి. మనుస్సస్సస్స, మనుస్సస్సానం. మనుస్సస్సే, మనుస్సస్సస్మిం, మనుస్సస్సమ్హి,

మనుస్సస్సేసు. భో మనుస్సస్స, భోన్తో మనుస్సస్సాని, మనుస్సస్సా. ఏస నయో "పరస్సం సబ్బస్స"న్తిఆదీసుపి, సబ్బానేతాని పదాని అభిధేయ్యలిఙ్గానీతి గహేతబ్బాని.

యం తం కిమితిసద్దానం, నామమాలం పనత్తరి;
సబ్బనామపరిచ్ఛేదే, పకాసిస్సం తిలిఙ్గతో.

ఇచ్చేవం హేట్ఠా ఉద్దిట్ఠానం **కో వి సా**దీనం నామికపదమాలా సద్ధిం అత్థన్తరనిదస్సనపదేహి విభత్తా. తత్రిదం లిఙ్గవవత్థానం –

కో వి సా హోన్తి పుల్లిఙ్గే, **భా రా ధీ ధీ కు భూ** ధియం;
కం ఖం నపుంసకే **గో** తు, పుమే చేవిత్థిలిఙ్గకే.

మో పుమే ఇత్థిలిఙ్గే **మా, సం** పుమే చ నపుంసకే;
యం తం కిమితి సబ్బత్ర, లిఙ్గేస్వేవ పవత్తరే.

ఇతో అఞ్ఞానిపి ఏకక్ఖరాని ఉపపరిక్ఖిత్వా గహేతబ్బాని.

ఏవం విఞ్ఞూనం నయఞ్ఞూనం సద్దరచనావిసయే పరమవిసుద్ధవిపులబుద్ధిపటిలాభత్థం పరమసణ్హసుఖుమత్థేసు పయోగేసు అసమ్మోహత్థం సువణ్ణతలే సీహవిజమ్భనేన కేసరీసీహస్స విజమ్భనమివ తేపిటకే బుద్ధవచనే ఞాణవిజమ్భనేన విజమ్భనత్థఞ్చ అధికూనేకక్ఖరవసేన లిఙ్గత్తయం మిస్సేత్వా నామికపదమాలా విభత్తా.

సద్దే భవన్తి కుసలా న తు కేచి అత్థే,
అత్థే భవన్తి కుసలా న తు కేచి సద్దే.

కోసల్లమేవ పరమం దుభయత్థ తస్మా,
యోగం కరేయ్య సతతం మతిమా వరన్తి.

ఇతి నవఙ్గే సాట్ఠకథే పిటకత్తయే బ్యప్పథగతీసు

విఞ్ఞూనం కోసల్లత్థాయ కతే సద్దనీతిప్పకరణే

లిఙ్గత్తయమిస్సకో నామికపదమాలావిభాగో

దసమో పరిచ్ఛేదో.

౧౧. వాచ్చాభిధేయ్యలిఙ్గాదిపరిదీపననామికపదమాలా

వాచ్చాభిధేయ్యలిఙ్గాది-వసేనపి ఇతో పరం;
భాసిస్సం పదమాలాయో, భాసితస్సానురూపతో.

తత్థ **వాచ్చలిఙ్గానీ**తి అప్పధానలిఙ్గాని, గుణనామసఙ్ఖాతాని వా లిఙ్గాని. **అభిధేయ్యలిఙ్గానీ**తి పధానలిఙ్గాని, గుణీపదసఙ్ఖాతాని వా లిఙ్గాని. యస్మా పన తేసు వాచ్చలిఙ్గాని నామ అభిధేయ్యలిఙ్గానువత్తకాని భవన్తి, తస్మా సబ్బాని **భూ**ధాతుమయాని చ వాచ్చలిఙ్గాని అభిధేయ్యలిఙ్గానురూపతో యోజేతబ్బాని. తేసం **భూ**ధాతుమయాని వాచ్చలిఙ్గాని సరూపతో నామికపదమాలాయ అయోజితానిపి తత్థ తత్థ నయతో యోజితాని , తస్మా న దాని దస్సేస్సామ. **అభూ**ధాతుమయానిపి కిఞ్చాపి నయతో యోజితాని, తథాపి సోతారానం పయోగేసు కోసల్లజననత్థం కథయామ, నామికపదమాలఞ్చ నేసం దస్సేస్సామ కిఞ్చి పయోగం వదన్తా.

దీఘో రస్సో నీలో పీతో,
సుక్కో కణ్హో సేట్ఠో పాపో;
సద్ధో సుద్ధో ఉచ్చో నీచో,
కతోతీతో ఇచ్చాదీని.

దీఘా జాగరతో రత్తి, దీఘం సన్తస్స యోజనం;
దీఘో బాలాన సంసారో, సద్ధమ్మం అవిజానతం.

దీఘో, దీఘా. దీఘం, దీఘే. దీఘేన, దీఘేహి, దీఘేభి. దీఘస్స, దీఘానం. దీఘా, దీఘస్మా, దీఘమ్హా, దీఘేహి, దీఘేభి. దీఘస్స, దీఘానం. దీఘే, దీఘస్మిం, దీఘమ్హి, దీఘేసు. భో దీఘ, భవన్తో దీఘా. "దీఘాతి మం పక్కోసేయ్యాథా"తి ఇదమేత్థ నిదస్సనం.

దీఘా, దీఘా, దీఘాయో. దీఘం, దీఘా, దీఘాయో. దీఘాయ. సేసం **కఞ్ఞా**నయేన ఞేయ్యం.

దీఘం, దీఘాని, దీఘా. దీఘం, దీఘాని, దీఘే. దీఘేన. సేసం **చిత్త**నయేన ఞేయ్యం. **రస్సా**దీని చ ఏవమేవ విత్థారేతబ్బాని. అయం వాచ్చలిఙ్గానం నామికపదమాలా, "గుణనామానం నామికపదమాలా"తి వత్తుం వట్టతి.

అభిధేయ్యకలిఙ్గేసు, సవిసేసాని యాని హి;
తేసం దాని యథాపాళిం, పదమాలం కథేస్సహం.

కతమాని తాని పదాని, యాని సవిసేసాని?

భవాభవాదికం **లబ్భో-దీపో** ఇచ్చాదికాని చ;
బోధి సన్ధీతి చాదీని, సవిసేసాని హోన్తి తు.

ఏతేసు హి –

భవాభవపదం దేక-వచో బహువచో క్వచి;
సమాసే అసమాసేపి, సమ్భవో తస్స ఇచ్ఛితో.

విగ్గహఞ్చ పదత్థఞ్చ, వత్వా పదస్సిమస్స మే;
వుచ్చమానమవిక్ఖిత్తా, పదమాలం నిబోధథ.

భవో చ అభవో చ **భవాభవం**. అథ వా భవో చ అభవో చ భవాభవాని, అయం విగ్గహో. తత్ర **భవో**తి ఖుద్దకో భవో. **అభవో**తి మహన్తో భవో. వుద్ధత్థవాచకో హేత్థ **అ**కారో. ఏత్థ చ సుగతిదుగ్గతివసేన హీనపణీతవసేన చ ఖుద్దకమహన్తతా వేదితబ్బా. అథ వా **భవో**తి వుద్ధి. **అభవో**తి అవుద్ధి. అయం పదత్థో. అయం పన నామికపదమాలా –

భవాభవం, భవాభవం, భవాభవేన, భవాభవస్స, భవాభవా, భవాభవస్మా, భవాభవమ్హా, భవాభవస్స, భవాభవే, భవాభవస్మిం, భవాభవమ్హి, భో భవాభవ. ఇతి **భవాభవ**పదం ఏకవచనకం భవతి. దిస్సతి చ తస్సేకవచనతా పాళియం అట్ఠకథాయఞ్చ –

“అతీతకప్పే చరితం, ఠపయిత్వా భవాభవే;
ఇమస్మిం కప్పే చరితం, పవక్ఖిస్సం సుణోహి మే”

ఇతి వా,

“ఏవం బహువిధం దుక్ఖం, సమ్పత్తిఞ్చ బహూవిధం;
భవాభవే అనుభవిత్వా, పత్తో సమ్బోధిముత్తమం”

ఇతి వా ఏవం పాళియం **భవాభవ** పదస్స ఏకవచనతా దిట్ఠా.

అట్ఠకథాయమ్పి –

“అసమ్బుధం బుద్ధనిసేవితం యం,
భవాభవం గచ్ఛతి జీవలోకో;
నమో అవిజ్జాదికిలేసజాల-
విద్ధంసినో ధమ్మవరస్స తస్సా”తి

ఏవం తస్సేకవచనతా దిట్ఠా.

భవాభవాని, భవాభవా, భవాభవాని, భవాభవే, భవాభవేహి, భవాభవేభి, భవాభవానం, భవాభవేహి, భవాభవేభి, భవాభవానం, భవాభవేసు, భవన్తో భవాభవాని. ఇతి **భవాభవ**పదం బహువచనకమ్పి భవతి. దిస్సతి చ తస్స బహువచనకతా పాళియం “ధోనస్స హి నత్థి కుహిఞ్చి లోకే. పకప్పికా దిట్ఠి భవాభవేసూ”తి. ఉభయమ్పి నయం

వోమిస్సేత్వా నామికపదమాలా యోజేతబ్బా. కథం? “భవాభవం, భవాభవాని. భవాభవం, భవాభవాని. భవాభవేన, భవాభవేహి, భవాభవేభి”ఇచ్చేవమాదినా **చిత్త**నయేన యోజేతబ్బా.

నపుంసకేకవచన-బహువచనకా ఇమా;
పదమాలా సమాసత్తే, కతాతి పరిదీపయే.

సమాసకపదఞ్చేవ, అసమాసకమేవ చ;
భవాభవపదం ద్వేధా, ఇతి విద్వా విభావయే.

నపుంసకం సమాసత్తే, పుల్లిఙ్గమితరత్తనే;
నపుంసకం తు పాయేన, ఏకవచనకం వదే.

“భవో చ అభవో చా”తి, సమాసత్థం వదే బుధో;
“భవతో భవ”మిచ్చత్థం, అసమాసస్స భాసయే.

పుల్లిఙ్గత్తమ్హి నో ఞేయ్యో, నిస్సక్కఉపయోగతో;
ఏవం విసేసతో ఞత్వా, **భవాభవ**పదం విదూ.

యథా చేత్థ **భవాభవ**పదస్స నామికపదమాలా యోజితా, ఏవం “కమ్మాకమ్మం ఫలాఫల”న్తిఆదీనమ్పి నామికపదమాలా యోజేతబ్బా. అత్థోపి నేసం యథారహం వత్తబ్బో. యేభుయ్యేనేతాని ఏకవచనకాని భవన్తి. ఏవం తావ **భవాభవ**పదాదీనం విసేసవన్తతా దట్ఠబ్బా.

లఙ్కాదీపో, లఙ్కాదీపం, లఙ్కాదీపేన, లఙ్కాదీపస్స, లఙ్కాదీపా, లఙ్కాదీపస్మా, లఙ్కాదీపమ్హా, లఙ్కాదీపస్స, లఙ్కాదీపే, లఙ్కాదీపస్మిం, లఙ్కాదీపమ్హి, భో లఙ్కాదీప. అయం సమాసత్తే నామికపదమాలా. అసమాసత్తేపి పన యోజేతబ్బా.

లఙ్కా దీపో, లఙ్కం దీపం, లఙ్కాయ దీపేన, లఙ్కాయ దీపస్స, లఙ్కాయ దీపా, లఙ్కాయ దీపస్మా, లఙ్కాయ దీపమ్హా, లఙ్కాయ దీపస్స, లఙ్కాయ దీపే, లఙ్కాయ దీపస్మిం, లఙ్కాయ దీపమ్హి, భోతి లఙ్కే దీప. అయం బ్యాసే నామికపదమాలా. అయం నయో “జమ్బుదీపో”తి ఏత్థ న లబ్భతి కేవలేన **జమ్బూ**సద్దేన జమ్బుదీపస్స అకథనతో, యథా కేవలేన **లఙ్కా**సద్దేన లఙ్కాదీపో కథియతి. అయం పన బ్యాసే పదమాలానయో విసేసతో కబ్బరచనాయం కవీనం ఉపకారాయ సంవత్తతి సాసనస్సాపి. తథా హి బ్యాసవసేన పోరాణకవిరచనా దిస్సతి –

“వన్దామి సేలమ్హి సమన్తకూటే,
లఙ్కాయ దీపస్స సిఖాయమానే;
ఆవాసభూతే సుమనామరస్స,
బుద్ధస్స తం పాదవలఞ్జమగ్గ”న్తి.

సాసనేపి బ్యాసవసేన "దిబ్బో రథో పాతురహు, వేదేహస్స యసస్సినో"తిఆదికా పాళి దిస్సతి.

యథా పన "జమ్బుదీపో"తి ఏత్థ అయం నయో న లబ్భతి, తథా "నాగదీపో"తిఆదీసుపి కేవలేన **జమ్బూ**సద్దేన జమ్బుదీపస్స అకథనమివ కేవలేన **నాగ**సద్దాదినా నాగదీపాదీనం అకథనతోతి. నను చ భో "బుద్ధస్స జమ్బునదరంసినో తం, దాఠం మయం జమ్బునరా నమామా"తి పోరాణకవిరచనాయం **జమ్బూ**సద్దేన జమ్బుదీపో వుత్తో "జమ్బుదీపనరా"తి అత్థసమ్భవతోతి? సచ్చం "జమ్బుదీపనరా"తి అత్థో సమ్భవతి, కేవలేన పన **జమ్బూ**సద్దేన జమ్బుదీపత్థం న వదతి, కిన్తు "జమ్బుదీపనరా"తి వత్తబ్బే గాథావిసయత్తా అధికక్ఖరదోసం పరివజ్జన్తేన **దీప**సద్దలోపం కత్వా "జమ్బునరా"తి వుత్తం, ఏవం ఉత్తరపదలోపవసేన వుత్తో **జమ్బు**సద్దో **నర**సద్దం పటిచ్చ సమాసబలేన "జమ్బుదీపనరా"తి అత్థప్పకాసనే సమత్థో హోతి, న కేవలో బ్యాసకాలే, తథా హి "జమ్బూ"తి వుత్తే జమ్బుదీపో న ఞాయతి, అథ ఖో జమ్బురుక్ఖోయేవ ఞాయతి.

కిం పన భో "కాకో దాసో, కాకం దాసం, కాకేన దాసేనా"తి అయం నయో లబ్భతి, న లబ్భతీతి? లబ్భతి, **కాక**సద్దేన కాకనామకస్స దాసస్స కథనం హోతి. యది ఏవం "జమ్బుదీపో"తి ఏత్థాపి "జమ్బునామకో దీపో"తి అత్థం గహేత్వా "జమ్బూ దీపో, జమ్బుం దీపం, జమ్బుయా దీపేనా"తి అయం నయో లబ్భతీతి? న లబ్భతి **జమ్బూ**సద్దస్స పణ్ణత్తివసేన దీపే అప్పవత్తనతో. **జమ్బూ**సద్దో హి రుక్ఖేయేవ పణ్ణత్తివసేన పవత్తతి, న దీపే. యథా పన **చిత్త**వోహారో చిత్తనామకే గహపతిమ్హిపి మనేపి పవత్తతి "చిత్తో గహపతి. చిత్తం మనో మానస"న్తిఆదీసు. యథా చ **కుస**వోహారో కుసనామకే రఞ్ఞేపి కుసతిణేపి పవత్తతి –

> "పభావతిఞ్చ ఆదాయ, మణిం వేరోచనం కుసో;
> కుసావతిం కుసరాజా, అగమాసి మహబ్బలో;
> కుసో యథా దుగ్గహితో, హత్థమేవానుకన్తతీ"తి

ఆదీసు, తథా **కాక**సద్దోపి వాయసే, ఏవంనామకే దాసేపి పవత్తతి "కాకో రవతి, కాకో నామ దాసో సట్ఠియోజనాని గచ్ఛతీ"తిఆదీసు. **జమ్బూ**సద్దో పన గహపతిమనాదీసు **చిత్త కుస కాక**సద్దా వియ పణ్ణత్తివసేన దీపస్మిం న పవత్తతి, తస్మా యథావుత్తోయేవ నయో మనసికరణీయో.

యథా పనేత్థ "లఙ్కాదీపో"తి సద్దస్స నామికపదమాలా సమాసవసేన బ్యాసవసేన చ యోజితా, ఏవం "పుబ్బవిదేహదీపో, అపరగోయానదీపో, ఉత్తరకురుదీపో, అస్సయుజనక్ఖత్తం, చిత్రమాసో, వేస్సన్తరరాజా, సేతవత్థం, దిబ్బరథో"తిఆదీనమ్పి నామికపదమాలా సమాసవసేన బ్యాసవసేన చ యోజేతబ్బా. **పుబ్బవిదేహా**దిసద్దేహి పుబ్బవిదేహదీపాదీనం కథనఞ్చ వేదితబ్బం. "దిబ్బరథో"తిఆదీనం సమాసగతపదానం పయోజనే సతి బ్యాసవసేన విసుం కత్తబ్బతా చ వేదితబ్బా. తథా హి బ్యాసవసేన "దిబ్బో రథో"తిఆదినా ద్విన్నం ద్విన్నం పదానం సమానాధికరణవసేన పచ్చేకవిభత్తియుత్తభావే సతి గాథాసు వుత్తిపాలనసుఖుచ్చారణగుణో భవతి. నో చ సాసనానుకూలో హి అయం నయో ఠపితో. తథా హి పావచనే "దిబ్బో రథో పాతురహు, వేదేహస్స యసస్సినో"తిఆదికా పాళియో బహూ దిస్సన్తి, ఏవం **లఙ్కాదీపా**దిసద్దానం విసేసవన్తతా భవతి.

ఇదాని **బోధిసన్ధి**ఆదీనం విసేసవన్తతా వుచ్చతి –

బోధి సన్ధి విభత్తా’యు, ధాతుయేవ పజాపతి;
దామా దామం తథా సద్ధా, సద్ధం తటం తటీ తటో.

బ్యఞ్జనం బ్యఞ్జనో అత్థో, అత్థమక్ఖరమక్ఖరో;
అజ్జవం అజ్జవో చేవ, తథా మద్దవగారవా.

వచో వచీతి చాదీని, సమరూపా సరూపతో;
ద్విత్తిలిఙ్గాని సమ్భోన్తి, యథాసమ్భవముద్దిసే.

ఏతేసు హి **బోధి**సద్దస్స తావ “బోధి రాజకుమారో”తి చ, “అరియసావకో ‘బోధీ’తి వుచ్చతి, తస్స బోధిస్స అఙ్గోతి బోజ్ఝఙ్గో”తి చ ఏవం పుగ్గలవచనస్స “బోధి, బోధీ, బోధయో. బోధిం, బోధీ, బోధయో. బోధినా”తి పుల్లిఙ్గే **అగ్గి**నయేన నామికపదమాలా భవతి.

రుక్ఖమగ్గనిబ్బానసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణవచనస్స పన “బోధి, బోధీ, బోధియో. బోధిం, బోధీ, బోధియో. బోధియా”తి ఇత్థిలిఙ్గే **రత్తి**నయేన నామికపదమాలా భవతి.

కేచి పన “రుక్ఖవచనో బోధిసద్దో పుల్లిఙ్గో”తి వదన్తి, తం ఆగమేన విరుద్ధం వియ దిస్సనతో విచారేతబ్బం. న హి ఆగమే రుక్ఖవచనస్స **బోధి**సద్దస్స పుల్లిఙ్గభావో దిస్సతి, పుగ్గలవచనస్స పన దిస్సతి. యది చ “సాలో ధవో ఖదిరో”తిఆదీనం వియ రుక్ఖవచనస్స **బోధి**సద్దస్స పుల్లిఙ్గత్తం సియా, **జమ్బూ సిమ్బలీ పాటలీ**సద్దాదీనం రుక్ఖవాచకత్తా పుల్లిఙ్గత్తం సియా, న తేసం ఇమస్స చ రుక్ఖవాచకత్తేపి పుల్లిఙ్గభావో ఉపలబ్భతి. యది హి రుక్ఖవచనో **బోధి**సద్దో పుల్లిఙ్గో, ఏవం సన్తే నిబ్బానవచనో సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణవచనో చ **బోధి**సద్దో నపుంసకలిఙ్గో సియా “నిబ్బాన”న్తిఆదినా నపుంసకలిఙ్గవసేన నిద్దిట్ఠస్స నిబ్బానాదినో అత్థస్స కథనతో.

యే ఏవం వదన్తి “రుక్ఖవచనో **బోధి**సద్దో పుల్లిఙ్గో”తి, తే “బోధి వుచ్చతి చతూసు మగ్గేసు ఞాణం, తం ఏత్థ భగవా పత్తోతి రుక్ఖోపి బోధిచ్చేవ వుచ్చతీ”తి వుత్తమత్థం చేతసి సన్నిధాయ “బుజ్ఝతి ఏత్థాతి బోధీ”తి నిబ్బచనవసేన “కిం రుక్ఖవచనో **బోధి**సద్దో పుల్లిఙ్గో న భవిస్సతీ”తి మఞ్ఞమానా వదన్తి మఞ్ఞే. నేవం దట్ఠబ్బం, ఏవఞ్చ పన దట్ఠబ్బం, “బోధి వుచ్చతి చతూసు మగ్గేసు ఞాణం, తం ఏత్థ భగవా పత్తోతి రుక్ఖోపి బోధిచ్చేవ వుచ్చతీ”తి వదన్తేహి గరూహి ఞాణవచనం ఇత్థి లిఙ్గభూతం బోధీతి ఞాణస్స నామం పణ్ణత్తిఅన్తరపరికప్పనేనత్థం పరికప్పేన్తేన బుజ్ఝనట్ఠానభూతే రుక్ఖే ఆరోపేత్వా రుక్ఖో “బోధీ”తి వుత్తో, తస్మా ఈదిసేసు ఠానేసు నిబ్బచనే ఆదరో న కాతబ్బో. న హి “బుజ్ఝతి ఏత్థాతి బోధీ”తి నిబ్బచనకరణం రుక్ఖవచనస్స **బోధి**సద్దస్స పుల్లిఙ్గత్తం కాతుం సక్కోతి సఙ్కేతసిద్ధత్తా వోహారస్స, తస్మా రుక్ఖం సయం అబోధిమ్పి సమానం బోధియా పటిలాభట్ఠానత్తా సఙ్కేతసిద్ధేన “బోధీ”తి ఇత్థిలిఙ్గవోహారేన వోహరన్తి సాసనికా, బోధియా వా కారణత్తా ఫలవోహారేన. ఏతమత్థంయేవ హి సన్ధాయ “బోధి వుచ్చతి చతూసు మగ్గేసు ఞాణం, తం ఏత్థ భగవా పత్తోతి రుక్ఖోపి బోధిచ్చేవ వుచ్చతీ”తి వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం, ఏవం “బోధీ”తి ఇత్థిలిఙ్గవసేన రుక్ఖనామం పవత్తతీతి. తేనాహ **ఆయస్మా సారిపుత్తో** ధమ్మసేనాపతి అనుధమ్మచక్కవత్తీ వోహారకుసలో ఇత్థిలిఙ్గవోహారేన “బుద్ధానం భగవన్తానం బోధియా మూలే సహ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణప్పటిలాభా సచ్ఛికా పఞ్ఞత్తి యదిదం బుద్ధో”తి. అపిచ తత్థ తత్థ “బోధియా సాఖా”తి చ, “కేనట్ఠేన మహాబోధి, కస్స సమ్బన్ధినీ చ సా”తి చ,

"హత్థతో ముత్తమత్తా సా, అసీతిరతనం నభం;
ఉగ్గన్త్వాన తదా ముఞ్చి, ఛబ్బణ్ణా రస్మియో సుభా"తి చ

ఏవమాదయో రుక్ఖవాచకస్స **బోధి**సద్దస్స ఇత్థిలిఙ్గభావే పయోగా దిస్సన్తి.

అథ వా రుక్ఖవాచకో **బోధి**సద్దో ద్విలిఙ్గో పుమిత్థిలిఙ్గవసేన. తథా హి **సమన్తపాసాదికాయం** వినయసంవణ్ణనాయం మహావేయ్యాకరణస్స పాళినయవిదునో **బుద్ధఘోసా**చరియస్స ఏవం సద్దరచనా దిస్సతి "సక్ఖిస్ససి త్వం తాత పాటలిపుత్తం గన్త్వా మహాబోధినా సద్ధిం అయ్యం సఙ్ఘమిత్తత్థేరిం ఆనేతు"న్తి చ, "సాపి ఖో మహాబోధిసమారూళ్హా నావా పస్సతో మహారాజస్స మహాసముద్దతలం పక్ఖన్దా"తి చ తస్స రుక్ఖవాచకస్స **బోధి**సద్దస్స "బుజ్ఝతి ఏత్థాతి బోధీ"తి నిబ్బచనవసేన "బోధి, బోధీ, బోధయో. బోధిం, బోధీ, బోధయో. బోధినా"తిఆదినా పదమాలా వేదితబ్బా. రుక్ఖవాచకస్సేవ పన తస్స ఞాణే పవత్తిత్థిలిఙ్గవోహారేన సఙ్కేతసిద్ధేన రూళ్హత్థదీపకేన "బోధి, బోధీ, బోధియో. బోధిం, బోధీ, బోధియో. బోధియా"తిఆదినా పదమాలా వేదితబ్బా. ఇచ్చేవం –

పుగ్గలవాచకో **బోధి**-సద్దో పుల్లిఙ్గికో భవే;
ఞాణాదివాచకో ఇత్థి-లిఙ్గోయేవ సియా సదా.

బోధిపాదపవచనో, పుమిత్థిలిఙ్గికో భవే;
ఏవం సన్తేపి ఏతస్స, ఇత్థిలిఙ్గత్తమేవ తు;
ఇచ్ఛితబ్బతరం యస్మా, ధమ్మసేనాపతీరితం.

సన్ధిసద్దాదీనమ్పి నయానుసారేన నామికపదమాలా యోజేతబ్బా. **సన్ధి**సద్దో హి సరసన్ధిఆదివాచకో పుల్లిఙ్గో, పటిసన్ధియాదివాచకో ఇత్థిలిఙ్గో "సన్ధినో. సన్ధియా"తిఆదిదస్సనతో. **విభత్తి**సద్దో విభజనవాచకో ఇత్థిలిఙ్గో , **స్యా**దివాచకో పుల్లిఙ్గో చేవ ఇత్థిలిఙ్గో చ "విభత్తిస్స. విభత్తియా"తిఆదిదస్సనతో.

ఆయుసద్దో పన జీవితిన్ద్రియవాచకోయేవ హుత్వా పున్నపుంసకలిఙ్గో, "పునరాయు చ మే లద్ధో, ఏవం జానాహి మారిసా"తి "ఏత్తకంయేవ తే ఆయు, చవనకాలో భవిస్సతీ"తి చ దస్సనతో.

ధాతుసద్దో సభావాదివాచకో ఇత్థిలిఙ్గో, **కరపచా**దివాచకో పుమిత్థిలిఙ్గో "చక్ఖుధాతుయా. కరోతిస్స ధాతుస్స. ధాతుయో ధాతుయా"తి దస్సనతో.

పజాపతిసద్దో దేవవిసేసవాచకో పుల్లిఙ్గో, కలత్తజినమాతుచ్ఛావాచకో ఇత్థిలిఙ్గో "పజాపతిస్స దేవరాజస్స ధజగ్గం ఉల్లోకేయ్యాథ", "అత్తనో పజాపతియా సద్ధిం మహాపజాపతియా"తి చ దస్సనతో.

దామా దామం సద్దా మాలతీదామాదిభేదభిన్నస్స ఏకస్స వత్థుస్స యథాక్కమం ఇత్థినపుంసకలిఙ్గా. తథా హి "మాలతీదామా లోలాళిఙ్గలీలా. మాలతీదామం. సిఙ్ఘితం దామం భమరేహి. రతనదామా. రతనదామ"న్తి చ ద్విలిఙ్గభావే లోకికప్పయోగా దిస్సన్తి సాసనానుకూలా.

సద్ధం సద్ధాసద్దా పన భిన్నవత్థూనం వాచకా ఇత్థినపుంసకలిఙ్గా, **సద్ధా**సద్దో పసాదలక్ఖణవాచకో ఇత్థిలిఙ్గో, **సద్ధం**సద్దో మతకభత్తవాచకో నపుంసకలిఙ్గో "సద్ధా సద్దహనా. మయమస్సుభో గోతమబ్రాహ్మణా నామ దానాని దేమ సద్ధాని కరోమా"తి దస్సనతో. ఇమస్మిం పన ఠానే "సద్ధో పురిసో , సద్ధా ఇత్థీ, సద్ధం కుల"న్తి ఇమాని వాచ్చలిఙ్గత్తా సఙ్గహం న గచ్ఛన్తీతి దట్ఠబ్బాని.

తటం తటీ తటోతిమే సద్దా తీరసఙ్ఖాతే ఏకస్మింయేవత్థే థీపున్నపుంసకలిఙ్గా.

బ్యఞ్జనసద్దో ఉపసేచనలిఙ్గవాక్యావేణికసరీరావయవవాచకో నపుంసకలిఙ్గో, అక్ఖరవాచకో పున్నపుంసకలిఙ్గో. తత్రుపసేచనే "సూపం వా బ్యఞ్జనం వా"తి నపుంసకనిద్దేసో దిస్సతి. తథా లిఙ్గే "ఇత్థిబ్యఞ్జనం పురిసబ్యఞ్జన"న్తి నపుంసకనిద్దేసో. వాక్యే "పదబ్యఞ్జనాని సాధుకం ఉగ్గహేత్వా"తి నపుంసకలిఙ్గనిద్దేసో. ఆవేణికే "అసీతి అనుబ్యఞ్జనానీ"తి నపుంసకనిద్దేసో. సరీరావయవే "కిలేసానం అను అను బ్యఞ్జనతో పాకటభావకరణతో అనుబ్యఞ్జన"న్తి ఏవం నపుంసకనిద్దేసో. ఏత్థ హి అనుబ్యఞ్జనం నామ హత్థపాదసితహసితకథితవిలోకితాదిభేదో ఆకారో. సో ఏవ "సరీరావయవో"తి వుచ్చతీతి. అక్ఖరే "బ్యఞ్జనో. బ్యఞ్జన"న్తి చ పున్నపుంసకనిద్దేసో.

అత్థసద్దో నిబ్బానవచనో నపుంసకలిఙ్గో, అభిధేయ్యధనకారణపయోజననివత్యాభిసన్ధానాదివచనో పన పుల్లిఙ్గో. తథా హి **కథావత్థుమ్హి** "అత్థత్థమ్హీ"తి ఇమిస్సా పాళియా అత్థసంవణ్ణనాయం "అత్థం వుచ్చతి నిబ్బాన"న్తి నపుంసకలిఙ్గనిద్దేసేన **అత్థ**సద్దో వుత్తో. ఇతి **అత్థ**సద్దో ద్విలిఙ్గో.

అక్ఖరసద్దో చ "యో పుబ్బే అక్ఖరో అక్ఖరానీ"తి చ దస్సనతో. అపిచ **అక్ఖర**సద్దో నిబ్బానవచనో నామపణ్ణత్తివచనో చ సబ్బదానపుంసకలిఙ్గో భవతి "పదమచ్చుతమక్ఖరం, మహాజనసమ్మతోతి ఖో వాసేట్ఠ 'మహాసమ్మతో'త్వేవ పఠమం అక్ఖరం నిబ్బత్త"న్తి ఏవమాదీసు. "అక్ఖరాయ దేసేతి, అక్ఖరక్ఖరాయ ఆపత్తి పాచిత్తియస్సా"తి ఏత్థ పన పుల్లిఙ్గోతిపి నపుంసకలిఙ్గోతిపి వత్తబ్బో, ఇత్థిలిఙ్గోతి పన న వత్తబ్బో. అయఞ్హి "అసక్కతా చస్మ ధనఞ్చయాయ. విరమథాయస్మన్తో మమవచనాయా"తిఆదీసు "ధనఞ్చయాయ, వచనాయా"తి సద్దా వియ విభత్తివిపల్లాసేన వుత్తో, న లిఙ్గవిపల్లాసవసేనాతి.

అజ్జవ మద్దవ గారవసద్దా పన పున్నపుంసకలిఙ్గా. "అజ్జవో చ మద్దవో చ. అజ్జవమద్దవం. గారవో చ నివాతో చ. సహ ఆవజ్జితే థూపే, గారవం హోతి మే తదా"తి చ ఆదిదస్సనతో.

వచోవచీసద్దా పన **ఘటోఘటీ**సద్దా వియ పుమిత్థిలిఙ్గా, తత్థ **వచీ**సద్దస్స "వచీ, వచీ, వచియో. వచిం, వచీ, వచియో. వచియా"తి నామికపదమాలా యోజేతబ్బా. కేచి "దుచ్చరితపయోగవిఞ్ఞత్తిసద్దాదీసు పరేసు **వచ**సద్దస్సన్తో **ఈ**కారో హోతి, తేన "వచీదుచ్చరిత"న్తిఆదీని రూపాని దిస్సన్తీ"తి వదన్తి, తం న గహేతబ్బం **వచ**సద్దతో విసుం **వచీ**సద్దస్స దస్సనతో. అత్రిమాని పాళితో చ అట్ఠకథాతో చ నిదస్సనపదాని. "వచీ వచీసఙ్ఖారో, వచీసఙ్ఖారో వచీ, వచిఞ్చ వచీసఙ్ఖారే చ ఠపేత్వా అవసేసా న చేవ వచీ, న చ వచీసఙ్ఖారో. గదితో వచీభి సతిమాభినన్దే"తి ఇమాని పాళితో నిదస్సనపదాని. "చోపనసఙ్ఖాతా వచీ ఏవ విఞ్ఞత్తి వచీవిఞ్ఞత్తి, వచియా భేదో వచీభేదో"తి ఇమాని అట్ఠకథాతో నిదస్సనపదాని. ఇమినా నయేన అఞ్ఞేసమ్పి సరూపాసరూపపదానం యథారహం ద్వితిలిఙ్గతా వవత్థపేతబ్బా. ఏవం అభిధేయ్యకలిఙ్గేసు సవిసేసాని అభిధేయ్యలిఙ్గాని వేదితబ్బాని.

ఇదాని కత్థచి వాచ్చలిఙ్గభూతానం అభిధేయ్యలిఙ్గానఞ్చ తద్ధిభన్తలిఙ్గానఞ్చ ధమ్మాదివసేన నామికపదమాలా వుచ్చతే. తథా హి –

ధమ్మభో పుగ్గలా చేవ, ధమ్మపుగ్గలతోపి చ;
ఏకన్తధమ్మతో చేవ, తథేవేకన్తపుగ్గలా.

పదమాలా సియుం తాసు, పచ్చత్తాదివసేన తు;
పదం సమం విసమఞ్చ, జఞ్ఞా సబ్బసమమ్పి చ.

కథం? “మిచ్ఛాదిట్ఠి, మిచ్ఛాసఙ్కప్పో, మిచ్ఛావాచా, మిచ్ఛావాచో, మిచ్ఛాదిట్ఠికో, మిచ్ఛాసఙ్కప్పీ” ఇచ్చేతేసం నామికపదమాలా ఏవం వేదితబ్బా.

“మిచ్ఛాదిట్ఠి, మిచ్ఛాదిట్ఠీ, మిచ్ఛాదిట్ఠియో. మిచ్ఛాదిట్ఠిం, మిచ్ఛాదిట్ఠీ, మిచ్ఛాదిట్ఠియో. మిచ్ఛాదిట్ఠియా”తి ఏవం ధమ్మతో, “మిచ్ఛాదిట్ఠి, మిచ్ఛాదిట్ఠీ, మిచ్ఛాదిట్ఠినో. మిచ్ఛాదిట్ఠిం, మిచ్ఛాదిట్ఠీ, మిచ్ఛాదిట్ఠినో. మిచ్ఛాదిట్ఠినా”తి ఏవం పుగ్గలతో, “మిచ్ఛాసఙ్కప్పో, మిచ్ఛాసఙ్కప్పా. మిచ్ఛాసఙ్కప్ప”న్తి ఏవం ధమ్మపుగ్గలతో, “మిచ్ఛావాచా, మిచ్ఛావాచా, మిచ్ఛావాచాయో. మిచ్ఛావాచం, మిచ్ఛావాచా మిచ్ఛావాచాయో. మిచ్ఛావాచాయ” ఏవం ఏకన్తధమ్మతో, “మిచ్ఛావాచో, మిచ్ఛావాచా. మిచ్ఛావాచం, మిచ్ఛావాచే. మిచ్ఛావాచేన” ఏవం ఏకన్తపుగ్గలతో, “మిచ్ఛాదిట్ఠికో. మిచ్ఛాదిట్ఠికా. మిచ్ఛాదిట్ఠిక”న్తి ఏవమ్పి ఏకన్తపుగ్గలతో, “మిచ్ఛాసఙ్కప్పీ, మిచ్ఛాసఙ్కప్పినో. మిచ్ఛాసఙ్కప్పి”న్తి ఏవమ్పి ఏకన్తపుగ్గలతో నామికపదమాలా భవతి. పచ్చత్తోపయోగవచనాదివసేన పన పదం సదిసం విసదిసం సబ్బథా సదిసమ్పి చ భవతి. ఏస నయో **సమ్మాదిట్ఠిసమ్మాసఙ్కప్పా**దీసుపి.

అత్రిమే ఆహచ్చభాసితా పయోగా – అవిజ్జాగతస్స భిక్ఖవే అవిద్దసునో మిచ్ఛాదిట్ఠి పహోతి. మిచ్ఛాదిట్ఠిస్స మిచ్ఛాసఙ్కప్పో పహోతి. మిచ్ఛాసఙ్కప్పస్స మిచ్ఛావాచా పహోతి. మిచ్ఛావాచస్స మిచ్ఛాకమ్మన్తో పహోతి. మిచ్ఛాకమ్మన్తస్స మిచ్ఛాఆజీవో పహోతి. మిచ్ఛాఆజీవస్స మిచ్ఛావాయామో పహోతి. మిచ్ఛావాయామస్స మిచ్ఛాసతి పహోతి. మిచ్ఛాసతిస్స మిచ్ఛాసమాధి పహోతీతి. విజ్జాగతస్స భిక్ఖవే విద్దసునో సమ్మాదిట్ఠి పహోతి. సమ్మాదిట్ఠిస్స సమ్మాసఙ్కప్పో పహోతీతి విత్థారో, ఏవం కత్థచి వాచ్చలిఙ్గభూతానం అభిధేయ్యలిఙ్గానఞ్చ తద్ధితన్తలిఙ్గానఞ్చ నామికపదమాలా సప్పయోగా కథితా.

ఇదాని సేవాభిధేయ్యలిఙ్గస్స **భవితబ్బ**సద్దస్స చ అభిధేయ్యలిఙ్గానం **సోత్థి సువత్థి** సద్దానఞ్చ వాచ్చలిఙ్గాభిధేయ్యలిఙ్గస్స **అబ్భుత**సద్దస్స చ వాచ్చలిఙ్గస్స **అభూత**సద్దస్సచాతి ఇమేసం కిఞ్చి విసేసం కథయామ, నామికపదమాలఞ్చ యథారహం యోజేస్సామ. ఏతేసు హి **భవితబ్బ**సద్దో ఏకన్తభావవాచకో నపుంసకలిఙ్గో ఏకవచనన్తోయేవ హోతి. తతియన్తపదేహి **ఏవం**సద్ద **న**సద్దాదీహి చ యోజేతబ్బో చ హోతి. నాస్స నామికపదమాలా లబ్భతి, అత్రిమే చ పయోగా “సద్ధమ్మగరుకేన భవితబ్బం, నో ఆమిసగరుకేన, ఇమినా చోరేన భవితబ్బం, ఇమేహి చోరేహి భవితబ్బం, ఇమాయ చోరియా భవితబ్బం, ఇమాహి చోరీహి భవితబ్బం, అనేన చిత్తేన భవితబ్బం, ఇమేహి చిత్తేహి భవితబ్బం, ఏవం భవితబ్బం, అఞ్ఞథా భవితబ్బ”న్తి. అత్రిదం వుచ్చతి –

భవితబ్బపదం నిచ్చం, సబ్బఞ్ఞువరసాసనే;
పఠమేకవచో భావ-వాచకఞ్చ నపుంసకం.

తతియన్తపదే**హేవం**-సద్దాదీహి చ ధీమతా;
యోజేతబ్బంవ సమ్భోతి, ఇతి విద్వా విభావయే.

అయం "భవితబ్బ"న్తి పదస్స విసేసో.

సోత్థి భద్దన్తే హోతు రఞ్ఞో, సోత్థిం గచ్ఛతి న్హాపితో. సోత్థినామ్హి సముట్ఠితో. సువత్థి, సువత్థిం, సువత్థినా, అయం **ధసాత్థి**సద్దాదీనం విసేసో.

అయం పన "అబ్భుతం అభూత"న్తి ద్విన్నం విసేసో. **భూ**సద్దస్స బ్భూ, సంయోగపరే పటిసేధత్థవతి **అ**ఇతినిపాతే ఉపపదే సతి ఏకన్తేన రస్సత్తముపయాతి. క్వత్థే? "అభూతపుబ్బం భూత"న్తిఆదీస్వత్థేసు. తథావిధే అసఞ్ఞోగపరే రస్సత్తం న ఉపయాతి. క్వత్థే? "అసచ్చ"న్తిఆదీస్వత్థేసు. తథా హి "అబ్భుత"న్తి పదస్స "అభూతపుబ్బం భూత"న్తిపి అత్థో భవతి, "అబ్భుతకరణ"న్తిపి అత్థో భవతి. "అభూత"న్తి పదస్స పన "అసచ్చ"న్తిపి అత్థో భవతి, "అజాత"న్తిపి అత్థో భవతి. తత్ర "అచ్ఛరియం వత భో అబ్భుతం వత భో. అచ్ఛేరం వత లోకస్మిం, అబ్భుతం లోమహంసనం" ఇచ్చేవమాదయో "అభూతపుబ్బం భూత"న్తి అత్థే పయోగా.

"త్వం మం నాగేన ఆలమ్ప,
అహం మణ్డూకఛాపియా;
హోతు నో అబ్భుతం తత్థ,
ఆసహస్సేహి పఞ్చహీ"తి

ఇచ్చేవమాదయో అబ్భుతకరణత్థే పయోగా. ఏవం రస్సవసేన, దీఘవసేన పన నిస్సంయోగే "అభూతం అతచ్ఛం. అతథం"ఇచ్చేవమాదయో అసచ్చత్థే పయోగా, "అభూతం అజాతం అసఞ్జాత"న్తి ఇచ్చేవమాదయో అజాతత్థే పయోగా. భవన్తి చత్ర –

"అభూతపుబ్బం భూత"న్తి, అత్థస్మిం **అబ్భుత**న్తిదం;
పదం విఞ్ఞూహి విఞ్ఞేయ్యం, రస్సభావేన సణ్ఠితం.

అబ్భుతకరణత్థేపి, **అబ్భుత**న్తి పదం తథా;
సణ్ఠితం రస్సభావేన, ఇతి విద్వా విభావయే.

అభూతమితి దీఘత్త-వసేన కథితం పన;
పదం సమధిగన్తబ్బ-మసచ్చాజాతవాచకం.

అబ్భుతం, అబ్భుతాని. **చిత్త**నయేన, అబ్భుతో, అబ్భుతా. అబ్భుతం, **పురిస**నయేన, అబ్భుతా, అబ్భుతా, అబ్భుతాయో. అబ్భుతం. **కఞ్ఞా**నయేన ఞేయ్యం. ఏవం **భూత**సద్దస్సపి నామికపదమాలా తిధా గహేతబ్బా. అత్ర "అబ్భుత"మితి పదం వాచ్చలిఙ్గమ్పి భవతి అభిధేయ్యలిఙ్గమ్పి. "అభూత"మితి పదం పన వాచ్చలిఙ్గం అభిధేయ్యలిఙ్గమ్పి వా **సచ్చ**సద్దో వియ కత్థచి. ఇతిస్స యథారహం అయమ్పి సప్పయోగా నామికపదమాలా కథితా.

ఇదాని ఆగమికానం కోసల్లజననత్థం పదసమోధానవసేన నామికపదమాలా వుచ్చతే – బుద్ధో భగవా, బుద్ధా భగవన్తో. బుద్ధం భగవన్తం, బుద్ధే భగవన్తే. బుద్ధేన భగవతా, సేసం విత్థారేతబ్బం. అయం పదమాలా ఏకవచనబహువచనవసేన ఞేయ్యా.

దేవా తావతింసా. దేవే తావతింసే. దేవేహి తావతింసేహి. సేసం విత్థారేతబ్బం. బహువచనవసేన ఞేయ్యా పదమాలా.

సో భగవా జానం పస్సం అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో, తం భగవన్తం జానన్తం పస్సన్తం అరహన్తం సమ్మాసమ్బుద్ధం, తేన భగవతా జానతా పస్సతా అరహతా సమ్మాసమ్బుద్ధేన, తస్స భగవతో జానతో పస్సతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స. సేసం విత్థారేతబ్బం. ఏకవచనవసేన ఞేయ్యా పదమాలా.

రాజా సుద్ధోదనో, రాజానం సుద్ధోదనం, రఞ్ఞా సుద్ధోదనేన. సేసం విత్థారేతబ్బం.

రాజా పసేనదీ కోసలో, రాజానం పసేనదిం కోసలం, రఞ్ఞా పసేనదినా కోసలేన. సేసం విత్థారేతబ్బం.

రాజా మాగధో సేనియో బిమ్బిసారో, రాజానం మాగధం సేనియం బిమ్బిసారం, రఞ్ఞా మాగధేన సేనియేన బిమ్బిసారేన. సేసం విత్థారేతబ్బం.

రాజా మాగధో అజాతసత్తు వేదేహిపుత్తో, రాజానం మాగధం అజాతసత్తుం వేదేహిపుత్తం, రఞ్ఞా మాగధేన అజాతసత్తునా వేదేహిపుత్తేన. సేసం విత్థారేతబ్బం.

మహాపజాపతీ గోతమీ, మహాపజాపతిం గోతమిం, మహాపజాపతియా గోతమియాతి పఞ్చక్ఖత్తుం వత్తబ్బం. మహాపజాపతియం గోతమియం, భోతి మహాపజాపతి గోతమి.

మక్ఖలి గోసాలో. మక్ఖలిం గోసాలం. మక్ఖలినా గోసాలేన. సేసం విత్థారేతబ్బం.

సారిపుత్తమోగ్గల్లానం సావకయుగం. సారిపుత్తమోగ్గల్లానం సావకయుగం, సారిపుత్తమోగ్గల్లానేన సావకయుగేన, సారిపుత్తమోగ్గల్లానస్స సావకయుగస్స. సేసం విత్థారేతబ్బం. సబ్బాపేతా పదమాలా ఏకవచనవసేన ఞేయ్యా. సారిపుత్తమోగ్గల్లానా అగ్గసావకా, సారిపుత్తమోగ్గల్లానే అగ్గసావకే, సారిపుత్తమోగ్గల్లానేహి అగ్గసావకేహి. సేసం విత్థారేతబ్బం. బహువచనవసేన ఞేయ్యా. ఇతో అఞ్ఞేసుపి ఏసేవ నయో.

సో దారో, సా దారా. సం దారం, సే దారే. సేన దారేన. సేసం విత్థారేతబ్బం. సా నారీ, సా నారియో. సం నారిం, సా నారియో. సాయ నారియా. సేసం విత్థారేతబ్బం. సం కమ్మం, సాని కమ్మాని. సేన కమ్మేన. సం ఫలం, సాని ఫలాని. సేన ఫలేన. సేసం విత్థారేతబ్బం.

పఠమం ఝానం, పఠమం ఝానం, పఠమేన ఝానేన, పఠమస్స ఝానస్స. సేసం విత్థారేతబ్బం.

చతుత్థీ దిసా, చతుత్థిం దిసం, చతుత్థియా దిసాయ.

ధమ్మీ కథా, ధమ్మిం కథం, ధమ్మియా కథాయ, ధమ్మియం కథాయం. ఏవం అనుపుబ్బీ కథా, ఏవరూపీ కథా. ఇమినా నయేన అఞ్ఞేసుపి ఠానేసు పదసమోధానవసేన లిఙ్గతో చ అన్తతో చ వచనతో చ అపేక్ఖితబ్బం. పదతో చ నానప్పకారా నామికపదమాలా యోజేతబ్బా.

ఇదాని ఏకప్పకారానం సద్దానం లిఙ్గఅన్తవసేన నానత్తం వేదితబ్బం. కథం? యాదిసో, యాదిసీ, యాదిసం. తాదిసో, తాదిసీ, తాదిసం. ఏతాదిసో, ఏతాదిసీ, ఏతాదిసం. కీదిసో, కీదిసీ, కీదిసం. ఈదిసో, ఈదిసీ, ఈదిసం. ఏదిసో , ఏదిసీ, ఏదిసం. సదిసో, సదిసీ, సదిసం. కదాచి పన “యాదిసా తాదిసా”తి ఏవమాదీని ఇత్థిలిఙ్గరూపానిపి భవన్తి. నామికపదమాలా సేసం **పురిస ఇత్థీ చిత్త**నయేన యోజేతబ్బా.

ఇదాని సమాసతద్ధితపదభూతానం **అమమ**సద్దాదీనం నామికపదమాలా వుచ్చతే – అమమో, అమమా, అమమం, అమమే. అమమేన. సేసం విత్థారేతబ్బం.

మయ్హకో, మయ్హకా. మయ్హకం, మయ్హకే. మయ్హకేన. సేసం విత్థారేతబ్బం.

ఆమా, ఆమా, ఆమాయో. ఆమం, ఆమా, ఆమాయో. సేసం విత్థారేతబ్బం.

తత్ర **అమమోతి** నత్థి తణ్హామమత్తం దిట్ఠిమమత్తఞ్చ ఏతస్సాతి అమమో, కో సో, అరహాయేవాతి వత్తుం వట్టతి. అపిచ యేసతణ్హాపి సదిట్ఠిపి “మమ ఇద”న్తి మమత్తం న కరోన్తి, తేపి అమమాయేవ. ఏత్థ చ “మనుస్సా తత్థ జాయన్తి, అమమా అపరిగ్గహా”తి ఇదం సాసనతో నిదస్సనం. “అమమో నిరహఙ్కారో”తి ఇదం పన లోకతో నిదస్సనం. ఇత్థిలిఙ్గే వత్తబ్బే “అమమా, అమమా, అమమాయో”తి పదమాలా. నపుంసకే వత్తబ్బే “అమమం, అమమానీ”తి పదమాలా. తత్ర **మయ్హకోతి** “ఇదమ్పి మయ్హం ఇదమ్పి మయ్హ”న్తి విప్పలపతీతి మయ్హకో, ఏకో పక్ఖివిసేసో. వుత్తఞ్హేతం **జాతకే** –

> “సకుణో మయ్హకో నామ, గిరిసానుదరీచరో;
> పక్కం పిప్ఫలిమారుయ్హ, ‘మయ్హం మయ్హ’న్తి కన్దతీ”తి.

ఇత్థిలిఙ్గే వత్తబ్బే “మయ్హకీ, మయ్హకీ, మయ్హకియో”తి పదమాలా. తత్ర **ఆమాతి** “ఆమ అహం తుమ్హాకం దాసీ”తి ఏవం దాసిభావం పటిజానాతీతి ఆమా. గేహదాసీ. వుత్తఞ్హేతం **జాతకేసు** “యత్థ దాసో ఆమజాతో, ఠితో థుల్లాని గచ్ఛతీ”తి చ, “ఆమాయ దాసాపి భవన్తి లోకే”తి చ, తస్మా ఇమానేవేత్థ నిదస్సనపదాని.

ఇదాని **కతి కతిపయ కతిమీ**సద్దానం విసేసో వుచ్చతే యథారహం నామికపదమాలా చ. తత్ర **కతిమీ**సద్దస్స నామికపదమాలా న లబ్భతి “అజ్జ భన్తే కతిమీ”తి ఏవం పుచ్ఛావసేన ఆగతమత్తతో. **కతి కతిపయ**సద్దానం పన లబ్భతేవ, సా చ బహువచనికా. **విసుద్ధిమగ్గటీకాయం పన కతిపయ**సద్దో ఏకవచనికో వుత్తో. కతి పురిసా తిట్ఠన్తి, కతి పురిసే పస్సతి. కతి ఇత్థియో, కతి కులాని. కతి లోకస్మిం ఛిద్దాని యత్థ చిత్తం న తిట్ఠతి. కతి కుసలా. కతి ధాతుయో. కతి ఆయతనాని.

కతిహి ఖన్ధేహి కతిహాయతనేహి కతిహి ధాతూహి సఙ్గహితం. కతిభి రజమానేతి, కతిభి పరిసుజ్ఝతి. కతిపయా పురిసా, కతిపయా ఇత్థియో, కతిపయాని చిత్తాని. ఇమా పన నామికపదమాలా.

కతి. కతిహి, కతిభి. కతినం. కతిసు.

కతిపయా. కతిపయేహి, కతిపయేభి. కతిపయానం. కతిపయేసు. కతిపయాయో. కతిపయాహి, కతిపయాభి. కతిపయానం. కతిపయాసు. కతిపయాని. కతిపయే. కతిపయేహి, కతిపయేభి. కతిపయానం. కతిపయేసూతి. సబ్బాపేతా సత్తన్నం విభత్తీనం వసేన ఞేయ్యా, సమాసవిధిమ్హిపి **కతి కతిపయ**సద్దా బహువచనవసేనేవ యోజేతబ్బా. "కతిసఙ్గాతిగో భిక్ఖు, ఓఘతిణ్ణోతి వుచ్చతి. కతిపయజనకత"న్తిఆదీసు హి "కతి కిత్తకా సఙ్గా కతిసఙ్గా"తిఆదినా సబ్బదా బహువచనసమాసో దట్ఠబ్బో.

ఇదాని రూళ్హీసద్దానం నామికపదమాలా వుచ్చతే – ఇధ **రూళ్హీసద్దా** నామ **యేవాపనక**సద్దాదయో. యేవాపనకో, యేవాపనకా. యేవాపనకం. యేవాపనో, యేవాపనా. యేవాపనం. యంవాపనకం, యంవాపనకాని. సేసం సబ్బత్థ విత్థారేతబ్బం. తత్ర **యేవాపనకో**తి "ఫస్సో హోతి వేదనా హోతీ"తిఆదినా వుత్తా ఫస్సాదయో వియ సరూపతో అవత్వా "యే వా పన తస్మిం సమయే అఞ్ఞేపి అత్థి పటిచ్చసముప్పన్నా అరూపినో ధమ్మా"తి ఏవం "యేవాపనా"తి పదేన వుత్తో యేవాపనకో, ఏవం "యేవాపనో"తి ఏత్థాపి. తథా "యం వా పనఞ్ఞమ్పి అత్థి రూప"న్తి ఏవం "యంవాపనా"తి పదేన వుత్తం **యంవాపనకం**. ఏస నయో యథారహం **యస్సకం యత్థక**న్తిఆదీసుపి నేతబ్బో.

ఏత్థ సియా – నను చ భో **పన**సద్దో నిపాతో, నిపాతానఞ్చ అబ్యయభావో సిద్ధో తీసు లిఙ్గేసు సబ్బవిభత్తివచనేసు చ వయాభావతో, సో కస్మా "యేవాపనో"తి **ఓ**కారన్తో జాతోతి? సచ్చం **పన**సద్దో నిపాతో, సో చ ఖో "యే వా పన తస్మిం సమయే"తి వా, "యం వా పనఞ్ఞమ్పీ"తి వా, "బ్రాహ్మణా పనా"తి వా ఏవమాదీసు నిపాతో, "యేవాపనకో"తి వా, "యేవాపనో"తి వా ఏవమాదీసు నిపాతో నామ న హోతి. అనుకరణమత్తఞ్హేతం, తస్మా ఈదిసేసు **పన**సద్దసహితా పయోగా రూళ్హీసద్దాతి గహేతబ్బా. యజ్జేవం కస్మా నిబ్బచనముదాహటన్తి? అత్థస్స పాకటీకరణత్థం.

తయోధమ్మజాతకం . తయోధమ్మజాతకం. తయోధమ్మజాతకేన. తయోధమ్మజాతకస్స. తయోధమ్మజాతకా, తయోధమ్మజాతకస్మా. సేసం విత్థారేతబ్బం.

తయోసఙ్ఖారా. తయోసఙ్ఖారే. తయోసఙ్ఖారేహి, తయోసఙ్ఖారేభి. తయోసఙ్ఖారానం. సేసం విత్థారేతబ్బం.

చత్తారిపురిసయుగో సఙ్ఘో. చత్తారిపురిసయుగం సఙ్ఘం. చత్తారిపురిసయుగేన సఙ్ఘేన. చత్తారిపురిసయుగస్స సఙ్ఘస్స. సేసం విత్థారేతబ్బం.

సతోకారీ, సతోకారీ, సతోకారినో. సతోకారిం, సతోకారీ, సతోకారినో. సతోకారినా, సతోకారీహి, సతోకారీభి. సతోకారిస్స. సేసం విత్థారేతబ్బం. ఏత్థ **సతోకారీ**తి సరతీతి సతో, సతో ఏవ హుత్వా కరణసీలోతి సతోకారీ.

అపరేసమ్పి రూళ్హీసద్దానం నామికపదమాలా వుచ్చతే సద్ధిమత్థవిభావనాయ. అఙ్గా. అఙ్గే. అఙ్గేహి, అఙ్గేభి. అఙ్గానం. అఙ్గేహి, అఙ్గేభి. అఙ్గానం. అఙ్గేసు. భోన్తో అఙ్గా.

అఙ్గా జనపదో. అఙ్గే జనపదం. అఙ్గేహి, అఙ్గేభి జనపదేన. అఙ్గానం జనపదస్స. అఙ్గేహి, అఙ్గేభి జనపదస్మా. అఙ్గానం జనపదస్స. అఙ్గేసు జనపదే. భోన్తో అఙ్గా జనపద. ఏవం **మగధకోసలా**దీనమ్పి యోజేతబ్బా.

ఇత్థిలిఙ్గే కాసీ, కాసియో, కాసీ, కాసియో. కాసీహి, కాసీభి. కాసీనం. కాసీహి, కాసీభి. కాసీనం. కాసీసు. భోతియో కాసియో. అత్రాయమత్థవిభావనా – కాసీ, కాసియో జనపదో. కాసీ, కాసియో జనపదం . కాసీహి, కాసీభి జనపదేన. కాసీనం జనపదస్స. కాసీహి, కాసీభి జనపదస్మా. కాసీనం జనపదస్స. కాసీసు జనపదే. భోతియో కాసియో జనపద. ఏవం **అవన్తీచేతీ వజ్జీ** ఇచ్చేతేసమ్పి పదానం యోజేతబ్బా. తేనాహు **అట్ఠకథాచరియా** "కురూసు జనపదే"తి. ఏవం **అఙ్గా**దీని అత్థస్స ఏకత్తేపి జనపదనామత్తా రూళ్హీవసేన బహువచనానేవ భవన్తి. తథా హి తత్థ తత్థ "అఙ్గేసు విహరతి. మగధేసు చారికం చరమానో"తిఆదినా, "అఙ్గానం మగధానం కాసీనం కోసలాన"న్తిఆదినా చ బహువచనపాళియో దిస్సన్తి. ఏవం రూళ్హీసద్దానం నామికపదమాలా భవన్తి.

ఇదాని అపరాపి ఇతో సవిసేసతరా సద్దభేదే సమ్మోహవిద్ధంసనకారికా పరమసుఖుమఞాణావహా నామికపదమాలాయో కథయామ సోతూనం అత్థబ్యఞ్జనగ్గహణే పరమకోసల్లసమ్పాదనత్థం. తా చ ఖో "సమ్బుద్ధో పటిజానాసి. కస్సకో పటిజానాసి. ఉపాసకో పటిజానాసి. సమ్మాసమ్బుద్ధస్స తే పటిజానతో ఇమే ధమ్మా అనభిసమ్బుద్ధా"తిఆదయో పాళినయే నిస్సాయేవ. తత్థ **సమ్బుద్ధోపటిజానాసీ**తి "త్వం 'అహం సమ్మాసమ్బుద్ధో'తి పటిజానాసీ"తి **ఇతి**సద్దలోపవసేన అత్థో గహేతబ్బో. ఏస నయో "కస్సకో పటిజానాసీ"తిఆదీసుపి. "సమ్మాసమ్బుద్ధస్స తే పటిజానతో"తి ఏత్థ పన "అహం సమ్మాసమ్బుద్ధో"తి పటిజానన్తస్స తవాతి ఏవం **ఇతి**సద్దలోపయోజనావసేన అఞ్ఞో సద్దసన్నివేసో తేనేవ అఞ్ఞో అత్థపటివేధో చ భవతి. "ఖీణాసవస్స తే పటిజానతోతి"ఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **అట్ఠకథాయం** పన **సమ్మాసమ్బుద్ధస్స తే పటిజానతో**తి "అహం సమ్మాసమ్బుద్ధో, సబ్బే ధమ్మా మయా అభిసమ్బుద్ధా"తి ఏవం పటిజానతో తవాతి యో అత్థో వుత్తో, సోపి యథాదస్సితో అత్థోయేవ. ఏవంపకారం ఞత్వా పణ్డితజాతియేన కులపుత్తేన అమ్హేహి వుచ్చమానా "అహం సమ్మాసమ్బుద్ధో'తి త్వం పటిజానాసీ"తి ఏతస్మిం అత్థే సక్రియాపదా అయం పదమాలా వవత్థపేతబ్బా –

సమ్మాసమ్బుద్ధో త్వం పటిజానం తిట్ఠసి. సమ్మాసమ్బుద్ధం తం పటిజానన్తం పస్సతి. సమ్మాసమ్బుద్ధేన తే పటిజానతా ధమ్మో దేసితో. సమ్మాసమ్బుద్ధస్స తే పటిజానతో దీయతే. సమ్మాసమ్బుద్ధస్మా తయా పటిజానతా అపేతి. సమ్మాసమ్బుద్ధస్స తే పటిజానతో ధమ్మో. సమ్మాసమ్బుద్ధస్మిం తయి పటిజానన్తే పతిట్ఠితన్తి. తథా "ఖీణాసవో త్వం పటిజానాసీ"తిఆదినాపి విత్థారేతబ్బం.

ఇద్ధిమా భిక్ఖు ఏకోపి హుత్వా బహుధా హోతి, బహుధాపి హుత్వా ఏకో హోతి. ఇద్ధిమన్తో భిక్ఖూ ఏకోపి హుత్వా బహుధా హోన్తి, బహుధాపి హుత్వా ఏకో హోన్తీతి ఇమస్మిం పనత్థే అయమ్పి సక్రియాపదా పదమాలా వవత్థపేతబ్బా –

ఏకోపి హుత్వా బహుధా హోన్తో బహుధాపి హుత్వా ఏకో హోన్తో భిక్ఖు తిట్ఠతి, ఏకోపి హుత్వా బహుధా హోన్తా బహుధాపి హుత్వా ఏకో హోన్తా భిక్ఖూ తిట్ఠన్తి. ఏకోపి హుత్వా బహుధా హోన్తం బహుధాపి హుత్వా ఏకో హోన్తం భిక్ఖుం పస్సతి, ఏకోపి హుత్వా బహుధా హోన్తే బహుధాపి హుత్వా ఏకో హోన్తే భిక్ఖూ పస్సతి. ఏకోపి హుత్వా బహుధా హోన్తేన బహుధాపి హుత్వా ఏకో హోన్తేన భిక్ఖునా ధమ్మో దేసితో, ఏకోపి హుత్వా బహుధా హోన్తేహి బహుధాపి హుత్వా ఏకో

హోన్తేహి భిక్ఖూహి ధమ్మో దేసితో. ఏకోపి హుత్వా బహుధా హోన్తస్స బహుధాపి హుత్వా ఏకో హోన్తస్స భిక్ఖునో దీయతే. సేసం విత్థారేతబ్బం. భో ఏకోపి హుత్వా బహుధా హోన్త బహుధాపి హుత్వా ఏకో హోన్త భిక్ఖు త్వం ధమ్మం దేసేహి, భోన్తో ఏకోపి హుత్వా బహుధా హోన్తా బహుధాపి హుత్వా ఏకో హోన్తా తుమ్హే ధమ్మం దేసేథాతి. ఇమస్మిం ఠానే **కేవట్టసుత్తం** సాధకం. "ఇధ కేవట్ట భిక్ఖు అనేకవిహితం ఇద్ధివిధం పచ్చనుభోతి. ఏకోపి హుత్వా బహుధా హోతి, బహుధాపి హుత్వా ఏకో హోతి, ఆవిభావం…పే.… తమేనం అఞ్ఞతరో సద్ధో పసన్నో పస్సతి తం భిక్ఖుం అనేకవిహితం ఇద్ధివిధం పచ్చనుభోన్తం ఏకోపి హుత్వా బహుధా హోన్తం బహుధాపి హుత్వా ఏకో హోన్త"న్తి ఇదం కేవట్టసుత్తం.

ఏకోఏకాయ మాతుగామేన సద్ధిం రహో నిసజ్జం కప్పేన్తో భిక్ఖు ఏవం వదతి, ఏకోఏకాయ మాతుగామేన సద్ధిం రహో నిసజ్జం కప్పేన్తా భిక్ఖూ ఏవం వదన్తి. ఏకోఏకాయ మాతుగామేన సద్ధిం రహో నిసజ్జం కప్పేన్తం భిక్ఖుం పస్సతి, ఏకోఏకాయ మాతుగామేన సద్ధిం రహో నిసజ్జం కప్పేన్తే భిక్ఖూ పస్సతి. సబ్బం విత్థారేతబ్బం. ఏత్థ పన "న త్వేవ ఏకోఏకాయ, మాతుగామేన సల్లపే"తిఆదికం పాళిపదం సాధకం. ఏత్థ హి **ఏకోఏకాయా**తి ఇదం అబ్యయపదసదిసం రూళ్హీపదన్తి గహేతబ్బం, **అఞ్ఞమఞ్ఞ**న్తి సద్దస్స వియ చ ఏకపదత్తూపగమనఞ్చస్స వేదితబ్బం. భిక్ఖు వినా దుతియేన సయం ఏకో హుత్వా ఏకాయ ఇత్థియా సద్ధిన్తి ఇమస్మిం అత్థే "ఏకోఏకాయా"తి ఇదం పదం న రూళ్హీపదన్తి దట్ఠబ్బం. ఏవం సన్తేపి న "ఏకో"తి సద్దో "భిక్ఖూ"తి పదేన సమానాధికరణో. యది సమానాధికరణో సియా, "నిసజ్జం కప్పేన్త"న్తిఆది న వత్తబ్బం సియా. "ఏకాయా"తి సద్దోపి న అజ్ఝాహరితబ్బేన "ఇత్థియా"తి పదేన సమానాధికరణో. యది సమానాధికరణో సియా, "మాతుగామేనా"తి న వత్తబ్బం సియా విసేసాభావతో ద్విరుత్తభావాపజ్జనతో చ. కిఞ్చ భియ్యో "మాతుగామేనా"తి వుత్తత్తా "ఏకేనా"తి వత్తబ్బం సియా, ఏకన్తతో పన "ఏకోఏకాయా"తి ఇదం పదం పుమిత్థిసఙ్ఖాతం అత్థం అపేక్ఖతి, న సమానాధికరణపదం, తస్మా "ద్వే జానిపతయో అఞ్ఞమఞ్ఞం సల్లపేన్తీ"తిఆదీసు "అఞ్ఞమఞ్ఞ"న్తి పదస్స వియ చ "ఏకోఏకాయా"తి ఇమస్స ఏకపదత్తఞ్చ నిసజ్జం కప్పేన్తస్స భిక్ఖునో విసేసనత్తఞ్చ వేదితబ్బం. అథ వా యస్సం నిసజ్జక్రియాయం భిక్ఖుపి ఏకోవ హోతి, ఇత్థీపి ఏకావ. సా క్రియా రూళ్హీవసేన "ఏకోఏకాయా"తి వుచ్చతి, తాదిసాయ ఏకోఏకాయ నిసజ్జక్రియాయ భిక్ఖు మాతుగామేన సద్ధిన్తిపి అత్థో గహేతబ్బో. ఇమినా నయేన అఞ్ఞేసమ్పి రూళ్హీసద్దానం నామికపదమాలా యథాపయోగం ఏకవచనబహువచనవసేన యోజేతబ్బా. ఇచ్చేవం వాచ్చాభిధేయ్యలిఙ్గాదీనం నామికపదమాలా నానప్పకారతో పకాసితా.

సుమధురతరసద్దనితిం ఇమం,
పటుతరమతితం సుసిఖే వరం;
విదువిమతితమోపహారిం రవిం,
మతికుముదపబోధినిసాపతిం.

కతవిఞ్ఞూజనస్సాస-సాసనస్సాభివుద్ధియా;
ధియా నీతిమిమం సాధు, సాధుకఞ్ఞేవ లక్ఖయే.

ఇతి నవఙ్గే సాట్ఠకథే పిటకత్తయే బ్యప్పథగతీసు విఞ్ఞూనం

కోసల్లత్థాయ కతే సద్దనీతిప్పకరణే

వాచ్చాభిధేయ్యలిఙ్గాదిపరిదీపనో నామికపదమాలావిభాగో

ఏకాదసమో పరిచ్ఛేదో.

ఏత్తావతా **భూ**ధాతుమయానం పుల్లిఙ్గానం ఇత్థిలిఙ్గానం నపుంసకలిఙ్గానఞ్చ నామికపదమాలా యథారహం లిఙ్గన్తరేహి సద్దన్తరేహి అత్థన్తరేహి చ సద్ధిం నానప్పకారతో దస్సితా. సబ్బనామాని హి ఠపేత్వా నయతో అఞ్ఞాని కానిచి నామాని అగ్గహితాని నామ నత్థి.

౧౨. సబ్బనామతంసదిసనామనామికపదమాలా

ఇతో పరం పవక్ఖామి, సబ్బనామఞ్చ తస్సమం;
నామఞ్చ యోజితం నానా-నామేహేవ విసేసతో.

యాని హోన్తి తిలిఙ్గాని, అనుకూలాని యాని చ;
తిలిఙ్గానం విసేసేన, పదానేతాని నామతో.

“సబ్బసాధారణకాని, నామాని”చ్చేవ అత్థతో;
సబ్బనామాని వుచ్చన్తి, సత్తవీసతి సఙ్ఖతో.

తేసు కానిచి రూపేహి, సేసాఙ్గేహి చ యుజ్జరే;
కానిచి పన సహేవ, ఏతేసం లక్ఖణం ఇదం.

ఏతస్మా లక్ఖణా ముత్తం, న పదం సబ్బనామికం;
తస్మా**తీతా**దయో సద్దా, **గుణనామాని** వుచ్చరే.

సబ్బనామాని నామ – సబ్బ కతర కతమ ఉభయ ఇతరఅఞ్ఞ అఞ్ఞతర అఞ్ఞతమ పుబ్బ పర అపర దక్ఖిణ ఉత్తర అధరయత ఏత ఇమ అముకిం ఏక ఉభ ద్వితి చతు తుమ్హ అమ్హ ఇచ్చేతాని సత్తవీస.

ఏతేసు **సబ్బ**సద్దో సకలత్థో, సో చ సబ్బసబ్బాదివసేన ఞేయ్యో. **కతర కతమ**సద్దా పుచ్ఛనత్థా. **ఉభయ**సద్దో ద్విఅవయవసముదాయవచనో. **ఇతర**సద్దో వుత్తపటియోగీవచనో. **అఞ్ఞ**సద్దో అధిగతాపరవచనో. **అఞ్ఞతర అఞ్ఞతమ**సద్దా అనియమత్థా. **పుబ్బా**దయో **ఉత్తర**పరియన్తా దిసాకాలాదివవత్థావచనా. తథా హి **పుబ్బ పరా పర దక్ఖిణుత్తర**సద్దా పుల్లిఙ్గత్తే యథారహం కాలదేసాదివచనా, ఇత్థిలిఙ్గత్తే దిసాదివచనా, నపుంసకలిఙ్గత్తే ఠానాదివచనా. **అధర**సద్దోపి హేట్ఠిమత్థవాచకో వవత్థావచనోయేవ, సో చ తిలిఙ్గో “అధరో పత్తో. అధరా అరణీ, అధరం భాజన”మితి, **యం**సద్దో అనియమత్థో. **తం**సద్దో పరమ్ముఖావచనో. **ఏత**సద్దో సమీపవచనో. **ఇమ**సద్దో అచ్చన్తసమీపవచనో. **అము**సద్దో దూరవచనో. **కిం**సద్దో పుచ్ఛనత్థో. **ఏక**సద్దో సఙ్ఖ్యాదివచనో. వుత్తఞ్హి –

> **ఏక**సద్దో అఞ్ఞత్థసేట్ఠఅసహాయసఙ్ఖ్యాదీసు దిస్సతి. తథా హేస “సస్సతో అత్తా చ లోకో చ, ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞన్తి, ఇత్థేకే అభివదన్తీ”తిఆదీసు అఞ్ఞత్థే దిస్సతి. “చేతసో ఏకోదిభావ”న్తిఆదీసు సేట్ఠే. “ఏకో వూపకట్ఠో”తిఆదీసు అసహాయే. “ఏకోవ ఖో భిక్ఖవే ఖణో చ సమయో చ బ్రహ్మచరియవాసాయా”తిఆదీసు సఙ్ఖ్యాయన్తి.

యత్థేస సఙ్ఖ్యావచనో, తత్థేకవచనన్తోవ. **ఉభ**సద్దో **ద్వి**సద్దపరియాయో. **ద్వితిచతు**సద్దా సఙ్ఖ్యావచనా, సబ్బకాలం బహువచనన్తావ. **తుమ్హ**సద్దో యేన కథేతి, తస్మిం వత్తబ్బవచనం. **అమ్హ**సద్దో అత్తని వత్తబ్బవచనం.

ఇదాని తేసం నామికపదమాలం కథయామ –

సబ్బో, సబ్బే. సబ్బం, సబ్బే. సబ్బేన, సబ్బేహి, సబ్బేభి. సబ్బస్స, సబ్బేసం, సబ్బేసానం. సబ్బస్మా, సబ్బమ్హా, సబ్బేహి, సబ్బేభి. సబ్బస్స, సబ్బేసం, సబ్బేసానం. సబ్బస్మిం, సబ్బమ్హి, సబ్బేసు. భో సబ్బ, భవన్తో సబ్బే.

తత్ర "సబ్బో భూతో, సబ్బే భూతా"తిఆదినా, "సబ్బో పురిసో, సబ్బే పురిసా"తిఆదినా చ నయేన సబ్బాని పుల్లిఙ్గనామేహి సద్ధిం యోజేతబ్బాని. యాని పన **యమకమహాథేరేన** పున్నపుంసకవిసయే **సబ్బ కతర కతమా**దీనం అఞ్ఞానిపి రూపాని వుత్తాని. తం యథా?

"సబ్బా" ఇచ్చాదికం రూపం, నిస్సక్కే భుమ్మకే పన;
"సబ్బే" ఇచ్చాదికం రూపం, **యమకేన** పకాసితం.

తఞ్చే ఉపపరిక్ఖిత్వా, యుత్తం గణ్హన్తు యోగినో;
సబ్బనామికరూపఞ్హి, వివిధం దుబ్బుధం యతో.

సబ్బా, సబ్బా, సబ్బాయో. సబ్బం, సబ్బా, సబ్బాయో. సబ్బాయ, సబ్బస్సా, సబ్బాహి, సబ్బాభి. సబ్బాయ, సబ్బస్సా, సబ్బాసం. సబ్బాయ, సబ్బస్సా, సబ్బాహి, సబ్బాభి. సబ్బాయ, సబ్బస్సా, సబ్బాసం. సబ్బాయం, సబ్బస్సా, సబ్బస్సం, సబ్బాసు. భోతి సబ్బే, భోతియో సబ్బా, సబ్బాయో. ఇత్థిలిఙ్గత్తే నామికపదమాలా.

ఏత్థ "సబ్బా భావికా, సబ్బా భావికాయో"తి, "సబ్బా కఞ్ఞా, సబ్బా కఞ్ఞాయో"తి చ ఆదినా ఇత్థిలిఙ్గసబ్బనామాని సబ్బేహి ఇత్థిలిఙ్గేహి సద్ధిం యోజేతబ్బాని. ఏత్థ చ "సబ్బస్సా"తి పదం తతియాచతుత్థీపఞ్చమీఛట్ఠీసత్తమీవసేన పఞ్చధా విభత్తం "తస్సా కుమారికాయ సద్ధి"న్తి కరణప్పయోగాదిదస్సనతో. సబ్బస్సా కఞ్ఞాయ కతం. సబ్బస్సా కఞ్ఞాయ దేతి. అయం కఞ్ఞా సబ్బస్సా కఞ్ఞాయ హీనా విరూపా. అయం కఞ్ఞా సబ్బస్సా కఞ్ఞాయ ఉత్తమా అభిరూపా. సబ్బస్సా కఞ్ఞాయ అపేతి, సబ్బస్సా కఞ్ఞాయ ధనం. సబ్బస్సా కఞ్ఞాయ పతిట్ఠితం.

సబ్బం, సబ్బాని. సబ్బం, సబ్బాని. సబ్బేన, సబ్బేహి, సబ్బేభి. సబ్బస్స, సబ్బేసం, సబ్బేసానం. సబ్బస్మా, సబ్బమ్హా, సబ్బేహి, సబ్బేభి . సబ్బస్స, సబ్బేసం, సబ్బేసానం. సబ్బస్మిం, సబ్బమ్హి, సబ్బేసు. భో సబ్బ, భవన్తో సబ్బాని. నపుంసకలిఙ్గత్తే నామికపదమాలా.

ఏత్థ "సబ్బం భూతం, సబ్బాని భూతాని. సబ్బం చిత్తం, సబ్బాని చిత్తానీ"తి చ ఆదినా నపుంసకలిఙ్గసబ్బనామాని సబ్బేహి నపుంసకలిఙ్గేహి సద్ధిం యోజేతబ్బాని. ఏవం **సబ్బ**సద్దస్స లిఙ్గత్తయవసేన పదమాలా భవతి.

ఇదానిస్స పరపదేన సద్ధిం సమాసో వేదితబ్బో "సబ్బసాధారణో సబ్బవేరీ"ఇతి. తత్థ సబ్బేసం సాధారణో **సబ్బసాధారణో**. సబ్బేసం వేరీ, సబ్బే వా వేరినో యస్స సోయం **సబ్బవేరీ**తి సమాసవిగ్గహో. యథా పన **సబ్బ**సద్దస్స పదమాలా లిఙ్గత్తయవసేన యోజితా, ఏవం **కతర**సద్దాదీనమ్పి **అధర**సద్దపరియన్తానం యోజేతబ్బా.

తత్రాయం **ఉభయ**సద్దవజ్జితో పుల్లిఙ్గపేయ్యాలో –

కతరో, కతరే. కతరం…పే॰… భో కతర, భవన్తో కతరే. కతమో, కతమే. ఇతరో, ఇతరే. అఞ్ఞో, అఞ్ఞే. అఞ్ఞతరో, అఞ్ఞతరే. అఞ్ఞతమో, అఞ్ఞతమే. పుబ్బో, పుబ్బే. పరో, పరే. అపరో, అపరే. దక్ఖిణో, దక్ఖిణే. ఉత్తరో, ఉత్తరే. అధరో, అధరే…పే॰… భో అధర, భవన్తో అధరేతి.

అయం పన **ఉభయ**సద్దసహితో నపుంసకలిఙ్గపేయ్యాలో –

కతరం, కతరాని. కతరం…పే॰… భో కతర, భవన్తో కతరాని. కతమం. ఉభయం. ఇతరం. అఞ్ఞం. అఞ్ఞతరం. అఞ్ఞతమం. పుబ్బం. పరం. అపరం. దక్ఖిణం. ఉత్తరం. అధరం, అధరాని. అధరం…పే॰… భో అధర, భవన్తో అధరానీతి.

ఇదాని పున్నపుంసకలిఙ్గానం **పర**సద్దాదీనం రూపన్తరనిద్దేసో వుచ్చతి. **కచ్చాయన**స్మిఞ్హి “పురిసా”తి వియ “పరా”తి పఠమాబహువచనం దిస్సతి. ఏవరూపో నయో **అపరసబ్బకతరా**దీసు **అఞ్ఞతమ**పరియోసానేసు నవసు అప్పసిద్ధో, లబ్భమానో **పుబ్బదక్ఖిణుత్తరాధరేసు** చతూసు లబ్భేయ్య. తథా “పురిసే”తి వియ పాళిఆదీసు “పుబ్బే”తి సచ్చసఙ్ఖేపే “ఇతరే”తి, **కచ్చాయనే** చ “పరే”తి సత్తమీఏకవచనం దిస్సతి. ఏవరూపో నయో **సబ్బ అఞ్ఞ**సద్దేసు అప్పసిద్ధో, లబ్భమానో **కతరకతమా**దీసు సేసేసు **అధర**పరియోసానేసు ద్వాదససు లబ్భేయ్య. తథా “పురిసా”తి వియ **సబ్బా కతరా** ఇచ్చాది పఞ్చమీఏకవచననయో పాళిఆదీసు అప్పసిద్ధో. ఏవం సన్తేపి అయం నయో పునప్పునం ఉపపరిక్ఖిత్వా యుత్తో చే, గహేతబ్బో.

అయం పన **ఉభయ**సద్దసహితో ఇత్థిలిఙ్గపేయ్యాలో –

కతరా, కతరా, కతరాయో. కతరం…పే॰… భోతి కతరే, భోతియో కతరా, కతరాయో. కతమా. ఉభయా. ఇతరా. అఞ్ఞతరా. అఞ్ఞతమా. పుబ్బా. పరా. అపరా. దక్ఖిణా. ఉత్తరా. అధరా, అధరా, అధరాయో. అధరం…పే॰… భోతి అధరే, భోతియో అధరా, అధరాయోతి.

యస్మా పనేతేసు **ఇతర అఞ్ఞ అఞ్ఞతర అఞ్ఞతమా**నం పాళియాదీసు “ఇతరిస్సా”తిఆదిదస్సనతో కోచి భేదో వత్తబ్బో , తస్మా చతుత్థీఛట్ఠీనం ఏకవచనట్ఠానే “ఇతరిస్సా, ఇతరాయ, అఞ్ఞిస్సా, అఞ్ఞాయ. అఞ్ఞతరిస్సా, అఞ్ఞతరాయ, అఞ్ఞతమిస్సా, అఞ్ఞతమాయా”తి యోజేతబ్బం. తథా తతియాపఞ్చమీనమేకవచనట్ఠానే “తస్సా కుమారికాయ సద్ధిం. కస్సాహం కేన హాయామీ”తి కరణనిస్సక్కప్పయోగదస్సనతో సత్తమియా పనేకవచనట్ఠానే “ఇతరిస్సా, ఇతరిస్సం, ఇతరాయ, ఇతరాయం, అఞ్ఞిస్సా, అఞ్ఞిస్సం, అఞ్ఞాయ, అఞ్ఞాయం, అఞ్ఞతరిస్సా, అఞ్ఞతరిస్సం, అఞ్ఞతరాయ, అఞ్ఞతరాయం, అఞ్ఞతమిస్సా, అఞ్ఞతమిస్సం, అఞ్ఞతమాయ, అఞ్ఞతమాయ”న్తి యోజేతబ్బం “అఞ్ఞతరో భిక్ఖు అఞ్ఞతరిస్సా ఇత్థియా పటిబద్ధచిత్తో హోతీ”తి పాళిదస్సనతో.

తత్ర **సబ్బ**సద్దో సబ్బసబ్బం, పదేససబ్బం, ఆయతనసబ్బం, సక్కాయసబ్బన్తి చతూసు విసయేసు దిట్ఠప్పయోగో. తథా హేస “సబ్బే ధమ్మా సబ్బాకారేన బుద్ధస్స భగవతో ఞాణముఖే ఆపాథమాగచ్ఛన్తీ”తిఆదీసు సబ్బసబ్బస్మిం ఆగతో. “సబ్బేసం వో సారిపుత్తా సుభాసితం పరియాయేనా”తిఆదీసు పదేససబ్బస్మిం. “సబ్బం వో భిక్ఖవే దేసేస్సామి, తం సుణాథ సాధుకం మనసి కరోథ, భాసిస్సామి…పే॰… కతమఞ్చ భిక్ఖవే సబ్బం చక్ఖుఞ్చేవ రూపా చ…పే॰… మనో చేవ ధమ్మా చా”తి

ఏత్థ ఆయతనసబ్బస్మిం. “సబ్బం సబ్బతో సఞ్జానాతీ”తిఆదీసు సక్కాయసబ్బస్మిం. తత్థ సబ్బసబ్బస్మిం ఆగతో నిప్పదేసో, ఇతరేసు తీసు సప్పదేసోతి వేదితబ్బో. ఇచ్చేవం –

సబ్బసబ్బపదేసేసు , అథో ఆయతనేపి చ;
సక్కాయే చాతి చతూసు, **సబ్బ**సద్దో పవత్తతి.

కతర కతమసద్దేసు **కతర**సద్దో అప్పేసు ఏకం వా ద్వే వా తీణి వా భియ్యో వా అప్పముపాదాయ వత్తతి. **కతమ**సద్దో బహూసు ఏకం వా ద్వే వా తీణి వా బహుం వా ఉపాదాయ వత్తతి. **కతర**సద్దో హి అప్పవిసయో, **కతమ**సద్దో బహువిసయో. తత్రిమే పయోగా “కతరేన మగ్గేన గన్తబ్బం. సముద్దో కతరో అయం. కతమో తస్మిం సమయే ఫస్సో హోతి. కతమే ధమ్మా కుసలా. దిసా చతస్సో విదిసా చతస్సో, ఉద్ధం అధో దస దిసతా, ఇమాయో, కతమం దిసం తిట్ఠతి నాగరాజా”. ఇచ్చేవమాదయో భవన్తి. ఉభయో. ఉభయం. ఉభయో. ఉభయేన. సేసం పుల్లిఙ్గే **సబ్బ**సద్దసమం. ఉభయో జనా తిట్ఠన్తి. ఉభయో జనే పస్సతి. యథా ఉభో పుత్తా. ఉభో పుత్తేతి. “ఉభయో”తి హి పదం “ఉభో”తి పదమివ బహువచనన్తభావేన పసిద్ధం, న త్వేకవచనన్తభావేన. ఏత్థ హి –

“ఏకరత్తేన ఉభయో, తువఞ్చ ధనుసేఖ చ;
అన్నమేవాభినన్దన్తి, ఉభయో దేవమానుసా”

“ఉభయో తే పితాభాతరో”తి తదత్థసాధకాని నిదస్సనపదాని వేదితబ్బాని. యదా పనాయస్మన్తో “ఉభయో”తి ఏకవచనన్తం పస్సేయ్యాథ, తదా సాధుకం మనసి కరోథ. కో హి సమత్థో అనన్తనయపటిమణ్డితే సాట్ఠకథే తేపిటకే జినసాసనే నిరవసేసతో నయం దట్ఠుం దస్సేతుఞ్చ అఞ్ఞత్ర ఆగమాధిగమసమ్పన్నేన పభిన్నపటిసమ్భిదేన. ఇదఞ్చేత్థుపలక్ఖితబ్బం –

అఞ్ఞసద్దో **పుబ్బ**సద్దో, **దక్ఖిణో చుత్తరో పరో**;
సబ్బనామేసు గయ్హన్తి, అసబ్బనామికేసుపి.

ఏతేసఞ్హి సబ్బనామేసు సఙ్గహో విభావితోవ.

ఇదాని అసబ్బనామేసు సఙ్గహో వుచ్చతే – తత్థ **అఞ్ఞ**సద్దో తావ యదా బాలవాచకో, తదా సబ్బనామం నామ న హోతి. అసబ్బనామత్తా చ సబ్బథాపి **పురిస కఞ్ఞా చిత్త**నయేనేవ యోజేతబ్బో. తథా హి న జానాతీతి అఞ్ఞో, బాలో పురిసో. న జానాతీతి అఞ్ఞా, బాలా ఇత్థీ. న జానాతీతి అఞ్ఞం, బాలం కులన్తి వచనత్థో. ఏవం విదిత్వా పుల్లిఙ్గట్ఠానే “అఞ్ఞో, అఞ్ఞా. అఞ్ఞం, అఞ్ఞే”తిఆదినా **పురిస**నయేనేవ నామికపదమాలా యోజేతబ్బా. ఇత్థిలిఙ్గట్ఠానే “అఞ్ఞా, అఞ్ఞా, అఞ్ఞాయో”తిఆదినా **కఞ్ఞా**నయేనేవ, నపుంసకలిఙ్గట్ఠానే “అఞ్ఞం, అఞ్ఞానీ”తిఆదినా **చిత్త**నయేనేవ యోజేతబ్బా.

ఇమస్మిఞ్హి అత్థవిసేసే బాలజనే వత్తుకామేన “అఞ్ఞా జనా”తి అవత్వా “అఞ్ఞే జనా”తి వుత్తే తస్స తం వచనం అధిప్పేతత్థం న సాధేతి అఞ్ఞథా అత్థస్స గహేతబ్బత్తా. తథా “అఞ్ఞానం జనాన”న్తి అవత్వా “అఞ్ఞేసం జనానం, అఞ్ఞేసానం జనాన”న్తి వా వుత్తే తస్స తం వచనం అధిప్పేతత్థం న సాధేతి. తథా “అఞ్ఞానం ఇత్థీన”న్తి అవత్వా “అఞ్ఞాసం ఇత్థీన”న్తి వుత్తేపి, “అఞ్ఞానం కులాన”న్తి అవత్వా “అఞ్ఞేసం కులానం, అఞ్ఞేసానం కులాన”న్తి వా వుత్తేపి. సబ్బనామికవసేన పన

అధిగతాపరవచనిచ్ఛాయం "అఞ్ఞో జనా"తిఆదినా వత్తబ్బం, న "అఞ్ఞా జనా"తిఆదినా. తథా హి "అఞ్ఞా జనా"తిఆదినా వుత్తవచనం అధిప్పేతత్థం న సాధేతి అఞ్ఞథా అత్థస్స గహేతబ్బత్తా. ఇతి యత్థ "అఞ్ఞా జనా"తిఆదివచనం ఉపపజ్జతి, "అఞ్ఞో జనా"తిఆదివచనం నుపపజ్జతి, యత్థ పన "అఞ్ఞో జనా"తిఆదివచనం ఉపపజ్జతి, "అఞ్ఞా జనా"తిఆదివచనం నుపపజ్జతి. యా ఏతస్మిం అత్థవిసేసే సల్లక్ఖణా పఞ్ఞా, అయం నీతియా మగ్గో యుత్తాయుత్తివిచారణే హేతుత్తా, లోకస్మిఞ్హి యుత్తాయుత్తివిచారణా **నీతీ**తి వుత్తా. సా చ వినా పఞ్ఞాయ న సిజ్ఝతి. ఏవం **అఞ్ఞ**సద్దో అసబ్బనామికోపి భవతి.

పుబ్బ దక్ఖిణుత్తర పరసద్దేసు **పుబ్బ**సద్దో యత్థ పధానవాచకో, యత్థ చ "సేమ్హం పుబ్బో"తిఆదీసు లోహితకోపజవాచకో, తత్థ అసబ్బనామికో. పఠమత్థే తిలిఙ్గో, దుతియత్థే ఏకలిఙ్గో. ఉత్తమత్థవాచకో పన **ఉత్తర**సద్దో చ **పర**సద్దో చ అసబ్బనామికో తిలిఙ్గోయేవ. తథా "దక్ఖిణస్సా వహన్తిమ"న్తి ఏత్థ వియ సుసిక్ఖితత్థచతురత్థవాచకో **దక్ఖిణ**సద్దో. "పేతానం దక్ఖిణం దజ్జా"తిఆదీసు పన దేయ్యధమ్మవాచకో **దక్ఖిణా**సద్దో నియోగా ఇత్థిలిఙ్గో అసబ్బనామికోయేవ. ఏవం **అఞ్ఞ పుబ్బ దక్ఖిణుత్తర పర**సద్దా అసబ్బనామికాపి సన్తీతి తేసం సబ్బనామేసుపి అసబ్బనామేసుపి సఙ్గహో వేదితబ్బో.

ఇదాని **కతర**సద్దాదీనం పరపదేన సద్ధిం సమాసో నీయతే "కతరగామవాసీ కతమగామవాసీ. ఉభయగామవాసినో, ఇతరగామవాసీ అఞ్ఞతరగామవాసీ, పుబ్బదిసా, పరజనో, దక్ఖిణదిసా, ఉత్తరదిసా, అధరపత్తో"తి. తత్ర "కతరో గామో కతరగామో, కతమో గామో కతమగామో, ఉభయో గామా ఉభయగామా"తిఆదినా యథారహం సమాసవిగ్గహో, **కతర**సద్దస్స పన **కతమ**సద్దేన సద్ధిం సమాసం ఇచ్ఛన్తి ద్విధా చ రూపాని గరూ "కతరో చ కతమో చ కతరకతమే కతరకతమా వా"తి . తస్మా సబ్బనామికనయేన సుద్ధనామికేసు **పురిస**నయేన చ **కతర కతమ**సద్దస్స నామికపదమాలా యోజేతబ్బా, తేనస్స సమ్పదానసామివచనట్ఠానేసు "కతరకతమేసం, కతరకతమేసానం, కతరకతమాన"న్తి తీణి రూపాని సియుం "కతరా చ కతమా చ కతరకతమా"తి ఏవం ఇత్థిలిఙ్గవసేన కతసమాసే పన సబ్బనామికనయేన, సుద్ధనామికేసు **కఞ్ఞా**నయేన చ యోజేతబ్బా. "కతరఞ్చ కతమఞ్చ కతరకతమానీ"తి ఏవం నపుంసకలిఙ్గవసేన కతసమాసే సబ్బనామికనయేన, సుద్ధనామికేసు **చిత్త**నయేన చ యోజేతబ్బా.

అయం పనేత్థ విసేసోపి వేదితబ్బో – **పుబ్బాపరా**దిసద్దా ద్వన్దసమాసాదివిధిం పత్వా సేహి రూపేహి రూపవన్తో న హోన్తి, తం యథా? పుబ్బాపరా, అధరుత్తరా, మాసపుబ్బా పురిసా, దిట్ఠపుబ్బా పురిసా, తథాగతం దిట్ఠపుబ్బా సావకా, ఇదం పుల్లిఙ్గత్తే పఠమాబహువచనరూపం. ఏత్థ **ఏ**కారో ఆదేసభూతో న దిస్సతి. పుబ్బాపరానం అధరుత్తరానం, మాసపుబ్బానం పురిసానం, ఇదం పుల్లిఙ్గత్తే చతుత్థీఛట్ఠీనం బహువచనరూపం. ఏత్థ **సం సాన**మిచ్చేతే ఆదేసభూతా న దిస్సన్తి. తథాగతం దిట్ఠపుబ్బానం సావకానం, తథాగతం దిట్ఠపుబ్బానం సావికానం, కులానం వా, ఇదం తిలిఙ్గత్తే చతుత్థీఛట్ఠీనం బహువచనరూపం. ఏత్థాపి **సం సాన**మిచ్చేతే ఆదేసభూతా న దిస్సన్తి. మాసపుబ్బాయం మాసపుబ్బాయ, పియపుబ్బాయం పియపుబ్బాయ, ఇదమిత్థిలిఙ్గత్తే సత్తమీచతుత్థీఛట్ఠీనం ఏకవచనరూపం. ఏత్థాదేసభూతా **సం సా** న దిస్సన్తి. మాసపుబ్బానం ఇత్థీనం, పియపుబ్బానం ఇత్థీనం, ఇదమిత్థిలిఙ్గత్తే చతుత్థీఛట్ఠీబహువచనరూపం. ఏత్థ పనాదేసభూతో **స**మిచ్చేసో న దిస్సతి. అఞ్ఞానిపి యథాసమ్భవం యోజేతబ్బాని, **పుబ్బాపరా**దీనం సమాసవిగ్గహం సమాసపరిచ్ఛేదే పకాసేస్సామ.

ఇదాని **యం**సద్దస్స నామికపదమాలా వుచ్చతే –

యో, యే. యం, యే. యేన, యేహి, యేభి. యస్స, యేసం, యేసానం. యస్మా, యమ్హా, యేహి, యేభి. యస్స, యేసం, యేసానం. యస్మిం, యమ్హి, యేసు. ఇదం పుల్లిఙ్గం. యం, యాని. యం, యాని. యేన. సేసం పుల్లిఙ్గసదిసం. అథ వా యం, యాని, యా. యం, యాని, యే. యేన. సేసం పుల్లిఙ్గసదిసం. కత్థచి హి **ని**కారలోపో భవతి. అథ వా పన **ని**కారస్స **ఆ**కా**రే**కారాదేసోపి గాథావిసయే.

"యా పుబ్బే బోధిసత్తానం, పల్లఙ్కవరమాభుజే;
నిమిత్తాని పదిస్సన్తి, తాని అజ్జ పదిస్సరే"తి చ,

"కిం మాణవస్స రతనాని అత్థి, యే తం జినన్తో హరే అక్ఖధుత్తో"తి చ ఇదమేత్థ పాళినిదస్సనం. ఇదం నపుంసకలిఙ్గం.

యా, యా, యాయో. యం, యా, యాయో. యాయ, యాహి, యాభి. యాయ, యస్సా, యాసం. యాయ, యాహి, యాభి. యాయ, యస్సా, యాసం. యస్సం, యాయం, యాసు. ఇత్థిలిఙ్గం. ఏవం **యం**సద్దస్స లిఙ్గత్తయవసేన పదమాలా భవతి. ఏత్థాలపనపదాని న లబ్భన్తి. తథా **తం**సద్దాదీనం పదమాలాదీసుపి.

ఏత్థ పన **య**న్తి సద్దస్స అత్థుద్ధారో వుచ్చతే – **య**న్తి సద్దో "యం మే భన్తే దేవానం తావతింసానం సమ్ముఖా సుతం సమ్ముఖా పటిగ్గహితం, ఆరోచేమి తం భన్తే భగవతో"తిఆదీసు పచ్చత్తవచనే దిస్సతి. "యన్తం అపుచ్ఛిమ్హ అకిత్తయీ నో, అఞ్ఞం తం పుచ్ఛామ తదిఙ్ఘ బ్రూహీ"తిఆదీసు ఉపయోగవచనే. "అట్ఠా నమేతం భిక్ఖవే అనవకాసో, యం ఏకిస్సా లోకధాతుయా"తిఆదీసు కరణవచనే. "యం విపస్సీ భగవా అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో లోకే ఉదపాదీ"తిఆదీసు భుమ్మవచనే దిస్సతి. ఏత్థేదం వుచ్చతి –

"పచ్చత్తే ఉపయోగే చ, భుమ్మే చ కరణేపి చ;
చతూస్వేతేసు ఠానేసు, **య**న్తి సద్దో పవత్తతీ"తి.

పరపదేన సద్ధిం **యం**సద్దస్స సమాసోపి వేదితబ్బో "యంఖన్ధాది, యంగుణా, యగ్గుణా"తి. తత్థ యో ఖన్ధాది **యంఖన్ధాది,** యే గుణా **యంగుణా**తి సమాసవిగ్గహో. తథా హి **విసుద్ధిమగ్గే** "యంగుణనేమిత్తికఞ్చేతం నామం, తేసం గుణానం పకాసనత్థం ఇమం గాథం వదన్తీ"తి ఏతస్మిం పదే "యే గుణా యంగుణా, యంగుణా ఏవ నిమిత్తం యంగుణనిమిత్తం, తతో జాతం 'భగవా'తి ఇదం నామన్తి **యంగుణనేమిత్తిక**''న్తి నిబ్బచనమిచ్ఛితబ్బం. **యగ్గుణా**తి ఏత్థ పన "యస్స గుణా యగ్గుణా"తి నిబ్బచనం. తథా హి –

"అపి సబ్బఞ్ఞుతా పఞ్ఞా, యగ్గుణన్తం న జానియా;
అథ కా తస్స విజఞ్ఞా, తం బుద్ధం భూగుణం నమే"తి

పోరాణకవిరచనాయం "యస్స గుణా యగ్గుణా"తి నిబ్బచనమిచ్ఛితబ్బం.

యసద్దస్స సమాసమ్హి, సద్ధిం పరపదేహి వే;
నిగ్గహీతాగమో వాథ, ద్విభావో వా సియా ద్విధా.

ఏవం **య**సద్దస్స సమాసో సల్లక్ఖితబ్బో.

ఇదాని **త**సద్దస్స నామికపదమాలా వుచ్చతే –

సో, తే. నం, తం, నే, తే. నేన, తేన, నేహి, తేహి, నేభి, తేభి. అస్స, నస్స, తస్స, 'నేసం, తేసం (ఆసం). అస్మా, నస్మా, తస్మా, నమ్హా, తమ్హా, నేహి, తేహి, నేభి, తేభి. అస్స, నస్స, తస్స, నేసం, తేసం (ఆసం). అస్మిం, నస్మిం, తస్మిం, అమ్హి, నమ్హి, తమ్హి, త్యమ్హి, నేసు, తేసు. ఇదం పుల్లిఙ్గం. ఏత్థ చ **ఆసం**సద్దస్స అత్థిభావే "నేవాసం కేసా దిస్సన్తి, హత్థపాదా చ జాలినో"తి గాథా నిదస్సనం, సో చ తిలిఙ్గో దట్ఠబ్బో. **త్యమ్హీ**తి పదస్స అత్థిభావే –

"యదాస్స సీలం పఞ్ఞఞ్చ, సోచేయ్యఞ్చాధిగచ్ఛతి;
అథ విస్సాసతే త్యమ్హి, గుయ్హఞ్చస్స న రక్ఖతీ"తి

అయం గాథా నిదస్సనం. అయమేత్థ రూపవిసేసో సల్లక్ఖితబ్బో – అరియవినయేతి వా సప్పురిసవినయేతి వా. ఏసే సే ఏకే ఏకట్ఠేతి పాళిప్పదేసే పచ్చత్తేకవచనకాన**మేత త**సద్దానం ఏకారన్తనిద్దేసోపి దిస్సతీతి.

ఏత్థ పన **తే**సద్దస్స అత్థుద్ధారో వుచ్చతే – **తే**సద్దో "న తే సుఖం పజానన్తి, యే న పస్సన్తి నన్దన"న్తిఆదీసు **తం**సద్దస్స వసేన పచ్చత్తబహువచనే ఆగతో, "తే న పస్సామి దారకే"తిఆదీసు ఉపయోగబహువచనే. "నమో తే పురిసాజఞ్ఞ, నమో తే పురిసుత్తమ. నమో తే బుద్ధ వీరత్థూ"తి చ ఆదీసు **తుమ్హ**సద్దస్స వసేన సమ్పదానే, తుయ్హన్తి అత్థోతి వదన్తి. "కిన్తే దిట్ఠం కిన్తి తే దిట్ఠం, ఉపధీ తే సమతిక్కన్తా, ఆసవా తే పదాలితా"తి చ ఆదీసు కరణే. "కిన్తే వతం కిం పన బ్రహ్మచరియ"న్తిఆదీసు సామిఅత్థే, తవాతి అత్థోతి వదన్తి. ఏత్థేతం వుచ్చతి –

"పచ్చత్తే ఉపయోగే చ, కరణే సమ్పదానియే;
సామిమ్హి చాతి **తే**సద్దో, పఞ్చస్వత్థేసు దిస్సతీ"తి.

తం, తాని. తం, తాని. నేన, తేన ఇచ్చాది. సేసం పుల్లిఙ్గసదిసం. ఇదం నపుంసకలిఙ్గం.

సా , తా, తాయో. నం, తం, నా, తా, నాయో, తాయో. నాయ, తాయ, నాహి, తాహి, నాభి, తాభి. అస్సా, నస్సా, (తిస్సా,) తస్సా, నాయ, తాయ, నాసం, తాసం, సానం, ఆసం. అస్సా, నస్సా, తస్సా, నాయ, తాయ, నాహి, తాహి, నాభి, తాభి. అస్సా, నస్సా, (తిస్సా,) తస్సా, నాయ, తాయ, నాసం, తాసం, సానం, ఆసం. నాయ, తాయ, అస్సం, నస్సం, తిస్సం, తస్సం, నాయం, తాయం, నాసు, తాసు, త్యాసు. ఇదం ఇత్థిలిఙ్గం.

ఏత్థ పన "అభిక్కమో సానం పఞ్ఞాయతి, నాసం కుజ్ఝన్తి పణ్డితా. ఖిడ్డా పణిహితా త్యాసు, రతి త్యాసు పతిట్ఠితా. బీజాని త్యాసు రుహన్తీ"తి పయోగదస్సనతో "సానం ఆసం త్యాసూ"తి ఇమాని వుత్తాని అక్ఖరచిన్తకానం ఞాణచక్ఖుసమ్ముయ్హనట్ఠానభూతాని. ఏవం పరమ్ముఖవచనస్స **తం**సద్దస్స నామికపదమాలా భవతి.

ఏత్థ చ ఇదం వత్తబ్బం –

"తం త్వం గన్త్వాన యాచస్సు", ఇచ్చాదీసు పదిస్సరే;

ఆదో **తం తే**తిఆదీని, **న**న్తిఆదీని నో తథా.

నం నే నేనాతిఆదీని, **వో నో**ఇచ్చాదయో వియ;
పదతో పరభావమ్హి, దిట్ఠాని జినసాసనే.

"అథ నం అథ నే ఆహ, న చ నం పటినన్దతి";
ఇచ్చాదీని పయోగాని, దస్సేతబ్బాని విఞ్ఞునా.

కో చేత్థ వదేయ్య –

"యథా నదీ చ పన్థో చ, పానాగారం సభా పపా;
ఏవం లోకిత్థియో నామ, నాసం కుజ్ఝన్తి పణ్డితా"తి

ఏత్థ –

పదతో అపరత్తేపి, **నాసం**సద్దస్స దస్సనా;
ఆదోపి ఇచ్ఛితబ్బావ, **నం నే**ఇచ్చాదయో ఇతి.

సో పనేవన్తు వత్తబ్బో, "తవ వాదే న లబ్భతి;
నాసంసద్దో **న**సద్దో చ, **ఆసం**సద్దో చ లబ్భరే.

తస్మా 'ఆసం న కుజ్ఝన్తి, ఇత్థీనం పణ్డితా'ఇతి;
అత్థోవ భవతే ఏవం, సుట్ఠు ధారేహి పణ్డితా"తి.

అథ వా యస్మా **నిరుత్తిపిటకే "నం** పురిసం పస్సతి, నే పురిసే పస్సతీ"తిఆదినా పదతో అపరత్తేపి "నం, నే" ఇచ్చాదీని పదాని వుత్తాని, తస్మా తేనాపి నయేన పదతో అపరానిపి తాని కదాచి సియుం. మయం పన పాళినయానుసారేన తేసం పవత్తిం వదామ, ఇదం ఠానం సుట్ఠు విచారేతబ్బం.

ఏత్థ పన **త**సద్దస్స పరపదేహి సద్ధిం సమాసోపి వేదితబ్బో "తంపుత్తో, తంసదిసో, తన్నిన్నో, తప్పోణో, తప్పబ్భారో, తబ్భూతో, తగ్గుణో, తస్సదిసో"తి.

తసద్దస్స సమాసమ్హి, సద్ధిం పరపదేహి వే;
నిగ్గహీతాగమో పుబ్బ-పదే ద్విత్తన్తు పచ్ఛిమే.

ఏవం **త**సద్దస్స సమాసో సల్లక్ఖితబ్బో.

ఇదాని **ఏత**సద్దస్స నామికపదమాలా వుచ్చతే –

ఏసో, ఏతే. ఏతం, ఏతే. ఏతేన, ఏతేహి, ఏతేభి. ఏతస్స, ఏతేసం, ఏతేసానం. ఏతస్మా, ఏతమ్హా, ఏతేహి, ఏతేభి. ఏతస్స, ఏతేసం, ఏతేసానం. ఏతస్మిం, ఏతమ్హి, ఏతేసు. ఇదం పుల్లిఙ్గం.

ఏతం, ఏతాని. ఏతం, ఏతాని. సేసం పుల్లిఙ్గసదిసం, ఇదం నపుంసకలిఙ్గం.

ఏసా , ఏతా, ఏతాయో. ఏతం, ఏతా, ఏతాయో. ఏతాయ, ఏతాహి, ఏతాభి. ఏతాయ, ఏతిస్సా, ఏతిస్సాయ, ఏతాసం. ఏతాయ, ఏతాహి, ఏతాభి. ఏతాయ, ఏతిస్సా, ఏతిస్సాయ, ఏతాసం. ఏతాయ, ఏతిస్సం, ఏతాసు. ఇదం ఇత్థిలిఙ్గం. ఏవం **ఏత**సద్దస్స నామికపదమాలా భవతి.

పరపదేనేత్థ సద్ధిం సమాసోపిస్స వేదితబ్బో "ఏతదత్థాయ లోకస్మిం, నిధి నామ నిధియ్యతి. ఏతప్పరమాయేవ దేవతా సన్నిపతితా అహేసు"న్తిఆదీసు.

సమాసే **ఏత**సద్దస్స, సద్ధిం పరపదేహి వే;
నిగ్గహీతాగమో పుబ్బ-పదే హోతి న హోతి చ.

ఇదాని **ఇదం**సద్దస్స నామికపదమాలా వుచ్చతే –

అయం, ఇమే. ఇమం, ఇమే. అనేన, ఇమినా, ఏహి, ఏభి, ఇమేహి, ఇమేభి. అస్స, ఇమస్స, ఏసం, ఏసానం, ఇమేసం, ఇమేసానం. అస్మా, ఇమస్మా, ఇమమ్హా, ఏహి, ఏభి, ఇమేహి, ఇమేభి. అస్స, ఇమస్స, ఏసం, ఏసానం, ఇమేసం, ఇమేసానం. అస్మిం, ఇమస్మిం, అమ్హి, ఇమమ్హి, ఏసు, ఇమేసు. ఇదం పుల్లిఙ్గం.

ఇదం, ఇమాని. సేసం పుల్లిఙ్గసదిసం. ఇదం నపుంసకలిఙ్గం.

అయం, ఇమా, ఇమాయో. ఇమం, ఇమా, ఇమాయో. ఇమాయ, ఇమాహి, ఇమాభి. అస్సా, అస్సాయ, ఇమిస్సా, ఇమిస్సాయ, ఇమాయ, ఇమాసం. అస్సా, ఇమిస్సా, ఇమాయ, ఇమాహి, ఇమాభి. అస్సా, అస్సాయ, ఇమిస్సా, ఇమిస్సాయ, ఇమాయ, ఇమాసం. అస్సం, ఇమిస్సం, ఇమాయ, ఇమాయం, ఇమాసు. ఇదం ఇత్థిలిఙ్గం. ఏవం **ఇదం**సద్దస్స నామికపదమాలా భవతి.

కచ్చాయనే తు "ఇమస్సిదమంసిసు నపుంసకే"తి **ఇమ**సద్దోయేవ పకతిభావేన వుత్తో, ఇధ పన **ఇదం**సద్దోయేవ "ఇదప్పచ్చయతా"తి ఏత్థ "ఇద"న్తి పకతియా దస్సనతో. తథా హి "ఇమేసం పచ్చయా ఇదప్పచ్చయా, ఇదప్పచ్చయా ఏవ **ఇదప్పచ్చయతా,** ఇదప్పచ్చయానం వా సమూహో ఇదప్పచ్చయతా"తి వుత్తం. ఏత్థ చ ఇదప్పచ్చయా ఏవ ఇదప్పచ్చయతాతి **తా**సద్దేన పదం వడ్ఢితం న కిఞ్చి అత్థన్తరం యథా దేవో ఏవ దేవతాతి. ఇదప్పచ్చయానం సమూహో ఇదప్పచ్చయతాతి సమూహత్థం **తా**సద్దమాహ యథా జనానం సమూహో జనతాతి. **చూళనిరుత్తియం నిరుత్తిపిటకే** చ **ఇదం**సద్దోయేవ పకతిభావేన వుత్తో.

సమాసే **ఇదం**సద్దస్స, సద్ధిం పరపదేన వే;
ఇదప్పచ్చయతాత్వేవ, రూపం ద్విత్తం సియుత్తరే.

ఇదాని **అము**సద్దస్స నామికపదమాలా వుచ్చతే –

అసు, అము, అమూ. అముం, అమూ. అమునా, అమూహి, అమూభి. అముస్స, దుస్స, అమూసం, అమూసానం. అముస్మా, అముమ్హా, అమూహి, అమూభి. అముస్స, దుస్స, అమూసం, అమూసానం. అముస్మిం, అముమ్హి, అమూసు. ఇదం పుల్లిఙ్గం.

అదుం, అమూని. సేసం పుల్లిఙ్గసదిసం. ఇదం నపుంసకలిఙ్గం.

అసు, అము, అమూ, అముయో. అమూం, అమూ, అముయో. అముయా, అమూహి, అమూభి. అముస్సా, అముయా, అమూసం, అమూసానం. అముయా, అమూహి, అమూభి. అముస్సా, అముయా, అమూసం, అమూసానం. అముయా, అముయం, అముస్సం, అమూసు. ఇదం ఇత్థిలిఙ్గం. ఏవం **అము**సద్దస్స నామికపదమాలా భవతి, సమానో పన అప్పసిద్ధో.

తత్ర "దుస్స మే ఖేత్తపాలస్స, రత్తిభత్తం అపాభత"న్తి పయోగదస్సనతో "దుస్సా"తి పదమమ్హేహి రపితం. **క**కారాగమవసేన అఞ్ఞానిపి అసబ్బనామికరూపాని భవన్తి. తేసం వసేన అయం లిఙ్గత్తయస్స నామికపదమాలా వుచ్చతే –

"అసుకో, అసుకా. అసుకం, అసుకే"తిఆదినా, "అముకో, అముకా. అముకం, అముకే"తిఆదినా చ **పురిస**నయోపి లబ్భతి. "అసుకా, అసుకాయో"తిఆదినా, "అముకా, అముకాయో"తిఆదినా చ **కఞ్ఞా**నయోపి లబ్భతి. "అసుకం, అసుకానీ"తిఆదినా, "అముకం, అముకానీ"తిఆదినా చ **చిత్త**నయోపి లబ్భతి. ఇమానేత్థ పదాని అసబ్బనామికానిపి **క**కారాగమవసేన నానత్తదస్సనత్థం వుత్తాని.

ఇదాని **కిం**సద్దస్స నామికపదమాలా వుచ్చతే –

కో, కే. కం, కే. కేన, కేహి, కేభి. కస్స, కిస్స, కేసం. కస్మా, కమ్హా, కేహి, కేభి. కస్స, కిస్స, కేసం. కస్మిం, కిస్మిం, కమ్హి, కిమ్హి, కేసు. ఇదం పుల్లిఙ్గం.

రూపవిసేసోపేత్థ వేదితబ్బో "కే గన్ధబ్బే చ రక్ఖసే నాగే, కే కిమ్పురిసే చ మానుసే, కే పణ్డితే సబ్బకామదదే, దీఘం రత్తం భత్తా మే భవిస్సతి, కే చ ఛవే పాథికపుత్తే, కా చ తథాగతానం అరహన్తానం సమ్మాసమ్బుద్ధానం ఆసాదనా"తి పాళిదస్సనతో. యస్మా పన కే గన్ధబ్బే చ రక్ఖసే నాగే ఇతిఆదీసు పాళీసు "కే"తి పచ్చత్తవచనం **ఏ**కారన్తమ్పి దిస్సతి, తస్మా "కే"తి రూపభేదో చేత్థ ఞేయ్యో. తథా "కిస్సస్స ఏకధమ్మస్స, వధం రోచేసి గోతమ. కిస్మిం మే సివయో కుద్ధా. కమ్హి కాలే తయా వీర, పత్థితా బోధిముత్తమా"తిఆదీని చ నిదస్సనపదాని ఞేయ్యాని. అపిచ –

> "కో తే బలం మహారాజ", ఇతిఆదీసు పాళిసు;
> క్వసద్దత్థే వత్తతీతి, ఞేయ్యో **కో** ఇచ్చయం సుతి.
>
> పేతం తం సామమద్దక్ఖిం, కో ను త్వం సామ జీవసి;
> ఇతి పాఠే **కథం**సద్దా-భిధేయ్యే వత్తతీతి చ.

> ఏతేసు ద్వీసు అత్థేసు, దిట్ఠో **కో** ఇచ్చయం రవో;
> నిపాతోతి గహేతబ్బో, సుతిసామఞ్ఞతో రుతో.

నపుంసకలిఙ్గే కం, కాని. కం, కాని. సేసం పుల్లిఙ్గసదిసం యోజేతబ్బం. అథ వా "కిం చిత్తం. కిం రూపం. కిం పరాభవతో ముఖం. కిం ఇచ్ఛసీ"తిఆదిపయోగదస్సనతో పన "కిం, కాని. కిం, కానీ"తి వత్వా సేసం పుల్లిఙ్గసదిసం యోజేతబ్బం. అయం నయో యుత్తతరో, ఇదం నపుంసకలిఙ్గం.

కా, కా, కాయో. కం, కా, కాయో. కాయ, కాహి, కాభి. కాయ, కస్సా, కాసం, కాసానం. కాయ, కస్సా, కాహి, కాభి. కాయ, కస్సా, కాసం కాసానం. కాయ, కస్సా, కాయం, కస్సం, కాసు.

ఏత్థ పన **కాయోతి** పదస్స అత్థిభావే "కాయో అమోఘా గచ్ఛన్తీ"తి నిదస్సనం దట్ఠబ్బం. ఇదం ఇత్థిలిఙ్గం. ఏవం **కిం**సద్దస్స నామికపదమాలా భవతి. ఏత్థేతస్స అత్థుద్ధారో వుచ్చతే – **కిం** సద్దో "కిం రాజా యో లోకం న రక్ఖతి. కిం ను ఖో నామ తుమ్హే మం వత్తబ్బం మఞ్ఞథా"తిఆదీసు గరహనే ఆగతో. "యం కిఞ్చి రూపం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్న"న్తిఆదీసు అనియమే. "కిన్తే వక్కలి ఇమినా పూతికాయేన దిట్ఠేన, యో ఖో వక్కలి ధమ్మం పస్సతి, సో మం పస్సతీ"తిఆదీసు నిప్పయోజనతాయం. "కిం న కాహామి తే వచో"తిఆదీసు సమ్పటిచ్ఛనే. "కింసూధ విత్తం పురిసస్స సేట్ఠ"న్తిఆదీసు పుచ్ఛాయం, **పుచ్ఛా** చ నామ కారణపుచ్ఛాదివసేన అనేకవిధా, అతో కారణపుచ్ఛాదివసేనపి **కిం**సద్దస్స పవత్తి విత్థారతో ఞేయ్యా. తథా హి అయం "కిం ను సన్తరమానోవ, కాసుం ఖణసి సారథి. కిం ను జాతిం న రోచేసి. కేన తేతాదిసో వణ్ణో"తిఆదీసు కారణపుచ్ఛాయం వత్తతి. "కిం కాసుయా కరిస్సతీ"తిఆదీసు కిచ్చపుచ్ఛాయం. "కిం సీలం. కో సమాధీ"తిఆదీసు సరూపపుచ్ఛాయం. "కిం ఖాదసి. కిం పివసీ"తిఆదీసు వత్థుపుచ్ఛాయం. "ఖాదసి కిం పివసి కి"న్తిఆదీసు క్రియాపుచ్ఛాయం వత్తతి. అదిట్ఠజోతనాపుచ్ఛాతి ఏవమాదికా పన పఞ్చవిధా పుచ్ఛా **కిం**సద్దస్స అత్థుద్ధారే అనాహరితబ్బత్తా అనాగతాతి దట్ఠబ్బం. ఏత్థేతం వుచ్చతి –

> గరహాయం అనియమే, నిప్పయోజనతాయ చ;
> సమ్పటిచ్ఛనపుచ్ఛాసు, **కిం**సద్దో సమ్పవత్తతి.

పరపదేన సద్ధిం సమాసోపిస్స వేదితబ్బో "కింసముదయో, కింవేదనో, కింసఞ్ఞోజనో"తి. ఏత్థ "కో, కే. కా, కా, కాయో. కిం, కానీ"తి ఏవం లిఙ్గత్తయవసేన విభత్తాని **కిం**సద్దమయాని పదాని సమాసపదత్తే పున **కి**మితి పకతిభావేనేవ తిట్ఠన్తి. **నామ**సద్దేన పన సమాసే తేసం ద్విధా గతి దిస్సతి "**కిన్నామో, కోనామో**"తి. సబ్బాని పనేతాని ఇత్థినపుంసకలిఙ్గవసేన బహువచనవసేన చ యోజేతబ్బాని.

> **కిం**సద్దస్స సమాసమ్హి, సద్ధిం **నామ**రవేన వే;
> "కిన్నామో" ఇతి "కోనామో", ఇతి చేవం గతి ద్విధా.
>
> "కోనామో తే ఉపజ్ఝాయో", ఇచ్చాదేత్థ నిదస్సనం;
> సహఞ్ఞేన సమాసమ్హి, "కిం కిం"ఇచ్చేవ సుయ్యతే.

తథా హి “కించిత్తో త్వం భిక్ఖు. కింకారపటిస్సావినీ”తిఆదీసు **కిం**సద్దో సరూపమవిజహన్తో తిట్ఠతి. తత్థ హి కించిత్తం యస్స సో **కించిత్తో**. “కిం కరోమి సామీ”తి ఏవం కిన్తి కారో కరణం సద్దనిచ్చారణం కింకారో, తం పటిస్సావేతీతి **కింకారపటిస్సావినీ**తిఆది నిబ్బచనమిచ్ఛితబ్బం. “కిన్నరో. కింపక్కమివ భక్ఖిత”న్తిఆదీసు పన నిబ్బచనమప్పసిద్ధం, **కిం**సద్దోయేవ పదావయవభావేన సుతో. తథా హి నో కత్థచి పదావయవభావేన కత్థచి **ను సు నుఖో కారణా**దిసద్దేహి సహచారిభావేన చ సుయ్యతి. అత్రిమే పయోగా – ఏసా తే ఇత్థీ కిం హోతి. ఏతే మనుస్సా తుమ్హాకం కిం హోన్తి. కిమ్పురిసానుచిణ్ణో. కిం ను భీతోవ తిట్ఠసి. కింసుఛేత్వా సుఖం సేతి. కిం నుఖో కారణం. కిం కారణా అమ్మ తువం పమజ్జసి, కిణ్హి నామ చజన్తస్స, వాచాయ అదదమప్పకన్తి ఏవమాదయో. అత్రిదం వుచ్చతి –

“విసుం పదావయవో వా, హుత్వా **న్వా**దీహి వా పన;
యుత్తో సద్దేహి **కిం**సద్దో, దిట్ఠో సుగతసాసనే.

పాళినయానుసారేన, సేసానం సమ్భవోపి చ;
ఞేయ్యో విఞ్ఞూహి సద్ధమ్మ-నయఞ్ఞూహి పభేదతో”తి.

ఇదాని సబ్బనామికభావే ఠితేహి **కో కం**సద్దేహి సమానసుతికానం అఞ్ఞేసం **కో కం**సద్దానం నామికపదమాలావిసేసో వత్తబ్బో సియా, నో హేట్ఠా లిఙ్గత్తయమిస్సకపరిచ్ఛేదే వుత్తో. అసబ్బనామికత్తా పన **పురిస చిత్త**నయేనేవ విభత్తో. తథా హి యదా **కో**సద్దో బ్రహ్మవాతకాయత్థవాచకో, **కం**సద్దో పన సిరోజలసుఖత్థవాచకో, తదా తాని పదాని అసబ్బనామికాని, కస్మా? **అకిం**సద్దమయత్తా సబ్బనామికరూపసఙ్ఖాతేహి అసాధారణరూపేహి విరహితత్తా పుచ్ఛత్థతో అత్థన్తరవాచకత్తా చ. ఏత్థ పన సమానసుతివసేన అత్థన్తరవిఞ్ఞాపనత్థం **కో**సద్దో **కం**సద్దోతి చ వుత్తం, ఏకన్తతో పన సబ్బనామికత్తే **కిం**సద్దోయేవ, సుద్ధనామత్తే **క**సద్దోయేవాతి గహేతబ్బం. ఇచ్చేవం –

కాయే బ్రహ్మని వాతే చ, సీసే జలసుఖేసు చ;
కసద్దో వత్తతీ తీసు, పుమా తీసు నపుంసకో.

ఏవం సబ్బనామభూతానం **కింక**సద్దానం పవత్తి వేదితబ్బా.

ఇధ వుత్తప్పకారానం, అత్థానం దాని సఙ్గహో;
పఞ్ఞాపేపుల్లకరణో, ఏకదేసేన వుచ్చతే.

కిం కింపక్కేన సదిసం, కాయో కింపభవో వద;
కింపక్కసదిసో కామో, కాయో తణ్హాదిసమ్భవో.

ఉణ్హకాలే క’మిచ్ఛన్తి, క’మిచ్ఛన్తి పిపాసితా;
పచ్చామిత్తా క’మిచ్ఛన్తి, క’మిచ్ఛన్తి దుఖట్టితా.

కాయస్స కస్స కో ఆయో,
కో నాథో కస్స భూతలే;

కస్స కం ఝానజం సాతం,

కస్సజ్ఝేసు చ కం పరన్తి.

యా పన తా హేట్ఠా అమ్హేహి లిఙ్గత్తయవసేన **కిం**సద్దస్స సబ్బనామికసఙ్ఖాతస్స నామికపదమాలా విభత్తా, ఏతాసు పుల్లిఙ్గనపుంసకలిఙ్గట్ఠానే "కేభి, కిస్స, కస్మా, కమ్హా, కమ్హీ"తి ఇమాని పదాని పహాయ ఇత్థిలిఙ్గట్ఠానే "కాయో, కాభి, కాసానం, కాయం, కస్స"న్తి ఇమాని చ పదాని పహాయ తతో తతో సేసపదతో యథాసమ్భవం **చి**సద్దం **చన**సద్దం **చనం**సద్దఞ్చ నిపాతేత్వా ఏవరూపాని రూపాని గహేతబ్బాని. సేయ్యథిదం?

కోచి, కేచి, కేచన. కిఞ్చి, కిఞ్చనం, కేచి, కేచన. కేనచి, కేహిచి. కస్సచి, కేసఞ్చి. పఞ్చమియా ఏకవచనం ఊనం పాళియం అనాగతత్తా. కేహిచి. కస్సచి, కేసఞ్చి. కస్మిఞ్చి, కిస్మిచి, కేసుచి. పుల్లిఙ్గనపుంసకలిఙ్గవసేన దట్ఠబ్బాని. అత్ర **కిస్మిచీ**తి అనుసారలోపవసేన వుత్తం.

ఇత్థిలిఙ్గవసేన పన కాచి ఇత్థీ, కాచి ఇత్థియో. కాచి, కాచి. కిఞ్చి, కాచి. కాయచి, కాహిచి. కాయచి, కస్సాచి, కాసఞ్చి. కాయచి, కాహిచి. కాయచి, కస్సాచి, కాసఞ్చి. కాయచి, కాసుచీతి రూపాని.

ఏత్థ "ఇతి భాసన్తి కేచన, న నం హింసామి కిఞ్చన"న్తిఆదయో పయోగా వేదితబ్బా. ఇతి లిఙ్గత్తయవసేన వుత్తాని **కోచి కాచి కిఞ్చీ**తిఆదీని అప్పమత్తకానం సఙ్గాహకవచనానీతి వేదితబ్బాని.

పునేతానియేవ యథారహం **యం**సద్దేన యోజేత్వా దస్సేస్సామి –

యో కోచి, యే కేచి. యం కిఞ్చి, యే కేచి. యేన కేనచి, యేహి కేహిచి. యస్స కస్సచి, యేసం కేసఞ్చి. యస్మా కస్మాచి, యేహి కేహిచి. యస్స కస్సచి, యేసం కేసఞ్చి. యస్మిం కస్మిఞ్చి, యేసు కేసుచి.

ఏత్థ "యో కోచి మం అట్ఠిం కత్వా సుణేయ్య. యే కేచిమే అత్థి రసా పథబ్యా, సచ్చం తేసం సాధుతరం రసాన"న్తిఆదయో పయోగా వేదితబ్బా. పుల్లిఙ్గరూపాని.

యం కిఞ్చి, యాని కానిచి. యం కిఞ్చి, యాని కానిచి. సేసం పుల్లిఙ్గసదిసం. ఏత్థ "యం కిఞ్చి రతనం అత్థి, ధతరట్ఠనివేసనే. యం కిఞ్చి విత్తం ఇధ వా హురం వా. యాని కానిచి రూపానీ"తిఆదయో పయోగా వేదితబ్బా. నపుంసకలిఙ్గరూపాని.

యా కాచి ఇత్థీ, యా కాచి ఇత్థియో. యం కిఞ్చి, యా కాచి. యాయ కాయచి, యాహి కాహిచి. యాయ కాయచి, యాసం కాసఞ్చి. యాయ కాయచి, యాహి కాహిచి. యాయ కాయచి, యాసం కాసఞ్చి. యాయ కాయచి, యాసు కాసుచి.

ఏత్థ "యా కాచి వేదనా అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నా"తిఆదయో పయోగా వేదితబ్బా. ఇత్థిలిఙ్గరూపాని. ఇతి లిఙ్గత్తయవసేన వుత్తాని **యో కోచి, యా కాచి, యం కిఞ్చీ**తిఆదీని అనవసేసపరియాదానవచనానీతి వేదితబ్బాని. సబ్బాని

చేతాని న నిపాతపదాని, నిపాతపతిరూపకా సద్దగతియోతి వేదితబ్బాని. యది నిపాతపదాని సియుం, తీసు లిఙ్గేసు సత్తసు విభత్తీసు ఏకాకారేన తిట్ఠేయ్యుం, న చ తిట్ఠన్తి, తస్మా న నిపాతపదాని, నిపాతపతిరూపకా సద్దగతియోయేవ.

అపిచ **య త కిం ఏత**ఇచ్చేతేహి సబ్బనామేహి లిఙ్గానురూపతో **త్తకత్తిక**పచ్చయే కత్వా వత్తిచ్ఛాయం యాని పదాని సిజ్ఝన్తి, తాని పరిచ్ఛేదవచనాని అసబ్బనామికానియేవ భవన్తి. తేసం నామికపదమాలా **పురిస చిత్త కఞ్ఞా**నయేన యోజేతబ్బా. తం యథా?

యత్తకో జనో, యత్తకం చిత్తం, యత్తికా ఇత్థీ. తత్తకో, తత్తకం, తత్తికా. కిత్తకో, కిత్తకం, కిత్తికా. ఏత్తకో, ఏత్తకం, ఏత్తికాతి. ఇమాని పదాని అసబ్బనామికానిపి పచ్చయవసేన సమ్భూతత్థన్తరేసు విఞ్ఞానం కోసల్లత్థం వుత్తాని.

ఇదాని సఙ్ఖ్యాదివచనస్స **ఏక**సద్దస్స నామికపదమాలా వుచ్చతే –

ఏకసద్దో హి సఙ్ఖ్యావచనో చ హోతి అసదిసవచనో చ అసహాయవచనో చ ఏకచ్చవచనో చ మిస్సీభూతవచనో చ. యదా సఙ్ఖ్యా'సదిసా'సహాయవచనో, తదా ఏకవచనకో భవతి.

ఏకో, ఏకం, ఏకేన, ఏకస్స, ఏకస్మా, ఏకమ్హా, ఏకస్స, ఏకస్మిం, ఏకమ్హీతి. ఏవం సఙ్ఖ్యాదివచనో **ఏక**సద్దో ఏకవచనకో. తథా హి "ఏకో ద్వే తయో"తి సఙ్ఖ్యావిసయే **ఏక**సద్దో ఏకవచనకోవ. "ఏకోమ్హి సమ్మాసమ్బుద్ధో. ఏకో రాజ నిపజ్జామీ"తి అసదిసాసహాయకథనేపి ఏకవచనకోవ. అయం ఏకవచనికా సబ్బనామికపదమాలా.

యదా పన సఙ్ఖ్యత్థా చ అసహాయా చ బహూ వత్తబ్బా సియుం, తదా **ఏక**సద్దతో **క**కారాగమం కత్వా ఏకకా, ఏకకే, ఏకకేహి, ఏకకేభి. **పురిస**నయే బహువచనవసేన నామికపదమాలా యోజేతబ్బా. తథా హి సఙ్ఖ్యత్థాపి బహూ హోన్తి. "చత్తారో ఏకకా సియు"న్తి హి వుత్తం. అసహాయాపి బహూ హోన్తి. తథా హి "అయమ్పి గహపతి ఏకోవ ఆగతో, అయమ్పి ఏకోవ ఆగతో"తి వత్తబ్బే "ఇమే గహపతయో ఏకకా ఆగతా"తి వత్తబ్బతా దిస్సతి. అయం నయో సబ్బనామికపక్ఖం న భజతి అసాధారణరూపాభావతో, అత్థన్తరవిఞ్ఞాపనత్థం పన వుత్తో.

యదా ఏకచ్చవచనో, తదా "ఏకే, ఏకే, ఏకేహి, ఏకేభి ఏకేసం, ఏకేహి, ఏకేభి, ఏకేసం, ఏకేసూ"తి వత్తబ్బం. అయమ్పి బహువచనికా సబ్బనామికపదమాలా. ఏత్థ **ఏకే**తి ఏకచ్చే. ఏస నయో సేసేసుపి. యదా పన మిస్సీభూతవచనో, తదా "ఏకా, ఏకే, ఏకేహి, ఏకేభి, ఏకాన"న్తి **పురిస**నయే బహువచనవసేన వత్తబ్బం. "పఞ్చాలో చ విదేహో చ, ఉభో ఏకా భవన్తు తే"తి పాళి దిస్సతి. అయం నయో సబ్బనామికపక్ఖం న భజతి అసాధారణరూపాభావతో, అత్థన్తరవిఞ్ఞాపనత్థం పన వుత్తో. తత్థ **ఏకా భవన్తూ**తి ఏకీభవన్తు మిస్సీభవన్తు, గఙ్గోదకేన యమునోదకం వియ అఞ్ఞదత్థు సంసన్దన్తు సమేన్తూతి వచనత్థో.

ఆచరియా పన ఏవం విభాగం అదస్సేత్వా **ఏక**సద్దస్స సబ్బనామత్తమేవ గహేత్వా **సబ్బ**సద్దస్స వియ నామికపదమాలం యోజేన్తి. కథం?

ఏకో, ఏకే. ఏకం, ఏకే. ఏకేన, ఏకేహి, ఏకేభి. ఏకస్స, ఏకేసం, ఏకేసానం. ఏకస్మా, ఏకమ్హా, ఏకేహి, ఏకేభి. ఏకస్స, ఏకేసం, ఏకేసానం. ఏకస్మిం, ఏకమ్హి, ఏకేసూతి. అయం సబ్బనామికపదమాలాతి వేదితబ్బా.

కేచి "**ఏక**సద్దో సఙ్ఖ్యాతుల్యాసహాయఞ్ఞవచనో. యదా సఙ్ఖ్యావచనో, తదా సబ్బత్థేకవచనన్తోవ, అఞ్ఞత్థ బహువచనన్తోపి, ఏకో ఏకా ఏకం ఇచ్చాది సబ్బత్థ సబ్బసద్దసమం. సంసాస్వేవ విసేసో"తి లిఙ్గత్తయే యోజనానయం వదన్తి. ఏవం వదన్తా చ తే విభాగం అదస్సేత్వా వదన్తి. మయం పన సోతూనం పయోగేసు కోసల్లుప్పాదనత్థం విభాగం దస్సేత్వా వదామ.

అపిచేత్థ అయం విసేసోపి సల్లక్ఖితబ్బో "ఏకే ఏకట్ఠే సమే సమభాగే'తి పాళిప్పదేసే పచ్చత్తేకవచనస్స **ఏక**సద్దస్స **ఏ**కారన్తనిద్దేసోపి దిస్సతీ"తి. పుల్లిఙ్గరూపాని.

ఏకం, ఏకాని. ఏకం, ఏకాని. సేసం పుల్లిఙ్గసదిసం. తత్థ **ఏకానీ**తి ఏకచ్చాని. ఏస నయో సేసబహువచనేసుపి, నపుంసకలిఙ్గరూపాని.

ఏకా, ఏకా, ఏకాయో. ఏకం, ఏకా, ఏకాయో. ఏకాయ, ఏకాహి, ఏకాభి. ఏకాయ, ఏకిస్సా, ఏకాసం. ఏకాయ, ఏకాహి, ఏకాభి. ఏకాయ, ఏకిస్సా, ఏకాసం. ఏకాయ, ఏకాయం, ఏకిస్సం, ఏకాసు. ఏత్థ బహువచనట్ఠానే **ఏకా**తి ఏకచ్చా, **ఏకాహీ**తి ఏకచ్చాహి, **ఏకాస**న్తి ఏకచ్చానం **ఏకాసూ**తి ఏకచ్చాసు. ఇత్థిలిఙ్గరూపాని. సబ్బానేతాని సబ్బనామాని ఏకవచనబహువచనవసేన వుత్తాని.

అపిచ **ఏక**సద్దే విచ్ఛావసేన వత్తబ్బే లిఙ్గత్తయరూపాని ఏకవచనానేవ భవన్తి. కథం?

ఏకేకో, ఏకేకం, ఏకేకేన, ఏకేకస్స, ఏకేకస్మా, ఏకేకమ్హా, ఏకేకస్స, ఏకేకస్మిం, ఏకేకమ్హీతి పుల్లిఙ్గరూపాని.

ఏకేకం, ఏకేకం. సేసం పుల్లిఙ్గసదిసం, నపుంసకలిఙ్గరూపాని. ఏకేకా, ఏకేకం, ఏకేకాయ, ఏకేకిస్సా, ఏకేకాయ, ఏకేకిస్సా, ఏకేకాయం, ఏకేకిస్సం. ఇత్థిలిఙ్గరూపాని.

సబ్బానేతాని విచ్ఛాసబ్బనామానీతి వత్తుం వట్టతి. బహువచనాని పనేత్థ న సన్తి పయోగాభావతో. ఇతి ఇమేసు విచ్ఛావసేన వుత్తేసు లిఙ్గత్తయరూపేసు సమాసచిన్తా న ఉప్పాదేతబ్బా అనిబ్బచనీయత్తా విచ్ఛాసద్దానం. తథా హి "పబ్బం పబ్బం సన్ధి సన్ధి ఓధి ఓధి హుత్వా తత్తకపాలే పక్ఖిత్తతిలా వియ తటతటాయన్తా సఙ్ఖారా భిజ్జన్తీ"తిఆదీసు **పబ్బపబ్బ**సద్దాదీనం సమాసకరణవసేన నిబ్బచనం పుబ్బాచరియేహి న దస్సితం. యస్మా చ విచ్ఛాయం వత్తమానానం ద్విరుత్తి లోకతో ఏవ సిద్ధా, న లక్ఖణతో, తస్మా తత్థ సమాసచిన్తా న ఉప్పాదేతబ్బా.

ఇదాని **ఏకచ్చ ఏకతియ ఏకచ్చియ**సద్దానం నామికపదమాలాయో వుచ్చన్తే – పుల్లిఙ్గే తావ ఏకచ్చో, ఏకచ్చే. ఏకచ్చం, ఏకచ్చే. సేసం **పురిస**సద్దసమం. ఏత్థ **ఏకచ్చే**తి పచ్చత్తబహువచనమేవ సబ్బనామికరూపసమం అసాధారణరూపత్తా. "ఇధేకచ్చో కులపుత్తో. ఇధేకచ్చే మోఘపురిసా"తి నిదస్సనపదాని.

ఏకతియో, ఏకతియే. ఏకతియం, ఏకతియే. సేసం **పురిస**సద్దసమం. ఇధాపి **ఏకతియే**తి పచ్చత్తబహువచనమేవ సబ్బనామికరూపసమం అసాధారణరూపత్తా. ఏకతియే మనుస్సా.

> "న విస్ససే ఏకతియేసు ఏవ,
> అగారిసు పబ్బజితేసు చాపి;

సాధూపి హుత్వాన అసాధు హోన్తి;
అసాధు హుత్వా పున సాధు హోన్తీ”తి

నిదస్సనపదాని. **ఏకచ్చియ**సద్దస్స అత్థితాయం పన –

“సచ్చం కిరేవమాహంసు, నరా ఏకచ్చియా ఇధ;
కట్ఠం నిప్లవితం సేయ్యో, న త్వేవేకచ్చియో నరో.

ఏకచ్చియం ఆహార”న్తి నిదస్సనపదాని. ఏకచ్చియో, ఏకచ్చియా. ఏకచ్చియం, ఏకచ్చియేతి సబ్బథాపి **పురిస**నయో. పుల్లిఙ్గరూపాని.

ఏకచ్చం , ఏకచ్చాని. ఏకచ్చం, ఏకచ్చాని. సేసం పుల్లిఙ్గసదిసం. ఏకతియం, ఏకతియాని. ఏకతియం, ఏకతియాని. సేసం పుల్లిఙ్గసదిసం. ఏకచ్చియం, ఏకచ్చియాని. ఏకచ్చియం, ఏకచ్చియాని. సేసం పుల్లిఙ్గసదిసం. నపుంసకలిఙ్గరూపాని.

“ఏకచ్చా, ఏకచ్చా, ఏకచ్చాయో”తి **కఞ్ఞా**నయేన, తథా “ఏకతియా, ఏకతియా, ఏకతియాయో. ఏకతియ”న్తి చ, “ఏకచ్చియా, ఏకచ్చియా, ఏకచ్చియాయో. ఏకచ్చియ”న్తి చ **కఞ్ఞా**నయేన యోజేతబ్బం. ఇత్థిలిఙ్గరూపాని.

ఇదాని **ఏకాకీ ఏకాకియ**సద్దవసేన నామికపదమాలా వుచ్చస్తే –

ఏకాకీ, ఏకాకీ, ఏకాకినో. ఏకాకిం, ఏకాకీ, ఏకాకినో. **దణ్డీ**నయేన ఞేయ్యా. ఏకాకియో, ఏకాకియా. ఏకాకియం, ఏకాకియే. ఏకాకియేన. **పురిస**నయేన ఞేయ్యం. పుల్లిఙ్గరూపాని.

ఏకాకి కులం, ఏకాకీ, ఏకాకీని. ఏకాకిం, ఏకాకీ, ఏకాకీని. సేసం పుల్లిఙ్గసదిసం. ఏకాకియం, ఏకాకియాని. ఏకాకియం, ఏకాకియాని. సేసం పుల్లిఙ్గసదిసం. నపుంసకలిఙ్గరూపాని.

ఏకాకినీ, ఏకాకినీ, ఏకాకినియో. ఏకాకినిం, ఏకాకినీ, ఏకాకినియో. ఏకాకినియాతి **ఇత్థీ**సదిసం. ఏకాకియా, ఏకాకియా, ఏకాకియాయో. ఏకాకియం, ఏకాకియా, ఏకాకియాయో. ఏకాకియాయాతి **కఞ్ఞా**సదిసం. ఇత్థిలిఙ్గరూపాని. సబ్బాని పనేతాని అసబ్బనామికరూపాని అత్థన్తరవిఞ్ఞాపనత్థం వుత్తానీతి దట్ఠబ్బాని.

ఇదాని **ద్వి**సద్దపరియాయస్స సదా బహువచనన్తస్స సబ్బనామికపదస్స **ఉభ**సద్దస్స నామికపదమాలా వుచ్చతే –

“ఉభో , ఉభో, ఉభోహి, ఉభోభి, ఉభిన్నం, ఉభోహి, ఉభోభి, ఉభిన్నం, ఉభోసూ”తి అయం పాళినయానురూపేన వుత్తపదమాలా. అత్రిమే పయోగా – ఉభో కుమారా నిక్కీతా. ఉభో ఇత్థియో తిట్ఠన్తి, ఉభో చిత్తాని తిట్ఠన్తి, ఉభో పుత్తే అదాసి. ఉభో కఞ్ఞాయో పస్సతి. ఉభో పాదాని భిన్దిత్వా, సఞ్ఞమిస్సామి వో అహం. ఉభోహి హత్థేహి. ఉభోహి బాహాహి, ఉభోహి చిత్తేహి, ఉభిన్నం జనానం, ఉభిన్నం ఇత్థీనం, ఉభిన్నం చిత్తానం, ఉభోసు పురిసేసు, ఉభోసు ఇత్థీసు, ఉభోసు పస్సేసూతి, అయమస్మాకం రుచి. ఆచరియా పన “ఉభేహి, ఉభేభి, ఉభేసూ”తిపి ఇచ్ఛన్తి. **కచ్చాయనేపి** హి “ఉభే తప్పురిసా”తి వుత్తం. సబ్బానిపి ఏతాని మనసి కాతబ్బానియేవ. **ఉభ**సద్దస్స సమాసో అప్పసిద్ధో. లిఙ్గత్తయసాధారణరూపాని.

ఇదాని సఙ్ఖ్యావచనానం **ద్వితి చతు**సద్దానం సదా బహువచనన్తానం సబ్బనామానం నామికపదమాలాయో వుచ్చన్తే –

ద్వే, ద్వే, ద్వీహి, ద్వీభి, ద్విన్నం, దువిన్నం, ద్వీహి, ద్వీభి, ద్విన్నం, దువిన్నం, ద్వీసు. **చూళనిరుత్తియం** పన "ద్విన్నన్న"న్తి పదమాలా ఆగతా. ఇమాని **అహం**సద్దాదీని వియ ఇత్థి లిఙ్గాదిభావవినిముత్తానిపి తీసు లిఙ్గేసు యుజ్జన్తే "ద్వే పురిసా, ద్వే ఇత్థియో, ద్వే చిత్తాని"ఇచ్చేవమాదినా. ఇమానిపి లిఙ్గత్తయసాధారణాని రూపాని.

> "ద్వే"తి రూపం **ద్వి**సద్దస్స, యం సమాసమ్హి తం భవే;
> ద్వితిప్పకతికంయేవ, నానాదేసేహి సా సియా.
>
> ద్విభావో చేవ ద్వేభావో, ద్విరత్తఞ్చ దువస్సకో;
> దోహళినీ దుపత్తఞ్చ, తద్ధితత్తే ద్వయం ద్వయం.

తయో , తయో, తీహి, తీభి, తిణ్ణం, తిణ్ణన్నం, తీహి, తీభి, తిణ్ణం, తిణ్ణన్నం, తీసు. ఇమాని పుల్లిఙ్గరూపాని.

తిస్సో, తిస్సో, తీహి, తీభి, తిస్సన్నం, తీహి, తీభి, తిస్సన్నం, తీసు. ఇమాని ఇత్థిలిఙ్గరూపాని. **చూళనిరుత్తియం** "తిస్సన్నన్న"న్తి చతుత్థీఛట్ఠీనం బహువచనమాగతం, **నిరుత్తిపిటకే** పన "తిణ్ణన్న"న్తి. తాని సాట్ఠకథే తేపిటకే బుద్ధవచనే పునప్పునం ఉపపరిక్ఖిత్వా దిస్సన్తి చే, గహేతబ్బాని.

తీణి, తీణి, తీహి, తీభి, తిణ్ణం, తిణ్ణన్నం, తీహి, తీభి, తిణ్ణం, తిణ్ణన్నం, తీసు. ఇమాని నపుంసకలిఙ్గరూపాని. కత్థచి పన పాళిప్పదేసే **తీణి**సద్దస్స **ణి**కారలోపోపి భవతి "ద్వే వాతి వా ఉదకఫుసితానీ"తి. "తిణ్ణన్నం ఖో భిక్ఖవే ఇన్ద్రియానం భావితత్తా బహులీకతత్తా పిణ్డోలభారద్వాజేన భిక్ఖునా అఞ్ఞా బ్యాకతా"తి ఇదం "తిణ్ణన్న"న్తి పదస్స అత్థిభావే నిదస్సనం.

> యాని రూపాని వుత్తాని, "తిస్సో తీణి తయో"ఇతి;
> సమాసవిసయే తాని, **తి**తిప్పకతికా సియుం.
>
> యస్మా **తి**స్స సమాసమ్హి, సద్ధిం పరపదేన వే;
> "తివేదనం తిచిత్త"న్తి, "తిలోక"న్తి చ నిద్దిసే.
>
> ఏత్థ నపుంసకత్తంవ, పాసంసం పాయవుత్తితో;
> పుమత్తమ్పేత్థ ఇచ్ఛన్తి, "తిభవో ఖాయతే"ఇతి.

చత్తారో, చతురో, చత్తారో, చతురో, చతూహి, చతూభి, చతుబ్భి, చతున్నం, చతూహి, చతూభి, చతుబ్భి, చతున్నం, చతూసు. ఇమాని పుల్లిఙ్గరూపాని.

చతస్సో , చతస్సో, చతూహి, చతూభి, చతుబ్భి, చతస్సన్నం, చతున్నం, చతూహి, చతూభి, చతుబ్భి, చతస్సన్నం, చతున్నం, చతూసు. ఇమాని ఇత్థిలిఙ్గరూపాని. ఇత్థిలిఙ్గట్ఠానే "చతున్న"న్తి పదం **చూళనిరుత్తియం నిరుత్తిపిటకే పాళియం అట్ఠకథాసు** చ దస్సనతో వుత్తం. తథా హి చూళనిరుత్తియం ఇత్థిలిఙ్గట్ఠానే "చతున్న"న్తి ఆగతం, నిరుత్తిపిటకే "చతున్నం కఞ్ఞాన"న్తి ఆగతం. పాళియం పన సోణదణ్డసుత్తాదీసు "సమణో గోతమో చతున్నం పరిసానం పియో మనాపో"తి ఆగతం.

అట్ఠకథాసు చ పన సుత్తన్తట్ఠకథాయం “చతూహి అచ్ఛరియబ్భుతధమ్మేహి సమన్నాగతో చతున్నం పరిసానం పియో మనాపో”తి ఆగతం. సత్తిలఙ్ఘజాతకట్ఠకథాయం “ఆచరియో పనస్స చతున్నం సత్తీనం లఙ్ఘనం సిప్పం జానాతీ”తి ఆగతం.

చత్తారి, చత్తారి, చతూహి, చతూభి, చతుబ్భి, చతున్నం, చతూహి, చతూభి, చతుబ్భి, చతున్నం, చతూసు. ఇమాని నపుంసకలిఙ్గరూపాని.

“చత్తారో”తి “చతస్సో”తి, “చత్తారీ”తి చ సద్దితం;
రూపం సమాసభావమ్హి, **చతు**ప్పకతికం భవే.

నిదస్సనపదానేత్థ, కమతో కమకోవిదో;
“చతుబ్బిధం చతుస్సాలం, చతుసచ్చ”న్తి నిద్దిసే.

ఇమాని **ద్వే**ఆదికాని సబ్బనామికాని బహువచనానియేవ భవన్తి, న ఏకవచనాని. **చూళనిరుత్తియం** పన తీసు లిఙ్గేసు “చతస్సన్న”న్తి వుత్తం, తం అనిఙ్ఘానక్ఖమం వియ దిస్సతి.

ఇదాని **తుమ్హఅమ్హ**సద్దానం నామికపదమాలా వుచ్చన్తే, తేసు యేన కథేతి, తస్సాలపనే **తుమ్హ**వచనాని భవన్తి.

త్వం, తువం, తుమ్హే. తం, తువం, త్వం, తవం, తుమ్హే. తయా, త్వయా, తుమ్హేహి, తుమ్హేభి. తుయ్హం, తవ, తుమ్హం, తుమ్హాకం. తయా, త్వయా, తుమ్హేహి, తుమ్హేభి. తుయ్హం, తవ, తుమ్హం, తుమ్హాకం. తయి, త్వయి, తుమ్హేసు . తత్ర “త్వం పురిసో, త్వం ఇత్థీ, త్వం చిత్త”న్తిఆదినా యోజేతబ్బాని.

అత్తయోగే **అమ్హ**వచనాని భవన్తి.

అహం, అహకం, మయం, అమ్హే. మం, మమం, అమ్హే. మయా, అమ్హేహి, అమ్హేభి. మయ్హం, మమ, అమ్హం, అమ్హాకం, అస్మాకం. మయా, అమ్హేహి, అమ్హేభి. మయ్హం, మమ, అమ్హం, అమ్హాకం, అస్మాకం. మయి, అమ్హేసు, అస్మేసు.

ఏత్థ పన “కథం అమ్హే కరోమసే”తి పాళిదస్సనతో “తుమ్హే”తి పచ్చత్తవచనస్స వియ “అమ్హే”తి పచ్చత్తవచనస్సపి అత్థితా వేదితబ్బా, “అహక”న్తి రూపన్తరమ్పి ఇచ్ఛితబ్బం. తస్స అత్థిభావే “అహకఞ్చ చిత్తవసానుగా భాసిస్స”న్తి ఏసా పాళి నిదస్సనం. ఏత్థ హి అహకన్తి అహం ఇచ్చేవత్థో. తత్ర “అహం పురిసో, అహం కఞ్ఞా, అహం చిత్త”న్తిఆదినా యోజేతబ్బాని. ఇమానిపి లిఙ్గత్తయసాధారణరూపాని.

కచ్చాయనచూళనిరుత్తినిరుత్తిపిటకేసు పన “తుమ్హాకం అమ్హాక”న్తి చ దుతియాబహువచనం వుత్తం. కచ్చాయనే “తుమ్హానం అమ్హాన”న్తి చ పఠమాదుతియాబహువచనం, “తుమ్హం అమ్హ”న్తి చ చతుత్థీఛట్ఠేకవచనం, పఠమాదుతియాబహువచనఞ్చ వుత్తం, చూళనిరుత్తినిరుత్తిపిటకే పన “తుమ్హం అమ్హ”న్తి చ దుతియేకవచనం వుత్తం, “తుమ్హే అమ్హే”తి చ చతుత్థీఛట్ఠీబహువచనం వుత్తం. ఏతాని ఉపపరిక్ఖిత్వా సాట్ఠకథేసు సుత్తన్తేసు దిస్సన్తి చే, గహేతబ్బాని.

తుమ్హఅమ్హసద్దానం పన పరపదేహి సద్ధిం సమాసే “మందీపా”తిఆదయో పయోగా తథాగతాదిముఖతో సమ్భవన్తి. “ఏతే గామణి మందీపా మంలేణా మంసరణా”తి హి తథాగతముఖతో, “తయ్యోగో మయ్యోగో”తి నిరుత్తఞ్ఞుముఖతో,

కాబ్యాదాసే చ "త్వంముఖం కమలేనేవ, తుల్యం నాఞ్ఞేన కేనచీ"తి చ "చన్దేన త్వంముఖం తుల్య"న్తి చ కవిముఖతో.

తత్థ హి అహం దీపో ఏతేసన్తి **మందీపా,** అహం లేణం ఏతేసన్తి **మంలేణా,** ఏవం **మంసరణా**. తుమ్హేన యోగో **తయ్యోగో, తుమ్హ**సద్దేన యోగో ఇచ్చేవత్థో. అమ్హేన యోగో **మయ్యోగో, అమ్హ**సద్దేన యోగో ఇచ్చేవత్థో. తవ ముఖం **త్వంముఖం**. బహువచనవసేనపి నిబ్బచనీయం "తుమ్హాకం ముఖం త్వంముఖ"న్తి. ఏత్థ చ పాళియం "మందీపా"ఇచ్చాదిదస్సనతో "త్వందీపా"తిఆదీని **కాబ్యాదాసే** చ "త్వంముఖ"న్తి దస్సనతో **త్వంవణ్ణో, త్వంసరో, మంముఖం, మంవణ్ణో, మంసరో**ఆదీని గహేతబ్బాని. తత్థ త్వం దీపో ఏతేసన్తి **త్వందీపా,** తుమ్హే వా దీపా ఏతేసన్తి **త్వందీపా,** తవ వణ్ణో **త్వంవణ్ణో**. మమ ముఖం **మంముఖం,** అమ్హాకం వా ముఖం **మంముఖ**న్తి నిబ్బచనాని. ఏస నయో అఞ్ఞేసుపి ఈదిసేసు ఠానేసు.

> సమాసే **తుమ్హఅమ్హాకం,** హోన్తి పరపదేహి వే;
> "త్వంముఖ"న్తి చ "మందీపా, తయ్యోగో మయ్యోగో"తి చ.

ఏత్థాహ "కిం ఏత్తకమేవ **తుమ్హఅమ్హ**సద్దానం రూపం, ఉదాహు అఞ్ఞమ్పి అత్థీ"తి? అత్థి "తే మే" ఇచ్చాదీని. యది ఏవం కస్మా పదమాలా విసుం న వుత్తాతి? అవచనే కారణమత్థి. అత్రిదం కారణం –

> "తే మే వో నో"తి రూపాని, పరాని పదతో యతో;
> తతో నామికపన్తీసు, న తు వుత్తాని తాని మే.

ఏత్థ చ మయం మే వో నోసద్దానమత్థుద్ధారో వుచ్చతే – **తే**సద్దస్స పన వుత్తోవ. యస్మా అట్ఠకథాచరియా **మయం**సద్దట్ఠానేపి **మయా**సద్దో, **మయా**సద్దట్ఠానేపి చ **మయం**సద్దో ఇచ్చేవ వదన్తి, తస్మా మయమ్పి తథేవ వదామ. **మయం**సద్దో "అనుఞ్ఞాతపటిఞ్ఞాతా, తేవిజ్జామయమస్ము భో"తిఆదీసు అస్మదత్థే ఆగతో . "మయం నిస్సాయ హేమాయ, జాతా మన్దోసిసూపగా"తి ఏత్థ పఞ్ఞత్తియం. "మనోమయా పీతిభక్ఖా సయంపభా"తిఆదీసు నిబ్బత్తిఅత్థే. బాహిరేన పచ్చయేన వినా మనసావ నిబ్బత్తాతి మనోమయా. "యంనూనాహం సబ్బమత్తికామయం కుటికం కరేయ్య"న్తిఆదీసు వికారత్థే. "దానమయం సీలమయ"న్తిఆదీసు పదపూరణమత్తే. "పీఠం తే సోవణ్ణమయం ఉళార"న్తి ఏత్థ వికారత్థే పదపూరణమత్తే వా దట్ఠబ్బో. యదా హి సువణ్ణమేవ సోవణ్ణన్తి అయమత్థో, తదా సువణ్ణస్స వికారో సోవణ్ణమయన్తి వికారత్థే **మయ**సద్దో దట్ఠబ్బో. నిబ్బత్తిఅత్థోతిపి వత్తుం వట్టతి. యదా పన సువణ్ణేన నిబ్బత్తం సోవణ్ణన్తి అయమత్థో, తదా సోవణ్ణమేవ సోవణ్ణమయన్తి పదపూరణమత్తే **మయ**సద్దో దట్ఠబ్బో.

మేసద్దో "కిచ్ఛేన మే అధిగతం, హలం దాని పకాసితు"న్తిఆదీసు కరణే ఆగతో. మయాతి అత్థో. "తస్స మే భన్తే భగవా సంఖిత్తేన ధమ్మం దేసేతూ"తిఆదీసు సమ్పదానే, మయ్హన్తి అత్థోతి వదన్తి. "పుబ్బేవ మే భిక్ఖవే సమ్బోధా అనభిసమ్బుద్ధస్స బోధిసత్తస్సేవ సతో"తిఆదీసు సామిఅత్థే, మమాతి అత్థోతి చ వదన్తి. ఏత్థేతం వుచ్చతి –

> కరణే సమ్పదానే చ, సామిఅత్థే చ ఆగతో;
> **మే**సద్దో ఇతి విఞ్ఞేయ్యో, విఞ్ఞునా నయదస్సినా.

ఏత్థ పన తత్వా అట్ఠకథాచరియేహి కతే **తే మే**సద్దానమత్థవివరణే వినిచ్ఛయం బ్రూమ తేసమధిప్పాయప్పకాసనవసేన సోతూనం సంసయసముగ్ఘాటనత్థం. తథా హి అట్ఠకథాచరియా **తేమే**సద్దానం సమ్పదానత్థవసేన "తుయ్హం మయ్హ"న్తి అత్థం సంవణ్ణేసుం, సామిఅత్థవసేన పన "తవ మమా"తి. ఏవం య్వాయం తేహి అసఙ్కరతో నియమో దస్సితో, సో సాట్ఠకథే తేపిటకే బుద్ధవచనే కుతో లబ్భా. తథా హి **తేమే**సద్దత్థవాచకా **తుయ్హం మయ్హం**సద్దా **తవ మమ**సద్దా చ సమ్పదానసామిఅత్థేసు అనియమతో పవత్తన్తి.

తత్రిమే పయోగా – ఇదం తుయ్హం దదామి. తుయ్హం వికప్పేమి. తుయ్హం మంసేన మేదేన, మత్థకేన చ బ్రాహ్మణ, ఆహుతిం పగ్గహేస్సామి. ఏస హి తుయ్హం పితా నరసీహో. తుయ్హం పన మాతా కహన్తి. మయ్హమేవ దానం దాతబ్బం, న అఞ్ఞేసం, మయ్హమేవ సావకానం దానం దాతబ్బం, న అఞ్ఞేసం. న మయ్హం భరియా ఏసా. అస్సమో సుకతో మయ్హం. సబ్బఞ్ఞుతం పియం మయ్హం. తాత మయ్హం మాతు ముఖం అఞ్ఞాదిసం, తుమ్హాకం అఞ్ఞాదిసం. మయ్హం సామికో ఇదాని మరిస్సతి. తవ దీయతే, తవ సిలాఘతే, మమ సిలాఘతే, పబ్బజ్జా మమ రుచ్చతి. తవ పుత్తో. ఉభో మాతాపితా మమాతి ఏవం అనియమతో పవత్తన్తి.

చూళనిరుత్తియఞ్హి యమకమహాథేరేన చతుత్థీఛట్ఠీనం అనఞ్ఞరూపత్తం వుత్తం "చతుత్థీఛట్ఠీనం సబ్బత్థ అనఞ్ఞం, తతియాపఞ్చమీనం బహువచనఞ్చా"తి . యది ఏవం అట్ఠకథాచరియా "నమో తే పురిసాజఞ్ఞ. నమో తే బుద్ధ వీరత్థూ'తిఆదీసు **తుయ్హం**సద్దస్స వసేన సమ్పదానే, తుయ్హన్తి హి అత్థో. 'కిన్తే వతం కిం పన బ్రహ్మచరియ'న్తిఆదీసు సామిఅత్థే, తవాతి హి అత్థో"తిఆదీని వదన్తా "అయుత్తం సంవణ్ణనం సంవణ్ణేసు"న్తిపి, "పస్సితబ్బం న పస్సింసూ"తిపి ఆపజ్జన్తీతి? యుత్తంయేవ తే సంవణ్ణయింసు, పస్సితబ్బఞ్చ పస్సింసు. తథా హి తే "సద్దసత్థమ్పి ఏకదేసతో సాసనానుకూలం హోతీ"తి పరేసమనుకమ్పాయ సద్దసత్థతో నయం గహేత్వా సమ్పదానత్థవసేన **తే మే**సద్దానం "తుయ్హం మయ్హ"న్తి అత్థం సంవణ్ణయింసు, సామిఅత్థవసేన పన "తవ మమా"తి. సద్దసత్థే హి చతుత్థీఛట్ఠీరూపాని సబ్బథా విసదిసాని, సాసనే పన సదిసాని. తస్మా సాసనే సామఞ్ఞేన పవత్తాని చతుత్థీఛట్ఠీరూపాని సద్దసత్థే విసేసేన పవత్తేహి చతుత్థీఛట్ఠీరూపేహి సమానగతికాని కత్వా పరేసమనుకమ్పాయ సమ్పదానత్థే **తుయ్హం మయ్హం**సద్దానం పవత్తినియమో, సామిఅత్థే చ **తవ మమ**సద్దానం పవత్తినియమో దస్సితో. యస్మా పన పరేసమనుకమ్పాయ అయం నియమో, తస్మా కరుణాయేవాయంపరాధో, న అట్ఠకథాచరియానం. తాయ ఏవ హి తేహి ఏవం సంవణ్ణనా కతాతి.

కేచి పనేత్థ ఏవం వదేయ్యుం – నను చ భో అట్ఠకథాచరియేహి సద్దనయం నిస్సాయ **తే మే**సద్దానం సామిఅత్థే వత్తమానానం "తవ మమా"తి అత్థవచనేన "తుయ్హం మంసేన మేదేన, న మయ్హం భరియా ఏసా"తిఆదీసు సామివిసయేసు విభత్తివిపల్లాసనయో దస్సితోతి సక్కా వత్తుం, తథా సద్దనయఞ్ఞేవ నిస్సాయ **తే మే**సద్దానం సమ్పదానత్థే వత్తమానానం "తుయ్హం మయ్హ"న్తి అత్థవచనేన "భత్తం తవ న రుచ్చతి. పబ్బజ్జా మమ రుచ్చతీ"తిఆదీసుపి సమ్పదానవిసయేసు విభత్తివిపల్లాసనయో దస్సితోతి సక్కా వత్తున్తి? న సక్కా, గాథాసు వియ చుణ్ణియపదట్ఠానేపి **తుయ్హం మయ్హం తవ మమ**సద్దానం అనియమేన ద్వీసు అత్థేసు పవత్తనతో. న హి ఈదిసే ఠానే గాథాయం వా చుణ్ణియపదట్ఠానే వా విభత్తివిపల్లాసో ఇచ్ఛితబ్బో. "తస్స రజ్జస్సహం భీతో. కిం ను ఖో అహం తస్స సుఖస్స భాయామీ"తిఆదీసుయేవ పన ఠానేసు ఇచ్ఛితబ్బో.

యది సద్దనయం నిస్సాయ “తుయ్హం మంసేన మేదేనా”తిఆదీసు విభత్తివిపల్లాసో ఇచ్ఛితబ్బో సియా, “బ్రాహ్మణస్స పియపుత్తదానం అదాసి. బ్రాహ్మణస్స పితా అదాసీ”తిఆదీసుపి సద్దనయం నిస్సాయ “బ్రాహ్మణాయా”తిఆదినా విభత్తివిపల్లాసత్థో వచనీయో సియా చతుత్థీఛట్ఠీరూపానం సత్థే విసుం వచనతో. ఏవఞ్చ సతి కో దోసోతి చే? అత్థేవ దోసో, యస్మా **దాన**యోగే వా **నమో**యోగే వా **ఆయా**దేససహితాని చతుత్థీఛట్ఠీరూపాని సాట్ఠకథే తేపిటకే బుద్ధవచనే నుపలబ్భన్తి, తస్మా “బ్రాహ్మణాయా”తిఆదినా విభత్తివిపల్లాసత్థవచనే అయం దోసో యదిదం అవిజ్జమానగ్గహణం. యస్మా పన ఈదిసేసు ఠానేసు విభత్తివిపల్లాసకరణం సావజ్జం, తస్మా “తుయ్హం మంసేన మేదేనా”తిఆదీసుపి విభత్తివిపల్లాసో న ఇచ్ఛితబ్బో.

చతుత్థీఛట్ఠీరూపాని హి అనఞ్ఞాని దిస్సన్తి “పురిసస్స అదాసి, పురిసస్స ధనం బ్రాహ్మణానం అదాసి, బ్రాహ్మణానం సన్తక”న్తి. తథా హి పావచనే **స నం**సద్దా సమ్పదానసామిఅత్థేసు సామఞ్ఞేన పవత్తన్తి, తప్పవత్తి “అగ్గస్స దాతా మేధావీ”తిఆదీహి పయోగేహి దీపేతబ్బా. “అగ్గస్స దాతా మేధావీ”తి ఏత్థ హి “అగ్గస్సా”తి అయం సద్దో యదా క్రియాపటిగ్గహణం పటిచ్చ సమ్పదానత్థే పవత్తతి, తదా “అగ్గస్స రతనత్తయస్స దాతా”తి అత్థవసేన పవత్తతి. యదా పన క్రియం పటిచ్చ కమ్మభూతే సామిఅత్థే పవత్తతి, తదా “అగ్గస్స దేయ్యధమ్మస్స దాతా”తి అత్థవసేన పవత్తతి. ఏవం సబ్బథాపి విపల్లాసో తుమ్హాకం సరణం న హోతీతి. తథా సద్దనయం నిస్సాయ “సమ్పదానవచన”న్తి తుమ్హేహి దళ్హం గహితస్స **మ**య్హంసద్దస్స సామిఅత్థవసేన పణ్ణత్తియం దస్సనతో విభత్తివిపల్లాసో తుమ్హాకం సరణం న హోతేవ. తథా హి –

“సకుణో మయ్హకో నామ, గిరిసానుదరీచరో;
పక్కం పిప్ఫలిమారుయ్హ, ‘మయ్హం మయ్హ’న్తి కన్దతీ”తి

ఏత్థ **మయ్హకో**తి ఏకాయ సకుణజాతియా నామం. సో హి లోలుప్పచారితాయ “ఇదమ్పి మయ్హం, ఇదమ్పి మయ్హ”న్తి కాయతి రవతీతి మయ్హకోతి వుచ్చతి **మయ్హ**సద్దూపపదస్స **కే రే గే** సద్దేతి ధాతుస్స వసేన.

అత్రాయం పదసోధనా – యది **తు**య్హం మయ్హంసద్దా ధువం సమ్పదానత్థే, **తవ మమ**సద్దా చ సామిఅత్థే భవేయ్యుం, ఏవం సన్తే లోకవోహారకుసలేన సబ్బఞ్ఞునా తస్స సకుణస్స “మయ్హకో”తి పణ్ణత్తి న వత్తబ్బా సియా అనన్తోగధసమ్పదానత్థత్తా, అన్తోగధసామ్యత్థత్తా పన “మమకో” ఇచ్చేవ పఞ్ఞత్తి వత్తబ్బా సియా. ఏత్థాపి “మయ్హకో”తి ఇదం విభత్తివిపల్లాసవసేన వుత్తన్తి చే? న, పణ్ణత్తివిసయే విభత్తివిపరిణామస్స అట్ఠానత్తా అనవకాసత్తా.

అపిచేత్థ **మ**య్హంసద్దో సరూపతో విభత్యన్తభావేన తిట్ఠతి కసద్దేన ఏకపదత్తూపగమనతో, ఏవం సన్తేపి “మయ్హకో”తి అయం సకుణవిసేసవాచకో సద్దో పచ్చత్తవచనభావే ఠితోయేవ ఈసకం సామిఅత్థమ్పి జోతయతి **సుజమ్పతి రాజపురిస**సద్దా వియ. ఇమినాపి కారణేన విభత్తివిపల్లాసో తుమ్హాకం సరణం న హోతి. ఇతి “మయ్హకో”తి పణ్ణత్తియం వత్తమానస్స పదావయవభూతస్స **మ**య్హసద్దస్స అవిపల్లాసవచనలేసేన **తుయ్హం తవ మమ**సద్దేసుపి విభత్తివిపల్లాసో న ఇచ్ఛితబ్బోతి సిద్ధం. తస్మా అట్ఠకథాచరియేహి సమ్పదానసామిఅత్థేసు సామఞ్ఞేన పవత్తానమ్పి సమానానం **తుయ్హం మయ్హం తవ మమ**సద్దానం సద్దనయఞ్ఞేవ నిస్సాయ పరేసమనుకమ్పాయ వుత్తప్పకారో నియమో దస్సితోతి అవగన్తబ్బం. ఇచ్చేవం –

“తుయ్హం మయ్హ”న్తిమే సద్దే, సమ్పదానే గరూ వదుం;
“తవ మమా”తి సామిమ్హి, నయమాదాయ సత్థతో.

ఏవం సన్తేపి ఏతేసం, నియమో నత్థి పాళియం;
కోచి తేసం విసేసో చ, దిట్ఠో అమ్హేహి తం సుణ.

సామ్యత్థసమ్పదానత్థా, సమ్భవన్తి యహిం దువే;
“తుయ్హం మయ్హ”న్తిమే సద్దా, తే పయోగా న దుల్లభా.

“తవ మమా”తిమే సద్దా, పాయా సామిమ్హి వత్తరే;
సమ్పదానే యహిం హోన్తి, తే పయోగా పనప్పకా.

తవతో **మమ**తో **తు**య్హం-**మ**య్హంసద్దావ సాసనే;
పాళే నేకసహస్సమ్హి, సామిఅత్థే పవత్తరేతి.

సబ్బాపి ఇమా నీతియో పరమసుఖుమా సుదుద్దసా వీరజాతినా సాధుకం మనసి కాతబ్బా.

వో నోసద్దేసు పన **వో**సద్దో పచ్చత్తఉపయోగకరణసమ్పదానసామివచనపదపూరణేసు దిస్సతి. “కచ్చి వో అనురుద్ధా సమగ్గా సమ్మోదమానా”తిఆదీసు హి పచ్చత్తే దిస్సతి. “గచ్ఛథ భిక్ఖవే పణామేమి వో”తిఆదీసు ఉపయోగే. “న వో మమ సన్తికే వత్థబ్బ”న్తిఆదీసు కరణే. “వనపత్థపరియాయం వో భిక్ఖవే దేసేస్సామీ”తిఆదీసు సమ్పదానే. “సబ్బేసం వో సారిపుత్తా సుభాసిత”న్తిఆదీసు సామివచనే. “యే హి వోఅరియా పరిసుద్ధా కాయకమ్మన్తా”తిఆదీసు పదపూరణమత్తే. ఏత్థేతం వుచ్చతి –

“పచ్చత్తే ఉపయోగే చ, కరణే సమ్పదానియే;
సామిస్స వచనే చేవ, తథేవ పదపూరణే;
ఇమేసు ఛసు ఠానేసు, **వో**సద్దో సమ్పవత్తతి”.

నోసద్దో పచ్చత్తోపయోగకరణసమ్పదానసామివచనావధారణనుసద్దత్థేసు పటిసేధే నిపాతమత్తే చ వత్తతి. అయఞ్హి “గామం నో గచ్ఛేయ్యామా”తి ఏత్థ పచ్చత్తే దిస్సతి. “మా నో అజ్జ వికన్తింసు, రఞ్ఞో సూదా మహానసే”తిఆదీసు ఉపయోగే. “న నో వివాహో నాగేహి, కతపుబ్బో కుదాచన”న్తిఆదీసు కరణే. “సంవిభజేథ నో రజ్జేనా”తిఆదీసు సమ్పదానే. “సత్థా నో భగవా అనుప్పత్తో”తిఆదీసు సామివచనే. “న నో సమం అత్థి తథాగతేనా”తి ఏత్థ అవధారణే. “అభిజానాసి నో త్వం మహారాజా”తిఆదీసు **ను**సద్దత్థే, పుచ్ఛాయన్తిపి వత్తుం వట్టతి. “సుభాసితఞ్ఞేవ భాసేయ్య, నో చ దుబ్భాసితం భణే”తిఆదీసు పటిసేధే. “న నో సభాయం న కరోన్తి కిఞ్చి”తిఆదీసు నిపాతమత్తే. ఏత్థేతం వుచ్చతి –

పచ్చత్తే చుపయోగే చ, కరణే సమ్పదానియే;
సామ్యావధారణే చేవ, **ను**సద్దత్థే నివారణే;
తథా నిపాతమత్తమ్హి, **నో**సద్దో సమ్పవత్తతి.

ఇదాని సబ్బనామానం యథారహం సంఖిత్తేన మిస్సకపదమాలా వుచ్చతే –

యో నో, యే తే. యం తం, యే తే. యేన తేన. సేసం విత్థారేతబ్బం. యా సా, యా తా. యం తం, యా తా. యాయ తాయ. సేసం విత్థారేతబ్బం. యం తం, యాని తాని. సేసం విత్థారేతబ్బం. ఇమినా నయేన లిఙ్గత్తయయోజనా కాతబ్బా.

“ఏసో నో, ఏతే తే. అయం నో, ఇమే తే. నో అయం తే ఇమే”తిఆదినా యథాపయోగం పదమాలా యోజేతబ్బా. తథా హి “యో నో భగవా సయమ్భూ అనాచరియకో. ఏతే తే భిక్ఖవే ఉభో అన్తే అనుపగమ్మ మజ్ఝిమా పటిపదా తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధా. అయం నో సారథి ఏతీ”తి ఏవమాదయో విచిత్తప్పయోగా దిస్సన్తి. ఇతి సబ్బనామికపదానం మిస్సకపదమాలా యోజేతబ్బా.

మయా సబ్బత్థసిద్ధస్స, సాసనే సబ్బదస్సినో;
సబ్బత్థ సాసనే సుట్ఠు, కోసల్లత్థాయ సోతునం.

అసబ్బనామనామేహి, సబ్బనామపదేహి వే;
సహ సబ్బాని వుత్తాని, సబ్బనామాని పన్తితో.

ఏతేసు కతయోగానం, సుఖుమత్థవిజాననం;
అకిచ్ఛపటివేధేన, భవిస్సతి న సంసయో.

ఇతి నవఙ్గే సాట్ఠకథే పిటకత్తయే బ్యప్పథగతీసు విఞ్ఞూనం

కోసల్లత్థాయ కతే సద్దనీతిప్పకరణే

సబ్బనామతంసదిసనామానం నామికపదమాలావిభాగో నామ

ద్వాదసమో పరిచ్ఛేదో.

౧౩. సవినిచ్ఛయసఙ్ఖ్యానామనామికపదమాలా

ఇతో పరం పవక్ఖామి, సఙ్ఖ్యానామికపన్తియో;
భూధాతుజేహి రూపేహి, అఞ్ఞేహి చుపయోజితుం.

యా హి సా హేట్ఠా అమ్హేహి **ఏక ద్వితి చతు**ఇచ్చేతేసం సఙ్ఖ్యాసబ్బనామానం నామికపదమాలా కథితా, తం ఠపేత్వా ఇధ అసబ్బనామానం **పఞ్చ ఛ సత్తా**దీనం సఙ్ఖ్యానామానం నామికపదమాలా **భూధాతుమయేహి** అఞ్ఞేహి చ రూపేహి యోజనత్థం వుచ్చతే –

పఞ్చ, పఞ్చహి, పఞ్చభి, పఞ్చన్నం, పఞ్చసు. సత్తన్నం విభత్తీనం వసేన ఞేయ్యం. "పఞ్చ భూతా, పఞ్చ అభిభవితారో, పఞ్చ పురిసా, పఞ్చ భూమియో, పఞ్చ కఞ్ఞాయో, పఞ్చ భూతాని, పఞ్చ చిత్తానీ"తిఆదినా సబ్బత్థ యోజేతబ్బం. **ఛ,** ఛహి, ఛభి, ఛన్నం, ఛసు, ఛస్సు ఇతిపి. "ఛస్సు లోకో సముప్పన్నో, ఛస్సు కుబ్బతి సన్థవ"న్తి హి పాళి. **సత్త,** సత్తహి, సత్తభి, సత్తన్నం, సత్తసు. **అట్ఠ,** అట్ఠహి, అట్ఠభి, అట్ఠన్నం, అట్ఠసు. **నవ,** నవహి, నవభి, నవన్నం, నవసు. **దస,** దసహి, దసభి, దసన్నం, దససు. ఏవం **ఏకాదస. ద్వాదస, బారస. తేరస, తేదస, తేళస. చతుద్దస, చుద్దస. పఞ్చదస, పన్నరస. సోళస. సత్తరస. అట్ఠారస,** అట్ఠారసహి, అట్ఠారసభి, అట్ఠారసన్నం, అట్ఠారససు. సబ్బమేతం బహువచనవసేన గహేతబ్బం.

ఏకూనవీసతి, ఏకూనవీసం ఇచ్చాదిపి. ఏకూనవీసాయ, ఏకూనవీసాయం, ఏకూనవీస భిక్ఖూ తిట్ఠన్తి, ఏకూనవీసం భిక్ఖూ పస్సతి, ఏవం "కఞ్ఞాయో చిత్తానీ"తి చ ఆదినా యోజేతబ్బం. ఏకూనవీసాయ భిక్ఖూహి ధమ్మో దేసితో, ఏకూనవీసాయ కఞ్ఞాహి కతం, ఏకూనవీసాయ చిత్తేహి కతం, ఏకూనవీసాయ భిక్ఖూనం చీవరం దేతి, ఏకూనవీసాయ కఞ్ఞానం ధనం దేతి, ఏకూనవీసాయ చిత్తానం రుచ్చతి, ఏకూనవీసాయ భిక్ఖూహి అపేతి . ఏవం కఞ్ఞాహి చిత్తేహి. ఏకూనవీసాయ భిక్ఖూనం సన్తకం, ఏవం కఞ్ఞానం చిత్తానం. ఏకూనవీసాయం భిక్ఖూసు పతిట్ఠితం. ఏవం "కఞ్ఞాసు చిత్తేసూ"తి యోజేతబ్బం. **ఏకూనవీసతి,** ఏకూనవీసతిం, ఏకూనవీసతియా, ఏకూనవీసతియం.

వీసతి, వీసతిం, వీసతియా, వీసతియం. **వీస,** వీసం, వీసాయ, వీసాయం. తథా **ఏకవీస ద్వావీస బావీస తేవీస చతువీస** ఇచ్చాదీసుపి. **తింస,** తింసం, తింసాయ, తింసాయం. **చత్తాలీస,** చత్తాలీసం, చత్తాలీసాయ, చత్తాలీసాయం. **చత్తారీస** ఇచ్చాదిపి. **పఞ్ఞాస,** పఞ్ఞాసం, పఞ్ఞాసాయ, పఞ్ఞాసాయం. **పణ్ణాస,** పణ్ణాసం, పణ్ణాసాయ, పణ్ణాసాయం. **సట్ఠి,** సట్ఠిం, సట్ఠియా, సట్ఠియం. **సత్తతి,** సత్తతిం, సత్తతియా, సత్తతియం. **సత్తరి** ఇచ్చాదిపి. **అసీతి,** అసీతిం, అసీతియా, అసీతియం. **నవుతి**. నవుతిం, నవుతియా, నవుతియం.

ఇత్థఞ్చ అఞ్ఞథాపి సఙ్ఖ్యారూపాని గహేతబ్బాని. ఏకూనవీసేహి, ఏకూనవీసానం, ఏకూనవీసేసు. "ఛన్నవుతీన"న్తి చ ఆదినాపి సఙ్ఖ్యారూపానం కత్థచి దస్సనతో కేచి సద్దసత్థవిదూ **ఊనవీసతి**సద్దం సబ్బదాపి ఏకవచనన్తమిత్థిలిఙ్గమేవ పయుఞ్జన్తి. కేచి "**వీసతిఆదయో ఆనవుతి** ఏకవచనన్తా ఇత్థిలిఙ్గా"తి వదన్తి. కేచి పనాహు –

"సద్దా సఙ్ఖ్యేయ్యసఙ్ఖాసు, ఏకత్తే **వీసతాదయో**;

సఙ్ఖత్థే ద్విబహుత్తమ్హి, తా తు చానవుతిత్థియో”తి.

ఏత్థ ద్వివచనం ఛడ్డేతబ్బం బుద్ధవచనే తదభావతో. సబ్బేసమ్పి చ తేసం యథావుత్తవచనం కిఞ్చి పాళిప్పదేసం పత్వా యుజ్జతి, కిఞ్చి పన పత్వా న యుజ్జతి **వీసతివీసంతింసం**ఇచ్చాదీనఞ్హి సఙ్ఖత్థానం సద్దానం బహువచనప్పయోగవసేనపి పాళియం దస్సనతో , **కచ్చాయనే** చ **యో**వచనసమ్భూతరూపవన్తతాదస్సనతో. తస్మా యథాసమ్భవం యథాపావచనఞ్చ ఇత్థిలిఙ్గభావే తేసమేకవచనన్తతా వేదితబ్బా **అత్థి నత్థి**సద్దానం వియ.

అత్థినత్థిసద్దా హి నిపాతత్తా ఏకత్తేపి బహుత్తేపి పవత్తన్తి “పుత్తా మత్థి ధనమ్మత్థి. నత్థి అత్తసమం పేమం. నత్థి సమణబ్రాహ్మణా”తిఆదీసు. అలిఙ్గత్తేపి పనేతేసం కత్థచి ఇత్థిలిఙ్గభావో దిట్ఠో. **అభిధమ్మే హి ధమ్మసేనాపతినా** అనుధమ్మచక్కవత్తినా వోహారకుసలేన వోహారకుసలసాధకేన “అత్థియా నవ. నత్థియా నవా”తి ఏకవచనన్తం ఇత్థిలిఙ్గరూపం దస్సితం, తస్మా **వీసతివీసతి**మిచ్చాదీనమ్పి యథాసమ్భవం యథాపావచనఞ్చ ఇత్థిలిఙ్గభావే ఏకవచనన్తతా వేదితబ్బా.

తత్థేకే “హేతుయా అధిపతియా”తి చ ఇదం లిఙ్గవిపల్లాసవసేన గహేతబ్బం మఞ్ఞన్తి. తమ్మతివసేన “హేతుమ్హి అధిపతిమ్హీ”తి పుల్లిఙ్గభావో పటిపాదేతబ్బో, “హేతుపచ్చయే అధిపతిపచ్చయే” ఇచ్చేవత్థో. అథ వా “హేతుయా అధిపతియా”తి ద్వయమిదం ఇత్థిలిఙ్గరూపపటిభాగం పుల్లిఙ్గరూపన్తి గహేతబ్బం “హేతుయో జన్తుయో”తిఆదీనం ఇత్థిలిఙ్గరూపపటిభాగానం పుల్లిఙ్గరూపానమ్పి విజ్జమానత్తా, “అత్థియా నత్థియా”తి ఇదం పన లిఙ్గవిపల్లాసవసేన వుత్తన్తి న గహేతబ్బం **అత్థి నత్థి**సద్దానం అలిఙ్గభేదత్తా. న హి **అత్థి నత్థి**సద్దా తీసు లిఙ్గేసు ఏకస్మిమ్పి అన్తోగధా. ఏతేసు హి **అత్థి**సద్దో ఆఖ్యాతనిపాతవసేన భిజ్జతి “అత్థి సన్తి సంవిజ్జతి. అత్థిఖీరా బ్రాహ్మణీ”తిఆదీసు , **నత్థి**సద్దో పన నిపాతోయేవ. ఇచ్చేవం **అత్థి నత్థి**సద్దానం నిపాతానఞ్చ లిఙ్గవచనవసేన కథనం యుజ్జతి ఇత్థిలిఙ్గాదివసేన ఏకత్తాదివసేన చ అప్పవత్తనతో. వుత్తఞ్చ –

“సదిసం తీసు లిఙ్గేసు, సబ్బాసు చ విభత్తిసు;
వచనేసు చ సబ్బేసు, యం న బ్యేతి **తదబ్యయ**”న్తి.

ఏత్థ సియా – నను చ భో “అత్థి సక్కా లబ్భా ఇచ్చేతే పఠమాయా”తి వచనతో **అత్థి**సద్దో పఠమాయ విభత్తియా యుత్తో, ఏవం సన్తే కస్మా “సదిసం తీసు లిఙ్గేసూ”తిఆది వుత్తన్తి? సచ్చం **అత్థి**సద్దో పఠమాయ విభత్తియా యుత్తో, తథా **నత్థి**సద్దో **అత్థి**సద్దస్స వచనలేసేన గహేతబ్బత్తా యుగళపదత్తా చ. ఇదం పన “సదిసం తీసు లిఙ్గేసూ”తిఆదివచనం ఉపసగ్గనిపాతసఙ్ఖాతే అసఙ్ఖ్యాసద్దే సన్ధాయ వుత్తం, న ఏకేకమసఙ్ఖ్యాసద్దం సన్ధాయ. తథా హి “అసఙ్ఖ్యా”తి చ “అబ్యయా”తి చ లద్ధవోహారేసు ఉపసగ్గనిపాతేసు **ఉపసగ్గా** సబ్బేపి సబ్బవిభత్తివచనకా. **నిపాతానం** పన ఏకచ్చే పఠమాదీసు యథారహం విభత్తియుత్తా, ఏకచ్చే అవిభత్తియుత్తా. తత్థ యే యదగ్గేన విభత్తియుత్తా, తే తదగ్గేన తబ్బచనకా. ఉపసగ్గనిపాతేసు హి పచ్చేకం “ఇదం నామ వచన”న్తి లద్ధుం న సక్కా, సబ్బసఙ్గాహకవసేన పన “సదిసం తీసు లిఙ్గేసూ”తిఆది పుబ్బాచరియేహి వుత్తం. **కచ్చాయనాచరియేనపి** ఇమమేవత్థం సన్ధాయ “సబ్బాసమావుసోపసగ్గనిపాతాదీహి చా”తి వుత్తం. న హి **ఆవుసో**సద్దతో సబ్బాపి విభత్తియో లబ్భన్తి, అథ ఖో ఆలపనత్థవాచకత్తా ఏకవచనికఅనేకవచనికా పఠమావిభత్తియోయేవ లబ్భన్తి. అయమస్మాకం ఖన్తి.

కేచి పన సబ్బేహిపి నిపాతేహి సబ్బవిభత్తిలోపం వదన్తి, తం న గహేతబ్బం. “**అత్థి సక్కా లబ్భా** ఇచ్చేతే పఠమాయ. **దివా భియ్యో నమో** ఇచ్చేతే పఠమాయ చ దుతియాయ చా”తిఆదివచనతో, పదపూరణమత్తానఞ్చ అవిభత్తియుత్తానం **అథ**

ఖలు వత వథ ఇచ్చాదీనం నిపాతానం వచనతో. ఏత్థాపి సియా "నను చ భో అవిభత్తియుత్తానమ్పి నిపాతానం సమ్భవతో **అత్థి నత్థి**సద్దానం అవిభత్తికో నిద్దేసో కాతబ్బో, అథ కిమత్థం 'అత్థియా నవ, నత్థియా నవా'తి సవిభత్తికో నిద్దేసో కతో"తి? సబ్బథా విభత్తీహి వినా అత్థస్స నిద్దిసితుమసక్కుణేయ్యత్తాతి.

యది ఏవం "అత్థి సక్కా లబ్భా ఇచ్చేతే పఠమాయా"తి వచనతో **అత్థి నత్థి**సద్దా యుత్తాయ పఠమాయ విభత్తియా వసేన పఠమావిభత్తికాయేవ నిద్దిసితబ్బా, ఏవమకత్వా కస్మా సత్తమ్యన్తవసేన "అత్థియా నత్థియా"తి నిద్దిట్ఠాతి? సచ్చం, **అత్థి నత్థి**సద్దా పఠమావిభత్తియుత్తాయేవ నిద్దిసితబ్బా, తథాపి "అత్థిపచ్చయే నవ, నత్థిపచ్చయే నవా"తి ఏతస్సత్థస్స పరిదీపనే పఠమాయ ఓకాసో నత్థి, సత్తమియాయేవ పన అత్థి, తస్మా "అత్థియా నవ, నత్థియా నవా"తి వుత్తం. ఇతి **అత్థియానత్థియా**సద్దానం సత్తమ్యన్తభావే సిద్ధేయేవ తతియాచతుత్థీపఞ్చమీఛట్ఠియన్తభావోపి సిద్ధోయేవ హోతి. తస్మా "అత్థిభావో అత్థితా"తిఆదీసుపి అత్థియా భావో **అత్థిభావో,** నత్థియా భావో **నత్థిభావో,** అత్థియా భావో **అత్థితా**తిఆదినా సమాసతద్ధితవిగ్గహో అవస్సమిచ్ఛితబ్బో. యదిదమమ్హేహి వుత్తం, తం "పాళియా విరుజ్ఝతీ"తి న వత్తబ్బం పాళినయానుసారేన వుత్తత్తాతి.

ఏవం హోతు, కస్మా భో "అత్థియా, నత్థియా"తి ఇత్థిలిఙ్గనిద్దేసో కతో, నను నిపాతోపసగ్గా అలిఙ్గభేదాతి? సచ్చం, ఇదం పన ఠానం అతీవ సుఖుమం, తథాపి పుబ్బాచరియానుభావఞ్ఞేవ నిస్సాయ వినిచ్ఛయం బ్రూమ. యథా హి **వీసతి**ఇచ్చాదీనం సఙ్ఖ్యాసద్దానం సరూపతో అదబ్బవాచకత్తేపి దబ్బవాచకానం **లతామతిరత్తిఇత్థీ యాగువధూ**సద్దానం వియ ఇత్థిలిఙ్గభావో సద్దసత్థవిదూహి అనుమతో, ఏవం అదబ్బవాచకత్తేపి **అత్థి నత్థి**సద్దానం కత్థచి ఇత్థిలిఙ్గభావో సద్ధమ్మవిదూహి అనుమతో. తేనాహ ఆయస్మా **ధమ్మసేనాపతి** "అత్థియా నవ, నత్థియా నవా"తి. అథ వా "అత్థియా, నత్థియా"తి ఇమాని లిఙ్గభావవినిముత్తాని సత్తమియన్తాని నిపాతపదానీతిపి గహేతబ్బాని, న ఏత్థ చోదేతబ్బం, ఏవరూపాని నిపాతపదాని పుబ్బాచరియేహి వుత్తాని న సన్తి, తస్మా ఛడ్డేతబ్బమిదం వచనన్తి.

పావచనస్మిఞ్హి గరూహి అనిద్దిట్ఠానిపి అనేకవిహితాని నిపాతపదాని సన్దిస్సన్తి, నాపి "హేతుయా, అధిపతియా, అత్థియా, నత్థియా"తి ఏవమాదీసు "అపసద్దా ఇమే"తి విరోధో ఉప్పాదేతబ్బో. న హి అచిన్తేయ్యానుభావేన పారమితాపుఞ్ఞేన నిప్ఫన్నేన అనావరణఞాణేన సబ్బం ఞేయ్యమణ్డలం హత్థతలే ఆమలకం వియ పచ్చక్ఖం కత్వా పస్సతో బుద్ధస్స వచనే అఞ్ఞోసం వాచావిప్పలాపో అవస్సం లబ్భతీతి. నను చ భో "హేతుయా, అధిపతియా, అత్థియా, నత్థియా"తి చ ఇదం **సారిపుత్తత్థేర**వచనం తేన నిక్ఖిత్తత్తా. తథాగతేన హి తావతింసభవనే దేసితకాలే ఇమాని పదాని న సన్తి, ఏవం సన్తే కస్మా "బుద్ధవచన"న్తి వదథాతి? బుద్ధవచనంయేవ నామ. ఆయస్మతో హి సారిపుత్తస్స తథాగతేన నయో దిన్నో, తేనపి పభిన్నపటిసమ్భిదేన సత్థుకప్పేన అగ్గసావకేన సత్థు సన్తికా నయం లభిత్వా బ్యఞ్జనం సురోపితం కతం. సబ్బేపి హి పటిసమ్భిదప్పత్తా అరియా దున్నిరుత్తిం న వదన్తి నిరుత్తిపభేదస్మిం సుకుసలత్తా, తస్మా అఞ్ఞోసమవిసయో ఏస అరియానం వోహారోతి దట్ఠబ్బం.

ఇదాని **సతా**దీనం నామికపదమాలా వుచ్చతే –

సతం, సతాని, సతా. సతం, సతాని, సతే. సతేన, సతేహి, సతేభి. సతస్స, సతానం. సతా, సతస్మా, సతమ్హా, సతేహి, సతేభి. సతస్స, సతానం. సతే, సతస్మిం, సతమ్హి, సతేసు. ఏవం **సహస్సం,** సహస్సానీతి యోజేతబ్బం. **దససహస్సం**

సతసహస్సం దససతసహస్సన్తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. అయం పనేత్థ పయోగో "సతం భిక్ఖూ, సతం ఇత్థియో, సతం చిత్తాని. భిక్ఖూనం సతం, ఇత్థీనం సతం, చిత్తానం సతం. సహస్సాదీసుపి ఏసేవ నయో. ఇత్థఞ్చ అఞ్ఞథాపి సద్దరూపాని భవన్తి. **కోటి,** కోటీ, కోటియో. **రత్తి**నయేన ఞేయ్యం.

ఏకప్పభుతితో యావ, దసకా యా పవత్తతి;
సఙ్ఖ్యా తావ సా సఙ్ఖ్యేయ్య-ప్పధానాతి గరూ వదుం.

వీసతితో యావ సతా, యా సఙ్ఖ్యా తావ సా పన;
సఙ్ఖ్యాప్పధానా సఙ్ఖ్యేయ్య-ప్పధానాతి చ వణ్ణయుం.

అపిచ –

వీసతో యావ **కోటి**యా, సఙ్ఖ్యా తావ హి సా ఖలు;
సఙ్ఖ్యాప్పధానా సఙ్ఖ్యేయ్య-ప్పధానా చాతి నిద్దిసే.

తథా హి "అసీతి కోటియో హిత్వా, హిరఞ్ఞస్సాపి పబ్బజి"న్తి, "ఖీణాసవా వీతమలా, సమింసు సతకోటియో"తి చ పాళి దిస్సతి.

ఇమస్మిం పన ఠానే సబ్బేసం సఙ్ఖ్యాసద్దరూపానం పాకటీకరణేన విఞ్ఞూనం సుఖుమఞాణపటిలాభత్థం సాట్ఠకథం **ఉదానపాళి**ప్పదేసం అఞ్ఞఞ్చ పాళిప్పదేసమట్ఠకథావచనఞ్చ ఆహరిత్వా దస్సయిస్సామి –

"యేసం ఖో విసాఖే సతం పియాని, సతం తేసం దుక్ఖాని, యేసం నవుతి పియాని, నవుతి తేసం దుక్ఖాని. యేసం అసీతి…పే… యేసం సత్తతి. యేసం సట్ఠి. యేసం పఞ్ఞాసం, యేసం చత్తారీసం, యేసం తింసం. యేసం ఖో విసాఖే వీసం పియాని, వీసతి తేసం దుక్ఖాని. యేసం దస. యేసం నవ. యేసం అట్ఠ. యేసం సత్త. యేసం ఛ. యేసం పఞ్చ. యేసం చత్తారి. యేసం తీణి. యేసం ద్వే. యేసం ఏకం పియం, తేసం ఏకం దుక్ఖ"న్తి.

తత్థ **సతం పియానీ**తి సతం పియాయితబ్బవత్థూని. "సతం పియ"న్తిపి కేచి పఠన్తి. ఏత్థ చ యస్మా **ఏకతో** పట్ఠాయ యావ **దస,** తావ సఙ్ఖ్యాసఙ్ఖ్యేయ్యప్పధానా, తస్మా "యేసం దస పియాని, దస తేసం దుక్ఖానీ"తిఆదినా పాళి ఆగతా. కేచి పన "యేసం దస పియానం, దస తేసం దుక్ఖాన"న్తిఆదినా పఠన్తి, తం న సున్దరం. యస్మా పన **వీసతి**తో పట్ఠాయ యావ **సతం,** తావ సఙ్ఖ్యేయ్యప్పధానా సఙ్ఖ్యాప్పధానా చ, తస్మా తత్థాపి సఙ్ఖ్యేయ్యప్పధానంయేవ గహేత్వా "యేసం ఖో విసాఖే సతం పియాని, సతం తేసం దుక్ఖానీ"తిఆదినా పాళి ఆగతా. సబ్బేసమ్పి చ యేసం ఏకం పియం, ఏకం తేసం దుక్ఖన్తి పాఠో, న పన దుక్ఖస్సాతి. ఏకస్మిఞ్హి పదక్కమే ఏకరసావ భగవతో దేసనా హోతీతి. తస్మా యథావుత్తనయావ పాళి వేదితబ్బా. అయం తావ సాట్ఠకథో ఉదానపాళిప్పదేసో.

ఇదాని అఞ్ఞో పాళిప్పదేసో అట్ఠకథాపాఠప్పదేసో చ నీయతే –

"సతం హత్థీ సతం అస్సా, సతం అస్సతరీరథా;

సతం కఞ్ఞా సహస్సాని, ఆముక్కమణికుణ్డలా;
ఏకస్స పదవీతిహారస్స, కలం నాగ్ఘన్తి సోళసి”న్తి

పాళి. ఏత్థ “సతం హత్థీ”తిఆదీని విసేసితాని, “సహస్సానీ”తి విసేసనం, తస్మా **సతం**సద్దం **సహస్స**సద్దేన యోజేత్వా “హత్థీ”తిఆదీని పన ఉపపదం కత్వా అత్థో గహేతబ్బో. హత్థీ సతం సహస్సాని. అస్సా సతం సహస్సాని. అస్సతరీరథా సతం సహస్సాని. ఆముక్కమణికుణ్డలా కఞ్ఞా సతం సహస్సాని. ఇదం సఙ్ఖ్యేయ్యప్పధానవసేనత్థగహణం. సఙ్ఖ్యాప్పధానవసేన పన అయమ్పి అత్థో గహేతబ్బో “హత్థీనం సతసహస్సం, అస్సానం సతసహస్సం, అస్సతరీరథానం సతసహస్సం, ఆముక్కమణికుణ్డలానం కఞ్ఞానం సతసహస్స”న్తి. అయం నయో అఞ్ఞేసుపి ఈదిసేసు ఠానేసు నేతబ్బో. “యోజనానం సతానుచ్చో, హిమవా పఞ్చ పబ్బతో”తి అయమట్ఠకథాపాఠో. ఏత్థ “పఞ్చా”తి సద్దం **సత**సద్దేన సద్ధిం యోజేత్వా “సిప్పికానం సతం నత్థీ”తి ఏత్థ వియ హిమవా పబ్బతో యోజనానం పఞ్చ సతాని ఉచ్చోతి సఙ్ఖ్యాప్పధానవసేన అత్థో గహేతబ్బో. “పఞ్చ సతానీ”తి చ అద్ధునో అచ్చన్తసంయోగవసేన ఉపయోగవచనం. అయం నయో అఞ్ఞేసుపి ఈదిసేసు ఠానేసు నేతబ్బో. **సత**మితి సద్దో “సతం హోమి, సహస్సం హోమీ”తిఆదీసు ఏకవచనో. “అథేత్థేకసతం ఖత్యా, అనుయన్తా యసస్సినో”తిఆదీసు బహువచనో. ఏవం **సహస్సా**దీనమ్పి ఏకవచనబహువచనతా లబ్భతి. తథా హి “భియ్యో నం సతసహస్సం, యక్ఖానం పయిరుపాసతీ”తి ఏత్థ “సతసహస్స”న్తి ఏకవచనం. “పరోసహస్సం ఖో పనస్స పుత్తా భవిస్సన్తీ”తి ఏత్థ **సహస్స**న్తి బహువచనన్తి దట్ఠబ్బం.

“కప్పే చ సతసహస్సే, చతురో చ అసఙ్ఖియే;
అమరం నామ నగరం, దస్సనేయ్యం మనోరమ”న్తి

పాళి. ఏత్థ “కప్పే చ సతసహస్సే చతురో చ అసఙ్ఖియేతి సామిఅత్థే ఉపయోగబహువచనం, తస్మా “మహాకప్పానం సతసహస్సానం చతున్నం అసఙ్ఖియానం మత్థకే”తి అత్థో గహేతబ్బో, “మత్థకే”తి చేత్థ వచనసేసో. “కప్పసతసహస్సాధికానం చతున్నం అసఙ్ఖియానం మత్థకే”ఇచ్చేవత్థో. అయం నయో అఞ్ఞేసుపి ఈదిసేసు ఠానేసు నేతబ్బో.

“కప్పే చ సతసహస్సే, చతురో చ అసఙ్ఖియే;
ఏత్థన్తరే యం చరితం, సబ్బం తం బోధిపాచన”న్తి

పాళి. ఏత్థ “కప్పే”తి అచ్చన్తసంయోగవసేన ఉపయోగబహువచనం. “సతసహస్సే కప్పే”తి **కప్ప**సద్దసమ్బన్ధేన చాయం పుల్లిఙ్గనిద్దేసో ఉపయోగనిద్దేసో చ. సమానాధికరణఞ్హి ఇదం **కప్ప**సద్దేన. “చతురో చ అసఙ్ఖియే”తి అచ్చన్తసంయోగవసేన ఉపయోగబహువచనాని. కస్స పన అసఙ్ఖియేతి? అఞ్ఞస్స అవుత్తత్తా కప్పస్స చ వుత్తత్తా పకరణతో “కప్పాన”న్తి అయమత్థో విఞ్ఞాయతేవ. న హి వుత్తం వజ్జేత్వా అవుత్తస్స కస్సచి గహణం యుత్తన్తి. **చ**సద్దో సమ్పిణ్డనత్థో “మహాకప్పానం చతురో అసఙ్ఖ్యేయ్యే సతసహస్సే చ మహాకప్పే”తి. అయం నయో అఞ్ఞేసుపి ఈదిసేసు ఠానేసు నేతబ్బో.

“ఘటానేకసహస్సాని, కుమ్భీనఞ్చ సతా బహూ”తి పాళి. ఏత్థ **ఘటా**తి ఘటానం. సామిఅత్థే హి ఇదం పచ్చత్తవచనం. “ఘటానం అనేకసహస్సాని” ఇచ్చేవత్థో. **కుమ్భీనఞ్చ సతా బహూ**తి అనేకాని చ కుమ్భీనం సతాని. ఏత్థ **ని**కారలోపో దట్ఠబ్బో. అయం నయో అఞ్ఞేసుపి ఈదిసేసు ఠానేసు నేతబ్బో.

“దసవీససహస్సానం , ధమ్మాభిసమయో అహు;
ఏకద్విన్నం అభిసమయో, గణనాతో అసఙ్ఖియో”తి

పాళి. ఏత్థ **దసవీససహస్సానన్తి** దససహస్సానం వీససహస్సానఞ్చ. **ధమ్మాభిసమయోతి** చతుసచ్చప్పటివేధో. **ఏకద్విన్నన్తి** సీసమత్తకథనం, తేన “ఏకస్స చేవ ద్విన్నఞ్చ తిణ్ణం చతున్నం...పే.... దసన్న”న్తిఆదినా నయేన అసఙ్ఖ్యేయ్యోతి అత్థో. అయం నయో అఞ్ఞేసుపి ఈదిసేసు ఠానేసు నేతబ్బో.

“చత్తారి సతసహస్సాని, ఛళభిఞ్ఞా మహిద్ధికా;
దీపఙ్కరం లోకవిదుం, పరివారేన్తి సబ్బదా”తి

పాళి. ఏత్థ **చత్తారి సతసహస్సానీతి** ఇదం లిఙ్గభేదవసేన “ఛళభిఞ్ఞా మహిద్ధికా”తి ఇమేహి ద్వీహి పదేహి సమానాధికరణం. ఈదిసేసు హి ఠానేసు అసఙ్ఖ్యేయ్య వాచకోపి సద్దో నపుంసకోవ హోతి, తస్మా “చత్తారి సతసహస్సానీ”తి చ “ఛళభిఞ్ఞా”తి చ “మహిద్ధికా”తి చ ఏతం పదత్తయం సమానాధికరణం. అథ వా **ఛళభిఞ్ఞా మహిద్ధికాతి** ఛళభిఞ్ఞానం మహద్ధికానన్తి సామిఅత్థే పచ్చత్తవచనం దట్ఠబ్బం. ఇమస్మిం పనత్థే “చత్తారి సతసహస్సానీ”తి అయం సఙ్ఖ్యావచనో భవతి. “తీణి సతసహస్సాని, నారియో సమలఙ్కతా”తిఆదీసుపి అయం నయో నేతబ్బో. “తా చ సత్త సతా భరియా, దాస్యో సత్త సతాని చా”తి పాళి. ఏత్థ **సతాతి** “సతానీ”తి నపుంసకవసేన గహేతబ్బం, న ఇత్థిలిఙ్గవసేన. “సతా”తి హి “పఞ్చ చిత్తా విపాకా”తిఆదీని వియ నపుంసకరూపం. ఇత్థిలిఙ్గభూతా హి **సత**సద్దో నత్థి, తథా పుల్లిఙ్గభూతో. యది చ ద్విలిఙ్గో **సత**సద్దో సియా , ఏవఞ్చ సతి “పురిసో, కఞ్ఞా”తి చ **ఓ**కారన్తపుల్లిఙ్గ**ఆ**కారన్తిత్థిరూపేహిపిభవితబ్బం. రూపద్వయమ్పి **సత**సద్దస్స నత్థి, తేన ఞాయతి “**సత**సద్దో ఏకన్తనపుంసకో”తి.

నను చ భో “తా దేవతా సత్తసతా ఉళారా”తి ఏత్థ **సత**సద్దో ఇత్థిలిఙ్గో హుత్వా దిస్సతీతి? న, నపుంసకోయేవాతి. నను చ భో **దేవతా**సద్దేన సమానాధికరణోతి? సచ్చం సమానాధికరణో, తథాపి నపుంసకోయేవ. ఈదిసేసు హి సఙ్ఖ్యావిసయేసు సమానాధికరణభావో అప్పమాణో. తథా హి “పఞ్చ పచ్చేకబుద్ధసతాని ఇమస్మిం ఇసిగిలిస్మిం పబ్బతే చిరవాసినో అహేసు”న్తి నపుంసకలిఙ్గేన పుల్లిఙ్గస్స సమానాధికరణతా దిస్సతి, తస్మా “తా దేవతా సత్తసతా ఉళారా”తి ఏత్థాపి “సత్తసతానీ”తి నపుంసకభావోయేవాతి అవగన్తబ్బో. “సత్త హత్థిసతే దత్వా”తిఆదీసుపి **సత**సద్దో నపుంసకోయేవ. అయం నయో అఞ్ఞేసుపి ఈదిసేసు ఠానేసు నేతబ్బో.

“నవుతికోటిసహస్సేహి, పరివారేసి మహాముని”తి పాళి. ఏత్థ “నవుతికోటిసహస్సేహి భిక్ఖూహీ”తి వా “భిక్ఖూనం నవుతికోటిసహస్సేహీ”తి వా సఙ్ఖ్యేయ్యసఙ్ఖ్యాపధానవసేన అత్థో గహేతబ్బో. అయం నయో అఞ్ఞేసుపి ఈదిసేసు ఠానేసు నేతబ్బో.

“సతసహస్సవస్సాని, ఆయు తస్స మహేసినో”తి పాళి. ఏత్థ “సతసహస్సవస్సానీ”తి కాలస్స అచ్చన్తసంయోగవసేన ఉపయోగవచనం. తథా “దసవస్ససహస్సాని, అగార’మజ్ఝ సో వసీ”తి పాళియమ్పి. అయం నయో అఞ్ఞేసుపి ఈదిసేసు ఠానేసు నేతబ్బో.

“ఇతో సతసహస్సమ్హి, కప్పే ఉప్పజ్జి నాయకో”తి పాళి, “ఏకనవుతే ఇతో కప్పే”తి పాళి చ. ఏత్థ **సతసహస్సమ్హి కప్పే**తి సతసహస్సానం కప్పానం మత్థకే. **ఏకనవుతే కప్పే**తి ఏకనవుతియా కప్పానం మత్థకేతి భుమ్మవచనస్స సామిభుమ్మవచనవసేన అత్థో గహేతబ్బో. తథా హి “భగవతి బ్రహ్మచరియం వుస్సతీ”తి ఏత్థ భుమ్మవచనస్స “భగవతో సన్తికే”తి సామిభుమ్మవచనవసేన అత్థో గహితో. అయం నయో అఞ్ఞేసుపి ఈదిసేసు ఠానేసు నేతబ్బో.

“యది తత్థ సహస్సాని, సతాని నహుతాని చ;
నేవమ్హాకం భయం కోచి, వనే వాళేసు విజ్జతీ”తి

పాళి. అయమేతస్సా అత్థో – తత్థ వనే వాళానం సహస్సాని చ సతాని చ నహుతాని చ యది విజ్జన్తి. అథ వా **సహస్సాని సతానీ**తి సతసహస్సాని, వాళానం సతసహస్సాని చ నహుతాని చ యది విజ్జన్తి, ఏవం విజ్జన్తేసుపి వాళేసు కోచీతి క్వచి. **కోచి**సద్దో హి “కో తే బలం మహారాజా”తి ఏత్థ **కో**సద్దో వియ **క్వ**సద్దత్థే వత్తతి, నిమిత్తత్థే చాయం నిద్దేసో. తేన “కోచి క్వచి కిస్మిఞ్చి వాళే ఏకస్సపి వాళమిగస్స కారణా నేవమ్హాకం భయం విజ్జతీ”తి అత్థో గహేతబ్బో. అథ వా **కోచీ**తి కిఞ్చి అప్పమత్తకమ్పి. ఏత్థ పన “వాళేసూ”తి నిమిత్తత్థే భుమ్మం. వాళానం కారణా అప్పమత్తకమ్పి అమ్హాకం భయం న విజ్జతీతి. అయం నయో అఞ్ఞేసుపి ఈదిసేసు ఠానేసు నేతబ్బో.

“సబ్బం సతసహస్సాని, ఛత్తింసపరిమణ్డలం;
దసఞ్చేవ సహస్సాని, అడ్ఢుడ్ఢాని సతాని చా”తి

అట్ఠకథాపాఠో . ఏత్థ యస్మా సద్దతో సమానవిభత్తిలిఙ్గవచనానం పదానం అసమానవిభత్తిలిఙ్గవచనానం వా అత్థతో పన సమానానం దూరే ఠితానమ్పి ఏకసమ్బన్ధో హోతి, ఇతరేసం సమీపే ఠితానమ్పి న హోతి, తస్మా “సబ్బ”న్తిదం “పరిమణ్డల”న్తిమినా సమ్బన్ధితబ్బం. “ఛత్తింసా”తి ఇదం పన “సతసహస్సానీ”తిమినా సమ్బన్ధితబ్బం. అయం నయో అఞ్ఞేసుపి ఈదిసేసు ఠానేసు నేతబ్బో.

“దువే సతసహస్సాని, చత్తారి నహుతాని చ;
ఏత్తకం బహలత్తేన, సఙ్ఖాతాయం వసున్ధరా”తి

అట్ఠకథాపాఠో. ఏత్థ “దువే”తి విసేసనం, “సతసహస్సానీ”తి విసేసితబ్బం. తథా “చత్తారీ”తి విసేసనం, “నహుతానీ”తి విసేసితబ్బం. తథా హి “సతసహస్సాని నహుతాని చా”తి ఇమాని “దువే చత్తారీ”తి ఇమేహి విసేసితబ్బత్తా “ద్విసతసహస్సం చతునహుత”న్తి అత్థప్పకాసనాని భవన్తి. ఏవం సన్తేపి “దువే”ఇచ్చాదీనం సఙ్ఖ్యాసద్దానం “సతసహస్సానీ”తిఆదీహి సఙ్ఖ్యాసద్దేహి సమానాధికరణతా పుబ్బాచరియేహి న వుత్తా. యస్మా పన యథా “దువే పుథుజ్జనా వుత్తా. సతసహస్సం భిక్ఖూ”తిఆదీసు సమానాధికరణతా లబ్భతి దబ్బవాచకత్తా విసేసితబ్బపదానం, న తథా “దువే సతసహస్సానీ”తిఆదీసు అదబ్బవాచకత్తా విసేసితబ్బపదానం, తస్మా ఈదిసేసు ఠానేసు సమానాధికరణతా న ఇచ్ఛితబ్బా యుత్తియా అభావతో. యది ఏవం “కుసలా, రూపం, చక్ఖుమా”తిఆదీనం వియ ఇమేసమఞ్ఞమఞ్ఞసమ్బన్ధరహితా సియాతి? న, విసేసనవిసేసితబ్బభావేన గహితత్తా. యజ్జేవం సమానాధికరణభావో లద్ధబ్బోతి? న, నియమాభావతో. ఏకన్తేన హి గుణగుణీనంయేవ విసేసనవిసేసితబ్బానం సమానాధికరణభావో, న ఇతరేసం విసేసనవిసేసితబ్బత్తేపి.

తత్థ “ఏత్తక”న్తి పమాణవచనం. “బహలత్తేనా”తి విసేసనే తతియా. ఉభయేన ఇమమత్థం దస్సేతి “అయం వసున్ధరా బహలత్తేన యోజనానం దువే సతసహస్సాని చత్తారి నహుతాని చ ఏత్తకం సఙ్ఖాతా”తి. “ఏత్తక”న్తి పదస్స చ “దువే సతసహస్సాని చత్తారి నహుతాని చా”తి ఇమేహి వా “వసున్ధరా”తి ఇమినా వా సమానాధికరణతా న ఇచ్ఛితబ్బా. **ఏత్తక**న్తి హి భావనపుంసకం, యం సద్దసత్థే క్రియావిసేసనన్తి వదన్తి. తస్స “ఏత్తకేన పమాణేన”ఇచ్చేవత్థో. అపిచ “దువే సతసహస్సాని చత్తారి న హుతాని చా”తి ఇమేసమ్పి “వసున్ధరా”తి ఇమినా సమానాధికరణతా న ఇచ్ఛితబ్బా “భిక్ఖూనం సత”న్తి ఏత్థ **సత**సద్దస్స వియ సఙ్ఖ్యావచనమత్తత్తా. తథా హి “ఏత్తక”న్తి వుత్తం. “సఙ్ఖాతా”తి పన “అయ”న్తి చ ఇమేసం “వసున్ధరా”తి ఇమినా సమానాధికరణతా లబ్భతి. సబ్బోపాయం నయో అఞ్ఞేసుపి ఈదిసేసు ఠానేసు నేతబ్బో.

“దసేత్థ రాజియో సేతా, దస్సనీయా మనోరమా;
ఛ పిఙ్గలా పన్నరస, హలిద్దా తా చతుద్దసా”తి

పాళి. ఏత్థ **ఛ పిఙ్గలా పన్నరసా**తి ఛ చ పన్నరస చాతి ఏకవీసతి పిఙ్గలా రాజియోతి అత్థో గహేతబ్బో.

తథా –

“పుత్తాపి తస్స బహవో, ‘ఏకనామా’తి మే సుతం;
అసీతి దస ఏకో చ, ఇన్దనామా మహబ్బలా”తి

పాళి . ఏత్థ పన “ఏకనవుతీ”తి వత్తబ్బే “అసీతి దస ఏకో చా”తి వుత్తం. విచిత్రసద్దరచనఞ్హి పావచనం. అయం నయో అఞ్ఞేసుపి ఈదిసేసు ఠానేసు నేతబ్బో.

“తింసపురిసనావుత్యో, సబ్బేవేకేకనిచ్ఛితా;
యేసం సమం న పస్సామి, కేవలం మహి’మం చర”న్తి

పాళి. ఏత్థ “పురిసానం తింససహస్సాని నవుతి చ సతాని తింస నావుత్యో”తి వుచ్చన్తి. ఇమస్మిం పన ఠానే **తింస**సద్దతో **సహస్స**సద్దస్స **నవుతి**సద్దతో చ **సత**సద్దస్స లోపం కత్వా “తింస నావుత్యో”తి వుత్తన్తి న గహేతబ్బం. ఏవఞ్హి గహణే సతి యత్థ కత్థచిపి ఏదిసీ సద్దరచనా కాతబ్బా సియా, కతాయ చ ఏదిసాయ సద్దరచనాయ అత్థావగమో వినా ఉపదేసేన సుణన్తానం న సియా, తస్మా నేవం గహేతబ్బం. ఏవం పన గహేతబ్బం – “తింస నావుత్యో”తి ఇదం లోకసఙ్కేతరూళ్హం వచనం, సఙ్కేతరూళ్హస్స పన వచనస్సత్థో యస్మా గహితపుబ్బసఙ్కేతేహి సుత్వా ఞాయతే, న ఉపదేసతో, తస్మా బ్రహ్మదత్తేన రఞ్ఞా వుత్తకాలేపి సత్థారా తం కథం ఆహరిత్వా వుత్తకాలేపి సబ్బే మనుస్సా వినాపి ఉపదేసేన వచనత్థం జానన్తీతి గహేతబ్బం.

తింసఞ్చేవ సహస్సాని, నవుతి చ సతాని తు;
తింస నావుతియో నామ, వుత్తా ఉమఙ్గజాతకే.

యస్మా పావచనే సన్తి, నయా చేవ అచిన్తియా;
వోహారా చ సుగుళ్హత్థా, దయాపన్నేన దేసితా.

తస్మా సాట్ఠకథే ధీరో, గమ్భీరే జినభాసితే;
ఉపదేసం సదా గణ్హే, గరుం సమ్మా ఉపట్ఠహం.

గరూపదేసహీనో హి, అత్థసారం న విన్దతి;
అత్థసారవిహీనో సో, సద్ధమ్మా పరిహాయతి.

గరూపదేసలాభీ చ, అత్థసారసమాయుతో;
సద్ధమ్మం పరిపాలేన్తో, సద్ధమ్మస్మా న హాయతి.

సద్ధమ్మట్ఠాయ మే తస్మా, సఙ్ఖ్యామాలాపి భాసితా;
సప్పయోగా యథాయోగం, సహేవత్థవినిచ్ఛయా.

ఇతి నవఙ్గే సాట్ఠకథే పిటకత్తయే బ్యప్పథగతీసు విఞ్ఞానం

కోసల్లత్థాయ కతే సద్దనీతిప్పకరణే

సవినిచ్ఛయో సఙ్ఖ్యానామానం నామికపదమాలావిభాగో

నామ

తేరసమో పరిచ్ఛేదో.

౧౪. అత్థత్తికవిభాగ

భూధాతు తాయ నిప్ఫన్న-రూపఞ్చాతి ఇదం ద్వయం;
కత్వా పధానమమ్హేహి, సబ్బమేతం పపఞ్చితం.

భవతిస్స వసా దాని, వక్ఖామత్థత్తికం వరం;
అత్థుద్ధారో **తు**మన్తఞ్చ, **త్వా**దియన్తం తికం ఇధ.

తస్మా తావ **భూ**ధాతుతో పవత్తస్స **భూత**సద్దస్స అత్థుద్ధారో నీయతే –

ఖన్ధసత్తామనుస్సేసు, విజ్జమానే చ ధాతుయం;
ఖీణాసవే రుక్ఖాదిమ్హి, **భూత**సద్దో పవత్తతి.

ఉప్పాదే చాపి విఞ్ఞేయ్యో, **భూత**సద్దో విభావినా;
విపులే సోపసగ్గోయం, హీళనే విధమేపి చ;
పరాజయే వేదియనే, నామే పాకటతాయ చ.

వుత్తఞ్హేతం – **భూత**సద్దో పఞ్చక్ఖన్ధామనుస్సధాతువిజ్జమానఖీణాసవసత్తరుక్ఖాదీసు దిస్సతి. "భూతమిదన్తి భిక్ఖవే సమనుపస్సథా"తిఆదీసు హి అయం పఞ్చక్ఖన్ధేసు దిస్సతి. "యానీధ భూతాని సమాగతానీ"తి ఏత్థ అమనుస్సే. "చత్తారో ఖో భిక్ఖు మహాభూతా హేతూ"తి ఏత్థ ధాతూసు. "భూతస్మిం పాచిత్తియ"న్తిఆదీసు విజ్జమానే. "యో చ కాలఘసో భూతో"తి ఏత్థ ఖీణాసవే. "సబ్బేవ నిక్ఖిపిస్సన్తి, భూతా లోకే సముస్సయ"న్తి ఏత్థ సత్తే. "భూతగామపాతబ్యతాయా"తి ఏత్థ రుక్ఖాదీసూతి. **మూలపరియాయసుత్తట్ఠకథాయ** వచనం ఇదం. **టీకాయ**మాదిసద్దేన ఉప్పాదాదీని గయ్హరే. వుత్తఞ్హేతం – "జాతం భూతం సఙ్ఖత"న్తిఆదీసు **భూత**సద్దో ఉప్పాదే దిస్సతి. సఉపసగ్గో పన "పభూతమరియో పకరోతి పుఞ్ఞ"న్తిఆదీసు విపులే. "యేభుయ్యేన భిక్ఖూనం పరిభూతరూపో"తిఆదీసు హీళనే. "సమ్భూతో సాణవాసీ"తిఆదీసు పఞ్ఞత్తియం. "అభిభూతో మారో విజితో సఙ్గామో"తిఆదీసు విధమనే. "పరాభూతరూపోఖో అయం అచేలో పాథికపుత్తో"తిఆదీసు పరాజయే. "అనుభూతం సుఖదుక్ఖ"న్తిఆదీసు వేదియనే. "విభూతం పఞ్ఞాయా"తిఆదీసు పాకటీకరణే దిస్సతి, తే సబ్బే "రుక్ఖాదీసూ"తిఆదిసద్దేన సఙ్గహితాతి దట్ఠబ్బాతి.

ఇదాని **తు**మన్తపదాని వుచ్చన్తే –

భవితుం, ఉబ్భవితుం, సముబ్భవితుం, పభవితుం, పరాభవితుం, అతిభవితుం, సమ్భవితుం, విభవితుం, భోతుం, సమ్భోతుం, విభోతుం, పాతుభవితుం, పాతుబ్భవితుం వా, పాతుభోతుం. ఇమాని అకమ్మకాని **తు**మన్తపదాని.

పరిభోతుం పరిభవితుం, అభిభోతుం అభిభవితుం, అధిభోతుం అధిభవితుం, అతిభోతుం అతిభవితుం, అనుభోతుం అనుభవితుం, సమనుభోతుం సమనుభవితుం, అభిసమ్భోతుం అభిసమ్భవితుం. ఇమాని సకమ్మకాని **తు**మన్తపదాని, సబ్బానేతాని సుద్ధకత్తరి భవన్తి.

“భావేతుం, పభావేతుం, సమ్భావేతుం, విభావేతుం, పరిభావేతుం”ఇచ్చేవమాదీని హేతుకత్తరి **తు**మన్తపదాని, సబ్బానిపి హేతుకత్తరి **తు**మన్తపదాని సకమ్మకానియేవ భవన్తి. ఉద్దేసోయం.

తత్ర సమానత్థపదేసు ఏకమేవాదిపదం గహేత్వా నిద్దేసో కాతబ్బో – **భవితు**న్తి హోతుం విజ్జితుం పఞ్ఞాయితుం సరూపం లభితుం. ఏత్థ వుత్తనయానుసారేన సేసానమ్పి **తు**మన్తానం నిద్దేసో విత్థారేతబ్బో, సబ్బాని **తు**మన్తపదాని చతుత్థియత్థే వత్తన్తి “త్వం మమ చిత్తమఞ్ఞాయ, నేత్తం యాచితుమాగతో”తి ఏత్థ వియ. **యాచితు**న్తి హి యాచనత్థాయాతి అత్థో. తస్మా **భవితు**న్తిఆదీనమ్పి “భవనత్థాయా”తి వా “భవనత్థ”న్తి వా “భవనాయా”తి వా ఆదినా అత్థో గహేతబ్బో. అపిచ “నేక్ఖమ్మం దట్ఠు ఖేమతో”తి ఏత్థ “దట్ఠు”న్తి పదస్స “దిస్వా”తి అత్థదస్సనతో యథారహం **తు**మన్తాని **త్వా**సద్దన్తపదత్థవసేనపి గహేతబ్బాని. ఏతాని చ నిపాతపదేసు సఙ్గహంగచ్ఛన్తి. వుత్తఞ్హి **నిరుత్తిపిటకే** నిపాతపదపరిచ్ఛేదే “తుం ఇతి చతుత్థియా”తి. తత్రాయమత్థో “తుం ఇతి ఏతదన్తో నిపాతో చతుత్థియా అత్థే వత్తతీ”తి.

తుమన్తకథా సమత్తా.

ఇదాని **త్వా**దియన్తపదాని వుచ్చన్తే –

భవిత్వా, భవిత్వాన, భవితున, భవియ, భవియాన. ఉబ్భవిత్వా, ఉబ్భవిత్వాన, ఉబ్భవితున, ఉబ్భవియ, ఉబ్భవియాన. ఏస నయో “సముబ్భవిత్వా, పరాభవిత్వా, సమ్భవిత్వా, విభవిత్వా, పాతుబ్భవిత్వా”తి ఏత్థాపి. ఇమాని అకమ్మకాని ఉస్సుక్కనత్థాని **త్వా**దియన్తపదాని.

భుత్వా, భుత్వాన, పరిభవిత్వా, పరిభవిత్వాన, పరిభవితున, పరిభవియ, పరిభవియాన, పరిభుయ్య. అభిభవిత్వా, అభిభవిత్వాన, అభిభవితున, అభిభవియ, అభిభవియాన, అభిభుయ్య. ఏస నయో “అధిభవిత్వా, అతిభవిత్వా, అనుభవిత్వా”తి ఏత్థాపి. ఇదఞ్చేత్థ నిదస్సనం. “తమవోచ రాజా అనుభవియాన తమ్పి, ఏయ్యాసి ఖిప్పం అహమపి పూజం కస్స”న్తి. అనుభుత్వా, అనుభుత్వాన. అధిభోత్వా, అధిభోత్వాన.

“సట్ఠి కప్పసహస్సాని, దేవలోకే రమిస్సతి;
అఞ్ఞే దేవే అధిభోత్వా, ఇస్సరం కారయిస్సతీ”తి

ఇదమేత్థ పాళినిదస్సనం, ఇమాని సకమ్మకాని ఉస్సుక్కనత్థాని **త్వా**దియన్తపదాని. ఇమాని చత్తారి సుద్ధకత్తరియేవ భవన్తి.

“భావేత్వా, భావేత్వాన. పభావేత్వా, పభావేత్వాన. సమ్భావేత్వా, సమ్భావేత్వాన. విభావేత్వా, విభావేత్వాన. పరిభావేత్వా, పరిభావేత్వాన”ఇచ్చేవమాదీని సకమ్మకాని ఉస్సుక్కనత్థాని **త్వా**దియన్తపదాని హేతుకత్తరియేవ భవన్తి. ఉద్దేసోయం.

తత్ర సమానత్థపదేసు ఏకమేవాదిపదం గహేత్వా నిద్దేసో కాతబ్బో – **భవిత్వా**తి హుత్వా పఞ్ఞాయిత్వా సరూపం లభిత్వా. ఏవం వుత్తనయానుసారేన సేసానమ్పి **త్వా**దియన్తపదానం నిద్దేసో విత్థారేతబ్బో. అయం పన విసేసో **భుత్వా**తి సమ్పత్తిం అనుభుత్వాతి సకమ్మకవసేన అత్థో గహేతబ్బో. **భుత్వా అనుభుత్వా**తి ఇమేసఞ్హి సమానత్థతం సద్దమ్మవిదూ ఇచ్ఛన్తి. అత్రిదం వుచ్చతి –

“భుత్వా భుత్వాన”ఇచ్చేతే, “అనుభుత్వా”తిమస్స హి;
అత్థం సూచేన్తి “హుత్వా”తి, పదస్స పన నేవ తే.

కేచి “భూత్వా”తి దీఘత్తం, తస్స ఇచ్ఛన్తి సాసనే;
దీఘతా రస్సతా చేవ, ద్వయమ్పేతం పదిస్సతి.

సద్దసత్థే చ “భూత్వా”తి, దీఘత్తసణ్ఠితం పదం;
“భవిత్వా”తి పదస్సత్థం, దీపేతి న తు సాసనే.

“హుత్వా”ఇతి పదంయేవ, దీపేతి జినసాసనే;
“భవిత్వా”తి పదస్సత్థం, నత్థి అఞ్ఞత్థ తం పదం.

ఇచ్చేవం సవిసేసన్తు, వచనం సారదస్సినా;
సాసనే సద్దసత్థే చ, విఞ్ఞునా పేక్ఖితబ్బకం.

ఏవం ఉస్సుక్కనత్థే పవత్తాని **త్వా**దియన్తపదానిపి నిద్దిట్ఠాని, సబ్బానేతాని అవిభత్తికానీతి గహేతబ్బాని. **నిరుత్తిపిటకే** హి నిపాతపరిచ్ఛేదే అవిభత్తికాని కత్వా **త్వా**దియన్తపదాని వుత్తాని. సద్దత్థవిదూనం పన మతే పఠమాదివిభత్తివసేన సవిభత్తికాని భవన్తి.

ఇమస్మిం పన **త్వా**దియన్తాధికారే ఇదమ్పి ఉపలక్ఖితబ్బం – భుత్వా గచ్ఛతి, భుత్వా గతో, భుత్వా గమిస్ససి, కసిత్వా వపతి. ఉమఙ్గా నిక్ఖమిత్వాన, వేదేహో నావమారుహి. భుత్వాన భిక్ఖు భిక్ఖస్సు ఇచ్చాదీ సమానకత్తుకానం ధాతూనం **పుబ్బకాలే త్వా**దిసద్దప్పయోగా. “భుత్వా గచ్ఛతీ”తి ఏత్థ హి “భుత్వా”తి ఇదం పుబ్బకాలక్రియాదీపకం పదం. “గచ్ఛతీ”తి ఇదం పన ఉత్తరకాలక్రియాదీపకం, సమానకత్తుకాని చేతాని పదాని ఏకకత్తుకానం క్రియానం వాచకత్తా. తథా హేత్థ యో గమనక్రియాయ కత్తా, సో ఏవ భుఞ్జనక్రియాయ కత్తుభూతో దట్ఠబ్బో. అయం నయో అఞ్ఞత్రాపి ఈదిసేసు ఠానేసు నేతబ్బో.

“అన్ధకారం నిహన్త్వాన, ఉదితోయం దివాకరో;
వణ్ణం పఞ్ఞావభాసేహి, ఓభాసేత్వా సముగ్గతో”

ఇచ్చాదీనిపి పన సమానకత్తుకానం **సమానకాలే త్వా**దిసద్దప్పయోగా. ఏత్థ హి “నిహన్త్వానా”తి పదం సమానకాలక్రియాదీపకం పదం. “ఉదితో”తి ఇదం పన ఉత్తరకాలక్రియాదీపకం పదన్తి న వత్తబ్బం సమానకాలక్రియాయ ఇధాధిప్పేతత్తా. తస్మాయేవ సమానకాలక్రియాదీపకం పదన్తి గహేతబ్బం. అయం నయో అఞ్ఞత్రాపి ఈదిసేసు ఠానేసు నేతబ్బో.

కేచి పన “ముఖం బ్యాదాయ సయతి, అక్ఖిం పరివత్తేత్వా పస్సతీ”తి ఉదాహరన్తి. అపరే “నిసజ్జ అధీతే, ఠత్వా కథేతీ”తి. తత్థ బ్యాదానపరివత్తనుత్తరకాలో బ్యాదానూపసమలక్ఖణం పస్సనక్రియాయ లక్ఖియతి. “నిసజ్జ అధీతే, ఠత్వా కథేతీ”తి చ సమానకాలతాయపి అజ్ఝేనకథనేహి పుబ్బేపి నిసజ్జట్ఠానాని హోన్తీతి సక్కా పుబ్బుత్తరకాలతా సమ్భావేతుం, తస్మా పురిమానియేవ ఉదాహరణాని యుత్తాని. ఉదయసమకాలమేవ హి తన్నివత్తనీయనివత్తనన్తి.

“ద్వారమావరిత్వా పవిసతి”ఇచ్చాది సమానకత్తుకానం **అపరకాలే త్వా**దిసద్దప్పయోగో. యస్మా పనేత్థ పవిసనక్రియా పురిమా, ఆవరణక్రియా పన పచ్ఛిమా, తస్మా “ఆవరిత్వా”తి ఇదం అపరకాలక్రియాదీపకం పదన్తి వేదితబ్బం. “పవిసతీ”తి ఇదం పన పుబ్బకాలక్రియాదీపకం పదన్తి. అయం నయో అఞ్ఞత్రాపి ఈదిసేసు ఠానేసు నేతబ్బో. అపరే “ధ’న్తి కచ్చ పతితో దణ్డో”తి ఉదాహరణన్తి. అభిఘాతభూతసమాయోగే పన అభిఘాతజసద్దస్స సమానకాలతా ఏత్థ లబ్భతీతి ఇధాపి పురిమానియేవ ఉదాహరణాని యుత్తానీతి.

“పిసాచం దిస్వా చస్స భయం హోతి. పఞ్ఞాయ చస్స దిస్వా ఆసవా పరిక్ఖీణా”ఇచ్చాది **అసమానే** కత్తరి పయోగో. ఏత్థ హి పిసాచం దిస్వా పురిసస్స భయం హోతి, పఞ్ఞాయ దిస్వా అస్స పుగ్గలస్స ఆసవా పరిక్ఖీణా. ఏవం సమానకత్తుకతా ధాతూనం న లబ్భతి దస్సనక్రియాయ పురిసేసు పవత్తనతో, భవనాదిక్రియాయ చ భయాదీసు పవత్తనతోతి దట్ఠబ్బం. అయం నయో అఞ్ఞత్రాపి ఈదిసేసు ఠానేసు నేతబ్బో.

ఇదమ్పి పనేత్థ ఉపలక్ఖితబ్బం “అప్పత్వా నదిం పబ్బతో, అతిక్కమ్మ పబ్బతం నదీ”ఇచ్చాది **పరాపరయోగో**. “సీహం దిస్వా భయం హోతి, ఘతం పివిత్వా బలం జాయతే, ‘ధ’న్తి కత్వా దణ్డో పతితో”ఇచ్చాది **లక్ఖణహేతుఆదిప్పయోగో**. “ఠత్వా గమనం, భుత్వా సయనం. ఉపాదాయ రూప”మిచ్చాపి **బ్యత్తయేన సద్దసిద్ధిప్పయోగో**తి.

ఇచ్చేవం సబ్బథాపి సమానకత్తుకానం ధాతూనం పుబ్బకాలే **త్వా**దిసద్దప్పయోగో, సమానకత్తుకానం సమానకాలే **త్వా**దిసద్దప్పయోగో, సమానకత్తుకానం అపరకాలే **త్వా**దిసద్దప్పయోగో, అసమానకత్తుకానం **త్వా**దిసద్దప్పయోగో, పరాపరయోగో , లక్ఖణహేతుఆదిప్పయోగో, బ్యత్తయేన సద్దసిద్ధిప్పయోగోతి సత్తధా **త్వా**దియన్తానం పదానం పయోగో వేదితబ్బో.

యది ఏవం కస్మా **కచ్చాయనే** “పుబ్బకాలేకకత్తుకానం తున త్వాన త్వా వా”తి పుబ్బకాలేయేవ ఏకకత్తుకగ్గహణం కతన్తి? యేతుయ్యేన **త్వా**దియన్తానం పదానం పురిమకాలక్రియాదీపనతో. కచ్చాయనే హి యేభుయ్యేన పవత్తిం సన్ధాయ “పుబ్బకాలేకకత్తుకాన”న్తి వుత్తం. యస్మా పన “ఇతి కత్వా”తిఆదీనం పదానం హేతుఅత్థవసేనపి పుబ్బాచరియేహి అత్థో సంవణ్ణితో, తస్మా “భవిత్వా”తిఆదీనం **భూ**ధాతుమయానం **త్వా**దిసద్దన్తానం పదానం అఞ్ఞేసఞ్చ “పచిత్వా”తిఆదీనం యథాపయోగం “భవనహేతు పచనహేతూ”తిఆదినా హేతుఅత్థోపి గహేతబ్బో. అత్రిదం వుచ్చతి –

> హేతుత్థేపి యతో హోన్తి, సద్దా ఉస్సుక్కనత్థకా;
> తస్మా హేతువసేనాపి, వదేయ్యత్థం విచక్ఖణో.
>
> “ఇతి కత్వా”తి సద్దస్స, అత్థసంవణ్ణనాసు హి;
> “ఇతి కరణహేతూ”తి, అత్థో ధీరేహి గయ్హతి.
>
> “గచ్ఛామి దాని నిబ్బానం, యత్థ గన్త్వా న సోచతి”;
> ఇతి పాఠేపి హేతుత్థో, గయ్హతే పుబ్బవిఞ్ఞుభి.
>
> “యస్మిం నిబ్బానే గమన-హేతూ”తి హి కథీయతే;

హేతుత్థేవం యథాయోగ-మఞ్ఞత్రాపి అయం నయో.

ఏవం **భూత**సద్దస్స అత్థుద్ధారో చ **తు**మన్తపదఞ్చ **త్వా**దియన్తపదఞ్చాతి అత్థత్తికం విభత్తం.

యో ఇమమత్థతికం సువిభత్తం,
కణ్ణరసాయనమాగమికానం;
ధారయతే స భవే గతకఙ్ఖో,
పావచనమ్హి గతే సుఖుమత్థే.

ఇతి నవఙ్గే సాట్ఠకథే పిటకత్తయే బ్యప్పథగతీసు విఞ్ఞూనం

కోసల్లత్థాయ కతే సద్దనీతిప్పకరణే

అత్థత్తికవిభాగో నామ

చుద్దసమో పరిచ్ఛేదో.

ఏవం నానప్పకారతో **భూ**ధాతురూపాని దస్సితాని.

పదమాలా నిట్ఠితా.